כלל צט דין עיו"ט ודיני קידוש ליו"ט:

א דין עי"ט כע"ש לכל דבר וראוי לכל אדם לטבול עצמו בעי"ט זכר למקדש שהיו כל ישראל מחויבים לטהר עצמם ברגל ליראות בבהמ"ק ומגלחין ונוטלין צפרנים וכל דבר שאסור לומר לנכרי בע"ש לעשות כשבת אסור ג"כ בעיו"ט במלאכות האסורות ביו"ט:

ב נהגו שלא להקיז דם בשום עיו"ט דבערב שבועות יצא שד דשמיה טבוח ואילו לא קבלו ישראל את התורה הוי טבח להון לבשרייהו ולדמייהו וגזרו רבנן על כל עיו"ט משום ערב שבועות (ואטרפין) שקורין (בלאנקעס) או (קעפזעלין) יש מתירין מלבד הושע"ר שהוא יום הדין ועב"פ בערב שבועות יש להחמיר ובלילה שלפני עיו"ט מותר להקיז חוץ מליל הושע"ר ועיו"ט אחרון של פסח הכל מותר דאינו רגל בפ"ע (מ"א סי' תס"ח) וכ"ז כשרוצה להקיז לבריאו' אבל משום סכנה כבר דשו בו רבים ושומר פתאים ה' ואפי' בערב שבועות התיר בא"ר כשציוו הרופאים בחולה שיש בו סכנה די"ל דוקא הקזה שלהם אסרו משא"כ בהקזה שלנו ולכן במקום סכנה יש להתיר אבל לא בלא"ה:

ג קידוש של יו"ט אינו אלא מדרבנן ומ"מ דין קידוש בי"ט כדין קידוש בשבת לכל דבר (סי' רע"א) אלא שבי"ט מוסיף לברך שהחיינו בין בליל א' ובין בליל ב' עבור י"ט דכיון דליל ב' הוא משום ספיקא דיומא ושמא היה חול ולכן חייב לברך גם בליל ב' ואם לא בירך בליל א' ונזכר ביום א' מברך בכל שעה שנזכר וכן אם לא בירך בלילה ב' אימת שנזכר אפי' ביו"ט האחרון מברך (בפ"ג כמ"א) וא"צ להניח בליל ב' פרי חדש לברך שהחיינו כיון שהוא משום ספק (ת"ר כמ"א) אבל בליל ב' של ר"ה נוהגין להניח לפניו פרי חדש דכיון דב' ימים של ר"ה הוי כיומא אריכא ולכן ס"ל למקצת פוסקים דאין מברכין שהחיינו בליל ב' ולכן מניחין פרי חדש משא"כ בב' י"ט ש"ג מ"מ אפי' בר"ה אם אין לו פרי חדש מברכין שהחיינו ובסוכות חייב לברך שהחיינו משום י"ט וגם משום סוכה ולכן אם היה אנוס וכה"ג שלא אכל בסוכה בלילה א' אע"ג שבירך בביתו למחר או באיזה יום מז' ימי סוכה כשנכנס בסוכה מברך שהחיינו משום סוכה ומ"מ מי שלא אכל בסוכה בליל ב' וכבר בירך שהחיינו בביתו למהר כשנכנס בסוכה א"צ לברך שהחיינו דשהחיינו שבירך פעם א' משום סוכה סגי (וע' בא"ר סי' ג' תרמ"א) ולכך בליל א' דסוכות מברך לישב בסוכה תיכף אחר קידוש ואח"כ שהחיינו דשהחיינו קאי גם על סוכה אבל בליל ב' דשהחיינו לא קאי על סוכה רק על י"ט ולכן מברכין שהחיינו תיכף אחר קידוש ואח"כ לישב בסוכה (כסברת כה"ע ורמ"א בסי' תרס"א וכ"כ א"ר בשם כמה גדולים דלא כרש"ל וט"ז ומ"א שם ומה שכתב המ"א ר"ס תרמ"ג דהא כיון דהסוכה עשויה מבכך זמן ואח"כ סוכה היינו דוקא כשבירך בשעת עשייה וכ"ס כנ"מ) ובשביעי של פסח אין מברכין שהחיינו שהכל רגל א' אבל בשמיני עצרת וש"ת מברכין שהחיינו דש"ע רגל בפ"ע:

כלל ק דין כלל מלאכות של י"ט וזורע וחורש וקוצר ומעמר:

א כל המלאכות האסורות בשבת בין מדאורייתא או דרבנן אסורין בי"ט וכן כל דבר שאסור לעשות בצרכיו אע"פ שאין בו מלאכה המבואר בכלל ס' וכל דבר שאסור לדבר בו [בכלל ס"א] מה שאסור בשבת אסור ביו"ט וכל הדברים שאסור שמא יכתוב כמבואר בכלל ל"ח סי' ל' כגון אין דנין כו' וכן כל עניני מקח וממכר וכל מיני שחוק דאסור בשבת כדלעיל בכלל ל"ד ה"ה ביו"ט ולכן הנצרך בשר ליו"ט לא יאמר לטבח תן לי בסלע או בב' אלא מחלק כפי החלקים שדרך לחלק בעיר בלא פיסוק דמים ומביא ב' בהמות ואומר זו כזו ולמחר שמין הנשאר וכפי ששוה כך יפרע לו אבל אסור שיאמר לו מה שאתה נוטל בעד זו אתן לך בעד זו דהוי סכום מקח והא דמותר לחלק דוקא בלא גורל אלא שהם מותרים זה לזה אבל אם מקפידין עד שצריכים גורל אסור אפי' בלא גורל דגזרינן שמא יבואו לידי משקל ומדה ומנין ודוקא חברים אבל שכינים שאינם חברים אפי' מקפידים מותרים להלק בלא גורל ואסור לשקול בשר אפי' בביתו לידע כמה יבשל ולא מהני בפחות מעט או מוסיף מעט כמו במשקל בכלל ל"ח דהתם מיחזי רק כשופך אל כלי משא"כ במשקל בכל ענין אסור אפי' ליתנו בכף מאזנים לשמרו מן העכברים אסור אם הוא תלוי במקום שרגילין לשקול ביד ואסור ליקח המשקל ביד א' והבשר ביד ב' אבל לשקול בידו דהיינו שמשער כמה יש בו מותר אבל אם הוא אומן שיודע לכוון בצמצום גם זה אסור ודוקא למכור אבל בתוך ביתו לידע כמה יבשל מותר אפי' באומן ואם יודע לכוין בדרך חתיכתו לחתוך ליטרא או ב' הותך כדרכו וכן מותר לומר לו תן לי כך וכך ליטרות שאינו מכוין למשקל רק להודיע לו כמה צריך (ת"ק) כללו של דבר אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד אלא בשבת חייבין סקילה וחטאת ובי"ט לוקה חוץ ממלאכת אוכל נפש כגון השחיטה והאפיה והבישול

וההוצאה של אוכל נפש מרשית לרשות וההבערה לבשל בהן האוכל נפש דכל אלו מותרים אם הם לצורך אכילה וכן מכשירי אוכל נפש שלא היה אפשר לעשותם מעי"ט כמו שנבאר בכלל פ"ה צ"ד אבל אוכל אפי' היה אפשר לעשות מעי"ט מותר לעשותו בי"ט ומ"מ אם אינו מפיג טעם כלל כגון בישול פירות יבישים יש להחמיר לעשות מעי"ט ומיהו אם אין לו פנאי וכ"ש ששכח ולא עשה מעי"ט מותר לעשותו בי"ט ע"י שינוי קצת כמו שנבאר לקמן כלל פ"ה סי' ז' אי"ה (תנ"ס נמ"א ס"ק ב' ג') :

ב מלאכות אלו השייכים בא"נ וכן הוצאה והבערה אפי' א"צ להם בי"ט לאכילה ממש אלא לאיזה צורך כגון להוציא לטיול ולהדליק לכבוד ריבוי נרות מותר דאמרי' מתוך שהותרה לצורך א"נ מקרא דאך אשר יאכל לכל נפש הותרה נמי לצורך איזו הנאה וטיול שצריך לו בו ביום דאפשר יאכל משמע נמי הנאה ובאילו כתיב אשר יהנה לכל נפש ואם עשה שלא לצורך כלל כגון המבשל מיו"ט לחול (א) אם הוא עדיין שהות ביום שאפשר לאכול ממנו או אפי' אם הוא כבר אכל מ"מ אילו באים אורחים היה עדיין שהות שיאכלו בו ביום אע"פ דמ"מ אסור מדרבנן מ"מ אינו לוקה לכ"ע ואם הוא כבר סמוך להשיכה עד שא"א לשום ישראל לטעום ממנו באותו היום י"א דחייב (תקכ"ז) :

ג לפיכך החרישה והזריעה שאינן שייכים לא"נ ביו"ט לוקין עליהן מן התורה לכ"ע וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט (תנ"ס) :

ד קוצר ומעמר ודש וזורה וטוחן ומרקד וצידה אע"פ שהם מלאכות שעושין בא"נ עצמו ואפשר להנות מהם בי"ט אעפ"כ כלם אסורים אלא עפ"י אופנים שנבאר בכל מלאכה ומלאכה ומיהו י"א דבאמת מדאורייתא מותר אלא שחכמים אסרוהו (שם) מפני שכולן הם מלאכות שנעשים לימים הרבה ע"פ רוב ואילו היו מותרים בי"ט יתבטלו משמחת י"ט לפיכך אסרו הכל אפי' מה שצריך ליומו ועוד שאין בהם הפסד אם יעשה מעי"ט וי"א דכלם אסורים מדאורייתא כגזה"כ ולא התירה התורה מלאכת א"נ רק מלישה ואילך ועוד יש טעמים אחרים (שם) עיין בב"י בשם המ"מ ובדברי הב"י משמע דסברת המ"מ שהוא מדרבנן ובאמת במ"מ מבואר שהוא דאורייתא שכ' שיש מי שסובר שכולם מדאורייתא ואח"כ כתב הטעם מפני שמלאכת עבודה כולל כל שצריך לזה עבדים ע"ש וכן דעת הרשב"א :

ה לפיכך אין עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה כמבואר הכל במלאכת קוצר בהל' שבת וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט (תקכ ד) :

ו המעמר והוא המאסף יחד וצובר ציבורין במקום נידולן פירות או קש או עצים לפיכך אין מביאין עצים מן השדה אפי' היו מכונסין שם מעי"ט שמא יטעו הרועים ויחשדוהו שאסף מן המפוזרים וכן אסור ללקט ולהניח בחצר בין עצים גדולים או קטנים אם לא שמדליק שם בחצר דאז מותר ללקט ממה שמונח לפניו ובשדה גם זה אסור (סי' תק"א) :

נשמת אדם

(א) צריכין אנו לברר דין דהמבשל מיו"ט לחול או לי"ט ב' לדידן . אם הוא איסור דאורייתא או דרבנן . הנה כל הפוסקים חוץ מר' אפרים פסקו כרבה בפסחים מ"ו דאינו לוקה הואיל ומקלעי אורחים חזי ליה אך במבשל סמוך לחשיכה דאפי' יבואו אורחים ליכא שהות שיאכלו בו אז לוקה . וכ"כ תוס' בפסחים שם ובשבת נ"ה וכב"ח בס"ס בסי' תקכ"ז . וזהו ג"כ כוונת המ"א בסי' תקי"ח סס"ק א' שכתב דהמבשל מי"ט לחול לוקה כוונתו בסמוך לחשיכה . [illegible]

[illegible]

[illegible]

ז היה לו עצים מכונסים בתוך מקום שמוקף מחיצות אע"פ שהוא רחוק מביתו אם הוא בתוך התחום וגם יש לו שם מסגרת בענין שהוא מקום משתמר מותר להביא ממנו עצים ואם אינו מקום המשתמר או שרחוק יותר אסח דעתיה מיניה והוי מוקצה (סס) :

כלל פא. דין דש וחליבת פרות (בש"ע סי' תק"ס) :

א (א) הדש אע"פ שהוא בא"נ כבר בארנו דאסור לרמב"ם מדרבנן ולרשב"א מדאורייתא מ"מ בדברים שאינן אסורים בשבת אלא מדרבנן כמו שמבואר הכל בהל' שבת יש מהם שהתירו חכמים בי"ט וכן בשאר מלאכות והיינו מה שהוא נצרך מאוד לשמחת יו"ט לפיכך אע"ג דיש אוסרין בשבת לסחוט אשכול של ענבים אפי' לתוך האוכל מ"מ בי"ט מותר אם סוחט לתוך אוכל דלא קיי"ל בשבת להחמיר אלא משום חומרא דשבת אבל לי"ט סמכינן על רוב הפוסקים דאין זה דומה לדש דמלאכת דש הוא על א' מב' אופנים או שמפרק אוכל מן הקש והתבן כדישה בתבואה או שסוחט משקה מאוכל כסחיטת זיתים וענבים וביון שסוחט לתוך האוכל קיי"ל דמשקה הבא לתקן האוכל הוי המשקה נ"ב אוכל וא"כ אינו דומה לסחיטת ענבים למשקין וגם החרצנים אינן פסולת גמור וא"כ אינו דומה לדישה בתבואה ולכן מותר (ע' מה שכתבתי בכל' שבת במלאכת דש בכ"א סי' כ' ג' ובפין הדברים) :

נשמת אדם

גמרי מותרים. י"ל כיון שהולך לטעם זה למבשל להיות דס"ל דאהדריה לאיסורא קמא. וכמש"כ הלה"מ אגב כתב גם במבשל לחול טעם זה. ועוד דדרך הרמב"ם להעתיק לשון הגמרא עכ"פ יצא לנו דבכל מלאכות המיוחדים לא"כ לכ"ע אמרינן מתוך. ולדעת תוס' בפ' המגיע אפי' בבנין אמרי' מתוך ולפי מסקנת הב"י דשיטת רי"ף ורמב"ם כרש"י דאפי' שלא לצורך כלל אמרינן מתוך. וע' עוד מה שנכתוב במלאכת מבעיר א"ה באיזה מקום לא אמרי' מתוך :

(א) דברי המ"א בסי' תק"ה ס"ק ג' צ"ע שהניח דברי ב"י בצ"ע. ול"נ דדברי הב"י ברורים. דהב"י כתב בשם רשב"א דנכרי שחולב וישראל רואהו החלב מותר בו ביום שהרי מוכן הוא שאפילו ישראל אפשר שהוא מותר לחלוב אותו לתוך הקדרה וכתב הב"י ולטעמיה אזיל שכתב בפרק אבית שכדברי רמב"ן הוא הנכון והוכחתו למה שכתב רשב"א בחי' שבת דף קמ"ד וז"ל ועוד כתב רמב"ן ז"ל והוא הנכון דבין מוקצה שקפץ מעצמו אוסר כו' אבל כל מידי דאפשר ומצוי גבה ביומא בלא איסור לא מקצה ליה מדעתו והיינו טעמא דביצה שנולדה ביו"ט דעלמא. והיינו טעמא דחולב עז לקדרה עכ"ל. וה"כ הר"ן בריש פרק אבית בשם רמב"ן וז"ל. ועוד כתב רמב"ן דאפשר דאפילו למאן דאית ליה מוקצה ונולד הרי שאין מוקצה מחמת איסור הבא מעצמו כגון זה דלא דחיה בידים אלא בעוד האיסור עליו. א"כ אפילו בנסתלק האיסור בשעבר עליו כגון שוחט בשבת שאסור משום מוקצה הא כל מה שעבר על השבת ואפילו בשוגג מכיון שנסתלק האיסור נסתלק המוקצה. ומש"ה שרינן האי חלב שנחלב לקדרה שאע"פ שבעז היתה מוקצה. מ"מ האי חלב שנחלב נסתלק ממנו תורת מוקצה ולא נעשה איסור בדבר והיינו טעמ' גבי ביצה שנולדה בשבת דעלמא דפריך תסתרי ולא אסרינן ליה משום מוקצה עכ"ל. ולפ"ז לרמב"ם דמתיר אפילו בשבת לחלוב לאוכלין א"כ בודאי לדידיה ביו"ט מותר אפילו בבהמה עומדת לחלב ואפילו בבהמת ישראל דמ"מ עומדת לאכילה בשבת או לחלב ביו"ט אסרי בשבת אפי' עומדת לאכילה הוי הבהמה מוקצה. וא"כ ה"ה בעומדת לחלב ביו"ט כיון שחולב לאוכלין אך לקערה רקנית אסור משום דש וכל זה כשחולב ישראל אבל כשהנכרי חולב מדעת עצמו אפילו בהמת ישראל ואפי' לקערה לעולם אין דין מוקצה על החלב ולא נולד דנולד דחלב לא הוי נולד גמור. עי' בפ"ח סימן תק"ה דכיון דסמוך בידיה ועוד שהרי ברמב"ן וברשב"א לא נזכר שום רמיזה לחלק בין עומדת לחלב או לאכילה. וע' עוד ברמב"ן ריש אבית וזהו כוונת הב"י שכתב דהרשב"א אזיל לטעמיה דבודאי הרשב"א מיירי בשהם ל"ם בחולב הנכרי בשלו או בבהמה של ישראל אפילו בבהמה העומדת לחלב לעולם מותר דבעולה ל"ם נולד נחלב כיון שיש נמצא היתר ע"י ישראל לחלוב לקדירה וכיון דסמוך בידיה כל שעה לא מקצה דעתיה כמש"כ הפ"ח ובודאי משמע דאיירי אפילו חלבו הנכרי לקדרה רקנית. וא"ל דא"כ הרי נעשה איסור דש ומ"מ נפירות שלקטן נכרי לצורך עצמו

דאסור. ז"א שכבר כתב הרשב"א בחידושי שבת ובעס"ק דפירות הנושרין או שלקטן נכרי אסורין משום גזירה שמא יעלום או שיאמר לנכרי לתלוש ע"ש. וא"כ הכא כיון שיש היתר לישראל לחלוב לאוכלין לא גזרו משום התיה לגד כמו שכתב הפ"ח. וא"ל שהרי הרשב"א כתב לסדיא בעס"ק דדוקא בעז העומדת לאכילה מותר לקדירה אבל בעומדת לחלב אפי' בי"ט אסור משום מוקצה ע"ש. גם זה לק"מ דמעיין בעס"ק כתב זאת לשיטת החולקים על הרמב"ן וז"ל. הורו הגאונים דבשבת אפילו חולב לאוכלין אסור מפני שאסור לשחטה והוי נולד מן המוקצה. ומקצתם הורו להתיר בשבת כמו ביו"ט ואע"פ שנראין דבריהם מוטעין להחמיר הכלכה כמעשה עכ"ל. וע' ט"ז שכתב להחמיר גם בי"ט בעז העומדת לחלב דכיון דאסור לשחוט בבהמה משום מוקצה א"כ הוי כדש אבל בתשובתו שהביא הב"י כ' נכרי הח גב אפשר דמותר לאכילה כו' שאפילו ישראל אפשר שהוא מותר לחלוב לקדירה עכ"ל והיינו שכתב אפשר שאינו רוצה להחליט להיר כדעת רמב"ן דמתיר אפילו בשבת לקדירה וה"ה ביו"ט אפילו בעומדת לחלב החושש לדעת האוסרין בשבת. וא"כ ה"ה ביו"ט בעומדת לחלב אסור אפילו לקדרה כיון שאסור לשחוט בעז עכ"פ דברי הב"י ברורים ונכונים דהרשב"א אזיל לשיטתו לדעת רמב"ן. ע"ז כתב בד"מ וז"ל די"ל דגם הג"א מודה בעז העומדת לאכילה דהרי מטעמ' דרשב"א ומ"ש הג"א דאסור היינו בעז שאינה עומדת לאכילה אלא לחלוב (וס"ל כשיטת הר"ן בריש ביצה דלא דחולב עז לתוך הקדירה דוקא בעז העומדת לאכילה ודלא כרמב"ן ע"ש ועי' בב"י) וא"כ לפי מה דנקטינן דבכל עז שרי לחלוב לתוך הקדירה (והיינו כמו שכתב קודם לזה בשם הב"י כיון דמידי דרבנן סוא אזלינן לקולא (א"כ גם כאן שרי בכל ענין אבל במהרי"ל אוסר כדברי הג"א עכ"ל ד"מ ובד"מ שנדפס בטור אין לו ביאור כ"כ). ודע דמה שכתב בש"ע לאסור בעומדת לחלב נ"ל דחזר בו ממה שכתב בב"י דכיון דמילתא דרבנן היא נקטינן לקולא ולהתיר כדעת רמב"ן וכמש"כ בהדיא בדרכי משה בשם הב"י ול"ל דס"ל דהג"א דיש מוקצה בשל נכרי דהא"כ הא אפילו עומדת לחלב בשל נכרי יש היתר לחלוב לקדירה. וכ"כ הפ"ח לתירוץ א'. והיה אפשר לומר דהג"א אינו הולך כלל עם הרשב"א די"ל דהרשב"א מיירי בחלבו נכרי לצורך עצמו דאם לצורך ישראל הרי נעשה איסור דש בשביל ישראל ונפרש לרשב"א דס"ל דדישה אסור מה"ת בי"ט. ובהג"א איתא להדיא שחולב הנכרי לצורך ישראל לדורון ולכן אוסר ואם כן אין כאן מחלוקת. ונ"ל דהב"י והד"מ סבירא להו דגם רשב"א מתיר אפי' בחלבו לצורך ישראל ואפ"ה מותר וכמו שכתבתי לעיל :

ועדיין צ"ע שהרי כתב הב"י בסי' שכ"ה בשם המ"מ פ"ו מה' שבת הלכה ג' דרשב"א אוסר משקין שבאים על ידי סחיטת נכרי וכ"כ להדיא חידושי שבת דף קכ"ג דאפי' שחטן הנכרי לעצמו אסורין דאי שרית ליה אתי למיסרי אף הוא מעצמן ע"ש. וא"כ קשה לטעמו דרשב"א דמתיר בחלב נכ' שאפשר לישראל לחלוב לאוכלין. וא"כ הכא נמי ניחא כיון שאפשר לישראל

ולפיכך

ב ולפיכך מותר נ"כ לחלוב פרה אפי' ע"י ישראל לתוך האוכל מבהמה העומדת לאכילה אע"ג דבשבת אסור היינו משום דבשבת א"א לשחטה ונחשבת הבהמה כפסולת גמור אבל בי"ט דמותר לשחטה וא"כ אין כאן פסולת כלל ולא דמי לדש דגן משבלין שהם פסולת גמור וגם אינו דומה לסחיטת ענבים כיון שחולב לאוכלין (תק"ס) :

ג בד"א שהולב לתוך אוכלין מרובין כגון שחולב לתוך לביבות שרוצה לאכלן בו ביום ונותן בו כ"כ לביבות כפי השיעור שראוי לאותו החלב אם מעט או הרבה ומכ"ש אם נבלע כל החלב בהאוכלין אבל לחלוב לללביבות או פרורין מעט יותר ממה שצריך לתקנו אסור אפי' ע"י נכרי דכיון דאינו בא לתקן האוכל הרי הם משקין גמורים והוי דש ממש כסחיטת ענבים כמו שבארנו בהל' שבת :

ד בד"א בבהמה העומדת לאכילה אבל אם עומדת לחלוב וא"כ אסור לשחטה בי"ט שהרי היא מוקצה כמו שנבאר לקמן אי"ה בדיני המוקצה וא"כ הבהמה נחשבת לפסולת ולכן אסור לחלוב אפי' לתוך האוכלין שהרי הוא כמפרק דגן משבלין ונ"ל דאם יש בזה מניעת שמחת י"ט שאין לו מה שיאכל כ"א מאכלי חלב כיון דיש מתירין מוקצה בי"ט יש לסמוך עליהם ולהתיר לחלוב לתוך האוכלין כדרך שנתבאר בסי' נ' (ועוד שהרי הרמב"ן מתיר לעולם וכ' הב"י וד"מ דנקטינן לקולא הלא שהם נהגו כן ובמקום הדחק יש לסמוך על רמב"ן) :

ה היתה הבהמה של נכרי אפי' עומדת לחלוב מותר לחלוב לתוך האוכלין דנכרי אינו מקצה מדעתו כלום ואין מוקצה שייך בבהמת נכרי אבל שלא לתקן האוכל ופשיטא לקדירה ריקנית אפי' חלבו הנכרי לעצמו והיא בהמה העומדת לאכילה אסור דכיון דמעיקרא היתה החלב תורת אוכל עליו והשתא נעשה משקה הוא נולד ונולד אסור אפי' בשל נכרי (שם מ"א ס"ק ג') :

ו היה י"ט אחר שבת ונחלב בשבת אפי' חלבו הנכרי לתוך האוכלין ואפי' בבהמה העומדת לאכילה כיון שאסור בשבת אסור גם ביום א' דאין שבת מכין ליו"ט אבל ביום ב' שהוא יו"ט שני מותר (אע"ג דבדברים הנעשים באיסור בשבת ע"י נכרי י"א דאסור גם ביום ב' כמבואר בסי' תקט"ו במ"א הכא שרי כיון שיש היתר לומר לנכרי לחלוב הבהמות בשבת כדאיתא לעיל בכל' שבת כלל נ"ט סי' י"א לא גזרו לאסור ביום ב') ואם י"ט ביום ה' ו' ונחלב ביום ה' מותר ביום ו' אבל מה שנחלב ביום ו' שהוא יו"ט ב' אסור בשבת ודוקא בי"ט של גליות אבל בי"ט של ר"ה הנחלב ביום א' אסור גם ביום ב' ואם י"ט יום ה' ו' ונחלב ביום ה' אפ"ה אסור גם בשבת דשני יו"ט של ר"ה כיום א' דמי :

ז לענין לסחוט (לימענים ווטרין) ובן דין כחיטת בנגד כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ונתבאר בהל' שבת במלאכת דש (סי' תק"ס במ"א) :

ח יש מתירין למלול קטניות וביוצא בו בי"ט בלא שינוי וי"א דוקא בראשי אצבעותיו ועי' בהלכות שבת שם (סי' א' תק"י) :

ט אסור לכתוש שעורים שקורין (גאגליך) להסיר קליפתן דהוי דש (ג) (סי' תק"ד סעיף ג') :

י אסור לדוך שקדים להוציא החלב דדומה לסחיטת פירות ולכן אע"פ שמפיג טעם קצת אסור (סי' תנ"ס במ"א) :

כלל פב דין זורה ובורר בסי' תק"י :

א הזורה לרוח כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ומבואר בהלכות שבת במלאכה זורה :

ב הבורר לרשב"א אסור מדאורייתא ולכן כל מה שבשבת חייב אסור גם בי"ט כמבואר הכל בהל'

נשמת אדם

לישראל לסחטן לאוכלין. ועיינתי בחי' שם שכתב דדוקא במידי דאתי ממילא כמו פירות הנושרין ומשקין שזבו דגזרינן שמא יתיר מה שנעשה על ידי נכרי יתכל גם מה שנשר ונסחט מאליו וכולה חדא גזירה אבל בדבר דלא אתי ממילא ואינו מוקצה לא גזרינן ולכן התיר בנכרי שבשל לעצמו דבר שאין בו מוקצה וביטל נכרי לישראל לאכול. וא"כ לא קשה מידי דגם חלב אינו נסחט מעצמו וכיון דאין בו משום מוקצה מותר. והגר"א בביאוריו הקשה בסי' תק"ה על הג"א דהטיב להלב נולד וכתב דתותים ורימונים יוכיחו דאסור לסחטן ואעפ"כ היוצא מהן מותר ע"ש. ולא הבנתי דבריו שהרי כתב הרשב"א בעבודת הקודש דפירות העומדים לאכילה אם סוחט אותם הוי כמפריד אוכל מאוכל. ואפי' כמשקין השובים כאוכל ודוקא זיתים וענבים השובין משקין וכן תותים ורימונים אם דעתו למשקין אבל כשדעתו לאכול נין אפי' במשקין תורת אוכל עליהם. וא"כ כיון דהג"א מיירי בעז העומדת להלב דהוי כתותים שכונסין למשקין דאסורים. ומה שהקשה עוד הגאון רבינו אליהו מזיתים וענבים שנפרסקו מאיליהן נק"מ כיון דהתם ממילא אתי ועומדין לכך.

מאא"כ חלב. ודע שהרז"ה וכן הכל בו הביאם הט"ז כתבו דלא מיקרי עומדת להלב. אלא כשעומדת להכן גבינות. ובחמם ברז"ה אזיל לשיטתו שכתב בפרק אבית דהולב עז לקדירה מותר אפי' בשבת. וה"נ דלא הוי דש אלא הטעם משום מוקצה. ולכן כתב דהם בעז עומדת לחלב. אע"ג שבעז הוא מוקצה מ"מ החלב אינו מוקצה אא"כ כשהחלב עומדת לעשות ממנה גבינות. אבל לדידן דקיי"ל דלא דחולב עז דוקא ביו"ט מותר אבל בשבת אפי' לאוכלין אסור. כמו שכתב רמב"ן דהוי דש כיון דבעז אסור בשחיטה. א"כ כיון שבעז עכ"פ מוקצה בעומדת לחלוב א"כ אסור מטעם דש. וא"כ דברי הט"ז שכתב לסמוך על הרז"ה בזה צ"ע וכ"כ הפ"ח :

(ג) והא דבסי' ק"ד ס' בש"ע אין כותשין בריפות. ומשמע דהיינו אגא הומרא. ופ"ח מתיר שם במכתשת קטנה. כתם לא מיירי שכותש להסיר הקליפות. אלא נכתוש הגרעינין עד שמתלקין לחלקים. כדאי' בגמ' אין עושין טיסני. פרש"י שמחלק הגרעינין לחלקים. אבל להסיר הקליפות זהו דש ממש. כדאיתא בביצה י"ג צ"ב ע"ש ברש"י ותוס'. דדוקא

נבלעם

בהל' שבת במלאכת בורר אלא מה שאסרו בשבת מדרבנן התירו בי"ט ולפ"ז אפילו בשבורר ביד אינו מותר אלא מה שצריך לאותה סעודה אבל לסעודה אחרת אפי' לבו ביום אסור אבל לדעת שאר פוסקים וכ"כ בש"ע דכל מלאכות שהם בא"נ גופא אינו אלא מדרבנן מלאכת בורר התירו לגמרי בין אוכל מתוך הפסולת ובין פסולת מתוך האוכל רק שיברור אותו שהוא ממעט בטירחא בין מחמת שהוא המועט ובין מחמת שהוא נוח יותר לברור בהכת שהוא גם והב' הוא דק (נ"ל דכן מוכח בט"ז ומ"א וכ"מ בטור וסייעי לפי מה שפירש" דכל המקילין נ"ב דנפים בטירחא קאי על הפסולת אבל נפי מ"ם כר"ן וכ"כ תוס' בשבת קמ"ב ע"ב דקאי על האוכל וכ' כר"ן דאפשר דמרוויחו איתנהו וא"כ בפסולת מרובה אע"ג דיש טורח בברירות האוכל מחמת שהוא דק אפ"ה דוקא אוכל מפסולת מותר דכיון שהפסולת מרובה הם פסולת עליו עכ"פ נעיין זה שאסור לטלטל הפסולת וכ"כ הסמ"ג בשם רא"ם וכ"כ בה"ר וכזה מיושב קושית הט"ז ומ"א על רמ"א בדין לוזים ומנאתי שכ"כ א"ר) ומותר לברור אפי' לסעודה אחרת שצריך לבו ביום ובלבד שלא יברור בנפה וכברה כיון שכן דרך ברירתו בחול (תק"י):

ג נפל צרור לתוך הקמח יש אוסרין ליקח אותו בידו שכן דרך ברירתו בחול ויש מתירין (תק"ו) וכן לברור פירורי מצות הגדולים מתוך הקמח הנכתש מן המצות דדומה לצרור בקמח ודיני הריקוד נבאר לקמן אי"ה במלאכת מרקד (תק"ד סק"ט):

ד אע"פ שהתירו לברור קטניות לא יתנם במים שיצוף הפסולת למעלה או שיפול העפר לבטה שזה דרך חול (תק"י מ"א סק"ד):

ה אין עושין הבאה מן החלב בי"ט אע"פ שמותר לברור לפי שיש בזה טורח גדול ונעשה לימים רבים ולכן אע"ג שהחמאה חדשה טובה יותר מן הישנה אסור ואפי' ע"י נכרי אם לא במקום מניעת שמחת יו"ט דיש להתיר ע"י נכרי מה שצריך לבו ביום ולרשב"ם גם זה אסור (א) (שם סעיף ס'):

ו אין מעמידין חלב ביו"ט ע"י קיבה או שאר דברים שיתקבץ החלב ויקפא ויתברר הקום וכן אסור לעשות (סירלאוווקע) דהיינו שנותן מעט חומץ בחלב כדי שית ברר המי החלב דכל זה בורר ממש ואסור לרשב"א מדאורייתא ולש"פ מדרבנן (שם):

ז אסור לקלוט השומן שקורין (סמעטני) מן (סמירלאוויטקי) אלא יניח מעט סמוך (לסירלאוויטקי) דזה אפי' בשבת מותר ודוקא מה שצריך לבו ביום אבל לצורך מחר בלא"ה אסור משום הכנה כדלקמן ואם חושש שיפסיד מותר לקלוט בענין זה ע"י נכרי (שם נמ"א) ונ"ל דמותר לקלוט (סמעטאנקע) מן החלב לשתות בו (קאווע) (ב):

ח דין סינון משקה דינו בי"ט כמו בשבת כמבואר במלאכת בורר בהל' שבת דכל מה שאסור בשבת מדאורייתא לא התירו בי"ט עכ"פ מדרבנן לכ"ע וכן לסנן מים כנגד פתחן, אסור משום מלבן כמבואר בהל' שבת במלאכת מלבן בזה גם להרמב"ם אסור מדאורייתא שזה הוא מלאכה שאינו ממלאכת א"נ (ע' לעיל ריש כל' י"ט בכ"א סי' א') ולכן יש ליזהר שיסנן ע"י נפה שעשויה משערות ועיין כ"ז בהלכות שבת במלאכת בורר (שם סעיף ד'):

ט דין עשיית גבינות לקמן במלאכת בונה אי"ה:

כלל פג הטוחן בש"ע סי' תק"ד:

א הטחינה אע"נ שהיא בא"נ עצמה אסורה לרשב"א מדאורייתא ולשאר פוסקים עכ"פ מדרבנן לפי שדרך לטחון לימים הרבה ומ"מ מותר לטחון תבלין שמפיגין טעמם אם יטחנן מעי"ט וכן מותר לשחוק המלח אך מפני שאינו מפיג טעם כלל צריך שינוי קצת כגון שיטה הקערה לצדדין או שידוך בקערה וביוצא בו וכ"ז מותר אפי' לרשב"א כיון דאין דרך לטחון בכלי זה לימים הרבה מותר מן התורה אבל פלפלין וחרדל ברחיים שלהן אסור שזה הוי עובדא דחול וטוב לשחוק הפלפלין והכרכום במדוכה ודוקא ע"י שינוי קצת כיון שאינן

נשמת אדם

לקלוף ביד דהוי כלאחר יד אבל בכלי הוי מלאכה דאורייתא. וכ"ה נבדיא בשבת ד' ע"ד ע"א ונחשוב נמי כותש פרש"י חטין במכתשת נבסיר קניפתן. וע"ש בד"ה שכן ובפרש"י בסוף כדבור וז"ל ומיהו ודאי אב מנאכה היא ובכלל דש הוא עכ"ל:

(א) כתב הט"ז בסי' תק"י ס"ק ז' דמותר ע"י נכרי וראייתו מסי' שמ"ב ולא הבנתי ראיה זו דהתם אפילו במלאכה דאורייתא מותר שלא גזרו על השבות בין השמשות. ויותר היה לו לכתוב ראיה מסי' ש"ז דשבות דשבות מותר לצורך מצוה לדעת הש"ע דבורר אינו אלא מדרבנן ביו"ט הו"ל האמירה לנכרי שבות דשבות. וכ"כ המ"א ס"ק י"ג וכמעיין בריב"ש סי' קכ"א יראה לבדיא דאוסר ע"י נכרי עשיית החמאה ושיטתו דס"ל דשבות דשבות אסור אפילו במקום הפסד או שצריך מצוה וא"כ לפי מה דקיי"ל בסי' ש"ז דלצורך מצוה מותר

א"כ הכא נמי יש להתיר ע"י נכרי במקום שיש מניעת שמחת יו"ט שאין לו מה יאכל וכדעת הט"ז:

(ב) דדוקא השמעטענע מן הסירלאוועטקע הוי בורר ממש. משא"כ שנוקח רק השומן שקורין (סמעטנקע) שגם החלב הוא טוב נמאכל ואינו דומה למ"ש רמ"א ראיה מסי' שי"ט סעיף י"ט שאסור לברור השמרים התם שאני שהשמרים הם פסולת גמור. וע"ש במ"א שדעתו שגם דעת הש"ע כרי"ף דדוקא לברור ע"י כלי אסור אבל הכא מה שברור בכף אין זה כלי שבוררין בו ודומה לכלי שסופך ממנו המשקה הצלול מן השמרים דמותר כרי"ף שם ולדעת המ"א גם הש"ע מודה וכ"ש דהכא ליכא פסולת כלל שהרי גם החלב טוב לשתות ושניהם הם מין אחד ואפי' בשומן מתוך האוכל מסתפק המ"א שם ס"ק ע"ו ואע"ג דמפגן ומשמר

חייב

שאינן מפיגין טעם כלל ולרשב"א שחיקת פלפלין וחרדל ברחיים שלהן כיון שהוא כלי שדרך לשחון בו לימים הרבה אסור מדאורייתא ואסור אפי' ע"י שינוי (ע' סי' תק"ו סעיף ב') וכ"ז מדינא אבל ראוי להורות דאפי' תבלין המפיגין טעם ידוך ע"י שינוי קצת שמתוך כך יהיה זכור שלא ידוך יותר ממה שצריך וכ"ש אם ידע מאתמול שיצטרך לתבלין אלו די"א דמדינא צריך שינוי והשינוי שיעשה בתמכא דהיינו שלא יגרור בקערה רק על השולחן או על המפה:

ב קאווע נ"ל דדינן כפלפלין ואסור עכ"פ ברחיים שלהם ונ"ל דע"י נכרי מותר אפי' ברחיים שלהם רק שהנכרי יטחון בשינוי קצת ושמעתי בק"ק פראג שאם נוטל התיבה קטנה שעשוי לקבל הקאווע השחוק ומניח שם נייר זה נקרא שינוי (א):

ג מותר לגרור גבינה ביו"ט על ריב אייזן ע"י שינוי ודינו כמלח דאין מפיג טעם ונ"ל דמותר לגרור ע"י שינוי תמכא שקורין (חריין) דאע"ג דכלי זה מיוחד למלאכה זו ודומה לרחיים של פלפלין לא דמי דהתם דומה לרחיים של חטים משא"כ כלי זה דדומה למכתשת שכותשין בו תבלין וכ"ש דמותר לכתוש או לגרור מצות על ריב אייזן בלא שום שינוי דאין טחינה בפת דאין טחינה אחר טחינה (ב) וכן לחתוך ירקות דק דק (תק"ד סעיף ג'):

ד כ"ז שמותר לשחוק דוקא מה שצריך לבו ביום אבל ליום אחר הכל אסור ולרשב"א דוקא מה שצריך לאותה סעודה כדלעיל במלאכת בורר ואפי' דיכת מצות יש ליזהר (עיין בהלכות שבת):

ה עצים שראוי לבשל כמו שהן אסור לבקעם לחתיכות קטנות שיהיה נוח יותר להדליק כמו שנוהגין לבקוע לצורך בישול דגים דהוי טרחא יתירה אפי' לשברם ביד אסור אבל עצים שאינו ראוי לבשל בהם מחמת גדלו מותר לבקע ממנו בסכין לחתיכות גדולות דאין זה טוחן אלא עובדא דחול ולכן דוקא בקרדום אסור דזה הוי עובדא דחול אבל בסכין וביוצא בו מותר וכל מה שאסור אפי' אין לו עצים לבשל בהם (ג) (בסי' תק"א ועיין בעט"ק) אבל לעשות קיסמין קטנים להבעיר האש דבזה בשבת חייבין עליו וא"כ בי"ט אסור לרשב"א מה"ת ולשאר פוסקים מדרבנן:

כלל פד המרקד (בש"ע סי' תק"ו):

א הרקדה היא מהמלאכות האסורות שגם היא נעשית לימים הרבה ולרשב"א אסור מדאורייתא ולכ"ע אסור מדרבנן לרקד בנפה וכברה אפי' ע"י שינוי ואם כבר רקדו מאתמול ורוצה לרקדו שנית בשביל שתהא הפת נאה צריך שינוי קצת כגון שירקד על גב שולחן ואם דרכו בכך בחול ירקד בשינוי אחר כגון במפה:

ב בד"א שלא נפל בו דבר אבל אם נפל בו צרור בי"ט נ"ל דיש לרקדו ע"י נכרי או שירקד באחורי נפה שהוא שינוי גמור וכן היך מצות בי"ט וצריך לרקד הקמח הנטחן מן הפר ורין ירקד

נשמת אדם

חייב משום בורר אע"ג שהכל מין אחד וכמו שכתב המ"א בביאור המ"א שם ס"ק ג' ושם ס"ק ט"ז. שאני התם דעכ"פ הפסולת אינו אוכל גמור אבל החלב והשומן שניהם מין אחד ושניהם טובים לאכילה ולא גרע מנתינת שינה במסננת של חרדל שהחלבון נשאר למעלה והחלמון יורד למטה ולא חשוב כבורר משום דשניהם הם אוכלין כמו שכתב המ"א שם ס"ק ט"ז בכוונת הטור ע"ש כאן ואף לדעת הב"ח והלבוש שם דכתב דהם כוונת רק לאכול החלמון א"כ החלמון הוי כפסולת ואסור התם משום שהוא בורר במסננת אבל לברור בכף ומכ"ש ביו"ט דהש"ע מתיר ברירה בי"ט. ואף לרשב"א אינו אסור אלא מה שבשבת חייב ובזה לא ידעתי שום חיוב בשבת ולכן נ"ל דהוא מותר לכ"ע עכ"פ ביו"ט וכ"ש מה שצריך לאותה סעודה ואפילו לאותו יום. אך מה דמשמע מדברי המ"א דאפילו אם אינו לוקח הכל מן הסירלאוועטקע מ"מ אסור לבו ביום לא ידעתי בזה שום איסור כיון שאינו לוקח ממש שנוגע בקום וצ"ע:

(א) נ"ל דזה דומה לאחוז הרקדה בנפה שכתב רמ"א בסי' תק"ו ע"פ תוספות דמותר ע"י נכרי בשינוי כיון דיש מתירין ע"י שינוי אפילו ע"י ישראל. וא"כ הכא נמי לדעת הש"ע בפלפלין ברחיים שלהן אינו אלא משום עובדא דחול וא"כ לפ"ז בודאי מהני שינוי. וא"כ עכ"פ בזה יש להתיר אפילו לרשב"א ע"י נכרי דמ"מ טחינה מהרקדה דשניהם הם מלאכות האסורות ביו"ט ומ"מ נפה וכברה מרחיים. והר"ן בפ"ב א"נ אע"ג דדעתו נמי דטוחן אסור ביו"ט מדאורייתא כתב דפלפלין ברחיים שלהן אינו אלא מדרבנן משום עובדא דחול

שאין זה דומה לרחיים שטוחנין בו חטים ע"ש. וא"כ רחיים קיני טפי מנפה וכברה. דלכ"ע בזה הוה דרך הרקדה ואפשר שיש להתיר כשנכרי שוחק מעט מעט דאע"ג דזה לא הוי שינוי כמו שכתבו בהלכות שבת במלאכת לש מ"מ כיון דדעת הרבה פוסקים וכן דעת הש"ע דגם טחינה אינה אלא מדרבנן יש להתיר על ידי נכרי בשינוי כל דהו מה שהוא לצורך י"ט:

(ב) המ"א בסי' תק"ד ס"ק ו' כתב דאסור לגרור חריין לפי שדרך לעשות לאיזה ימים וא"כ השינוי דדוקא ברחיים אסור אבל בכלי אין דרך לטחון אלא לשעתו וע"ש. ונראה לי דאע"פ שאנו רואים בחמת שדרך לגרור חריין בכלי זה לימים הרבה ושאני גבינה שהתיר הריב"ש מטעם שאינו עשוי לגרור הלא מה שצריך כידוע מכל מקום נראה לי דמותר. שהרי כתב הר"ן במתני' דתבלין נדוכין דגם תבלין ומלח עושין לימים הרבה ואפ"ה אפילו ידע מה קדרה בעי ואפילו אינו מפיג טעם מותר ואפילו ברחיים שלהן אינו אסור רק משום עובדא דחול הו כמו שכתב הרשב"א דהוי טוחן וז"ל ר"ן בפרק א"נ ואף פלפלין ברחיים שלהן אינו כדרך טחינה לימים הרבה וכ"ש כלי זה שאינו דומה לרחיים כלל אף על פי שדרך לשחוק לימים הרבה מותר כיון דאינו דומה לרחיים:

(ג) צ"ע בס"ג שכתב דאפילו לקסמין דקין מותר כיון דהוי לצורך אוכל נפש וצ"ע מי עדיף מטחינת קמח. ומה שכתב שצורך הבערה היא לא הבנתי. דהרי המסלת סולתי חייב משום טוחן ומה בכך שהוא צורך הבערה. וצ"ע

ירקד באחורי נפה (א) ולנטלו ביד עיין כלל פ"ב :

נ לא רקדו עדיין הקמח כלל מותר ע"י נכרי בדרך שינוי דהוי שבות דשבות כיון שאינו עושה כדרכו (שם סעיף ג') :

כלל פה הלש בש"ע סי' תק"ו :

א לישה מותרת בי"ט ומ"מ לא ימדוד הקמח בי"ט דהוי עובדא דחול אלא יקח באומד הדעת ואם אינו ממלא המדה אלא פוחת או מוסיף אפי' בכלי המיוחד למדה מותר כמבואר בהל' שבת כלל ל"ח (פ"ת בשם ב"ח) :

ב מותר לעשות פתין גדולים ולא חיישינן שמתוך כך יאפה יותר ממה שצריך שם (שם כמ"ע סעיף ס') :

ג אם יש לו פת נקיה אינה אופה פת קיבר אא"כ יש לו בני בית שרגיל להאכילם פת קיבר אבל אם יש לו פת קיבר מותר לאפות פת נקיה ומותר לכתחלה לאפות פת קיבר תחלה ואח"כ פת נקיה (שם סעיף ז' וכמ"א) וכן אפי' יש לו פת נקיה שאפה מערב י"ט מותר לאפות עוד פת נקיה שיכול לומר אוכל היום פת חמה וכן אם לש עיסה מעי"ט לצורך אחר י"ט ולא הספיק לאפותה עד שחשיכה ואם יניח כך תפסיד אם צריך באמת לאכול פת א' והוא הפסד גדול יש להתיר לעשות פתין גדולים ולאפות אבל לאפות על סמך שיאכל פת א' אסור כדלקמן כלל צ"ט סי' ח' (עי' בסי' תנ"ח במ"א שם) :

ד אסור לעשות שאור בי"ט אלא על ידי שינוי מפני שאפשר לעשות מעי"ט שאינו נפגם בכך (סעיף ח') :

ה כשלש עיסה בי"ט מותר להפריש חלה אבל אסור לשרפה בי"ט דאין שורפין קדשים בי"ט וגם אסור לאפותה דאין ראוי לאכילה שהרי כולנו טמאי מתים ולכן ישמור החלה עד הערב ואז ישרפנה אבל אם לש מעי"ט אסור להפריש חלה בי"ט אלא יאכל ויניח מעט מן הפת ולערב יפריש מחתיכה שהשאיר חלה וישרפנה אבל אסור לשייר רק כדי חלה דכתיב ראשית עריסותיכם וא"כ צריך שיהיה שיריה ניכרים או אם רוצה יכול ללוש עוד עיסה א' בי"ט

נשמת אדם

בקונטרס הראיות שלו וז"ל כיון שמבקע דוקא בסכין הוי כלאחר יד ולכן מותר. וכן משמע בעש"ק להרשב"א דף מ"ד ע"ב ואעפ"כ כתב דגדולי המורין אוסרין :

(א) בש"ע סי' תק"ו כ' דאם נפל בו צרור מותר לרקדו פעם ב' אף בלא שינוי דכיון דנפל בו היום לא הוי אפשר לרקדו מאתמול מותר וכ' רמ"א וי"א דמותר ליטול הצרור בידו וים מחמירין ואוסרין ע"כ. ומדבריו משמע דע"כ ל"פ אלא ליטול ביד אבל לכ"ע מותר לרקדו שנית. וכ"כ בהדיא בד"מ וז"ל וכ' הב"י דאם נפל צרור או קיסם לקמח אסור ניטלו משם בידו אלא מרקדו שיפול הצרור ע"י הריקוד אבל הרמב"ם והרשב"א מתירין עכ"ל ומשמע שכשהוא דעת הרשב"א להרמב"ם · ובהרמב"ם איתא להדיא דמותר לרקדו ול"ע דז"ל הרשב"א בעש"ק נפל צרור יש מי שהורה שאסור ליטלו ביד לפי שזה כבורר · ולא יראה לי כן אלא מותר ליטול ביד שכל שעושה ביד אינו אלא כבורר כלאחר יד ולא אסרו אלא בנפה וכברה עכ"ל · הרי להדיא דבנפה וכברה אסור. ואזיל לשיטתו שכתב שם בסי' ה' וז"ל הבורר אוכלין לא יברר בנפה וכברה לפי שזו ברירה גמורה ואסור אפילו בי"ט. אבל בורר כדרכו בקנון ותמחוי שאין כאן אפילו בשבת אלא משום שבות וביו"ט ל"ג ודוקא לברור לאלתר אבל לבו ביום הוי מבורר לאוצר ובשבת חייב. ולפיכך אסור אפילו בי"ט עכ"ל וע' בהלכות שבת במלאכת בורר שכתבתי דדברים אלו נעלמו מבעל מגיד משנה שהביא הט"ז בסי' תק"י ס"ק ג' שהקשה על הרשב"א שהרי ברירת פסולת מאוכל אפילו ביד חייב חטאת ואילו ראה דבר זה ברשב"א לא היה מקשה עליו שהרי הרשב"א ס"ל דכל דביד הוי בורר כלאחר יד · וכתבתי שם שכן דעת הטור בסי' שי"ט וע"ש דבר נאה ומתקבל. ולכן לדקו דברי הט"ז שם שכתב דמה שהתירו פסולת מאוכל הוא דוקא לאלתר כמו בשבת. והדבר תמוה שהרי פסולת מאוכל אפילו לאלתר חייב. אך נבואה מרקה בו אף שלא ראה ס' עש"ק כגון האמת בדעת הרשב"א. ועכ"פ לפ"ז כשהתיר הרשב"א ליטול הצרור ביו"ט דוקא ביד מתיר אבל לרקדו דבשבת חייב גם ביו"ט אסור מדאורייתא לשיטתו שכתב דכל שבשבת חייב גם ביו"ט חייב ובאמת בב"י כתב רק דברי הראב"ד שאוסר ליקח הצרור בידו וע"ז כתב דהרשב"א מתיר. וא"כ הו"ל לרמ"א לכתוב די"א דדוקא ביד מותר. וכמדומה לי שהרמ"א לא היה לפניו ס' עש"ק גם מה שכתב רמ"א די"א מחמירין ואוסרין ונראה מגיד · ור"ל מ"מ בשם הראב"ד דאדרבה מ"מ מסכים להרמב"ם ומשמע דמודה דמותר בהרקדה. וכן הוא בהדיא במ"מ ול"ע דמ"מ. ומ"ש הט"ז בסימן תק"ו משום דביד הוי בורר פסולת מאוכל משא"כ במרקד דהוי אוכל מפסולת הוא תמוה דהרי בי"ט גם פסולת מאוכל מותר אפילו בקנון ותמחוי וכ"ש ביד. ובנפה וכברה אפילו אוכל מפסולת אסור ואם כן הדין הוא להיפך · וגם על הב"י ל"ע שכתב בסוף דבריו וז"ל או אפשר דודאי אסור ליטול צרור ביד ולא כתבוהו הפוסקים גבי הרקדה דסמכו על מ"ש בדין בורר עכ"ל. ור"ל דפסולת מאוכל אסורין ול"ע · שהרי בי"ט מותר · או להרשב"א משום דאף בשבת אינו אלא כלאחר יד. או כשיטת הפוסקים דבורר מותר לגמרי בי"ט ולא אסרו רק בנפה וכברה. ומ"ש בד"מ והוסיף בשם הב"י וכתב וז"ל דאם נפל צרור אסור ליטול ביד אלא מרקדו שיפול הצרור ע"י ריקוד עכ"ל. משמע מדבריו שכוונתו דודאי בנפה וכברה אסור אלא דר"ל לרקד על דף וכיוצא בו. והאמת לשון הגמ' וכל הפוסקים לא משמע הכי :

והנה הראב"ד בפ"ד כתב הלכה כרבי פפיים דשוין. ואם נפל צרור או קיסם אסור ואם שינה מותר עכ"ל · ועיין בט"ז סי' תק"ו בשם המ"מ שמפרש כוונתו דאסור ניטול ביד אבל מותר לרקדן שנית וקשה יד מאן דכר שמיה ופשיטא דקשה כמ"ש מה בין יד לריקוד וכלבו מפרש דכוונתו דאין שוין עי' בט"ז מה שהקשה עליו · והאמת מצאתי בפ"ת שכתב דגירסת הרשב"א בגמרא תני תנא קמיה דרבינא ושוין שאם נפל צרור שאוסרין א"ל רבינא כ"ש דאסור ע"ש · וא"כ קי"ל כרבינא דנפל צרור אסור לרקדו ע"ש בפ"ת. ולפ"ז י"ל דגם גירסת הראב"ד הוא כך וכפירוש הכלבו וכוונתו שוין קמה ואם נפל צרור אסור לשנות ועל ידי שינוי מותר אבל מדין אם מותר לברור ביד לא מיירי הראב"ד כמו שלא הזכיר אותו גם הרמב"ם · לפ"ז דין זה אם מותר ליקח ביד או אם מותר לרקדו לפי מה שכתבתי תלוי באשלי רברבי דלראב"ד ורשב"א אסור ולכן נ"ל דבנפל צרור וכן אם דק מאות וצריך לרבדו

בי"ט ויקיף אותם זה אצל זה ויפריש מאותה עיסה גם על מה שלש מעי"ט ודוקא כשצריך לפת חמה (סי' תק"ו ס"ק י"א) ונ"ל דאין דומה למש"כ בסי' תנ"ח דמותר לאפות על ידי הערמה שאומר אני רוצה פת חם דהכא בלא"ה יש לו פת חמה שהרי אופה עיסה א' משא"כ התם שאפה מעי"ט :

ו אע"ג דלישה מותר בי"ט מ"מ אסור לגבל טיט לסתום בו התנור שמטמינין בו לשבת דנראה כמתקן לבנין ואפי' לגבל אפר דאינה בר גיבול יש להחמיר. ונ"ל דע"י נכרי מותר לגבל אבל לא טיט דהוי בר גיבול ולכן צריך ליזהר שיכין מעי"ט טיט מוגבל ומה שנוהגין העולם ליקח רפש מרחוב גם זה אסור אא"כ הוא כבר תלוש מעי"ט ומונח בקרן זוית דאל"כ בטל לגבי קרקע והוי כמחובר (א) והוא שהיה דעתו ע"ז מערב יו"ט דאל"כ הוי מוקצה (תק"ז סעיף ז' וכמ"א) :

ז יש ליזהר ללוש (ורימזיל) שקורין (לאקסין) מעי"ט שהישנים יותר טובים מהחדשים · ומ"מ אם אין פנאי או ששכח מעי"ט יעשה בי"ט ע"י שינוי קצת שאם רגיל לעשות על השולחן יעשה על מפה וכיוצא בו וכן הדין בכל אוכל נפש. ומותר לכתחלה להמתין לעשותו ביו"ט ע"י שינוי (תל"כ) :

ח דין גיבול מורסן לבהמה ועוף מבואר לעיל בהל' שבת במלאכת לש (תקי"ג) :

כלל פו האופה וכל צרכי אפיה בש"ע סי' תק"ז :

א האפיה והבישול מותרת בי"ט ומותר להבעיר התנור כדרכו ולגרוף ממנו הנחלים והאפר ומותר לשרות המכבדות שמכבדין בו התנור במים לצננו אם הסיקו יותר מהצורך ומתירא שיתהרך הפת אע"ג שמכבה וכן מותר לצלות בשר ע"ג גחלים אע"פ שמכבה הגחלים ע"י הנחת הבשר כיון שא"א בענין אחר ומ"מ אם כבר נגרף התנור רק שנשאר בו עוד גחלים קטנים שאינו מזיק לפת אסור לשרות המכבדות לגרפו ופשיטא דאסור לטבול המכבדות במים לכבותה שלא תשרף כיון שאין זה לצורך הפת ומותר לסתום פי התנור בטיט מגובל וכיוצא בו (ע' כלל נ"ב סי' א') כיון שא"א בענין אחר הוי כאוכל נפש עצמו דמותר (ועיין לקמן במלאכת ממחק) :

ב אם נגרף מקצת התנור עד שאפשר לאפות באותו מקצת אסור לגרוף השאר :

נ דין תנור חדש תמצא בכלל צ"ג :

כלל פז הגוזז הצמר כו' והתופר והקורע :

א הגוזז והמלבן והמנפץ והצובע והטווה והמיסך והעושה ב' בתי נירין והאורג ב' חוטין והפוצע ב' חוטין והקושר והמתיר כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ולענין תלישת שער ונוצה בשעת שחיטה יתבאר אי"ה במלאכת שוחט :

ב התופר והמתיר כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ומ"מ מותר לתפור העופות שממלאין אותן וכיוצא בהן אך צריך ליזהר שישים החוט במחט מעי"ט דגזרינן שמא יחתוך אותו כשיהיה ארוך ונמצא מתקן כלי (ע' בנ"א כלל ט' סי' ח') ואם לא נתן מעי"ט אסור ליתן החוט במחט בי"ט ולאחר שתפר מותר להתוך או לשרפו ונהגו שלא לחתכו אלא לשרפו דוקא (סי' תק"ט · כ' הב"י בסי' תק"ט בשם הרשב"א דמותר לתפור עוף שאותה תפירה הוא לצורך א"נ ע"כ ולפ"ז צ"ע דמשמע דהוי תפירה וא"כ לשיטת רמב"ם שכתבתי ריש הל' י"ט דכל מלאכות כאורג וכונה אסור אפי' לצורך א"נ אפשר דאסור וצ"ע ועי' לעיל כלל ט' מה שכתבתי בנ"א סי' ח' בשם הירושלמי ולפי מה שכתבתי שם בשם הירושלמי הטעם משום שמא יחתוך החוט למדתו וחייב משום מחתך וא"כ אין ספק דמותר לחתכו לאחר שתפר ועי' בד"מ שמשמע שמסופק קצת בזה דזה לא שייך אלא קודם התפירה) :

ג ופוצעים אגוזים במטלית ולא חיישינן שמא תקרע דאינו חייב אלא בקורע ע"מ לתפור (סימן תק"ח) :

נשמת אדם

לרקדו לפי מה שכתב המ"א בסי' ק"ד ס"ק ט' דאסור לברור פירורים הגדולים מן הקמח הנטחן. ולכן אם אפשר ע"י נכרי מותר כמ"ש רמ"א ע"פ תוספות ואם א"א ע"י נכרי נ"ל דיש לרקדו באחורי נפה דבזה יש לסמוך על רשב"א וראב"ד ע"פ פירוש הכלבו דמתיר ע"י שינוי כן נלע"ד :

(א) ואע"ג דכתב המ"א בסי' רמ"ד דפינוי זבל ברחוב הוי מלאכה דאורייתא היינו משום דהתם כוונתו לתקן הרחוב · משא"כ הכא ועי' בהלכות שבת במלאכת בונה כלל ל"ו סי' א' מה שכתבתי שם אך ל"ע דמשמע מכל הפוסקי' דהא דבעינן שעושה בו סימן הוא מטעם מוקצה. וא"כ מ"מ

צידה

טיט שברחוב או שעל הגגר · עיין מ"א ס"ק ט"ו וז"ל כמ"ש תוס' בדף ח' דאיסור א' מתירין משום שמחת י"ט אבל ב' איסורין כגון בחופר גומא וא"צ אלא לעפר' דמ"מ אסור מדרבנן וגם אינו מוכן אסור ע"ש בתוס' ד"ה בחופר גומא וא"כ ה"נ בטיט שעל הגגר שהוא מחובר ואע"ג דבחופר גומא וא"צ אלא לעפרה אין בו אלא איסור דרבנן מ"מ גם איסור מוקצה יש בו ולא מהני דעתו דהוי כמזמין עצים ואבנים בשבת דאין זה כלום כיון דעדיין יש איסור עליו · משא"כ טיט שברחוב שאין בו אלא איסור מוקצה ולכן מהני דעתו כן נלע"ד ומ"מ דברי מ"א צ"ע שהרי בש"ע כתב שינתקו לצד אחר :

כלל פח הצד (סי' תצ"ז):

א צידה אסורה בי"ט לרשב"א מדאורייתא ולשאר פוסקים מדרבנן ולכן כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ומלבד איסור צידה אפי' באלו שכבר ניצודו עכ"פ כל בעלי חיים הם מוקצים אם לא שהזמינם מאתמול כמו שנבאר:

ב אווזים ותרנגולים ויונים שבביתו או שבחצר העומדים לאכילה מותר לצודן לצורך אכילה בי"ט לשחטן ודוקא אותן שכבר הורגלו בבית ובחצר שאפי' אם יצאו חוץ לחצר באין לערב לביתן ולכן מותר לצודן אפי' חוץ לחצר ומ"מ שלא לצורך אכילה אסור (מ"א שם) אבל אם קנה מחדש שעדיין לא הורגלו ואם יצאו לא יחזרו אסור לצודן אפי' כשהן בביתו ונ"ל דבלילה כשהן יושבין על הקורה מותר לצודן דבלילה לא שייך בהן צידה כדאי' בשבת דף ק"ו הצד חגבים בשעת הטל פטור (פרש"י עיניהם מתעוורות וכרי הם נילודין עכ"ל) וידוע דגם תרנגולי' בלילה כן ואותן שהורגלו אין בהם ג"כ משום מוקצה כיון שעומדין לאכילה מ"מ ירא שמים ראוי ליזהר שיברור מעי"ט איזה שרוצה לשחוט דשמא אותה שיטול ימצא שהיא כחושה ונמצא שטלטל שלא לצורך:

ג יוני שובך ויוני עליה אע"פ שכבר הורגלו לבא לקיניהן כיון שעשוין להשמט ולברוח מפני בני אדם ואין נוח לתפסן ולכן אסור לצודן ואפי' הזמינן מעי"ט ואמר זה וזה אני נוטל אסור לצודן אבל קטנים שאין מפריחין אלא מדדין נ' אמה כיון דאין בהם משום צידה מהני בהם הזימון:

ד כיצד הוא הזימון אומר מעי"ט זה וזה אני נוטל אע"פ שאינו לוקח אותם בידו כיון שכבר הזמינן ולא הקפיד למשמש בהם כבר הסכים בדעתו שאפי' יהיו כחושים ישחטם אבל לא מהני שיאמר מכאן אני נוטל למחר או אני מזמין כולם דשמא יטלטל מה שא"צ שימצא שהם כחושים אבל אם אפשר שיצטרך כולם אזי יאמר אני מזמין כולם:

ה דגים אסור לצודן במקום שהביבר רחב הרבה והדגים נשמטים אילך ואילך ואם יכול להתפסן בידים אין בהם צידה אבל אם צריך כלי אסור ואם א"צ כלי רק כחמת שאינו רוצה לירד במים נהגו להקל ואם יש שם דגים הרבה צריך לעשות בו סי' כגון חוט וכיוצא בו ויחזור ויניחנה במים ואם צריך לכולם יזמין לכולם כמו בסי' ד':

ו ספק אם נצודו בי"ט וכן כל כפק מוכן אסור ואפי' בי"ט שני (מ"א) ובצורך גדול נ"ל דיש לסמוך על ש"ע וכן הסכים בפ"ח דמותר ביום שני:

ז כל בע"ח שהם מוקצים יש ליזהר שלא ליתן להם מזונות בסמוך להם שמא יקח מהם אבל ברחוק קצת מותר:

כלל פט השוחט (תצ"ט):

א שחיטה מלאכה המותרת בי"ט לצורך אותו יום אבל שאר דברים שאסורים משום נטילת נשמה כמו שאסור בשבת אסור ביו"ט כמבואר בהל' שבת במלאכת שוחט ומותר להוליך סכין ודבהמה אצל הטבח ואפי' גדי קטן שצריך להוליכו על כתפו אפי' היה אפשר להוליכו מעי"ט וה"ה שהטבח יכול להוליך הסכין אצל הבהמה:

ב הרוצה לשחוט ביו"ט לא יבדוק הסכין קודם שחיטה שמא ימצאנו פגום וישחיזנה במשחזת שלו וה"ז עושה כלי דאסור אף ביו"ט ולכן יבדקנה מעי"ט ומצניע וסומך על חזקה זו ושוחט בלא בדיקה ודוקא אם הוא סכין שהזקתו בכך שאינו נפגם מבילא (ע' כמיבורי בינם אדם כשער מוקם) ואם לא בדקו מעי"ט והוא שעת הדחק יכול לבודקו ומ"מ לאחר שחיטה צריך לבדוק דאז לא חיישינן שמא ישחיז:

ג השוחט בהמה אינו רשאי לתלוש הצמר והשער לעשות מקום לסכין אפי' בידו דהוי עוקר דבר מגידולו ואסור כמו קוצר אלא מפנהו בידו אבל לא בכלי ומושכו אילך ואילך ואף אם יתלוש כיון שאינו מתכוין מותר וכן השוחט העוף אסור למרוט הנוצות לעשות מקום לסכין כן סתם בש"ע וע"ש במ"א והפ"ח שם כ' בשם הר"ן דנוהגין להקל כדעת רמב"ן כיון שסופו של יו"ט לדחות אצל מלאכה זו שהרי הנוצה עתידה ליתלש משום אוכל נפש מה לי מחיים או לאחר מיתה דגם לאחר שחיטה הוי אב מלאכה כדלעיל בכלל כ"א סי' ב' ועוד דקיי"ל כר"ש דמלאכה שאצ"ל פטור הילכך משום שמחת י"ט מותר לכתחלה ואע"ג שהפ"ח כ' ראיה כדעת הש"ע מ"מ נהגו עכשיו השוחטים למרוט מפני שאומרים שא"א לשחוט בלא זה ויש להם על מי שיסמוכו ומ"מ בודאי אם אפשר לשחוט בלא מריטה רק שיפנה בידו יש להחמיר:

ד אסור לשחוט חיה ועוף אא"כ יש לו עפר מוכן מעי"ט לכסות בו או אפר כירה שהוסק מעי"ט או אפי' שהוסק בי"ט ועדיין הוא הם שראוי לצלות בו ביצה דאל"ה הוי נולד ואם

כבר שחט מותר לכסות אף באפר שהוא מוקצה או בעפר תיחוח שע"ג קרקע אע"ג דהוא מוקצה דמשום מצות כיסוי שרינן מוקצה בדיעבד ובלבד שיהיה תחוח הרבה כמבואר לקמן במלאכת בונה ודוקא ששחט בי"ט אבל אם שחט מעי"ט אסור לכסות הדם אפי' בעפר מוכן דאפי' בלא כיסוי מותר באכיל':

ה שחט ונמצא טרפה אסור לטלטלה אבל מותר להצניעה במקום קר שלא תסרח דאי לא שרית ליה לאצנועי ימנע עצמו מלשחוט ויתבטל משמחת י"ט דחושש שמא ימצא טרפה ומותר ג"כ למכרן לנכרי ע"פ התנאים שמותר למכור לישראל כמבואר לקמן מטעם הנזכר ודוקא בהמה דשכיחי ביה טריפות חיישינן שמא לא ישחוט אבל עופות דלא שכיחי בהם טריפות וא"כ לא מימנע מלשחוט לכן אסור להצניע ואסור למוכרו לנכרי אם נמצאת טרפה ואפי' בבהמה אם יכול להצניע שלא תסרח אסור למכור לנכרי ואם נשחטה מעי"ט ונטרפה אסור אפי' להצניע אא"כ נשחטה סמוך לי"ט כ"כ שלא היה באפשר שימכור קודם י"ט ומ"מ כ"ז שהעוף בידו מותר להוליכו וליתנו במקום המשתמר כמבואר בהלכות שבת בדיני מוקצה:

ו אע"ג דמדינא מותר לשחוט בהמה בי"ט מ"מ האידנא נוהגין שלא לשחוט אפי' היכא דלא שכיחי טריפות אם לא לצורך גדול לצורך י"ט או שהבהמה מסוכנת ויפסיד אבל עופות נוהגין לשחוט ומותר לשחוט עוף אע"ג שיש בו ריעותא וצריך בדיקה מ"מ סומכין על החזקה דרוב כשרות הם ואמרינן מסתמא תהיה מן הרוב:

ז בהמה מסוכנת וירא שמא תמות וכבר אכל אסור לשוחטה בי"ט ואם יש שהות ביום כדי לאכול ממנה כזית צלי באותו יום אפי' קודם הפשט ואפי' לא יאכל כיון שאם היה רוצה היה אוכל או אם יקלעו לו אורחים חזי להו וא"כ מותר מדאורייתא לא גזרו רבנן משום הפסד ממון ומ"מ י"א כיון שאינו שוחטה לצורך י"ט אסור להפשיטה דבולי האי לא שרינן ואם שחטה בשדה או אפילו בהמה בריאה ששחט לצורך י"ט לא יביאנה במוטות כדרך שעושה בחול אלא יביאנה איברים איברים (א):

ח בהמה חציה של נכרי וחציה של ישראל יכול לשחטה בי"ט דא"א לאכול כזית בשר בלא שחיטה ואפילו יש להם ב' יכול לשחוט שתיהן דא"א שיהיו שניהן שוין בכל דבר ואם רצה הנכרי ליתן לו הגדולה והטובה אסור לשחוט שתיהן:

ט כוי אין שוחטין אותו בי"ט מפני שצריך לכסות דמו מספק שמא הוא חיה והרואה שהוא מכסה דמו בי"ט יאמר שהוא ודאי חיה דאל"כ לא היו מטריחין אותו לכסות בי"ט וא"כ יבא להתיר הלבו כדין חיה דהחלב מותר ובאמת כוי הוא ספק חיה ספק בהמה ולכן אפילו יש לו עפר מוכן כדלעיל בסי' ד' אפ"ה אסור ואם שחט לערב אם רישומו ניכר מכסה בלא ברכה ודוקא ששחט בקרן זוית אבל אם שחט באמצע חצר אפילו דם בהמה מותר לכסות בעפר מוכן דהוי כגרף של רעי שלא יתלכלכו כליו בחצר (ג):

כלל צ המפשיט (סי' תצ"ח):

א השוחט בהמה טוב שלא יבדוק עד שיפשיט דכיון דנשחטה בחזקת היתר עומדת ואם לא פשט מקודם ונמצא טרפה אסור להפשיט וכן עוף שנטרפה בשחיטה אסור למרוט הנוצות ואע"ג דיש לחוש שמא ימנע עצמו ולא ישחוט כיון דהפשט הוא מלאכה דאורייתא לא שרינן מטעם זה דדוקא איסור דרבנן שרינן סופו משום תחילתו כמבואר במלאכת שוחט סי' ה' (וע' לקמן במלאכת מעבד) ומותר לטלטל העור והנוצות להצניען דאל"כ דלמא מימנע ולא שחיט אבל בלא"ה אסור לטלטל עורות ונוצות כמבואר בהל' מוקצה בהלכות שבת ולכן אם יודע שלא יפסוד אסור לטלטל (תצ"ט):

נשמת אדם

(א) ע' במ"א סי' תצ"ח ס"ק י"ג וע' פ"ח שם. ומ"ש המ"א על רמ"ל שכתב שצריך שיהא שהות לאכול אחר הפשט דאינו מוכרח. נ"ל כוונתו די"ל דהא דאיתא במשנה מבית טביחתה אין זה מדברי ר"ע אלא שהוא נכ"ע דבין לת"ק ובין לר"ע מהיכן יאכל. וע"ז אמרו מבית טביחתה ואף דבגמ' משמע שהוא סיום דברי ר"ע אינו מוכרח:

(ג) ע' במ"א סי' תצ"ח ס"ק ל"ה דאם כוונתו לנקר חלבו מותר. אבל אם כוונתו למצות כיסוי אסור משום ספרת חלבו והקשה א"ר כיון דהחשש הוא משום הרואים וא"כ מה תלוי בכוונתו. וי"ל דכוונת המ"א שהקשה דהא בגמרא משני בחול אמרי לנקר חלבו צריך משמע דביו"ט לא אמרי' לנקר משום דאין דרך לנקר שהגר בי"ט. וגם לפי המסקנא

גדיים

כאמר תי' זה ועי' ברמ"ל ומהר"ם סי"ף וע"ז כתב ודוחק לומר דמיירי בקרן זוית ור"ל דדוקא בקרן זוית אין דרך לנקר בי"ט אבל באמצע חצר גם בי"ט דרך לנקר כדי שלא יטנף בגדיו זה דוחק דמ"ם חול מי"ט כיון שאין משתמשים בו בקרן זוית למה ינקר בחול יותר מיו"ט. וע"ז כתב דלמסקנא חזר הש"ס מסברא זו אלא דבאמת אף בי"ט שייך לנקר חלבו. וא"כ אין כאן חשש רואים רק החשש הוא שיתיר חלבו שיאמר שודאי חיה הוא וכמ"ש רש"י. ולפ"ז זה שייך בסבא לימנך בב"ד. אבל כשאין כוונתו כלל לכיסוי אבל באמת לנקר חלבו וא"כ אין כאן חשש אף ממנו וכ"ל דזה תלוי אם גרסי' בגמ' אלא או לא ולכן כ' רש"י דל"ג אלא וס"ל דלא חזר הש"ס מסברא ע דבי"ט לא שייך לנקר חלבו:

ב נדיים וטלאים שדרכן להפשיט העור שלם לא יפשיט כן ביום טוב שהוא טורח גדול (שם):

כלל צא המולח והמעבד (עי' תנ"ט ות"ק):

א אין מולחין עורות שהוא צורך עיבוד וחייבין עליו וכן אין מולחין החלבים אפי' נשחטה בי"ט דדבר שאינו אוכל גמור שייך בו עיבוד וכבר בארנו דמלאכה דאורייתא לא התירו משום שמא ימנע ולא ישחוט וכן אסור לשטחן ע"ג יתידות דמוכח מילתא שעושה כן כדי שלא יסריח ויטעה לומר שהתירו אף המליחה וכן אסור למלוח בשר על החלב באויר דכיון דאין דרך בחול למלוח כן מוכח מילתא שעושה כן בשביל החלב ומ"מ מותר לטלטלו ולהצניעו משום הפסד דאין זה אלא מדרבנן והתירוהו משום שמא ימנע כו' (תנ"ט):

ב אע"ג דאין עיבוד באוכלין מדאורייתא מ"מ מדרבנן אסור כמבואר בהל' שבת ולכן בשר שנשחט מעי"ט ונמלח והודח משום דם אסור למלחו שנית בי"ט כדי שלא יפסיד ואפילו קודם אכילה שהרי אין דרך למלוח בשר בשעת בישולו ואדרבה מדיחין אותו ממלחו בשעת הבישול וא"כ מוכחא מילתא שמולח רק לתקן הבשר ולכן אסור אבל מותר למלוח בשר אפי' נשחט מעי"ט להוציא דמו שאם ימלח מעי"ט ויצטרך למלחו עוד הפעם שלא יסריח אין מוטעם כ"כ (תק"י) וצ"ע באגודה בעירובין פ"א בהגה"ה (שם):

ג מיני דגים המתקלקלין כשיניחו זמן רב במלח מותר למלחן בי"ט אע"פ שקרען מעי"ט אבל הדגים ש..ן משובחין כשמניחין במלח אסור למלחן בי"ט כשהיה יכול למלחן מעי"ט דהוי כמבשירי א"נ שאפשר לעשותן מעי"ט (שם במ"א ודינו כדלקמן כלל נ"ד):

ד היה לו בשר הרבה יותר ממה שצריך היום וצריך למלוח להוציא דמו ואם לא ימלח השאר יפסיד אם הוא בליל י"ט או ביום קודם אכילה או שרוצה לאכול היום עוד מותר למלוח אפי' כמה חתיכות בבת אחת דהכל חדא טירחא היא ואם כבר מלח מה שצריך לאותו יום מותר להערים ולומר אני חפץ לאכול חתיכה זו ולא מזה שכבר מלח וכן בכל חתיכה וחתיכה אבל אם כבר אכל וא"צ עוד היום אסור ואם נשחט בי"ט מותר למלוח ע"י הערמה זו אפילו אחר שאכל אם יש הפסד בודאי כשלא ימלח דומיא שהתירו בכסוכנת במלאכת שוחט סי' ז' ונ"ל דה"ה דגים שהמלח מועיל להם אם קרען בי"ט לאכול מהם בו ביום ואם יניחן כך יפסידו בודאי דמותר למלוח ע"י הערמה וזו אפי' אחר אכילה אבל שלא לצורך היום אסור לקרען ופשיטא למלחן ובמקום הפסד גדול יש להתיר כמו במסוכנת כלל פ"ט סי' ז' ודוקא בענין שלא היה יכול לקרען ולמלחן מעי"ט אבל אם כבר היה בביתו מעי"ט אסור כדלקמן סי' ו' ולעיל סי' ג':

ה כשנשחט ביו"ט וחושש שמא יפסיד וצריך למלחו להוציא דמו כמו שבארנו כיון שא"א למלוח עד שנקר מותר לנקר כל הבשר ע"י הערמה זו אבל אם נשחט מעי"ט לא ינקר אלא מה שצריך וטוב לשנות קצת אם אפשר אבל אחוריים דא"א ע"י שינוי יש להחמיר שלא לנקרו אם נשחט מעי"ט והיה שהות לנקרו מעי"ט ובמקום הדחק יש להקל לצורך י"ט:

ו אם הבשר ביום ג' לשחיטתו ואם ישהה אחר יו"ט יהיה אסור לאכלו כ"א צלי אסור לנקרו ולהדיחו ע"י הערמה שיאמר אוכל ממנו כזית כיון דהיה יכול לנקרו מעי"ט וע"י פשיעתו גרם לעצמו פסידא ואם כבר נקרו מותר להדיחו בי"ט דמ"מ ראוי לאכילה ואינו עושה מעשה רק ששופך עליו מים וראוי לכתחילה שימלאו מים מעי"ט ויאכלו הקצבים חתיכה ממנה ואם אפשר להניח ההדחה עד י"ט ב' לא ידיחו בי"ט א' (פ"מ ס"ס ת"ק):

ז אע"פ שבשבת אסור למלוח הרבה חתיכות צנון דהוי בעיבוד אבל בי"ט מותר שא"א לעשותו מעי"ט ויש מחמירין גם בזה דאפשר לטבול א' א' במלח ויאכל (סי' תק"י):

ח מולגין הראש והרגלים ומהבהבין אותן באור אבל אין טופלין בסיד דמחזי כמעבד (סי' תק"י) מותר למלוג תרנגולת אבל לא גדי שלם אפי' אם מולג לאכול העור (תנ"ט):

ט בהמה שנשחטה בי"ט מותר לטלטל העור ולתת אותה במקום דריסת רגלי בני אדם שבדרך הילוכם ידרכו עליו ולא יפסד העור ואע"ג דגם זה אסור מדרבנן התירו בזה סופן משום תחילתן דאל"כ מימנע ולא שחט (א) אבל לשטחה על גבי יתידות אסור דמוכח מילתא שעושה זה לצורך העור (תנ"ט מ"א דלא ככ"ח):

נשמת אדם

המחקק

(א) **כתב** כמ"א בסי' תנ"ז ס"ק ח' בשם הכ"ח דדוקא במלאכה דרבנן התירו סופן משום תחלתן אבל לא במלאכה דאורייתא. ולכאורה צ"ע שהרי כתב הרמב"ם בפ"ט מהל' שבת הדורס על העור ברגלו עד שיתקשה כו' ס"ז עובדה מעבד וחייב הפ"ב התירו ליתן העור לפני הדורסן כדי שידרסו עליו בי"ט. והיינו כדאמר עולא בגמ' משום דהתירו סופן משום תחולתן ודין זה מוסכם מכל הפוסקים. ואף שהמ"א מביא ראיה מהא דאמרי' בביצה גבי מניחא תנאים דאי סבירא ליה אתי למימר מה לי למשחטינהו מה לי למימלחינהו. ופרש"י ומולח הוי אב מלאכה זה אינו מוכרח די"ל דס"ק דאתי נ"כ למימלחינהו וכולי האי לא שרי כיון דדי למשחטינהו. וכן נ"ל ע"כ לפי מה שכתב בספר יראים

כלל צב הממחק:

א הממחק העור אסור לכ"ע וכן למרח רטיה וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ומ"מ מותר למרח פי התנור בטיט דהוי כאוכל נפש עצמו (כ"כ הפמ"א בעפ"ק שער ג' וכ"כ הר"ן הביאו סימן תק"ז אבל מדברי הרא"ש והב"י שם שכ' בשם ר"ת דעפר אסור שמא ימרח מוכח להדיא דמירוח אסור ומדברי הא"ס שסיים מיהו בכולי שמעתא כי' אין הכרע ע"ש ובה"ע שם סי' תק"ז כ' ג"כ רק מותר לסתום פי התנור משמע רק לסתום בלא מירוח ומכ"ם לדעת רמב"ם שכתבתי דכל מלאכה שאינו של אוכל נפש אסור מדאורייתא אע"ג דהוי בא"נ אסור למרוח רק לסתום בלא מירוח דזה אינו מפורש בגמרא שימרח):

ב אסור לחמם נר של שעוה או חלב לדבקו במנורה או בכותל שמא ימרח (סי' תקי"ד) ונ"ל דאם השפופרת סתום בחלב מותר לנקותו בסכין וכיוצא בו (א):

ג השחתך והמשרטט והכותב והמוחק כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ולכן אע"פ דמותר ללוש ולאפות בי"ט כל מה שצריך אבל אסור לחקוק בדפוס בעיסה איזה צורה וז"ל רוקח סימן ר"פ יש שחוקקין עץ אחד בחקיקה צורה או עוף אחד אע"ג דלענין גט קיי"ל וכתב ולא וחקק אבל ביו"ט אסור לא מיבעיא לר' יוסי דמחייב משום רושם אלא לד"ה לא גרע מקומם וקנקנתום ובאבק דרכים שאסור כו' עכ"ל ולפ"ז אסור לעשות (נעקד) בדפוס שיש בו איזה ציור ונ"ל דאפי' ביד אסור לעשות מן העיסה כמין צורת עוף או שאר צורה:

כלל צג הבונה והסותר והמכה בפטיש:

א הבונה אסור וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ולכן אין עושין גבינה בי"ט דהמגבן בשבת חייב משום בונה והגבינה הישינה יותר טובה מחדשה ואפי' היה לו אונס ולא עשה מעי"ט אסור (א) דהוא מלאכה שנעשית לימים הרבה (סי' תק"י):

נשמת אדם

(א) במלאכת מעבד דמליחת חלבים ג"כ אינו אלא מדרבנן ע"ש. וכן משמע בירושלמי ריש הבונה ובפ"ק דביצה מתני' זימן שהוריס דאיתא שם שמואל אמר המלחם את התריסין (ר"ל המדבק הקרשים שנועלין בהם החניות) חייב משום בונה וקשיא דבר שאילו עשאן בשבת חייב חטאת ב"ה מתירין אף להחזיר (ר"ל שהרי במתני' איתא בש"א אין מסלקין התריסין וב"ה מתירין אף להחזיר) ר"א בשם ר' יוחן התירו סופן מפני תחלתן שאם אתה אומר לו שלא יחזיר אף הוא אינו פותח. א"ר אחא מחזיר ובלבד שלא יחזיר כל צרכו. א"ר"י בר בון כשאין שם פתח כו' וכתב הב"י בסי' תקי"ט שהפוסקים לא הביאו דין זה דר' אחא ודר' יוסי בר בון משום שלא נזכר בגמרא שלנו ע"ש. עכ"פ מוכח מזה דאפי' במלאכה דאורייתא אמרי' דהתירו סופן משום תחילתן. אך באמת דברי הכ"ח נכונים מאוד דאיך יש כח ביד חכמים להתיר איסור דאורייתא משום שמחת יו"ט. ונראה גמורה שהרי בהחזרת תריסין ג"כ התירו סופן משום תחילתן ואפ"ה אמרי' בגמ' ביצה י"ב דדוקא בים לו ניר בהמנע מתירין אבל בים לו ניר מן הצד לכ"ע אסור והיינו משום דאז יש בנין דאורייתא. ונ"ל דגם בירושלמי אינו חולק על גמרא שלנו אלא דר' אחא בא לפרש דברי ר' יוחנן שאמר דמשום שמחת י"ט התירו. ומשמע דקאי על דברי שמואל דמיירי בודאי בבנין דאורייתא שכרי אמר חייב ועז"ז אמר ר"י שהתירו משום תחילתן: ומפרש ר"א ובלבד שלא יחזיר כל צרכו דאז אינו אלא מדרבנן ואז התירו אבל להחזיר כל צרכו בודאי אסור. והיינו כמו שאמרו בגמרא שלנו דבים לו ניר מן הצד אף לב"ה אסור. ולכן לא הוצרכו הפוסקים להזכיר דין זה דר' אחא כיון שכתבו דבים לו ניר מן הצד אסור. וע"ש במפרש שכתב כעין זה. והא דנותנין העור לפני הדורסן נמי לק"מ דאין הכוונה שידרסו עליו ביו"ט אלא שנותנין לפני בית הדריסה כדי שידרסו עליו אחר יו"ט. וכ"כ תו' דוגמא לזה בחולין קכ"ב ד"ה אוזן חמור וז"ל הסמ"ג בהל' שבת תולדה דרבנן למלאכת עור כדתנן נותנין עור לפני הדורסן מפני שמחת י"ט. דאל"כ אסור שדומה דריסת העור לעיבוד. וכתב הרמב"ם דהעושה כן בשבת חייב עכ"ל הרי להדיא שכתב דעור לפני הדורסן אינו אלא מדרבנן ומשמע שדורסין עליו ביו"ט. וי"ל דכוונתו דוקא כשדורסין עליו בכוונת עיבוד אז הוי דאורייתא. משא"כ כאן שלא התירו ליתן בבית הדריסה לדרוס עליו אלא נותנין עור לפני הדורסן. וכתב הסמ"ג בהלכות יו"ט וז"ל ונותן לפני בית הדריסה כדי שידרסו עליו ולא יפסיד עכ"ל ור"ל שנותנו במקום שדורסין שם בני אדם ובדרך הליכתם דורסים עליו ואינם מתכוונים כלל לדריסת העור ואע"ג דבשבת ג"ז אסור מדרבנן ביו"ט התירו. אבל ודאי מלאכה דאורייתא אין כח ביד חכמים להתיר כמו שהקשה הירושלמי שהבאתי וא"ל מהא דבסי' תנ"ט דמותר למלוח ע"ג העור ע"י הערמה ומליחת עור לכ"ע הוי דאורייתא י"ל כמ"ש הרשב"א דהוי מליחה כלאחר יד וכיון שאינו מולח על העור ממש אלא על הבשר. ובחלב גם זה אסור שמא יבא למלוח בפ"ע כיון שאין דרך למלוח בשר על חלב ואפשר דגם דריסת עור דוקא גבית הדריסה שדורסין עליו כמלאכת הדריסה אז הוי דאורייתא משא"כ שנותנין לפני בית הדריסה אף שדורסין שם מ"מ כיון שאינו מהפכה כדרך שעושין בבית הדריכה לא הוי אלא עיבוד כלאחר יד ואינו אלא מדרבנן: **והנה** בסוגיא זו שם בביצה דאמר עולא ג' דברים התירו סופן משום תחלתן. הקשה הרשב"א הביאו המ"א מקובלת דלמה לא חשיב עולא כל היוצאין להציל חוזרין למקומן ועוד כמה דברים ע"ש ולא זכיתי להבין קושיא זו דהא פריך התם מאי קמ"ל תנינא. ומשני דאמתת לא אתי (אלא) לאשמעי' התירא אלא דסו"א דליסרי טפי קמ"ל ע"ש. וא"כ כיון דעולא לא אתא לאשמעינן איסורא דדוקא משום תחלתן התירו אבל לא משום טעם אחר א"כ לק"מ דלא אשמעינן שאר דברים שהתירו בהן סופן משום תחלתן דכיון דהתם אין טעם אחר להתיר לא צריך לאשמעי' כיון שאין כאן מקום לטעות וצ"ע. ועי' עוד בדין מוקלם:

(א) **דאין** לדמות לסי' שי"ד דהתם שצריך לסתום הנקב שפיר גזרינן שמא ישפשף ויחלוק השעוה על הנקב שהיא סתימה טובה משא"כ כאן. ובאמת גם דין זה שכתב המ"א בשם ס' הזכרונות שאין לדבק אינו מוכח כלל דלמה ימרח כאן דאין מירוח שייך אלא כממחליק ומשפשף שיהיה חלק עיין במלאכת ממחק בהלכות שבת. וא"כ אינו דומה לסי' שי"ד ומ"מ אין להוסיף איסור מה שלא נזכר ואין לאסור מטעם דאין פותחין הנר בסי' תקי"ד סי' ז' ע"ש במ"א בשם התוספות דדוקא בנר חדש שע"י פתיחה זו נעשה כלי אבל בזה שנסתם לא גרע מנקב ישן בסי' שי"ד סעיף ב' ג' דמותר לפתחו. והמכה ע"י עץ בעלמא אסור לנקותו מטעם מוקצה כדאי' בסי' תק"ב סעיף ג' דדוקא להסקה מותר לטלטלו:

(א) **כך** כתב המ"א בסי' תק"י דעיקר הטעם מפני שנעשית לימים הרבה ודומה לקוצר ודש דאסור. אפי' לא היה אפשר לעשות מעי"ט כגון שנאנס וכן הוא בהדיא בתשובת מהרי"ל סי' ס"ט למו שנבאר א"ס דבריו גבי מכשירין בכלל

כשעושים סוכות שקורין (ביידליך או זומר הייזליך) לישב שם לקרר ולאחר שנגמר הדפנות והסכך לפעמים נותנין שם עצים לעבותה אם בתחילת עשייתה נתנן כדי לעבותה או לחזקה אסור ליטלן דהוי סותר שהרי נתבטלו לדפנות או לסכך אבל אם לאחר שנגמר הדופן והסכך נתנם שם אפי' סמכן לעבותן מותר (מ"א) אבל הט"ז אוסר בזה כיון שעכ"פ דעתו לעבותה וה"ה אם זרק חבילות על הסכך דאינן בטילות לגבי הסכך מותר ליטלן להסיקן כיון שלא התיר החבילה מסתמא לא בטלי לגבי סכך אבל אם נתן עצים על הסכך בטלות לגבי הסכך ואסור ליטלן דהוי סותר (סי' תקי"ח):

ג כיבוד הבית דינו כמו בשבת ובדומה שנוהגין היתר ומכבדין הבית ואפשר כיון שיש מתירין אפי' בשבת וכ"ש בבתים שלנו שהם מרוצפין באבנים או בקרשים ול"ש בו אשוויי גומות על זה סומכין להתיר אבל בש"ע כ' לאיסור (תק"כ):

ד העושה גומא אפי' בחול ועפר המונח בכלי שייך בו גומא ולכן צריך ליזהר בשלוקחין חול לפזר הבית שלא יעשו גומא אלא שיקחו בשוה אם לא שהוא תהוה כ"כ שתיכף כשמוציא החול נופל מה שסביביו ונסתם הגומא (ב) אבל בפירות וקמח וביוצא בו ל"ש גומא ובנין לכ"ע ולכן מותר ליקח מן הכלי אף כשעושה גומא (סימן תל"ח מ"א ס"ק ל"ג):

ה מה שתוחבין בי"ט נר של שעוה בחול הקשה המ"א אוסר ולי צ"ע אבל מותר להוציא דבר התחוב אע"פ שנשאר גומא דגומא ממילא הוי אם לא שהוא בבית דחיישינן שיבא להשוות גומות דאז אסור להוציא (ג) (מ"א שם):

לכתחלה

נשמת אדם

ל"ד וא"ר כתב דמשמע מלבוש שכתב הטעם משום דאפשר לעשות מעי"ט . וא"כ משמע שאם לא היה אפשר מותר לעשותו בי"ט ע"ש אבל מסתימת הפוסקים משמע דאסור . וכן משמע בגמרא שבת קל"ד דא"ל אביי לרב יוסף מהו לגבן א"ל אסור ואם איתא דבאם לא אפשר מותר ל"ל למהדר אאיסורא הו"ל למימר יעשה כמו בכל אוכל נפש דמותר לעשותו בי"ט ע"י שינוי . אלא משמע דאסור לגמרי והנה הר"ן בריש אין צדין הביאו הב"י סי' תק"ו כתב מדלא אייתי ברייתא דהמצניע דאיתא התם החולב והמגבן חייב לפשוט דגיבון אסור בי"ט . ומזה הוכיח דאינו אלא מדרבנן . ודבריו לא זכיתי להבין כלל . דהכי איתא בפרק המצניע צ"ה . ת"ר החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביו"ט לוקה דברי ר"א וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות . פרש"י אחד שבת ואחד יו"ט והנה פליגי הפוסקים די"א דחולב ומחבץ ומגבן לכ"ע חייב . ופלוגתא דר"א ורבנן הוא רק מכבד ואילך . וי"א דאכולהו פליגי וס"ל דאינו אלא משום שבות ועכ"פ לכ"ע אסור מדרבנן . וא"כ מה זה שכתב הר"ן דבזיד ביו"ט לא קאי אמגבן נהי דלר"א לא לקי מדרבנן אסור . וא"כ עדיין קשה למה לא הביא ברייתא זו בפרק ר"א דמילה . ואם כוונתו די"ל לכ"ע גיבון בי"ט מותר לגמרי . א"כ אין הדברים מדוקדקין וצ"ע . והה"ג בפ' כלל גדול כתב דלכ"ע אפי' לדעת הסוברין דרבנן לא פליגי במחבץ ומגבן דבשבת חייב מ"מ בי"ט ודאי פליגי דאינו אלא משום שבות וגם זה צ"ע דאיך נפרש דברי חכמים : ועוד קשה לרמב"ם דס"ל דבונה ביו"ט חייב ע"כ צ"ל דמגבן בי"ט ג"כ לוקה דאל"כ למה בונה חייב נימא הואיל או מתוך כמ"ש המ"מ בהדיא וכ"כ הפ"ח בסי' תל"ה ואיך שייך קשה דמאי פריך התם בפ' ר"א דמילה מ"ש מלישה הו"ל למפרך דמאי ליפרוך שהיא מלאכה המותרת ביו"ט מש"ה מגבן דהוא ממלאכת בונה כמו שכתב הרמב"ם בהדיא בהלכות שבת דהמגבן חייב משום בונה . והבונה ביו"ט אפי' לצורך אכילה חייב כמ"ש המ"מ בהדיא . ואף לדעת התוס' בפ' המצניע דבאמת גיבון מותר מה"ת ולכן גם הבונה אינו לוקה דאמרינן מתוך עכ"פ גיבון הוא משום בונה ומה ענין זה ללישה וגם לפי מה שמתרץ משום דאפשר מעיו"ט . וכי יהיה מותר לבנות ביתו שנפל בי"ט . וצ"ל ע"פ מה שכתב המ"א בסי' ש"מ דמגבן חייב משום בונה היינו דמכוין לייפותו ולהשוותו ע"ש שהוכיח כן מהרמב"ם ועכ"פ מבואר בהרמב"ם דהיינו גבינה הוא מפני שמחבר החלקים יחד ע"ש במ"א בסוף סי' שי"ט וא"כ לא תיקשי כשעושה גבינה ומשוה אותו לבעל תמונה עגול או ארוך דבזה שייך בנין . אבל כשנותן לתוכו רק החלב ויתייבש מעצמו דזהו משום בורר וזה מותר בי"ט וזה שהיה קשה לאביי מהו לגבן אין כוונתו לגבן לבעל תמונה דבודאי ידע סברייתא דמגבן חייב משום בונה . ולכן א"ל מ"ש מלישה פירש"י דהכי נמי ללישה דמי דמכוין שאינו עושה בעל תמונה אין כאן כלל ועי"ז השיב ר"י שאני לישה דא"א מעי"ט אבל זה אפשר מעי"ט ולפי"ז היה אפשר להתיר לעשות (גוואלך) אם לא היה אפשר מעי"ט אך כיון שהמ"א אוסר משמע הכל אסור ומי ייקל ראשו ובזה יתיישב היטב דבגמ' שלנו אמרי' דמגבן חייב משום בונה ובירושלמי שבת במלאכת ממחק איתא בהדיא דחייב משום לש . ובזה מיושב היטב דהעושה גבינה בעל תמונה הוי בונה אבל המגבן ביד דהיינו שמערב אותו ומדביקו בידיו זהו משום לש וכירושלמי מיירי בהכי וכן אביי דפריך מלישה מיירי בהכי :

(ב) **בביצה** ד' ת' אמרי' בעפר תיחוח ופריך והא קעביד גומא ומשני כרבי אבא החופר גומא וא"צ אלא לעפרה פטור ופרש"י מטעם דהוא מקלקל וכ"כ הרמב"ם בפ' א' מהלכות שבת ולפ"ז דוקא בבית או בשדה שייך קלקול אבל כשמונח בכלי ודאי אין כאן קלקול וחייב ואמנם תוספות שם כתבו דלכך פטור דהוי מלאכה שא"צ לגופה ופטור לר"ש וכן הוא בהדיא בריש כלל גדול דאמרינן בגמרא החופר גומא כו' פטור ואפילו לר' יהודה דאמר מלאכה שא"צ לגופה חייב הכא פטור דהוי מקלקל . והנה הרמב"ם דפסק מלאכה שא"צ חייב הוצרך לכתוב דפטור מטעם מקלקל ורש"י אף דמשמע דס"ל להלכה כר"ש מ"מ דחק לכתוב דפטור אפי' לר"י דהא שקלא וטריא דש"ס סתם אתא דאר"י א' רב דמשני בעפר תיחוח ורב ס"ל דבר שאין מתכוין אסור וכתב הרב מ"מ והלח"מ בפ"א מה' שבת דלפ"ז כ"ש דמלאכה שא"צ חייב וא"כ קשה מה משני הש"ס כדר' אבא החופר גומא דאין זה לר"ש ולכן הוצרך רש"י לכתוב דהוי מקלקל דבזה גם לר' יהודה פטור וצ"ל דתוס' לא נחתי להכי וכתבו הטעם אליבא דהלכתא דפסקי כר"ש ולא צריכין לדחוקי דוקא בשוחט בשדה העומד לחרישה או שמותח בבית ונוטל מקרקע הבית בענין שמקלקל דאפי' בשדה שאינו עומד לחרישה ובחצר שאינו מקלקל אפי' הכי פטור והנה תוס' כתבו שם דמשום שמחת י"ט מתירין לכתחלה אף דאינו אלא פטור אבל אסור א"כ דוקא התם דמ"ה בענין אחר ולכן מותר אבל בנידון ליקח חול לפזר הבית אף דנאמר דגם זה בכלל שמחת יו"ט ליפות הבית הא לשיטת רמב"ם במקום שאינו מקלקל כגון בחול המונח בכלי יש בו איסור דאורייתא וא"כ ודאי צריך ליזהר בו שלא יעשה גומא ואפי' לשיטת הפוסקים כר"ש מ"מ מאן יימר דזה הוי בכלל שמחת י"ט ואפשר דיכול ליקח בתוכו שלא יעשה גומא כגון שיקח בשוה . כ"ל דצריך ליזהר בזה שלא יעשה גומא .

(ג) **המ"א** בסי' תל"ח ס"ק ל"ב כתב דאסור לתחוב נר בחול משום שעושה גומא . ובסי' תקי"ד כתב

דמותר

ו לכתחלה יש ליזהר שלא יבשל מתחלה בקדרות החדשות כלי חרס שאינן (גלזיערט) שע"י הבשול א' נגמרו ונתחזקו והוי כמתקן מנא ולכן יבשל בהם לכתחלה מעי"ט ובדיעבד ואין לי קדירה אחרת כזה מותר לבשל בהם שכלי חרס שלנו נגמרים מהיסק היוצר אבל אלו שהם (גלזיערט) א"צ ליזהר אפי' לכתחלה (תק"ז):

ז אסור לאפות בתנור חדש שהטיט מתיבש ומתחזק ע"י ההיסק והוי תיקון כלי (מ"א שם) ונ"ל דזה דוקא שנעשה מחדש אבל אם כבר נעשה ימים הרבה ממילא נתיבש בלא"ה וגם אין מדרך תנורים שלנו לפחות :

ח כלים של פרקים אע"ג שדרכן להדקם בחוזק ואסור לפרקן ולהחזירם בשבת כדאיתא בהל' שבת בבנין כלים כלל מ"ד אבל בי"ט מותר כיון דאין בנין בכלים לא גזרו משום שמחת י"ט והוא שלא יתקע ויהדקנו בחוזק דבזה חייב אפי' בי"ט (תקי"ט):

ט אין פוחתין את הנר של טיט דהיינו בעוד שהטיט רך אסור למעך אותו באצבעו לעשות לו בית קיבול וכן אפי' אם כבר נעשה הבית קיבול וגם נתיבש בחמה או באור אלא שהניח בו קש או שאר דבר כדי שלא יפלו הדפנות אסור ליטלן בי"ט דמתקן מנא וכן אם שני כלים מחוברים יחד בתחלת עשייתן אסור להפרידן (שם):

י נכרי שהביא כתב חתום מותר לפתחו בי"ט דהיינו לשבור רק החותם (ודוקא שאין בו אותיות דאל"כ אסור משום מוחק) וכן אם מחותם היטב עד שצריך לקרוע הנייר אסור דאין קורעין נייר בי"ט כדלעיל במלאכת קורע (ד) (שם כמ"א):

יא לקטום קש או קיסם לחצוץ בו שיניו כדינו בשבת כן בי"ט כמבואר בהל' שבת במלאכת מכה בפטיש סי' י"ז (שם):

יב להתיר ולהתוך הקשרים שבכלי' ולפתוח דינו בי"ט כמו בשבת כמבו' שם כלל מ"ד (ת"ח):

יג אסור לעשות קמטים בבגדים דהוי מתקן מנא ועיין בהל' שבת במלאכת מלבן סי' י"ז (שם):

יד אסור ליתן בשמים על הבגד כדי שיקלוט הריח משום דמוליד ריחא והוי כתיקון מנא אבל אם כבר היה מריח מותר אע"ג שמוסיף ריחא קצת (תקי"א ותרנ"ח) ופשיטא דאסור ליתן דבר שמריח למים כדי שיריחו (תקי"א):

כתיב

נשמת אדם

דמותר [illegible] בחול . ואפשר דבסי' תקי"ד לא מיירי מדין גומא אלא משום כיבוי . וא"כ יש לומר דמיירי שם שיש כבר גומא בחול ואמנם מה שהביא ראיה מתוס' ור"ן שכתבו דדוקא בענין זה שמשמניח הביצה על החול נכנס מאליו מותר אבל לתחוב בידים אסור צ"ע שמקור דין זה הוא מגמ' בשבת דף נ"ם דאיתא לא יטמיננה בחול מ"ט רבה אמר שמא יטמין ברמץ ורב יוסף אמר שמא יזיז עפר . ופרש"י שלא יהיה לו חול עקור לכל הצורך ואתי לאזוזי עפר הדבוק ואמרינן שם מ"ג ביניהו והמרינן עפר תיחוח . ופירש"י דשמא יזיז ליכא . והקשו התוס' דעכ"פ מוכח דרש"י ס"ל דבעפר תיחוח ל"ש גומא דרש"י מפרש שיקח עפר ויפזר על הביצה להטמין . ובעפר תיחוח א"ל נעקור ואף שמכניס ידו בעפר ולוקח ויפזר על הביצה מ"מ דס"ל לרש"י דזה לא שייך בעפר תיחוח אף שעושה גומא . ובביצה פריך אהא דמשני בעפר תיחוח והא קעביד גומא ותירצו התוס' בביצה מיירי כשמסיר העפר שאחר הגומא והכא בשבת מיירי שהוא תיחוח כל כך שתיכף כשיקח העפר יפול סביביו לגומא וכ"כ הרשב"א בחידושיו ור"ת גורס מפני שמזיז העפר ומפרש דמיירי שמניח הביצה על החול ודוחק אותו לתוך החול עד שנטמן . והא דאמרינן א"ב עפר תיחוח מפרש דמיירי שהוא תיחוח כל כך כשמניח הביצה עליו נכנס מאליו וכ"כ הר"ן . ואף דהר"ן כתב תירוץ זה על רש"י כבר כתב מהר"מ מגובלין שם דתירוץ זה אינו לרש"י . וכ"כ מהרש"א שם דא"א לפרש ברש"י כפירוש ר"ת וקשו תוס' שם לר"ת למה פליג רבה על ר"י ועי"ש במהרש"א דבלין דלפירוש רש"י ניחא ותירצו תוספות דרבה ס"ל דל"ש גומא אלא כשנוטל בידו מן העפר ונשאר מקום מן הגומא . אבל בנעיצת ביצה לא שייך גומא לפי שאינה ניכרת וידוע דכ"מ שנחלקו רבה ור"י הלכה כרבה . וא"כ אין שום ראיה לדברי המ"א לאסור לתחוב בחול דתוס' ור"ן לא כתבו סברא זו אלא אליבא דרב יוסף . ואנן קיי"ל כרבה וצ"ע . ועוד צ"ע על תוס' בביצה דמשמע דמפרשים שם כר"ת שמטמין הביצה בחול . ומשמע בהדיא דמה שדוחק הביצה להטמין בחול מותר . והיינו משום שבגומא אינה ניכרת וכסברת התוס' בשבת אליבא דרבה רק דהאיסור הוא כשמוציא הביצה יהיה ניכר הגומא וזה אסור . וזה היפך ממה שכתב המ"א דבהוצאת עמודים ל"ש גומא דגומא ממילא הוי דמתוס' משמע בהדיא דמותר לתחוב הנר בחול ואסור להוציא . ודוחק גדול לומר דס"ל לתוס' דוקא בעמודים שהנר היו תחובים בארץ . ומה שמוציאים הוא מתעסק נגד הגומא ולכן מותר מא"כ כשמטמין הביצה או הנר ביו"ט דאף דבשעה שתוחב אין כאן גומא שאינה ניכרת . מ"מ כשיוציא איגלאי מילתא שעשה גומא בשבת וי"ט . ולולי דמסתפינא הייתי אומר שיש ט"ס בתוס' בביצה דבלא"ה אין דבריהם מובנים בסוף דבריהם שכתבו אבל הכא כו' . וא"כ כשמגביה הביצה ניכרת הגומא . ומה שייכות לביצה לשם ענין כיסוי וצ"ל דכוונתם כשמגביה העפר לצורך כיסוי דומיא דביצה . ועכ"פ צריך לדחוק . ועוד דתירוץ זה הוא תירוץ חדש שלא כתבו כן בשבת בין לר"ת ובין לרש"י וכן הרשב"א והר"ן לא חלקו בכך ולכן נ"ל שמלת ביצה הנזכר ב' פעמים בתוס' הוא ט"ס . וצ"ל וכשמגביה העפר אזי נופל הקרקע ורק בסוף דבריהם צ"ל וא"כ כשמגביה העפר . וזה מתאים כדבריהם שכתבו בשבת לשיטת רש"י וכ"כ הרשב"א וא"כ אין סתירה לדבריהם כלל ומגבד זה דבריהם דחוקים מאד שדבריהם מורכבים משיטת רש"י שמפרש שנוטל עפר להטמין בו הביצה והתירוץ הוא אליבא דר"ת וראיתי שהב"י העתיק וכשמגביה הדקר וב"ה שכוונתי אל האמת . וכוונתו נמי שע"י הדקר מוציא העפר : וקרוב הדבר שגם מה שכתב וכשמגביה הביצה נ"ל וכשמגביה העפר והיינו כדפירשתי ובירושלמי שבת פ' כירה פריך למאן דמתיר תולדות חמה ממתני' דלא יטמיננו בחול כו' ומשני שנייה שהוא עושה חריץ : י"ל דהיינו כתירוץ של רב יוסף מפני שמזיז עפר ממקומו וכגירסת ר"ת :

(ד) **כתב** המ"א בסי' תקי"ט ס"ק ד' בשם מהרי"ל דמהרי"ל מתיר לפתוח אגרת מחותם מהאי טעמא ובמהרי"ל לא כ' שום טעם אלא דכוונת רמ"א דלא עדיף מכלי של פרקים וא"כ אם א"א לפתחו אא"כ יקרע הנייר בודאי אסור דהא בסי' תק"ט כתב דפולעין אגוזים במעגלית ול"א שמא תקרע ולא אמר דלכתחלה קורעין וכ"ם שלא לצורך א"כ דאסור ע"י' בהל' שבת במלאכת קורע :

כה

כלל צד דין מכשירי אוכל נפש (סי' תק"ט):

א כתיב אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם וקבלו חז"ל מדכתיב לכם לרבות לכל צרכיכם דהיינו אפי' מה שאינו אוכל נפש עצמו רק שהם מכשירים שא"א לאכול בלא זה גם זה מותר מן התורה ומדכתיב הוא לבדו משמע למעט דוקא הוא ר"ל אוכל נפש מותר אבל מכשירין אסורים ואחר שריבה הכתוב ומיעט קבלו חז"ל דמכשירין שא"א לעשותן מעי"ט מותר אבל מכשירין שהיה אפשר לעשותן מעי"ט אסור ואעפ"כ אין מורין לרבים להתיר מכשירין אפי' בא"א לעשותן מעי"ט שמא יבואו להתיר אף מה שאפשר (תק"ט):

ב שכח וכ"ש נתעצל ולא עשה מעי"ט אסור לעשותן אבל אם לא היה לו פנאי או שלא ידע בו מאתמול שנשבר מותר (א) (שם במ"א):

ג י"ט א' לגבי י"ט ב' דינו כעי"ט ואסור לתקן בי"ט ב' אם נשבר בי"ט א' (שם במ"א):

ד אע"ג דמדאורייתא שרי לעשות המכשירים שא"א לתקן מעי"ט מ"מ אסור לתקן בענין שעושה כלי גמור שהוא טורח מרובה ולא התירו אלא בדבר שטרחתו מועט דלא עדיף מא"נ עצמו שאסרו בדברים שנעשים לימים הרבה (ב):

ה לפיכך סכין שנפגם אפי' בי"ט אסור להשחיזה במשחזת של אבן כדרכו מפני שעושה כלי גמור אבל מותר לחדדה במשחזת של עץ או אבן בעלמא שאינה משחזת וכיוצא בו ומ"מ אין מורין כן לרבים שלא יבואו להשחיז במשחזת ואם א"צ לחדד רק להעביר השמנונית מותר לכתחלה אפי' בפני רבים ע"ג עץ וכיוצא בו ואפי' אם כוונתו להדד רק שהיא מלאה שמנונית עד שנראה לכל ויכול לומר שלהעביר השמנונית עושה מותר אבל במשחזת אסור אפי' אם א"צ אלא להעביר השמנונית מ"מ אין מורין כן ואם עמדה כ"כ עד שאינה חותכת כלל אסור להדד אפי' בשל עץ שמא ישחיז במשחזת (שם):

ו שפוד של ברזל שנעקם מעי"ט אסור לפושטה אפי' א"צ לזה שום כלי ויכול לפשטה בידו אפ"ה אסור אבל אם נעקם בי"ט אם יכול לצלות בו כך אסור לתקנו ואם א"א לצלות בו כלל מותר לתקנו בי"ט ואין מורין כן (ג) ומ"מ בכל המכשירין אפי' נשבר בי"ט אם אפשר לשאול מחבירו אסור לתקן:

ז שפוד של עץ אין מחדדין אותו ואין מחליקין אותו בסכין שזה עושה כלי גמור (רשב"א) ולכן אם היה ארוך יותר מדאי אסור להתכו או לשרפו לקצרו דהוי תיקון כלי ונ"ל אפילו בלא

נשמת אדם

(א) בסי' תקי"ט כתב המ"א ס"ק ב' במכשירין שלא ידע בהם מעי"ט או שלא היה שהות לתקנו מותר אבל אם שכח לתקנו מעי"ט אסור וכ"כ מהרי"ל וכ"כ המ"א עוד בשמו בסי' תל"ט ס"ק ה' ול"ע שהרי כתב המ"א בסי' ק"ח ס"ק י"א דשכחה מיקרי אונס וכ"כ בש"ע בסי' תקל"ח וכ"כ בסי' תקכ"ז סעיף ז' דדוקא שכח מחמת עצלות נקרא פושע וא"כ מ"ש הכא ומ"ש בשם מהרי"ל נ"ל דאין ראיה כלל דז"ל מהרי"ל בתשובה בסי' ס"ט ובשר ששוחטין מעי"ט ובעי מר לחלק בין מזיד לשכח לכאורה שואיל ותלי טעמא באפשר לעשות מעי"ט א"כ אין חילוק בכל מילי דאפשר כגון גלגל עיסה מעי"ט או תבלין למאן דאוסר או גבינה אטו מי שרינן שכח ואי משום דמליחת אוכלין דרבנן דאין עיבוד באוכלין הא הגבהת חלה נמי דרבנן ואילו שכח בא"י דלית ליה תקנה ע"י אוכל והולך וא"כ מפרים אפ"ה לא שרינן בשכח וכן נקור בשר שנשחט מעי"ט דטבילת כלים עכ"ל. והנה ע"כ מוכח דס"ל למהרי"ל כשיטת הרז"ה והרא"ש שכתב הב"י בסי' תק"ו דהלא א"י אסור לאפרים בי"ט אם גלגל מעי"ט דהא"כ מאי ראיה מייתי ואילו שכח בא"י דל"ל תקנה כו' אפי' הכי לא שרינן בשכח ומאי אולמא האי מהאי וכן נקור הבשר ס"ל דאסור וכדעת התה"ד הביאו הט"ז והמ"א סוף סי' ת"ק וכן בטבילת כלים ס"ל דאסור כדאיתא בש"ע סי' תקי"ט וכן גבינה ס"ל דאסור וכמ"ש ג"כ המ"א בסי' תק"י ולכן כ' דאין חילוק בין שכח למזיד ולאו דוקא שכח אלא ה"ה אפי' נאנס ס"ל דאסור וס"ל כמו שכתב הר"ן בשם התוספות הביאו הב"י בסי' תקי"ז דלרש"י בגריפת תנור שנפל בו מן הטיח אם לא ידע מאתמול או שלא היה לו שהות מותר והר"ן כתב בשם התוס' ורשב"א דדוקא בנפל ביום טוב מותר וכן כתב הב"י מחלוקת זה בסי' תק"ט בסכין שעמדה דלרש"י אפי' עמדה מעי"ט והר"ן כתב דדוקא עמדה בי"ט ע"ש ולפי זה בוודאי אין חילוק בין שכח לנאנס דלרש"י ה"ה בשכח נמי מותר ולר"ן אפי' בנאנס אסור וכן הסכים מהרי"ל ודעת השואל למהרי"ל היה לחלק בין מזיד לנאנס כדעת רש"י ומהרי"ל השיב לו כדעת הר"ן ולפ"ז המ"א שמרכיב דעת מהרי"ל עם רש"י ומחלק בין שכח לנאנס צ"ע והוא בעצמו בסי' ק"ח כתב דשכח הוי אונס וכ"כ בסימן תקכ"ז וצ"ע ובעיקר הדין אם שכח הוי כנאנס צריך עיון בתרומות פ"ב מ"ג ע"ש ברע"ב והרמב"ם בפ"ה מהלכות תרומות פסק כר"י שם והיינו דשכח הוי קרוב למזיד ועי' ב"ק כ"ו ע"ב הכיר בה ושכחה דדוקא לגבי גלות מקרי שוגג:

(ב) עיין ר"ן פ' א"נ במתניתין דאין משחיזין. ובפ' י"ט דמשמע דלהאוסרין טחינה והרקדה מדאורייתא ה"ה במכשירין אסור מדאורייתא לעשות כלי גמור. וכן הוא דעת הטורי זהב סימן תק"ט סעיף קטן ב': ובסימן תק"ג ס"ק א':

(ג) דברי רמ"א בסי' תק"ט צ"ע שכתב דשפוד שנשבר בי"ט מותר לתקנו. והוא מדברי הטור וכן נראה טור והטור לשיטתו שכתב דסכין שנפגמה בי"ט מותר להשחיז אפי' במשחזת של אבן אלא דאין מורין כן. וס"ל אע"ג דעושה כלי גמור מ"מ מותר מדאורייתא וכן משמע בעס"ק ד' מ"ו שכתב בסכין שנפגמה בי"ט מחדדה אפילו במשחזת של אבן אם יכולה לחתוך ע"י הדחק. ומ"כ כתב דשפוד שנשבר בי"ט יש מי שהורה שמותר לתקנו בי"ט. ונ"ל דהם המתירין סכין במשחזת: אבל הש"ע שכתב דסכין אסור במשחזת וא"כ בודאי נראה דה"ה שפוד שנשבר אסור ואם דעת רמ"א בשפוד להתיר היה לו להגיה גם בסכין במשחזת. ומה שכתב הגהות לחלק דלכן שפוד שנשבר בי"ט מותר לתקן כדרכו. (משמע אפי' בכלי אומנות) אבל סכין אסור במשחזת מצד המנהג שנהגו בו איסור שסוברין שאינו כ"כ צורך או"כ כמו שפוד לפי שאפשר לאכול בלא סכין וטעם זה אינו עולה יפה שהרי נראה מר"ן דמדינא אסור לעשות כלי גמור. וכן מרשב"א בעס"ק. ואפשר מדאורייתא כמ"ש הר"ן בפרק אין לדין. ואיך כתבו שנהגו כן. ולכן צ"ע גדול אם יש לסמוך לתקן שפוד שנשבר בכלי אומנות והר"ן משמע דוקא בנעקם מעט מותר אבל נעקם

הרבה

בלא אפשר מעי"ט אסור (ד) אבל מותר להתוך או לשרוף האגוד שאוגדין בו העופות שאין בזה שום תיקון כלי ואפי' בשבת מותר להתוך:

ח אין שוברין החרס ואין חותכין או קורעין הנייר לצלות עליהן ואין פוצעין הקנה לעשות כמו שפוד דכל מילי דעביד להשתמש בו הוי תיקון כלי (סי' תק"ח):

ט וכן אסור ליקח עץ מבין העצים לחתות בו האור אפי' הוא עץ יבש דלא שייך בו מוקצה שראוי לבשל בו מ"מ מחזי כתיקון כלי אא"כ הוכן לכך מעי"ט (סי' תק"ז):

י אין נופחין במפוח דדומה שרוצה לעשות כלי והעולם נהגו היתר במפוח של בע"ב ע"י שינוי קצת שהופכו מלמעלה למטה ונ"ל שאין בכלל זה מה שנופחין על האש בבגדו או בכלי העשוי לכך מנוצות דאין זה דומה כלל למפוח (סי' תק"ג):

יא כלי שאופין בו מיני טיגון וצריך ללבנו קודם שנותנים בו האוכל ואפי' בישל חלב מעי"ט והיום רוצה לטגן בו של בשר מותר ללבנו בי"ט כיון דבלא"ה צריך ללבנו קצת ואע"ג שעכשיו צריך כצת ליבון יותר עד שתהיה הקש נשרף עליו מבחוץ כדין הכשר כלי מחלב לבשר מ"מ לא מחזי כתיקון כלי גמור ופשיטא שאין לאסור משום הליבון עצמו שהרי הוא לצורך א"נ אבל אם היה הכלי טרפה אסור ללבנו בי"ט אפי' נטרפה בי"ט דכיון דצריך ליבון כ"כ עד שיהיה נצוצות נתזין הוי תיקון כלי גמור (תק"ט):

יב אסור להגעיל כלי בי"ט אם היה אפשר להגעילו מעי"ט אבל אם נטרפה בי"ט מותר כלי דאין כאן משום תיקון כלי דאפשר להשתמש בו בלא"ה דברים צוננים ודוקא בשיש לו מים רותחין שהרתיחן לצורך או"נ אבל להרתיחן כדי להגעיל אסור דהגעלה הוי מכשירי או"נ (כדכ"ז ה"ז סי' ת"ג):

יג אסור להטביל כלים חדשים כיון דאסור להשתמש בהם קודם טבילה הוי כמתקן ומ"מ אם א"א להטביל מעי"ט כיון די"א דאפי' כלי מתכות אינו אלא מדרבנן מותר להטביל בי"ט ומ"מ אין מורין כן וכן שפוד שצלו בו בשר שאינו מלוח אע"ג דנוהגין ללבנו מותר ללבנו בי"ט כיון דאינו אלא הומרא בעלמא ולכן אפי' אם היה אפשר ללבנו מעיו"ט מותר (מ"א סעיף י"ג שם):

יד אסור להתוך נר ארוך לשנים ע"י סכין וכן פתילה אפי' קודם שהודלקה דהוי תיקון כלי אבל מותר להדליקה באמצע אם צריך לשתיהן (ה) (סי' תקי"ד):

טו אין גודלין פתילה וכן אין סותרין נר שעוה הקלוע מקליעתה דהוי סותר (סי' תקי"ד):

טז דין הדחת ושפשוף כלים דינן כמו בשבת בהל' שבת במלאכת בונה (סי' תק"ט):

כלל צה דין מכבה ומבעיר (סי' תק"ד):

א אסור לכבות הנר אפי' אם צריך לשמש מטתו ואין יכול לכפות עליו כלי או להוציאו אפ"ה אסור ונ"ל דלצורך שעה שיצרו מתגבר או ליל טבילה יש לסמוך על המתירין (רשב"א ור"ן) בי"ט ב' של גליות לכבות ואם יכול להדביק הנרות לעשותן כמין אבוקה כדי שידליק מהר לא יכבה או שיעמיד הנר במים ובשיגיע שם ממילא יכבה כ"ז יש להתיר בי"ט ב' של גליות (ועיין בפ"ח סי' תל"ז סעיף ב' ובא"ר סי' תקי"ד ס"ק ו') וכן מותר להעמיד במקום שהרוח שולט כדי שיכבה ובלבד שלא יהיה הרוח מנשב אז דאל"ב הוי כמכבה בידים ודוקא לצורך תשמיש יש לסמוך ע"ז (עיין מ"א):

ב מותר לכסות האש בכלי או בעפר מוכן לצורך אותו יום אבל אסור לכסות לצורך הלילה (סימן תק"ב):

ג מדורה מהרבה עצים כל עץ שלא אחז בו האור עדיין מותר לשמטו שאין חיבור זה לזה וכן מותר ליקח עץ הדולק בצד זה של מדורה ולהניחו בצד האחר של המדורה הואיל שאינו מכוין לכיבוי כלל וגם אינו פס"ר אבל ליקח אותו לגמרי מן הכירה אפי' להאיר נכון להחמיר ואם האש גדול ומזיק לתבשיל שיקדיח מותר להסיר קצת עצים לצד אחר אבל לא יכבה וצריך להזהיר בני ביתו כשמבשלין דגים שלאחר גמר הבישול לא יקחו האודים אלא יניחום לשרוף (סי' תקי"ד):

אבל

נשמת אדם

הרבה אסור ע"ש:

(ד) המ"א בס"ק ד' כתב דדוקא באפשר מערב יום טוב אסור. ולי נראה לפי מה שכתבתי בס"ק ב' דמה שאינו תיקון כלי גמור אסור ואפשר מדאורייתא וכ"כ הר"ן ורשב"א. וכן קיימא לן דסכין במשחזת אסור אפילו בלא אפשר מעי"ט א"כ ה"ה בזה אסור (ומצאתי בביאורי הגר"א שהשיג ג"כ על המ"א והוסר) ועיין בסימן תק"ט במ"א ס"ק י"ב:

(ה) הרמב"ם בפ"ד לא כתב שמניחין אותה בין ב' נרות. ולא כתב שדוקא בצריך לשתיהן. ונ"ל דס"ל לרמב"ם דהא דמצריך בירושלמי צורך לשתיהן הוא לטעמיה כדאיתא בירושלמי בנר של בטלה אסור וכדאיתא בש"ע סי' קי"ד סעיף ה'. אבל הרמב"ם לשיטתו דפסק בפ"ה מהלכות י"ט דנר של בטלה מותר. וכמ"ש הב"י בשם הש"ס. וא"כ אף כאן אין צריך לשתיהן:

באמת

ד אבל אסור ליקח פתילה מנר הדולק אפי' ליתנה בנר אחר שתיכף כשמוציא הוא מכבה משא"כ בעץ הדולק שלא יכבה כ"כ מהרה וכן אסור להטות הנר כדי להרחיק השמן מן הפתילה דהוי כיבוי אבל חתיכות חלב המונחים בנר מותר ליקח החתיכות הרחוקות מהפתילה שאינו דומה לגרם כבוי דהא בזה אינו גורם כלל כיבוי אלא שמונע שלא ישרף ודומה למדורה של עצים בסי' ג' אבל בנר של שמן אסור ליקח משמן שבנר שהשמן כולו חיבור א' והנוטל ממנו מ"מ הוי מכבה ממש (שם):

ה מותר ליתן סביב נר קודם שידליק דבר המונע מלשרוף בענין שיכבה כשיגיע לשם ולצורך הפסד אפי' לאחר שהדליק דאינו אלא גרם כיבוי וכן מותר לתחוב נר הדולק בחול כדי שכשיגיע לחול יכבה ומ"מ לא יניח הנר (בלייכטע"ר) או להדביק בכותל בענין שיכבה כשיגיע לשם דהוי כאילו חותך מן הנר וזה בודאי אסור כמו נר של שמן שהרי לוקח מגוף הנר והוי מכבה דדוקא ליתן דבר המונע לשרוף מותר (שם) (ואף שחילוק זה דחוק מאוד אין כנו כח לחלוק ה"ו ועי' א"ר):

ו מותר להוסיף פתילות לנר דולק להוסיף אורה ואם כוונתו שיבער הרבה ויכבה בש"ע מתיר וא"ר אוסר ונראין דבריו (א) כי כן כ' הרשב"א בעה"ק להדיא וכן אין להקל לכפול נר של שעוה כדי שישרוף מהרה דינו הכי (שם):

ז אין להקל למחוט הפתילה מנר של חלב ושעוה אפילו באצבע וכ"ש בכלים אבל מותר להטות הפחם למטה ובנר של שמן מותר לנפץ באצבע הפחם שנעשה בראש הנר ובלבד שלא ימחוט בכלי אבל בנר שכבה כבר ורוצה להדליקו מותר להסיר פחם ושיורי שמן ופתילה כדי להדליקם אפי' ביו"ט אחר שבת או ב' יו"ט של ר"ה ואין כאן משום הכנה (שם):

ח אסור לכבות דליקה בי"ט ודינו כשבת כמבואר בהל' שבת במלאכת מכבה ומ"מ אם לא יהיה לו מקום לאכול אפילו בבית נכרי או שישרוף כלי תשמיש שצריך לאכול בהם בי"ט מותר לכבות (שם):

ט מותר לעשות מדורה להתחמם כנגדה ואם אין הקור גדול אסור להחם בית החורף וב"מ ע"י נכרי מותר (סי' תקי"א):

י מותר להחם בי"ט מים לרחוץ ידיו אבל לא כל גופו דלא התירה התורה אלא דבר השוה לכל נפש וזה א"צ אלא למפונקים ואפילו לרחוץ לתינוק אסור דהאידנא אף בחול לפעמים אין רוחצין תינוק ב' או ג' ימים אם לא במקום שהתינוק צריך לזה דאז מותר לרחצו אבל אסור לחמם בשבילו לרחוץ אפי' ע"י נכרי אם לא במקצת חולי אבל מותר לישראל כשצריך להחם מים לבשל או להדיח להרבות מים כדי שישאר גם לקטן לרחיצה ובלבד שלא יוסיף מים בקדרה לאחר שהעמיד אותו על האש רק שיקח מתחלה כלי גדול (שם):

יא אפי' במים שהוחמו מעי"ט יש אוסרין לרחוץ וכן נוהגין:

יב אסור להוציא אש בין מאבן או מזכוכית שקורין (ברענגלא"ז) ומכל דבר דאסור להוציא דבר הדש שהרי יכול לעשות מעי"ט ואם הוציא מותר להשתמש בו (סי' תק"ב):

יג אין עושין מוגמר דהיינו לפזר מיני בשמים על הגחלים בין להריח בין לגמר הבית והכלים דכ"ז אינו אלא למפונקים ולבעלי תענוג ולא התירה התורה אלא דבר השוה לכל נפש ולכן אסור ג"כ לעשן בי"ט בעשב שקורין (טיטין) דאינו שוה לכל נפש (ב) (סי' תקי"ד):

המדליק

נשמת אדם

(א) **באמת** בעה"ק להרשב"א איתא להדיא וז"ל. להרבות פתילות אם להרבות אורה מותר ואם לגרום כיבוי אסור שזה גורם לכיבוי שלא לצורך או"נ. וא"כ י"ל דגם כוונת הר"ן הכי עי' בא"ר. אך י"ל דמהרשב"א משמע דס"ל דגרם כיבוי אסור. ולפ"ז רמ"א לשיטתו שכ' בסימן ג' כדעת תוס' והגמ"יי. דמותר לחתוך נר של שעוה באור ואפי' כוונתו כדי שיכבה מהרה כמ"ש המ"א שם. ואם כן ס"ל דגרם כבוי מותר אפילו בלא הפסד. ולכן כתב ג"כ דלהרבות פתילות לכבות מותר. אך לע"ע שהרי מדברי הגמ' הביאו המג"א בסי' תק"ב ס"ק י' משמע דאינו מתיר אלא באינו מכוין וצ"ע:

(ב) **כתב** הרמב"ם בפ"ד מה' י"ט אין מעשנין בקטורת מפני שהוא מכבה וכו' בלח"מ דבגמ' א"ר הונא דאסור מפני שמכבה א"ל ר"כ ולימא מר מפני שמבעיר א"ל תחלתו מכבה וסופו מבעיר ע"כ. ורבינו לא כתב משום מבעיר דס"ל מתוך שהותרה הבערה כו' (ור"ל אבל בכיבוי ל"ל מתוך כמש"כ הפוסקים) וקשה דאיך הקשה ונימא משום מבעיר דא"כ יהיה מותר. וי"ל דאלו אמוראים ס"ל כר"ע בפסחים דל"א מתוך וס"ל דאף ב"ה ל"ל מתוך. ורבינו פוסק כר"י דאית ליה מתוך אליבא דהלכתא. ולפ"ז משמע כדידן דקיי"ל דאמרי' מתוך בסי' תל"ו ובסי' תקי"א וגם קיי"ל דכבוי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. וא"כ על כרחך במוגמר אינו אלא איסור דרבנן ואמנם מאד נפלא בעיני דברי הלח"מ דאיך יתכן הסוגיא דכתובות ד' ז' דאיתא שם. ר' פפא משמיה דרבא אמר בי"ט שרי (ר"ל לבעול בתולה) בשבת אסור. א"ל ר"פ לר"פ מאי דעתך מתוך שהותרה הבערה לצורך כו', אלא מעתה מותר לעשות מוגמר בי"ט דמתוך שהותרה הבערה לצורך כו'. א"ל עליך אמר קרא אך אשר יאכל לכל נפש דבר השוה לכ"נ ע"כ. הרי להדיא דאף דר"פ אליבא דרבא ס"ל מתוך דמטעם זה התיר לבעול בי"ט ואפ"ה ס"ל דמוגמר אסור דאין שוה לכ"נ. משא"כ בעי"ס דשוה לכ"נ א"כ דאפי' אם אמרי' מתוך היינו דוקא בדבר השוה לכ"נ וכ"כ הכ"מ בהדיא הביאו המ"א בסי' תמ"ו ס"ק ג' ואפילו לשיטת רש"י והביאו הב"י בסימן תקי"ח דכן דעת רוב הפוסקים דאפי' בהוצאת אבנים שלא לצורך כלל אפ"ה מן התורה מותר מטעם מתוך היינו דוקא בדבר השוה לכ"נ אילו היה לצורך אבל הא אינו שוה לכ"נ אסור מה"ת. ואיך כתב הלח"מ דבמוגמר אין לאסור מטעם הבערה דאמרינן מתוך ודוחק לומר הא דקאמר עליך אמר קרא להו מטעם הבערה דבאמת בהבערה אמרינן מתוך אע"פ שאינו שוה לכ"נ אלא דר"ל עליך אמר קרא:

וא"כ

יד המדליק נר של יו"ט צריך לברך אקב"ו להדליק נר של יו"ט ובשבת אומר נר של שבת ושל יו"ט (שם):

כלל צו דין הוצאה מרשות לרשות (סי' תקי"ח ותקכ"ג):

א מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך או"נ ובלבד שיהיה לו צורך קצת כגון שמתיירא מגניבה וכיוצא בו אבל שלא לצורך כלל י"א דחייב וי"א דאינו אלא מדרבנן וכל בעל נפש יחמיר על עצמו שלא להוציא רק מה שצריך קצת לאוכל נפש או לקישוט והמחזורים שהיו מונחים כבר בבהכ"נ לא יביאם לביתו אפי' משום חשש גנבה וכ"ש שאר כלים אלא שאם הביאם ביו"ט לבהכ"נ ומתיירא מגניבה מותר להחזירם דהתירו סופן משום תחלתן (תקי"ח) ואם רוצה לומר במחזורים דברי שירות ותשבחות בי"ט לעולם מותר להביאם:

ב במקום שיש עירוב מותר לטלטל אפילו מה שאינו לצורך היום כלל רק שיש בו תורת כלי ובמקום שאין עירוב אסור לטלטל אפי' מחצר לחצר ומ"מ נוהגין לטלטל סכינים בכיסו

אע"פ

נשמת אדם

וא"כ כיון שאינו שוה לכ"נ אסור מטעם כבוי דזה דוחק גדול דל' הגמרא משמע דאסור מטעם הבערה ועוד דהא רבא ס"ל בהדיא בשבת קמ"א ע"ב. כר"ש דמלאכה שא"צ לגופה פטור. ועי' בשבת ג' תוספות ד"ה הלז ועי' בכ"מ פ"א מהלכות שבת. וא"כ ל"ל בכבוי ליכא איסורא דאורייתא אפי' בשבת. ואיך מצי עליך אמר קרא דמשמע דאסור מדאורייתא. והיינו דבדבר שאינו שוה לכ"נ ל"א מתוך. ונרע מהוצאת אבנים שלא לצורך כלל. וכ"כ רש"י בהדיא בביצה דף כ"ב דהוי דאורייתא. וכ"כ הבית יוסף סי' תקי"א בסוף בשם הה"מ דמוגמר ומרחץ אסור מדאורייתא וכן כתבו תוספות בשבת ל"ט ע"ב ד"ה וכ"ה דהמרחץ אסור מדאורייתא כ"כ המרדכי בביצה פרק י"ט. וכן כתב הר"ן שם אמתני' דלא יחם בשם התוס' דלהבעיר לרחיצת כל גופו אסור מדאורייתא ומוגמר ומרחץ שוה בזה ומה שכתב הרמב"ם משום מכבה. וכן רב הונא דמפרש טעמא דרב משום מכבה. היינו דרב ס"ל כר"י דמלאכה שא"צ חייב. עי' בלח"מ פ"א מהלכות שבת. וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהל' שבת. והיינו דפריך ר"כ ולימא מר משום מבעיר כוונתו דלא נומר משום מכבה דאינו אלא למאן דס"ל מלאכה שא"צ חייב. ולימא משום שמבעיר דבזה לכ"ע חייב. וכיון שאינו שוה לכ"נ אפילו בהבערה אסור מדאורייתא ומשני באמת תרתי אית ביה דתחלתו מעביר. ומצאתי בשיטה מקובצת על ביצה שמפרש הכי קושית הש"ס וא"כ מכל הני פוסקים מוכח להדיא דבמוגמר הוי מלאכה דאורייתא ול"א בה מתוך ועי' בביצה דף כ"ג בתוס' ד"ה על גבי חרס דמשמע נמי הכי אלא דהתוס' אזלי לשיטתם בדף י"ב דל"א מתוך אלא בצורך קצת. ולכן מפרשים טעם דירושלמי בנר של בטלה משום דגלאו. ילאת. אך ממה שכתבו ואפילו למאן דשרי הבערה שלא לצורך כלל בירושלמי היינו לפי שישנו פעמים לצורך א"כ לא משמע הכי דלפי מה שכתבתי הוי ליה לכתוב דזה גרע משלא לצורך כלל. ואמנם כיון דתוס' בשבת ומרדכי ור"ן וב"י בשם הה"מ ותשובת מהרי"ל כתבו להדיא דמרחץ אסור מדאורייתא. וא"כ ה"ה מוגמר וכ"כ הב"י להדיא דמוגמר אסור דאורייתא. וא"כ גם דברי תוס' בביצה אינו מוכרח שיחלקו. ועמיתי המופלג מוה' עקיבא הראה לי דברים פ"ט דיו"ט סי' י"ח איתא דאם מוגמר אסור פשיטא דשלא לצורך כלל אסור. ואם כן לפי מה שכתב הב"י דשלא לצורך כלל מותר מה"ת א"כ פשיטא במוגמר וצ"ל דבזה מחולקים הפוסקים דלשיטת תוס' ורא"ש דס"ל דל"א מתוך אלא בצורך קצת יותר מסתבר לאסור שלא לצורך כלל מאינו שוה לכ"נ. דלדידהו ע"כ צ"ל הא דאמרינן מתוך וכי ס"ד לומר מתוך שהותר לצורך או"נ הותר נמי שלא לצורך ומ"מ יום טוב משבת אע"כ כמ"ש הפוסקים דר"ל כמו שהתירה התורה לצורך או"נ שהוא צורך היום ה"נ כל שהוא צורך היום קצת. אבל לשיטת רש"י דאפילו שלא לצורך כלל אמרינן מתוך צ"ל דה"פ דקרא אך אשר יאכל ר"ל במלאכות השייכים באו"נ. וכמו שכתב המ"מ בפ"א מהלכות י"ט הם מותרים לגמרי אפילו שלא לצורך כלל (ועיין מה שכתבתי ריש הלכות י"ט ס"ק א') ומ"מ לכ"ע לא אמרינן מתוך שלא בדבר השוה לכ"נ. אבל מוגמר אסור מדאורייתא ולא מיבעיא לשיטת רש"י כמו שכתבתי אפילו לשיטת תוס' ורא"ש שהרי כתבו התוס' והרא"ש בפ' כירה בהדיא דמרחץ אסור מדאורייתא וא"כ מ"ש מוגמר ממרחץ. וכ"מ מרא"ש סי' י"ח שהקשה ממוגמר דאסור מדאורייתא לשיטת רש"י דמתיר שלא לצורך כלל. אלא דמחולקים בסברא אם שלא לצורך כלל קיל מדבר שאינו שוה כמו שכתבתי. וכן כתב בהדיא הרא"ש בפ' כירה בשם ריב"א דמוגמר אסור מדאורייתא ופשיטא ליה דמוגמר אסור מדאורייתא מסוגיא דכתובות ומזה הוכיח דגם מרחץ אסור מדאורייתא. הרי להדיא דלכולי עלמא מוגמר אסור מדאורייתא כפשטא דלישנא דסוגיא דכתובות וכמו שכתב הרא"ש בשם הריב"א. ואף שעמיתי הנזכר כתב לי די"ל דה"פ על פי שכתב הרמב"ם בפ"א רחיצה והיכא ה"ה בכלל אכילה: וכ"כ הרשב"א בעה"ק. וכ"כ רשב"א בחי' בפ' כירה וכ"כ ר"ן הביאו המ"א בסי' תק"א ג': ומה שצריך לגוף שרי אף בלא מתוך ועיין בפ"ג סי' תק"א: וא"כ י"ל דה"פ עליך אמר קרא אך אשר כו' ור"ל דבעילה שוה לכ"נ: ומשא"כ מוגמר שאינו צורך לכל נפש ומתוך לית ליה. הנה כל מעיין יראה שזה אינו משמעות לשון הגמרא ועוד כיון דרבה ור"פ דפליגי בהאיל ל"ל מתוך. וגם התם בכתובות מרא דשמעתא הוא רבה. וא"כ היה לנו לפסוק כרבה ור"פ דל"א מתוך ואנו רואים דאדרבה כל הפוסקים ס"ל דאמרינן מתוך. וכמו שהארכתי לעיל ריש הלכות י"ט. אע"כ דפירוש הסוגיא דכתובות איה כפשטא דבמוגמר ל"א מתוך. כיון דאינו שוה לכל נפש (ולפי זה אסור לעשן ביו"ט טובא"ק) ואף לפי מה שכתב הגה"מ דאין בזה כבוי אלא הבערה. ובהבערה אמרי' מתוך כבר הוכחתי בראיות ברורות דאפילו בהבערה לא אמרינן מתוך במה שאינו שוה לכל נפש:

מדי דברי בו אזכיר מה דקשה לי כיון דהרשב"א כ' דמרחץ הוי כאוכל נפש ואם כן שרי אף בלא מתוך: ובמתני' דסעודה מדורה כתב השיטה מקובצת בשם הרשב"א דהיינו מטעם מתוך. ואפשר י"ל דדוקא רחיצה ס"ל להרשב"א דהוי כא"נ. מה שאין כן בשאר הנאת הגוף דלא שרי אלא מטעם מתוך וכב"ה ראיתי שכתב להיפך. ואף דבעל איבעיא במדורה מאן קתני לה ס"ל דאפילו לב"ש דל"ל מתוך שרי י"ל דלמסקנא דוקא משום מתוך שרי. או יש לומר הסוגיא דכתובות תפסו לעיקר דמשמע דאף הנאת הגוף לא שרי רק מטעם מתוך:

וצריך עיון אם מותר לעשן ביו"ט לחולי שאין בו סכנה דיש לומר דדוקא מרחץ ומוגמר שאינו עושה רק לתענוג מקרי שפיר אינו שוה לכ"נ דאינו אלא למפונקים. מה שאין כן לרכי חולה שאינו לתענוג. י"ל דמקרי שוה לכל נפש כדאיתא בש"ס גבי לידת לבי ואם כן יש לומר דשפיר אמרינן בו מתוך ועל ידי נכרי כ"ל להתיר: ומצאתי במרדכי פ"ב דביצה דדוקא להחם לצורך רחיצה אסור דאינו שוה לכל נפש אבל להזיע כיון שהוא לצורך בריאות הוי שפיר שוה לכל נפש ע"ש ובב"ק דף ק"ב אמרינן מוליא אני את המלוגמא שאינו שוה לכל אדם. משמע דגם ברפואה אינו שוה לכ"א:

כמלתי

אע"פ שאין בו עוד לצורך היום כגון לאחר אכילה אבל להוציאם חוץ לעיר לנכרי אסור כיון שאין בהם צורך היום (שם) :

ג מותר להוציא את הקטן אע"פ שאסור בשבת דהוי צורך קצת אפילו לטייל מותר (שם) :

ד לא ישא משאות גדולות כמו בחול אלא ישנה כדי שיהיה ניכר שעושה כן לצורך יו"ט ומביה לבית או שזימן אצלו אורחים אפי' הם בני עירו וצריך למחר עושה כדרכו (סי' תק"י) :

ה סומא וחיגר שיכולין לילך בלא מקל אסורין לילך במקל ברה"ר או בכרמלית אבל אם אינו הסר אלא ע"ה מותרים דאין עירוב לי"ט (סי' תקכ"ב) :

ו אין יוצאין בכסא שקורין (פֿאָטרעז) שהיא כתיבה קטנה והוא יושב בה ושני אנשים נושאים אותו א' איש או אשה ואיש שרבים צריכים לו מותר אפי' יכול לילך בלא כסא אם יש בו איזה צורך כגון שלא יטנף בגדיו או ביעתותא (שם) :

ז משלה אדם לחבירו ביו"ט דרך רה"ר כל דבר שיכול לאכול בי"ט אע"פ שאין חבירו צריך לזה כגון בהמה ועוף העומדים לאכילה דאין בהם משום מוקצה וכל מיני אוכלים או כלים אפילו שאינן ראוים לו בי"ט כגון תפילין מ"מ כיון שבחול יכול ליהנות ממנו בלא שום מעשה שמחה הוא למשלח אבל דבר שא"צ חבירו היום וגם בחול א"א להנות ממנו כך שמחוסר עדיין מלאכה כגון בהמה ועוף העומדים לגדל וולדות שא"א לשחטן ביו"ט וגם בחול א"א ליהנות מהם כך דמחוסרים שחיטה וכן תבואה שמחוסר טחינה ודיכה אסור לשלוח אפילו במקום שיש עירוב דהוי עובדא דחול (כ"כ הרמב"ם בפי' המשנה בבדיא וכן משמע דלי איתא דטעמא דב"ש משום הוצאה א"כ הוי ליה למתני לעיל במתניתין דאין מוליכין את הקטן ולפ"ז צ"ע על הט"ז וסמ"א בסי' תק"ו שכתבו דבמקום שיש עירוב מותר וכ"מ בט"ז סי' תקכ"ב סק"א וצ"ע) ואם חבירו צריך היום ליתן תבואה לבהמתו מותר לשלוח במקום שיש עירוב בענין שאין בו משום איסור הוצאה דהא לצורך בהמה אסור להוציא כדלקמן בכלל צ"ז סי' ז' וכל מה שמותר לשלוח לא ישלח ע"י ג' ב"א דאוושי מלתא דנראה כאילו שלהם למכרם ואם כ"א נושא מין אחר מותר (תקט"ז) :

ח יו"ט א"צ עירובי הצירות ושיתופי מבואות אבל עירובי תחומין צריך (סי' תקכ"ח) ומ"מ מהני עירוב לדברים שא"צ כלל ביו"ט כדלעיל סי' ב' :

כלל צז דין שביתת בהמה בי"ט ושאר דינים בבהמה (סי' תקכ"ב ותקכ"ג) :

א שביתת בהמה בי"ט י"א דדינו כמו בשבת בהלכות שבת כלל נ"ז וי"א דאין אדם מוזהר על שביתת בהמתו בי"ט (סי' רמ"ו ותנ"ס) ולכ"ע אין מוציאין משא על הבהמה בי"ט שהוא עובדא דחול ולכן אין רוכבין על הבהמה בי"ט (סי' תקכ"ב) וגם שמא יחתוך זמורה :

ב דין מחמר אחר בהמתו כתב הפ"ח (בסי' תנ"ס) דדינו כשבת :

ג אין מנהיגין בהמה במקל ביו"ט ואפילו במקל דאזמניה לכך שאין בו מוקצה דמחזי שמוליכה למכירה (תקכ"ג) :

ד אין מגרדין בהמה במגרדת שמשרת השער והוי פסיק רישיה אבל זבובים שדרכן לתלות בבהמה מסירין אותם אע"פ שקצתן אין נפרדין מן הבהמה א"א בעשיית חבורה מ"מ כיון שאינו מתכוין לכך הוי דבר שא"מ ושרי (שם) :

ה אין מילדין לבהמה אבל מסעדין אותה שאוחז בולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן לו דד בפיו (שם) :

ו בהמה טהורה שרחקה וולדה שורין שליתה במים ומזלפין עליו כדי שתריח ריחו ותרחם עליו וכן מותר ליתן מלא אגרוף מלח ברחמה כדי שתזכור צער לידה אבל בבהמה טמאה אסור לעשות כך דטמאה כשרחקה ולדה שוב לא תרחם עוד והוי טרחא בבדי (שם) :

ז לא ימוד אדם מאכל לבהמתו אלא נותן לה באומד (תקי"ז) :

ח כל מלאכות המותרי' לעשות ביו"ט לצורך אדם אעפ"כ אסור לעשות בשביל בהמה דכתיב יעשה לכם וקבלו הז"ל לכם ולא לבהמה ולכן אסור לבשל ולהוציא ולאפות וביוצא בו לצורך בהמה וכן אסור לגבל מורסן אלא ע"פ תנאים המבוארים בהלכות שבת במלאכת לש אבל מותר לטלטל מזוגות ליתן לפניהם (תקי"ג) :

כלל צח דין מלאכה לצורך נכרי (תקי"ב) :

א מדכתיב יעשה לכם קבלו חז"ל לכם ולא לנכרי לפיכך אסור לבשל ולאפות וכן כל המלאכו' המותרות לעשות בשביל ישראל לצורך קצת אבל לצורך נכרי אסור מדאורייתא ואפי' להזמין נכרי לביתו שיאכל מה שבשל לצורך עצמו אסור גזרה שמא יבשל לצורך נכרי בקדרה אחרת כיון שרוצה לכבדו ואוכל על שלחנו אבל מותר לשלוח לו לביתו ואפי' דרך ר"ה שלנו ע"י נכרי דכיון דשולח לביתו לא חיישי' שיבשל בשבילו בקדרה אחרת ודוקא כששולח לו

ממה שהכין לעצמו אבל אסור להרבות בשבילו אפי' באותו קדרה שמבשל לעצמו דאע"ג דבענין זה מותר להרבות לצורך מחר כמו שנבאר אי"ה בכלל צ"ט אפ"ה לצורך נכרי אסור דכשבישל לעצמו י"ל דממליך ואכל כולו היום וגם מחמ' ריבוי בשר מוטעם התבשיל שאוכל היום ביותר טעם משובח או משום חד טרחא אבל כיון שכוונתו לצורך נכרי חיישי' שאם נתיר לו להרבות בשבילו אף הוא יבשל בקדרה אחרת :

ב ומזה תראה גודל המכשלה שנוהגין רבים לשלוח בי"ט דורון לנכרי שרוצה לכבדו ומוסיפין בשבילו ולא מיבעיא שאסור לאפות בשבילו חלה אחת כמו שנוהגין ומכ"ש שנותנין לתוכו צמוקים שאינן בדוקים מתולעים ואסור לישראל לאכלו או לעשות בשבילו הרעמזל ובלינצעס דכ"א ואחד צריך טרחא לעצמו וגם אין א' משביח מחמת הריבוי (כמ"ש סמ"א בשם רש"ל בסי' תק"ג וע' לקמן כלל ל"ט) אלא אפי' מה שמרבין לבשל בשבילו דגים אפי' כשמבשל גם לצורך עצמו אסור להרבות בשביל נכרי :

ג ודוקא לנכרי שרוצה לכבדו גזרינן אבל נכרי שבא לו בשליחות או כיוצא בו שאינו חשוב בעיניו לכבדו וכ"ש עבדו ושפחתו מותר להרבות באותה קדרה שמבשל לצורך עצמו מפני שמחמת הריבוי מתקן התבשיל או משום שהוא חד טרחא כמו שנבאר בכלל הסמוך ואפי' אין לו דבר אחר ליתן להם אבל אסור לאפות אפי' בשביל עבדו פת וכיוצא בו שהרי כ"א וא' צריך טרחא בפ"ע וכ"ש בתנורים שלנו שאין הפת מושבח ממה שיש הרבה פת בתנור או מעט ואפי' אם יש לו דבר אחר למאכלם ונוכל לומר שכל הפת ראוי לישראל ויתן להם דבר אחר לאכול אפ"ה אסור וכ"ש דאסור לבשל בשבילם בקדרה מיוחדת ופשיטא לבשל בשבילם דבר איסור דאינו ראוי כלל לישראל :

ד בני החיל אסור לבשל בשבילם כמו שנתבאר ואם הם נותנים קמח שלהם לישראל לאפות להם פת אם אינם מקפידים כשישראל נותן ממנו לתינוק בשכר האפייה מותר לאפות שהרי אם לא יאפו כל הפת לא יוכלו ליתן לתינוק אפי' מעט פת וא"כ נחשבת כל האפיה בשביל פת זה שנותנים לתינוק וכיון שאינו מיוחד איזה פת יתנו לתינוק מצינן למימר על כל א' וא' זה הוא שיתנו לתינוק (כמ"א שם ס"ק ד' כ' שכ"כ תוס' ול"ע דלא מלינו זאת בתוס' דתוס' אדרבה ס"ל כרמב"ם ע"ש בב"י ובט"ז ס"ק ו' וגם בא"ר שם ס"ק ז' צ"ע כי נראה שנוסחא אחרת היתה לו בתוס' ד"ה הזינן) :

ה אבל ישראל ונכרי שיש להם עיסה בשותפות אסור לאפות חלק הנכרי עם חלקו שהרי שיחלקו קודם האפייה (ובפסחים מ"ו בתוס' ד"ה סולי' כתבו דמ"מ איתא הלא מדרבנן) ובהמה הציה של נכרי מבואר לעיל סוף כלל פ"ט :

ו אסור לישראל להוציא שום דבר ביו"ט לצורך נכרי אבל מותר לשלוח לו ע"י נכרי כגון שצריך להחזיר משכון לנכרי וכיוצא בזה (תקי"ח) :

כלל צט דין הכנה מיו"ט לחבירו ולחול סי' תק"ג :

א כל המלאכות המותרות לעשות בי"ט לצורך היום אבל לצורך מחר אפי' לי"ט ב' אסור ואפי' בב' י"ט של ר"ה דאע"ג דקיי"ל דביומא אריכתא הם דוקא לחומרא אבל לא לקולא ואם עבר ובישל אפי' במזיד מותר (ומ"מ נריך תשובה שהרי עכ"פ ביטל מי"ט לחול ונריך תשובה כדין עובר על איסור דרבנן כדלעיל כלל ט') אבל בהערים אסור כדלקמן כלל ק"ב סי' י"ב ואפי' דבר שאין בו מלאכה כגון להביא מים ואפי' יין להבדלה אסור להכין מי"ט לחבירו וכ"ש לחול (כ"כ מ"א בס"י תרס"ז ועיין מה שכתבתי בכלל קמ"ו סוף דין ישיבת הסוכה דכ"ל אם יהיה טורח גדול לסביא בלילה מותר לסביא ביום וכ"ש אם נריכים למים ומ"מ לנורך חול אין לסתיר) :

ב אבל מותר למלאות קדרה בשר וכיוצא בו אע"פ שאין בדעתו לאכול אלא כזית ואפי' אם כבר הניח הקדרה אצל האש מותר להוסיף וכן אם הוא בקדרה קטנה מותר להחליף וליתן בקדרה גדולה שמחמת הריבוי בשר ודגים הרוטב הוא מוטעם ביותר ולכן אע"פ שעיקר טרחתו הוא בשביל מחר מותר כיון שיש בו תועלת גם לצורך היום :

ג אבל אסור לעשות (חרעמזיל או קרעפלין) וכיוצא בו יותר ממה שצריך לבו ביום שאין א' משביח מחבירו וצריך טרוח בכל א' וא' בפ"ע :

ד וכן אם צריך מים להחם מותר למלאות הכלי אע"פ שהוא גדול ביותר מצרכו אם עושה הכל בטורח א' שממלא אותו בפעם א' אבל אם כבר מלא הכלי אסור להוסיף עליו דהוי טירחא לצורך מחר ואין כאן השבחה לצורך היום ואם ירא שיתבקע הכלי ע"י האש מותר להוסיף שהרי זה לצורך יו"ט :

ה הא דמותר להרבות בשר דוקא באותה קדרה אבל בקדרה אחרת מאותו מין אסור לבשל לצורך מחר על סמך שיאכל ממנה כזית שנראה לכל שאין זה אלא הערמה שהרי כבר יש לו אותו מין אם לא שצריך באמת לאותו יום יותר מקדרה זו ואפי' בדיעבד יש אוסרין בענין זה (פ"מ סי' תק"ג) :

ו הערמה זו היא דוקא קודם אכילה אבל לאחר שאכל אסור. ומ"מ בדיעבד אם אוכל ממנו קצת מותר אבל אם אינו אוכל ממנו כלום רק שמערים שמא יצטרך או שמא יבואו אורחים אפי' בדיעבד אסור לאכול ממנה:

ז אע"ג דמותר להערים בהערמת אכילת כזית יש ליזהר שלא יאמר בפירוש שעושה מאכל זה לצורך הלילה ומכ"ש לצורך חוה"מ או חול דיש אוסרין לגמרי אם לא שבדעתו באמת לצורך י"ט שיאכל המקצת ואז מותר להוסיף:

ח אם צריך לפת א' לצורך היום י"א דמותר למלאות כל התנור פת שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא ודוקא כשצריך באמת לככר א' אבל אם א"צ באמת אלא שאופה על סמך שיאכל פת א' אסור דבתנורים שלנו י"א דל"ש לומר שהפת נאפה יפה וג"ז אין להתיר אלא לצורך גדול (ע' א"ר סי' תק"ו):

ט אסור להעמיד הנרות במנורה וכן לתקן הפתילות והעששיו' בי"ט א' לצורך הלילה אם לא שמדליקין ביום לכבוד ביהכ"נ או להשתמש בהם היום (סי' תקי"ד כמ"א):

כלל ק דין פירות ודגים וש"ד שהובאו בי"ט (תקט"ו):

א כבר בארנו בהלכות שבת דפירות המחוברים בקרקע ובאילן וכן דגים וב"ד המחוסר צידה אסור לכ"ע משום מוקצה ואפי' בטלטול ולכן אפי' נשרו או נצודו מאליהן אסורין אפי' בטלטול לכל ישראל וה"ה בי"ט אסורין באותו יום ולערב מותרין מיד:

ב אפי' אם ספק אם נלקט או ניצוד היום או נפל מאילן או נצוד מעצמו או אפי' ודאי שנלקט וניצוד אלא שהנכרי עשה זה לעצמו אסורין בו ביום ואפילו לטלטלו אפי' שלא הובאו בשבילו אבל לערב מותרין מיד דכיון דלא עשה המלאכה בשביל ישראל ל"צ שיאמר לו הישראל להביא:

ג וכן אפי' ודאי נעשה היום אבל הוא כספק אם נעשה בשביל ישראל מותר לערב מיד אם הוא צורך י"ט דלא מחמרינן מספיקא להצריך בכדי שיעשה אבל שלא לצורך י"ט או אורחי' וכיוצא בו יש להחמיר להמתין גם בזה בכדי שיעשה ואם יש כאן ב' ספיקות דהיינו ס' ניצוד היו' ואת"ל שנצוד היו' שמא ניצוד בשביל הנכרי נ"ל דלכ"ע א"צ להמתין בכדי שיעש':

ד אבל נכרי שהביא דורון לישראל מדבר שיש במינו מחובר או צידה אע"פ שמסופק אם נלקט וניצוד היום צריך להמתין בכדי שיעשה דמסתמא מביא מן המשובחין אם לא שניכר שאינן לחים כראוי דאז גם בזה דינן כספק (כמ"א ס"ק י"ג):

ה נכרי שהביא דורון לישראל בי"ט א' צריך להמתין עד מוצאי י"ט ב' בכדי שיעשה דכיון דמביא לו דורון היישי' שאם נתיר לו בי"ט ב' יאמר לנכרי להביא לו כדי שיהיה לו בי"ט ב' אבל אם חל יו"ט ה' ו' מותר בשבת אם הם פירות שראויין לאכלן חיין (אסרי אסורין בטלטול ואין יטלטלם ביו"ט) דלא גזרי' שיאמר לו ב' ימי' קודם לזה להביאו לו אבל בר"ה אם חל ה' ו' אסור גם בשבת דקיי"ל דב' ימים ר"ה הם כיומא אריכא ואין י"ט מכין לשבת משא"כ ב' י"ט של רגלים דהד מינייהו ממ"נ חול אבל אם הביאן ביום ו' ודאי אסורין בשבת בין בר"ה ובין בשאר רגלים וכן אם הביאן בשבת אסורין ביום א' שהוא יו"ט משום הכנה (מ"א ס"ק ח'):

ו דין זה שאמרנו שמה שהובא ביו"ט א' אסור גם בשני אינו מוסכם מכל הפוסקים ולכן אם הוא לצורך אורחים שאינן מעיר הזאת כמבואר לעיל כלל מ' סי' ד' יש להקל ולהתיר במוצאי י"ט א' בכדי שיעשה ואז משום כבוד האורחים מותר גם לבעה"ב לאכול עמהם כיון דיש מתירין לעולם במוצאי י"ט בכדי שיעשה ודוקא שאין לו מאותו המין אבל אם יש לו מאותו מין לא מקרי צורך י"ט:

ז אם הוא צורך גדול יש להתיר אפי' דגים שהביאו לו בי"ט או שחל ביום ה' ו' לבשל אותן ביום ו' לצורך שבת אע"ג דקיי"ל דאסור אפי' בטלטול גם ביום ב' מ"מ לצורך גדול יש לסמוך על דעת המתירין אפי' באכילה ביום ב' דיו"ט ודי לנו לאסור באכילה ולא בטלטול כיון שיש צד היתר גם לדידן אפי' באכילה לצורך אורחים כדאיתא בסי' הקודם (ט"ז ס"ק ה'):

ח שיעור בכדי שיעשה עיין לעיל בהל' שבת כלל ס"ג ומ"מ לענין זה קיל י"ט שלעולם גם הלילה עולה להשבון אפי' אין דרך לעשות מלאכה זו בלילה (מ"א ס"ק כ"א) ומיהו י"ל דדוקא בבא מחוץ לתחום כיון די"א דא"צ להמתין בב"ש אבל בצידה ומחובר אפשר דגם בי"ט אין הלילה עולה (ע"ם כמ"א):

ט הא דמחמרינן להמתין בהביא בי"ט א' עד מוצאי י"ט ב' בב"ש דוקא בנכרי שהביא דורון שעושה המלאכה בשביל ישראל וגם גזרינן שמא יאמר לנכרי להביא לו לצורך י"ט ב' אבל נכרי המוכר דגים ופירות או שהישראל שכר נכרי שיביא לו דגים קודם י"ט וביוצא בו ונשתהה מלהביא עד יו"ט אין לו דין זה אלא אפי' לדידן סגי להמתין ביו"ט א' ודינו

בדין

כדין נכרי הצד בשביל עצמו בסי' ב' (מ"א ס"ק ג'):

י נכרי שמביא דגים ופירות למכור בעיר שרובה נכרים מדינא מותר ליקח ממנו לצורך הלילה ובלבד שלא יטלטלם באותו יום ובלבד שלא יזכיר סכום דמים רק יקח ממנו בהקפה אם רגיל עמו ולא ישא ויתן עמו בעבור המקח ואמנם אם יש לחוש שאם נתיר ירבה להביא בשביל ישראל אסור וצריך להתיישב בדבר (מ"א ס"ק כ"ג):

יא דברים שאינן במינן מחובר ולא מחוסר צידה ולא משום מוקצה שהביא דורון לישראל מחוץ לתחום אע"פ שאסורין בו ביום למי שהובא בשבילו ולערב בכדי שיעשה כמבואר כ"ז בהל' שבת כלל הנ"ל מ"מ אם הביאו ביו"ט א' מותר לכ"ע במוצאי יו"ט ראשון בכדי שיעשה (סעיף ה' ובמ"א ס"ק כ"ה):

יב דין נכרי מסיח לפי תומו שלא נלקט וניצוד היום מבואר שם בהלכות שבת ומ"מ אם הוא מי"ט לשבת והם פירות שאינן נאכלין חיין די"א דאסורים מדאורייתא דהוי כמכין מי"ט לשבת אינו נאמן (ע' מ"א ס"ק י"ז) ומה שיש לדקדק בדבריו עיין לעיל כלל הקודם בנ"א ועיין כלל ק"א סס"י ד':

יג ישראל שנתן מעות לנכרי לקנות דבר אע"פ שאין בו לא משום צידה ומחובר ומוקצה מ"מ לא טוב עשה שהרי אסור לומר לנכרי מעי"ט שיקנה וימכור לו דהוי מקח וממכר ומ"מ בדיעבד מותר באכילה אם אינו רגיל בכך אבל הרגיל בכך אסור (סע"ז בסי' ט"ז ס"ק ג' נעלם ממנו דין זה בסי' תקי"ז):

יד בעיר שרובה נכרים מותר לקנות מנכרים פת אם הרוב הם נכרים שלוקחים פת וקמח אם שומתו ידוע בענין שאין בו משום מקח וממכר אפי' אם נטחן הקמח היום אין בו משום מוקצה שהרי גם אתמול היה ראוי לכוס ודוקא אם הוא לצורך דיש אוסרין (מסרי"ל דשמא נרקד היום ויאמרו דהרקדה מותר ביו"ט משא"כ בשבת דהכל יודעין דאסור הכל אפי' לצורך או"כ וכתי המגנות מכו' מסה זלה"ה הקשה לי שהרי כ' המ"א דתחלת הרקדה מותר ע"י נכרי בשינוי כדלעיל כלל פ"ד והשבתי לו כיון שאינו מותר ע"י נכרי אלא ע"י שינוי לא שייך לטעות משא"כ כשהנכרי עושה לעצמו) ומיהו אסור לקרות הנכרי לביתו וליתן בעדו מעות דהוי עבדא דחול ואפי' ע"י נכרי אסור לקנות וכן בכל דבר שקונה מנכרי אסו' לישא וליתן עמו או ליתן המעות רק שיתן לו בהקפה ואם אינו מאמינו מותר ליתן לו משכון:

טו מותר לקנות מנכרי כ"ד שא"צ פיסוק דמים וע"ד הנזכר כמבואר בסימן הקודם אפי' דבר שבא מחוץ לתחום אם הוא עיר שרובה נכרים אבל בעיר שרובה ישראלים אסור לקנות ממנו (א):

טז ישראל ששיגר דורון להבירו ע"י נכרי מעי"ט ונתעכב הנכרי והביאום בי"ט מחוץ לתחום אע"פ

נשמת אדם

(א) נשאלתי פעם אחד גזר השלטון ביום א' די"ט סמוך לחשכה כמעט שעה שלא יבעירו אש על הכירה בלילה. ורוב הקהל לא הכינו כלום לסעודת ליל ב' די"ט אם יש למצוא איזה היתר לבשל לצורך הלילה: והשבתי להלכה ולא למעשה דיש למצוא תקנה לבשל על ידי נכרי כמו שנבאר א"כ. דהנה בריש הלכות י"ט סי' א' כתבנו דאמרינן מתוך בכל מלאכות כדמוכח מסוגיא דכתובות וביצה. וגם כתבנו דהב"י כתב דדעת רי"ף ורמב"ם כרש"י דאפילו שלא לצורך כלל אמרינן מדאורייתא מתוך ואינו אסור אלא מדרבנן. ולפ"ז מותר לנכרי לבשל דהוי שבות במקום מצוה. כ"כ המ"א בסי' תרס"ה דמותר לומר לנכרי בשבת או ביו"ט דאתון להביא לולב לצורך י"ט ב'. ואף שיש לדחות דדוקא לולב שהוא תקנת חכמים כל ז': מ"מ א"כ י"ט שני דשמא הוא חול ואין בו מצוה כלל ז"א: דכיון שתקנו חז"ל לעשותו יו"ט הוי צורך מצוה. וא"כ יש למצוא תקנה כמו שכתב רמ"א בי"ד סי' קי"ג סעיף ז' דהדלקת אש מישראל מהני לענין בישול נכרי. ולי"א אפילו הדליק ג"כ הנכרי רק שהדליק מאש ישראל. וכ"כ בביאורי מהר"א שטיין על סמ"ג דף י"ט. ובביאורי רש"ל על מה שכתב הסמ"ג דנכרי שבישל לעצמו בשר דגים או ביצים יש לדדין לאסור ולהחמיר יותר מנכרי שהדליק הנר ע"ש. וכתב וז"ל ומשום בישולי נכרי אין לחוש דמיירי שישראל בעיר אש בע"ש סמוך להשיכה. ובאותו שאם בישל הנכרי בשר ודגים ואז אין בו משום בישולי נכרי הואיל וישראל הבעיר שאש עכ"ל: וזהו ג"כ כוונת המ"א בסי' תקט"ו ס"ק י"ז שכתב דמאושפיזכנא דר"א משמע דאסור לבשלו ע"י נכרי וקשה דהא ביצים אסורין משום בישול נכרי כדאיתא בי"ד שם אע"כ דכוונתו באש של ישראל. ולפ"ז יש למצוא תקנה שיבעיר ישראל אש לצורך (עיין או קאווע) שיכול לעשות בו ביום. ואבל אותו כאן יבשל הנכרי ולא שייך לומר כאן הואיל וקמחו נאסר כמו בסי' תקכ"ז דש"ה דעבר אדרבנן וא"ל דא"כ במעשה דאושפיזכנא קושית המ"א במ"ע. דהו"ל לבשל על ידי נכרי באש של ישראל. דש"ה משום הכנה או די"ל דבאמת ע"י נכרי מותר. והא דא"ל אסור ר"ל ע"י עצמו. וכן במעשה דשמיא דא"ל אסור היינו ע"י עצמו. ודוגמא לזה איתא במנחות ו' ע"ב זר שקמץ יחזיר והתנן פסול מאי פסול פסול עד שיחזיר. ונימו א"ל דא"כ בישול מי"ט לחבירו הוי לצורך מצוה. א"כ יהיה מותר ע"י ישראל כמו שכתב הב"י בסי' תקי"ח. דלדברי הכל אסור להוציא דבר שאין בו צורך מצוה ולא לצורך הדיוט ביומו כלל עכ"ל. ומשמע דהא דכתיב ביומו היינו לצורך הדיוט בעינן ביומו אבל לצורך מצוה לא בעינן ביומו וכ"מ מתוס' פסחים ס' ע"ב ד"ה לא מתוך שכתבו דמה שמבער חמץ הוי צורך היום אבל א"ר בשם הב"ח בסי' תקי"ח כתב דדוקא כשצריך ליום מותר לצורך ע"ש. וא"כ צ"ל חמץ הוי צורך היום לבער מביתו תיכף. ויש לדחות ראיה לזה מפסחים מ"ו דא"ל רבה לר"ח לדידך דל"א הואיל היאך מבשלין מי"ט לשבת וקשה דילמא ר"ח אית ליה מתוך. ובשלמא לשיטת רש"י שפיר מוכח דל"א מתוך מדליקין מי"ט לחול אבל לשיטת תוספות שפיר י"ל דדוקא לצורך מצוה מי"ט לשבת אמרי' מתוך דהוי צורך קצת משא"כ מי"ט לחול דלוקה. אע"כ דדוקא מה שהוא ליומו הוי צורך קצת. אבל לצורך מצוה למחר לא חשבינן צורך קצת: ויש לדחות דזהו באמת מאי דמשני ר"ח מדאורייתא צרכי שבת נעשין בי"ט: היינו מטעם מתוך. מה שהקשה הט"ז בסי' תקי"ז ס"ק ג על הב"י דהיכי תמצא מוקצה ביד נכרי נ"ל דלק"מ דבודאי בדבר שאינו שעיל

דעתו

אע"פ שאסור לכל ישראל לטלטלם חוץ לד"א כמבואר שם בהלכות שבת מ"מ מותר אפילו לאותו ישראל לאכלם בו ביום דדוקא כשהנכרי מביא משלו גזרינן שמא יאמר לו להביא וגם כאן אינו נהנה ממלאכת יו"ט כלל שהרי היה יכול להביא גם מערב יו"ט אלא שנשתהא בדרך ואם יש לחוש שיהנה הנכרי בחליפין צריך חותם אבל אם הוא דרך רחוק שלא היה יכול להגיע כלל קודם יו"ט באמת אסור דהוי כאילו יאמר שילך בשבת ויו"ט ודוקא שהיה דעתו מאתמול ויודע מה ששלח לו אבל בלא"ה אסור משום מוקצה ולעת הצורך יש לסמוך ולהתיר אע"פ שלא ידע מזה כלום דאע"ג שהיה חוץ לתחום מ"מ לא הוקצה דעתו ממנו להדיא דדוקא ביש לו פירות חוץ לתחום ולא הביאן קודם י"ט זה הוא מוקצה שהרי הקצה דעתו ממנו אבל זה אע"פ שלא היה דעתו עליו מכל מקום גם לא הקצה דעתו ממנו (ג) (מ"א וא"ר) :

יז דין אם הוציא הנכרי לפתות מן הכור שמטמינים בו בהורף מבואר בכלל ס"ג סי' כ"ג :

כלל קא דין מוקצה :

א כל מה שאסור לטלטל בשבת בין מחמת איסור או מחמת הכרון כיס או מחמת מצוה אסור גם בי"ט ונוסף עליו דבי"ט יש אוסרין אפילו מוקצה מחמת מיאוס וכ"ש מוקצה מדעת כיון די"ט קיל ואתי לזלזולי ביה החמירו וכל פרטי דיניהם מבוארים בהלכות שבת בדיני מוקצה ומ"מ מותר לטלטל מוקצה אפילו אבנים בשביל או"נ אם צריך לאותו מקום ודוקא לטלטל המוקצה מותר אבל להשתמש במוקצה אפי' לצורך או"נ אסור כן סתם הב"י בש"ע אבל יש מתירין מוקצה בי"ט ומ"מ נולד אע"ג דיש מתירין גם בזה מ"מ הכריע רמ"א דאף אותן המקילין במוקצה מ"מ בנולד יש להחמיר ולפ"ז אין לטלטל עצמות שנתפרקו בי"ט (תל"ס וכמ"א סי' תק"ו ותק"ט ותקי"ח) :

ב לפיכך מי שיש לו פירות ושאר מיני מאכל או עצים והקצם לסחורה לאוצר אסור לאכול או להשתמש ביו"ט עד שיזמינם מעיו"ט ויאמר מכאן אני אוכל או משתמש למחר ואם שכח לומר מעי"ט אע"פ שאסור אז להסתפק ממנו בי"ט א' מותר לומר בי"ט א' מכאן אני אוכל למחר ולא מקרי מכין מי"ט לחבירו כיון שאינו אלא אמירה בעלמא ונ"ל דחנוונים שדרכן למכור המיד הרי הוא כאילו אמר (שם ע' ט"ז סי' תק"ט סס"ק ט"ו בשם רש"ל) ודוקא במוקצה סתם אבל במוקצה דבע"ח דיש לחוש דלמא מטלטל ושביק כדלעיל כלל פ"ה וכגון תרנגולת העומדת לגדל ביצים בזה לא יכול להזמין מי"ט לחבירו אא"כ זימן מעי"ט (וצ"ע דלעיל כלל כ"ג סס"י כ"ח הוי סכנה יותר וכ"כ הט"ז דמ"מ הוי עובדא דחול וצ"ע דמ"ש מסי' של"ג דמותר להתנות) :

ג מי שיש לו פירות או בהמה מחוץ לתחום ואין לנות בתוך התחום כיון דאקציה בידים אפי' הביאן נכרי או שבאו מאליהן בתוך התחום אסירין משום מוקצה (סי' תנ"ח) :

ד ביצה שנולדה בי"ט אסורה אפי' בטלטול כ"ש באכילה ואפי' נתערבה באלף כולן אסורין ואפי' ס' אם נולדה בי"ט ונתערבה באחרות כולן אסורין דהוי דשיל"מ (ח) ואם נולדה בי"ט

נשמת אדם

דעתו של ישראל ה"ה דגבי נכרי הוי מוקצה ולכן אסור לידה ומהוכר . וכמ"ש הט"ז בסי' תקט"ו וכן נולד אסור · אבל פירות העומדים לסחורה וכיוצא בו · וכן תרנגולת העומדת לגדל ביצים ובהמה העומדת לחלב דאינו אלא מוקצה מדעת . ובזה אמרי' אין הנכרי מוקצה כלום ועי' בסי' תק"ה :

(ג) עיין סוף סי' תקט"ו במ"א ס"ק כ"ז · ונ"ל ראיה ברורה דהרשב"א ס"ל דדבר שבא מחוץ לתחום לא הוי מוקצה · שהרי בסי' תרנ"ה כתב הש"ע דנכרי שהביא לולב מחוץ לתחום מותר ליטלו . והוא מדברי הטור שכך כתב בשם רשב"א · והרי הרשב"א כתב בתשובה סי' רנ"ו והביאו המ"א שם דערבה שנתלשה ביו"ט אסורה בו ביום · וא"כ לכאורה סתרי אהדדי הני תרי פסקי . וע"כ צ"ל דבודאי לא דחינן איסור דרבנן אפילו משום מצוה דאורייתא כדאיתא סוף סי' תקפ"ו בנפל עליו גל וכדאיתא בר"ה שופר של ר"ה אין מפקחין עליו הגל אף על גב דאוקי בגמרא דאינה אלא טלטול מדרבנן וכ"ה בסוכה מ"ג בערבה שהטמינו הצדוקים תחת אבנים וא"כ על כל פנים מוכח דדבר שבא מחוץ לתחום אין בו משום מוקצה דאל"כ למה מותר ליטול מ"מ מערבה שנתלשה אע"כ כמש"כ המ"א לחלק · אך לפי מה שכתבתי לעיל כלל ס"ז סעיף י' אין ראיה :

(ח) שאלה ביצה שנולדה בי"ט שחל בערב שבת ולשו עם הביצה עיסה לעשות ממנו מולייתא מה דינו :

תשובה ביצה זו אפילו לאכלה בעין אינה אלא מדרבנן . כמו שכתב בסי' תקי"ג ובמ"א ס"ק ח' דאפי' לפי מ"ש תוספות דהלידה חשיבא הכנה אינה אלא מדרבנן ומעתה נעיין בדבר דעת התוס' בביצה ל"ט משמע דבר שבא לתקן הקדרה כתבלין הוי מב"מ לענין דבר שיש לו מתירין ולא בטיל . וז"ל תוס' כיון דהעיסה אינה נעשית אלא ע"י המים והקדרה נתקנה בשביל התבלין א"כ כשעירב זה בזה הוי כאילו מין אחד וכ"כ הש"ך בי"ד סי' ק"ב ס"ק י' . ולפ"ז ה"ה ביצה כיון שבאה לתקן המאכל הוי כמין במינו ולא בטיל . אבל ז"ל רשב"א בחידושי נדרים דשאני מים ומלח כיון דאי אפשר לעיסה בלא מים ומלח כמינה חשבינן · ובהלכות מ"א פרק ט"ו הלכה י"ב כתב הכ"מ בשם הרשב"א וז"ל דמים ומלח לגבי עיסה כמין א' שאין עיסה בלא מים ומלח וכן הדין בתבלין בקדרה א"כ תבלין לטעמא עבידי · ולפ"ז משמע דר"א שם בביצה לא קאי לתרץ רק על מה שהקשה ולבטלי מים ומלח אבל בתבלין ס"ל כתירוצו של רבא שם דתבלין לטעמא עבידי · וז"ל רשב"א בעה"ק דף ל"ט ואע"פ שכ"ז מיעוט לגבי עיסה והקדרה אינן בטלין ברוב לפי שאלו עשוין לטעם וטעם אינו בטל שהרי יש לאלו מתירין ודבר שיש לו מתירין לא בטל (נ"ל שחסר וצ"ל א"נ כדאיתא בגמ' דזהו תירוצו של רבא וזה של ר"א) ואע"פ שלא אמרו כן במין בשא"מ המים והמלח בעיסה והתבלין בקדרה כמין אחד הוא לפי שא"א לעיסה ולקדרה בלא מלח ע"כ · וכ"כ הר"ן בנדרים נ"ב וז"ל כיון דעיסה לא מתעבדא אלא במים ומלח כמב"מ דמי עוד שם לפי שא"א לעיסה בלא מים ומלח ע"כ . וז"ל רי"ו נתיב י"ד חלק ד' כתבו המפרשים

דדבר

בי"ט אחר שבת או בשבת שאחר י"ט אסורה מדאורייתא דסעודת שבת ויו"ט צריך הכנה כדכתיב והכינו את אשר יביאו וכל ביצה שנולדה היום מאתמול גמרה לה ונמצא שי"ט הכין לשבת או להיפך ואם נולדה בי"ט א' של גליות מותרת בשני ממ"נ דא' חול אבל אם נולדה בי"ט הסמוך לשבת אסורה בשבת וכן אם נולדה בשבת אסורה בי"ט של אחריה מדרבנן אבל הנולדה בי"ט א' של ר"ה אסור אף בשני דשניהם כיומא אריכא דמי ואם שבת אחר י"ט אסור גם בשבת (סי' תקי"ג) ונכרי שהביא ביצים ומסיח לפי תומו שנולדו מכבר במדינתנו שמביאין הרבה ושכיחי ביצים לרוב אפילו הביא בי"ט אחר השבת דאסור מה"ת מ"מ הא דלא אזלינן אחר הרוב בדבר שיל"מ אינו אלא מדרבנן וקיי"ל דבדרבנן נכרי מל"ת נאמן (שם) ודין אם ליבנו מאכל בביצה שנולדה בי"ט (ע' בחבורי חכמת אדם כלל נ"ג) :

ה נ"ל דאם היה מונח מפתח של אוכלין בתיבה המיוחדת למעות ומונח בו מעות דהוי מוקצה כמו שבארנו בהלכות שבת בדיני מוקצה מותר להוציא התיבה כדי ליקח ממנו המפתח דהא מותר לטלטל מוקצה לצורך או"נ וכיון דמותר להוציאו לצורך מותר גם כן להחזירו

נשמת אדם

דדבר שאינו שוה דבר בלתי חבירו כמו מים ומלח בעיסה וכיוצא בו הוי כמו מין במינו עכ"ל · וכ"כ רש"י בחולין דף ו' ע"א ד"ה וטעמא לא בטיל ולפ"ז נ"ל נמי דמיירי בקדרה שאינה נעשית אלא בתבלין או משום דתבלין לטעמא עבידא : ולפ"ז אף לדעתם אינו דומה ביצה לתבלין דלטעמא עביד כמ"ש או"ה בכלל כ"ה וז"ל דבר הנעשה לטעם כגון כל דבר חריף ונעשה לטעם כגון תבלין ומלח כו' · וכן משמע פשטא דלישנא דגמרא תבלין לטעמא עבידי . אך צ"ע בסי' קי"ד סעיף ו' בהג"ה · וכ"כ הט"ז בסי' כ"ח ס"ק י"א ועיין בש"ך . ולפ"ז י"ל שפיר דביצה בטיל שהרי אינה נעשית לטעם . ועוד דהא מילתא דלטעמא עבידא לא בטיל אין הכוונה דאינו בטל כלל . אלא מסתמא יהיב טעמא בהלף כמ"ש הש"ך והט"ז שם עי' בפ"ת סי' צ"ט . וזה ידוע ומורגש שהאשר ילוש במים אף שיתן שם ביצה א' לא ניכר כלל הטעם :

והנה הכ"מ שם וכ"כ הר"ן שם דהרי"ף הוכיח מגמרא זו דביצה דמשני הוי דבר שיש לו מתירין מוכח דאפילו מבשא"מ הוי דבר שיש לו מתירין . ע"כ לה"ל כתירוץ של תוס' וכן הר"ן שם שכתב דגם הרי"ף מודה דל"ש דשיל"מ אלא במב"מ . ובהאי כתה דיש לו מתירין באותו יום ולזה הסכים הר"ן א"כ פליג על סברת תוספות וגם תוס' לא החליטו סברא זו אלא שמתרצין תירוץ אחר . וכ"פ הב"י דרא"ש ס"ל כתירוץ א' בתוס' וכן נ"ל שזהו כוונת הראב"ד בהלכות מ"א מה שהשיג על הרמב"ם שכתב . נ"ל דדבר שיל"מ אינו אלא במב"מ וכתב הראב"ד א"א משנה שלימה הוא · והנה נושאי כליו נלאו למצוא לאיזה משנה כיון הראב"ד . ונ"ל פשוט דכוונתו על משנה בחלה פ"ג מ"י · המטבל שאור מעיסת חטים ונותן לתוך של אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה וא"ל פטורה א"כ למה אמרו הטבל אוסר בכ"ש במינו שלא במינו בנ"ט . א"כ הרי להדיא במתני' דדוקא במב"מ שהרי טבל הוא מטעם דשיל"מ · וכמ"ש הרמב"ם שם בהדיא לא יהא זה חמור מן הטבל . ואף דבסוף מסכת ע"א קאמר הש"ס שם הטעם דטבל כהתירו כך איסורו כבר כתבו תוס' שם דה"ק אפילו במקום שאינו דשיל"מ ע"ש בתוס' וזהו כונת הראב"ד על משנה זו . וא"כ הרי אין לך דבר שבא לתקן העיסה כשאור ואפ"ה איתא להדיא דאם אין בה טעם חטים פטורה מן החלה · וה"ה בשאור של חטים בעיסת שעורים כמ"ש הר"ש שם . ולפי דעת התוס' קשה דהא לעולם הוא מב"מ . וע"ז נ"ש לתרץ מ"ש מהרש"ל באו"ה שלו שכתב ראיה דלא כתוספות בתירוץ ב' מרש"י בחולין בשמעתא דסלק את מיני ושה"מ רבה עליו פירוש רש"י תבלין ורוטב עוד הביא ראיה ממתניתין דכל המחמץ והמתבל כו' מב"מ להחמיר מבשא"מ להקל הרי אף בתבלין שייך מב"מ · וכן מתני' דהתם דתבוך מב"מ שאור של חטים בעיסת חטים ול"ק התם שאור חטי' בעיסת שעורים · י"ל דאין דרך בכך כמ"ש שם התוי"ט בהדיא :

וכתב רש"ל דדוחק לומר דדוקא בדשיל"מ אמרי' סברא זו דכל שבא לתקן משא"כ בשאר איסורים · אבל לפי מה שכתבתי ראיה מחלה דהתם הוא משום טבל והוי דשיל"מ לכ"ע · ואפ"ה תניא במתניתין מבשא"מ · ודברי הכ"מ שם תמוהים מאד שכתב שהראב"ד כיון למתני' דביצה . וא"כ נ"ל גם"ל לכ"מ דכוונה ראב"ד משנה שלימה להיפך וזה אינו במשמע

כלל וכלל ועכ"פ הרי דתירוץ ב' של תוספות דכל דבר שבא לתקן הוי מב"מ אינו מוסכם מראשונים . וגם התוס' גופא מסופקים בזה · שהרי כתבו תירוץ אחר . וא"כ למה נחמיר באיסור דרבנן ובהצטרף לזה דעת ר"ת כביאור רמ"א בי"ד סי' ק"ב . והג"א סוף ע"א בשם מהרי"ח דדוקא כשיש ממשו של איסור אבל אם נימוח אפילו מב"מ ודשיל"מ בטל ואף שהט"ז כתב שם דכוונתו שלא נשאר שם אלא טעם כגון שנטל גופו של איסור כבר כתב הש"ך שם דמדברי ת"ה לא נראה הכי ובאמת כן משמע להדיא מדברי הטור א"ח סי' תקי"ג · וכ"ה מבואר בהגהת ש"ד · וכמו שכתב הש"ך שם ובאמת הכי קיי"ל לענין טעמו ולא ממשו דאין לוקין . שכתב רש"י ורמב"ם כגון חלב ונימוח (וע' בפ"ת בא"ח סי' תמ"ב) · ולפ"ז אפילו לתירוץ ב' של תוס' דכל שבא לתקן אינו בטל · היינו דוקא כשיש בעין שהרי התבלין הם בעין דהתבלין כולל הכל כמ"ש התי"ט בשם הרמב"ם בערלה פ"ב · וכ"מ מהגהת ש"ד שכתב דמה שכתב הש"ד דאם הקנו מאכל או מלאו תרנגולת אסור · וכן מה שכתבו תוס' דמה שבא לתקן לא בטל לא פליג עם מהרי"ח דמהרי"ח מיירי שניכר בטע' ואינו ניכר במרא' דאז חשיב נימוח וכ"כ המ"א שם וכ"כ בת"ח בהדיא ובסימנים ודלא כמג"א שם ס"ק ז' דפשוט דכוונת רמ"א ואינו ניכר במראה דאז כיון דבא לתקן הוי כתיבו . וכמ"ש בת"ח בשם הגהת ש"ד דדעת התוס' כמהרי"ח וכן משמע מש"ך שם ס"ק ס' שכתב כיון דלהזותא . ולכאורה הותר מה שכתב בס"ק ז' כיון שבא לתקן ונ"ל ג"כ דכוונתו דמשום חזותא לבד אינו אסור דהוי מבשא"מ אלא כיון שבא לתקן הוי מב"מ . אך עדיין מותר כיון שאין בו ממש . וע"ז כתב משום חזותא באופן דחזותא מועיל שיהיה כממשו וכיון שבא לתקן הוי כמב"מ · וכן נראה דעת או"ה ומ"ש הש"ך דליתא דאו"ה קאי על מבשא"מ המעיין יראה דליתא דבודאי קאי על מה דמסיים והיכא דנתקלקל המאכלים · וכ"מ עוד שם שכתב כגון פלפלין שלמים דכיון דבא לתקן המאכל הוי מב"מ ע"ש · הרי שכתב פלפלין שלימים דוקא ומה שהקשה הש"ך מגמרא נדרים נדרים נ"ח צ"ע דמשם לא מוכח מידי ואדרבה הרוקח בסי' תנ"ג כתב וז"ל · אבל יש באיסור ממש אסור · כדאמרינן בפ' הנודר מן הירק ד' נ"ט גבי טבל ומעשר שני (וכוונתו דשם מחלק דדוקא בדבר שאין זרעו כלה אסור ע"ש) והא דאמר בפרק הזהב במעשר שני בטל לא ידוע ממשו ובשלהי ביצה מים ומלח כמו ממשות בעיסה הרי דס"ל להדיא גם כן כמהרי"ח והגהת ש"ד . דאל"כ למה כתב כמו ממשו והרי המים הם בעין בעיסה אע"כ לפי שאין כאן ממשות באמת אלא כיון שהם עיקר העיסה . ומה שהקשה מכולם שנתערבו בלח"ה לק"מ דהתם אנו דנין על הקדרה שהיא אסורה דהוי איסור בעין ומצאתי בכו"פ שתירץ הכי · ומה שהקשה מיין ביין אפשר י"ל דלא בלא הוי יותר בעין מלח ביבש ודוגמא לזה לר"י דס"ל מב"מ לא בטל כתבו התוס' דזה דוקא לח בלח אבל ביבש בטל . ועכ"פ במילתא דרבנן אם יש בזה מניעת שמחת יו"ט יש להקל · ובהיותי בק"ק ליסא וקבלתי פני הגאון בעל חוות דעת אמר לי דנ"ל דדוקא שיש ס' נגד כל המולייתא דקיימא לן אפשר לסוחטו אסור · וע' בחבורי חכמת אדם כלל נ"ג סי' כ"ד :

להחזירו דהתירו סופן משום תחלתן (ב):

ו עצים יבשים שראוי לבשל בהם י"א דמותר להשתמש בהם בכל תשמיש אפילו למאן דאוסר מוקצה ביו"ט וי"א דדוקא לבשל בהם או לצלות בו דהיינו שתוחב בו הבשר דמה לי לצלות בו או לצלות בגחלתו אבל להשתמש בו שאר תשמיש כגון לסמוך בו הקדרה או שאר דבר אסור דהא עצים ואבנים הוי מוקצים כדלעיל כלל ס"ה ולא נתנו ביו"ט אלא להסקה אבל לא לשאר תשמישים אבל בעץ לח לכ"ע אסור להשתמש בו (סי' תק"ב ובמ"א שם):

ז אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את האחד על מנת לשוחטו ואינו שוחטו ומערים ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט דמפני צער בע"ח התירו להערים אבל עכ"פ צריך לשחוט אחד · ואם נפלו בהמות אחרות שאינן אותו ואת בנו אע"פ שאין שוחט א' מותר להערים כיון שכולן ראוין לשחוט (תצ"ח):

ח אין מבקעין עצים מן הקורות שעומדים לבנין דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לכ"ע ולא מקורה שנשברה בי"ט אם היתה בריאה מעיו"ט אסור לכ"ע דאע"ג דבהמה בריאה שמתה מותר להמתירין מוקצה היינו דאדם מצפה שמא ישחטנו חרש שוטה וקטן משא"כ בקורה דבודאי אין אדם מצפה שתשבר קורתו ולהאוסרין נולד ביום טוב פשיטא דאסור ולהאוסרין אף מוקצה ביו"ט אפילו היתה רעועה מעיו"ט וקרובה להשבר אפ"ה אסור וכן כל שברי כלים אפילו היתה רעועה מיקרי נולד דמעיקרא כלי והשתא שבר כלי ואם יש עליו תואר כלי כגון שברי עריבה לצוק לתוכו מקפה יש מתירין אפילו נשבר בי"ט מסיקין בו ויש אוסרין (סי' תק"א) וכיצד מבקעין נתבאר לעיל כלל פ"ג וכלים שלמים אם אין לו עצים די ספוקו (דאל"כ עובר משום בל תשחית) או בכלים שנשברו מעי"ט מותר להסיק ואם הסיק בכלים אסור להפוך בהם לאחר שהודלק המוקצה דאז הוי כשברי כלים אא"כ ריבה עליהם עצים מוכנים ולכן עץ המיוחד להתות בו האש שקורין (קאכערע) שנשבר אסור להסיקו דהוי שבר כלי (מ"א שם):

ט עצים שנשרו מן הדקל ביו"ט אין מסיקין בהם דהו"ל נולד וגזרו שמא יעלה ויתלוש (תק"א) ואם נשרו ביו"ט מותר להסיקן בשבת ע"י נכרי ע"י ביטול ברוב (סי' תק"ז) שקדים ואגוזים שאכלם מעי"ט מסיקין בקליפיהם ביו"ט אבל אם אכלן ביו"ט אין מסיקין בקליפיהן דהוי ליה נולד דאתמול היו עומדים לאדם גם אין להסיק עם האגוזים והשקדים עצמם אלא א"כ הם בקליפה שאין דרך כלל להניחם על האש משא"כ בכלים (שם במ"א):

י לקח עץ שאינו מיוחד לשפוד וצלה בו בשר אסור לטלטלו אח"כ שאינו כלי אלא שומטו ומניחו בקרן זוית כדי שלא יזוקו בו וזה מותר אפילו אין עליו בשר כלל אבל כשצריך למקום השפוד להעמיד שם קדרה מותר לסלקו דלצורך או"ג מותר לטלטל מוקצה אפי' סתם עצים דאסורי אפי' לצורך גופו ומקומו (תקי"ח):

יא דין פירות שהיו טמונים בבור ונפתח הבור או שפתחו נכרי מבואר בכלל ס"ג בסופו:

יב ליתן כלי תחת הדלף כדינו בשבת כך דינו בי"ט ומבואר לעיל כלל ס"ז ומותר לכסות פירות או כדי יין או לבנים מפני הדלף (תקכ"א):

כלל קב דין עירובי תבשילין (תקכ"ד):

א יו"ט שחל להיות בע"ש לא יבשל תחלה לצורך השבת בקדרה בפ"ע דאע"ג דמדאוריי' בודאי מותר דהא אי מקלעי אורחין חזי ליה לאותו יום מ"מ מדרבנן אסור לכתחלה לבשל מי"ט לחול וה"ה לשבת ואע"ג שראוי להתיר לצורך שבת אף לכתחלה דלא גרע כבוד שבת ממה שהתירו לשחוט בהמה מסוכנת משום הפסד ממונו מטעם הואיל מ"מ לא רצו חכמים להתיר אלא עירוב תבשילין דע"י העירוב נעשה כאילו התחיל כבר לבשל מעי"ט לשבת

נשמת אדם

(ב) נ"ל דאם יש לחוש מחמת גניבה מותר לטלטל המוקצה ולהחזיר דהתירו סופן משום תחלתן . דאל"כ נמנע מלהוציא ויתבטל משמחת י"ט כדאמרינן בביצה י"א גבי החזרת תריסין ורעיה במקדש והזאה במים ביה"כ מלקבל פני רבו כדאיתא בסי' תקי"ט · וע"ש בט"ז שכתב דגרש"י דווקא לצרכי רבים מותר · וכ"מ ברא"ש שם דמתחיל יותר דבתריסין שבבית אפילו לצורך רבים אסור · אבל אין כן דעת רוב הפוסקים שהרי כולם כתבו הטעם בחזרת תריסין · דמתירא שמא יגנבו ואם כן ה"ה מ"ש לצרכי רבים או לצרכי יחיד דאל"כ א"כ ל"ל גם בשור לפני הדורסן דוקא לצורך רבים · וא"כ הו"ל להגמרא שם למימר מהו דתימא משום דחזי למזגא ואפילו שוחט לצורך יחיד נמי קמ"ל עולא דאפילו שוחט מי"ט אסור . אלא דוקא משום תחלתן אינו מותר אלא לצרכי רבים ולא לשתמיט באחד מן הפוסקים לחלק בין רבים ליחיד כדמוכח מסולך לקבל פני רבו . וכ"ל דרש"י דקדק לכתוב כן מדאמרי' מהו דתימא דבתים נמי · והו"ל משום דאין בנין בכלים ואפילו שלא לצורך יו"ט נמי וקמ"ל דוקא לצורך יו"ט . א"ו משמע דמילתא דפסיקא נקט הש"ס דבבתים ואפילו לצורך יו"ט אסור . היינו משום שאינו לצרכי רבים גזר שמא יתקע . ואתיר טפי משור לפני הדורסן דאין שם גזרה כ"כ . אלא שמא יאמר זה לי למשמחינהו ומה לי למצלחינהו אבל השטיחה גופא אין בה איסור . וכן בסולך לקבל פני רבו דאין שם איסור רחיצה כיון שאינו מכוין לתענוג אלא דעכ"פ היה ראוי לגזור ולא גזרו · כן נ"ל לדעת רש"י אבל כל הפוסקים לא חלקו בכך ועיין עוד במלאכת מעבד :

לשבת ועכשיו גומר כדי שיאמרו מה מי"ט לשבת אין מבשלין ק"ו מיו"ט לחול (א):

ב מוהר להניח עירוב זה אפילו בספק חשיכה ואם כבר קיבל עליו יו"ט כגון שאמר ברכו או שהציבור כבר אמרו ברכו אסור להניח ואם הוא בבהכ"נ ומתירא שיעבור זמן מנחה יתפלל מנחה ולא יניח ע"ת ויכול להקנות קמחו לאחרים כמו שנבאר ונ"ל דאם הניח ע"ת קודם שיתפללו הציבור תפלת י"ח אע"ג שאמרו כבר ברכו עירובו עירוב (דיש לסמוך על רשב"ן שכ"כ בסי' קס"ח ע"ש):

ג עירוב זה עושין בפת ותבשיל ואם עשאו בתבשיל לבד מותר:

ד שיעור התבשיל כזית בין לא' ובין לאלפים וי"א דלכתחלה צריך בפת כביצה:

ה צריך שיהיה התבשיל דבר שראוי ללפת בו הפת כגון בשר דגים וביצים (רמב"ם פ"ו) (ב) לאפוקי דייסא וכן מיני לפת וקטניות במקום שאין דרך ללפת בהן הפת וה"ה פירות מבושלין במקום שאין דרך ללפת בו:

ו בשעת הדחק שאין לו דבר לערב בו מותר לערב בדג מלוח שקורין (סעריגג) דקיי"ל מליח כרותח והוי כצלי (תשובת ה"ל) . ול"נ דאין מערבין בו כלל (ג) אפילו בשעת הדחק אבל בדבר שהוא כבוש וראוי לאכילה מערבין בו:

נשמת אדם

(א) עיין ריש סי' תקכ"ז במ"א שתמה על תוספות ריש ביצה שהקשו לרבה דאית ליה הכנה היאך מבשלין מי"ט לשבת · ותירצו דרבה לטעמיה דאית ליה הואיל · ואפילו לדידן מיתא דכ"ד שא"ל לתקן וכבר יש בעולם לא נקרא הכנה ע"כ · וכתב המ"א שדבריהן צריכין ישוב עם הגמרא דפסחים . כוונתו דע"כ מה שכתבו תוס' ואפילו לדידן היינו דס"ל כשיטת ר' אפרים דקיי"ל כר"ח דל"ל הואיל · וא"כ לפי מה שתירצו ל"ל לרב חסדא שם בפסחים לתרץ מדאורייתא צרכי שבת נעשים ביום ולמה לא תירץ כמש"כ תוס' . וכ"ל דבוודאי דבריהם צריכין באור בלא"ה . דמש"כ שם מהר"ם לובלין דכוונת התוס' דאכן קיי"ל דלא אמרינן הואיל · וגם ס"ל דצרכי שבת אין נעשין ביום טוב וגם ס"ל הכנה דרבה וא"כ יקשה היאך מבשלין ע"ז תירצו דאפיה וביטול ל"ש הכנה : ומהר"ם שי"ף קלסיה וכתב הוא עוד דבגמרא מקשה לקושית תוספות ומתרצים פירושם · וכ"ז תמוה לי דמה בכך דל"ש הכנה כיון דל"ל הואיל וצרכי שבת אין נעשין ביו"ט · וא"כ מ"מ מאופה ומבשל מיו"ט לחול דלוקה וא"כ הוא הדין לשבת . ודברי מהר"ם שי"ף אין משמעות כלל בגמרא · ולכן נ"ל דכ"פ בתוספות דודאי מה שתירץ ר"ח מדאורייתא צרכי שבת כו' . היינו דס"ל דשבת ויום טוב קדושה אחת היא מדאורייתא · או דס"ל דיש שום דרש על זה . ועל כל פנים מוכח דלא ס"ל ג"כ הכנה דרבה . וא"כ לדידן דקיי"ל הכנה דרבה כדאיתא התם בביצה דהלכה כרבה דנולדה בשבת אסורה בי"ט ואכן קיי"ל דשבת ויו"ט ב' קדושות הן . וא"כ ע"כ מטעמא דהכנה דרבה אסור · וא"כ כיון דלשיטת התוס' לא קיי"ל כרבה ול"ל הואיל · וא"כ קושיא במ"ע היאך מבשלין מיום טוב לשבת . ואמנם כבר כתבתי בריש הלכות יו"ט דע"כ רבה ור"ה ל"ל מתוך דאל"כ לישני ר"ח מטעם מתוך . וגם רבה מאי מקשה וכדס"ל לרבה בהדיא ביצה י"ב ע"א · אבל לדידן דקיימא לן מתוך שהותרה לצורך · וא"כ בלא"ה אין כאן איסור דאורייתא אפילו אי ל"א הואיל . אך עדיין קשה דבשלמא מיום טוב לחול שפיר אמרינן מתוך . אבל מיום טוב לשבת כיון דקיי"ל הכנה . וא"כ עדיין עכ"פ אסור באיסור עשה דוהכינו כו' וזה שכתבו תוספות דלרבה מיתא דאית ליה הואיל · וא"כ חזי ליו"ט ואין כאן הכנה לשבת · ואפילו לדידן מיתא ר"ל אע"ג דלא נאמר הואיל עכ"פ אמרינן מתוך . אך עדיין קשה הרי קיי"ל הכנה ובזה לא מהני מתוך ועל זה כתבו דבזה ל"ש הכנה א"כ דברי התוס' ישרים ונכונים ואין בהם תמיה כלל . וכן מוכח נמי בר"ן בפרק ג' דפסחים שכתב בשם רמב"ן דע"כ מוכח דקיימא לן כרבה דאמרי' הואיל דכיון דקיי"ל הכנה . וא"כ צרכי שבת אין נעשין ביו"ט . וא"כ איך אופין מיום טוב לשבת אע"כ משום הואיל · וקשה מנ"ל דילמא טעמא משום מתוך ולעולם לא קיי"ל כרבה · אע"כ כמו שכתבתי דענין הכנה לא מהני מתוך רק שחולק עם התוספות . דלתוס' דוקא הכנה דביצה אסור . אבל הכנה בידי אדם לא מקרי הכנה . והרמב"ן ס"ל דכל שכן הכנה בידי אדם אסור . ואדרבה קיי"ל הואיל ובאמת דברי תוספות [illegible] דבכל המקרא לא אינו הכנה אלא בדבר שיש כבר בעולם כמה שכתוב והכינו את אשר יביאו . והכינו המנחה · וטבוח טבח והכן · וכדומה הרבה : וכבר כתב הרמב"ן שאינו מחוור ועכ"פ בזה לדקו דברי המ"א דסמוך לחשיכה דל"ש הואיל אסור לבשל מיום טוב לשבת מדאורייתא היינו מאיסור הכנה · אבל לשי' התוס' אפי' סמוך לחשיכה אין כאן איסור דמדאורייתא בלא"ה מותר מטעם מתוך רק הכנה ובבישול ל"ש הכנה . ולכן איני מבין ג"ם כמ"א דתו' לא כ"כ אליבא דמ"ד דל"ל הואיל דאיך תליא זו בזו · ודברי הב"י בזה תמוהים וכבר השיגו היש"ש :

(ב) נ"ל דמותר לערב בביצה מבושלת שכ"כ הרמב"ם בהדיא בפ"ו כגון בבשר ודגים וביצים . ואמנם המ"א בסי' ת"ב כתב דרש"י כתב דבעינן דבר שאינו אוכל בכל יום שהוא מוכח מילתא שעושה לכבוד שבת . ולפ"ז היה נראה דאין לערב בביצה וצ"ע דלענ"ד לא נתכוין רש"י לזה דע"כ יותר היה לו לרש"י לפרש זה הא דאמרי' מידי דלא שכיח בעינן · ועוד דא"כ למי שיש לו בשר ודגים בכל יום נמי נימא דאין מערבין בו לרש"י . ועוד דא"כ הו"ל לרש"י לכתוב זה בד"ה מידי דמלפת פרש"י לפתן בעינן דמוכחא מילתא שעשוי לשבת . והו"ל לכתוב לפתן בעינן שאינו אוכל בכל יום כמ"ש המ"א · אבל נראה ודאי דרש"י לא כוון לזה אלא בעינן מידי דמלפת בו . דבחול לפעמים אוכל בלא לפתן . וכיון שהוא דבר המלפת אף דשכיח בכל יום מ"מ מוכח שלכבוד שבת הוא . וכמ"ש הרמב"ם בהדיא דמערבין בבצים ולכן לא כתב רש"י כמ"ש המ"א . אלא שכתב בד"ה ופת לא מלפתא וא"כ לא מוכח מילתא דפת יש אפי' אכל עני שבישראל גם בכל יום . ולמ"ד מידי דלא שכיחי נמי אין ר"ל דל"ש כלל אלא ר"ל דלא שכיח אלא עניים · וכ"ל דמותר לערב בפת מבושל במרק וקרא תבילא כדאיתא בברכות ל"ט . וזהו אפשר נמי כוונת ירושלמי הביאו בביאורי הגר"א ס"ק ו' ודוקא כשהוא בענין שמלפתין בו את הפת · או דיש לומר דירושלמי ס"ל כל' א' דאפילו בדייסא מערבין :

(ג) המ"א בס"ק ג' כ' דאע"ג דכבוש מותר לערב היינו משום דכבוש הוי כמבושל משא"כ מליח דאינו אלא כרותח וכ"כ היש"ש וצ"ע דמ"מ כבוש ממליח דעכ"פ הוא כרותח דצלי ומערבין בצלי ומצאתי בתשובת ה"ל שכתב דלא מסתבר חילוק של מ"א ואפשר מטעם שכתבתי וכ"ל כדעת המ"א מדקאמרי' כבוש כמבושל ומליח כרותח ול"ק מליח כצלי משמע דבאמת דאינו כצלי ממש רק כרותחא דצלי וכבר העיר הה"ל בעצמו שלא מצא לאחד מן הפוסקים לכתוב שמערבין במליח רק שהה"ל הכריע כן מדעתו ולכן נ"ל דל"ע גדול ומכ"ש בפסח שטעם ה"ל לערב בו בלא ברכה לא הבנתי כלל דאין זה דומה לשאר דברים כגון אתרוג וכיוצא בו דקיימא לן דנוטלין בלא ברכה היינו משום דכיון דאין לו אחר ואין איסור בנטילה זו וכיוצא בו מה שאין כן כאן דאם חיישינן לבכך מספק א"כ איך יבשל מיו"ט לשבת בלא עירוב ודומה לספק בציצית דקיי"ל דלא מברכין וגם אסור לצאת בו בשבת אבל בדרך זה של ה"ל אין יוצא אידי עבירה בודאי וכ"ל

ז כל אדם צריך לערב ואפילו ב' בעלי בתים הדרים בבית א' אם כ"א מבשל לעצמו צריך לערב בפ"ע ואסור לסמוך על עירוב שעושה חבירו או על עירוב של גדול העיר (ד) ומ"מ אם לא שכח מחמת עצלות אלא מתוך טרדתו או שהוא עם הארץ ואינו יודע איך מערבין או שסבר שמותר לסמוך על גדול העיר ונ"ל דכ"ש אם ביקש מחבירו שיעשה העירוב גם כן בשבילו וחבירו זיכה ע"י אחר ה"ז עירוב אבל אם שכח מחמת עצלותו או אפי' לא מחמת עצלות אלא שכבר שכח ב' פעמים ונ"ל אפילו אם לא היו רצופין לא יכול לסמוך עוד על חבירו שעירב בשבילו דנקרא פושע (ה) וצ"ע :

ח כשרוצה לערב על אחרים א"צ לפרט אלא מניח סתם ואומר על כל הדרים בעיר הזאת וכל מי שהוא בתחום העיר יוצא בו אבל מי שהוא חוץ לתחום אפי' הניח עירובי תחומין אינו יוצא בו אא"כ התנה עליו המניח בהדיא וגם הניח עירובי תחומין שיכול לבוא לכאן דמסתמא אין דעתו על מי שהוא חוץ לתחום :

ט המערב בשביל אחרים אפילו לא הודיעו לו אלא ביו"ט מותר ובלבד שיודיעהו קודם שיתחיל לבשל לצורך שבת :

י המערב לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר ואפי' ע"י בנו ובתו הגדולים אפי' סמוכים על שלחנו ועל ידי אשתו ולכתחלה יזכה ע"י אחר ולא ע"י הסמוכים על שולחנו בין בנו ובין אשתו אבל אינו מזכה ע"י בנו ובתו הקטנים אפי' אינם סמוכים על שלחנו דידן כידו וגם ע"י קטן אע"פ שאין בנו לא יזכה לכתחלה ומ"מ אם אין לו אחר נ"ל דמותר לזכות ע"י קטן שאינו סמוך על שלחנו (וע' בסי' סע"ו סעיף י' שכתב רמ"א דבדיעבד סומכין על דברי סמיקל וא"כ ה"ה בקטן שאינו סמוך על שלחנו מותר לי"א דשם) אבל בתו כל זמן שלא בגרה לב"ע אינו מזכה על ידה דידה כיד אביה :

צריך

נשמת אדם

דבשעת הדחק יערב בו ויסמוך על עירוב חבירו אפי' לכתחלה כמו שכתוב בסי' הסמוך א"ה : ונ"ל דמוכח דאין מערבין במליח מהא דע"ת ל"ת דא"ר דגים מלוחים קטנים אין בהן משום בש"כ א"ר י' ואם צלאן נכרי סומך עליהן משום ע"ת וכתבו התוס' שם דדוקא אם צלאן הצלה אבל אם לא צלאן תחלה אסורים משום ב"כ דאין נאכלין חיים ומיירי בגדולים קצת דעולין על ש"מ וכתבו תוס' דל"ג אם צלאן נכרי אלא אם צלאן ור"ל ישראל ע"ש ונ"ל משום דקשה להו כיון דר"י קאי על דברי רב שאמר דגים מלוחים וא"כ ע"כ צ"ל דר"י מיירי שצלאן נכרי קודם שמלחן דאל"כ אסורים משום בש"כ ואיך יסמוך לע"ת אע"כ לאחר שמלחן וא"כ מאי קמ"ל אי"ל דקמ"ל דאין בו משום בש"כ הא רב בהדיא קאמר אין בו משום בש"כ וע"כ צ"ל דר"י בא לאשמועי' דל"ת דלא חשיבי מידי וקמ"ל דחשיבי ולכן סומך משום ע"ת וא"כ אין חילוק בין צלאן נכרי או ישראל וא"כ אי נימא דגם במליח מותר לערב צ"ל לר"י לומר אם צלאן לימא סתם וסומך עליו משום ע"ת אע"כ דקודם הצלי אין מעריבין ואע"פ שהוא מלוח ולכן קאמר ר"י דוקא אם צלאן . אח"ז מצאתי במהרש"א שם שכתב דר"י אשמועי' דהו"א כיון שמלחו כבר ונאכל חי אע"פ שצלאן לא מקרי תבשיל לכך אשמעי' ר"י דמקרי תבשיל מוכח נמי דבמליח לא יצא דאל"כ מה"ת וכ"כ הה"נ סברא זו דהא דאיתא בברייתא תבשיל זה אפי' כבוש שלוק ומבושל ר"ל אפי' היה כבר כבוש ושלוק וא"כ בשלו כמ"ש הה"נ אבל קודם הבישול לא יצא כלל אבל לגי' רי"ף דגים קטנים אין בהם משום בש"כ מיירי דאינם מלוחים כמ"ש הה"נ והא דנקט ר"י צלאן נכרי לרבותא דאע"פ שצלאן נכרי הו"א דהוי כתרתי דסתרי (ע"ש בר"ן) א"כ באמת לא מוכח מידי וכמ"ש הה"נ אך תמיה לי על הה"נ שלא עי' ברי"ף בע"ת וברא"ש שם דאיתא להדיא דגים קטנים מלוחים וכ"כ הרמב"ם בפ' י"ו מה' מ"א והב"י כתב בטור סי' קי"ג שכ"ה גי' רי"ף ורמב"ם ורא"ש דגים מלוחים קטנים וא"כ אין ס' דט"ס הוא ברי"ף ביצה אלא צ"ל דמלוחים ובדמוכח כמו מר"ן שם וא"כ אין שום דיעה להתיר לערב במליח כי הה"נ לא עי' אלא ברי"ף במסכת ביצה :

(ד) כ"ב הרא"ש והטור וכ"כ בש"ע דכל שאפשר לו לערב ולא עירב נקרא פושע ואינו יוצא בו ועי' בב"י ומאד תמיה לי איך לא הביא הב"י מדעת הרמב"ם כלום שכתב בפ"ו הל' ו' ז' ח' דמוכח להדיא דס"ל דאף לכתחלה מותר לאדם לסמוך על חבירו . וגם לא הביא דין זה דהוא שמיא כלל . וג"ל דס"ל כפירש"י דהכי א"ל לדידך אסור דאין דעפי על המזידים והפושעים והיינו כמ"ש הר"ן דעליבת ג"כ אדעתך דאין רגוך לסמוך על אחרים . והא דאמרי' אבל מי שהיה לו לבנית ולא הניח הוי פושע ומזה הקשה הב"י דלמה נקרא פושע דהא איתא דיכול לסמוך היינו לפי מ"ש הטור שמצוה על כל גדול העיר לערב בשביל כולם . וכבר תירץ בא"ר תי' מספיק על קושית הט"ז דבגמרא משמע שאין מצוה . עי' פ"ז ס"ק ה' וכ"מ בביצה דף ו' ע"א . ותירץ בא"ר דבאמת בזמן הש"ס שהיו כולם חרדים לדבר ה' לא היה כלל מצוה . רק שהטור כתב בזמנו שהיה הרבה טועים ובאמת ברמב"ם לא נמצא מצוה זו . וכן מצאתי בעב"ק דף מ"ע להדיה . משמע ג"כ מדבריו שאין שום איסור לסמוך על חבירו . ואח"ז כתב להבוא דשמיא וכתב וז"ל המערב על כל בני עירו והיה שם מי שאינו רגיל לסמוך עליו אלא מערב לעצמו ושכח ולא עירב היה יכול לסמוך על עירובו של זה . בד"א בשלא שכח אלא פעם אחד לפי שמוגג הוא אבל אם שכח פעם אחר פעם פושע הוא ואין דעת המניח על הפושעים . ויראה לי שאם היה דעתו על הפושעים מותר עכ"ל . הרי להדיא דמותר לסמוך . אלא דאפי' באינו רגיל לסמוך מ"מ בפעם ראשון מותר לסמוך וכן י"ל שהוא דעת הרי"ף . אע"ג דהביא הא' מעשה דשמיא ומפרש כמ"ש הרשב"א או כהר"ן . ונראה שזה דעת הר"ן וכמ"ש הב"י וא"צ לדחוק במ"ש הב"י . ובזה א"ש דברי הר"ן כביאור רמ"א סעיף ט' דאם דרך הגדול לערב סומכין עליו מסתמא . וכתב רמ"א פירוש אם שכח היינו דוקא לדעת הש"ע אבל דעת הר"ן דלכתחלה מותר לסמוך עליו . ומה שהאריך הר"ן בלישנ' וכ' גלית אדעתך שאין רגנך לסמוך על אחרי' ואף אני אין דעתי על הפושעים היינו דאל"כ אף שלא היה בדעת השמיא לסמוך מ"מ יכול לסמוך עליו בי"ט שהרי א"ל דעת מי שהניחו לו . אלא אפי' כשיודיע לו בי"ע קודם שיבשל . ולכן כתב דגם הוא לא היה בדעתו על הפושעים ודעת מניח בעינן מעי"ט . ומיהו בזה פליג הר"ן על הרשב"א דלר"ן אפי' בפעם ראשון . כיון שרגיל שלא לסמוך ושכח נקרא פושע והדברים נראים ברורים :

(ה) כתב א"ר דמשמע בגמרא דאם שכח ב' פעמים נקרא פושע והיינו כהביא דשמיא וכן מוכח לשיטת הש"ע דבשכה מותר לסמוך . וי"ל דהביא דשמיא הוא משום שהיה פעם ב' וצ"ל לדקדק דאפי' לא היו ב' י"ט רצופין . אלא ששכח בשנה זו בר"ה שחל ה"ו ולשנה אחרת חל ג"כ ה"ו אע"פ דאז גם סוכות חל ה"ו ועירב בו . מ"מ כיון שהוא בפעם ב' נקרא פושע . שהרי פירש"י אם לשנה ור"ה היה

לשנה

יא צריך הזוכה להגביה העירוב ממקום שמונח שם טפח וחוזר ונוטלו מן הזוכה ומברך בא"י אמ"ה אק"ב וצונו על מצות עירוב ואומר בהדין יהא שרא לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיו"ט לשבת לנו ולפלוני או לכל בני העיר ואם אינו מזכה לאחרים א"צ לומר לנו ולפלוני כו' ואם אינו מבין בלה"ק יותר טוב לו' בלשון שמבין :

יב אע"פ שהניח עירוב אינו יכול לבשל מיו"ט ראשון לשבת ואפילו אם יהיה אנוס שלא יכול לבשל ביום ו' מ"מ אסור דלא תקנו עירוב תבשילין שיועיל אלא לבשל ביום ו' אבל ביום ה' לא התירו ומ"מ מי שלא הניח עירוב תבשילין קודם אכילה מותר להרבות באותו קדרה כמו שמבואר לעיל בדין הכנה מי"ט לחול ואפילו ב' מיני תבשילין בב' קדרות כדאיתא שם אבל אם הערים לבשל ב' קדרות כדי שיותיר לשבת אסור אבל אם עבר במזיד מותר וכן מותר לילך מבע"י לחדר בנר דולק להפש איזה דבר ויניחנו דולק עד הלילה וההמירו במערים יותר מבמזיד שלעולם יעשה כן משא"כ במזיד שישים על לבו וישוב בתשו' :

יג נאכל העירוב או שנאבד קודם שהתחיל לבשל אינו יכול לבשל אלא א"כ נשתייר כזית ומ"מ אם התחי' כבר באותו תבשיל כגון שחתך הלפתות אע"ג שלא הניח עדיין הקדרה על האש וביוצא בו שכבר התחיל ללוש הלביבות וכן שהתחיל ללוש העיסה מותר לבשל אותו תבשיל ולאפות אותו עיסה ולאחר שהכין כל צרכי שבת יכול לאכול ולכתחלה יניח אותו ללחם משנה :

יד מי שלא עירב אסור לבשל ולאפות ואפילו להדליק נר אסור רק נר אחד וכשם שהוא אסור לבשל כך אחרים אסורים לבשל לו אפילו בביתם ואין תקנה אלא שיתן קמחו ותבשילו לאחרים שערבו במתנה ואז מותרים לבשל בשבילו אפי' מביתו וצריכין הזוכים במתנה לקנות במשיכה דוקא אבל לא בק"ס דאין מקנין ביו"ט ואם אין שם אחרים שערבו מותר לאפות בצמצום פת א' ולבשל קדרה א' ולהדליק נר אחד וכן אם אינו רוצה להקנות לאחרים . המתענה ביו"ט אסור לבשל לאחרים אפילו משרתת דכיון דאסור לבשל לצורך עצמו אסור לבשל לאחרים ואם הוא ביום ו' אסור לבשל לצורך שבת נ"כ אפילו ע"י עירוב תבשילין כיון דאסור לבו ביום אבל אחרים אופין ומבשלין לו ע"י ע"ת (שם וכמ"א) :

טו אם הפריש תבשיל לעשות בו ע"ת ולא אמר נוסח בהדין יהא שרא דינו כאילו לא עירב דכיון דתקנו חכמים ע"ת כדי שיברור מנה יפה לשבת ולכן העיקר הוא האמירה ומ"מ נ"ל דלא יברך (כדעת רש"ל וט"ז ורא"ש לזה כפ"ד ממש' מעשר שני מ"ז ספודה מעשר שני ולא קרא שם ר"י אומר דיו וקי"ל כוותיה אף ל"ע מסי' תי"ו דאם עירב ולא אמר כלום דאינו עירוב כמ"ש שם כמ"א בשם רשב"א והוא גמ' ערובה עירובין נ"ח וצ"ל דשם לא מיקרי עסוק באותו ענין וכ"ז בשתק ולא אמר כלום אבל אם אמר נוסח אחר גרע משתיקה כדאי' בקדושין דף ו' ומ"מ אם אמר שכוונתו היתה לשם ע"ת כ"ל דמסני) אבל אם אמר בהדין יהא כו' אבל לא בירך יצא דברכות אינו מעכב עם הארץ שטעה ואמר במקום בהדין כו' לבשולי אמר בהדין יהא שרא לעיולי כו' נוסח של עירובי חצירות נ"ל בדיעבד והוא דר יחידי שאין שם מי ש זכה לו כיון שהפריש עליו מעי"ט לע"ת מותר לבשל ובדאי הוא הר"ש לסמוך עליו (ו) :

טז אם חל יו"ט יום ה' ויום ו' ונזכר ביום ה' שלא עירב יכול לערב בתנאי ויאמר אם היום קודש א"צ לערב ואם היום חול בעירוב זה יהיה מותר לבשל כו' ומברך בתחלה ולמחר א"צ"ל כלום אבל בר"ה קי"ל דשתיהם קדושה א' לחומרא ולא מהני תנאי :

יז אפי' אם הניח ע"ת אין מערבין בע"ש לא עירובי תחומין ולא עירובי חצירות דמהזי כמתקן דע"ת אינו מתיר אלא צרכי סעודה ואם חל יו"ט של גליות יום ה' ו' ונזכר ביום ה' יכול לערב ע"ח בתנאי אבל עירובי תחומין דהוי מקנה רשותא אסור ואפי' מספק (תקכ"ח) :

יח המניח ע"ת ועירובי חצירות כולל בברכה א' ומברך על מצות עירובין לשון רבים ול"נ

שיאמר

נשמת אדם

לשנה אחרת . א"כ מוכח כמו שכתבתי . ומרשב"א שהבאתי דכתב פעם אחר פעם לא משמע הכי וצ"ע . וגם מרש"י אינו מוכרח די"ל דל"ד שנה שלימה אלא שהיה פ"א בפסח :

(ו) הב"י כתב בשם ר"מ בונבורק שהתיר לסמוך ביו"ט על התבשיל שהיה לו מעי"ט אפי' לא התנה כלל משום דבירושלמי איכא פלוגתא ורמ"ל ביש"ם כ' שאין בו מחלוקת וז"ל ירושלמי ר"ח רבה אעל לביתיה אמרי' ליה אכסינן מערבא אמרי ליה אית הכא טלופחין מן אתמול אמרי ליה אין הדא אמרה אע"פ שאין בו כזית ודאי אית בהון שיעורא (ר"ל שהיה בו כשיעור) הדא אמרה אינו צריך לסתגות אמר רב חסדא תנאי היא לו לר"ח רבה עכ"ל (וכתב רמ"ל *) וא"ל דמה שאמרה א"צ לסתגות הוי כמו פסק הלכה דסתמא דתלמודא ור"ח פליג ז"א שהרי אמר שם ג"כ הדא דאמרה א"צ כזית ודאי דהיה בו כזית וכן דאיא היא פסק הלכה דנ"ל דאי משום הא י"ל דבאמת דגם בזה הוא לפסק הלכה משרי בתר הכי איתא בירושלמי רב אמר אין פחות מכזית ור' יוחנן אמר א"צ כזית מתניתא מסייע לר"י עירוב תחלתו וסופו א"צ שיעור הרי להדיא דלר"י א"צ כזית ורב ור"י הלכה כר"י וכתב מתניתא מסייע לר"י ואף דאנן קי"ל כתלמודא דידן דצריך כזית מ"מ סתמא דתלמודא דירושלמי אדרבה משמע ודאי דס"ל כר"י וא"כ שפיר י"ל דמ"ש הדא דאמרה א"צ כזית הוא לפסק הלכה וא"כ ה"ה מ"ש הדא דאמרה א"צ לסתגות הוא לפסק ואף דר"ח פליג וס"ל דיש לדחות לא שבקינן פשיטותא דתלמודא משום דחיית ר"ח ולפי הנראה דר"ח לא קאמר שבוודאי היה תנאי דמנין ידע אלא דאמר י"ל שהיה תנאי וא"כ במי שדר יחידי בכפר יש לסמוך על דעת רש"י ולבסל וכ"ם

*) בלשון מגומגם ונ"ל בסיפוך כי מסקנת הרש"ל שהדא אמרה הוא הלכה וט"ס נפל בהעתקה ע"ש :

שיאמר על מצות ע"ת וע"ה ואומר בהדין יהא שרא לנא לאפויי כו' ולטלטל מבית להצר כו' (ח"ר בשם הכ"ג בסי' תל"ב) (ז) :

כלל קג דין יו"ט שני של גליות ודין רפואה ביו"ט (סי' ת"ו) :

א בני א"י אין עושין פסח ושבועות וסוכות אלא יום א' יו"ט חוץ ר"ה דבכל א"י היו יודעין בזמן המקדש אימתי קבעו ב"ד ר"ח שתיכף כשקדשו החודש היו משיאין משואות בכל מקום להודיע אימתי נקבע ובאותן מקומות היו עושין תמיד רק יום א' יו"ט ולכן גם אחר החורבן כיון דאנו בקיאין בקביעא דירחא כמו שתיקן ר' הלל הנשיא בנו של ר' יודא הנשיא (עי' בסה"ג מצות לרמב"ם ורמב"ן מצוה קנ"ג) ולכן עושין רק יום א' אבל בכל הגולה הם מקומות שלא הגיעו לשם שלוחי ב"ד ולכן אפי' כשהמקדש קיים היו צריכין לעשות תמיד ב' ימים מחמת ספק שלא ידעו אימתי היה ר"ח ולכן אע"פ שאנו בקיאין בקביעא דירחא הרקינו חז"ל שלעולם צריכין אנו לעשות ב' ימים וכל שאסור בא' אסור בב' ומנדין למי שמזלזל בו ואין חילוק בין ראשון לשני אלא לענין מת כמבואר בחיבורי חכמת אדם בהלכות אבילות (תק"ו) :

ב כל דיני הרפואה דינו כמו בשבת כמו שמבואר הכל בכלל ס"ט ודוקא ביו"ט א' אבל ביו"ט ב' אם יש לו חולי הכולל כל הגוף או אפי' חושש בא' מאיבריו שעי"ז הרגיש הצ"ר בכל הגוף מותר לישראל בעצמו לעשות מלאכה דרבנן חוץ מי"ט ב' של ר"ה שדינו בי"ט א' דקדושה אחת היא ודוקא שבות דרבנן מותר ע"י ישראל בי"ט ב' אבל מלאכה דאורייתא אסור ע"י ישראל אפי' בי"ט ב' (ח) :

ג בני א"י שבאו לח"ל אסורים לעשות מלאכה בי"ט ב' אם הגיעו למקום שיש שם ישוב של ישראל ואם הוא תוך התחום הוי כאילו הוא בתוך העיר ואפי' דעתו להזור דאע"ג דבשאר דברים כל שדעתו להזור שרי לעשות בצנעה מלאכה שאני דלעולם א"א לעשות בצנעה (תוס') ועוד כיון שזה הוא מנהג גדול שפשט בכל הגולה כולה אין לפרוץ בו גדר ולכן אפי' מה שאפשר לעשות בצנעה אסור (בעל המאור) וכל זמן שלא הגיע לישוב אפי' אין דעתו להזור מותר לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן אבל אם הגיע לישוב אפי' לישוב נכרי כיון שאין דעתו להזור נעשה כמותן ואסור בין במדבר בין בישוב וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם דכל חוץ לתחום הוי כ"א הגיע לישוב (כ"ל במ"א) ולכן אם דעתו להזור מותר לעשות ואם אין דעתו להזור עדיין לא הוקבע להיות כמותן (שם) :

ד בני א"י שבאו לח"ל ועשו מלאכה אין מנדין אותו אבל ראוי למונעו ולהחמיר עליו ובבקר קודם שיכנס לבהכ"נ יניח תפילין ויקרא בהם ק"ש דהקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר ואח"כ יכנס לבהכ"נ ויתפלל עמהם תפלת י"ח בלחש ומשום שיש בי"ח יותר אריכות מתפלת יו"ט כדי שלא יהיה היכר יתחיל להתפלל קודם שיתחילו וילבש בגדי יו"ט וכשהל יו"ט ב' בע"ש מותר לבשל לשבת בלא עירוב ובליל שני של פסח לא יברך הברכות שמברכין על הסדר לא קידוש ולא אשר גאלנו ולא על הלל ולא על מצה ומרור ויאמר הגדה כקורא בתורה ועל כוס א' יברך בפה"ג ויכוין לפטור גם כוס ב' וכן יכוין בכוס של ברהמ"ז ואם הוא בהדר בפ"ע לא יסדר הסדר כלל וכל זה שדעתו להזור וכן שאין דעתו להזור אע"פ שאשתו נשארת שם הוי כאין דעתו להזור והעוקר דירתו עם אשתו מא"י לח"ל אע"פ שדעתו להזור דינו כאין דעתו להזור (שם במ"א) :

כלל קד דין שמחת י"ט (סי' תקכ"ד) :

א כשם שמצוה לכבד שבת ולענגו כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל יו"ט נאמר בהן מקרא קדש ולכן אסור לאכול בעי"ט ממנחה ולמעלה כמו בע"ש שזהו מכלל הכבוד כדי שיאכל סעודת י"ט לתיאבון מיהו אם עי"ט שבת יכול לקיים ג' סעודות ויאכל מעט פת ולכתחלה יעשנה קודם מנחה קטנה ובדיעבד מותר עד הלילה וחייב לאכול פת

בי"ט

נשמת אדם

וכ"ש בהכה ולא בירך וגם לא אמר בדין די"ש לסמוך על זה דזה הוי כאילו התנה כיון שהפרים התבטל כן נלע"ד ומ"מ לכתחלה יחזור ויאמר בדין ולא יברך וכמ"ש הט"ז :

(ז) **וצ"ע** דאפשר הוא כשני מלות וקי"ל בסוכה דף מ"ו כר"י דצריך לברך על כאו"א בפ"ע עי' מ"א סי' כ"ח ס"ק ט' וצ"ל דשאני התם כיון דהיה לו לברך על ציצית ועל תפילין וכיוצא בו שעל כ"א צריך לברך נוסח אחר משא"כ כאן שאף אם יברך על כאו"א בפ"ע הנוסח הכל א' ולכן יכול לברך על שניהם ברכה א' וא"כ נסתר ג"כ מ"ש המ"א שם כיון שהכל נוסח א' ובאליה רבה בי"ד סי' של"א סעיף ע"ה דמברך להפרים תרומות ומעשרות ובאמת הוא פלוגתא בירושלמי דמאי דף י"ג ע"א ע"ש :

(ח) **עיין** במ"א סי' תל"ו ס"ק ב' ולשיטתו אפי' אינו כולל כל הגוף רק מקלת הולי מותר בי"ט ב' ואזיל לשיטתו בסי' שכ"ח סי' י"ב וס"ק מ"ד ועי' מה שכתבתי שם בהלכות שבת על דבריו ולכן הוצרך לדחוק בדברי הרמ"א אבל לפי מה שכתבתי שם בדעת הש"ע דס"ל דדוקא בחולי הכולל כל הגוף ע"י הולי כזה מותר ע"י ישראל אבל אם הוא ע"י כאב בא' מאיבריו אע"פ שנתפשט הכאב בכל גופו אסור ע"י ישראל אלא דוקא ע"י נכרי וא"כ מדברי המחבר שכתב כגון לכחול דאסור

בי"ט בערבית ושחרית ולקדש על היין וקידוש זה לב"ע אינו אלא מדרבנן וחייב לבצוע על ב' ככרות כמו בשבת וירבה במאכלים כפי כחו שהרי חייב בשמחה ואם לא אכל בלילה יקדש ביום קידוש של לילה :

ב חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו וכל הנלוים עליו שנא' ושמחת בחגך וישמח כ"א כראוי לו כיצד הקטנים נותן להם אגוזים ומגדנות והנשים קונה להם מגדים ותכשיטים כפי ממונו והאנשי' בבשר ויין (ח) וחייב להאכיל לגר ליתום ואלמנה ושאר עניים האומללים אבל אם אינו מאכיל לעניים עליו נאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם ובזוהר מאריך מאד בעונש הדין ר"ל :

ג אע"פ שהאכילה והשתיה מצוה מ"מ לא ימשוך בו כל היום אלא מתפללין וקורין ואוכלין והולכין לבית המדרש וקורין ושונין ומתפללין מנחה והוזרין לאכול ולשתות :

ד כששמח ברגל לא ימשוך בשחוק וקלות ראש שאין זה שמחה של מצוה אלא שמחה של הוללות וסכלות ולא נצטוינו על ההוללות אלא על שמחה של מצוה ושיש בה עבודת יוצרנו שנא' תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב הא למדת שהעבודה בשמחה וא"א לעבוד את השם משחוק וקלות ראש :

ה כל איש ואיש חייב להשגיח על בני ביתו וכן ב"ד מחויבין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגנות ופרדסים ועל הנהרות שלא יתקבצו שם אנשים ונשים וכן בביתם שלא יתערבו אנשים ונשים שמא יבואו לידי עבירה (ואפשר שלכן נמך ספסוק בפ' קדושים אל תחלל בתך וכמוך לו את שבתותי תשמרו) אלא יעבדו את ה' בשמחה :

כלל קה דין תחומין :

א כבר בארנו בהל' תחומין שכשם שאין אדם רשאי להלוך בשבת וי"ט אלא אלפים אמה בך כליו ובהמתו אין יכול שום אדם להוליכם חוץ לאלפים אמה של בעליהם ואם ערבו בעליהם לרוח א' אין שום אדם יכול להוליכם לרוח אחרת אפי' פסיעה אחת במקום שאין הבעלים יכולים לילך (סי' תקכ"ח) :

ב ולכן מי שהיה לו פירות מופקדים בעיר אחרת רחוקה ממנו וערבו בני אותה העיר לבא אצלו לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו ודוקא כשייחד להם קרן זוית אבל אם לא ייחד להם הרי הם כרגלי זה שהם מופקדים אצלו ודוקא בשלא קיבל הנפקד שמירתן אלא שייחד לו קרן זוית והם ברשות המפקיד אבל אם הם ברשות הנפקד בשמירתן שהוא מחויב לשמור הם כרגלי הנפקד ואם ערבו מותרין הם להביא לו אבל אם עירב בעל הפירות לא מהני שהרי הם ברשות הנפקד (תל"ז) (ח) :

שאר

נשמת אדם

דאסור בי"ט ראשון ע"י ישראל יש לטעות כדעת המ"א ולחלק ביניהם וא"כ הו"א דבחולי הכולל כל הגוף אע"פ שאין בו סכנה מותר ע"י ישראל אפי' ביו"ט ראשון ולכן כתב רמ"א דה"ה בחולי הכולל כל הגוף דאין חילוק בין זה לכוחל העין דלעולם בי"ט ראשון אסור ובי"ט ב' מותר :

(ח) **הב"י** הקשה על הרמב"ם דבגמרא אמר בפסחים ק"ט דדוקא בזמן המקדש אין שמחה אלא בבשר אבל בזמה"ז דוקא ביין והא"ר השיג מגמרא זו על המ"א בסי' רמ"ט ס"ק ו' ובאמת המ"א הביא ראיה גמורה מסנהדרין ע' דאיתא בהדיא דבבשר יש שמחה אף בזמן הזה ולכן נ"ל שהרי הרמב"ם כתב אע"פ שהשמחה האמורה בתורה הוא קרבן יש בכלל אותה שמחה לשמוח כל א' כראוי לו וא"כ הא דאיתא בפסחים ר"ל בזמן המקדש לא יצא ידי שמחה אפי' בשימחה הרבה אלא דוקא בשלמים ובזמן הזה יוצא ידי שמחה אף ביין לבד או בבשר לבד שבכל זה יש שמחה והא דאמר אלא ביין ר"ק בזמן הבית אין שמחה אלא בשלמים ובזמן הזה אין שמחה אלא ביין וה"ה בבשר ועיקר בא לאשמעי' דאע"פ דבזמן הבית לא היה מקיים שמחה ביין אלא דוקא בשלמים משא"כ בזמה"ז ובזה מדוייק ל' הרמב"ם שכתב והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין ולא כ' בקיצור שאין שמחה אלא בבשר ויין אלא להורות דמ"מ אוכלין בשר ושותין יין ר"ל או בשר או יין דבכ"א יש שמחה עכ"פ :

(ח) **שאלה** א' היה לו מקום מיוחד בבית חבירו במקום הסמוך לעירו בתוך ד"א אמה שמניח שם חפציו והניח שם קודם יו"ט דגים אך השמירה הסוא הל על בעה"ב שדר שם ועירב בעל הדגים אי מותר להביא הדגים דלפי מש"כ המ"א ס"ק ט"ו בא"ת סי' של"ז וכ"כ הא"ר שם דטעם דיחד לו מקום מהני מטעם דהוי כביתא קמן דאינו חייב בשמירתן כלל . וגרע מעול סתמא כדאי' בח"מ סי' רנ"ג ס"ב וכמש"כ הש"ך שם דאפי' במקבל שכר דירה אינו חייב בשמירתן כלל וא"כ הכל תלוי במי שהדגים ברשותו לענין שמירה . וא"כ בנ"ד דהשמירה על בעה"ב הם כרגליו ולא מהני עירוב של בעל הדגים ואמנם מדברי הש"ע שהוא לשון הרמב"ם לא משמע הכי וא"כ צ"ע :

תשובה מקודם נבאר מה שאמרתי דרך פלפול ומתוך זה יצא לני להלכה . הנה הטור בש"ע א"ח סימן של"ט כתב בשם רי"ף ורמב"ם דקיי"ל כשמואל בדיני דפסק כרבי דאינו חייב עד שיקבל עליו לשמור ואח"ז כתב דהרא"ש פסק כרב דפסק כרבנן דאף בסתמא הוי שומר דעול והנטר לך קאמר הם לא באומר הא ביתא קמך דבפירוש לא קבל עליו שמירה . והקשה שם הב"י דזה אינו מבואר כלל ברא"ש רק שכתב של"ע דעת הרי"ף . וזה אינו כדאי לדחות הכלל שבידינו דהלכתא כשמואל בדיני . וצ"ל שלדקו דברי הטור שהוכיח כן בדברי הרא"ש בפרק המפקיד במתני' מי שהיה פירותיו כו' . וכתב שם הרא"ש וקיי"ל כרב דאמר כרגלי מי שהפקידו לו ודוקא כשקבל עליו שמירתן אבל ייחד לו בית הם כרגלי המפקיד עכ"ל . והם באמת ב' פירושים בגמרא דאמרי' התם לימא רב ושמואל אזדי וכו' ומשני אמר לך רב ע"כ לא אמר רבי התם אלא בסתמא אבל הכא כא קבל עליו נטירותא . ועוד פריך בגמרא על רב ממתני' דואם ערב הוא פירותיו כמוהו . ומשני ביחד לו קרן זוית . והנה דברי הרא"ש צ"ע דכיון שכתב דוקא דקבל עליו נטירותא הו"ל לכתוב אבל

בסתמא

ג שאר דיני תחומין ביו"ט עיין לעיל בדין תחומין בשבת דשבת וי"ט שוין בזה:
ד דין מת בי"ט מבואר בחיבורי חכמת אדם כלל ק"ע:

הלכות חול המועד

כלל קו דין מלאכות חוה"מ בכללן:

א חול המועד אסור במקצת מלאכות ומותר במקצתן (עיין רי"ו נתיב ד' ח"ב כללים מס) לפי צורך הענין שהיה נראה לחכמים להתיר ויש מגדולי הפוסקים דס"ל דמלאכה בחוה"מ אסור מדאורייתא כל שאינה צורך המועד או דבר האבד ויש מגדולי הפוסקים דס"ל דאינה אלא מדרבנן ומ"מ החמירו חכמים בעונש זה יותר משאר איסורי דרבנן ואמרו המחלל את המועד

היינו

נשמת אדם

בסתמא הם כרגלי המפקיד דהכי הוא דינא אליבא דרב דקי"ל כוותיה באיסורי אליבא דרבי ובשלמא על הגמרא לא קשיא דלמה הוצרך לשנות בייחד לו מקום דהוי הא ביתא קמך ולא משני דמיירי בסתמא די"ל דהא מה דמשני הש"ס מעיקרא הוא כי היכי דליקו דברי רב אף אליבא דרבי. אבל באמת רב פסק כרבנן וא"כ ניחא ליה לש"ס לשנות לרב אליבא דאמת ממאי דס"ל כרבנן דאף בסתמא הוא שומר והוי כרגלי הנפקד ולא משכחת לה שיהיה כרגלי המפקיד רק בייחד דהוי הא ביתא קמך. אבל על הרא"ש קשה ממ"נ אי פסק הרי"ף ורמב"ם כרבי וא"כ לא הוי ליה לכתוב אבל בייחד לו מקום רק הו"ל לכתוב דאף בסתמא הוא כרגלי המפקיד ואי פסק כרבנן וכמ"ש הטור בשמו. א"כ קשה דלא הו"ל לכתוב ודוקא כשקבל שמירתן דהא אפי' בסתמא הוא כרגלי הנפקד ולכאורה היא קושיא עצומה:

נקדים לתרץ דעת י"א שכתב הר"ן הם שכתב תחלה כדעת הרמב"ם דבייחד לו מקום הוא כרגלי המפקיד אבל בלא ייחד הוי כרגלי הנפקד ואח"כ כתב מיהו י"א דהוי כרגלי שניהן וכתב הב"י דל"ל דמה שאמר רב כרגלי הנפקד ר"ל אף כרגלי הנפקד עכ"ל. ואין דוחק גדול מזה שהרי דברי רב הם נאמרים קודם דברי שמואל ועל מה יאמר אף. לכן נ"ל דהתוס' ד"ה תנן כתבו. וא"ת ה"ל להקשות מרישא דתנן ועירבו בני כו' לא יביאו לו ולרב קשיא שהרי הם כרגלי הנפקד. ותירצו דמיירי שערבו אנשים אחרים ולא הנפקדים. וגם זה דוחק גדול וקושית תוס' זו היה קשה גם לי"א שהר"ן. עוד היה קשה להם דלמה הוצרך הש"ס לשנות דוקא בייחד קרן זוית הו"ל לשנות בקיצור דמיירי בסתמ' כמ"ש: ואף שכתבנו די"ל דהש"ס משני אליבא דאמת אליבא דרב מ"מ כיון דהש"ס דחיק מעיקרא לאוקמי מילתא דרב אפי' אליבא דרבי והיינו משום דקיי"ל כרבי וכשמואל בדיני א"כ הו"ל לשנות גם הכא דמתני' מיירי בסתמא דלא קבל עליו נטירותא בפירוש ולמה משני דוקא בייחד דהוי הא ביתא קמך ומזה הוכיחו הי"א דיש שלשה חילוקים דהיינו בקבל נטירותא הם כרגלי הנפקד ובייחד לו מקום כרגלי המפקיד ואמנם בסתמא הם כרגלי שניהן. והוא בלא ייחד לו מקום דזה הוי כביתא קמך דבהדיא לא קבל שמירה. וע"ז כתבו הי"א אבל בלא ייחד לו מקום ור"ל וגם לא קבל נטירותא בהדיא הא בקבל איתא בהדיא בגמרא דהוי כרגלי הנפקד רק בסתמא הדין זה לא נזכר בגמרא. לכן כתב דהוי כרגלי שניהן. ולכן הוצרך הגמ' לשנות בסיפא דמתני' מיירי דוקא ביחד לו מקום דאז הוא כרגלי המפקיד. אבל בסתמא הוי כרגלי שניהם ובזה מתורץ ג"כ קושית התוס' דמרישא לא יכול להקשות די"ל דמתני' מיירי שפיר בסתמא ולכן אפי' ערבו הנפקדים לא יביאו לו דהא הוי כרגלי שניהן. ולכך הוצרך להקשות מסיפא דממ"נ לא מיירי בקבלת נטירותא דא"כ אדרבה הם כרגלי הנפקד ובסתמא ג"כ קשה הא הוי כרגלי שניהן והוצרך לשנות דמיירי בייחד לו מקום:

ואמנם דעת הר"ן שכתב תחלה שהוא כל' הרמב"ם והש"ע שכתב החילוק רק בייחד לו מקום ולא כתב כלל מדיני קבל נטירותא הוא צ"ע שהרי הל' משמע בייחד לו מקום

אפי' אם קבל הנפקד בהדיא לשמור אותו מ"מ הם כרגלי המפקיד ובלא ייחד אפי' בסתמא ואפשר אפי' אמר בהדיא שאינו מקבל שמירתן רק שאמר לו הנח לפניך דאל"כ למה דחק לכתוב דוקא בייחד לו מקום וא"כ משמע דאפ"ה הוי ברשות הנפקד כיון שהוא מונח בביתו ודעת זה צ"ע שהרי הרמב"ם והש"ע פסקו בח"מ בסי' רצ"א ובסי' שנ"ח כר' וא"כ קי"ל כרב הכא באיסורי כמ"ש כל הפוסקים. וא"כ ע"כ צריך לחלק כתירוץ הש"ס דמיירי בקיבל עליו נטירותא אז הם כרגלי הנפקד ולמה דחו תירוץ זה ולא הזכירו כלל ולכן נ"ל דהכל יתורץ גם הקושיא שהקשינו מתחלה על הרא"ש דהכי כתבנו דזה קשה בגמרא דלמה דחק לתרץ בייחד לו מקום ולא משני בקיצור דמיירי בסתמא וע"ז כתבנו די"ל דהגמרא מתרץ זאת אליבא דרב כמו שס"ל באמת כרבנן. ומאי דמשני מעיקרא היינו רק בדיחוי די"ל דרב אמר למילתיה גם אליבא דרבי. אבל לפי האמת אין חילוק לרב דפסק כרבנן בין קבל נטירותא לסתמא רק דוקא ביחד לו מקום דאז הוי כרגלי המפקיד דהוי הא ביתא קמך. ואמנם י"ל ג"כ דמעיקרא היה סבר הגמרא דפלוגתא דרב ושמואל בתחומין תלוי בפלוגתא דדיני ממונות ומי שנתחייב בשמירתו הם כרגליו. אבל באמת בתר הכי הדר הש"ס לגמרי מסברא זו ומשני דתחומין לא תלי כלל בשמירה רק באיזה בית שמונח אם בבית הבעלים אזי הוא כרגליו ואם בבית אחר הוא כרגלי בעל הבית וכדמשני שמואל דלא ניחא ליה דליקום ברשותא דאחרינא. ומה שהביא לנו לומר כן הוא דיל"ד דסוגיא זו משונה מסוגית הש"ס דהכי ה"ל לגמרא לומר ואזדי לטעמייהו או דס"ל למפרך הא אפליגו בה חדא זימנא ומדקאמר הגמרא לימא דרב ושמואל אזדי לטעמייהו משמע דאם נימא דאזדי לטעמייהו אזי קשה איזה קושיא. ולכן נ"ל דקשה ליה לגמרא כיון דקי"ל כשמואל בדיני. וא"כ (מה שכ') קיי"ל כרבי דאינו חייב עד שיקבל עליו וקי"ל כמי הלכה כרב באיסורי. ומשמע דדברי רב כמה בסתם אפי' לא קבל בפירוש נטירותא. וא"כ אנן כמאן נעביד דקשה הלכתא אהלכתא. ולכן תמה הש"ס לימא דאזדי לטעמייהו וא"כ מה דאמר רב הכא כרגלי מי שהפקידו הוא אפי' בסתמא וקיי"ל הלכתא כרב. וא"כ קשה הא קיי"ל כשמואל בדיני וכרבי וכעין זה נ"ל ג"כ לפרש בקדושין ע"ט ע"ב נימא כתנאי וע"ש בעצמות יוסף בשם הריטב"א. וע' בנדרים פ"א ע"ב בר"ן ד"ה ולענין הלכה. וע"ז משני הש"ס דאף דקיי"ל כרבי מ"מ נוכל לפסוק ג"כ כרב דאף רב לא קאמר הכא דהוי כרגלי הנפקד אליבא דרבנן רק בקבל נטירותא אבל בסתמא מודה דהוי כרגלי המפקיד והדר הש"ס ופריך ממתני' דהכי אורחיה דש"ס אף שיודע התירוץ מ"מ מקשה שמא יש תירוץ אחר כמ"ש תוס' כמה פעמים בסוגיא. וא"כ קשה הו"ל לגמרא לשנות דמיירי בלא קבל נטירותא בהדיא רק בסתמא דהא ס"ל להש"ס דגם רב מודה בסתמא אליבא דרבי והש"ס דחיק מעיקרא לאוקמי אליבא דהלכתא ועוד דהא באמת קיי"ל כרבי ולמה דחיק לאוקמי כרבנן והא בכל הסוגיא דחיק הש"ס לאוקמי אליבא דר' דהלכתא כוותיה. ומדדחיק לאוקמא דוקא בייחד לו מקום ע"כ מוכרח דחזר הש"ס לגמרי מסברא קמייתא וס"ל דתחומין לא תלי כלל בפלוגתא דרבי ורבנן ולא תליא כלל

בזה

היינו הה"מ כאילו עובד כו"ם ואמרו עוד המבזה את המועדות אע"פ שיש בידו תורה ומע"ט אין לו חלק לעה"ב והמבזה ר"ל שאינו מכבדו במאכל ומשתה וכסות נקיה ולכן כל אדם חייב לכבדו לפי כחו וללבוש בגדי שבת (סי' תק"ל):

ב כל מלאכות שהם לצורך אכילה במועד אע"פ שאסורה בי"ט כגון הקצירה והטחינה והצידה מותר בחה"מ ולא עוד אלא שמותר לכתחל' להמתין ולכוין לעשות' במועד (מ"א סי' תל"ג סק"א):

ג דבר שא"צ א"נ והוא לצורך המועד ואינו דבר האבד כגון שצריך לבגד למועד מותר מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן כמו שנבאר במלאכות תופר ובונה (תקמ"א):

ד ואם היה דבר האבד כגון שנפל כותל ביתו הסמוך לר"ה ואם לא יבנהו יגנבו כליו מותר אפי' מלאכת אומן וכן כל כיוצא בזה ומ"מ כל מה שיכול להקל בטרחא יעשה (סי' תקל"ז ותק"מ) ולא נקרא דבר האבד אלא כשעיקר הדבר נפסד אבל בשביל מעט תוספת קלקול לא מקרי דבר האבד ולכן אסור לתקן מלבושיו ומנעליו אע"פ שיתקרעו מעט יותר אבל אם יתקרעו ויתקלקלו הרבה מותר דהוי הפסד גדול (סי' תקמ"א ט"ז) ומ"מ ישנה קצת (א"ר):

ה ספק דבר האבד מותר ול"נ שיעשה ע"י נכרי (סי' תקל"ז) (א):

ו מלאכה גמורה אפי' לא יהיה בנמצא אחר המועד כגון ללקוט פירות לצורך אחר המועד אסור ואע"נ שיהיה לו ריוח מזה דאעבורי רווחא לא מקרי פסידא אבל לקנות ולמכור כיון שאין זה מלאכה גמורה אם אינו בנמצא לאחר המועד מותר לקנות ולמכור (תקל"ג מ"א ס"ק ו' סי' תקל"ט) וכיון דמותר לקנות אע"פ שצריך לעשות כלים לזה כגון שקונה יין וצריך לחביות והוי מלאכה גמורה מ"מ מותר (סי' תקל"ט סעיף ט'):

ז כל המלאכות שהם לצורך המועד כשעושין אותן אומניהם כגון הציידים והטוחנין העושין לרבים למכור בשוק צריכין לעשות בצנעה שלא יהיה נראה שעושה לצורך חול כגון שעושים הרבה (סי' תקל"ג):

צרכי

נשמת אדם

בזה במי שמחייב בשמירתן רק דלענין תחומין תליא מילתא באיזה בית מונח. ולכן בייחד לו מקום דוקא דהוי בית של הנפקד הוי ברשות המפקיד ואפי' הוא ברשות בעה"ב ובלא יחד לו בית אפי' אינו אלא על בעה"ב השמירה כלל מ"מ הוא ברשותו כרגלי הנפקד. וא"כ נדקו דברי הרמב"ם והרא"ש דהם פסקו כרבי. וא"כ ע"כ נ"ל דחזר הש"ס מסברא קמייתא ואינו תלוי רק באיזה בית מונח ולכן לא הזכירו כלל דין דקבל נטירותא:

ואמנם כ"ז הוא לשיטת הרמב"ם דפסק כרב וכשמואל. וא"כ י"ל שפיר דקושית הש"ס לימא דאזדי לטעמייהו הוא מטעם שא"כ אנן כמאן נעביד דקשה הלכתא אהלכתא. אבל אי נימא דבאמת אף אנן קי"ל כרבנן כמ"ש הטור בח"מ. וא"כ ל"ל הכי דשפיר נוכל לומר דאזדי לטעמייהו ולא קשה כלל הלכתא אהלכתא. אע"כ צ"ל דמאי דקאמר הגמרא לימא כו' היינו דפריך מי תליא זה בזה או לא דאפשר דבתחומין לא תליא כלל במי שנתחייב בשמירה. ועל זה משני הש"ס דודאי באמת תליא זה בזה אליבא דרב ומילתא דרב אתיא גם אליבא דרבי. ובאמת אין זה רק דיחוי בעלמא דבאמת רב ס"ל כרבנן. וא"כ כי פריך מתני' דואם עירב לא היה יכול לשנות דמיירי בסתמא דאדרבה כיון דבאמת רב ס"ל כרבנן. וא"כ למה יהיה כרגלי המפקיד דהא לרבנן אפי' בסתמא קבל עליו נטירותא והוצרך הש"ס לשנות דמיירי דוקא בייחד לו מקום דהוי כביתא קמך דבזה לכ"ע לא הוי שומר וא"כ כתב הרא"ש שפיר לשיטתו דפסק כרבנן ולכן כתב כאן ודוקא כשקבל עליו שמירתן ור"ל בין בסתמא ומכ"ש כשקבל בהדיא נטירותא דלרבנן אין כאן כו' רק דוקא בייחד לו מקום דבזה לכ"ע אין שמירתן עליו. ולפ"ז נדקו דברי הטור בח"מ שכתב שהרא"ש פסק כרבנן והיינו כדמוכח ממש"כ במס' יו"ט דאי נימא דפסק כרבי וא"כ הו"ל לחלק בין קבל עליו נטירותא לסתמא. ולמה הוצרך לכתוב דוקא בייחד לו מקום. אע"כ דפסק כרבנן. ומ"ש ודוקא כשקבל שמירתן היינו אפי' בסתמא לאפוקי כשפירש בהדיא שאינו מקבל שמירתן כגון שייחד לו מקום. ומעתה נחזור לענין שאלתן הנה ודאי נדקו דברי המ"א שכתב דמהרא"ש וטור משמע דייחד לו מקום הוא מטעם דאז לא קבל שמירתן וכן הוא ברמזים בהדיא שכתב אבל בייחד לו מקום ולא קבל שמירתן כרגלי *) הנפקד:

ואמנם מ"ש המ"א דבריו על דברי הש"ס דמשמע דעת הש"ע שהוא דעת רמב"ם ור"ן עם דעת הרא"ש וטור ובאמת פשטא דלישנא דרמב"ם ור"ן משמע דלא תלי כלל במי שמחויב בשמירתן שהרי לא הזכירו מזה כלום ומשמע ודאי דבייחד לו מקום אפילו קיבל עליו בעל הבית לשמור מ"מ הם כרגלי המפקיד. וא"כ לענין שאלתנו נראה דתלי בפלוגתא דרמב"ם ורא"ש וצ"ע. והנה דעת הרי"ף נראה דס"ל דסוגיא קאי דוקא אליבא דרב. אבל אנן דקיי"ל כשמואל בדיני וכמו שפסק הרי"ף בב"ק א"כ א"צ לדחוקי כלל במתני' ולכן פסק רק המשנה כצורתה דלעולם הם כרגלי בעל הפירות ובזה מסולק קושית בעל המאור על הרי"ף ואף דקיי"ל כרב באיסורי מ"מ כיון דסוגית הש"ס משמע דפלוגתא דהכא מיהא שייך בפלוגתא דשומרין וכיון דהתם קיי"ל כשמואל ממילא נדחה מילתא דרב. ואף דהגמרא מתרץ דמילתא דרב אתי אף אליבא דרבי דיחוי בעלמא הוא והראיה שהרי בהדיא אמרי' ברב גופה דמתני' מיירי בייחד לו מקום והיינו אליבא דרבנן משום דס"ל דרב אמר למילתיה דוקא אליבא דרבנן. וכן מצאתי בים"ש שכתב בהדיא ולפ"ז לשיטת הרי"ף לעולם הוא כרגלי המפקיד. ולשיטת רמב"ם ור"ן עכ"פ בייחד לו בית הוי כרגלי המפקיד ואפשר בצורך שמחת י"ט יש לסמוך עלייהו וצ"ע אף לדידהו למה הבהמה כרגלי הרועה והלכה אף שהעתיק ל' רמב"ם כתב ברועה ודוקא שקיבל שמירתן. אבל ברי"ף ורמב"ם לא משמע כן וי"ל דשאני רועה דע"כ הוא צריך לרעות הבהמה בשדה. וע"כ מוכרח שתהיה כרגליו:

(א) כתב המ"א ריש סי' תקל"ז בס' דבר האבד מותר. ונ"ל דדין זה אינו מוסכם שהרי כתב הב"י בסי' תקמ"ה בשם הכלבו דמותר להגיה ולכתוב ספרים בחנם שמא לאחר יום טוב לא יהיה לו פנאי על זה. וכתב הב"י דמיירי במגיה לצורך רבים והוי ליה מדין צרכי רבים כדאי' בסי' תקמ"ד וסיים אלא דהתם לא התירו שלא לצורך המועד אלא בדבר שאינו מעשה אומן עכ"ל. ולדעת המ"א י"ל דמיירי אפי' ליחיד ומותר מטעם ס' דבר האבד דבזה אפי' מעשה אומן מותר. אלא ודאי משמע דלב"י ס' אסור וכ"ה בהדיא בב"י סי' תקל"ט בד"ה ומה שכתב הרא"ש ולאחר המועד כו' וי"ל כיון דבלאו בדבר האבד בודאי הוא אסור. אבל שיירות כו' הוי דבר האבד בודאי עכ"ל. ובסי' תקמ"ד במ"א ס"ק ב' י"ל דר"ל דבודאי יבטלו:

זכו

*) נ"ל המפקיד כ"ה שם

ח צרכי רבים מותר לעשותם בחוה"מ ויש בזה ב' התירים (א) במעשה הדיוט אפי' א"צ עתה במועד (ב) מעשה אומן דדוקא אם צריך לה במועד ובב' התירים אלו מותר אפי' כיון שלאכתו ובפרהסיא ובטורח דכל צרכי רבים אינם נגמרים אלא בשעה שהם בטלים ומהדברים כלם ואם לא יעשו עכשיו יתבטל הדבר ול"נ אם יש להם מנהיג שהרשות בידו לעשות לבדו אסור לעשיתו במועד ולכן מותר לתקן הדרכים להסיר המכשולות ולציין הקברות מפני כהנים ולתקן המקואות ובורות ומעיינות של רבים שנפל בהם עפר ואבנים מותר לתקנם אפי' אין רבים צריכים להם עתה כיון שאינו מעשה אומן אבל להפור בורות מחדש שהוא מעשה אומן דוקא אם רבים צריכים להם עתה מותר ואם אין צריכים להם עתה לא יעשו ודוקא צרכי רבים כאלו שהם צריכים לגוף האדם ומרחץ של רבים לרשב"א מותר אפי' מעשה אומן דחשוב לו צורך המועד ולרא"ש דוקא מעשה הדיוט דלא חשוב לו צורך המועד ושאר צרכי מצוה אפי' בנין בהכ"נ (ב) אם אין לחוש שיתבטל לגמרי אפי' צריך להם עתה אסור לעשות מעשה אומן ובורות ומערות של יחיד אסור להפור מחדש ואפי' צריך להם עתה שאין לו מה לשתות אלא ממקום רחוק הרבה (כ"ס במ"מ וכל"ל במ"א) אסור ואם עשוים כבר ונתקלקלו אם צריך להם עתה מותר לתקנו ואם א"צ עתה אסור לתקנם ואפי' להמשיך לה מים דרך חריץ אסור אבל מותר לקבל מי גשמים ולהוליך לבור שאין בזה טורח גדול וכל צורך מצוה דמותרת במועד מותר ליטול עליה שכר (תקמ"ד) :

ט אפי' המלאכות המותרות אינם מותרות אלא לעשותם לעצמו או לאחרים בחנם אבל בשכר אסור ודוקא בשכר קצוב אבל כשנותן לו לאכול בשכרו מותר דבר האבד מותר לעשות אפי' בשכר דכשם שהתירו לבעה"ב ליתן מלאכה לפועל שאין לו מה לאכול בדבסמוך ה"נ התירו לפועל שיעשה בשביל בעה"ב (סגר"א) ויש מתירין לצורך המועד אפי' בשכר אם אינו מעשה אומן (תקמ"ב א"ר בשם כלבו) (ג) :

נשמת אדם

(ב) זהו מסקנת רמ"א בסי' תקמ"ד ע"פ תשובת רשב"א · ואף שברשב"א כתב זה רק שהוא מסופק בזה מ"מ דעתו להחמיר אבל ברא"ש לא נזכר חילוק זה רק שמחלק דאם לצורך המועד אפילו מלאכת אומן מותר ואם אינו לצורך המועד דוקא מעשה הדיוט משמע דאין חילוק אם הוא לצרכי הגוף או לא · וכן משמע דעת הריב"ש סי' רכ"ו שכתב לאסור לתפור בגד לתינוק למילה הביא המ"א קצת דבריו בסי' תקמ"א ס"ק ח' וע"ש ואע"פ שהתירו לצרכי רבים אפי' ע"י אומן הלכות מועד עקירות הן . ולדברי רשב"א אין ענין זה לזה שהרי דוקא מה שהם חיי הנפש התירו . ומה ענין זה לתפירת בגד או שאר מצוה א"ו משמע דס"ל כרא"ש דכל שהוא לצורך המועד כיון שהוא לצרכי רבים מותר והוי אמינא דצרכי מצות דומין לצרכי רבים והוצרך שפיר לכתוב דעקירות הן וי"ל כיון דלא ברירא לן אם מלאכת חוה"מ הוא דאורייתא וכדמשמע בד"מ לכן פסק לחומרא . ומזה תראה שמ"ש המ"א וכ"ה לתקן מרחצאות דצריך לגוף האדם אין הכונה כל מה שצריך לגוף אלא הכונה שהוא חיי נפש וכמ"ש הרשב"א בהדיא הביאו הב"י ואפשר שגם הרא"ש מודה לרשב"א ומ"ש המ"א שם דלרשב"א מרחץ מותר אפי' מעשה אומן ולרא"ש אסור משמע דס"ל דלרשב"א מותר אפילו אינו לצורך המועד אפי' מעשה אומן לא הבנתי כלל · שהרי כתב הרא"ש דף כ' בשם הירושלמי דבני הכותא שנפחת המרחץ והתירו להם לבנות במועד מהא דמתקנין קילקולי המים כו' · וכתב הרא"ש בשם הראב"ד וכל אלו יראה שלא היה לצורך המועד ואפ"ה התיר להם · וא"ת מ"ש מחפירת שיחין ומערות של רבים דבעי' צורך המועד . ותירץ דהתם מפני שהן מלאכת אומן אבל כל אלו מעשה הדיוט וזהו ההפרש שיש בנ"ר כי מעשה אומן בעי' שיהיה צורך המועד ואז מותר אפילו כוונו מלאכתן וטורח גדול והיינו חפירת הבורות שיחין ומערות ובני הכותא דירושלמי אבל מעשה הדיוט לא בעינן צורך המועד והיינו דומיא דהטיית בורות שיחין כו' ע"ש וע"כ נ"ל מה שכתב מתחלה וכל אלו יראה שלא היה לצורך המועד קאי על מעשה דבני הרמ"ך ובני הכותא בגמ' דילן ובני מתא מחסיא שהרי מסיים דבני הכותא דירושלמי היה לצורך המועד ולכן אפי' מעשה אומן הרי · ובאמת אם אינו לצורך המועד כגון שלא יוכלו לגמרו במועד באמת אסור מעשה אומן . וא"כ אין כאן מחלוקת כלל דהרשב"א מיירי שהיה נגמר במועד וכן חפירת בורות ושיחין ומערות שהתיר הרשב"א הוא דוקא כשצריכין להם במועד וכדאיתא בש"ע בשם רשב"א וראב"ד וכן משמע מרשב"א שהרי מתחלה כ' דבנין בהכ"נ כיון שא"ל במועד אסור · ואח"ז כתב ועוד אני מסתפק ר"ל אפי' את"ל שהוא לצורך המועד מ"מ אסור כיון שהוא מעשה אומן ולא התירו מעשה אומן אלא בחיי נפש כגון בורות ושיחין ומרחץ ואין אני רואה שום מחלוקת בזה . וגם דברי המ"א בלא"ה צ"ע דאיך כתב דמרא"ש משמע דמרחץ דוקא מעשה הדיוט דאינו צורך המועד והיינו דסבר שמה שכתב מתחלה הרא"ש וכל אלו יראה שלא היה לצורך המועד קאי נמי על בני הכותא דירושלמי שהביא מקודם · אבל המעיין ברא"ש וכ"כ הב"י בשמו מוכח דלא קאי אלא על אלו הנזכרים בגמרא שלנו · ודברי הגר"א בס"ק ג' מכוונים שכתב אם צריכין להם שרי אף מעשה אומן · אך צ"ע דא"כ דמסכותא דירושלמי התירו אפי' מעשה אומן · אם כן מאי ראייה מדמתקנין קילקולי מים הא התם לא התירו רק מעשה הדיוט ואפשר דמשום זה היה המ"א גורס ברא"ש אלו תיבות ודבני סכותא דירושלמי למטה גבי מה שכתב וכן היה כל אלו כמעשים של בני הרמ"ך כו' ואם כן באמת לא התירו רק מעשה הדיוט ומיירי שלא היה צורך המועד וכ"מ בביאורי הגר"א . אך מ"מ בהגם עושה מחלוקת המ"א בין רשב"א לרא"ש כמו שכתבתי :

ולפ"ז לפי מ"ש רמ"א דבנין בהכ"נ אסור ומשמע בהדיא ברשב"א דאפי' לצורך המועד אסור לפי שאינו חיי נפש וכמו שכתבתי צ"ע למה לא הגיה הרמ"א בסי' תקמ"ה סעיף ב' דמ"ש כתיבת ס"ת מבנין בהכ"נ . ומצאתי בביאורי הגר"א בסי' תקמ"ד שכתב באמת לפי דעת רמ"א דלא כב"י בסי' תקמ"ה סעיף ב' · אבל נ"ל דאין זה סותר דהתם כתב הב"י דהוי דבר האבד וכמו שכתב המ"א שם ולכן התיר . אך לפ"ז מה שכתב המ"א שם ס"ק ד' דמש"ה התיר אע"פ שהוא מעשה אומן כיון שהוא לצורך המועד אינו עולה יפה טעם זה לפסק הרמ"א וע' לעיל סי' א' מה שכתבתי מדעת הכלבו :

(ג) עיין בב"י שכתב שדברי הכלבו שכתב שהדיוט תופר כדרכו אפי' לאחרים אפי' בשכר אם היה לצורך המועד . וכתב הב"י שהוא טעות דבשכר אפילו לצורך המועד אסור וע' ע"ז וא"ר כתב שנעלם ממנו דברי ב"י שפי' עובדא דאונגרי דרים גלותא במ"ק דף י"א דלא כרש"י ורא"ש . ואם כן אין סותר מזה וכתב עוד דאדרבה בש"ג בפרק מי שהפך במתני' דאין לוקחין בתים . כתב דמותר בשכר כל שהוא לצורך המועד · ולענ"ד משמע בש"ג דאפילו מעשה אומן מותר וגדולים מזו נעלם מכולם דברי ריטב"א שם וז"ל עובדא דאונגרי דרים

גלותא

י כל מלאכה האסורה במועד מותר לעשותה ע"י פועל שאין לו מה לאכול כדי שישתכר וירויח (ד) (שם) ומ"מ יעשה בצנעה מפני הרואים שלא ידמו שיש לו מה לאכול (סי' תקמ"ד מ"א סס"ק ז') :

נ"ל

נשמת אדם

גלותא קשה מאד אי במלאכות המותרות במועד כי נקטי אגרא מאי הוי ואי במלאכות האסורות אפי' בחנם אסור כו' ובתוס' ר' ידידיה ז"ל פירשו באונגרי ישראל ובמלאכות המותרות במועד היו . ואעפ"כ אסור לעשותן בשכר ממה בא' להרויח בשכר ועושה מלאכתו בחול · (נ"ל שצ"ל בחה"מ) אבל מפני שזה לא היה אלא ניכוי בלבד התיר להם · ומיהו אילו אי אפשר לבעל המלאכה לעשות (אלא לא היה) אלא בשכר מותר לאלו לעשות אפי' בשכר ממש כן מפני צורך המועד כן מפני דבר האבד . אבל בד"ע בשהיה אפשר לעשות מלאכת ריש גלותא על ידי אחרים זה נכון עכ"ל . ונראה שיש קצת ט"ס אבל הדבר מוכן שאילו לא אפשר לבעל הבית הצריך למלאכה לעשות המלאכה על ידי נכרים ואין ישראל רוצה לעשות בחנם מותר לו ליתן גם כן שכר כיון שהוא צורך המועד או דבר האבד רק שאם היה אפשר על ידי נכרי . ומדבריו משמע דאם אפשר ע"י נכרי לא יעשהו על ידי ישראל בשכר · ואפשר דוקא בדבר שאינו דבר האבד אבל באבד כתב הב"י בשם רי"ו והראב"ד דמותר ע"י ישראל וכ"כ א"ח בשם ר' אשר ראיה שהרי ספרים וכותבים עושין מלאכתן ליולא מבית האסורים · אע"פ שאין צורך לספר ולכותב כלום אפי' שיש להם מה לאכול ע"ש :

(ד) כתב המ"א בסי' תקמ"ב דאם יש לו לאכול אפילו מים ולחם אסור . וכתב שכן משמע בב"י סי' תקמ"ד שכתב בשם כ"י דבים לו לחם ומים מותר לכתוב תפילין משמע דשאר מלאכות אסור וכ"מ ברא"ש עכ"ל . ודבריו צ"ע דאדרבה נ"ל דברא"ש משמע איפכא דידוע דרי"ו כותב תמיד כשיטת רבו הרא"ש כמ"ש הפוסקים · וכתב הב"י בסי' תקמ"ה בשם רי"ו כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו אפילו אם יש לו מה יאכל אפילו בהרווחה כותב ומוכר שיהיה לו יותר הרווחה לקנות יין ובשר לצורך המועד עכ"ל · והיינו כמש"כ הרא"ש בשם הירושלמי בסי' כ"ג את שתי קונדיטין ע"ש הרי שכתב רי"ו בפירוש כדי פרנסתו ר"ל הרווחה גדול אפילו אם היה לו בלא"ה בהרווחה מ"מ הרי שיהיה לו יותר בהרווחה . ואם כן מש"כ הרא"ש הביאו הב"י בסי' תקמ"ה וז"ל כדי פרנסתו הרווחה דמי שאין לו מה יאכל מותר לעשות כל מלאכה עכ"ל ג"כ כדעת רי"ו הרווחה היינו ריוח גדול וע"ז מסיים דמי שאין לו מה יאכל ר"ל דאין לומר בכדי פרנסתו והיינו רק במי שאין לו רק לחם ומים דזה אף בכל מלאכות מותר אע"כ דר"ל בריוח גדול וכמש"כ רי"ו וכן משמע לשון הטור . ומש"כ המ"א וז"ל וע"ש בס"ע ס"ג ומש"ש בשם המ"מ עכ"ל · ור"ל דשם כתב בשם המ"מ דוקא כשאין לו כלל מה יאכל שרי ע"ש וכמ"מ שבידינו ליתא תיבת כלל . וכן העתיק הב"י וז"ל פירש רבינו שאין לו מה יאכל כו' . אבל רמ"י פי' כדי פרנסתו בריוח ולא הוי שאין לו מה יאכל דהתם אפילו ר"מ מודה דשרי (ואפשר דהמ"א היה לו נוסחא זו במ"מ) וא"כ כונת המ"מ נמי כמו שאמרנו · ודע דגם בסי' תקמ"ד במ"א ס"ק ד' יש שם ט"ס וכצ"ל אפילו אין לו מה ישתה אלא ממקום רחוק הרבה אסור) ומה שכתב המ"א שכן משמע מב"י מדכתב ביש לו מים ולחם מותר בתפילין ש"מ דשאר מלאכות אסור . המעיין בב"י דכ"כ אליבא דר"י וכ' דטעמא דר"י דס"ל דשבת וי"ט לאו זמן תפילין וא"כ תפילין ושאר מלאכו' שוין.וכ"כ הב"י בסי' תקמ"ה סברא זו דהרמב"ם לשיטתו דס"ל דחה"מ לאו זמן תפילין לפיכך לא התיר רק באין לו מה יאכל . והרא"ש לשיטתו דחה"מ זמן תפילין לכך מתיר אף ביש לו מה יאכל וכ"כ ריא"ז · ועוד שהרי ברי"ו נתיב ד' בסופו כתב דחה"מ לאו זמן תפילין . ואפילו הכי כתב דכותב ומוכר אפילו יש לו לאכול ואפילו בהרווחה כדי שיהיה לו יותר בריוח לקנות בשר ויין וסיים שכ"כ בה"ג דמיירי באין לו מה יאכל . ועוד צ"ע לדעת המ"א אם כן הא דאיבעי שכר פעולה שאין לו מה יאכל אסור · והיינו לפ"ז אפי' אין לו לחם ומים וכי ס"ד שיתענה אפילו להם דברים דמלאכת הס"נ הוא דאורייתא מ"מ לכ"ע מסרה התורה לחכמים ואין ב"ד שיתירו בכמים דבר האבד ממונו ולא יתירו דבר האבד מגופו ואף דמשמע דאיבעיא לא קאי על הפועל דאמת בוודאי הפועל יכול לעשות כל מלאכה להחיות נפשו · אלא דאיבעיא אם מותר לישראל חבירו ליתן לפועל מלאכה דהוא כעין אין אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חבירך . וכן כתב רש"י בהדיא מהו שיתן לו מלאכה ולשוכרו כדי שיהיה לו מה יאכל . ובאמת כן משמע מל' הגמ' שאמר שכר פעולה שאין לו כו' ולא קאמ' פועל שאין לו מה יאכל.א"ו משמע דאיבעי' הוא אם מותר לישראל ליתן לו מלאכה שהרי אפילו לנכרי אסור וא"כ שפיר י"ל דמיבעיא ליה אפילו אין לפועל להם מ"מ לא מסתבר כלל כיון דע"כ דמותר לפועל גופא לעשות כל מלאכה להחיות נפשו · ודאי דגם לישראל חבירו מותר ליתן לו כדי שישתכר דאם יהיה אסור א"כ אין אפי' שיש לו ממון שיכול ליתן בתורת צדקה וכי נאמר שלא לחוש לנפש הפועל שיתענה כמה ימים · א"ו דהאיבעיא הוא ביש לו לחם ומים ואין לו בשר אפילו בצמצום והפועל בעצמו פשוט ליה אף לבעל איבעיא דמותר לעשות כל מלאכות להשתכר בשר וצרכי י"ט רק דאיבעיא ליה אם מותר לישראל חבירו ליתן לו דזה אין אדם מצווה לעבור אפילו איסור קל בשביל זה וס"ד דאסור כמו שאסור ליתן מלאכה לנכרי · ופשיט ליה מהא דאין לוקחין בתים כו' לאו לאתויי שכר פעולה וכמ"ש הג"א דמותר להם לקנות כדי שישתכר השכיר לכלכלו לביתו . ומדאשמעינן תנא באין לוקחין דמותר ליתן לפועל להשתכר ע"כ נ"ל דמיירי באית לו להם דא"כ מאי איריא במקח וממכר אפי' כל מלאכה גמורה נמי מותר · וכדלהבנו דזה לא עלה כלל עד בעל האיבעיא לאסור ולכו"ע מותר אע"כ דתנא אתי לאשמעינן ביש לו לחם וא"כ כי היכי דמותר לקנות כדי שישתכר הפועל שיהיה לו בהרווחה ה"ה דמותר ליתן לו מלאכה כדי שיהיה לו בשר . דלענין זה מה שנותן לו מלאכה אין חילוק בין מלאכה לסחורה · דדוקא לענין לעשות בעצמו מלאכה יש לחלק אבל כיון שראינו שמותר לקנות בשביל הפועל הכא נמי מותר ליתן לו מלאכה שהרי הפועל מותר לעשות כדי להרויח לבשר רק דאיבעיא היה אם מותר לחבירו לעבור על איסור · ואם כן מ"ש מלאכה מסחורה ועכ"פ כיון דחזינן דס"ם פשוט להתיר אפילו במלאכה ומדמה מקח למלאכה ואם כן כי היכי דבמקח מותר ה"ה במלאכה רק דפליגי בפועל גופא בתפילין . דלרש"י ורא"ש דחה"מ זמן תפילין מותר אף שיש לו בשר בצמצום כדי שיהיה לו בהרווחה . ולרמב"ם דלאו זמן תפילין הוא לשאר מלאכות · דדוקא באין לו בשר כלל מותר · וכמש"כ הב"י בסי' תקל"ט הביאו במ"א . ומש"כ דזה דוקא לענין סחורה אבל לענין מלאכה כתב בהדיא בסי' תקמ"ה דאין לו כלל מה יאכל כבר כתבתי דתיבת כלל לא נזכר ואדרבה משמע ברמב"ם דסחורה ומלאכה שוין שהרי כללן כולם בהלכה א' וז"ל כל שאסור לעשות במועד אם אין לו מה יאכל ה"ז עושה כדי פרנסתו . וכן עושה סחורה כדי פרנסתו ודוחק לומר דכדי פרנסתו שכ' בסחורה ר"ל כדי פרנסתו בהרווחה ומה שכתב כדי פרנסתו במלאכה . ר"ל רק ללחם ומים דזה דוחק . וכן מוכח בגמרא מדפשיט מאין לוקחין לשכר פעולה ש"מ דשוין הן . ועוד דלישנא דכדי פרנסתו ע"כ משמע הכי דאל"כ הוי למימר כדי מזונו דהכי דייקינן בגיטין י"ב ניזון ונתפרנס מבעיא ליה אע"כ דר"י מתיר אפי' לבשר ויין אלא דפליגי אם יש לו בשר בצמצום ומצאתי בספר החינוך סי' שכ"ג וז"ל · והתירו לכל מי שאין לו מה יאכל לעשות כל מלאכת כו' ופי' אין לו מה יאכל לפי הדומה הוא מי שאין לו מעות במה שיקנה צרכיו ואע"פ שיש לו כלי תשמיש שאין מחייבין לו למכור עכ"ל וז"ל הסמ"ג סי' קל"ה אם אין לפועל מה יאכל מותר לעשות בשכרו אפילו בדבר שאינו אבד כדי שיתפרנס עכ"ל מכ"ז משמע דאין לו מה יאכל ר"ל צרכי י"ט בבשר ויין :

ועמיתי הרב מהר"א פאסוואלער הקשה לי מתוס' חגיגה י' ע"א ד"ה משום שכר פעולה והקשו שם למ"ד

שכר

יא נ"ל דכל המלאכות המותרות אסור לעשות בשביל נכרי אפי' בחנם (ס) ולפ"ז אסור לבשל לצורך נכרי לשלוח לו דורון כמבואר בהלכות יו"ט כלל צ"ח:

יב נ"ל דאסור לשכור פועלים נכרים לעשות לו במועד אע"פ שאם לא ישכור עכשיו יצטרך לשלם ביוקר גדול לאחר המועד אעפ"כ אסור (ו):

יג המכוין מלאכתו במועד אפי' בדבר האבוד והניחה ב"ד מאבדין אותה ממנו ומפקירין אותה לכל ואם עשה מלאכת אחרים שא"א לקנסו כגון חייט או סופר משמתין ליה ומלקין אותו ואם מת לא קנסינן לבנו אחריו ואם הוא דבר האבד מותר הבן לעשות אותה מלאכה אבל דבר שאינו אבד פשיטא דאסור לעשותו (סי' תקל"ח וע"ש בט"ז ומ"א):

כלל קז החורש . פרטי ל"ט מלאכות מה שהותר בחה"מ:

א לא מצינו שום דבר שהתירה בחרישה כי חרישה לעולם אינו לצורך המועד ואפי' ללקט עצים ואבנים מן השדה ליפותו לחרישה אסור אא"כ שעושה מעשה שניכר שאינו מכוין לצורך ליפות הקרקע כגון שלוקט הגדולים ומניח הקטנים וכל כיוצא בזה (סי' תקל"ז סעי' י'):

ב המזבל שדה תולדה דחורש ולכן אסור לזבל שדהו ואפי' להכניס הצאן לדייר שדהו אסור ואם הכניס הנכרי מעצמו א"צ למחות בידו ואפי' בשבת ובלבד שלא יתן לו שכר ואפי' שכר מזונות אסור ובי"ט מותר ליתן לו שכר מזונות ובחה"מ מותר ליתן לו שכר ובלבד שלא ישכרנו ולא יסייע לו ולא ימסור לו שומר (א) ונ"ל דכ"ז דוקא במכניס צאן לדייר אבל כשהנכרי

נשמת אדם

שכר פעולה שאין לו מה יאכל אסור היאך הותר לשכור פועלים עכ"ל ולפי מה שכתבתי מאי קושיא דהא לכו"ע אם אין לו להם מותר . והשבתי לו דהא התם מיירי ביו"ט של פסח כדאית' במתני' ויוצאין על הכלאים ובפסח אין לך עני שבישראל כל שלא יהיה לו להם דהא אם אין לו מחוייבים הגבאים ליתן לו כדאיתא במשנה ובפוסקים ודברי המ"א צ"ל דל"ע . וראיתי בא"ר סי' תקמ"ב שנוטה ג"כ להתיר . אך שדבריו שם בס"ק ג' צריכין תיקון קצת מטעות הדפוס . וכ' עוד דזהו הכפל ל' בש"ע כדי שישתכר וירויח ר"ל שיהיה לו בהרוחה :

(ה) לבאורה יש להביא ראיה להתיר מהא דביצה י"ט ע"ב דס"ל להגמרא דאסור להקריב נדרים בחוה"מ ופריך אביי השתא שלמי משהינן נדרים מבעיא ע"ש . והא דנדרים אין קריבין בי"ט נפקא לן מלהם ולא לגבוה כמ"ש תוס' שם בדף י"ב ובדף כ' ע"ב . וע"כ קשה מ"פ אביי . דבשלמא שלמי דהיינו לצורך היום לצורך ביגול הדיוט מותר . משא"כ להקריב דאסור מלהם אע"ג דס"ל לאביי דקרא דלהם הוא דוקא בי"ט ולא בחוה"מ . וא"כ ה"נ הא דאסור בי"ט לצורך נכרי הוא מלהם ולא לנכרים . אם כן דוקא ביו"ט אסור אבל בחוה"מ מותר . אך ראיתי בש"מ שהקשה מהא דאיתא בתמורה י"ד ובחגיגה ז' דל"ל אלה תעשו לה' במועדיכם לומר דנדרים קרבין בחוה"מ וקשה ל"ל קרא תיפוק ליה השתא שלמי משהינן כקושיית אביי . ומתרץ דבילה מיירי שמקריב שלמים לאכול לצורך יו"ט ולכן קשה השתא שלמי כו' ולרווחא דמלתא הקשה הכי דכיון דלצורך י"ט הוא מש"ת לאסור'. וקרא דאלה תעשו נצרך אם רוצה להקריב שלא לצורך יו"ט ואפ"ה מתיר רחמנא מגזה"כ . ולפ"ז מוכח איפכא דמדאיצטריך קרא להתיר שלא לצורך בחוה"מ ש"מ דלהם קאי גם על חוה"מ . וא"כ לצורך נכרי דלית לן קרא להתיר ממילא אסור או מדאורייתא או מדרבנן ככל מלאכות האסורות במועד :

וי"ל מ"פ אביי השתא שלמי משהינן בין לפירש"י שכתב לקוץ עצים מן המחובר ואם כן הוי קוצר ובין אם נפרש כמו בכלל גדול מאן דשליף סלתא פרש"י עצים דקים ואם כן הוי טוחן לשיטת רוב הפוסקים דקצירה וטחינה לצורך אפילו ביו"ט אינו אסור אלא מדרבנן . ואם כן מ"פ אביי י"ט תוכיח שקצירה וטחינה מותר מן התורה ואפי' הכי נדרים ונדבות אסור מדאורייתא וא"כ ה"נ בחוה"מ אם שמותר אפילו מדרבנן כיון שהוא לצורך אבל נדרים ונדבות מה"ת לסתיר . ונ"ל דה"פ כיון דאפי' למ"ד מלאכות חוה"מ אסור מדאורייתא מ"מ ע"כ מסרה התורה לחכמים איזו מותר וכיון שרצו חכמים להתיר שלמי ולא אסרו כ"ש דהוי להו להתיר נו"ד וכ"ש לפי מ"ש הש"מ דהקושיא הוא נדרים ונדבות שהם לצורך יו"ט :

(ו) אע"ג דלכאורה היה כדבר האבד נ"ל דדוקא כשיהיה לו היזק ממש שיש בידו כבר אבל מה שעדיין אינו בידו לא מקרי היזק כדאיתא בפרק מי שהפך גבי מגילה . ע"ש בסי' רס"ו ובסי' תקל"ט סעיף ו' וע"ש במ"א בשם הרא"ש . וכמש"כ המ"א בסי' תקנ"ג סעיף ג' . וראיה גמורה מהא דאמרינן במ"ק ד' ו' ויוצאין אף על הכלאים ופריך מ"ש בחוה"מ אר"י משום שכר פעולה דמוזלי גבן ואמרינן שם ש"מ כי יהבינן להו לשכר מתרומת הלשכה דאי ש"ד מדידהו יהבינן להו מאי נפקא לן כל כמה דבעי ליתן להו ע"ש . הרי להדי' דדוק' משום שכר הקדש שרינן אבל משום שכר הדיוט אסור . ודוחק לו' דדוק' לפועלי ישראל אמרי' כמה דבעינן ליתן להו אבל לא בפועלי נכרים דאין לחלק בכך . ונ"ל ע"כ כמש"כ המ"א שם דדוקא בסחורה שרינן במוכר בזול אבל לא במלאכה גמורה . ולפ"ז לפי מש"כ המ"א בסי' רמ"ג דפנוי זבל הוי מלאכה דאורייתא . אסור לפנות ע"י נכרי אפי' כשישיג עכשיו בזול ועי' בנ"א מה שכתבתי בהלכות שבת במלאכת בונה כלל מ' סי' א' . אך יש לדחות דה"ק כיון דאמר יוצאין משמע שהוא עת קבוע לצאת היינו משום שכר הקדש אבל אי משל הדיוט לא הוי יוצאין בחוה"מ אלא אם ירצו בחוה"מ יעשו וא"ל יעשו כשירצו . אך יש להביא ראיה שהרי בתוס' י' ע"ב כתבו בשם ר"י דאפי' לקנות יין בזול כשימצא ביוקר לאחר המועד אסור. נ"ל דמ"ש בהג"א וכן המרדכי בשם ר"ת הביאו הב"י בסי' תקל"ט שאין ראיה לאיסור. ולא הביאו ראיה לאיסור מהא שכתבתי היינו משום דשאני מו"מ ממלאכה גמור':

(א) הקשה המ"א בסי' תקל"ז ס"ק י"ד דהא אדרבה בשכר עדיף דאמרינן נכרי אדעתא דנפשיה עביד וכתב וז"ל כיון דמלאכת מחובר הוא אפילו בקנן אסור . אלא כיון שמזבל אינו מלאכה גמורה אם עשה הנכרי מעצמו א"צ למחות עכ"ל ע"ש . ודבריו צ"ע שהרי בס"ק י"ב כתב המ"א בשם הב"י דזיבול השדה הוי תולדה דזורע או חורש . ועי' בהלכות שבת במלאכת חורש ס"ק א' שכתבתי דלכו"ע המזבל שדהו בשבת חייב משום זורע או משום חורש כדאיתא בירושלמי להדיא דכל שהוא לייפות הקרקע חייב . וכ"פ הרמב"ם בפ"ז מהלכות שבת הלכה א' ובאמת דברי הב"י הם מדוקדקים שכתב וז"ל אין מדיירין שמכניסין בהמות לשדה כו' וכל הלילה מטיילות עד שמזדבלת כל השדה ואסרו אף על פי שאינו בידים מפני שנראה כמזבל והמזבל מתולדות זורע או חורש עכ"ל . וא"כ נראה שיש ט"ס בדברי המ"א ס"ק י"ד וצ"ל אלא כיון שמדייר אינו מלאכה גמורה אבל ודאי מזבל בידים הוי מלאכה גמורה ואסור להניח הנכרי לעשותו ואינו מותר רק לדייר וז"ל הב"י שם ביו"ט במזונות לאחר יום טוב יתן לו מזונות דמזונות לא מחזי כשכר ממש וכיון דמדייר אינו למלאכה גמורה שרי עכ"ל . ונ"ל מה שכתב הב"י דלאחר יו"ט יתן לו מזונות ס"ל כרא"ד הביאו הה"ג שם דבי"ט אסור לאכול עמו ע"ש . ומיהו הב"י כתב שם דגם דבחוה"מ לא

בשהנכרי מזבל ממש דזה מלאכה דאורייתא אסור להניחו ואפי' קצץ מעי"ט אסור וה"ה בחה"מ דכל מלאכת מחובר אסור ע"י נכרי אפי' בחה"מ (שם סעיף י"ד):

כלל קח הזורע הקוצר המעמר הדש הזורה הבורר הטוחן המרקד הלש והאופה:

א זריעה אסורה במועד בכל ענין ואם היה כבר זרוע וצריך להשקותו במים אע"ג דגם זה תולדה דזורע מ"מ יש בו ענינים שהתירו בהם כגון אם יפסדו הזרעים וכן ירקית שרוצה לאכלן במועד יכול לדלות מים להשקותן כדי שיגדלו ויהיו ראוים למועד אע"ג שהוא טורח גדול לצורך המועד התירו לפיכך אם אינו רוצה לאכלן במועד רק כדי להשביחן אסור ואפי' המשכה בלא הדלאה אסור (מ"א וט"ז) וכיון שאין דינים אלו מצוים בינינו לא כתבתים ומבוארים בש"ע סי' תקל"ז:

ב קצירה אסורה במועד ואפי' כשקוצר ענפי האילן לתקן האילן אסור ואם צריך לענפים להאכיל לבהמה צריך לעשות היכר כגון שיקוץ כולם מצד אחד (תקל"ז) אבל כשצריך למועד מותר לפיכך מותר לקוץ עצים ממחובר ולעקור בשות שראוי להטיל בשכר ולעקור שומשמין לאכול הגרעינים וכן כל מיני ירקות ופירות שרוצה לאכול במועד מותר לתלוש וכ"ז דוקא מה שצריך למועד ומ"מ א"צ לצמצם אלא עושה בהרווחה ואם יותיר יותיר ובלבד שלא יערים לומר לאחר שתלש אלו יאמר באלו אני רוצה כיון דאין אחד משובח מחבירו ומ"מ אם הערים מותר (סי' תקל"ג מ"א ס"ק כ') ואם ליקט פירות והותיר וירא שיתעפשו מותר לכבשם אבל אסור ללקט תחלה כדי לכבוש ואפי' לא ימצא לאחר המועד דמלאכה גמורה לא התירו משום זה דאין זה דבר האבד ואסור לקצוץ אילן אא"כ צריך לבשל ולחמם הבית וכיוצא בו אבל לצורך נסורת שלו אסור (שם א"ר וכן הוא בגמרא) ולענין ביקוע עצים נוהגים להכין הכל מעי"ט אם לא במקום הפ"מ אבל ביד מותר (שם):

ג ומ"מ אם יש לו גן אצל גן של נכרי וגדר אחד להם והנכרי לוקט פירות שלו בחה"מ ואם לא ילקט הישראל גם פירות שלא יפסיד יכול גם הישראל ללקט את שלו דהוי דבר האבד ואם ירא שיתעפשו מותר לכבשם כיון דהוא דבר האבד ולא עוד אלא שאם אין לו כלים במה לכבוש מותר לעשות חביות וכל צרכיו בלא שינוי אם א"א בענין אחר ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד (סי' תקל"ז):

ד אסור לקצור שדהו בחה"מ אם אינו נפסד אם יעמוד לאחר המועד ואם אין לו מה יאכל אפי' מוצא בשוק לקנות אין מצריכין אותו ליקח מן השוק אלא קוצר ומעמר וזורה ובורר כדרכו ובלבד שלא ידוש כדרכו אלא בשינוי (א) והנ"מ שא"צ אלא לו לבדו אבל אם הוא צריך לדוש לצורך רבים דש כדרכו (שם) ומותר להלוב הבהמות אפי' שלא לצורך המועד אע"ג דהוי מלאכה גמורה כמו דש דהוי כדבר האבד שמכחיש הבהמה (תקל"ג):

ה וכן מותר לטחון ולרקד ולעשות שכר לצורך המועד אפי' כיון מלאכתו דבצורך אכילה מותר לכוין מלאכתו במועד ואפי' יש לו לחם מותר לטחון לאפות פת חמה דפת חמה עדיף וה"ה בשכר אם החדש עדיף ובלבד שלא יהיה ערמה בדבר לעשות יותר בכוונה ואם הערים מותר לאכלו אבל אסור לטחון אם יש לו קמח דאין שבח בקמח שנטחן היום או מימים רבים (שם):

ו נ"ל דאפי' אם יש לו פת נקיה מותר לאפות פת קיבר אע"ג דבי"ט אסור בחה"מ מותר ובלבד שצריך עכ"פ ג"כ קצת במועד ועושה בהרווחה ואם יותיר יותיר ובשעת הדחק כגון שלא יוכל לאפות תיכף לאחר המועד יש לסמוך להתיר לאפות ע"י שצריך קצת להערים

נשמת אדם

לא יתן שכר רק אחר המועד דוקא (אסור) וגם דברי השלבוש אינו מדוקדק שכתב מפני שנראה כמזבל בעצמו עיין שם :

(א) כ"כ המ"א ול"ע דמ"ש מלאכת דש מזורה ובורר דמותר כדרכו ובאמת המעיין ברמב"ם שכתב בפ"ז הלכה ג' דכל שיש בו הפסד א"צ שינוי והיינו כדאמרינן מאן תנא דדבר האבד צריך שינוי דלא כר"י ואנן קיי"ל כר"י ובהל' ו' כתב אם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר כו' ובלבד שלא ידוש בפרות דכל דבר שאין בו הפסד צריך לשנות וכן כל כיוצא בזה עכ"ל כוונתו כל דבר שאינו אבד כמו שכתב בהלכה ג' כל שיש בו הפסד היינו דבר האבד מותר וס"ל לרמב"ם דדוקא בדבר האבד מותר בלא שינוי אבל באינו אבד רק מפני שאין לו מה יאכל לא התירו רק בשינוי ומדמה זה לצורך נגד במועד דצריך לשנות ובאמת אף בשאר מלאכות כגון זורה ובורר וטוחן כיוצא בו אם אפשר לשנות צריך והא דפריך בגמרא ואי ר"י הוא נמי בפרות היינו דמשמע ליה הא דאיתא בברייתא ובלבד שלא ידוש בפרות קאי נמי אדבר האבד כדאיתא שם ואפילו הכי צריך לשנות ולכן פריך דעכ"פ בדבר האבד למה ישנה ומשני הש"ס דאין זה שינוי גמור והטור דנקט כדרכו באמת ס"ל דהטעם דלא ידוש בפרות כרש"י משום דאוושא מלתא אך באמת לא משמע כן דאדרבה אין לו מה יאכל עדיף מדבר האבד שהרי לתנא דברייתא משום דבר האבד אסור במחובר ואפ"ה מותר אין לו מה יאכל ועכ"פ דברי המ"א צריך עיון שכ' דלדידן צריך לשנות דא"כ הול"ל דגם בשאר מלאכה צריך לשנות לרמב"ם וכיון דהש"ע כתב מותר כדרכו וא"כ ה"ה הדין בדישה דמ"מ ואף לפי מה שכתב הב"י בדעת הרמב"ם דבכל דבר שאין בו הפסד אם עושה ע"י שינוי צריך לשנות גם לר"י אם כן קשה מ"מ דישה משאר מלאכות ול"ע אחר זה מצאתי בלה"מ שכתב לפרש דברי רמב"ם כמו שפירשתי ותמיה לי דבגמרא לא משמע הכי כמ"ש דאין לו מה יאכל עדיף :

עיין

להערים ולעשות בכוונה יותר כיון שהערמה זו אינו ניכר כ"כ (ג) וכ"ש כשעושה פת אחד או (לעקיך) אחד גדול שאין בו אלא טורח אחד דנ"ל דמיתר לכ"ע :

ז אם א"צ לקצור או שאר מלאכות רק מעט לצורך דמועד ואינו מוצא מי שיקצור או יטחון לו מעט מותר לקצור ולטחון הרבה דכ"ז הוא לצורך אותו מועט שצריך (ריטב"א בשם רבו הובא מרמב"ס) :

כלל קט הגוזז (סי' תקל"א) :

א אסור לגזות צאני בחוה"מ :

ב אסור לגלח במועד אע"ג דהוא צורך י"ט מ"מ אסרו חכמים כדי שיגלח מעי"ט ולא יכנס למועד כשהוא מנוול ולכן אפילו אם גילח מעי"ט אסור לגלח דמי יודע אם גילח ומזה הטעם אפי' היה אנוס או שהיה חולה ונתרפא ואפי' לא היה לו אומן מערב יו"ט מ"מ אסור לגלח משום ד"ז מוכח מילתא :

ג וכן אסיר ליטול הצפרנים ואם נוטלן מעי"ט מותר ליטלן בחוה"מ דהא יש מתירין לעולם וכן לצורך טבילה נוטלן כדרכן בחול :

ד מי שיש לו שחין בראשו מותר לגלח השער אפי' בתער (א"ר) (א) :

ה היוצא מבית אסורים בין שהיה חבוש אצל נכרים או ישראל מותר לגלח דכיון שהיה בצער לא גילח וכן הבא ממדינת הים דמפורסם הדבר ודוקא כשלא היה בישוב בעי"ט דאל"כ היה לו לגלח עי"ט כל אלו אפי' היה שהות בעי"ט לגלח רק שלא היה לו פנאי ביום לגלח מותרין ומ"מ לא יגלחו אלא בצנעה (נ"ע דהכולם כ' הטור והש"ע ולא היה לו פנאי משמע אף שהיה עדיין יום גדול ובא ממדינת הים כ' ולא היה שהות ביום וכ"כ הב"י בשם רי"ו והלבוש העתיק ולא היה לו שהות וצ"ע) :

ו מותר לגלח לקטן במועד דכיון דאין עליו מצוה לגלח מעי"ט ל"ג עליו ומ"מ אם נראה כגדול לא יגלח בפרהסיא :

ז אבל שחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל מותר לגלח במועד שהרי לא היה יכול לגלח בע"ש שעדיין היה תוך ז' :

ח מי שהמיר ושב והמנהג שאין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה עד שיגלח מותר לגלח במועד :

ט כל אדם מותר ליטול שפה אפי' בפרהסיא וכן מותר לחוף ולסרוק הראש במועד אע"פ שמשיר השער ואין בזה משום גילוח :

כלל קי המלבן והמנפץ והצובע והטווה כו' והאורג כו' הקושר והמתיר כו' הצד והשוחט כו' :

א אין מכבסין במועד כדי שיכבס מעי"ט ולא יכנס למועד כשהוא מנוול אבל הבא ממדינת הים והיוצא מבית אסורים או שביה ולא היה לו שהות לכבס מעי"ט מותר וכן אשה שצריכה ללבוש לבנים ולא היתה יכולה לכבס מעי"ט כגון שפרסה נדה בי"ט ומי שאין לו אלא חלוק א' ומיהו לא יכבסו אלא חלוק א' ואם אינו מכבס ע"ג הנהר אזי יכבס בצנעה ואם מכבס בנהר מותר אע"ג דהוי פרהסיא כיון שמתכבס שם יפה (תקל"ד) :

ב בגדי קטנים שמלפפין בהם מותר לכבס אפי' הרבה כיון שמשתינין תמיד וצריך להם הרבה (שם) ומטפחת הידים וכן (פאטשילע) של חוטם כיון שמתלכלכים תמיד מדינא מותר לכבסן אפי' יש לו הרב' אך כיון שמנהגנו שאין מחליפין המטפח' רק מע"ש לע"ש אסור לכבסן:

ג כלי פשתן מדינא מותר לכבס דאין לנו הכיבוס כמו שהיו מכבסין בזמן הגמ' אך נהגו בו איסור ואסור להתיר ומזה נתפשט שנותנין לנכרי לכבס כתונת א' אם מכבס חוץ לבית אע"ג דכל מה שאסור אסור גם ע"י נכרי מ"מ בזה מקילין (א"ר בשם פרישה שם) :

ד מותר למעך בגדי פשתן בידים אחר הכבוס כדי ללבנן ולרככן אם הוא לצורך המועד וכן מותר להחליקן בכלי כדרכן אבל אסור לעשות קמטים שקורין (פאלדן) או (פאלבן) דזה מעשה אומן (תקמ"א) :

נשמת אדם

המנפץ

(ג) עיין א"ר שכתב דגם דעת רי"ף כרמב"ם וריטב"א אף שכתב דנראה להלכה דאין מערימין מ"מ כתב שהרמב"ם מיקל וע' בב"י ואפשר כיון דאמר בפרק תולין הערמה דרבנן הוא ע"ש והרמב"ם לשיטתו דמלאכת חוה"מ דרבנן וריטב"א לשיטתו וצ"ע ונ"ל דאם צריך לאכול פת א' מותר שהרי בסי' תק"ז כתב מ"א בשם רש"ל להקל אפי' ביו"ט ומכ"ש כשאינו טורח רק שעושה פת א' גדולה דהוי דומיא דממלא כתנור חבית של מים אע"פ שא"צ אלא לקיתון אחד והיינו משום שבכל טרחא א' עי' בסי' תק"ג :

(א) המ"א בסי' תקל"א ס"ק י"ב כתב בשם לקוטי פרדס דאסור וכא"ר מתיר וכ"כ סת"א וצריך עיון על אלו הגדולים שנעלם מהם תוספתא מפורשת בפסחים פ"ג וז"ל הספרין שם; נזיר ומצורע ומי שעלתה לו מכה בראשו מספרין במועד ע"כ ולפ"ז מה שכתב בליקוטי פרדס לפי שהקזת דם הוא פיקוח נפש ודאי דאין ר"ל פיקוח נפש ממש דא"כ אפי' בשבת שרי אלא כתב רק לסניף בעלמא אבל גם רש"י מודה דבכל מכה מותר ומה שכתב הרע"ב בפ"ג דמ"ק וגילוח דנתק לא קא חשיב משום שאינו אלא דבר מועט ל"ד נתק

כתב

ה המנפץ והצובע מה שאסור בי"ט אסור במועד (שם) :

ו המטוה אסור בחה"מ אעפ"כ מותר למוות לו ציצית לבגדיו ואפי' בלא שנוי אבל לא ימטוה בגלגל שקורין (ספינרא"ד) אלא בידיו או על ירכו (תקמ"ס) :

ז הצריך לתפור לצורך המועד כמבואר לקמן ואין לו חוט במה לתפור צ"ע אם מותר לטוות חוט לתפור בו (א) :

ח כל צרכי אריגה הכל אסור ואפי' לארוג רשתות לצוד בהם אסור דאין זה בכלל מכשירי א"נ שאינו מכשיר המאכל כמו תנור וסכין אבל זה לא הוי אפי' מכשירין וכיון שהוא מלאכת אומן אסור אבל מותר לארוג מצודות מערבית וכיוצא בו לצורך המועד שאין זה אלא מעשה הדיוט (תקמ"א) :

ט לגדל הפתילות נכון להכין מעי"ט ומ"מ בדיעבד מותר לגדל מצמר גפן דהוי מעשה הדיוט (עיין בא"ר בס"י תקמ"א) ונ"ל דלכ"ע אסור לעשות נרות של חלב ופשיטא של שעוה דאיכא נ"כ מירוח ובמדומה שנוהגין היתר לצורך מועד :

י מטה שמסרגין אותה בחבלים אם היה בה דבלים רק שנתרפו מותר לכ"ע למתוח אותן ולשום בה להחליה חבלים לסרג אותה יש אוסרין (עיין ב"י וא"ר) ולכ"ע אסור לגדל להחליה חבלים לסרג בהם אע"פ שהוא לצורך המועד (שם) :

יא הקושר והמתיר לא נזכר מה דינו ונ"ל דמה שאינו לצורך המועד אסור לכ"ע :

יב דהיתפר אסור במועד ומי שצריך בגד לבוש מותר לתפור אותו מעשה הדיוט דהיינו שיעשה תפירות רחבות והפירה א' למעלה וא' למטה כשיני הכלב אבל מה שישנה לאדוז הכדט בענין אחר מכה שדרכו לא מדני ונ"ל דאם אין לו מי שיעשה לו בגד לצורך המועד בענין זה מותר ליתן שכר לפועל שאין לו כי אם לחם לכ"ע כדי שיהיו לו צרכי יו"ט בריוח (שם ועיין לעיל בכ"א כלל ק"ז סי' ד') :

יג אסור לתקן מלבושיו ומנעליו הקרועים אע"פ שנתקרעו יותר דלא מקרי דבר האבד בשביל מעט הוכנה כלקול אבל אם יתקרעו לגמרי יש מתירין (ט"ז) ומיהו ע"י שנוי מותר להכן אפי' לא יתקרעו לגמרי כמו בכי' הקודם (שם) :

יד צידה אסור שלא לצורך דמועד ולצורך דמועד מותר ומ"מ מותר לצוד כל מה שיכול וכן מותר למלוח דכל ע"י הערמה דהמיד יאמר אולי יזדמן לי דג יותר משובח מזה ואע"ג דבמלידה לא שייך זה שהרי כבר יש לפניו גם היותר טוב מ"מ כיון דמליחת אוכלין גם בשבה אין בו מלאכה כדאיתא בהלכות שבת במלאכת מעבד התירו בחוה"מ ומותר לצוד בפרדכיא שניכר לכל שעושה לצורך המועד ודוקא שאין אומנתו בכך אבל אם היה צייד לרביב עושה בצנעה כדלעיל כלל ק"ו סי' ד' (תקל"ג) :

טו לשחוט ולהפשיט מותר לצורך המועד :

טז למלוח העור ולעבדו אסור שאין זה צורך המועד וכן אסור למלוח אוכלין או לכבוש כ"מלין אם לא ע"י הערמה כמבואר בסי' י"ד וכן מותר לקנות פירות וירקות וכיוצא בו שלא ימצא לקנות אחר המועד וכיון שמותר לקנותם ואז אם לא ימלחם או יכבשם יפסדו מותר גם למלחן ולכבשן כיון דמקח וממכר וגם המליחה אינו מלאכה גמורה התירו (תקל"ג) :

יז דין מגהק בעור ובשאר דברים אסור במועד (עיין בכל' שבת) ומ"מ כל רפואה מותר במועד ונ"ל דה"ה לכוחה רמיד וכן כל עשיית רפואות אפי' דברים שהם מלאכה גמורה (ב) (תקל"ג):

יח המהתך לבדה אסור כמבואר במלאכת מהתך אם לא לצורך המועד דאז מותר (כנ"ל) :

כלל קיא הכותב (סי' תקמ"ה) :

א אסור לכתוב בחוה"מ ואפי' דגיה אות אחת בספר אסור ודוקא בכתב שכותבין בו סת"מ דהוי מעשה אומן ואפי' הוא צורך רבים אם אינו צורך להם במועד אבל אם אין להם ספר אחר לקרות בו בצבור מותר דהוי דבר האבד שהרי זה מצוה עוברת משא"כ בנין בהכ"נ

נשמת אדם

(א) כתב המ"א סס"י תקמ"ס דכל שמותר לכתוב מותר לתקן הקולמוס והדיו דליכא כ"כ מלאכה אבל לתפור נברכת הכובסין לכבס דבר המותר לכבס אסור וא"כ משמע כל שיש מלאכה גמורה אסור ונ"ל דכוונתו דתיקון הקולמוס אין בו טירחא כ"כ דאטו כמתקן קולמוס והשורה דין בשבת לא יהיה חייב וא"כ כיון דטווית חוט א"כ בידו אין בו טורח כ"כ נ"ל דמותר ומכ"ש כשמבנה קלת וכן מוכרת תילוק זה שהרי בסי' תקמ"א סעיף ב' דאע"ג דמותר לארוג במצות אע"פ כן אסור לגדל כתכלים עיין שם במ"א וע"כ משום שהוא טורח גדול :

(ב) אף דלכאורה מדברי רי"ף ורא"ש שכתב הב"י סוף סי' תקל"ב משמע דוקא לעשות לרפואה שאינו בשבת אלא משום שבות משמע דמלאכה גמורה אסור כ"ל דליתא שהרי הקזת דם הוא מלאכה גמורה כדאיתא בהלכות שבת במלאכת שוחט ואפ"ה מותר להקיז דם לבהמה בחה"מ כדאיתא בסי' תקל"ו וכ"כ תוס' בהדיא במ"ק ד' י' וא"כ כ"ש לצורך גוף האדם דאין לך דבר אבד גדול מזה וכא דתני בתוספתא שוחק מי דקליס כו' היינו משום שרלה להשמיעי' שברא"שונה היו אוסרים אפי' בזה ונ"ל שהיו סוברים דדוקא מה שהוא לצורך אוכל נפש מותר ובוודאי לא מיירי בחולי שכולל כל הגוף דזה אפי'

בהכ"נ בכלל ק"ו ואפילו לכתוב לכתחלה ע"י סופרים הרבה או להשלים כשאין להם ספר אחר מותר :

ב כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו אפי' להניחן לאחר המועד ואם אין לסופר מה יאכל מותר לכתוב ולמכור לאחרים עד שיהיו לו הוצאותיו בריוח לשמחת י"ט · ולהניחן במועד במקום שמניחין תפילין מותר בכל ענין ואינו אסור אלא הכתיבה דהוי מעשה אומן אבל העשייה מותר לעולם :

ג מותר לכתוב חשבונותיו ויציאותיו וכתבים שכותבים כשמלוים על משכנות דכ"ז הוא דבר האבד דאם לא יכתוב ישכחם ואם אינו דבר האבד אסור אא"כ הוא לצורך המועד דאז שרי לכתוב בכתב שלנו דהוי מעשה הדיוט :

ד אגרת שלום מאדם לחבירו יש אוסרין ונהגו להקל כיון דכתב שלנו הוא מעשה הדיוט ונוהגין לשנות קצת לכתוב שורה עליונה עקומה דאע"ג דבה"ג לא מקרי שינוי ולכן כל דבר שאסור לכתוב לא מהני זה מ"מ בזה כיון דבלא"ה יש מתירין נוהגין להקל :

ה אין כותבין שט"ח במועד אם לא נתן לו עדיין המעות אבל כשנתן לו כבר המעות דיש לחוש שמא ימותו העדים ויבא להפסד וכן אם אינו מאמינו מלוה ללוה והלוה צריך למעות בחוה"מ אפילו שאינו לצורך המועד מותר אבל כשלוה לצורך אחר המועד אסור ואם לא ימצא אחר המועד מעות ללות מותר לכתוב דהוי דבר האבד או שאין לו לסופר מה לאכול ה"ז כותב ומותר לכתוב שטר מכירה כשמוכר במועד לצורך המועד אבל כשמכר קודם למועד אסור לכתוב במועד דאף שיחזרו בהן ליכא פסידא דיכול לקנות במקום אחר ואסור לכתוב שטרי אריסות וקבלנות שקיבל קודם המועד :

ו מי ששלחו לשאול ממנו שאלה ואין השליח רוצה להתעכב עד אחר המועד מותר לכתבה ולהעתיקה אם לא ימצא לאחר המועד וה"ה אם למד בעצמו דבר חידוש מותר לכתבו שלא ישכח וכן אם שמע דבר חידוש או ראה ספר מחודש ולא ימצא לאחר המועד מותר ובלבד שלא יכתוב שום אות בכתיבת כת"מ רק דוקא בכתיבה שלנו כתב משיטא שקורין (גימעכלמן) (מ"ז סס) אבל אם כבר כתובים אצלו רק שאינם מסודרים אצלו נ"ל דאסור לסדרם דהיינו לחזור ולכתבם אבל מותר לסדרם ובלבד שלא יחברם ולא יתפרם יחד (עיין בא"ר וצ"ע) :

ז ב"ד שמותר לכתוב מותר בלא שינוי ולעשות הקולמוס ודיו ואסור לתקן קונטרס לכתוב עליו אחר המועד (מ"א סס) :

ח נ"ל דאם שלח שלוחו (ליריד) מותר למשלח לכתוב לו אגרת בענין סחורתו לכ"ע כמו בסי' נ' דכ"ז הוי דבר האבוד :

כלל קיב דין מקח וממכר (סי' תקל"ט) :

א כל סחורה אסורה אפילו כל שהוא מפני הטורח בין לקנות בין למכור מיהו אם נזדמן לו ריוח מרובה במועד יכול למכור ולקנות בצנעה ויוציא לשמחת יו"ט יותר ממה שהיה דעתו להוציא :

ב אם יש לו סחורה שאם לא ימכרנה עתה יפסיד מהקרן מותר למכרה ונ"ל דאפילו אם מסתפק שמא יבא לידי הפסד מן הקרן מותר (עיין לעיל כלל ק"ו סי' ה') ובמקח וממכר לכ"ע מותר (וכ"כ תוס' בהדיא דף י' ע"ב ד"ה ובדבר האבד) אבל אם לא יפסיד מהקרן אף שלא ירויח ג"כ אסיר דעבורי רווחא לא מקרי פסידא אם לא שהוא ריוח מרובה כדלעיל סימן א' ומ"מ מי שדחוק במעות ועי"ז מקמץ להוציא לשמחת י"ט ואילו היה לו מעות בריוח היה מוציא יותר מותר למכור כדי שיוציא יותר לשמחת י"ט ואפילו בענין זה אינו מותר רק שתהיה החנות סגורה ופתוחה במקצת כשבא הקונה ליקח אבל בלא"ה אף זה אסור :

ג אם בא (יריד) בחוה"מ או אפילו יומא דשוקא שאינו שכיח כלל כגון אסיפת הוועד שקורין (סיימיק) ואפשר דה"ה כשחל השבוע שלפני פסח בחוה"מ וידוע דאז הם קונים הרבה חשוב ביומא דשוקא דלא שכיח וצ"ע וכן כשבאו ספינות וסוחרים שאינם שכיחים תמיד או שמבקשים ללכת ומוכרים בזול או קונים ביוקר מותר לקנות ולמכור כדרכו וחשבינן הפסד ריוח כהפסד קרן אבל יום השוק הקבוע בכל שבוע אסור :

ד וכן מי שצריך לקנות יין בעת הבציר לצורך שתיית כל השנה ואם לא יקנה עתה לא ימצא כ"כ בזול מותר לקנות ולתקן החבית דאם לא תהיה החבית מתוקנת יפסיד היין ולכן מותר אע"ג דתיקון החבית הוי מלאכה גמורה ומלאכה גמורה אסור משום עבורי רווחא אלא

נשמת אדם

אפי' בסכנה מותר אלא באדם שבא עד שלא בריא ר"ע והתיר זה אפי' לבריא אבל במקום חולי לא גזרו כלל ולכן אני תמה על המ"א שכתב ס"ס תקל"ב פי' שמותר לעשות כו' דלענ"ד אפי' מלאכה גמורה מותר לצורך רפואה ואם בא להשמועי' דאפי' לבריא מותר מ"מ לא הו"ל לכתוב ולפרש מה שכתב בש"ע כל רפואה מותר פי' שמותר לעשות אלא הו"ל לכתוב דגם זה מותר :

אלא דכיון דמותר לקנות מותר ג"כ לתקן ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד אבל להרויח אסור לקנות אם לא שלא ימצא כלל לאחר המועד להרויח בו אבל כשימצא רק שיהיה יותר ביוקר ולא יוכל להרויח בו כ"כ נ"ל דאסור (ובזה מדוקדק ל' רמ"א בהג"ה ועי"ש בב"י וע' בכללים סי' ז') (א)

ה אין לוקחין בתים עבדים ובהמה ואבנים אלא לצורך המועד או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל או לצורך השכיר או הסרסור שמוליך הדברים הנקנים שאין לו מה יאכל :

ו ודוקא אלו שיש פרסום בקנייתן לכן אסורים מדינא אבל שאר כלים כשלא ימצא לקנות לאחר המועד מותר אבל אם יכול לקנותן לאחר המועד מדינא אין נכון לקנותם מ"מ נהגו לקנותם בצנעה ואין למחות בידם שיש להם על מי שיסמכו (עי' ס"י תקל"ט במ"א ס"ק ס"ו) :

ז מוכרי פירות או ירק וכל דבר שאינו מתקיים מוכרים כדרכן בפרהסיא שהכל יודעין שהוא לצורך המועד ומוכרי תבלין אע"פ שהוא דבר המתקיים לא בעי צנעא דהכל יודעין שהוא לצורך המועד וכיון דמותר לפתוח החנות לצורך ישראל כשבא נכרי לקנות גם כן מותר למכור לו :

ח מן העו"ג מותר לקנות הכל דהוי כמציל מידם (מ"א ס"ק ט"ו) וכן נכרי שפרע לישראל בסחורה וכיוצא בו מותר לקבל ממנו ופשיטא דמותר לתבוע אותו בדין ועכשיו כיון שאנו רואין החובות מתקלקלים נוהגין לתבוע אף לישראל בדין במועד דחשבינן לדבר האבד :

ט בימי הפסח שנמצא דגים על שפת המים אסור לאספם כדי לייבשם או למלחם אא"כ יהיו ראוים לאכול מהם במועד (עיין לעיל במלאכת ל"ט) :

י חילוף מטבעות אסור :

כלל קיג דין בנין וסתירה (סימן תק"מ) :

א בנין אפי' כ"ש אסור ומ"מ מותר ליטול גבשושית שבבית וכן מותר לתקן סדקים שבגג ובלבד שלא יתקן בכלי אומנות רק בידיו :

ב ציר הדלת והמנעול וכיוצא בו שהוא דבר האבד שאם ישאר ביתו פתוח יגנבו מותר לתקן כדרכו בלא שינוי ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד וכן כותל חצר הסמוך לרה"ר שנפל בונהו כדרכו ואם היה נוטה ליפול סותרו מפני הסכנה ובונהו כדרכו דאל"כ ממנע ולא סתיר ולכן במקום שאין סכנה אסור לסתור ולבנותו אפי' איכא חשש גנבי וכותל חצר שבינו לחבירו בונה מעשה הדיוט :

ג מותר לבנות אבוס לבהמה ואצטבא לישב או לישן עליה ובלבד שיעשה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן דאע"ג דהוא לצורך המועד כיון שאינו צורך א"נ אסור מעשה אומן :

ד תנור וכירים וכן קדרות ואלפסין שאפשר לאפות בו במועד מותר לעשות כדרכו דהוי צורך א"נ ואם לאו אסור וכן מותר לחדד הסכין ואם נשבר במועד מותר לעשות אחרת בלא שינוי דכ"ז הוי לצורך א"נ ואפי' אם אפשר להשאיל מחבירו :

ה אם הזמן הוא קור מותר להעמיד תנור בית החורף להסיק הבית ונ"ל דה"ה אם נשבר החלון בענין שאם לא יסתום אותו ישב בקור מותר לתקנו :

ו מנקרים את הרחיים :

כלל קיד דין הוצאה בחוה"מ ודברים שאסור משום טורח (סי' תקל"ס) :

א אע"ג דהוצאה מותר אפילו בי"ט מ"מ אפילו בחוה"מ אסרו דברים שיש בו טורח גדול אפילו במקום דמותר להוציא אפילו בשבת ולכן אין מפנין מחצר לחצר דרך רה"ר אפילו מכעורה לנאה אבל אם יש פתח בין ב' החצרות מותר לפנות אבל מבית לבית באותו חצר מותר

נשמת אדם

(א) כן מוכח שהרי בשיירא כתב הטור בסי' תקל"ט כהרא"ש דבין לקנות ובין למכור מותר דלא כרמב"ם שאוסר לקנות משום להשתכר אלא דוקא לצרכו ואפ"ה בקניית היין דבעיר כתב בהדיא דוקא לצורך שתייתו מותר אבל יותר מכדי צרכו אסור וע"כ צ"ל דדוקא בדבר שאינו מצוי כלל כמ"ש בהדיא גבי שיירא וז"ל שאין מצויין כלל אחר המועד אבל ביין עכ"פ ימצא ג"כ לאחר המועד ולכן תימה על הב"י שכתב ומ"ש אבל יותר מצורך שתייתו אסור דהוי כסחורה ויש לדחות כיון דאינו מצוי תדיר הוי כדין שיירות וז"ה וכמ"ש הב"י שם בדברי הרא"ש דמיירי שימצא לקנות אחר המועד ע"ש וצ"ע ודעת התוספות שם משמע דס"ל כדעת רמב"ן דלקנות לצרכו מותר אבל להשתכר אסור ע"ש :

(ג) המעיין במ"א סעי' תקל"ט משמע דבמקח וממכר אסור שכתב דלכן מותר בהלואה לאותן שרגילין דלא דמי כ"כ לפרקמטיא דהתם יש טורח גדול בדקדוק שוי המקח כו' משמע דמקח אסור אבל המעיין בתשובות הרא"ש כלל כ"ג סי' ד' וז"ל לענין הלואה בחה"מ אע"פ דדמי הלואה לפרקמטיא אינו דומה לגמרי כי בפרקמטיא יש טורח גדול כו' ומה שכתב במנהגי הר"מ שלמארופיא שלו היה מלוה בהם אותו שבוע כדי שלא יסורו ממנו ודבר האבד מותר מאחר שחושב אותו דבר האבד לא ידעתי למה היה מלוה בהם אפי' בשכר מותר כמו שיירא עכ"ל וכן העתיק הב"י הרי להדיא דדוקא להלוות בשכר למי שאינו רגיל ע"ז כתב הרא"ש דג"ד לפרקמטיא אבל למי שרגיל דכתב הרא"ש דהוי דבר האבד בוודאי אין חילוק בין הלואה לפרקמטיא ושוב מצאתי בנהגות שכ"כ להדיא דברגיל מותר משום דבר האבד ולאינו רגיל אוסר מטעם דל"ד לפרקמטיא ולכן נ"ל שדברי המגן אברהם נכתב שלא במקומו אלא דקאי גם כן למי שאינו רגיל :

שלא

מותר וכן אפי' דרך מבוי מבית לבית הסמוך לו יש מתירין ואם מתירא מחמת גנבים ושאר פסידא הכל מותר ואפי' מעיר לעיר בדבר האבד מותר אבל בדבר שאינו אבוד אסור להסיע אפי' מבונו (סי' תקל"ח) :

ב אם הוא דר בחצר אחר מותר לפנות לחצר שלו אפי' מנאה לכעורה ששמחה לאדם לדור בשלו ודוקא לחצר ש"ו אבל משום שאר הנאה כגון שהיה דר עם חבירו בשכינות ורוצה לדור בבית מיוחד אע"פ שנוח לאדם מ"מ אסור ומ"מ אם היה דר בין הנכרים או ענין אחר הנדמה לזה יש להתיר על פי ראות עיני המורה (תקל"ס) :

ג שולה פשתנו מן המשרה וכל כיוצא בזה מדבר האבד ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד ומותר להכניס פירות מפני הגנבים אם אינם במקום המשתמר ומיהו יעשה בצנעה כגון שיכנים בלילה ואם הוא דבר שיש בו פרסום בלילה יותר מביום כגון שצריך להכניסו באבוקו' ובקולות יכניסם ביום ואם א"א לעשותן כ"א בפרהסיא הכל שרי בדבר האבד (סי' תקל"ח) :

ד מי שיש לו סחורה שאם לא יהפכנה ממטה למעלה תתקלקל מותר להפכה בחוה"מ היו לו פירות שטוחין בשדה ליבש וירא מהמטר מותר להפותם בקש אפי' חיפוי עב (סס) :

ה הזבל שבחצר אסור להוציא אלא יסלקנו לצדדים ואם נתרבה עד שנעשה החצר כרפת מותר להוציא לאשפה (סס) :

ו מביאין מבית האומן כלים שהם לצורך המועד אבל מה שאינו לצורך המועד אסור שיחשדוהו שנתן לתקנו במועד ואפי' מאומן נכרי אסור ואם אין לאומן מה יאכל וצריך ליתן לו שכרו אם אינו מאמינו מניחן בבית הסמוך לו ואם חושש שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת אבל לא יביאם לביתו אלא בצנעה (סי' תקל"ד) :

כלל קטו דין מלאכה ע"י נכרי ודין לשכור פועלים (סי' תקמ"ג) :

א כל דבר שאסור לעשותו אסור לומר לנכרי לעשותו אבל מותר ליתן לנכרי מלאכה בקבלנות או בשכיר יום שיעשה אחר המועד ובלבד שלא ימנה וישקול וימדוד בדרך שעושה בחול ואף אם יעשה הנכרי אח"כ המלאכה במועד א"צ למחות לו הואיל והתנה עמו בהדיא שיעשנה אחר המועד ומותר ליתן בגדים לכובס נכרי ובלבד שלא ימנה (סס) :

ב ודוקא מלאכת תלוש אבל מלאכת מחובר אפי' אם הנכרי קבל המלאכה מעי"ט אסור להניחו לעשותו במועד אפי' חוץ לתחום דחיישינן שמא יבואו יהודים ממקום אחר אבל נכרי שהיה אריסו ונוטל חלק מהתבואה כארים מותרים לעשות בשדה ואפי' אם יש לישראל עבדים נכרים והם אוכלים אצלו ומסייעין לארים זה שרי כיון שאין הישראל נותן להם שכר על כך ומלאכת תלוש שנתן לנכרי מעי"ט א"צ למחות אם הוא בביתו של נכרי (סס) :

ג לצורך מצוה הצריך בהוה"מ מותר לומר לנכרי לעשותו במועד (עיין מ"א ריש סי' תקמ"ג) :

ד מותר לשכור פועלים ואפי' יהודים שיעשו מלאכתו אחר המועד (סס) :

כלל קטז דין צרכי בהמה (סי' תקל"ו) :

א הצריך לרכוב במועד אפי' לטייל ולא יוכל לילך ברגליו יכול לעשות כל צרכי הרכיבה וליטול צפרני הסוס ולשום ברזל ברגליו ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד אבל מא"י לח"ל אסור לתקן צרכי רכיבה אם אינו לצורך כלל אע"פ שמותר לרכוב אפי' מעיר לעיר אבל אסור לתקן צרכי רכיבה ומותר לסריק הסוס בנגרדת של ברזל וביוצא בו ליפותו ומקיזין לו דם וכל רפואה אפי' יש בה מלאכה אבל אין מרביעין בהמה במועד מפני שאינו צורך המועד ולא דבר האבד :

ב אין מושיבין תרנגולת על הביצים לגדל אפרוחים ואם הושיבם קודם המועד וברחו מעליהם יכול להחזירם אם הוא בתוך הג' ימים לבריחה דאז מהני החזרה וגם אין טורח כ"כ להחזירם אבל לאחר ג' ימים אסור אפי' יפסדו הביצים דיש טורח גדול בחזרה גם לא מהני עוד החזרה ודוקא אותה התרנגולת מותר אבל להושיב אחרת אפי' מתה ראשונה לעולם אסור (סי' תקמ"ו) :

כלל קיז דין אירוסין ונשואין בהוה"מ (סי' תקמ"ו) :

א אין נושאין נשים במועד לא בתולו' ולא אלמנו' ואפי' בלא סעוד' אסור שנא' ושמחת בחגך ולא באשתך דאין מערבין שמחה בשמחה אבל מותר לארס דהיינו אפי' לקדש ובלבד שלא יעשה סעודה בבית ארוסתו אבל שלא בבית ארוסתו מותר לעשו' ריקודין ומחולו' עם מרעיו וכן אפי' בבית ארוסתו שלא בשעת אירוסין מותר וכתיבת תנאים שלנו א"ר מתיר לעשות סעודה (וע"ש כט"ז) ומותר להחזיר גרושתו מהנשואין דאין שמחה כ"כ. ומדינא ומותר לישא ערב הרגל

הרגל אפי' סמוך להשיכה ובלבד שלא יעשה הסעודה בלילה א' דעיקר השמחה היא חד יומא ומתחיל ביום ונומר בלילה אבל למחר מותר לעשות סעודה אך במדינתנו אין נוהגין כלל לישא ערב הרגל אם לא בשעת הדחק (א"ר) ומותר לעשות סעודת מילה ופדה"ב ברגל דלא חשיבה שמחה כ"כ :

ב אע"ג דאין מערבין שמחה בשמחה דוקא באדם א' אבל מותר לשני בני אדם לפיכך מותר לעשות חופת יתום ויתומה או עני עם שמחת נשואי בניו ביום א' אך לא ב' אחיות (ט"ז) :

ג כל דין אבילות בחוה"מ מבואר בחכמת אדם (כלל קס"ט ק"ע קע"א) :

הלכות ראש חודש

כלל קיח דין ראש חודש ודין קידוש לבנה ודין הלל והפטרות .

א ר"ח מותר בעשיית מלאכה ונשים נוהגות שלא לעשות מלאכה ומנהג הגון הוא ולכן אין להקל להם (ת"ז) :

ב ר"ח אסיר בתענית להרמב"ם מה"ת דאקרי מועד ולשאר פוסקים מדרבנן ולכ"ע אף שאינו אוכל פת אלא פירות וכיוצא בו יצא (ואם יכול עלין להתענות כך וכך ימים ופגע בו ר"ח עי' בש"ע סי' ס"ח) והמתענה תענית חלום בר"ח ניסן או בר"ח אב א"צ למיתב תענית לתעניתו כיון די"א דמצוה להתענות בהם שהם תענית צדיקים ומצוה להרבות בסעודת ר"ח ואם חל בשבת יעשה תבשיל אחד יותר משאר שבתות (א"ר בשם סכ"ג) מזכירין יעלה ויבא בבהמ"ז ואם לא מזכיר אם סיים ברכת בונה ולא התחיל עדיין הטוב והמטיב אע"פ שאמר כבר בא"י מסיים אמ"ה אשר נתן ר"ח לזכרון לעמו ישראל ואם כבר אמר הטוב א"צ לחזור כיון דאין חוב לאכול פת דוקא :

ג היה אוכל בער"ח ולאחר שהתחיל לאכול התפללו הצבור מעריב אזלינן בתר התחלת הסעודה ואינו מזכיר של ר"ה (דדומה למ"ש בסי' רס"ג סעיף ט"ז ובמ"א שם) אבל אם התחיל אחר שהתפללו הצבור אע"פ שהוא לא התפלל ערבית מזכיר של ר"ח דהיחיד נגרר אחר הצבור (כדאיתא בסי' רס"ג ובסי' תקכ"א סעיף ט' ובמ"א שם ס"ק כ"ו יש ט"ס ול"ל בטור סי' קי"ז וכ"ס לסדיא בסי' תי"ט במ"א ובסי' רכ"א ובא"ע סוף סימן קכ"ג אך נ"ע שסרי כתב סמ"א בסימן ל' ס"ק ז' דבמלתא דרבנן אינו נגרר אחר הצבור) ואם לא התפלל מנחה עדיין אינו מזכיר כיון שעתיד להתפלל מנחה של חול (תי"ט במ"א) :

ד חל ר"ח בא' בשבת אם לא אבל גם בלילה מזכיר רק של שבת ולא של ר"ח דאזלי' בתר התחלת הסעודה ואם אכל גם בלילה כיון דצריך להזכיר של ר"ח ואם יזכיר גם של שבת הוי תרתי דסתרי ולכן מזכיר רק של ר"ח אבל כשחל חנוכה ביום א' אפי' אכל בלילה מזכיר של שבת או של ר"ח דאין חיוב הזכרה של חנוכה כחיוב של ר"ח (סס) :

ה היה אוכל בר"ח מבע"י וכבר התפלל מעריב במוצאי ר"ח אינו מזכיר של ר"ח וה"ה בשבת דהוי כתרתי דסתרי ואם הוא לא התפלל אע"פ שהצבור התפללו מזכיר של ר"ח ודוקא שהתחיל קודם שהתחילו הצבור להתפלל מעריב אבל אם התחיל לאכול אחר שהתפללו הצבור מעריב אם כבר התפלל מנחה אינו מזכיר של ר"ח דנגרר אחר הצבור והוי כהתחיל בחול אבל לא התפלל עדיין מנחה כיון שצריך להזכיר של ר"ח במנחה מזכיר ג"כ בבהמ"ז (סס במ"א) :

ו ר"ח שחל בשבת והזכיר של שבת ולא אמר יעלה ויבא אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר כדין ר"ח כמבואר לעיל סי' ב' ואם כבר פתח הטוב והמטיב אינו חוזר ואם שכח גם רצה ונזכר קודם שהתחיל הטוב אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה ור"ח לזכרון בא"י מקדש השבת וישראל ור"ח (וע' לעיל בדין בסמ"ז כלל מ"ו) :

ז ר"ח אסור בהספד וא"א צ"ה וקדיש וה"ה בכל יום שא"א תחנון ואפי' לחכם בפניו וכ"ש בזמנינו שאין לנו ת"ח ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה (כ"כ סמ"א סס"י תקמ"ז ומש"כ א"ר דמלינו דגם בזמה"ז לענין מסיים בי"ד סי' רמ"ג ובח"מ סס"י רס"ב בסמ"ע כ"ל דל"ד דהתם תליא במי שתורתו אומנתו וא"ל לזה ת"ח דיק שם בפוסקים אבל סיכא דבעינן ת"ח אין לנו בזמה"ז וכ"ש לדעת רמב"ס דר"ח אקרי מועד מן התורה ולכן אין להקל ואף לפי מש"כ כלבוש דדורשין עליו היינו לומר דברי תורה אבל לא כמו בזמנינו שאומרים עליו קינות והספדים כ"ל דאסור בכל יום שאסורין בהספד וכמ"ש סט"ז סי' ת"כ וכן נראה ממעשה שכתב סט"ז דע"כ לא היו מסופקי' אלא בא"כ אבל בהספד לכ"ע אסור ובאמת סדבר תמוה מאד דל"ס דאינו אלא תחנה אסור והספדי' וקינות יהיה מותר) :

ח דין הזכרת יעלה ויבא בי"ח מבואר בדין תפלה כלל כ"ד סי' כ"א ובכלל כ"ח :

ט מ"ע מדרבנן לקרות ההלל בימים שנעשו נסים לישראל ונהגו לקרות גם בר"ח אלא שהימים שחייבו חכמים סימנם בבט"ח ואז גומרין ההלל דהיינו ב' ימים ראשונים של פסח ב' של שבועות ט' של סוכות ח' של חנוכה ובר"ח ובשאר ימי פסח קורין הלל בדילוג ומ"מ

ומ"מ מברכין תחלה וסוף ומ"מ בימים שאין גומרים הלל יזהר היחיד לקרותו עם הצבור די"א
דיחיד אין מברך אע"ג דלא קיי"ל הכי מ"מ לכתחלה יזהר בזה ולכן אם בא לבה"כ סמוך
להלל יקרא תחלה הלל עם הצבור ואח"כ יתפלל ואם הוא באמצע פסוקי דזמרה יקרא הלל
עם הצבור ולא יברך תחלה וסוף דברוך שאמר וישתבח נחשב לברכה גם על ההלל אבל
בימים שגומרים הלל לא יעשה כן דלכ"ע היחיד מברך על ההלל וכשקורא ביחיד אם יש שם
שנים יאמר בפניהם הודו כו' והם יענו דכיון שאומר הודו משמע שאומר לאחרים ואסור
להפסיק בו בימים שגומרים הלל דינו לענין הפסקה כמו בק"ש כלל [כ'] ואם הפסיק אפילו
שהה לגמור את כולה א"צ לחזור לראש וצריך לקרותו כסדר ואם דילג פסוק אחד צריך
להזור ולקרות מאותו פסוק ואילך כסדרו וצריך לקרות מעומד ואפי' לסמוך אסור דסמיכה
אינה כעמידה חוץ מליל פסח שקורין מיושב :

י א"א הלל בבית אבל בר"ח וא"צ ג"כ לומר אח"כ בביתו דאינו חוב כ"כ אבל בחנוכה אומר
כל אחד ואחד בביתו (סי' קל"ח במ"א) :

יא אחר הלל אומר קדיש שלם ומוציאין ס"ת וקורין בו ד' הכהן קורא וידבר צו ואמרת
ולוי חוזר וקורא ואמרת וקורא את הכבש ועשירית וישראל קורא עולת תמיד עד
ובראשי חדשיכם ורביעי קורא ובר"ח עד סוף (סי' תכ"ג במ"ע) (וסגר"א בביאוריו סק"ג סכריע סכהן
קורא כנ"ל והלוי קורא את הכבש עד וביום השבת והשלישי קורא מעולת תמיד עד ובראשי חדשיכם) (ע"ש) :

יב אחר קה"ת אומר קדיש ואשרי ובא לציון וחצי קדיש ומתפללין מוסף וחולצין התפילין
קודם מוסף ובפמ"ג א"ח (סי' כ"ט ס"ק ב' במ"ז) כתב שיש להלוץ התפילין קודם יה"ר
שנשמור חקיך (סבוכל"ג) משום דבמערבא היו מברכין על חליצת תפילין לשמור חקיו ע"ש.
שיר של יום ר"ח (מזמור ק"ד) :

יג הרואה לבנה בחדושה מברך אשר במאמרו כו' ואין לקדש אלא כשהוא ודאי לילה שתהא
זריחתה ע"ג קרקע וראוי להנות מאורה וצריך שלא יהיה מסך מבדיל בינו לבין הלבנה
אא"כ הוא דבר זך שהלבנה נראית ממנו שיוכל להכיר דברים הניכרים לאור הלבנה וה"ה אם
נתכסה בעבים אינו מברך אבל אם נתכסה בעב דק וקלוש מברך ואם התחיל לברך שהיה
סובר שיכול לגמור הברכה קודם שתתכסה ונתכסה באמצע הברכה גומר הברכה אבל אם
משער שלא יוכל לגמור קודם שתתכסה לא יתחיל ונ"ל דמ"מ בדיעבד וסיים הברכה ואם
אפשר בקל לא יקדש תחת גג ואוהל שאינו דרך כבוד אלא בחצר או בשדה כיוצאין לקר את
מלך ובלבד שיהיה המקום נקי (וע' בהלכות ברכות כלל ג' סי' ט"ז) ותחלה יתפלל מעריב ואח"כ
קידוש לבנה דתדיר קודם ומ"מ אם הימים מעוננים ויש עוד רק ב' או ג' ימים יכול לקדש
קודם מעריב (וכ"כ אמ"ו בכ"ב) :

יד מצוה מן המובחר לקדש במוצאי שבת דאז הוא מבושם ומלובש בכלים נאים ואם יש
לחוש דע"ז לא יוכל לקדש יקדש אף בחול ואם מ"ש ליל י' בחדש אין ממתינים (ועיין מ"כ
בכלל כ"ח בדין ספוי מלוס דס"ת ס"ל דלא מבכין כלל נמלוס וכ"כ במ"א רס"י כ"ס וא"כ אין לסמתין כלל עד מ"ש) ולא
יקדש עד שיעברו לפחות ג' ימים מן המולד ויש ממתינים עד ז' ימים אם לא כשחל מ"ש
בתוך ז' דאז מקדשין במ"ש ואין לקדש אלא עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מן המולד וחשבינן
מע"ל וסומא מותר לקדש הלבנה כי ברכה זו נתקן על חידוש העולם ודומה ליוצר המאורות :

טו אין לקדש קודם ט"ב וכן שהוא אבל אא"ב כשלא ישלים אבילותו עד י' בחדש דאז יקדש
בימי אבלו ואין לקדש כשהוא בתענית עד שיטעום מקודם ומ"מ במוצאי יה"כ כיון שאז
העולם בשמחה מקדשין אף קודם ולכתחלה אין מקדשין בליל שבת או י"ט ומ"מ בשעת
הדחק מותר לקדש (סס במ"א ס"ק ז') :

טז ר"ח שחל בשבת ערבית שחרית ומנחה מתפלל ז' ואומר יעלה ויבא בעבודה ואינו
מזכיר של שבת ביעלה ומוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה בסדר היום ובשני
קורין כפטיר וביום השבת ובר"ח מפטירין השמים כסאי חוץ מר"ח אלול שחל בשבת
מפטירין עניה סוערה כן סתם הב"י אבל מנהגנו עפ"י רמ"א דאפי' ר"ח אלול שחל בשבת
מפטירין השמים כסאי ואז מפטירין בבי תצא רני עקרה וגם עניה סוערה כדי לקרות ז'
דנחמתא וכן ר"ח אב שחל בשבת יש מקומות שמפטירין שמעו כדי לקרות ג' דפורענותא
אב במקום שאין מנהג ראוי לקרות השמים כסאי (ובביאורי הגר"א סק"ח הכריע לקרות שמעו וע"ש)
ור"ח שחל בא' בשבת קורין מחר חודש אבל כשחל ר"ה אלול בא' בשבת קורין עניה סוערה
ולא מחר חודש ואם ר"ח ב' ימים מפטירין השמים כסאי ואם חל ר"ח בא' מד' פרשיות
שבאדר מפטירין בשל פרשה ולא בשל ר"ח (סי' תכ"ס) :

יז מפטירין ג' דפורענותא וז' דנחמתא וג' דתיובתא ואם טעה והפטיר בשבת א' הפטרה
של אותה סדר יפטיר לשבת הבאה דברי ירמיהו וגם שמעו אע"ג דאין מדלגין מנביא
לנביא

לנביא הכא סמוכין זה לזה ג' דפורענותא דברי ירמיהו שמעו חזון ז' דנחמתא נחמו ותאמר
ציון עניה סוערה אנכי רני עקרה קומי אורי שוש אשיש ובצ"ג במנחה דרשו ובשבת
תשובה מפטירין שובה (ובמסרי"ל כ' שקורין שובה עד סוף וא"ח"כ מתחילין ביואל תקעו עד ולא יבושו עמי
לעולם וכ' הטעם מחמת שאין בו כ"א ט' פסוקים בהפטרת שובה ובאמת כן הוא המנהג לקרות שובה וגם הפסוקים מיואל
כנ"ל אך טעם מהרי"ל נ"ע הא סליק עניינא וכל דסליק עניינא מותר לקרות אף פחות מכ"א פסוקים וכן נוהגין תמיד לקרות
הפטירה אף פחות מכ"א פסוקים היכי דס"ע אלא נ"ל הטעם דמוסיפין לקרות אחר זה הפסוקים מיואל כנ"ל משום דמסיים
בדבר רע ופושעים יכשלו בם לכן מסרא"י לסיים בטוב) ובשר"ה ב' ג' דאז יש שבת בין י"ה לסוכות
שקורין האזינו מפטירין וידבר דוד ובשאר שבתות השנה מפטירין מעין הפרשה ובשקורין
ב' פרשיות מפטירין בשל אחרונה מלבד באחרי קדושים כשהן מחוברין מפטירין הלא כבני
כושים שהיא הפטרת אחרי ומה שב' בחומשים הפטרת וישלח ויברח יעקב הוא טעות אלא
בויצא מפטירין מן ויברח עד סוף הושע (וא"ח"כ פסוקים מיואל ואכלתם אכול וגו' ג"כ מטעם לסיים בטוב)
ובוישלח מפטירין מן ועמי תלואים וגם מקצת ויברח יעקב עד מושיע אין בלתי ועפ"י
הגר"א נוהגין להפטיר בפ' וישלח חזון עובדיה (תכ"ח) :

הלכות פסח

כלל קיט דין בדיקת חמץ :

א חדש ניסן הוא החדש הא' לחדשי השנה כמו שכתוב בתורה ובו נגאלו אבותינו ממצרים
וי"א דאף הגאולה העתידה לבא תהיה בניסן ובר"ח הוקם המשכן והקריבו י"ב נשיאים
כמפורש בתורה ובכל יום שהיה הנשיא מקריב היה יו"ט שלו ואח"כ ע"פ ופסח ואו"ח ולכן
אין נופלין על פניהם כל החדש אפי' אחר הפסח מפני שכבר עבר רוב החדש בקדושה וא"א
צדקתך במנחה בשבת ואין מכפידין בו ואין מתענים בו אפי' תענית יחיד ואפי' יא"צ חוץ
מן הבכורים בע"פ וכן תענית חלום מתענים בו ואפי' חלם לו בר"ח ניסן וא"צ למיתב תענית
לתעניתו (ועיין כלל קל"ב סי' ל"ז) וכן החתן ביום חופתו ואפי' בר"ח ניסן מתענה כיון די"א שהוא
תענית צדיקים ובע"פ א"א מזמור לתודה וא"א ולמנצח (תכ"ט) ושבת שלפני פסח קורין
שבת הגדול מפני הנס הגדול שהיה בו שבשנה שיצאו ממצרים היה י' בניסן וביום שבת
ולקחו כ"א מישראל שה לפסח וקשרו בכרעי מטותיהם כמש"כ בעשור לחדש הזה ויקחו להם
שה לבית אבות והמצרי' ראו זה שרצו לשחוט אלהיהם והוצרכו לשתוק ומנהג בכ"י שדורשין
בשבת הגדול לפי שהוא חיוב לדרוש בהלכות פסח קודם פסח ל' יום (סי' ת"ל) :

ב מ"ע מה"ת להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר אך ביום הראשון תשביתו
שאור מבתיכם ומפי השמועה למדו שראשון זה הוא יום י"ד דל"ל כפשטא דר"ל ביום
ראשון של פסח ישבית שהרי כבר נאמר ז' ימים לא ימצא וגו' וע"כ ר"ל ז' ימים שלמים
ואם ימתין מלהשבית עד יום א' הרי אין כאן ז' ימים אע"כ דראשון זה ר"ל כאילו נכתב אך
ביום הקודם תשביתו ומצינו כיוצא בו במקרא דכתיב הראשון אדם תולד ופירושו הקודם
אדם תולד (תל"ח) :

ג ומה היא השבתה זו האמורה בתורה שיבטלנו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו
שכל החמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל דא"ל דכוונת התורה דוקא
לבער מן העולם דא"כ הוי ליה לכתוב תבערו או תשרפו אע"כ השבתה בלב סגי דכיון
דביטלו ונחשב לו כעפר הרי הוא הפקר ואינו שלו ואינו עובר עליו שהרי לא אסרה תורה
בבל יראה ובל ימצא אלא בחמץ שלו כדכתיב לא יראה לך חמץ וקבלו חז"ל דר"ל שלך אי
אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים (רמב"ם רפ"ב וכמ"א סס) ואע"ג דבשאר הפקר לא מהני
דאם יאמר אדם על נכסיו שיהיה כעפרא לא הוי הפקר ומכ"ש אם אינו מוציא בפיו שהרי
דברים שבלב אינן דברים מ"מ כיון דהחמץ תשביתו משמע אפי' ביטול בלב ולכ"ע בכל התורה
אינו ברשותו של אדם שהרי התורה אסרה בהנאה אלא שהתורה העמידה אותו
ממילא ברשותו.

נשמת אדם

שאלה א ג' בני כפרים שהיו טרודים וחשבו שעדיין יש
שהות למכור חמצם ועבר חצות היום ולעפ"כ
אך אחד ומכר חמצו כדין תורה לנכרי בהגבה קרקע : ולאחר
שהסכ שלא יועיל מכירתו הוליא כל חמצו חוץ לביתו ברשות
הרבים במקום עוברים ושבים ובהמות וחיות מלוים אולי שכיניו
הנכרים יקחו החמץ לביתם לשמרו עד אחר הפסח וכן עשו
ולאחר הפסח שאלו מה דין חמצם :

תשובה הנה זה שמכר חמץ פשוט דמותר לקבל המעות
מן הנכרי אף דבי"ד סי' קמ"ד כתב המחבר
שמכרם הנכרי לאחר קודם שיפרעם משמע אבל כ"ז שלא מכרם
אסור · כבר כתב שם הט"ז דהין לריך וכבלה ראיה מסי' קל"ב
וכ"כ הש"ך דבספ"מ ים לסמוך ע"ז והמגן אברהם מסי' תמ"ג
כתב דאפי' לדידיה שרי . ואף שהמחבר כתב אם קנו דמשמע
שכבר קבל [illegible] עבור החמץ . [illegible] נתורן קושיה
הט"ז

ברשותו לענין זה שיהיה נחשב כשלו לעבור עליו בב"י ומש"ה בגילוי דעתא בעלמא דלא ניחא ליה דלהוי ליה זכותא בגויה כלל סגי ומהני בין לחמץ ידוע ובין לשאינו ידוע (תוספות ור"ן ריש פסחים) :

ד מה"ת סגי בביטול וכ"ש אם רוצה לבערו מן העולם ובאחד מהן סגי ואמנם חז"ל החמירו דלא סגי בא' מהן א"א בשניהם דוקא לפי שחששו אחר שהביטול תלוי במחשבתן של בני אדם ובדיעותיהם ואולי ירע בעיני האדם שיש לו חמץ בעד כמה אלפים להפקיר ואף שבפיו יאמר שיהיה בטל ודפקר וחשוב כעפרא מ"מ לבו לא כן יחשוב ולא יבטלנו בלב שלם והרי הוא עובר בב"י שהרי לא הוציאו מביתו ורשותו ועוד שמא מתוך שרגילין בו כל השנה אם יהיה בביתו ורשותו נזרינן שישכח ויבא לאוכלו ולכן תקנו חז"ל שאע"פ שמבטל לא סגי אלא צריך לבדוק ולבערו מן העולם או שימכרנו לנכרי שיוציא הנכרי החמץ מביתו של ישראל או שימכור הישראל החדר שהחמץ מונח בו לנכרי דאז הוי כביתו של נכרי (ר"ן שם) :

ה אם תאמר כיון שאף שביטל צריך לבער ל"ל הביטול כיון שכבר בער הכל ז"א שחששו חכמים שמא ישאיר חתיכת חמץ לאיזה צורך וישכח ולא יבערנו ונמצא תיכף כשנמצא בפסח יהיה עובר בב"י ש־רי לא ביער ולא ביטל וי"א דעובר גם למפרע (מ"א סי' תל"ד סק"ס) ולא הזכיר מה שכתב הר"ן להדיא ריש פסחים דאינו עובר למפרע ואינו דומה לאוכל חלב בשוגג דשאני הכא דאוקמי אחזקה כיון שכבר ביער הכל (ע"ש בר"ן וכ"מ בריש פ' כ"ש תוס' ד"ס ולי) :

ו והצריכו חכמים לבדוק בחורין ובסדקים דאע"ג דבחורין וסדקים אין להוש אלא לחמץ כ"ש כגון פרורין ופרורין מטילא בטלי ואינו עובר בשום אופן מ"מ מחששא דשמא יבא לאכלו צריך לבער אפי' (כ"ה נסי' ובפ"ת סי' תמ"ד סעיף ד' חולק) ולפי שא"א לבדוק בחורין וס־קים אלא ע"י נר שאור היום אינו מו־יל לחורין ולכן התקינו שכל הבדיקות לא יהיו אלא ע"י נר ולפי שאין אור הנר מועיל ביום לפיכך תקנו לבדוק בלילה שאז אור הנר יפה לבדיקה ועוד דביום אין כל אדם מצוי בביתו שהולך למלאכתו אבל בלילה אז היא שעה שבני אדם מצוים בבתיהם ולפי שבלילה יש לחוש שמא יחטפנו שינה ולכן תקנו שתיכף בתחלת ליל י"ד חייבין לבדוק (כ"כ א"ר ומ"י בסי' תל"א וכן משמע לשון רמב"ם ורא"ב"ד ודלא כמ"א) :

ז כיון שתקנו זמן קבוע לבד־קה זו שתהיה דוקא מתחלת הלילה לכן אסור להתחיל לאכול או לכנוס למרחץ או לעשות מלאכה הצי שעה קודם תחילת הלילה ואפי' ללמוד אסור בין שלומד בפ"ע או שלומד עם אחרים אלא בלימוד אינו אסור אלא בה"ש (כן משמע כרמב"ם ועיין ח"י) כדי שלא יתבטל מלימודו כ"כ דהיישינן שמא ישכח מלבדוק ואם התחיל ללמוד מבעוד יום יש אומרים שצריך להפסיק אע"ג דהתחיל בהיתר ומלתא דרבנן היא דהא מה"ת בביטול סגי וקיי"ל דבל מילי דרבנן בהתחיל בהיתר לא יפסיק הכא כיון שהוא לאפרושי מאיסורא חמיר טפי ונ"ל דהמיקל כדעת המקילין לא הפסיד ואם התחיל לאכול או במלאכה נ"ל דיפסיק ואותן המתפללים מעריב בזמנו בצבור יתפללו מקודם דטורח לקבצן אח"כ וגם אין לחוש כ"כ שישכח לבדוק שהרי תפלה היא דבר קבוע דלא שיך בו שמא ימשוך והמתפלל בביתו יתן לאחר לבדוק והוא יתפלל ואם אין לו אחר והוא רגיל להתפלל לעולם ביחידי יבדוק תחלה דכיון דרגיל בכך שיתפלל לא ישכח והח"י כתב דלעולם יתפלל תחלה דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם ואותן אנשים שאומרים הלכות בפני אחרים כ' המ"א (שם) דמותר ללמוד בלא פלפול כיון דיש לו שיעור קבוע (וברמב"ם וכל"מ שם מבואר דאפי' ללמוד עם אחרים אסור וצ"ע) וטעימה בעלמא קודם בדיקה כגון פירות וכזית פת מותר (תל"א) :

ח אין בודקין אלא בנר של שעוה והוא יחידי אבל שני נרות קלועים הוי כאבוקה ואין בודקין לאור אבו־ה שמתיירא להכניסו לחורין שלא ישרוף הבית ולא בנר של חלב ושל שמן שלא יטי־ף על הכלים ויפסידם ואם בדק בדיעבד לאור אבו־ה צר־ך לחזור ולבדוק כיון דמוזכר בגמ' דאין בודקין לאורו ובשאר נרות בדיעבד או שאין לו של שעוה דהוי כדיעבד עלתה לו בדיקה (סי' תל"ג ע' מ"א סק ס) ואין כוונתו לענין הדין שיהיה שוה לאבוקה אלא ר"ל הטעם

נשמת אדם

בט"ז בסי' קמ"ד ס"ק ג' ולחלק דבסי' קל"ב מיירי שכבר קבל הישראל המעות אבל בסי' קמ"ד דמיירי בהקפה ולכך מצריך דוקא שמכרם הנכרי . אך לא מצאתי חילוק זה בדברי הראשונים נראה לי דנ"ד אלא אפי' בהקפה שרי כב"ח בסימן קמ"ד . ולפ"ז אפילו אם מכרו בחה"מ שכתב הפ"ת דמותר כ"ה בהקפה כמי שרי לקבל המעות לאחר הפסח . אך החמץ בעצמו ודאי דאסור בהנאה שהרי המוכר עבר בבל יראה משהגיע ימי הפסח אבל מעות מותר לקבלם והא דאיתא בסי' ת"ן ס"ד דאפי' מעות אסור לקבל בשכרו שאני התם דכיון דזכה בככרות מדרבנן לעונש ליתן הככרות הו"ל חמצו של ישראל . וא"כ הוי כאילו הככרות ביד ישראל לאחר הפסח דודאי אסור למכור אותם . אבל אם מכר בהקפה אפילו כ"ה שמכירה בפסח מותר לקבל המעות :

ובנידון דידן דמכר קודם ניסן י"ל דאף החמץ מותר לשיטת הרי"ף דאינו אלא עשה עד הלילה . ואפילו למוכר עצמו כמ"ש המגן אברהם דהחמץ אפילו לדידיה שרי י' ולכאורה י"ל דלא דמי ליין נסך דהתם כיון דקיימא לן דמקח הנעשה באיסור קיים ולכן מותר אבל בהחמץ כיון שעשאה הכתוב כאילו הוא ברשותו . וא"כ אף לאחר שמכרו אף שמותר לקבל המעות עכ"פ החמץ היה לעולם כאילו היא

ברשות

הטעם של שמן הוא כמו באבוקה (וע' ברא"ש וכח"י) :

ט בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ ואפי' המרתופים של מוכרי יין ומי דבש צריך בדיקה שלפעמים השמש נכנס בהם בתוך סעודתו ופתו בידו וכן בכל מקום שיש לחוש לזה אפי' מקום שמחזיקין בו עצים לבשל וכן בתי כנסיות ובתי מדרשות צריך בדיקה שהתינוקות מכניסים בהם חמץ (שם) :

י ולכן צריך לבדוק כל הבתים והעליות והחורין שאינם גבוהים מתשמיש אדם או נמוכים פחות מג"ט דאלו א"צ בדיקה כלל דמתוך גבהן ועמקן אין דרך להשתמש בהם ואם מצוים תינוקות צריך לבדוק אף בנמוכים וכן צריך לבדוק תחת הספסלין והשולחנות שאוכלין שם ובמקום שהתרנגולים מצוים א"צ לבדוק בקרקע הבית ובלול שלהן דמסתמא אף את"ל שהיה בו חמץ בודאי תרנגולים אכלוהו אבל אם היה שם חמץ ודאי לא סמכינן ע"ז וצריך בדיקה (עיין בח"י סי' תל"ג ס"ק י"ב שרוצה להשוות כל הדעות ומפרש באגודה דר"ל דכשיגיע זמן הביעור צריך לבער ולא ידעתי מה יעשה במה שכתב באורח חיים וז"ל והגר שתרנגולים מצויים שם א"צ בדיקה ונראה לומר מספק חמץ אבל מודאי חמץ צריך בדיקה עכ"ל ובזה נדחו דבריו) וכ"ש במקום שמעמידין אווזים בלול ומניחין לפניהם מבחוץ כלי עם שבולת שועל ושעורים שע"י אכילתם נופלים גרעינים לחוץ וא"א להם לאכול משם והם חמץ גמור שהרי שורין הגרעינים במים וצריך בדיקה מדינא וכן צריך לבדוק כל הכלים שבשלו בהם כל השנה מיני קמחין ולנקותן יפה ועריבות שלשין בהם כל השנה אפילו העשויות מעץ אחד בדוק ומנוכה שאין הרחיצה והניקור מועיל להם וכן הכלים שמניחים בו קמח והסלים שמניחים בהם פת ולכן יתנם במתנ' או ימכרם לנכרי או יטוחם בטיט (תמ"ב) :

יא אם בדק ליל י"ג לאור הנר בדיעבד עלתה לו בדיקה ומ"מ נכון שיחזור ויבדוק ליל י"ג חדר אחד כעיקר תקנת חכמים ולא יברך (ח"י) אבל המכבד חדריו ובודק ביום י"ג צריך מדינא לחזור ולבדוק בלילה כיון דבדק בלא אור הנר (תל"ג) :

יב קודם הבדיקה יכבד היטיב דלא מיבדק שפיר בלא כיבוד ולכן נהגו ליטול ניצות בדי לכב־ אותן מקומות שימצא בם חמץ והכיסים של בגדים והבתי ידים שנותנים בהם לפעמים ־מץ אפי' אמר ברי לי שלא ניתן לתוכו חמץ הוי כמלתא דלא רמיא על אינשי ולכן צריך בדיקה והעולם נוהגין רק לנער הכיסים בשעת הביעור ונכון לבדוק אותם בשעת בדיקה (שם) :

יג אע"ג דכתיב לא יראה לך חמץ דמשמע דוקא לראותו אסור קבלו חז"ל מדכתיב שבעת ימים לא ימצא דאסור להטמין או להניח בבית אחר שעכ"פ כיון שיודע היכן הוא ה"ז מצוי לו ועובר ולכן חמץ שמונח עליו גל אבנים וכיוצא בו אם הוא פחות מג"ט צריך לבדוק ולבער ואם יש עליו גבוה ג"ט אע"פ שיודע שיש שם חמץ א"צ לבדוק ולבער דהוי כמבואר ומ"מ צריך לבטל לכ"ע אלא די"א דהביטול הוא מדאורייתא דאל"כ אע"פ שאין דעתו כלל לפקח הגל במועד מ"מ עובר משום לא ימצא וי"א דמדאורייתא אינו עובר כלל דדוקא להטמין בידים אסור מדאורייתא אבל הכא כיון שלא היה בדעתו להטמינו אינו עובר מ"מ מדרבנן לכ"ע צריך לבטל ולכן אם לא ביטל עד אחר זמן איסורו צריך לפקח הגל ולבער ולאחר הפסח אם מותר להנות ממנו מחלוקת בין הפוסקים ואם נפל עליו גל גדול שא"א לפקח והוא אבוד ממנו ומכל אדם מותר דלא קרינן ביה שלך (סי' תל"ג במ"א ס"ק י"ז) :

יד ולהניח לכתחלה על החמץ כעין גל כגון שיש לו אוצר חטים ויודע שיש שם חטים מחומצים בקרקעית הבור ועכשיו רוצה להניח שם עוד חטים אפי' הוא מתחלת השנה צריך לבער שה"ז כמטמין בידים ואפילו אין דעתו לפנותו קודם פסח ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד או שלא שם על לבו לזה והניח עליו האוצר אם היה קודם ל' יום לפני הפסח א"צ לבער אלא מבטלו ודיו ולאחר הפסח כשמפנה האוצר אסור להנות מאותן חטים המחומצים שכיון שהיה יודע שיש כאן חמץ בודאי ואין לך אדם שאין דעתו לפנות אוצרו וגרע מהמץ שנפל עליו מפולת מטיל' ובתוך ל' יום אפי' אין דעתו לפנותו תוך הפסח חייב לבער (סי' תל"ו) :

טו ואם לא היה שם חמץ ידוע אלא ספק חמץ אם הוא תוך ל' יום זקוק לבדוק מספק קודם שיניח שם האוצר בלילה לאור הנר ואם לא בדק זקוק לפנות האוצר ולבדוק דכל ל' יום

נשמת אדם

ברשות ישראל שעובר עליו וכו' חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח והפסד דאפי' מעות אסור לקבל דהוי כאילו מכר לו עכשיו דדוקא אם כבר קנה כדאיתא בטור וש"ע . אבל בהקפה י"ל דאפי' מעות אסור לקבל :

ואמנם י"ל דז"א דהא דמקשי הש"ס דלמא משכה לאחר זמן איסורו ולא מצי לבטל דעשאו הכתוב כאילו ברשותו היינו דוקא לענין זה דלא מצי לבטל . דכיון דבלא"ה אינו ברשותו דהא אסור בהנאה ואפ"ה עשאו הכתוב כאילו ברשותו : ואם כן מה יועיל בביטול דהוא מטעם הפקר לתוס' או שיחשוב בלבו כעפרא לרמב"ם ורש"י הרי גם קודם הביטול הוא הפקר ועפרא שהרי אסור בהנאה . ומ"מ קודם הביטול לו לאחריו דכל זמן שאין לחמץ זה בעלים אחרים אוקמיה הכתוב ברשותו לעבור . משא"כ שמוכר חמצו עד הלילה דלא עבר עדיין וכבר זכה בו הנכרי ל"ש לומר אע"פ שהוא של נכרי אעפ"כ יהיה ברשות ישראל לעבור עליו אלא הוי חמצו של נכרי ממש ומצינו סברא זו גבי מתנה והפקר לר"י דב"ז

שגם

יום תוך הפסח חל עליו חובת בדיקה וקודם ל' יום אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק דחיישינן שמא יפנה עד שלא ישאר עליו ג"ט ואח"כ יטרוד ולא יבדוק ואם אין דעתו לפנותו קודם פסח א"צ לבדוק מספק (סס"י תל"ו במ"א ובסי' תל"ג ס"ק י') :

טז הטעם שמחלקין בין קודם ל' יום לתוך ל' יום דבכך תקנו חז"ל דשלשים יום קודם הרגל חל עליו חובת הרגל ולכן צריך כל אדם לעיין בכל השלשים יום שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל וכן לא ישליך גרעינים לתרנגולים במקום לח תוך ל' יום שמא ישכח מלבערם (שם) :

יז היוצא לדרך ומניח אשתו בביתו היא תבדוק ותבטל בביתו וגם הוא יבטל בדרך ולפי שיש חילוקי דינים בזה אם הוא תוך ל' או קודם ל' כדלעיל בסי' י"ד (ומבואר בש"ע סי' תל"ס) וגם לכתחלה אין לסמוך על בדיקת נשים ולכן ראוי שימנה שליח שיבדוק במקומו וגם יבטל (וע' כ"ז בסי' תל"ז וע' בח"י ס"ק י"ד ולקמן סי' כ"ס) :

יח היוצא מביתו ונכנס לבית אחר בפסח כדרך בני הכפרים אם אין נכנס בו אדם והבית של יהודי או אפי' של נכרי ודעתו לחזור בו לאחר פסח צריך לבדוק ולבער אבל אם הבית של נכרי ועיקר דירתו ממנו א"צ לבדוק שהרי מפקיר חמצו ולא יזכה בו עוד וגם יקיים מצות ביעור בבית אחר שיכנוס בו אבל אם מפרש לים או יוצא בשיירא ולא יכנוס בבית בפסח אע"ג שבודק הכיסים ובתי ידים מ"מ מדכתיב תשביתו שאור מבתיכם משמע דעיקר מצוה הוא לבער מביתו ולכן י"א דאם הוא תוך ל' יום חל עליו חובת ביעור וצריך לבער בית הנכרי שהוא יוצא ממנו וי"א דאם נכנס בו נכרי א"צ ביעור אבל ישראל שיצא מבית ישראל וישראל אחר נכנס בו לכ"ע א"צ לבער שהשני חייב לבער (סי' תל"ו במ"י) והמשכיר בית לחבירו לצורך י"ד וממנו ואילך וקנהו בא' מדרכי הקניה ששכירות קרקע נקנה בו דהיינו בכסף ושטר וחזקה או ק"ס אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד או אפילו שכבר מסר לו המפתח וחזר והפקידו ביד המשכיר חייב המשכיר לבדוק ואם משמסר לו המפתח חל י"ד על השוכר לבדוק ולבטל שהרי כבר הפקיר המשכיר ומ"מ המשכיר יבטל ג"כ ואם הוא בית שאינו נעול תיכף כשהחזיק על השוכר לבדיק ואם לא קנה באחד מדרכי הקניה אע"פ שהמפתח ביד השוכר א"צ לבדוק דה"ל כמו שהפקיר מפתח ביד אחר והמוכר ביתו והחזיק הלוקח כיון שאין למוכר שום זכות בקרקע על הלוקח לבדוק אעפ"י שהמפתח ביד המוכר והמשכיר בית לנכרי חייב המשכיר לבדוק אע"פ שמסר המפתח בי"נ (א"ר) (וכ"ל פשוט לפי מנהגנו שמוכרים החדר אם החמץ שמונח בו שעכ"פ מחייב הבע"ה לבדוק כיון שלא החזיק בו הנכרי ופשיטא שאם גם המפתח בידו של בעה"ב לכל הדעות חייב הבעה"ב לבדוק עיין בח"י סי' תל"ז סק"ב שהרי אין מוסרין לו השטר והמפתח עד יום י"ד וא"כ חל עליו חובת בדיקה תיכף בלילה) והשוכר בי"ד ואינו יודע אם הוא בדוק ישאל לו ואם אינו בעיר חזקתו בדוק ומבטלו בלבו ודיו וה"ה אשתו או ב"ב אפי' קטן שיש בו דעת נאמנים אפילו אם הוחזק שלא נבדק כיון שבדיקת חמץ דרבנן האמינוהו (וע' עוד מדיני שוכר בש"ע סי' תל"ז) :

יט קודם שיתחיל לבדוק יברך וצונו על ביעור חמץ דאע"ג דאינו מבער עד למחר מ"מ כיון דבדיקה זו לצורך ביעור הוי מעין הביעור ואין מברכין על בדיקת חמץ דאין זה סוף מצותו וגם אין מברכין על ביטול חמץ כיון דעיקר הביטול תלוי בלב ואין מברכין על דברים שבלב ואם התחיל לבדוק ולא בירך יברך כ"ז שלא סיים בדיקתו ואם שכח לברך כ"ז בדיקתו אזי יברך למחר בשעת הביעור (תל"ח) ויזהר שלא ידבר בין הברכה לתחלת הבדיקה ואם סח מדברי' שאינם צורך הבדיקה צריך לחזור ולברך ואם הוא מענין הבדיק' א"צ לברך וטוב שלא ידבר עד שיגמור כל הבדיקה ומ"מ בדיעבד אם דיבר אחר שהתחיל הבדיק' א"צ לחזור ולברך:

כ בברכה אחת יכול לבדוק בכמה בתים ואם בעל הבית רוצה יעמדו מבני ביתו אצלו בשעה שמברך והם יבדקו איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעה"ב אבל אם אין בע"ה בודק כלל לא יברך הבע"ה אלא זה שבודק דהוי כשלוחו אע"ג שאין החמץ שלו ואם באמצע הבדיקה נחלש הבעה"ב ומצוה לאחר לבדוק אעפ"י שלא היה שם בשעת ברכה א"צ לברך כיון שהכל כצוה אחת (שם וע' בנ"א סוף כל' פסח) :

כא ואם יש הפסק בין הבתים כגון שבודק ביתו וחנותו שהוא בחצר אחרת יברך השלית שם בחנות דברכת בעה"ב אינו מועיל שהרי יש הפסק בהליכה ואפי' בעה"ב צריך לברך

נשמת אדם

אלא זכה בו אחר אינו הפקר עד שיזכה בו אחר • וא"ל דמ"מ בחמץ אסור דכיון שעבר על תקנת חכמים שהרי מחויב לבער מן העולם לאחר זמן איסורו אע"פ שלא עבר עליו כמ"ש הר"ן בחמץ של ישראל שהפקיד אצל נכרי לשיטת רמב"ן שהסכים הר"ן לדבריו ואפ"ה אחר הפסח אסור וכן כתבו כל הפוסקים דמלא חמץ לאחר הפסח אף שביטל מ"מ אסור . וי"ל דל"ד דהחמץ הכא עשה ול"ש דב"י ועשה דתשביתו כמ"ש

ברמב"ם רים פ"ב . ובודאי העשה הוא כל ימי הפסח שהרי כתבו תוספות דף כ"ט דב"י ניתק לעשה והיינו בפסח • וא"כ בישראל שהפקיד חמצו לנכרי אף שאינו עובר בב"י מ"מ לא קיים העשה ובכל רגע עובר על העשה דתשביתו • ואף אם נימא שאינו מחוייב לבער חמץ זה דהמ"ע הוא דוקא תשביתו מבתיכם וכמ"ש הרא"ש בפ' כ"ס גר"ס דעד הלילה במוליכו מרשותו קיים העשה • מ"מ כיון שחכמים תיקנו שאין זה נישר כמ"ש

לברך כשהולך מביתו לחנות לבדיק (פ"ח) ונ"ל דאם הבית אחר סמוך לו א"צ לברך (וע' בכל' ג"ליס כלל י"ב בנ"א סי' א' שהארכתי בזה) :

כב יש נוהגין להניח פתותי חמץ במקום שימצאם הבודק דהוששין שמא לא ימצא כלום ויהיה ברכתו לבטלה ואין לחוש שהרי עכ"פ יבער למחר מה שמשייר והבדיקה היא לצורך הביעור (תל"ג וכן דעת הגר"א בביאורו סק"ט עש"ל לסניח) :

כג קודם הבדיקה ישים כל החמץ שמשייר לאכילתו במקום אחר ולא יוליך אנה ואנה דאז לא מהני ליה בדיקתו ואז יבדוק ומה שימצא בבדיקתו יצניע ג"כ שלא יאבד ממנו דאז צריך לחזור ולבדוק ולכן המנהג לתלות אותו באויר או בתיבה במקום שלא יוכל עכבר ליטלנו (תל"ד) ובש"ע סי' תל"ח ובסי' תל"ט מבואר דין אם לא מצא מספר החמץ שהניח ודין עכבר נכנס למקום שבדק וככר בפיו :

כד ואחר הבדיקה בלילה יבטלנו ויאמר כל חמירא דאיתא ברשותי דלא חזיתיה ולא בערתיה לבטיל ולהוי הפקר כעפרא דארעא וטוב ללמד לעמי הארץ שאינן מבינים בלה"ק או אשה המבטלת שתאמר בלשון שמבינה דהיינו (אללע חמץ אדער זויער טייג וואס עס איז אין מיין רשות וואס איך האב ניט גזעהן אונ וואס איך האב ניט אויס גערייניגט זאל זיין בטל אונ הפקר אזו וויא עפר אין גאס) שהרי הביטול הוא מתורת הפקר ואם אינו יודע מה מהני הביטול (שם) :

כה אע"ג דיכול אדם לעשות שליח לבדוק חמצו מ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו ודוקא הבדיקה אבל הביטול י"א דאינו יכול לבטל ע"י שליח שהרי הביטול הוא מטעם הפקר ואם יאמר אדם לחבירו להפקיר נכסיו אינו כלום אם לא שיזכה לו החמץ בא' מדרכי הקניה מ"מ י"א כיון שבאמת החמץ אינו ברשותו בלא"ה שהרי אסור בהנאה אלא שהכתוב העמידו ברשותו לענין זה שיעבור עליו ולכן בגילוי דעת שאינו רוצה בו סגי ולכן בדיעבד מהני ע"י שליח והשליח יאמר חמצו של פלוני יהיה הפקר ולכן אם אין האיש בביתו לא יסמוך על אשתו אע"ג דמסתמא היא כשלוחו בכל נכסיו מה שהוא לזכותו ויבטל בעצמו במקום שהוא ומ"מ תבטל גם אשתו דשמא ישכח מלבטל ודוקא אשתו אמרי' מסתמא היא שלוחו אבל איש אחר אפי' אם עשהו שליח לבדוק אינו יכול לבטל דמה מהני ביטול אא"כ אמר לו בפירוש שיבטל ג"כ אפוטרופס של יתומים חייב לבדוק ולבטל ולבער ובמקום שנותנים שכר על הבדיקה נותן שכר ואם עבר ולא ביער ולא ביטל ועבר עליו הפסח אין לחייבו כיון שאינו חייב אלא בפשיעה ומה שלא מכר לא מקרי פשיעה אלא גרמא (ח"י סי' תל"ד ופמ"ג ועיין כלל ק"כ סי' ס') :

כו אע"ג שכבר ביטל בלילה מ"מ יבטל עוד הפעם ביום שהרי לאחר שביטל בלילה וחזר לאכול א"כ זכה באותו פת ושמא ישאר ממנו ולכן יבטל עוד הפעם ויאמר כל חמירא דחזיתיה ודלא חזיתיה דבערתיה ולא בערתיה כו' כדי לכלול אף מה שנשאר בלילה לסעודתו ולא יבטל ביום עד לאחר ששרף החמץ כדי לקיים מצות ביעור חמץ שדינו לכתחלה בשריפה ואם יבטל קודם הרי אין החמץ שלו ואינו מצווה על שריפתו ולא יסמוך על ביטול היום דשמא ישכח מלשרוף החמץ עד לאחר שעת איסורו ואז לא מהני ביטולו דלאחר זמן איסורו בלא"ה אינו שלו שהרי אסרה התורה וא"כ מה מהני ביטולו ולכן צריך לבטל ג"כ בשעת הבדיקה בלילה (שם) ומ"מ הל"ש עיסה לאחר זמן איסורו והוא טרוד במקום אחר וירא שמא תחמיץ מבטלו קודם שתחמיץ דכיון דעדיין אינו חמץ הוא ברשותו ויכול לבטל (תמ"ד) ולכן העושין מצות של מצוה בע"פ אחר חצות יאמרו כל הפרורין שיפלו יהיה הפקר (תנ"ח) :

כז לא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד תיכף כשנזכר לא בדק ביום י"ד יבדוק בתוך הפסח ואפי' בי"ט ואם מצא לא יטלטלנו אלא יכפה עליו כלי כדלקמן סי' כ"ט ואימתי שבודק מברך על ביעור חמץ וכ"ש אם נתחמץ לו איזה חמץ בפסח מברך על ביעור חמץ שהרי זה לא היה כלל בכלל הביטול ומיהו אפי' אם בודק בחמץ שאינו ידוע מ"מ מברך אע"ג שזה היה בכלל הביטול מ"מ מדרבנן חייב לבער וא"כ מברך על תקנת חכמים ומיהו אם נתחמץ לו ע"י שנמצא חטה בתבשיל וביוצא בו אינו מברך שאין זה ודאי חמץ לא בדק כל ימי הפסח אע"פ

נשמת אדם

כמ"ש הר"ן וכתב הכ"מ וכמ"מ דהר"ן ס"ל בחמץ שראוי לעבור עליו אסור לאחר הפסח • ואם כן כיון שהיה מחוייב לבער כל ימי הפסח עבר בב"י מדרבנן וכו' בביטל חמצו מש"כ במכר לנכרי שאין בידו עוד לבער ולא עבר בב"י לא מדאורייתא ולא מדרבנן דמאי הות ליה למעבד אין מקום לאסור החמץ • וא"ל משום דעבר העשה דתשביתו דלאחר איסורו חייב לבער או בשריפה או במטיל לים . ז"א דלא מצינו שקנסו חכמים בשביל ביטול מ"ע כדמשמע נמי פשטא דלישנא דרבא קנסא קנים כיון דעבר בב"י ואף לר"ן דראוי לעבור אבל בשביל ביטול

מ"ע לא מצינו • דבגרס אין בכור ותכ"מ ושביעית הכל סיח ל"ת וקלת דחייב במנחות ס"ח פריך הש"ס משום מגוב ליקוס וליגזור . ואף שבתוספות שם דף ס' ע"ב כתבו דר"ל מיום בעלמא מן המובחר רש"י לא פירש כן שכתב כיון דאין בו לאו . וכן כתוספות שם כתבו בתימה ולא ניחא נסו בתירוץ זה ע"ש ופשיטא שאין לקנסו • והנה לשיטת התוספות בריש פ' במה בהמה שכתבו דשביתת בהמה אינו אלא עשה • ואם כן מוכח מדגזרי' במכירת בהמה גסה משום שאלה ושכירות בעו"א ט"ו מוכח דאף משום עשה גזרי' • ומ"מ י"ל דלא קנסינן וכן מוכח

אע"פ כן צריך לבדוק אפי' אחר הפסח דאז ג"כ צריך לבערו כדי שלא יכשל בו שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אסור ג"כ בהנאה ומ"מ על הבדיקה זו שלאחר הפסח לא יברך כיון שאינו אסור אלא מטעם קנס (סי' תל"ה ומ"א שם כנית כנ"ע אם יברך אם מלא חמץ ביו"ט אבל כסי' תמ"ו כ' כפשיטות לנרך וכ"כ סח"י) ונ"ל דעל חמץ פחות מכזית לא יברך די"א דא"צ ביעור (עיין מ"א סי' תמ"ב ס"ק י' ולעיל סי' ז') :

כח כל הבדיקות אע"פ שבודק ביום מ"מ צריך לבדוק לאור הנר כמו בלילה (סי' תל"ג) :

כט מצא חמץ בביתו בחה"מ יברך ויוציאנו לחוץ ויבערנו בשריפ' ואם ביו"ט ב' וה"ה אחרון של פסח לא ישרפנו שהרי הבערה הוא אב מלאכה ולכן ישליכנו לבה"כ ואע"ג שאסור לטלטלו שהרי הוא מוקצה מכל מקום ב"ו"ט ב' יש מקילין בשביל מצות ביעור וי"א דיו"ט ב' כדין יו"ט א' אם כבר ביטל אבל אם לא ביטל או שנתחמץ לו ביו"ט לכ"ע ישליכנו לבהכ"ס (ח"י סי' תמ"ו) ואם מצא בי"ט א' וכן בע"פ שחל בשבת ומצא לאחר שעה ה' דאסור בהנאה אסור לטלטלו ואפי' אם נתחמץ בפסח ולא היה בכלל הביטול עובר עליו מד"ת וטלטול מוקצה אינו אלא מדרבנן מ"מ כיון שברצונו היה שורפו אלא שחכמים אסרו לטלטלן ואינו משהא אותו ע"מ לקיימו אלא ע"מ לשורפו אינו עובר עליו ולכן יכפה עליו כלי במקומו עד הלילה ואז ישליכנו לבה"כ (וע' כנ"א סוף דין מוקצה) ואפי' לשרפו במקומו אסור אע"ג דמצות ביעור הוי עשה וא"כ בעידנא דעבר לאו דל"ת תעשה מלאכה מקיים לעשה וקיי"ל דעשה דוחה ל"ת שאני י"ט דהוי עשה ול"ת (עיין במ"א סי' תמ"ו ס"ק ב' ג') וכ"ז בחמץ גמור אבל חטה שנמצאת בתבשיל באחרון של פסח יכול לשהות התבשיל עד הערב וא"צ לבערו כיון דאינו חמץ ודאי וגם אינו אלא משהו אבל ביום ז' של פסח יבערנו ע"י נכרי דהיינו שיאמר לנכרי לזרוק הכל לבה"כ דאם ישהא עד בלילה אז לא יצטרך עוד לבערו ונמצא משהא החמץ ע"מ לקיימו וזה אסור אפי' באיסור משהו (תמ"ו) (ועיין לקמן סי' קכ"ב סי' א' מה שכתבתי בשם תשובת חכם צבי וא"ר) :

ל יכול לבער החמץ תיכף בלילה לאחר הבדיקה אם לא ישאיר לו עוד ואמנם אפ"ה טוב יותר לבערו ביום די"א דאין ביעור חמץ אלא שריפה דילפינן מנותר ושריפת נותר צריך להיות דוקא ביום ומיהו הרבה פוסקים ס"ל דיכול לבערו בכל דבר רק שלא יהיה בעולם דהיינו לזרוק אותו לים או לבה"כ והמנהג לשורפו ואם נתנו לנכרי קודם שעה ו' א"צ לבער ומ"מ לא קיים מצות שריפת חמץ ואסור ליתנו לעבדו ושפחתו נכרים שצריך ליתן להם מזונותם אם הוא חמץ הרבה שיאכל לאחר זמן איסורו שהרי נהנה מהחמץ (ח"י בשם ב"ח) ואם שרפו משעה ו' ולמעלה הואיל דאסור בהנאה ה"ז לא יסיק בו תנור וכיריים ולא יבשל ואם בישל או אפה אותו הפת ואותו תבשיל אסורים בהנאה ואפי' היה שם ג"כ עצים דהתירא דהוי זה וזה גורם ואפ"ה אסור דיש שבח עצים בפת והוי כאילו האיסור בעין (כמ"ש בט"ז בי"ד סי' קמ"ב ס"ק ד') . כן הפחמין שלו אסורין בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה (תמ"ס וכמ"א) אם שרף חמץ קודם זמנו או שנתעפש עד שנפסל מאכילת כלב או שיחדו לישיבה וטח אותו בטיט מותר לקיימו בפסח ואם נפל לתוך התבשיל בתוך הפסח בטל ברובא בעלמא כיון שהוא עפרא בעלמא (תמ"ב וכמ"י) :

כלל קכ דין חמץ של נכרי בבי' ישראל ודין ישר' שמשכן חמץ לנכרי או לישראל (ת"מ סמ"ם):

א כתיב לא יראה לך חמץ וקבלו חז"ל דלכן כתיב לך להורות דדוקא שלך אי אתה רואה אבל חמץ שאינו שלו אינו עובר עליו ואמנם כדכתיב קרא אחרינא ז' ימים שאור לא ימצא בו' ולא כתיב לך משמע אפי' מה שאינו שלו עובר וקבלו חז"ל דודאי אינו עובר אלא על חמץ שלו ומיהו אם קיבל עליו אחריות אע"ג דקיי"ל בכל התורה דבר הגורם לממון לאו כממון דמי מ"מ רבי רחמנא הכא גבי חמץ אם קיבל עליו אחריות עובר עליו דזה עכ"פ מצוי אצלו ברשותו ולכן נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קיבל עליו אחריות בגניבה ואבדה דהיינו שהתנה עמו בפירוש שמקבל אחריות דאע"ג דבישראל אף בסתם הוי כקיבל אחריות

דכיון

נשמת אדם

מוכה קלת מדעת הרלב"ד דס"ל דאין מבטלין איסור שהוא מדאורייתא מזרוע בשלה דזהו היתר מכלל איסור : אבל אחר איסורין אסור ולאו בכלל מכלל עשה עשה . עיין ר"ן פג"ה ואפ"ה מודה רלב"ד דאם ביטל בשוגג מותר וא"כ ה"נ אף שזה מכר במזיד עכ"פ מותר לישראל אחר . ועוד דהכא אין כוונתו להתיר רק שלא יעבור בב"י דשמא לא יחזור הנכרי למכור לו · ועוד דממקומו מוכרע דלא קנסינן משום עשה דתשביתו שהרי אם קנו מותרים כדמיש ואפי' בתוס"מ כמ"ש בפ"ה ועוד קלת ראיה מבכירות פ"ג במוכר עובר חמור לנכרי דאף דגרם לבפקיע קדושת בכור מ"מ לא קנסו לרבנן דר"י דדוקא לר"י דס"ל בשותפות חייב בבכורה קנסו · אבל לרבנן לא ומזה מוכח דלא קנסינן משום עשה · ויש לדחוק דבשלמא התם עדיין לא חלה קדושת בכורה על העובר במעי אמו · משא"כ הכא שכבר חל עליו מ"ע דתשביתו ועכ"פ כיון דזה לא עבר בשום עניין על ב"י ומכ"ש לשיטת רמב"ן ור"ן . וכן מסיק הפ"ח לכלכה דבעינן תרתי שיהי' שלו וברשותו וזה לא היה שלו שהרי מוכרו קודם הלילה וגם לא היה ברשותו שהרי הקנה לו קרקע ואף דזה לא מקרי השבתה מה שהוציאו מביתו מ"מ לא גרע מעבודת. גלגלים כמ"ש הרמב"ם ריש פ"ט מס'

דכיון דאמר הכנס לרשותי הוי כאילו קיבל בפירוש אם לא שיאמר הנח לפני כמבואר בח"מ סי' רצ"א אבל בנכרי שהפקיד דקיי"ל שם סי' ש"א דאין דין שומרים לנכרי ולכן בעינן דוקא התנה אע"פ דלא סנו מידו ומדינא אינו חייב מ"מ כיון שמחוק המלך כיון דהתנה חייב לשלם (ח"י סק"א) ולכן בין שהוא בביתו או בכל מקום שהוא רשות של הישראל חייב לבער ואפי' יחד לו מקום בפני עצמו בשכירות לא מהני לכתחלה דקיי"ל שכירות לא קניא לקולא (ועי' מ"א סי' רמ"ו) ומ"מ בדיעבד סמכינן על ר"ת דס"ל דמהני יחד לו מקום והוי כמקבל אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי דמותר לכ"ע והי' נראה דאם ישראל שכר הבי' מנכרי והשכיר מקום לנכרי מותר ממ"נ אפי' לכתחלה דאם שכירות קניא א"כ הוי ביתו של זה הנכרי השוכר ואם שכירות לא קניא א"כ אינו ביתו של ישראל כלל (וכמ"ש סמ"א בסי' רמ"ו) אך י"ל כיון שהוא עכ"פ ברשות הישראל ונקרא מצוי לו י"ל דגם אזה חייב לבער ולא מהני מה שיפקיד הישראל החמץ ביד נכרי אחר שאינו בעליו שכיון שהוא כשלו ה"ז כאילו מפקיד חמצו ביד נכרי שחייב לבער כמו שנבאר בסי' ה' אבל אם הזר והפקידו ביד בעליו הראשונים אינו חייב לבער דהו"ל כמקבל אחריות על חמצו של נכרי ברשות הנכרי ומותר שהרי אינו שלו וגם אינו מצוי לו ומיהו אם הנכרי השני מקבל עליו כל אחריות מגניבה ואבידה צ"ע (ועיין כ"ז במ"א ות"י סי' ת"מ) :

ב י"א דאפי' אם אין הישראל מקבל עליו אחריות גניבה ואבידה אלא שהוא עליו כשומר חנם כיון שעכ"פ יש מציאות שיהיה חייב לשלם כגון ע"י פשיעה הוי כחמצו של ישראל וחייב לבער וי"א דאפי' אינו מקבל עליו שום אחריות אלא שהנכרי אלם כגון אנשי חיילות וכיוצא בו שאם יאבד יעליל עליו ויכפהו לשלם חייב לבער ויש חולקים (ועי"ש וכט"ז וכח"י) ואם הוא חייב מדינא דמלכותא לכ"ע חייב לבער ולכתחלה אם שומר חנם יבערנו ובדיעבד ששכח לבער יש לסמוך אסברא ראשונה דכל שאין חייב בגניבה ואבידה מותר (ח"י שם) ובפסח אינו רשאי לקבל כלל פקדון חמץ אפי' בלא אחריות כלל :

ג ואם אינו חייב באחריות כלל אינו חייב לבערו ועכ"פ צריך לעשות לפניו מחיצה גבוה י"ט כדי שלא יבא לידי מכשול ולאכלו כיון שהמץ לא בדילי מיניה אבל לא מהני לכפות עליו כלי כיון שיהיה מונח שם איזה ימים חיישינן שמא תנטל הכלי וכן מחיצה ע"י סדין נ"כ לא מהני שהולכין ובאין מהחתיו וכן נכרי שהניח חמץ בבית ישראל בלא רשותו אם הוא בי"ט כוכה עליו כלי ובחוה"מ או שהניח בחוה"מ וכ"ש קודם פסח צריך לעשות מחיצה דכפיית כלי לא מהני רק בי"ט או על איזה שעות אפי' בחוה"מ ואם יכול לזרוק אותו לחוץ או לבערו בענין שלא יצטרך לשל' לנכרי לא יטריח בהה"מ לעשו' מחיצ' אלא יזרקנו או יבערנו (ח"י שם):

ד ודוקא שהנכרי הניחו בבית ישראל והלך לו דאיכא למיחש שמא יאכלנו לכן צריך כפיית כלי אבל נכרי שנכנס לבית ישראל והמצו בידו א"צ להוציאו ולא לכפיית כלי שהרי נכרי משמרו וגם אינו מסור בידו כלל אבל אסור לישראל לאכול על שלחן אחד עם נכרי אעפ"י שיעשה היכר בהפסק מפה אע"ג דמהני בשזה אוכל בשר וזה חלב אבל חמץ שהוא במשהו חיישינן שמא יתערב פירור ואפי' השולחן הוא גדול אסור דלא פליג רבנן אבל אם אין הישראל אוכל על השלחן מותר להניח לנכרי שיאכל על שולחנו ואח"כ ירחצנו וידיחנו יפה (שם) :

ה ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל נכרי אע"פ שקיבל עליו הנפקד אחריות מ"מ עובר עליו אף המפקיד דהא דמקבל עליו אחריות נעשה כשלו היינו דוקא להומרא שגם הנפקד עובר אבל לענין זה שנאמר שיצא מרשות המפקיד לגמרי דהיינו לקולא ל"א

דאדרבה

נשמת אדם

מס' אגילים ואפ"ה אם מכרו מותרים בדמים וכדאיתא בי"ד סי' קמ"ד · וה"ה הכא ויש מקום להתיר אפילו בחמץ עצמו עכ"פ לישראל אחר . אחר כמה שנים שכתבתי זה מצאתי בס' נא"ח שכתב כדברי דאם משך הנכרי שוב אינו עובר והביא ראיה ע"ז :

ואמנם לדעת רמב"ם בוודאי בחמץ אסור שהרי עבר על לאו דלא יאכל דמשמע גם איסור הנאה דקיי"ל כר' אבהו ובלפני זמנו כר"י . ואם כן הרי עבר במכירה זו אלאו דאורייתא ובזה בוודאי קנסינן . אך נ"ע אם אסור לאחרים שהרי לא מצינו שיהיה אסור לאחרים רק בחמץ שעבר עליו בפסח כמ"ש הר"ן וע' בסי' ש"ח ותקנ"א אפשר דוקא בלאו דב"י מחמרינן לאסור לאחרים ודע דמה שכתבתי במכר חמצו לאחר איסורו דמותר דוקא במכר לו עם החדר שהחמץ מונח בתוכו דכיון דמונח בתוכו הוי כמשיכה לדעת סמתבר בח"מ סי' כ"ב · ונ"ל נומר לא אגב ולא עם אלא בלכורין בתוכו קנה ולא מטעם חצר אלא מדין משיכה ע"ש בש"ך דאין חצר קונה לנכרי דחצר מטעם שליחות (וי"ל קלת רמז לזה דאמרי' בגמ' ולאסרו כל מעות שבעולם משום מעות דירושלים . ומשני דכתיב ובאו בה פריצים וחללה משמע תיכף כשבאו ירושלים נתחלל קדושתם דתיכף קנו הכל) אבל באחד מדרכי קניים דכיון דצריך דעת מקנה וכיון דלאחר זמן אסורו אין כאן דעת מקנה · ומצאתי בנא"ח שכתב בפשיטות דבכסף אפילו לדעת הפוסקים דקונה לא מהני דהוי כמוכר דבר שאינו שלו ולא קנה הנכרי ע"ם ול"ע :

ב ומעכשיו נלאור דין הסני שבוליא חמלו לרס"ר ולכאורה י"ל דזה קיים גם סמ"ע דתשביתו . לפי מ"ש בב"י הביאו הט"ז סי' תמ"ו על הטור כתב וז"ל סמולא חמץ בביתו בחוה"מ יוליאנו ובי"ט יכפה עליו כלי עד הלילה ויוליאנו ויבערנו . וכתב הב"י איני יודע מה לורך לסוליאו דבהולית מרשותו לחוד לא משמע דסגי עד שיבערנו מן העולם ואפי' ברשותו

דאדרבה בכל התורה קיי"ל דעומד ברשות המפקיד ולכן ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון יעכבנו עד שעה ה' ואם לא בא בעליו ימכרנו לנכרי בענין שיוכל לחזור ולקנות ממנו אחר הפסח (כדלקמן בכלל קכ"ג) ואסור למכרו לחלוטין אם לא שא"א לו למכרו בענין זה דאז מותר למכרו לנכרי לחלוטין ואם יודע הנפקד שאם ימתין עד שעה ה' לא יוכל למכרו מותר למכרו קודם לזה (וע' א"ר וח"ד) ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו ואפי' אינו חייב באחריות כלל ונמצא שאינו עובר עליו מ"מ יעבור עליו המפקיד ומ"מ גם המפקיד לא יסמוך על זה וצריך גם הוא למכרו במקום שהוא אבל גם הנפקד אינו רשאי לסמוך על זה דשמא ישכח המפקיד ולכן הנפקד חייב לשלם להמפקיד שהרי פשע ולא מכרו (וכה"י חולק בזה וגם בא"ר הניח דין זה בצ"ע ואם לא ביער ולא מכר ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך ואם נאנס החמץ א"כ דהוה א"י לומר הרי שלך לפניך חייב לשלם סי' תמ"ג במ"א ועיין א"ר וח"ד) וישראל שמשכן חמץ ביד חבירו המלוה עובר עליו דישראל מישראל קונה משכון (תמ"א מ"א) ואם עבר ולא ביער צ"ע אם יכול לומר לו הרי שלך לפניך וחייב הלוה לפרוע לו מעותיו או דלמא כיון שפשע המלוה ולא מכרו הפסיד מעותיו ואפשר די"ל דמלוה על המשכון דין שומר יש לו ובשומר יכול לומר הרי שלך לפניך ה"נ במשכון וצ"ע (תמ"ג במ"א) :

ו בכל מקום דישראל חייב לבער חמצו של נכרי ועבר ולא ביערו ובא הנכרי לאחר פסח רשאי ליתן לו החמץ דכיון דלאחר פסח אינו אסור אלא משום קנס בבה"ג לא גזרו אך מ"מ אסור שמא ימכרנו לישראל והח"י וא"ר מתירין בהנאה (ת"מ) :

ז נכרי שהלוה לישראל על חמצו והמשכון ברשות הנכרי או אפי' שמונח ברשות ישראל אלא שהקנוהו לנכרי בקנין גמור אג"ק כמבואר לקמן בדין מכירת חמץ ואמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהיה שלך מעכשיו והגיע הזמן ולא פרעו מותר אפילו לא הגיע הזמן פרעון עד אחר פסח דכיון דאמר לו מעכשיו נמצא כשהגיע הזמן ולא פרעו היה החמץ למפרע של נכרי והוי חמצו של נכרי ודוקא באלו ג' תנאים דהיינו (א) שאמר מעכשיו (ב) שיהיה ברשותו של נכרי (ג) כשיגיע הזמן ולא פרעו אבל אם חסר א' מן התנאים דינו כחמצו של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור לכל ישראל להנות ממנו דאם לא אמר לו מעכשיו אע"פ שהוא ברשותו של נכרי מ"מ כיון שכל ימי הפסח היה של ישראל דקיי"ל דבעל חוב אינו גובה אלא מזמן הפרעון ואילך כיון שהזמ"פ היה אחר הפסח ה"ז כחמץ של ישראל ברשות נכרי דעובר עליו המפקיד כדלעיל סי' ה' ואפי' אם הגיע הזמן קודם פסח ולא פרעו כיון שלא אמר לו מעכשיו כיון דקיי"ל דכל דאי הוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא אע"ג די"א דאין דין אסמכתא לנכרי מ"מ רוב אחרונים פוסקים לאיסור ואפי' אמר מעכשיו רק שלא היה ברשות הנכרי אלא שהיה מונח ברשות ישראל אע"ג דהוי חמצו של נכרי כיון דאמר לו מעכשיו מ"מ הו"ל כחמצו של נכרי ברשות ישראל והאחריות על הישראל שהרי אם יאבד המשכון יצטרך הישראל לשלם לו דבשלמא אם הוא מונח ברשות הנכרי הו"ל מקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי דמותר כדלעיל סי' א' משא"כ כשהוא ברשות ישראל ואפי' אמר מעכשיו וגם מונח ברשות הנכרי אם הגיע זמן פרעון ופרעו א"כ לא קנאו הנכרי מעולם והו"ל חמצו של ישראל ברשות נכרי דאסור ומ"מ לכתחלה נסתפקו הפוסקים אם מותר לישראל להלוות בענין זה שכיון שבידו לפדותו בפסח א"כ אפשר דאעפ"כ עובר עליו (תמ"א וע' מ"א וט"ז ס"ק ב' ועי' בפסחים מ"ו תוס' ד"ה סוגיא) ולכן ראוי להחמיר ולפדותו קודם פסח :

ח וכן ישראל שהלוה לנכרי על חמצו והמשכון ברשות הישראל ואמר לו מעכשיו והגיע הזמן אפילו לאחר פסח ולא פרעו אפי' אין אחריות החמץ על הישראל אסור שהרי כיון שהגיע הזמן ולא פרעו נמצא היה למפרע של ישראל ומ"מ אין הישראל מחוייב לבער בפסח שהרי

נשמת אדם

ברשותו ש"ד כו' . א"נ י"ל לרש"י דביו"ט השבתתו בכ"ד ה"ה במוציאו מרשותו הגי' ע"כ : והנה נוכל לומר דהטור ס"ל כרמב"ן דתרתי בעינן לעובר שיהיה לו וגם ברשותו ולכן ס"ל להטור דאף דבשואלה לחוד לא קיים המ"ע מ"מ תיקן בזה דאינו עובר בב"י . ואף דהמשכה ע"מ לשרפו אפי' בביתו אינו עובר מ"מ מה שיוכל לתקן יתקן בזה בודאי עכ"פ אינו עובר . והנה היינו דאמון של ב"י דוחק גדול . ואמנם מ"מ דס"ל כרש"י בזה תמוה כמו שהקשה בספר חדש שבא לידי ונקרא מאמר מרדכי שהרי כתב הטור כיון שאינו יכול לקיים כדינו בשריפה וביו"ט כשיטת ר"ת . ואחר העיון דברי הב"י נכונים דהא לרבנן עכ"פ בעי פירור וזה א"א בי"ט . וכמש"כ המל"מ בפ"א מהל' חמץ הלכה א' דאסור מדאורייתא . ואפשר דכן דעת הטור וכיון דא"א לקיים בשריפה לר"י או פירור לרבנן והדא מינייהו נקט . והראיה שהרי בסי' תמ"ה לא הכריע הטור הלכתא כמאן ולמה כתב כאן בפשיטות בשריפה לר"י אע"כ דהדא מינייהו נקט או י"ל דכוונת הב"י בטור הכי כיון דלר"י לאחר איסורו השבתתו בכ"ד ובזה מקיים אפי' השתא . ה"נ לר"ת אף דאינו מקיים השתא מ"מ מודה דעכ"פ אינו עובר . ואיך שיהיה י"ל דדעת הטור כרמב"ן . ולכאורה ז"א שהרי כתב הטור סס"י ת"מ וז"ל יש מן הגאונים שכתבו שקבל עליו הנפקד אחריות אין המפקיד עובר עליו והר"י כתב שהמפקיד עובר עליו ובזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל . הרי בהדיא שהכריע שאפי' כשאינו ברשותו עובר . ול"נ דמ"מ חושש לכתחלה לדעת הרמב"ן ור"ן והב"י כתב שגם הרשב"א ה"ה בשם הגאונים ולכן כתב דיוליאנו וכמו שכתבתי ז"א שהרי אף לדידהו דוקא כשקבל עליו הנפקד אחריות אינו עובר המפקיד : אבל כשלא קיבל שום אדם אחריות עדיין הוא ברשות המפקיד . וא"כ ה"ה כשמונח בחמץ

שהרי עדיין לא הגיע הזמ"פ דשמא יפדנו ואפילו בא הנכרי בפסח ונתן דמיו מותר להניח לנכרי ליטול חמצו אבל אם לא אמר לו מעכשיו ואין אחריותו עליו מותר אע"פ שהיה בבית ישראל (וע' בח"י מה שהקשה רא"ם יוסף) :

ט אם עבר ישראל ומכר החמץ לאחר זמן איסורו ואפי' בפסח גופו (פ"ח) י"א דהמעות מותר אפי' לבעל החמץ שחמץ אינו תופס דמיו וי"א דדוקא אם שפחתו עשתה זאת שלא בידיעת ישראל מותר אבל אם עשה הנכרי בידיעתו של ישראל אסור עכ"פ לבעל החמץ מטעם קנס (ע' מ"א סי' תמ"ג ס"ק ו') :

כלל קכא דין חמץ ותערובות חמץ קודם פסח . ונוקשה . (סמ"ב ותמ"ז) :

א ג' מיני חמץ הם . (א) שאור או חמץ בעין שראוי לאכילה ואינו מעורב בד"א . (ב) חמץ גמור ע"י תערובות . (ג) חמץ נוקשה דהיינו חמץ רע שלא היה ראוי לאכילה מעולם כגון אותן שהסופרים מדבקין ניירותיהם שעושין מקמח ומים או שאינו חמץ גמור כגון שאור שעדיין לא החמיץ כל צרכו וי"א גם עיסה שנילושה במים עם מי פירות (ע' ריב"ש סי' ג') וחלוקין קצת בדינם האוכל כזית מחמץ בעין חייב כרת וע"י תערובות אע"ג דליכא כרת מ"מ עובר בלאו דכל מחמצת כו' שהוא אזהרה לתערובות חמץ שאין בו כזית בכא"פ ואם הוא מין במינו כגון שנתערב קמח מתבואה ששורין החיטין קודם הטחינה בקמח של פסח אם נתבטל ברוב כיון דמה"ת מותר אפי' לאכיל' שהרי מה"ת בטל ברוב כדין כל איסורין שבתורה וא"כ מותר לשהותו מה"ת מ"מ מדרבנן חייב לבער משום לא פליג אבל מין בשאינו מינו ר"ל תערובות חמץ בכותח הבבלי אפי' נתערב בו עד שאין כזית בכא"פ מ"מ חייב לבערו שהרי עכ"פ החמץ מצורף ממילא ועובר בב"י (תמ"ב במ"א סק"א) וע' ביבמות ד' פ"ב ד"ה ר' יהודה דאפי' קמח חטין בקמח שעורים הוי מב"מ לרבא דאזיל בתר שמא ומה שכתבו תוס' בפסחים דף מ"ד ד"ה איתיביה דהוי מבשא"מ צ"ל דהתם מארי דשמעתא אביי ואביי ס"ל דאזלינן בתר טעמא אך מה"ת לה בלה אין נ"מ בזה דודאי אזלינן בתר טעמא כמש"כ הש"ך בסימן צ"ח רק לענין יבש ביבש (וע' בי"ד סי' ק"ט ס"ק ת' ט') וכ"ש אם נתערב דגן שצמח בכרי של תבואה שצריך לבער שהרי אלו הגרעינים הם ניכרים וכל דבר הניכר ל"ש בו ביטול (תמ"ז במ"א ס"ק מ"ס) וחמץ נוקשה מה"ת אינו עובר בב"י מ"מ מדרבנן חייב לבער דלא פלוג רבנן אבל נוקשה ע"י תערובות מותר לשהותה (תמ"ג) נמצא לפ"ז דכל דבר שיש בו חמץ גמור חייב לבער ואם אין בו חמץ בעין אלא טעם חמץ כגון שבישל איזה דבר עם חמץ אע"פ שהסיר החמץ ולא נשאר בו אלא הטעם אפ"ה חייבים עליו דקיי"ל טכ"ע דאורייתא ולענין בל יראה מסתפק בח"י אם עובר עליו אבל דבר שאין בו חמץ כלל אלא נתבשל בכלי חמץ שהיה בן יומו או שנכבש בתוכו אע"ג דאסור באכילה לכ"ע מ"מ י"א דמותר להשהותה ודוקא קודם פסח אבל בישל או נכבש בפסח אפי' אב"י צריך לבער (ע' מ"א סי' תמ"ב בס"ק ט' ות"י סק"י) :

ב דבר המעמיד הוי כאילו הוא בעין ולא בטל אפי' באלף ולכן אם העמיד גבינות בחומץ שכר או חומץ שנתחמץ בשמרי שכר חייב לבער וכן דבש שקורין (מעד) שהחמיצו משמרי דבש שבישל כל השנה ודבש הראשון שבישל היה מחומץ בשמרי שכר וזה שבישל עתה היה ד' או ה' חייב לבערו ודוקא שלא היה שם מעמיד אחר אבל אם היה ג"כ מעמיד אחר של היתר הוי זה וזה גורם ומותר (מ"א סי' תמ"ב וע' בחכמת אדם כלל כ"ג סי' ל"ז) וכל דבר שהחלת עשייתו כך כגון משקה שעושין מחומץ ושאר משקין מעורבין אפי' באלף לא בטל דהוי כדבר המעמיד ומיהו כ"ז אינו אלא מדרבנן ובדיעבד אם שכח ולא ביערו ועבר עליו הפסח במקום הפ"מ יש להתיר בהנאה ע"י השלכת הנאת המעמיד לים המלח (עי' ח"י ס"ק ט"ז) ואם העמידו

נשמת אדם

החמץ לרש"י דעדיין הוא ברשותו ועובר וכמו שכתוב א"כ בשם ירושלמי וא"כ מה תועלת במה שמוציאו מרשותו . ואמנם לאחר העיון נראה דלשון הטור אינו מדוקדק וכבר הקשה הפ"ח והניח בצ"ע דמה נ"מ במה שקיבל אחריות ע"מ אבל באמת מוכח דלשונו אינו מדוקדק שהרי הוא זה מהרא"ש . וז"ל הרא"ש סי' ד' יש מן הגאונים שאמרו ישראל שהפקיד חמצו אצל נכרי או אצל ישראל . וקבל הנפקד אחריות הנפקד חייב בביעור ולא המפקיד אע"פ שהוא שלו כיון שאינו ברשותו . והביאו ראיה ממכילתא כו' מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך . יצא חמצו של נכרי ברשות ישראל שהוא בביתו ואינו יכול לבערו יצא חמצו של ישראל ברשות נכרי שהוא שלו ואינו ברשותו עכ"ל . הרי מבואר דמה שכתבו הגאונים שקבל הנפקד אחריות היינו דאז הנפקד חייב לבער אבל לא קיבל אחריות אף הנפקד אינו חייב לבער מפני שאינו שלו . ומה שכתב וקבל הנפקד אחריות קאי על מה דסיים שהפקיד אצל ישראל ולא קאי על שהפקיד ביד נכרי . דהא אפי' לא קיבל הנכרי אחריות אינו עובר המפקיד דזיל בתר טעמא דכיון דבעי תרתי שלו וברשותו . א"כ מה לי אם קבל הנכרי אחריות או לא . והכי מוכח מהרא"ש שהביא שהרי לשון המכילתא יצא חמצו של נכרי ברשות ישראל ע"כ מיירי בדלא קבל ישראל אחריות דאל"כ חייב לבער (ודומיא דהכא בסיפא יצא חמצו של ישראל ברשות נכרי מיירי נמי דלא קבל הנכרי אחריות) ואמנם ברמזים שם הלשון מדוקדק . וה"נ המחבר בש"ע שכתב אע"פ שקבל עליו הנפקד אחריות עובר המפקיד והוי רבותא . וכ"כ א"ר דמלשון רמב"ם משמע דאף דלא קיבל נכרי אחריות אינו עובר ותימא על הפ"ח שלא הרגיש בזה . וגם המ"א בסי' ת"מ ס"ק א' ובסוף סי' תמ"ז כתב דבעינן דוקא שיקבל הנכרי אחריות וז"א לרמב"ן ור"ן . ובזה נסתר

העמידו ע"י קיבה שנכבש בכלי חמץ אסור לאכלו ומותר להשהותה (שם) :

ג שכר שלנו וויי"ש שלנו הוא חמץ גמור וכן השמרים מהם :

ד חמץ שהיה ראוי לאכילה אע"פ שנתקלקל מ"מ חייב לבער עד שתפסל מאכילת כלב קודם זמן איסורו דאז הוי כעפרא בעלמא אבל לאכלו אפ"ה אסור ואם נפסל לאחר זמן איסורו חייב לבער (מ"א) כדלעיל סוף כלל קי"ט :

ה בגדים שמכבסים בחלב הטה שקורין (קראכמעל) מותר לקיימו ומ"מ אסור להציען על השלחן אם יש איזה ממשות עליהן בענין שיהיה חשש שיפרוך קצת וכ"ש שאסור לתת לתוכן קמח של פסח :

ו מותר לדבק ניירות בחלון בתוך ל' יום קודם פסח ובלבד שלא יהיה חמץ ניכר דכיון דהוא חמץ נוקשה ול"ש שמא יבא לאכלו דאינו ראוי אלא דלא פלוג רבנן וכיון שהוא מכוסה בנייר דל"ש כלל שמא יבא לאכלו לא החמירו אבל אם נראה מבחוץ אסור אבל קודם ל' יום הכל מותר (שם) :

ז דיו שבישלו בשכר קודם פסח מותר לכתוב בו ואם בשלו נכרי בפסח אסור לקנותו ממנו דגם חמץ ש"נ אסור בהנאה בפסח וכן חמץ גמור שנתערב עם שאר מינים שאינו מאכל אדם כלל כגון עריבת העבדנין שנתן להוכן קמח ועורות אפי' נתן שעה א' קודם הביעור או אפי' לא נתן עורות רק שנתן הקמח ג' ימים קודם שעת הביעור וא"כ כבר נפסד והבאיש וכן הקילור והרטיה והריקא שנתן לתוכו חמץ מותר לקיימו שהרי נפסד צורת החמץ (חמ"ג) (בדפוס הראשון כתבתי דמה שקורין מונטלאק מותר להשהותן וכתב לי אחי היושים מכו' לבי שזה טעות כי חקר הדבר שהוא חמץ גמור ומה שאינו מעפש היינו משום שהאפיה הוא בשוב וכן אמרו לי פה הבקיאין במלאכה זו וא"כ אע"ג שעירבנו בו מיס לבעונים דיט כחמץ גמור ע"י תערובות וחייב לבער) :

ח חמץ בפסח מה"ת שוה לשאר איסורין ואוסר בנ"ט דהיינו בששים אלא שחז"ל החמירו ואסרו תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו אפי' בהנאה וצריך לשרוף הכל ולא כני בפדיון דמי החמץ ולמכור השאר או למכור כך לנכרי אע"פ שאינו שוה יותר בשביל המשהו מ"מ כבר נהגו לשרוף הכל אבל הכלים שנתבשל בתוכם אפי' חמץ גמור מותר להשהותם אחר הפסח וא"צ שבירה ומותר אז לבשל בהם בין במינו ובין שלא במינו ואם נתערב מתערובות זה שנתערב במשהו בתערובות ב' ונמצא דאיכא תרי משהו כבר נתפשט ההוראה לאיסור (כמ"א תס"ז ס"ק י"ג) ולכן תבשיל שנמצא בו חיטה נאסרה הכף והקדרה וכל הכלים ואם הגיסו בכף קדרה שניה הכל אסור וכתוב בא"ר דדוקא בכף יש להחמיר לאסור מטעם דאין לו פליטה מגופו או לח בלח אבל יבש שנתערב בו משהו ונתערב באחרות ויש רוב כנגדו ומכיר החתיכה השאר מותר אבל אם אינו מכיר הכל אסור ובמקום הפ"מ ושמחת יו"ט ויש עוד צד להקל כ' הגו"פ בסי' צ"ב סק"י דיש לעשות כניף להתיר התערובות הב'. ובמקום שיש הרבה צדדים להקל יש לצרף עוד דעת השאלתות דס"ל דחמץ שוה לשאר איסורים ובטל בס' במש"ב המ"א (סי' תס"ז ס"ק נ"ג) ולפי שיתבאר לקמן כלל קכ"ב

סי'

נשמת אדם

נסתר מה שתירץ המ"א בסוף סי' תמ"ג. ואמנם קושייתו בלא"ה לק"מ דדוקא בחמץ דראוי לעבור עליו בב"י אף דלא עבר מ"מ כיון דמדרבנן עבר ולכן אסור. משא"כ נוקשה דאינו יכול לעבור עליו כלל מה"ת ולכן מותר. ולפ"ז י"ל שפיר דהטור שכתב יוציאנו חוצה לסברת רמב"ן ודעימיה. ולדעתם מתקן הלאו ואף דעדיין אינו מתקן העשה לר"ת דבעי' שריפה כיון דלרש"י מקיים אפי' העשה ולכן יעשה מה שביכולתו. ואמנם צ"ע גדול לדעתי על הב"י שכתב דלרש"י די בהוצאה מרשותו. וצ"ע מהירו' הביאו הפ"ת ס"ס תמ"ה וז"ל לא יראה לך אית תנויי תני אתה רואה אבל אתה רואה בפלטיא. ואית תני' אפי' בפלטיא"ק הא בשהפקירו קודם ביעורו הא בשהפקירו לאחר ביעורו ע"כ. הרי בהדיא דלאחר זמן איסורו אפי' הפקירו עובר עליו ואף דהירושלמי אזיל בשיטת רבי יוחנן דהוא מרא דירושלמי. והביאו הפוסקים דאיתא בירושלמי וז"ל. הפקיר חמצו בי"ג לאחר פסח מהו רבי יוחנן אמר אסור ור"ל מתיר. אמר רבי יוחנן לר"ל נהיר כדאמרי' אתיא דר"י כרבי יוסי (ר"ל דס"ל דהפקר עד שיזכה בו אחר לא יצא מרשות בעלים כדאיתא בנדרים) ור"ל כר"מ אינו כן אלא ר"י חושש על הערמה ר"ל לא היה חושש על הערמה מה דנפיק מביניהון הלה עליו מפולת. מ"ד בערמה לית כאן הערמה והוא מותר עכ"ל. ובהג"א משמע דפסק כלישנא קמא דר"י ס"ל כרבי יוסי ולכן פסק בהפקיר חמצו דמותר דהכן קיי"ל כר"מ וא"כ ע"כ ס"ל כר"ל ע"ש. ולפ"ז י"ל דסוגיא דירושלמי דהכא נמי כר"י ז"א דא"כ ק בהפקיר קודם לביעורו למה לא יעבור עכ"פ מוכח בהדיא דדוקא בהפקיר קודם איסורו לרבנן אינו עובר אלא דאסור משום הערמה אבל לאחר זמן איסורו לא מהני הפקר והיינו משום דבלא"ה אינו ברשותו ואפ"ה עשאו הכתוב כברשותו. וא"כ אפי' הוציאו מרשותו לרשות הרבים לא מהני. ואף דלעיל כתבנו במוכר חמצו לאחר הזמן דאינו עובר שאני התם כיון דזכה בו הנכרי יצא לגמרי מרשותו. משא"כ במונח ברשות הרבים שיש לכל אדם זכות בו וא"כ לא נפיק מרשותו. וא"כ צ"ע על הב"י וכמו שהקשה הט"ז ומצאתי בשו"ת פ"י שכתב שסמך על דברי הב"י. והורה הלכה למעשה בא' שהיה לו למכור חמצו. וז"ל אמרתי שישליכהו בפני נכרים מכירים להזירים דלאחר שם השבתתו בכ"ד לדעת הרבה פוסקים וילך משם והנכרים לא יניחו להזירים לאכול וישמרנו לו עד לאחר הפסח עכ"ל. עוד כתב בסי' י"ב וז"ל ובמקום הפסד יש לסמוך על רש"י דשרי להשליכו במקום הפקר כדכתב ב"י בסי' תמ"ו ולא כתב ראיה. ואני מצאתי בהדיא בדברי רש"י גבי פ"מ מדר"ע תלת פ"מ אין ביעור חמץ כו' וכתב רש"י דאי השבתתו בכ"ד ישליכנו לכלבים הרי שהתיר רש"י בהדיא למ"ד השבתתו בכ"ד להשליך לכלבים עכ"ל פ"י. ואני בעניי איני רואה שום ראיה לדברי הב"י מהכא דע"כ לא התיר רש"י רק להאכילו לכלבים דבזה מבערו מן העולם לרבנן. ואף דס"ל זורה ומפרר לרוח או משליך לים. ס"ל לרש"י דהעיקר לבערו מן העולם דמ"מ אם מאכילו לכלבים או מטיל לים

אבל

סי' י"ב להקל התערובות וא"כ י"ל דהיינו טעמא דדוקא בדאיכא ודאי משהו אמרינן תרי משהו אבל בספק משהו לא אמרינן תרי משהו אמנם י"ל דדוקא התם די"ל עכשיו נפל וא"כ יש לסמוך על הפוסקים דס"ל דלעולם לא מחזקינן מזמן לזמן אמרי' עכשיו נפל משא"כ בשאר ספיקות ובעין זה כתב שם בא"ר :

ט בד"א בדבר שאסור בשאר איסורין בנ"ט וצריכין שיעור לבטלו אבל בדבר דבש"א א"צ לבטלו אלא דבעי הדחה או קליפה או נטילה והיינו משום דאמרינן דאין האיסור נבלע כלל יותר מזה השיעור וא"כ ה"ה בחמץ סגי בהכי ולפיכך הדותך בסכין של חמץ לפת וכיוצא בו מדברים שאינם חריפים אפי' ב"י ואפי' אינו מכונה דבש"א א"צ אלא הדחה או גרירה כמבו' בהיבורי ה"א כלל מ"ט ס"ט א"כ הכי נמי בחמץ די בהדחה או גרירה ומ"מ בדיעבד אם בישל בלא הדחה או בדבר שא"א בהדחה או בגרירה אע"פ דבש"א מותר כמבו' שם כלל מ"ב סי' ב' אבל בחמץ אפי' דיעבד אסור דעכ"פ משהו מיהו איכא וביטול אינו שייך בפסח (וכ"כ הגאון בעל ח"ד וכ"כ בא"ר דכ"מ במ"א ס"ק ל"ד) וא"ר מיקל בדבר שיש רק חשש שמא בא לתוכו פירור אבל בדבר שבא לתוכו ודאי משהו ולא הדיח אסור אף בדיעבד וה"ה בדבר שצריך קליפה ונתבשל בלא קליפה אע"ג דבש"א בטיל כמבואר שם כלל מ"ב סי' י' אבל בחמץ אסור הכל כמש"ב המ"א סי' תמ"ז ס"ק ל"ג :

י ולפ"ז בדין עירוי כגון שעירה מכלי חמץ על בשר כיון דק"ל דלכ"ע עירוי אינו אוסר יותר מכ"ק כמבואר שם כלל נ"ט וא"כ ה"נ בחמץ ועיין בנ"א סימן כ' שכתבתי דבמקום שאין הפסד גדול יש לאסור כולו וכן בדין תתאה גבר דקיי"ל דאם התחתון צונן אינו אוסר העליון רק כ"ק כמבואר בכלל ס' גם בפסח אינו אוסר רק כ"ק כגון שהניח בשר או מצה רותח על חמץ צונן אמרינן תתאה גבר ואם הניח חתיכת בשר רותח בקערה חמץ צונן דקיי"ל בש"א בכלל נ"ז סי' ד' דאינו אוסר אלא כ"ק ואפי' בדבר שיש לו רטיבות קצת דתתאה גבר א"כ ה"ה בחמץ (ומש"כ כמ"א סי' תמ"ז סס"ק ט' דיש להחמיר בדבר גוש היינו כדינו בקליפה וכ"כ הגאון בעל ח"ד) ואם נשתמשו בקערה חמץ אפי' צוננת ברוטב שהיס"ב וא"כ בש"א צריך ס' נגד קליפת הקערה כמבואר שם א"כ בחמץ אסור כולו דבכ"ד דצריך לבטל בש"א אוסר במשהו בפסח ואם הניח חמץ רותח בקערה ש"פ נאסר הכלי עכ"פ כ"ק וא"כ כולו אסור ודוקא חמץ בעין אבל אם הניח דבר שבלע חמץ דבש"א אינו אוסר כלל דקיימא לן דמאכל אינו פולט בלא רוטב אם הבליעה היה דבר כחוש וא"כ י"ל דגם בחמץ מותר אך לפי מה שכתב הח"י דבתוך הפסח לאסור כולו חם בחם כדלקמן סי' י"א וא"כ י"ל ה"נ לאסור בתוך הפסח ולכולי עלמא אין כלי אוסר כלי בנגיעתה :

יא ולפ"ז בנגע ככר חמץ בככר מצה אפי' בתנור שניהם רותחים לדידן לרמ"א דקיי"ל בכלל ס' סי' ט' דחם בחם בלא רוטב אוסר כולו אע"ג דמדינא אינו אוסר רק כדי נטילה באיסור כחוש מ"מ כיון שא"א בקיאין בין כחוש לשמן אסור כולו אך זה שייך בדבר ששייך בו שמן אבל החמץ דהוא בודאי כחוש וכ"ש לנזור אטו שמן ולכן פסק בש"ע באמת (בסי' תמ"ז ובסי' תס"א) דאינו אוסר רק כדי נטילה אמנם הב"י אזיל לשיטתו בי"ד סי' ק"ה אבל לדידן דקיי"ל כרמ"א שם ולכן י"א דכולו אסור (רס"ל וכ"מ) וי"א דאוקמי אדינא אפי' לדידן (ט"ז ומ"א) וכתב הח"י דבתוך הפסח יש לאסור כולו וה"ה בחבה שנמצאת במצה אפויה נמי דינא הכי (תס"ז כרמ"א) והתנור צריך הכשר באותו מקום שעמד החמץ אבל שאר מקומות א"צ הכשר דדוקא בבישול מפעפע בכל הכלי אבל לא באפיה (מ"א סי' תס"ז ס"ק ל"ו וח"י סי' תס"א ס"ק י"ד) :

יב בד"א בחמץ ומצה שאין א' מהם שמן אבל מצה המשוחה בשמן דקיי"ל בש"א (בחכ"א בכלל ס' סי' ג') דאזיל ההיתר ומפטם לאיסור ואסר כולו וא"כ ה"ה הכא אוסר כולו וכן מצה שנתכפלה ונגעה במצה אם אינה משוחה בשומן דינו כמו בסי' י"א אבל אם משוחה בשומן יש חילוק דאם נגעה במקום הכפל עצמו נמצא הוי כאילו נוגע באיסור מחמת עצמו דאמרי' אזיל היתר כו' אבל אם נגעה בצד האחר דינו רק כאילו בלעה איסור ובאיסור הבלוע

לא

נשמת אדם

אבל להניחו ברשות הרבים כמ"ש הב"י מודה רש"י דאפי' לרבנן אין זה השבתה ואם יהיה מונח שם בפסח אעפ"כ עובר עליו. וכדאיתא בהדיא בירושלמי וזהו שדקדק רש"י שם וכתב וז"ל. יאכילנה לכלבים או ישליכנה לים ולא כתב ישליכנה לכלבים או לים. מדשני בלישניה דדוקא או בשלכה לים או יאכילנה לכלבים ועכ"פ מבערו מן העולם. ומה שהקשה הב"י אם שהרי אמרו בירושלמי ולא יאכיל לבהמת הפקר כדאיתא בסי' תמ"ה י"ל דדוקא אם כוונתו להנות בבהמה זה אסור דאי משום ביעור יכול לבער במפרר לרוח אבל אם כוונתו נבאכילה להתבער מן העולם ולקיים מצות השבתה דבעינן אחר א"א לקיים דביו"ט אסור לפרר אתי עשה דתשביתו ודוחה ל"ת דלא יאכל דהוי שפיר בעידנא דמעקר לאו כו'. ואין לדקדק מרש"י ד"ה כופה כלי שכ' דהא לא חזי לטלטולי ולאפוקי בב"י כו' משמע אבל בלא ביטול שרי לטלטולי ולאפוקי. ז"א שהרי כתב רש"י שם ד"ה המצו ומשום חד יומא כו' ובלילה יבערנו הרי שכתב רש"י דצריך לבער. ולפ"ז סורא זו שג פ"י שכתב דישליכנה לפני כלבים ודחק א"ע לייסב בירושלמי דלא יאכיל לבהמת הפקר ודברי ריב"ן בסי' תמ"ה סעיף ג'. ומזה הוכיח בראיות קלושות דמה דאוסר הירושלמי אינו אלא מדרבנן ולפי מה שכתבתי א"ש דהירושלמי איירי בעי"ט. או בחול המועד

שמותר

לא אמרי׳ בשאר איסורים אזיל היתר כו׳ כמבואר שם (סי׳ כ׳) א״כ ה״נ בחמץ וא״כ אינו אוסר רק כדי נטילה ולענין שאר המצות שנגעו במצה זו כיון דיש פוסקים בש״א דלא אמרי׳ כלל אזיל היתר ומפטם כמבואר שם ולכן במצה המשיחה בשומן שנגעה בחמץ גמור יש להתיר האחרת הנוגעת בזו שנאסרה ע״י קליפה או שימכרם לנכרי ואם אינה חמץ גמור רק נפוחה או כפולה ונגעה בצד האחר יש להתיר האחרת שנגעה בו (וע׳ מ״א סי׳ תמ״ז ותב״א דמשמע דלעולם במצוהם בשומן ד״נו פוס) ואין חילוק בזה אם נגעה חוץ להגיר או בתנור דאפי׳ נגעה בתנור בחמץ שאר מצות שבתניר שאינם נוגעות מותרים שהרי עכ״פ המשוחים אינם משוהים כ״כ עד שיזוב מהם השומן דא״כ בלא״ה אסור מדין בו״ח כדאיתא בי״ד סי׳ צ״ו קיי״ל דאינו מפעפע בכל הכלי רק דוקא בבישול (כמש״כ רמ״א סס״י תס״ז) ואע״ג שכתב המ״א שם דאם התרנגולת שמינה הכל אסור היינו משום היפוך השפוד זב השומן וכן משמע שם שכתב אפילו אינה נוגעת משמע אבל היפוך שפוד צריך דאל״כ הו״ל לכתוב סתם בכל ענין אסור א״ו דאם לא היפך שפוד אינו אוסר אפי׳ בשמינה דאינה מפעפע והגאון בעל ה״ד מהמיר בזה ונכנס בדחוקים דבסי׳ תמ״ז מיירי שהדמה נוגע בשפוד ומסתימות דברי המ״א שם לא משמע כן וגם היה לו לחלק בין בתוך התנור או חוץ לתנור א״ו משמע דאין חילוק כנ״ל וע׳ בנ״א סי׳ י״ג:

יג הטעם שהחמירו בחמץ לאסור במשהו יותר משאר איסורין הוא משום דלא בדילין מיניה כולא שתא וגם משום שהוא בכרת משא״כ בחלב ודם אע״ג דהוא בכרת מ״מ בדילין מיניה כולא שתא ולפיכך דוקא מליל ט״ו אסור במשהו משא״כ בע״פ מו׳ שעות עד הלילה כיון דאז אע״ג דאסור מה״ת כמבואר לעיל מ״מ אין בו כרת וכן חמץ נוקשה אפי׳ בפסח אפי׳ להפוסקים דאסור מה״ת כיון שאין בו כרת ומכש״כ להפוסקים דאינו אלא מדרבנן ולכן אפי׳ בפסח בטל בס׳ (מ״א תמ״ז ס״ק ז׳):

יד מדינא נטל״פ מותר גם בפסח וכן סתם הב״י בש״ע אבל מטעמים הנזכרים החמירו הפוסקים לאסור בפסח אפי׳ נטל״פ דע״כ״פ לא גרע ממשהו ואפי׳ משהו ונטל״פ אסור אבל בע״פ עד הלילה מותר ומ״מ בדבר שהוא עפרא בעלמא אפי׳ בפסח מותר דבשלמא נט״פ עכ״פ יש טעם אלא שהוא פגום משא״כ כאן דאין כאן טעם כלל ומטעם זה מתיר הח״צ בתשובה סי׳ ע״ה בכביז שעבר עליו י״ב חודש דאפי׳ החך דברים חריפי׳ אינו אוסר אבל אם נעשה כעפרא לאחר זמן איסורא אוסר דקיי״ל דאפי׳ העפר אסור בהנאה כדאית׳ בסי׳ תמ״ח ולעיל כלל קי״ט סי׳ ל׳ (תמ״ז):

טו נתערב בע״פ ונתבטל בס׳ ונשתהא עד פסח אם היה חמץ בעין כגון חטה שנמצאת בע״פ בתרנגולת מבושלת ונתבטל ואח״כ חמצו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה כ׳ המ״א דלכ״ע חוזר וניעור ואסיר במשהו ואם נטלו החטה מתרנגולת בע״פ או אפי׳ לא נטלו אלא שלא חממו התרנגולת בפסח אע״ג שעדיין נשאר בו טעם משהו כיון שאין בו אלא טעם בעלמא כ׳ המ״א דבזה לכ״ע אינו חוזר וניעור (וכתבתי בנ״א שגם בזה מחלוקת) ובדבר שיש בו ממשות האיסור אלא שאינו בעין כגון שכר שנתערב בדבש וכיוצא בו ונתבטל כבר קודם פסח בזה יש מחלוקת הפוסקים אם אמרי׳ חוזר וניעור ולכן לכתחלה יאכלנו עד הלילה ובדיעבד במדינו׳ אלו נוהגין בכל תערובות לה בלח דלא אמרי׳ חוזר וניעור ומותר לכתחלה בשעת הדחק נערב בידים ולאכול בפסח (ולכאורה היה נראה דזה דוקא שנודע לו קודם פסח וא״כ כבר נתבטל ונעשה היתר גמור אבל כשלא נודע לו כלל מן התערובות עד פסח וא״כ הוי כנתערב בפסח ואוסר במשהו ועיין בנ״א סי׳ כ״ד שכתבתי דלעולם מותר) ומ״מ בבקים שיש לחוש לתערובות כגון פת שנפל ליין אע״ג שנטלו משם מ״מ היישינן שמא נשארו בו פירורין בעין וע״כ חוזר וניעור ואע״ג שהוא צונן מ״מ כיון ששוהה בפסח מעל״ע וא״כ הוי כבוש כמבושל ומ״מ מותר להשהותו ומותר להנות ממנו וכן כל דבר שמותר להשהות מותר להנות ממנו (ח״י ס״ק י״ח) ומיהו אם סינן היין קודם פסח אע״ג די״א דלא מהני סינון מ״מ יש להקל לצורך ובלבד שיהיה בבגד דק שא״א לפירור קטן לעבור דרך הנקבים ואז אף אם יעבור הוי כלה בלח ואם שאב קודם פסח זוהמא של דבש בנפה חבוצה מותר דהוי לח בלח (ח״י ס״ק י״ן):

דבר

נשמת אדם

שמותר לבערו בשריפה או בפירור דק ומטילו לרוח ובהמת הפקר זה אסור כדקיי״ל בכל מקום שיש עשה ול״ת אם יכול לקיים שניהם אינו דוחה. אבל ביו״ט דא״א לבערו מן העולם כתב רש״י שפיר דיאכילנו לכלבים לקיים מצות השבתה. ועוד אני מסופק מאד בהוראה זו כיון דאכן סברי שהנכרי כיון שהוא מכירו וזכה בו ומשמרו הכל עושה בשביל הישראל והוי כמגביה מציאה להברו דקנה חברו אפי׳ כשלא אמר בשעת הגבהה כמ״ש הש״ך בח״מ סי׳ רס״ט. ואף דמשמע דהיינו מטעם שליחות הוא וגם לא ניחא ליה לישראל דיקני איסורא מ״מ כיון שגם דעת הנכרי הוא שלא יזכה בו לנפשו. ואו״כ עדיין הוא הפקר ועובר עליו הישראל כדאיתא בירושלמי בהפקיר המלו לאחר זמן איסורו. ואף לשיטת רמב״ן ור״ן בישראל שהפקיד אצל נכרי ואפי׳ בלא קיבל הנכרי אחריות אינו עובר וכמו שכתבנו לעיל וא״כ ה״נ כיון שעכ״פ בלא רשות נכרי ולא מוגה ברשות הרבים אינו עובר מ״מ עכ״פ אסור לאחר פסח כמ״ש הר״ן בהדיא הבאתי דבריו לעיל ובספ״י אזיל לשיטתו דס״ל דלרש״י בהולכה מרשותו הגי ואם כן כבר פיקן הלאו בזה אבל לפי שהוכחתי דגם דעת רש״י דלא מהני הוראה לעוד

טז דבר שצריך קליפה ולא קלף מעי״ט מותר לקלוף בפסח (ח״י סי׳ תס״א ס״ק י״ח) ואם לא קלף ובישלו כך הכל אסור ואע״ג דאין כאן אלא בלוע וקיי״ל לעיל (סי׳ ח׳) דבדבר שאין בו אלא טעם לא אמרי׳ חוזר וניעור היינו דוקא שנתבטל בס׳ אבל בקליפה אין בו באותו קליפה ס׳ נגד הבלוע וכ״כ א״ר סי׳ תמ״ז ס״ק ו׳) אך זה דוקא כשהקליפה מדינא כגון הטה שנגע בחתיכה שנמלחה או אפי׳ כשיש לספק שמא נגע החטה או שלא ידעינן באיזה חתיכה נגע החטה וא״כ טעונין כו״ן קליפה מדינא אבל אם לא נגע ההטה בחתיכה זו רק שדתיכה אחרת נגע בחתיכה זו דאע״ג דנוהגין להצריכה קליפה כדלקמן כלל קכ״ב אם נתבשלה כך מותרת (סי׳ תס״ז במ״א ס״ק ל״ג):

יז אע״ג דקיי״ל בש״א כלי שני דאינו מפליט ומבליע מ״מ בפסח יש להחמיר דבלא״ה גם בש״א יש אוסרין וגם י״א דבפסח אפי׳ בצונן אסור ודוקא כשהוא חם כ״כ שהיס״ב דבלא״ה דינו כצונן ומ״מ בהפ״מ או מניעת שמחת יו״ט בפרט בכלי שאב״י יש להקל וכן אם נשתמש בכלי שתשמישו בכ״ש אף בכלי חרס יש להקל (ח״י סק״ח בסי׳ תנ״א) ומ״מ לכ״ע אם נשפך מכ״ש על צונן אין להחמיר ולומר דדינו כעירוי מכ״ר דאוסר כ״ק כולי האי לא אמרי׳ (תמ״ז ס״ק ט׳):

יח חמץ ומצה שאפו בתנור אחד אם התנור קטן וסתום ואו״ה מגולין לרוב הפוסקים אסור אפי׳ להסוברין ריחא לאו מילתא בשאר איסורין אבל בחמץ אסורים דלא גרע ממשהו ואפילו מ״מ בהפ״מ יש לסמוך על המקילין גם בזה בין בצלי ובין בחמין הטמונים לשבת ואפילו בהניר סתום לגמרי ודלא כמ״א בא״ח סי׳ תמ״ז (כו״פ בי״ד סי׳ ק״ח וח״י) אבל אם ההיתר דבר חריף אפי׳ בתנור גדול ופתוח אסור אפי׳ בהפ״מ (ח״י שם) והדף שסותמין בו התנור לכתחלה יש ליקח חדשה ובדיעבד אינו אוסר:

יט יבש ביבש אע״ג דבש״א קיי״ל דמין במינו בטל ברוב אבל חמץ ומצה אפי׳ בא״ף לא בטל דכשם דבלח איסורו במשהו ה״ה ביבש וכ״ז בפסח אבל בע״פ דלח בס׳ ה״ה ביבש דבטל ברוב ובלבד שיאכלנו קודם פסח דאל״כ חוזר וניעור (מ״ז ס״ק ט׳) ומ״מ יש חילוק בין לה ליבש דלח בלח שנתבטל מותר לקיימו לכ״ע אפי׳ למ״ד חוזר וניעור אבל יבש ביבש אע״פ שנתבטל אסור לקיימו דעכ״פ החמץ בביתו (ונ״ל מדרבנן עיין בנ״א סי׳ ה׳) ולכן אם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויתערב קודם פסח בס׳ ואז דינו כלח ומותר לאכלו בפסח (מ״א ס״ק י״א) ובמקום הפסד גדול עיין בנ״א מה שכתבתי לענין להשהות:

כ יבש ביבש שנתערב ברוב בפסח ונאכל א׳ מהם מותר דכיון דמה״ת בטל רק מדרבנן אסור ובדרבנן תלינן שזה שנאכל היה האיסור ובלבד שיאכל שנים שנים וה״ה דהתערובות השלישי שרי כש״א ומבואר בחיבורי ח״א כלל ס״ג (מ״א סי׳ תס״ז ס״ק ד׳):

כא הא דיבש ביבש בטל דוקא בפרוסה אבל בכר חמץ שנתערב לא בטל אפי׳ באלף דהוי דבר שבמנין (תמ״ז ס״ק ט׳) ומצה שהיה בה חטה או שנתכפלה מצד א׳ והתבו הכפל ונתערבה באחרת (היינו לשיטתו של בסי׳ תס״א ס״ק י״ב דבעינן (ונ״ל שהוא כענין שעדיין הוא דבר שבמנין) בטל ברוב דלא מקרי דבר שבמנין כיון דאין איסורו מחמת עצמו רק מחמת ס׳ כנגד לא הפנימי) משמע מדבריו דס״ל דביבש אע״ג דקיי״ל דחוזר בלוע כמו שבארתי בח״א שם (מ״א שם) וניעור זה דוקא באיסור מחמת עצמו משא״כ בבלוע אינו אלא כטעם דלשיטתו לכ״ע אינו חו״נ וכ״מ מדבריו בסי׳ תנ״א ס״ק ל״ז שכתב דאם נתערבו בטילות וכ״כ בח״ד שכן דעת המ״א אבל דעת הח״י סי׳ תנ״א ס״ק נ״ד דאף בזה חוזר וניעור:

כב כלי חמץ שנתערב בכלים אינו בטל דהא י״א דאפי׳ בש״א אינו בטל (סי׳ תמ״ז במ״א ס״ק מ׳) ומ״מ בהפ״מ ומניעת שמחת יו״ט יש לסמוך על א״ר שכתב בשם כנה״ג דבאינו ב״י יש להקל מ״מ יסיר כלי א׳ ממנו (והאפשר דכנה״ג כ״כ לשיטת הסוברים נטל״פ מותר ונ״ע בכנה״ג):

כג חטים שנתחמצו ונתערבו בחטים אחרים עד שאינם ניכרים מותר להוסיף עליהן עד ס׳ ולטחנן ולאפות קודם פסח דקמח בקמח הוי לח בלח ואינו חו״נ ולא הוי מבטל איסור לכתחל׳ כיון שעדיין שעת היתר (תמ״ז ס״ק מ״ס ותס״ז ס״ק ד׳ ועיין לק׳ כלל קכ״ד סי׳ כ״ח וכלל קכ״ו סי׳ כ׳):

בשר

נשמת אדם

נאחוד. וכן מוכח לענ״ד דהל״כ קשה מירושלמי דס״ל דמוכיח לפלניא עובר וכרי לשיטת רמב״ן בעינן תרתי שיהיה שלו וברשותו. אע״כ דברס״ר עדיין הוא ברשותו. ול״ד למפקיר חמצו ודעתו לזכות בו לאחר הפסח. שכתב המ״א בשם ר״ם הלוי בבא בספינה דמותר וכ״כ הפ״י בשם הריקנטי דהתם עכ״פ הפקיר קודם זמן האיסור ואח״כ עליו שם הפקר גמור ואינו עובר עליו כדאיתא בירושלמי הנ״ל וס״ל דהכא דאוסר בירושלמי בהפקיר המלו משום הערמה היינו דוקא בהניח החמץ בתוך ביתו אבל משכוניהו לגרפ״ר והפקיר מותר אבל לאחר זמן איסורו כיון דעובר עליו אם לא היה דעת נכרי לזכות לעצמו א״כ אסור ועוד נ״ל דאפי׳ אם יזכה הנכרי גלוקך עצמו בפסח אסור דדוקא במזכה בו קודם הפסח וא״כ אינו עובר אפי׳ לדעת הירו׳ כמו שכתבנו כיון דכבר זכה בו אדם כמו שכתבנו לעיל בסי׳ א׳ אבל במזכה בו בפסח כיון שבא״ע הפסח והיה מוגה עדיין ברס״ר כבר עברו הבעלים בב״י אפי׳ לקבל מעות כמו בבכורות בסי׳ ת״ן ולא דמי לגוזר בחוב״פ דמתיר הפ״ח דהכא שאני שהרי לא היה כאן כלל בות מכירס: ולכאורה קשה על הפ״י ור״ם הלוי דמתירים להפקיר אבל

כד בשר יבש ונבינה ודגים שנמלחו קודם פסח ולא נזהרו בהם לבדוק המלח ולמ׳חם בכלי פסח מותר להדיחם בי"ט ולאכלם דאף אם היה בהם מעט חמץ נתבטל קודם פסח ואפי׳ את"ל שמלחו בכלי חמץ ב"י מ"מ אין מליחה לכלים להפליט ועוד דסתם כלים אין משתמשים בהם חמץ הרבה וא"כ בוודאי יש ס׳ לבטל הפליטה וכבר נתבטל אבל דגים מלוחים השרוים במים בכלי חמץ בפסח יש להחמיר ליזהר מהם דעינינו רואות שהשריית (סעריגג) הוא עז ונמצא בולע מפליטת כלים בפסח אבל אם שרוי בכלי של פסח או קודם י"ט אפי׳ בכלי חמץ אין לחוש וכ"ז מדינא וכן סתם בב"י בש"ע אבל אנו במדינות אלו קבלנו עלינו כאותן פוסקים להחמיר לכתחלה שלא לאכול כל המלוחים או הכבושים אם לא נזהרו בג׳ דברים (א) לבדוק המלח. (ב) שלא להתכם בסכין של חמץ. (ג) שלא למלחם או לכבשם בכלי חמץ אפי׳ איצ ב"י ואם הדיחו הבשר ג"פ קודם פסח נוהגים לאכלו והדחה תהיה ע"י שריה קצת ולא בהבערה בעלמא ובג׳ מימות מחולפים ובכלי פסח ובדיעבד אפי׳ בכלי חמץ או לשרותו בנהר ולכתחלה ישרה וידיה קודם פסח ומ"מ אם לא הדיחו מיתר לשרות ולהדיח אפי׳ בפסח וכ"ז דוקא בבשר בין בשר יבש ובין שנמלח מחדש אלא שנמלח מליחה מרובה עד שא"א לאכלו בלא הדחה (א"ר בשם מי"ט) ומ"מ בדיעבד אפי׳ בע"פ אחר חצות אם אירע שנמלח בשר בכלי חמץ שהם אב"י יש להתיר ע"י הדחה אבל אם א"י אם הוא ב"י אסור אפי׳ קודם הפסח הרבה (כ"מ בתשובת סי׳ קכ"ג ועיין לקמן סי׳ כ"ס) אבל דגים אין נוהגין לאכלן ע"י הדחה ומ"מ כשיש דוחק בבשר מתירין גם בדגים ואפי׳ בשר יבש שנמלח והתכו תוך המלח שום בסכין חמץ דק דק ושמו על הבשר ליתן טעם וריח יש להתיר ע"י הדחה ושריה ובלבד שלא יאכל השום וכל הכבושי׳ כגון (אוגערקעס ולימינעס) וכיוצא בו אין מתירין כלל ע"י הדחה כיון דאין דרכן להדיחן וכן גבינות וכר. שות הממולאים בבשר אפי׳ בלא שומים לא מהני להם הדחה שמא נתערב בו בפנים איזה פירור וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד שכבר בשלו אותו בפסח וא"א לקיימ׳ לאחר פסח מותרים וכ"ש דאין אוסרים תערובתן אפי׳ בפחות מס׳ אם יש שום בטבחות א סר התערובו׳ בפסח כחמץ גמור שהרי נחתך בסכין של חמץ (סי׳ תמ"ז):

כה וכ"ז שנמלחו בכתם כלים שבליעתן מחמץ משהו אבל אם נכבשו בכלים שמשתמשין חמץ בשפע כגון הביות של שכר או יי"ש ומחבת שמטגנין בו מיני קמחין א"כ בודאי אין במה שבתוכו לבטל הפליטה בס׳ ולכן אם נכבשו בתוכו אפי׳ במים מע"ל אפי׳ קודם פסח אם באותו רגע שפינה החמץ נתן לתוכו אם כן אע"ג דלא נעשה כבוש עד אחר מע"ל ואז כבר נטל"פ מ"מ י"ל דהבליעה והפגימה באים כא׳ ואסור מדינא ומכל שכן אם נכבש בו דברים המוצים וחריפים דאפילו הכלי אינו ב"י אסורים מדינא דהורגיה משוה ליה לשבח ואם נמלח בתוכו אע"ג דאין מליחה לכלים להפליט מ"מ מה שמונה בציר נעשה כבוש תיכף לאחר ששהה כדי שיתחיל להרתיח (מ"א ס"ק ט"ז) ומ"מ במקום הפסד יש לסמוך על הפוסקים דאפילו בציר בעינן דוקא מע"ל (ט"ך וע׳ בחיבורי ח"א שער א׳ ס"ז סי׳ ע"ז) ואין להחמיר בדברים שנעשה קודם פסח וכ"ז כשפינן קודם פסח אבל אם עמדו בכלי חמץ בפסח אז מקבלים בעם חדש בפסח ואסור הכל ומ"מ אינו אסור אלא מה שבתוך הציר דכבוש אינו מפליט מבוזו (ומ"מ נ"ע אם כבר נכבש קודם פסח ולא פינן ובפסח לא עמד שם כל מע"ל אם נאמר דמשנעשה כבוש אז בכל רגע ורגע בולע וכמו בישול משהתחיל לבשל בולע בכל רגע או נימא דלענין לא מפליט עד אחר מע"ל ואם פינה קודם מע"ל עדיין לא בלע כלל וצ"ע) ומ"מ בכבוש בציר או בדברים המוצים ביו"ט יש להחמיר ולאסור בששהה כדי שיתנו על האור וירתיח ובדעת המ"א:

כו שומן מהותך וכן כל דבר שבשלו בכלי חמץ קודם פסח אם בשלו ונזהרו בכ"ד לשם פסח רק שבשלו אותו בכלי שאב"י מותר לאכלו בפסח ובלבד שיערה אותם קודם פסח לכלי פסח אבל אם לא נזהרו בו בשעת עשייתו מחמץ חיישינן שמא נתערב בו משהו חמץ או שמא

נשמת אדם

מכח דקי"ל בח"מ סי׳ רע"ג סעיף ט׳ בהמפקיר שדהו ולא זכה בו אחר כל ג׳ ימים יכול לחזור בו והוי כאילו לא הפקיר. ולפ"ז ק׳ אם לא יזכה בו נכרי עד הפסח הרי בידו לחזור בו בדבורא בעלמא וא"כ נימא הואיל ובידו לחזור בו כקושיית הר"ן הביאו המ"א סי׳ ת"מ בהג"ה דנימא הואיל ואי בעי מיתהני. ומה תירץ הר"ן הואיל ומחוסר ממונא דצריך לפדותו מנכרי והכא דבדבור בעלמא יוכל לחזור נימא הואיל ואף דהזרה זו רק תקנת חכמים הוא. ומ"מ עכ"פ מדרבנן יכול לחזור אך י"ל דבשמא בכל דבר תקנו שיוכל לחזור משום שהוא שיכול לחזור. וגבן תקנו אפי׳ שלא הזר עדיין הוא ברשותו כל ג׳ ימים. משא"כ בחמץ דע"כ לא יחזור בתוך ג׳ ימים דאז יהיה אסור בהנאה. וא"כ אין חילוק בין ג׳ ימים או לאחר ג׳. והוי תיכף הפקר כדינא דאורייתא:

ועוד נ"ל דע"כ מ"מ הר"ן מחוסר ממונא כוונתו מעשה דהא בר"ן ס"ל כרמב"ן בישראל שהפקיד אצל נכרי דאינו עובר וקשה דהתם לא מחוסר ממונא. וגימא הואיל ובידו להחזיר החמץ לביתו וא"כ כיון דמחוסר מעשה ל"א הואיל ובזה א"ש דאמרינן מנחות ק"ב ע"א כל העומד לפדות כפדוי דמי המרי׳. וכל העומד לזרוק כו׳ ל"א. פירש"י דמחוסר פדיה לאו מחוסר מעשה אלא דיבורא בעלמא. וקשה דהא עכ"פ מחוסר ממונא אע"כ דבקדשים יכול לומר בהמה זו תהא נפדית על מעות שבכיס אבל בהדיוט מחוסר מעשה שצריך להביא מעות או כמפקיד שצריך להביא החמץ:

והנה בזה דאיתא בירושלמי בהפקיר חמצו דאסור משום הערמה פי׳ הכא"ם שיאמר שהפקיר ובאמת לא הפקיר. וזה דוחק גדול דלא מצינו בש"ס לשון הערמה שר"ל שיאמר

שמא היה המחבת ב"י אפי׳ אומר עכשיו שברי לו שלא נתערב בו שום חמץ ושריה הכל אינו ב"י לא מהני דמילתא דלא רמיא עליה דאינשי לאו אדעתא דאע"ג דקי"ל בשאר איסורין כתם כלי אב"י וגם דהוי נ"ט בר נ"ט היינו משום שהוא טעם קלוש כ"כ ולכי אינו ראוי לחול עליו שם חדש בו"ח אבל חמץ שמו עליו שעד עכשיו לא אסרו הכתוב ובשהגיע זמן האיסור נעשה ההתיכה נבלה ואף דאין כאן אלא טעם ובטעם ל"א חוזר וניעור היינו אם נתבטל בס׳ אבל הכא לא נתבטל בס׳ רק שהוא נ"ט בר נ"ט ודוי כנ"ט בר נ"ט דאיסורא ומ"מ מוררים בדנאה ונ"ל דגם בזה דוקא בנתבשל בכלים שמשמשו בו חמץ בשפע כגון מחבת וכדירות שמבשלין בו מיני קמחין כדלעיל סי׳ כ"ה דאין ס׳ נגד דבלוע ואם בו אין היתר רק מפעם נ"ט בר נ"ט אבל בכלים שידוע בודאי שבלעו רק מעט חמץ וידוע שיש ס׳ נגדו בודאי קיי"ל דבטעם אין חו"נ אבל ביו"ט האחרון יש להקל דכתם כלים אב"י וגם הוי נ"ט בר נ"ט ומה"ט יש מקילין לשתות מי דבש של כל השנה מיהו אם יש לחוש שהעמידו אותו בשמרי שכר ואפילו אם דבש הזה לא נתדמץ בשמרי שכר רק שהעמידו אותו בשמרי דבש אך הדבש הראשון היו מעמידין אותו בשמרי שכר וזה הדבש הוא רביעי או חמישי עכ"פ אסור לשתוהו אפי׳ ביו"ט אהרון (מ"א סי׳ תמ"ב) ולענין להשהותו עיין לעיל סי׳ א׳ ואם יש לחוש שנתבשל ביירות שמבשלין בו יי"ש אסור אע"ג דאין חריפות הא׳ משוי לשבח מ"מ יי"ש שוא חריף ביותר ומשביח ואסור אפי׳ ביו"ט אחרון (תמ"ז מ"א ס"ק כ"כ):

כז אם נתערב קצת מדברים האלו שאין בו חשש פירורים רק שנתבשל בכלי חמץ נהי דאסור בפסח מ"מ אם נתערב מותר התערובות ואפי׳ בפחות מס׳ דעכ"פ אין כאן אלא נ"ט בר נ"ט וגם סתם כלי אב"י אבל אם ודאי נתבשל בכלי ב"י אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט אוסר ערובתו וגם ביו"ט אחרון אסור וכ"ש בשומן מהותך דיש לחוש בו מפרורין בעין (ע׳ מ"א ס"ק כ"ג סי׳ תמ"ז) ואם נתערב הרבה עד שאין ס׳ נגד התערובות אסיר התערובות:

כח אם בשלו דברים חריפים כגון צנון (חריין) קודם פסח כ׳ הט"ז סק"י לאסור אפי׳ בשאינו ב"י דאגב הורפיה כו׳ ובת"ח כ"ל ס"א סי׳ ז׳ כתב דלא נקרא ד"ח מחמת שהדבש ממתיק אותו וא"כ לפי מה שכתבתי בשער או"ה סי׳ כ"ז דתרי חומרא ל"א די"א דל"א אגב חורפיה רק בקורט של חלתית ועוד הא י"א דאפילו בצנון שחתכו בסכין דוקא כשהוא ב"י אוסר ואע"ג דזה דוקא בדברים שאינם חריפים כגון הפוחים המוצים אבל צנון הוא חריף לדעת רמ"א וש"ע ומ"מ הכא דלת"ח הדבש ממתיק וגם דאינו אלא נ"ט בר נ"ט ואע"ג דבחמץ ל"א נ"ט בר נ"ט מ"מ במקום הפסד מרובה כבר כתב א"ר בסי׳ תנ"א כקי"ג להתיר וע׳ בח"י סימן תנ"א ס"ק י"ד דהיכא דיש עוד צדדים להקל אמרינן דהוי התירא בלע ולפ"ז במקום מניעת שמחת י"ט יש להתיר אפילו באכילה אך לפי מנהגנו שמבשלין אותו תחלה במים ואח"כ שופכין המים ומבשלין בדבש י"ל דבמים אינו ממתיק וא"כ אפילו אב"י אסור ומ"מ מותר לשהותה:

כט זיתים וכן בוסר שהסכימו האחרונים דהוי דבר חריף וכן שאר דברים חריפים שחתכן בסכין של חמץ אפילו אב"י קודם פסח וא"כ כל הזיתים נעשים חמץ ואסורים ואעפ"י שחזר וכבשן אינם חוזרים ופולטים דדוקא ע"י בישול פולט מה שבלע אבל לא ע"י כבישה (ט"ז ומ"א) ואם נדוכו יחד וכ"ש כשנתבשל יחד וא"כ פולט הכל ומסתמא יש ס׳ כנגד הסכין וא"כ מדינא היו מותרים לאכול שהרי עדיין שעת היתר כדקיימא לן בבצלים שחתכן בסכין חולבת בה"א כלל מ"ד מ"מ בחמץ חיישינן שמא נשאר משהו בעין ועוד דהא י"א דחוזר וניעור (מ"א ס"ק נ"ח) אבל א"ר ס"ק ל"ז כתב כיון דרוב פוסקים ס"ל דטעם אינו חו"נ וגם יש פוסקים דאפשר

נשמת אדם

שיאמר שקר. ולולי דברי הרא"ש הייתי מפרש דכוונת הירושלמי ע"פ שכתב הר"ן ריש פסחים. דלכן תקנו חכמים לבער חמץ ידוע ולא סמכו על דינא דאורייתא בביטול בעלמא משום דביטול הוא שיחשב בלבו ויקבע בדעתו שהחמץ זה הוא כעפרא בעלמא. או לשיטת תוס׳ משום הפקר ולב אדם לא כן יחשוב בלב שלם ויעבור עליו ולכן תקנו ביעור. וזה כוונת ירושלמי שא"כ כ"א יניח החמץ בביתו ויפקירנו ונמצא נעקר תקנת חכמים שאין לך אדם שיבער חמצו כדי שיזכה בו אחר פסח. ועוד שמא לא יפקיר בלבב שלם ודעתו לזכות בו ולכן אסיר וראיתי שהפ"י כתב בדעת רמב"א שמפרש הכי בירושלמי דר"ל הערמה כדי שיזכה בו. ומצאתי במאירי"ל וז"ל החמץ שעבר כו׳ אסור בהנאה אפי׳ בטלו דחיישי׳ להערמה שמא לא יבטלו מלבו עכ"ל. ולפ"ז יש לומר דדוקא היכא שמונח ברשותי שייך הערמה זו משא"כ בהא בספינה שאין בידו לבער. וכן בהוליא חמצו לרה"ר אף שבדעתו שיזכו בו שכיון

מ"מ לא חיישי׳ שמא יערים בכך דבודאי ירא לנפשו שמא יזכה בו נכרי שאינו מכירו שפיר י"ל דאוקמי׳ אדאורייתא דבביטול או בהפקר סגי וג"ם הר"ם הגוי שיפקיר בעדים. הקשה הפ"ח דלטעם דזכיה ומ"ם ול"נ דכוונתו כדי שיתפרסם כדבר שהפקיר וא"כ ל"ש עוד הערמה. ומהביא הרבה דטבעם בחיסתא שהקשה הפ"ח נמה לא הפקיר לא ידעתי כוונתו דע"כ לא פליגי בירושלמי אלא בדיעבד אבל לכתחילה כשיוכל לבער וודאי צריך לבער כתקנת חכמים. אך באינו בידו י"ל שפיר דבזה לא תקנו חכמים כיון שא"ם בו הערמה. ויצא לנו מכ"ז דלכתחלה נעל"ד בודאי לא אמרי׳ ליה כהכוא מעשה והוראה דפ"י להוציא החמץ לרה"ר ולהפקיר אך בדיעבד אם עשה כן בלא שאלת חכם נ"ע לאחר פסח:

שאלה ג אחד מבני הכפרים העמיד חמצו בבית חבירו וביקש מחבירו שיסע לקהלתינו למכור חמצו לב"ד כנהוג אזי ימכור גם חמצו והירע לו אונס ובא לכתן אחר

דאפשר לסוחטו מותר ולכן כ' דאין להחמיר ונ"ל דאם יודע בוודאי שהסכין היה נקי דאין חשש משום פירור בעין וגם אינו ב"י דאיכא הרבה צדדים להקל כדלעיל בסי' כ"ח וא"כ יש להקל במקום מניעת שמחת יו"ט להתיר אפילו באכילה ולהשהותה לכו"ע מותר (תמ"ז):

ל זנגביל שחתכו בסכין של חמץ אב"י או שדכו במדוכה של חמץ קודם פסח אע"ג דהוי חריף כיון דזנגביל יש אומרים דלא הוי דבר חריף כמש"כ המ"א סס"ק ל"א א"כ יש להקל עכ"פ בתערובות (שם וכזה י"ל גם כן טעם של הב"ח שכ' לדוך הכל קודם יו"ט כמ"ש המ"א שם היינו דאזיל לשיטתו דס"ל חמץ קודם זמנו הוי נ"ט בר נ"ט דהתירא כמו שכתוב בתשובת ב"ח סי' קכ"ג וא"כ לא ק' קושיית המ"א עליו):

לא דבר שאינו חריף שנידוך במדוכה מחומצת ממש מ"מ מותר אפילו אם נעשה בפסח דדוקא ע"י חריף ודוחקא מבליע ומפליט אבל דבר שאינו חריף לא מהני דוחקא לבד להפליט בצונן אם היה הכלי נקי אבל גם הכלי אינו נקי אע"פ שאינו חריף מ"מ ע"י הדוחקא נכנס קצת לתוכו וא"א להדיח שהרי נידוך ולכן אפילו אם נעשה קודם פסח אסור (מ"א ס"ק י"ד וכדלעיל סי' ח') ודוקא בדברים הנדוכים דא"א בהדחה אבל אם חתכו דברים שאינם חריפים בסכין של חמץ שאפשר בהדחה או גרירה אפילו בפסח מותר אבל דברים שנעשו באקראי ע"י נכרי כגון דגים שחותכין הנכרים אם הוא בתוך הפסח יש להחמיר דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו אבל נתערב מדברים הללו בתבשיל אפילו בפחות מס' אין לחוש להחמיר ואע"ג דסתם סכין אינו נקי היינו משמנונית אבל חמץ אינו דבר הנדבק ומ"מ נ"ל דבסכינים שחותכין בו לחם במדינותינו ידוע שנדבק בו פרורי חמץ ולכן אפי' בדיעבד אסור אם לא הדיחו אותו דבר כמו בשומן מהותך (ט"ז):

לב (ריבאייזין) שלא פררו עליו חמץ בעין רק שפררו עליו (חריין) שנחתך בסכין של חמץ וא"כ נעשה (סריבאייזין) כולו חמץ אם פררו עליו אפי' מצה בפסח הכל אסור שא"א שלא נדבק בו פירור (חריין) שהוא נבלע מחמץ ואם פררו עליו בע"פ מצה וא"כ אף שנשאר פירור (חריין) מ"מ הפירור אינו אסור אלא מטעם בלוע וא"כ כבר נתבטל בס' ואינו חוזר וניעור אבל אם פררו עליו (חריין) בע"פ וא"כ צריך ס' נגד כל (סריבאייזין) או נגד כל הסכין ואם לאו כולו אסור (ע' מ"א סי' תנ"א ס"ק ל"ס) ובפסח הכל אסור ואם פררו על (ריבאייזין) מצה נפוחה אסור לכתחלה ואם פררו אה"ב מצות בדיעבד מותר ואם נתערב קמח ממצה נפוחה בשאר קמח מותר בשהייה ולמכרו:

לג לכתחלה אין להניח מלח אע"פ שהוא יבש במדוכה של חמץ ואם הניח מותר למלוח בו אע"פ שהוא דבר חריף מכל מקום כיון שהוא יבש אינו מפליט כלל ול"ד לשריית (סטרינג) לעיל בכלל הקודם דהוי לח ובשאר כלים המחמיר שלא להשתמש בו בפסח תע"ב (כדלעיל תא בי"ד סס"י נ"ס) ואם דך בו כיון דאיכא דוחקא וחריף אסור ובמדוכות שלנו שאין כותשין בו אלא בשמים יש להתיר (שם):

לד צריך ליזהר שלא לנהל הקמח סמוך לבשר שהאבק נדבק בו ובדיעבד הט"ז (סי' תמ"ז ס"ק ט') כ' דלא מהני הדחה אבל בא"ר שם סק"ב מתיר בהדחה דקמח כיון שבא למים תיכף נמוח והוי לה בלח ממש (וכ"כ הב"ח בתשובה סי' ק"ז):

לה יש מחמירין שלא להסתפק מחומץ יין שמסתפקין ממנו כל השנה דחיישינן שמא נתנו בו מן הנשאר בסעודה ולפעמים יש בו פירורי לחם ובמקומות אלו שאין חומץ מצוי אין מחמירין בזה עוד יש מחמירין לכתחלה שלא למלאות מן יין תוך שלשים יום לפסח בכלי חמץ ואם מלאוהו תוך ל' יום נוהגין שלא לשתותו בפסח ואינו אלא חומרא והמיקל לא הפסיד אבל בחומץ דהוי דבר חריף אם עמד בכלי חמץ ב"י (וי"נ אב"י) ושהה בתוכו כדי שיתנהו על האור וירתיח אסור מדינא (ומה שתמה המ"י דבחריף אפילו אב"י עיין בנ"א מה שכתבתי

ובמקלת

נשמת אדם

אחר זמן איסורו ואז נסע לביתו ומכר שם לנכרי א' סמוך לחלות. וזה ענין המכירה שאמר לנכרי הריני מוכר לך כל מה שיש בכך וכך גם בית השענק אני מוכר לך ונתן לו אויף גאב והנכרי מכר כל ימי הפסח החמץ ולאחר הפסח בא לשאול מה דינו וגם אמר כל חמירא בערב פסח כדי.. :

תשובה בתשובת מנחת יעקב סי' ז' במעשה שא' היה תפיס ובקש מחבירו למכור חמצו ולא מכר כצריך להוכיח דכל חמירא הוי ביטול גמור ע"ש בתשובתו . ובמגילת כבודו כ"ל שנעלם ממנו דברי הר"ן פ"ק דפסחים והביאו המ"א בסימן תמ"ז שכתב דאע"ג דנוקשה ועל ידי תערובות כיון דאינו עובר לכך אחר פסח מותר אפי' הכי במפקיד חמצו לנכרי אסור כיון דחמץ . ראוי לעבור עליו בבל יראה . וא"כ דברי הר"ן גבי המוצא חמץ בי"ט כופה עליו כלי וכתב הר"ן דלאחר י"ט ישרוף מיירי אפי' ביום אחרון של פסח ודלא

(4)

כמנ"י שכ' דמיירי דוקא ביום ראשון ע"ש • ואם כן גם ביטול לא מהני וזה גם שמסתפק אם כל חמירא מועיל אין ספק דדעת לא מהני וזה גם שמסתפק אם כל חמירא מועיל במה שדעתו לבטל אך מה שעלה בדעת מנ"י שמועיל גם על חמץ זה שרוצה למכור לענ"ד לא נראה כלל דאטו אם יפקיר נכסיו ויהיה דעתו רק על מקצת ורק שבפיו יאמר כל נכסי אין בכלל אלא מה שגמר בלבו והוציא מפיו דלא הפקר הוא מטעם נדר כדאיתא בח"מ סימן רע"ג וכיון שדעתו היה למכור החמץ בודאי לא ביטל אותו כלל . דומיא דאמרינן בנדרים מ"ג כל הנודר אין דעתו על מה שמפקיר • וכן משמע מטור סי' תל"ד שכתב דצריך לבטל ביום ג"כ וז"ל גם הפת שמשייר בלילה למאכלו לא נתכוין לבטל הרי דתליא בכוונתו • וא"כ לא נכנס כלל בכלל הביטול וא"כ אין מקום להקל בעובדא דמנ"י • ואמנם אפשר להקל מטעם אחר אם יסכימו ע"ז הראוים להוראה ע"פ מה שכתבתי לעיל סי' ז' שהפ"ח כתב

דדעת

ובמקלת כוונתי נא"ל) ובהפ"מ יש להקל עד שישהא בתוכו מע"ל ובדעת הש"ך בסי' ק"ה (סי' תמ"ז):

לו חבית יין שדבקו נסריו בבצק אם הוא תוך שני חדשים קודם פסח עדיין רך הוא ונותן טעם בפסח אבל לקיימו מותר כיון שהבצק נעשה לחזק החבית וא"כ בטל לגבי חבית ואינו רק נוקשה ומותר לקיימו וא"כ היין נמי מותר לקיימו ואם נתנוהו מקודם לכן כבר נתייבש ואינו נ"ט בפסח ומותר לשתותו ואע"ג דלעיל בדיבוק ניירות סי' ה' סגי בל' יום שאני התם דאינו רק לענין לקיימו אבל הבא לענין שיתן טעם ביין בעינן שיהיה יבש גמור (ח"י) ואם יש כזית במקום א' חייב לבער הבצק אע"פ שעשוי לחזק אא"כ טחו בטיט (סק"ג שם):

כלל קכב דין תערובות חמץ ע"י בישול או מליחה בפסח (סי' תס"ז):

א תבשיל שנמצא בו גרעין מה' מיני דגן אע"ג דמדינא אינו אסור אא"כ נתבקעה ממש וכ"כ הב"י בש"ע ולי"א דוקא בראוי להתבקעות אבל אנו במדינתנו מחמירים דאפי' רק נתרככה הכל אסור בהנאה אבל בלא נתרככה אפילו נמצא בהמין אין לחוש (מ"א ס"ק כ"ס) ואם נמצא בח' של פסח אפי' נעשה התערובות בפסח רק שלא נודע לו עד יום ט' או אפילו עבר ושהה (ח"י) כיון דאינו אלא משהו מותר לשהותה עד אחר פסח ובהפ"מ יש לסמוך על חכם צבי סי' פ"ו וכ"כ א"ר בשם פסקי תוס' דאפי' מצא בז' של פסח כופה עליו כלי וישהה התרנגולת או התבשיל עד אחר פסח ואז מותר באכילה רק יבער החטה במוצאי י"ט ודוקא במשהו אבל דבר שהוא חמץ גמור דאסור מה"ת אפי' מצא ביו"ט אחרון אסור לאחר פסח עכ"פ מדרבנן (ח"י סי' תס"ז):

ב שבולת מקש שנמצא ואין בו גרעין שקורין (ספרייער) אינו מחמיץ דרגיל הדבר שבשעת דישה נופלין כולן (ולא דמי לעצם חלול שכתבתי בח"א שער רוב וחזקה סי' מ"ג) אבל אם נמצא קליפה מחטה גופה זה אפשר דמחמיץ וגם א"א שלא יהיה נדבק בו קצת ממשות חטה ועוד דזה דמי לעצם חלול שכתבתי שם לאיסור ומורסין הוא הנשאר בנפה וזה בא וודאי לידי חימוץ (כדאיתא במתני' אין שורין מורסן לתרנגולת ובסובין שהיא הקליפה הנפה מסתפק המ"א שהרי להרי"ף דמפרש פת הדראה היינו פת סובין ואם כן מדנפיק ידי מצה שמע מינה דבא לידי חימוץ (ובזה סרה תמיהת ח"י בסי' תנ"ד דהמ"א מסתפק בסובין ובמתני' איתא אין שורין מורסן):

ג תבשיל שנמצא בו שלשה גרעינים שלא נתרככו לא אמרינן חזקה שיש בתבשיל זה יותר גרעינין ושמא הם נתרככו דלא חיישינן לזה אלא דוקא בתולעים דמינה קא רבי משא"כ בדבר דאתי מעלמא לא חיישינן לזה (ומח"י ס"ק כ"ה השיג על זה והביא ראיה ממה דאמרינן שלשה הוי שכונת קברות אע"ג דהוי דבר דאתי מעלמא ולדעתי משם ראיה שהרי דוקא במושכב כדרכו דאז הוא הוכחה שהוא קברות ועכ"פ אין ראיה משם לדבריו):

ד חטה מרוכך שנמצא בעיסה או במצה אפויה וא"כ יש לספק כיון דמנהג ישראל לשמור המים שלשין בהם וא"כ יותר מסתבר שהיה בקמח וכיון שאנו רואין שהעיסה לא נתחמצה אם כן כ"ש החטה לא נתחמצה ואם כן ראוי להתיר הכל וי"ל דכל העיסה אסורה דחיישינן שהחטה כבר נתחמצה במים קודם לכן ועכשיו ע"י הלישה והעריכה נחמצה מן החטה ומוליך בכל העיסה מה שנפלט מהחטה דרך נלגולה (ואם נמצא ג"כ חטה ביותר המים שלשין בהם הכל מודים שכל העיסה אסורה פ"ח) ומנהגנו אם הוא קודם הפסח אין אוסרין רק כדי נטילה ואפי' נמצא במצה אפויה אבל אם לשו ואפו בתוך הפסח אזי אם נמצא בעיסה אוסרין כל העיסה ואם נמצא במצה או בחתיכת עיסה בין שהיא עדיין חייה או אפויה אוסרין אותה עיסה או מצה כולה אבל שאר העיסות מותרין דאמרינן כאן נמצא וכאן היה ר"ל שנפלה במצה זו ומוקמינן המאכל על חזקתו שהוא בחזקת היתר ואפילו אם החטה מלאה מים ומלוחלחת מעבר לעבר י"ל שמא היתה בלועה ממקום אחר ונפלה עתה לתוך עיסה או מצה זו (בש"ע סעיף י"א):

ה אבל אם חילק העיסה להעוזרים ונשאר חתיכת עיסה בידו ומצא בו גרעין מרוכך כל המצות

נשמת אדם

דדעת רוב הפוסקים כדעת רמב"ן ור"ן שהיא שיטת הגאונים דלעבור בב"י בעינן תרתי שיהיה חמץ שלו וברשותו אבל אם מונח ברשות אחר אע"ג שלא קבל הנפקד עליו אחריות אין א' מהן עובר זה מפני שאינו שלו וזה שאינו ברשותו ע"ש. וכ' הר"ן בשם המכילתא דה"ה בחמץ שנפלה עליו מפולת אף על פי שהוא ברשותו אינו יכול לבער עכ"ל • ואם כן אפשר דיש לדמות זה שהיה תפוס ואם כן החמץ המונח בביתו דומה אלו הנפלה עליו מפולת ואינו ערוב • בנידון דידן אף מה שכתבנו בסי' א' דאם מכרו אחר איסורו יש להתיר אפילו בחמץ כיון שלא עבר בב"י ע"ש היטב . הרי כתבנו בסוף סי' שם בשם מורי בגל"ת דדוקא כשעשה הנכרי משיכה אז אמר המכירה אבל לא בכסף ע"ש . וכתבתי דנ"ל דה"ה כשמכר

לו אגב קרקע דעכ"פ כיון דקנה הקרקע ממילא קונה ג"כ המטלטלין אבל בנידון דידן כיון שלא היה שום פסיקת דמים על הבית א"כ לא קנה הנכרי הקרקע וא"כ אף שפסק לו דמים על החמץ לא מהני כלום ולא קנה הנכרי ואם כן הישראל שמכר החמץ עבר בבל יראה על חמץ שלו מדאורייתא אף לדעת רמב"ן שהרי היה החמץ שלו וברשותו אם כן החמץ הנשאר לאחר פסח אסור מדינא ואפי' מה שמכר הנכרי בתוך הפסח אסור לקבל המעות כמו בסי' ת"ן בככרות:

ואמנם חמצו של חבירו שהניח בתוך ביתו ואם כן החמץ זה לא יעבור עליו בב"י כלל לא המפקיד ולא הנפקד כיון שלא קבל אחריות לשיטת רמב"ן: וא"כ אף שלא קנה הנכרי מ"מ י"ל דדוקא במלא החמץ בביתו אף שהיה בשוגג

או

המצות שביד האחרים נמי אסורין דדוקא ממקום למקום לא מחזקינן איסורא ואמרינן כאן נמצא כו' שהרי באותו מקום לא נולד שום ריעותא כלל בעיסות האחרות אבל בכה"ג דאנו מסופקים על שאר מצות מחמת שאנו מכופקים אולי היה הגרעין בעיסה זו בשעת לישה או עכשיו נפל קיי"ל דמחזקינן מזמן לזמן ואמרינן דמתחלה היה בעיסה וכולן אסורות ומ"מ בהפ"מ בלא נתבקעו ממש יש להתיר בהנאה (ח"י וכ"כ בא"ר) ואפשר דבכה"ג גם לכ"ע מותר ולכן עכ"פ מותר בהנאה (שם):

ו ונ"ל דכ"ז דוקא בגרעין אפילו נתבקעו אבל אם נמצא פירור לחם אפילו קודם פסח אסור כל העיסה או המצה שנמצא בו הפירור דשמא נשאר איזה פירור והוי כיבש דחוזר וניער (ע' תשו' הרשב"א סי' קע"ו):

ז וכן הדין בא' שלקח מהחבית כרוב בקערה והוליכו לבית אחר ושם נמצא חטה הכרוב שבחבית מותר דאין מחזיקין ממקום למקום ואמרינן כאן נמצא כאן היה ר"ל השתא נפל ונ"ל דל"ד לבית אחר אלא אפי' באותו בית כיון שהוא מקום אחר וכמש"כ המ"א סס"ק כ"ה אבל אם נמצא החטה בחבית אז אף מה שבקערה בבית אחר אסור דזה הוא מזמן לזמן ומחזקינן למפרע (מ"א ס"ק ע"ז) ובמקום שנוכל לומר השתא נפל אפילו נמצא הגרעין באמצע החבית של כרוב וא"כ יש הוכחה קצת שמקודם היה בו דאם נפל עכשיו על הכרוב היה לו להמצא מ"מ מותר דאפשר כשהיה מהפך וממשמש בכרוב ובקערה נהפכו עליונים למטה ותחתונים למעלה אע"ג שאינו יודע שהפכה וממשמשה הוי כמילתא דלא רמיא אאינשי וידים עסקניות הן (א"ר סס"י תס"ו) וכ' עוד דאפי' נמצא בחבית מ"מ אותן הבעלי בתים שלקחו ממנו מקודם לזה אם יש הפ"מ ומניעת שמחת יו"ט יש להקל מטעם ס"ס שמא עכשיו נפל בחבית ואת"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו אם לא תיכף כשלקחו נמצא בחבית שלא היה שהות להתרכך בזה הזמן ואם אין הציר עולה ע"ג הכרוב בלא"ה יש להתיר הכרוב שבחבית ע"ש ואפילו אם המנופה היתה סתומה מ"מ י"ל עכשיו נפל וכבר היתה החטה מלאה מים ממקום אחר והכל לפי הענין (וכיאגדע קוואס) שנוהגין יש להחמיר דמצוי הדבר למצוא גרעינין (כיאגדעס) אם לא שבררו (כיאגדעס) קודם נתינת המים:

ח אע"ג דמחזקינן מזמן לזמן מ"מ במקו' ס"ס שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו או שמא לא נתחמצה אע"ג דספק זה שמא לא נתחמצה הוי ספק מחסרון ידיעה (כמ"ש המ"א סס"ק ע"ז) מ"מ בהפסד גדול יש מקום להקל (ע' נ"א סי' כ"ג):

ט הא דקיי"ל אין מחזיקין ממקום למקום היינו בענין זה שנטל מכלי זה והניח בכלי אחרת ומצא בו חטה וכן המערה מכלי לכלי ומצא בתחתון דלכ"ע לא מחזקינן אפילו באיסור דאורייתא דאמרינן כאן נמצא כו' אבל אם טלטל הקדירה ממקום למקום ומצא בו חטה אע"ג דגם בזה אמרינן כאן נמצא מ"מ נ"ל דזה דוקא באיסור משהו דרבנן אבל אם מצא חמץ גמור שאין ס' בנגדו צ"ע להתיר דמאי חזית שתדין על החמץ והוי ממקום למקום דאמרינן כאן נמצא כשהיא צונן וכאן היה נדון על הקדרה כאן נמצא בקדירה זו כאן היתה בשעה שהיתה רותח דהוי מזמן לזמן כמו שהארכתי שם בשער רו"ח סי' כ"ט:

י הא דקיי"ל מחזקינן מזמן לזמן דוקא בסתם שלא היו בודקים לא המים ולא התבשיל אבל אם בדק המים והתרנגולת והוי בחזקת כשרות בודאי והניחן בתיבה או שכיסה אותן אע"פ שכבר עברו איזה ימים מזמן הבדיקה לעולם הם בחזקתן ולבולי עלמא אמרינן השתא נפל כמו שהארכתי בזה שם סימן ל"א ל"ב (וכמו שכתב המ"א בשם מ"ב ס"ק י"ח):

יא הא דאמרינן עתה נפל דוקא כשיש לתלות בזה כמו בזה אבל בדבר שאינו מצוי לא מקרי ספק כלל (מ"א ס"ק ע"ז) ולפ"ז כמעט נפל התירא בבירא דקשה הדבר למצוא שיפול

נשמת אדם

או באונס • וכן במפקיד חמצו אצל נכרי שעכ"פ לא ראינו באיש זה שעשה מעשה בחמץ זה לקיים תקנת חכמים . אבל באיש זה שרוצה לקיים גם דברי חכמים ולמכור חמצו . וא"כ עשה מה שהיה מוטל עליו לעשות ולא עבר על חמץ זה בב"י • וא"כ אין מקום לקנוס אותו וא"ל דלא פלוג חכמים ז"א שהרי בנפלה עליו מפולת איתא בהדיא בירושלמי דליתא כאן הערמה ומותר . וכמ"ש המג"א . וא"ל דאם כן למה אמרי' בגמ' במפולת אר"ח וצריך לבטלו ואפי' לשיטת רש"י והר"ן דאינו אלא מדרבנן משמע דאם לא בטלו אסור י"ל דאדרבה דהיינו טעמא דצריך לעשות מעשה שיהיה ניכר שרוצה לקיים תקנת חכמים ולכן אם לא ביטל אסור אבל זה שראינו שרוצה לקיים תקנת חכמים לא קנסינן אף שלא היה החמץ הזה בכלל הביטול בנע"ד להתיר לקבל המעות במכר הנכרי בפסח ואף מה שנשאר חמץ בעין יש להקל להחליף או למכור לנכרי . אך כיון דלדעת הרבה פוסקים נכרי לבד קונה בכסף וא"כ הכא נמי כיון שפסק לו דמי החמץ וגם נתן לו אויף גאב וא"כ י"ל דקנה הנכרי בכסף ודינו כדלעיל סימן א' ועוד דזה שמכר קנה בהגבהה אך י"ל דכאן גרע טפי שהרי זה לא נתכוין להקנות לו בכסף לבד דא"כ למה מכר לו העניק אע"פ דדעתו היה שלא יקנה החמץ אלא אג"ק והבית יקנה בכסף וכיון שלא קנה הבית פשיטא שלא קנה החמץ או יש לומר אדרבה בכל דהוא ניחא ליה וצ"ע:

שאלה ד אחד שמכר חמצו כדין וכתב שטר מכירה על המרתף שלו • ואגבן מכר לו השכר העומד שם וקבל לו כל מדה שכר פשוט בסך פלוני כשער שבשוק ולא נזכר אז שיש לו ג"כ שכר טוב שהמקח עד הכפל נגד שכר פשוט • ולאחר פסח כשחזר וקנה החמץ מן הנכרי ראה במרתף שיש לו ג"כ חביות שכר טוב ושאל שמוכר ואמר שאף שמבואר

גרעין בתבשיל בפסח שכל הבתים בדוקים ממיני תבואות אם לא שלפעמים מאכילים העופות גרעינים ולפעמים נדבק במשרתת איזה גרעין והכל לפי הענין (אך לפי מ"ש בשער הקבוע סי' כ"ס בשם מהרי"ק דאפילו באפשר רחוק הוי ס' ע"ש הגם שהשגתי דבריו בנ"א מ"מ באיסור משהו ובשאינו ראוי להתבקע יש לסמוך ולעשות ממנו כספק במקום ס"ס כגון שהוליך המאכל מגולה דרך החצר או רחוב או ע"י המשרתת המאכילה לעופות וכיוצא בו ולומר שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו וכן מצאתי מבואר בתשו' מ"ב סי' ס"ט דאפי' במקום דמצוי חיטין כגון בתרנגולת אם יש עוד ספק א' מצטרף לס"ס ע"ש) ואם לא רקדו הקמח ונמצא גרעינים בשעת אפיית המצות ואח"כ נמצא גרעינים בתבשיל תלינן במצוי שהיו בשעת אפיה וא"כ יש לעשות מזה ספק שמא נאפה יפה וא"כ אינו בא לידי חימוץ (וע' בנ"א סי' כ"ז):

יב אם מלגו תרנגולת ברותחין ואח"כ לאחר שנטלו התרנגולת או בעוד שהתרנגולת בתוכו אלא שנצטננו המים נמצא במחבת גרעין שנתרככה וכן בשר שנתנו למים רותחים ולאחר שנטלוהו או שנצטנן נמצא במים גרעין רבו המחלוקת י"א אע"פ שעכשיו המים צוננין מ"מ מחזקינן איסור מזמן לזמן ואמרי' מסתמא היה במחבת כשעוד המים היו מרותחין וכן אפי' לאחר שנטלו התרנגולת נמצא בכלי לא הוי ממקום למקום כיון שהתרנגולת היה בתוכו הוה מזמן לזמן ולא הוי ממקום למקום אא"כ שהכלי או התרנגולת לא היה כלל בתוך כלי זה וה"ה לעיל בכרוב סי' ז' מיירי שלקח הכרוב בידים ונתן לקער' אבל הכניס הקער' להבית ושאב עמה הכרוב זה הוא מזמן לזמן וע' בב"א מסי' ל"ה עד סי' מ"ג ולפיכך אסור הכל ויש אומרים דאין מחזיקין כלל מזמן לזמן אלא בקדשים ואמרינן עכשיו נפל (ע' בחיבורי בינת אדם בשער רוב וחזקה סי' נ"ס ל"ו שכן דעת רשב"א דלא כמ"א) וי"א דאע"פ דמחזיקין מזמן לזמן ובבשר אסור אבל בתרנגולת יש חילוק דאם היה הגרעין שלימה דאז אין לומר שנתעכל אסור אבל בגרעינים שבורים מותר מטעם ס"ס שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא כבר נתעכל והוי רק פרשא בעלמא ומנהגנו עפ"י רמ"א דבבשר או בעופות והגרעין שלימה אסור הכל ובתרנגולת וגרעינים שבורים דהוי ס"ס הכל מותר וכן אם בשר שרה בצוננים ואח"כ לאחר שנטלו הבשר מן הכלי נמצא במים גרעין הכל מותר אפי' להאוסרים בצוננין דבכה"ג שסמכינן על הפוסקים דלא מחזקינן מזמן לזמן ואם נתערבו התערובות ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט יש להקל מכל זה בספיקו' איסור דרבנן שהוא משהו ויש להתיר שאר תבשילין שיש בהם תערובות מאותו תבשיל של בשר אע"פ שנמצא החטה בתוכו בעוד שהבשר היה שרוי בתוכו אע"ג דהתבשיל עצמו אסור כדלקמן בסימן הסמוך להאוסרין בצונן מ"מ התערובות מותר דהא יש מתירין בצונן וכן אם נמלג ונמצא לאחר שנטלו התרנגולת או שנצטנן והגרעין שלימה וא"כ התבשיל אסור מ"מ התערובות מותר דסמכינן לומר עכשיו נפל (מ"א) והב"ח מחמיר כיון דס' זה שמא נתעכל יש חולקין דלא מהני נגד איסור ולכן מחמיר דבס' אחד אפי' להשהותה אסור ובס"ס מותר להשהותה או למכור לנכרי:

יג מי שנטל עוף ותחבה בקדרה רותחת למלגה ואחר זמן מצא חטה בעוף גם הקדרה אסורה דזה הוי מזמן לזמן ואמרינן שמא היה בעוף בשעה שהכניסה לקדרה ודוקא שלא פתח העוף בטוב בענין שיש לספק שהיה בו מקודם אבל אם הוא בענין שאילו היה בתוכו היה רואה אותו או שהיה נופל אמרי' עתה נפל וע"ש בב"א מסי' ל"ח עד סי' מ"ג:

יד מי שנטל לתוך פיו חתיכת מצה וחתיכת תרנגול והרגיש בפיו שיש שם חטה ונטל המאכל מפיו וראה חטה אם ניכר שהחטה נאפה א"כ מסתמא הוא מן המצה ואסור כדי נטילה ואם ניכרת שהיא מבושל מסתמא היא מן התרנגול דרוב פעמים ניכר אך אם אינו ניכר והחטה מרוסק וא"כ יש להתיר שניהם התרנגול מותר מטעם ס"ס שמא נפל כשהוא צונן ואת"ל שמא היה מקודם בשעת בישול שמא נתעכל והמצה גם כן מותר כיון דאיסור משהו רק מדרבנן תלינן שהיה בתרנגולת כדקי"ל בי"ד בסי' קי"א ובחבורי ח"א כלל ס"ג גבי ב' קדרות בא' יש בו ס' ובא' אין בו ס' ונפל לתוך א' איסור דרבנן תלינן לקולא שאני אומר

נשמת אדם

בכתב מכירה שמוכר לו רק שכר פשוט ובאמת לא ידע כלל שיש לו ש"ט מ"מ עכשיו הוא מרוצה שהנכרי יסלק לו בעד השכר הטוב כפי המקח של הפשוט ובודאי הנכרי יהיה מרוצה בזה וא"כ המקח קיים והוי חמצו של נכרי ומותר:

תשובה לכאורה דין זה תלוי בפלוגתא מהא דאית' בח"מ סי' רל"ו דזה דומה למוכר חטים רעות ונמצאו יפות דלוקח אינו יכול לחזור בו . וא"כ ה"נ כיון שהנכרי אינו יכול לחזור בו שהרי נקנה לו קודם פסח שהרי לא פי' לו כמה חביות הוא מוכר רק שמכר לו סתם כל שכר פשוט שיש לו • וכיון שהמוכר מרוצה שיהיה גם הש"ט באותו מקח הרי המקח קיים:

ואמנם בסמ"ע שם ס"ק ג' כתב דלדעת ר"י וכא"ש שהביא רמ"א בסימן רכ"ז דבמקום שהמוכר יכול לחזור ואם כן לא הוי מכירה ודאית אם כן אין כאן מקח כלל • וגם הלוקח יכול לחזור במקום שיש דין ביטול מקח מחמת אונאה • וא"כ ה"ה הכא כיון שנתאנה המוכר עד החצי • ויש במקח זה דין ביטול מקח וא"כ לא היה מקח כלל . וגם הלוקח יכול לחזור והוי חמץ ישראל שעבר עליו בפסח . ואף שהארכנו בסי' ב' וכתבנו שהעיקר כדעת רמב"ן ור"ן וכמ"ש גם בפ"ת דחמצו של ישראל שברשות הנכרי אינו עובר והוכחנו בראיות ברורות דאפי' לא קיבל הנכרי אחריות אעפ"כ אינו עובר . וא"כ הכא נמי כיון שעכ"פ מכר המרתף לנכרי לא עבר ומ"מ לאחר הפסח אסור כמ"ש הר"ן בהדיא הביאו המ"א סוף סימן תרמ"ז ולפי זה י"ל כיון דעכ"פ לאחר הפסח

שנפל לזה שיש בו ששים דאפי' באיסורי הנאה אמרינן שאני אומר ותלינן לקולא (ח"י ס"ק פ"א) ואפי' היה חתיכת בשר או תרנגול והחטה שלימה אע"ג שאין כאן אלא ס' א' שמא עכשיו נפל מ"מ מותר דלא מחזקינן איסור ממקום למקום ומכירה על השלחן הוי ממקום למקום אבל אם נמצא החטה בקערה שהוא אוכל בתוכו כיון דקיי"ל דמחזקינן מזמן לזמן א"כ חיישינן שמא היה החטה בתוך הקערה כשיערו לתוכו רותח וא"ל דהוי ס"ס ס' שמא היה במצה את"ל בבשר או בקערה שמא עכשיו נפל ז"א דא"כ צריך אתה לאסור המצה שהרי אם תאמר במצה (ר"ל שנאפה עם המצה) וא"כ המצה אסורה וכ"מ שאתה צריך לאסור א' מהם א"כ שניהם אסורות דמאי חזית לאסור זו ולהתיר זו שמא איפכא שהיה בבשר והמצה מותרת ובמקום שא' אסור קיי"ל דשניהם אסורות אפי' באיסור דרבנן כדאיתא בי"ד ובחיבורי שם (שם במ"א ס"ק כ"ב) :

טו אם נמצא חטה בקועה בכלי של מים בפסח ואח"כ בשלו באותן מים או לש בו עיסה י"א דאע"ג דהוא צונן ואין צונן מפליט ומבליע מ"מ משהו מיהו איכא ואסור וי"א דלעולם לא מפליט ולא מבליע בצונן אפילו משהו דאע"ג דהחטה וודאי בולע מן המים ומחמיצה אבל אינו מפליט כלום (ומש"כ המ"א ס"ק ט"ו ומוכיח מרשב"א דס"ל דצונן אוסר ע' בב"א בשער רוב והזקס סי' נ"ד דנ"ל דלא מוכח כלום) והמ"א כ' דבמקום שיש לחוש שנשתהא מעל"ע וכן בבשר דאית ביה פילא יש לאסור (ר"ל כוונתו דבשאר בשר יש תקנה בהדחה משא"כ באית ביה פילא דלא בהדחה) ובמקום הפסד מרובה אם לא נתבקעה החטה ממש יש להתיר למכור והמיקל אף באכילה לא הפסיד (ח"י) ודוקא שידוע שהיה החטה במים קודם שבישל באלו המים אבל אם נמצא לאחר שכבר בישל בהם הכל מותר מטעם ס"ס שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו (מ"א) ואע"ג דהאי ספק של נתרככה עד עכשיו אינו ספק גמור כיון דמחזקינן מזמן לזמן מ"מ י"ל דהוי ס"ס שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא הלכה כדעת המתירין בצונן וגם יש פוסקי' דלא מחזקי' מזמן לזמן אבל בחמץ גמור ליכ' אלא ספק א' שמא עתה נפל ואסור (שם במ"א):

טז והא דאוסר בצונן דוקא ע"י שריה קצת או ע"י התעסקות אבל אם נמצאת חטה מבוקעת אפי' בתרנגולת אע"ג שהיא לחה די בשטיפה בעלמא (ח"י ס"ק מ"ו) ואם שפשפו מורסן באווז לח או שהוא יבישה רק שהמורסן נשרו במים אפי' להמתירין בצונן כיון דאית ביה פילי וגם בכל צד יש בו בקעים ולכן כולו אסור אפי' לא הדיח האווז אח"כ ובע"פ עד הלילה סגי בקליפ' (ח"י סי' תס"ב) ואם שפשפו במורסן יבשי' וגם האווז הי' יבש סגי בקליפת העור (ע' א"ר):

יז ואם נמצא גרעיני תבואה בבאר מים בפסח ראוי ליזהר בכל מה דאפשר שלא להשתמש באותן מים דשמא נכבש בתוכו מעל"ע ומ"מ אם אין להם מים אחרים כיון שהיו תלוים בו יש להתיר שהרי חטים ושעורים במים נטל"פ ואע"ג דקיי"ל לדידן דגם נטל"פ אסור בפסח מ"מ הרי י"א דבצונן אינו אוסר אבל אם נמצא חתיכת פת וכיוצא בו שזה נימס בתוך המים יש לאסור אפי' בשעת הדחק ואפי' ע"י סינון שהרי יש אומרים דאפילו קודם פסח לא מהני סינון כדלעיל כלל קכ"א סי' ט"ו ומכ"ש בפסח דלכ"ע לא מהני סינון (ח"י ס"ק ל"ח ופר"ח) :

יח ונ"ל דכ"ש דאם שפכו שכר על בשר דאסור שהרי אפי' בשאר איסורין יש אוסרין אפי' בהפ"מ אפי' בבשר חי ויש בו בקעים וא"כ אע"ג דביו"ד בסי' צ"א (וע' בח"א כלל מ"ב סי' ו') מתיר מ"מ בחמץ בפסח יש להחמיר וצריך עכ"פ קליפה ואפי' במעשה דצמח צדק שנשאר מעט שכר בכלי ונטלו בו מים להדיח הבשר אחר מליחה דפסק דצריך קליפה והח"י ס"ק מ"ו כ' דאינו אלא חומרא שהמים מבטלים רתיחת המלח ול"נ דדינא הוא מטעם שכתבתי כיון דאית ביה פילי ולכן אפי' לא נמלח הבשר מ"מ צריך קליפה :

נשמת אדם

אם

אינו אלא מדרבנן • ופשיטא היכא דלא עבר עליו בבל יראה יש לסמוך ע"ד הרי"ף והרמב"ם בסי' רכ"ו וכן סתם המחבר שם דדוקא המתנה יכול לחזור אבל לא המתנה • ולפ"ז כיון שהמוכר מרוצה בזה אין הנכרי יכול לחזור והוי מכירה גמורה • ועוד דאפי' לדעת רמ"א שם יש לומר דכאן היה המקח קיים ואין הלוקח יכול לחזור שהרי הקשה שם הש"ע בסי' ק"ל דהיכא דעייל ונפיק אזוזי כיון שנתבטל המכר לגבי המוכר נתבטל גם לגבי לוקח ואפילו אם נתרצה המוכר יכול הלוקח לחזור בו . ולמה כתב הרמ"א דאם נתרצה המתנה שהוא אחד גמר המקח • ותירץ דדוקא היכא דנתגלה דנתבטל המקח ולכן לא מהני מה שנתרצה אחר כך אבל הכא דלא גילה המתנה שהתנה דעתו שרוצה לחזור בו . ומשום הכי כשנתרצה אחר כך הוה ליה כאילו נתרצה מעיקרא משום הכי אין המתנה יכול לחזור בו ועיין שם . ואם כן הכא נמי אנן סהדי שאילו היה נודע לו לאחר זמן איסורו עד שעה שמדיין לא עבר אף שאינו יכול למוכרו • עכ"פ היה מתרצה שיהיה המקח קיים . ואם כן אף שלא היה ידוע כלל ועכשיו נודע לו קודם שקנה החמץ בחזרה מן הנכרי ונתרצה שיקיים המקח וא"כ איגלאי מילתא שהיה גמור לנכרי שהרי גם לדעת רמ"א עכ"פ היה המקח גמור כיון שלא היה עכ"פ גלוי דעת במוכר לבטל המקח • אך לפי מה שהבאתי במ"א בסימן תמ"ח בשם ה"ה שהביא בשם רדב"ז דאתנה על מנת להחזיר לא מהני משום דר"ז שהבאתי תלוי הוי נפקדין ילב נפקיים הבאתי אע"פ שנמצא שנשפרע היה החמץ של הנכרי מ"מ קודם קיום הבאתי כבר עבר עליו בישראל וגם ישני קיום הבאתי נבטל אלא שכבר עבר עליו עכ"ל . וא"כ ה"נ הכא כיון שלא היה בישראל כלל שהתנה ועכשיו שנודע לו מ"מ כל ימי הפסח היה המקח תלוי וא"כ אלי מהני מה שנתרצה אחר כך ... דברי ה"ה שהעתיק בשם רדב"ז לא ידעתי מקומו • כי בתשו' בתשובת רדב"ז סי' ר"מ ה"ל אחר ע"מ להחזיר אם עובר

פר"י

יט אם הגעילו יורה מחומצת בת יומא קודם זמן איסורו וירדו המים המחומצים לבור בתוך הפסח אסור לשתות המים אפי' להמתירין בצונן הכא אסור שהרי נתערב הכל אבל אם היה אב"י אע"ג דנטל"פ אסור לדידן מ"מ כיון שהגעיל קודם שעת איסורו מותר דאפי' שומן מהותך בכלי אב"י קודם פסח מותר כדלעיל כלל קכ"א סי' כ"ו אבל בב"י אפי' אם נתערב קודם פסח אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט וגם כבר נתבטל בס' מ"מ לכתחלה אין להשתמש בהם כיון דמים יש בקל למצוא ואם אחר שירד לבור לא שאבו מן המים יש לאסור אפי' בדיעבד דקוו וקיימו וכאילו הם בעין אא"כ ששאבו כבר כמה פעמים דאז הוי כעירוי וכיסה (ט"ז ובח"י מיקל בזה כיון שנעשה קודם פסח הוי עכ"פ נ"ט בר נ"ט) ונ"ל מדברי הט"ז באם נשתבר כד של חלב לתוך הבור ובשלו בו בשר קודם ששאבו מן הבור והיה הרוטב מלבין מן החלב אסור (ודמות ראיה לדבר עירה דם הפר לדם השעיר וחזר ונתן את המלא בריקן כדי שיתערב וכן נראה לעיניים וע' מכות דף כ"א דחיישינן במקום דקוו וקיימו וכן מוכח במקוואות פ"ז משנה ד') ובזבחים פי' רש"י ד"ה בשלמא יש ס' שאין לך טפה מזה שלא בא מחבירו קצת ע"כ דוקא קצת :

כ אם נמצא גרעין מרוכך על בשר מלוח אע"ג שחמץ הוא איסור כחוש מחמרינן לאסור אותה חתיכה שנמצא החטה עליו כולה והחתיכות האחרות הנוגעת בחתיכה זו אם מסופק שמא נגע החטה בשאר החתיכות כולן אסורין (וכ"נ דר"ל כדי קליפה דמ"מ מדין מלח"ז) ואף שידעינן בודאי שלא נגע אלא בא' מהן ולא ידעינן באיזו נגע כולן טעונין קליפה מדינא דחמץ בפסח לא בטל ברוב וא"כ אם נתבשלה בלא קליפה אוסרת תערובתן (ע' בא"ח סי' תס"ז במ"א ס"ק ל"ג) ואם ירצה יכול למכור הכל לנכרי או להשהות חתיכה האחת המונחת עמה עד אחר הפסח ושאר החתיכות שבודאי לא נגעו בחטה לכתחלה יקלוף אותם ובדיעבד שנתבשל בלא קליפה מותרין דכיון דאין איסורו רק מחמת בלוע בחוש אינו הולך מחתיכה לחתיכה בלא רוטב (מ"ב סי' ס"ט וב"ח בתשובה סי' נ"ד) ועיין בט"ז מש"כ הלכה למעשה ודוקא שמצא החטה בעודה מונחת במלח קודם שהדיחו אבל אם מצא לאחר שהדיח הבשר או על עוף מבחוץ על כרחך נפל עליו לאחר המליחה דאל"כ היה נופל ע"י ההדחה אבל מצא בתוך עוף שהוא חלול אפי' לאחר הדחה אסור דאמרינן מה שלא נפל הוא מחמת שמונח בתוכו ומ"מ אם יש לתלות שעכשיו נפל אפי' בעוף מותר (שם במ"א ס"ק ל') :

כא אם נמצא החטה בכלי שמלחו בו בשר לאחר מליחה והדחה אם לא נמלח כל כך כדרך שמולחין לקדרה אע"ג שאנו מחמירין ואומרים שאין אנו בקיאין בזה מ"מ הכל יודעין האיך מולחין לקדרה ולכן אם לא נמלח כ"כ מותר (כמ"ש רמ"א בסי' נ"א) אך אם נמצא ציר למטה בשולי הכלי והחטה למעלה חיישינן דמתמצית החטה שנתרככה יצאה טפת חמץ ונוטפת על החתי' דרך הילוכו מלמעלה למטה וכולן נאסרות דאע"ג דנאכל מחמת מלחו מ"מ הציר הוא לעולם רותח וא"כ נאסר מן הציר (ב"ח בתשובה סי' נ"ד) ואם נמלח כדרך שמולחין לקדרה והציר עולה על גביהן הכל אסור ואם לאו מה שבציר אסור (ט"ז תס"ז) :

כב אפי' נתרככה החטה אם חזינן דאין החטה נתלחלחה מן המלח כגון שהיא נגובה אינה אוסרת דאינה פולטת כל עיקר דהוי טהור מליח וטמא תפל וכן אם נפל חמץ על בשר מלוח אף בפסח יש להקל במקום הפ"מ כמו בשאר איסורין (ח"י סי' תס"ז ס"ק ו') :

כג ספק אם נתרככה החטה וגם ס' אם היה אז ציר בשולי הכלי מותר דהוי ס"ס (שם כ"ח בתשו') וצ"ע :

כד תרנגולת צלויה שנמצא בה חטה בפסח חותך מקום פעפועו דהיינו כדי נטילה בבחוש ואם הוא שמן אסור כולו וזהו לדעת הב"י דמחלק בין כחוש לשמן די"א דאפי' בכחוש דאע"ג דבשאר איסורין לדעת הב"י אינו אסור אלא כדי נטילה מ"מ בחמץ דאיסורו במשהו

ע"י

נשמת אדם

בב"י • תשובה אם החמץ בבית נכרי הא קיימא לן דאינו עובר כיון שאינו ברשותו מזה תראה שגם דעת רדב"ז כרמב"ן ואם החמץ בבית ישראל עדיין לא זכה בו הנכרי . ופשיטא דעובר ולא משכחת שאנתך אלא שזכה בו הנכרי וחזר וקנית בבית ישראל כו' ומשום חומרא דחמץ אסרו כו' ע"ש • וא"כ י"ל שפיר דמהני למפרע וכמ"ש המ"א במשכון בסי' תמ"א ואם כן כיון שהמוכר מרוצה עכשיו שיקח גם הש"ע במקח של בשבוע איגלאי מילתא דהוי של נכרי ואף די"ל דאינו יכול להכריח לנכרי לקבל הש"ע כי יאמר הנכרי זה אינו שוה לכל נפש כיון שהוא חזק ורוב ב"א אין רוצים בכך אפילו המקח בפשוט . ואף שיוכל לעשות מזוגה עם ש"פ יאמר אין אני רוצה בטירחא זו וכיון שאין המוכר יכול לכוף הלוקח לקבל א"כ אין כאן מכירה כדמוכח בסי' תמ"ח במ"א מ"מ נראה דמסתבר דיכול לכוף אותו לקבל בזול וגם זה הריפא זבינא למכור בזול ומש"כ די"ל דאין כאן מקום לקנוס ואינו דומה לביטל חמצו דשמא יעריס ומכ"ש לפי מה שכתבנו שר"ל שמא יעריס כל אדם ולא יבער חמצו רק יבטל ולא יבטל בכל לבו כמ"ש הר"ן ריש פסחים ותתבטל תקנת חכמים מה שאינו כן זה שעושה כתיקון חכמים רק לפי אנסו ואם כן ל"ש למקנסיה ומ"מ נ"ל משום חומרא דחמץ יחליף השכר זה בשכר אחר כנלע"ד :

שאלה ה א' מכר חדרו ועג"ק הקנה לו החמץ רק שהנכרי לא נתן לו שום כסף וגם לא השטר רק שנכנס בתוכו להחזיק בחדר וגם לא פסק דמי הבית רק דמי החמץ :

תשובה בח"מ ריש סי' קנ"ד כתב בש"ע כל' הרמב"ם הנכרי אינו קונה בחזקה אלא בשטר ורמ"א הגיה שם (ולא) בכסף ואמנם מדעת הטור שהשמיטו משמע דס"ל

ע"י היפך השפוד מתפשט הטעם בכולו וי"א כל התרנגולת הצלויות עמה באותו שפוד ונוגעות זה בזה כולן אסורים שעל ידי היפוך השפוד מתפשט מזו לזו ואם לא היפך השפוד דינו כדין מליחה ואם התרנגולת שמינה אפילו אינה נוגעת אוסרת הכל דכיון שהיא שמינה זב השומן ע"י היפוך השפוד והוי כבישול המפעפע בכל הכלי (תס"ז) ואמנם כ"ז שנמצא בתוך התרנגולת די"ל שנתחמצה במים שהודחה בו אבל אם נמצא על התרנגולת א"כ אי איתא דהוי בשעת הדחה היה נופל וע"כ עכשיו נפל ושומן הוי כמי פירות ואינו מחמיץ (תס"ג):

כה חטה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו החטה שורף דלא נחשב כמעובל והעוף מותר דאין צלי אוסר יותר מקליפה והזפק במקום קליפה ואפי' לדידן דאוסרין בצלי כולו מ"מ בהבהוב דגרע מצלי לכ"ע מותר (שם):

כו נוהגין שלא להבהב העופות בקש עם השבלין שמא יש בו דגן מחומץ ולכן מהבהבין בעשבים או מתכין השבלין מן הקש ובדיעבד מותר (ט"ז) ואפילו היה בו דגן מחומץ בוודאי מותר (א"ר תס"ס):

כז יין לבן שהוכהה מראיתו ותקנו בחלב חטה אע"פ שכבר נתבטל בס' קודם פסח אם ידוע אותו יין לא ישתה ממנו בפסח שמא נשאר קצת חלב חטה בעין וחוזר וניער (תמ"ז ס"ק מ"כ) ונ"ל דיש לשאול להאומנים המתקנים דאם יש לחוש לזה אפילו נתערב בחבית אחרת יש לאסור דהו"ל ס' אחד בגופו וס' א' בתערובות ולענין אם מותר לתקנו שמא ישתה בפסח מבואר בחיבורי חכמת אדם כלל נ"ב:

כלל קכג דין אכילת חמץ בע"פ ודין איסור חמץ בע"פ ובפסח ולאחר פסח (תמ"ג):

א ג' זמנים חלוקים לחמץ מה"ת מו' שעות עד הלילה ובתוך הפסח לאחר הפסח · ע"פ משש שעות ולמעלה אסור באכילה ובהנאה מה"ת ולוקין עליו לדעת רוב הפוסקים (תמ"ג) וילפינן מדכתיב לא תאכל עליו חמץ כלומר על קרבן הפסח וקבלו חז"ל דר"ל משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא לאחר חצות היום אבל אין בו כרת לכ"ע וגם אין עוברין בב"י עד הלילה (מ"כ כת"י דמרש"י בב"ק כ"ט משמע דס"ל דמו' שעות עובר בב"י ול"נ דאינו מוכרח די"ל דכוונתו דבפסח עובר בב"י ע"ש וע' בפסחים) ולפיכך לא החמירו ג"כ בתערובות אלא דינו כשאר איסורי תורה לבטל בס' (תמ"ז) ומתחלת ליל ט"ו וכל הפסח אסור באכילה וחייבין על אכילתו כרת וגם אסור בהנאה ועוברין בב"י וב"י ולפיכך הרמירו בו חכמים שאיסורו במשהו (שם) ולאחר הפסח קיי"ל דאינו אסור כלל מה"ת אלא דחכמים אסרו חמץ שעבר עליו הפסח מטעם קנס כיון שעבר עליו בב"י (תמ"ח) ואפילו בחמץ שביטל ולא עבר בב"י מ"מ אסור כיון שאותו חמץ ראוי לעבור עליו בב"י חיישינן שאם נתיר אותו אזי לא יבערנו ויסמוך על הביטול ומעקר תקנת חכמים שתקנו לבערו לכן אפי' היה שוגג או אונס ולא מכרו אסרו חז"ל ולפיכך חמץ שלא היה ראוי לעבור עליו בב"י כגון חמץ נוקשה או שנפסל קודם איסורו מאכילת כלב או שנתערב מין במינו ברוב או מין בשאינו מינו בששים מותר לאחר הפסח וכ"ש חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח דמותר אפי' באכילה (תמ"ז ע"ם):

נשמת אדם

דס"ל דקונה בחזקה כמ"ש הב"י שם סוף הסימן וכתב שכן כתב רשב"א ור"ן והראב"ד ותמיה לי שלא הביא שכן כתבו תוספות בעבודת גילולים דף ע"א ד"ה רב אשי וז"ל והרוצה לחוש לרש"י ולר"ת המקנה בהמתו לנכרי לפוטרה מן הבכורה צריך שיתן הנכרי כסף וגם ימשוך הנכרי הבהמה או לרשותו של נכרי שהוא שלו ואם אין רשות לנכרי יקנה לו הישראל חדר בבית והנכרי ינעול במפתח דהכי קני ליה רשותו כדאיתא בגיטין ואח"כ ימשוך הנכרי הבהמה לאותו חדר עכ"ל · והנה מדברי תוספות אלו משמע ודאי דקני בחזקה לבד בלא שטר שהרי התוספות רוצים ללמד לנו הלכה למעשה כיצד נעשה והיה להם לכתוב דשטר נמי צריך ועוד דאם כוונת התוספות דבעינן נמי שטר עם החזקה למה כתבו תוספות ז"ל דיעשה חזקה הו"ל לכתוב סתם שיקנה לו רשותו כמו שכתב הב"י בש"ע הר"ל באחד מדרכי הקניה דאטו תוספות באו ללמד לנו דין חזקה אלא דתוספות באו להורות לנו הלכה למעשה כיצד יעשה וא"כ או דהוי ליה לפרש שיכתוב גם כן שטר או דהו"ל סתם דקונה לו א"ו דסבירא ליה לתוספו' דנכרי קונה בחזקה לבד דבודאי מה"ת אין חילוק בקנין קרקעות בין ישראל לנכרי דדוקא בקנין מטלטלין [illegible] וכי תמכרו ממכר לעמיתך וגומר מיד עמיתך ולכן נחלקו ר"י ורשב"ל דלר"י לעמיתך בכסף ולנכרי במשיכה ולרשב"ל איפכא אבל בקניני קרקע דילפינן מקראי דנביאים והתם לא כתיב לעמיתך א"כ ודאי אין חילוק בין ישראל לנכרי אלא דלרמב"ם ודעמיה דמפרשין הא דאמרינן בב"ב לקח מה נכרי אין לו חזקה ר"ל דאינו קונה בחזקה הוא רק מדרבנן שלא ילך ויחזיק בנכסי ישראל ע"ש בכ"מ אבל מה"ת ודאי קונה בחזקה לבד הנה לכאורה נראה דמ"ש תוספות שיתן לו הנכרי כסף היינו כשיש לנכרי איזה רשות שקונה על ידו דאז נותן ג"כ כסף שלא ידי שניהם בכסף וחזקה אבל אם הישראל מקנה רשות לנכרי וקונה הרשות בחזקה אם כן למה צריך ליתן הכסף שהרי יכול להקנות לו אוזן הבהמה אגב החדר בקנין מטלטלין אג"ק וכ"מ ברי"ו חלק ב' נתיב כ' וז"ל לצאת ידי שניהם יקבל מעות בשביל אוזן וימשוך הבהמה או יקנה להנכרי המקום שהבהמה עומדת ויקנה לו אגביו אוזן הבהמה עם העובר עכ"ל . משמע להדיא דאו שיתן כסף וימשוך או שלא יתן כסף רק שיקנה אג"ק . דלכאורה קנין אג"ק הוא קנין מה"ת שהרי ג"ז ילפינן מקרא בקדושין · וכבר כתבנו דבקנין קרקע אין חילוק בין ישראל לנכרי · אך מדברי הטור בי"ד סי' ש"ך לא משמע הכי שהרי כתב שם לצאת ידי שניהם לרש"י ור"ת ולכן יקנה בכסף וגם משיכה וסיים והמחוור שהמובחר שיקבל פרוטה מהנכרי ויקנה לו המקום שהבהמה עומדת והמקום יקנה לו האוזן עכ"ל · ולא כתב הלשון רי"ו או

כיון

ב כיון דמדאורייתא אסור משש שעות עשו חכמים הרחקה שלא יבא האדם ליגע באיסור תורה ואסרו לאכול חמץ אף קודם חצות ב' שעות מקודם ואע"פ כן התירו כל שעה ה' בהנאה למכרו לנכרי וליתנו לבהמה וחיה ועוף רק שיעמוד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו ושלא ישאר כלום ומתחלת שעה ו' אסרו חכמים גם בהנאה ואז צריך לבערו מן העולם ואפי' ביטול אינו מועיל עוד שהרי כבר אינו שלו אע"פ שאין איסורו אלא מדרבנן בהנאה כל שעה ששית מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (תמ"ז):

ג השעות הללו חשבינן שעות זמניות ר"ל שלעולם מחלקים מעלות השחר עד צאת הכוכבים לי"ב חלקים ואם היום ט"ו שעות חשבינן כל שעה שעה ורביע ואוכלין שליש היום ומ"מ כיון שי"א דמותר לאוכל עד ב' שעות קודם חצות היום אע"ג דלא קיי"ל הכי לענין אכילה מ"מ אם שכח למכור עד שעה קודם חצות מותר למכרו (מ"א):

כלל קכד דין מכירת חמץ והחמץ שעבר עליו הפסח (סי' תמ"ח מ"ס כ'):

א כבר בארנו שכל דבר שהוא חמץ גמור לבער כגון לחם ושכר ויי"ש וגרעינין של תבואה שצמחו וכן תבואה שרחצו אותו במים או שנפל עליו מים בתלוש וכן כל מיני (גרופין) מתבואה הידוע שרוחצין התבואה קודם עשיית (הגרופין) וכן כל כיוצא בו צריך לבער קודם הפסח ואם לא ביער נתבאר בכלל הקודם:

ב ואם יש לו חמץ הרבה שאינו רוצה לבערו ולהפסידו יכול למכור לנכרי קודם שעה ה' ואפי' לנכרי המשרת בתוך ביתו מותר למכרו רק שלא יהיה קנוי לו קנין עולם כגון אלו שקורין (פאדהלעם) ובלבד שתהיה המכירה כדין וגם החמץ יוציא חוץ לביתו דאל"כ מחזי כמקבל בפקדון חמצו של נכרי אבל מדינא מותר שהרי אין הישראל חייב באחריות אבל אם כשיאבד החמץ יצטרך הישראל להחזיר דמי המכירה לנכרי אסור . ואם יש לו חמץ הרבה וא"א להוציאו חוץ לביתו ימכור לו גם החדר ואגב הקרקע יקנה ג"כ החמץ ולפי שהרבה פוסקים ס"ל דאינו קונה בכסף אלא דוקא בשטר עם הכסף ולכן יתנה עמו שיקנה בכסף לחוד ויותר טוב שיכתוב ג"כ שטר ואף שאין הנכרי נותן לו כל הכסף רק איזה זהו' שקורין (אויף גאב) יתנה עמו שיקנה בזה (אויף גאב) החדר והחמץ ושאר הכסף יזקוף עליו במלוה וצריך ליזהר שיתן לו המפתח מן החדר כדי שיוכל הנכרי לכנוס שם ואסור לישראל ליתן עליו עוד מסגרת או חותם ולאחר המכירה מתיר הח"י ליתן מסגרת וחותם אם מתירא שיגנוב הנכרי ונ"ל דה"ה דמותר ליתן חותם עליו משר העיר אם הנכרי מאבדו שהרי החמץ היא באחריות הנכרי ואף על גב שהיא כעין משכון אצל הישראל כיון שישראל מנכרי אינו קונה משכון וגם הוא ברשות הנכרי שהרי מכר לו החדר וגם אין הישראל חוזר מן המכירה אלא שרוצה לכופו שישלם לו דמיו נ"ל דמותר (ע' סי' תמ"א בסופו):

ג גם צריך ליזהר שיפסוק דמים עם הנכרי כמה יתן בעד הבית וכמה יתן בעד כל מדה שכר או יי"ש וכיוצא בו דבלא פסיקת דמים אין כאן קנין כלל (ח"מ סי' ר' סעיף ז') אא"כ שיאמר כפי שישום אותו פלוני או נ' בקיאין או שיפסוק דמיו לפיכך לא מהני שיאמר לו אני מוכר לך בית זה או חמץ שלי אא"כ יאמר לו אני מוכר לך בית זה בכך וכך וחמץ זה בעד סך כך וכך ויכול להתנות עמו שהמדידה יהיה אחר הפסח (ותמי' לי על סמ"א שכ' דלא כהמון שאומרים אני מוכר לך המפתח אלא צריך שיאמר אני מוכר לך החמץ דגם למון זה לא מהני אא"כ קוצץ דמים וע"כ שהאמת כך כוונתו ומ"מ היה לו לבאר) ובשיאמר לו אני מוכר לך בית זה או חמץ זה בעד פרוטה זו מותר (וכ"כ ספ"ח) דאנן סהדי דהישראל גמר ומקני כדי שלא יעבור בב"י וכל קנין שנהגו בו הסוחרים כגון

נשמת אדם

או שיקנה כו' דמשמע בודאי שבכל הקנה א' שיתן פרוטה ויקנה לו מקום והנה להטור דס"ל דנכרי קונה בחזקה לבד ק' פרוטה זו למה שכיון שמקנה לו מקום בחזקה לבד . וא"כ קשה יקנה אג"ק אוזן הבהמה והשלמה על הב"י בש"ע שם שכתב גם כן כל' הטור ל"ק · דלשיטתו בח"מ אזיל דאין נכרי קונה בחזקה וא"כ מה שכתב כאן ויקנה לו המקום היינו כדין ר"ל שיכתוב לו שטר עם הפרוטה ובזה יקנה המקום : ומה שלא כתב שיכתוב לו שטר היינו משום שסמך עצמו על מה שכתב בח"מ דרכי קניית נכרי מישראל אבל על הטור קשה דל"ל כסף יקנה אג"ק . ואפשר משום דחזקה לא שייך אא"כ הנכרי בביתו ורוצה ליתן תקנה אף כששניהם בשדה · וכה"ג דבר קל וס"ל דבכסף לחוד קונה נכרי ודלא כרמ"א בח"מ שכתב דגם בכסף לחוד לא קני · והטור סבירא ליה דקונה בכסף לחוד או בחזקה בלחוד כישראל אך מצאתי להגאון בעל מ"ד שכתב בהלכות פסח סי' תמ"ח שקנין אג"ק אינו אלא קנין דרבנן כמ"ש תוספות בב"ק דף י"ב ד"ה אלא מתניתא ידענא כו' : וכתבו דקרא אסמכתא בעלמא וכ"ל מה דפשיטא להו לתוס' דקנין אג"ק אינו אלא אסמכתא אע"ג דגם כסף ושטר וחזקה ילפינן מקראי דנביאים הא דרשה גמורה היינו משום דבכסף כ' בהדי' שדות בכסף יקנו וכן בשטר כתיב ספר המקנה וכן בחזקה ושבו בעריכם · משא"כ לדרשא ויתן להם אביהם שלא כתב שם שנתן להם אגב קרקע רק שהכתוב מספר המעשה שנתן להם מתנות ויש לומר שהקנה להם במשיכה ולכן אינו אלא אסמכתא ולפ"ז נ"ל דדברי הגאון בעל חו"ד ברורים דבבכור לא מהני אג"ק להפקיע איסור תורה · וא"ש דברי התוס' ורא"ש וטור ורי"ו שכוונתם אינו באג"ק אלא דוקא בכסף ומשיכה · וזהו שכתבו כל הפוסקים והתוס' שיתן לו פרוטה וימשך לרשותו או שיקנה לו מקום היינו שכל על ידי שניהם דהיינו שיתן לו הכסף ואם אין לו רשות אעפ"כ יתן לו כסף ויקנה לו רשות או חדר באחד מדרכי הקנים לתוס'

שנותן

ועוד

שנותן כפו לחבירו שקורין (תקיעת כף) או אג"ק מהני ולא ימכור לשליח של נכרי דאין שליחות לנכרי ואם עשה הישראל שליח למכור חמצו והשליח מכר החמץ אג"ק שלו אפי' בלא שום נתינת מעות ג"כ מהני בדיעבד וצריך לפרוט שם הלוקח בשטר וצריך לפרש כל מין חמץ שיש לו ולא יכתוב סתם אני מוכר כל שיש בו חשש חימוץ דהוי כאין מינו ידוע שהרי אינו יודע אם שוה הרבה או מעט (כ"כ בח"ד) אלא יפרוט כל מין ומין רק המדידה א"צ שיהיה דוקא קודם פסח אלא כמו שכותבים דהמדידה והשומא יהיה לאח"פ וא"כ סמכה דעתו ועיין עוד הרבה חילוקים בח"ד שהאריך מאד בכל פרטי הדברים:

ד בדיעבד שלא מכר לו רק בכסף לבד או במשיכה לבד מותר כיון דיש פוסקים כרש"י דנכרי קונה בכסף לבד דוקא וי"א כר"ת במשיכה דוקא ולכן בדיעבד סמכינן על כל א' מן הדיעות ונ"ל דה"ה אם מכר לו החמץ אגב קרקע בלא כסף ובלא שטר רק שהנכרי החזיק בקרקע בא' מדרכי קניות קרקע דהיינו בחדר שיש לו מנעול ונכנס בתוכו עד להחזיק בו ג"כ בדיעבד מותר וה"ה אם הקנה לו בחליפין דהיינו שהנכרי נתן סודר שלו להישראל שע"י זה שמקנה לו הסודר מקנה לו זה החדר והחמץ נמי בדיעבד מותר (כדאיתא בח"מ סי' קכ"ג ועיין י"ד וע"ם בסמ"ע שמסופק מ"מ נ"ל לסתיר וכ"כ מ"א רס"י תמ"א) ודוקא שהנכרי נתן סודר שלו להמוכר אבל לא מהני שיתנו עדים סודר שלהם להמוכר כמו בין ישראל לישראל שהעדים מקנין הסודר שלהם דאין שליחות וזכיה לנכרי (וע' מ"א רס"י תמ"א) ועיין נ"א סי' פ"ה:

ה אם הבית שהחמץ שם אינו שלו אלא ששכר אותו מן הנכרי או מישראל נ"ל דאז לא מועיל מכירתו דאיך ימכור דבר שאינו שלו אלא ישכיר לנכרי אותו החדר (וכ"כ בח"ד בסדיא וע' בפ"ת סי' תמ"ח וכסי' ת"ן בכמ"א ומ"א) וישכיר לו החדר סתם ולא יאמר לו בהדיא שמשכירו להניח בתוכו חמץ כדלקמן סי' י"ז:

ו אם ישראל מניח חמצו בחדר של חבירו המוכר את חמצו צריך להודיע לישראל המוכר ויעשהו שליח למכור ואם הניח שלא מדעתו אסור (ח"י שם ס"ק ט"ו):

ז ואסור להתנות עמו שיחזור ויקנה ממנו לאחר הפסח אבל מותר להבטיח לו שיקנה ממנו לאחר הפסח ויתן לו ריוח:

ח ואסור למכור לישראל מומר אז מומרת דדינם לכל דבר כישראל ממש ונמצא עובר משום לפני עור והוי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח (ט"ז סי' תמ"ח):

ט ואם היה לו חמץ בספינה על הדרך יוכל ג"כ למוכרו בא' מדרכי הקניה (שם במ"א) וגם כן יפקיר לפני בית דין (וע' בח"י):

י אם יבא לו חמץ בפסח על עגלה או ספינה ויצטרך לשלם מכס ושכר עגלה ימכור לנכרי בכסף ושהנכרי יסלק הכל ואח"כ יפקירנו ג"כ (ח"י שם):

יא מתנה ע"מ להחזיר אע"ג דבכל התורה הוי מתנה גמורה משום חומרא דחמץ החמירו אבל אבל מתנה גמורה וחלוטה מהני לכ"ע וכן מותר ליתן לו החמץ במתנה אע"פ שיודע שלא יגע בו אלא ישמרנו עד אחר פסח ויחזור ויתן לו מותר ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה בלא שום תנאי ואם הנכרי אינו רוצה להחזיר לו החמץ אסור לתבוע אותו בדיניהם ואם הנכרי מכר לישראל אחר צריך להזור ולמכור לבעלים הראשונים ואם נתן לנכרי יותר מן הראוי אין צריך הבעלים להחזיר לו (מ"א ע' כ"א סי' ד'):

יב אסור ליתן בהמתו לנכרי להאכילה בפסח אם ידוע שמאכילה חמץ ולכן צריך למכור גם הבהמות ואפי' אינו מקדים לו דינר אסור (וע' בנ"א סי' ס' דנא כפ"ה) וצריך להזהיר זה לסוחרי סוסים ומכ"ש שנוהגין קלות ששוכרים נכרי שיתן סובין עם מים לסוסים אלא צריכים

למכור

נשמת אדם

ועוד כדאית לגו ע"י חזקה לבד או ע"י כסף לבד · ולפו"ע ע"י שטר עם הכסף ומש"כ ר' ירוחם או שיקנה לו מקום היינו נמי דאעפ"כ יתן לו גם כסף וכיון שעומדת ברשותו הוי כמקום שעיכה כמש"כ הש"ך בי"ד ס"ק ע' וכ"כ הגאון בעל ח"ד · ונחזור לענייננו עכ"פ כיון דנדעת הטור חזקה לבד מהני וכ"כ תוספות להדיא ואם כן בדיעבד אע"פ שלא היה כאן לא כסף ולא משיכה ולא אג"ק מ"מ קנה הנכרי דכמה שכתבו האחרונים דבדיעבד סמכינן על רש"י או על ר"ת וכאחד מהם סגי ה"כ י"ל דסמכינן על תוספות ורשב"ם ור"ן ורא"ד וטור דבחזקה לבד קני וכיון שנכנס הנכרי על מנת להחזיק בבית קנה בחזקה זו · אך כ"ז היה פסיקת דמים על הבית אבל בנידון דידן שלא היה פסיקת דמים אם כן ודאי לא מהני חזקתו ואם כן הוי כחמץ של ישראל ועבר עליו הפסח: ולעניין אם נכרי קונה בחליפין תוספות בבכורות דף י"ג מסתפקים בזה . ובח"מ סי' קכ"ג סעיף י"ד הסס בטור וכר"ת דקונה בחליפין וכ"כ ברבי' ירוחם בחלק עשרים נתיב כ"ב וז"ל נכרי קונה בחליפין ודוקא ע"י עצמו אבל לא ע"י אחר דאין זכין כו' עכ"ל · ומה שלא הזכירו הפוסקים קנין חליפין בבכור ובחמץ כמו שהקשה הש"ך · י"ל דנקטו קנין המצוי כמ"ש תוספות שם בבכורות · ועוד כיון דקנין זה אינו ידוע לנכרים ויצטרך להאריך בדברים עמו אינו קיל כ"כ ולכן לא הזכירוהו והמ"א בסי' תמ"א כתב בפשיטות דהא מ"ג דקנין חליפין מהני ע"ם:

שאלה ו לפי מה דקי"ל בסימן ת"ן דאסור להשכיר כלים מפני שרוצה בקיומן . ולפי זה מה שאנו נוהגים למכור חמץ וכותבים בשטר · והמדידה תהיה לאחר פסח . א"כ קשה הא רוצה בקיומו שאע"פ שבאמת חייב בגניבה ואבידה אפי' בדיניהם . מ"מ אם נגנב ונאבד אפי' בד"ה פטור שהרי הישראל א"י כמה יתבע ממנו ויטעון הנכרי א"י אם נתחייבתי לך:

למכור הסוסים עם (השטאל) ולא יהיה להם שום עסק עמהם בפסח (וע' לקמן כלל קכ"ו סי' י"א):

יג ישראלים שיש להם (ברייא כייזר) שלהם או שוכרים מנכרי וכן המחזיקים (אורענדא) ששוכרים משר יורות ורחיים ליקח מכל שכר שמבשלין מדה המץ (עיין בנ"א וט"ז) ומסקנת המ"א דאין לו היתר אלא שימכור קודם פסח הרחיים והיורות או יצוה להטוחנים שלא יפרישו המדות בפסח שהרי יכול לומר איסורא לא ניחא לי דליקנו אלא יכתבו הנכרים שטחנו בפסח ויגבה מהם לאחר פסח (מ"א סי' ס"ו ע' כ"ז בט"ז ומ"א סי' ת"ג וכח"ד):

יד ישראל שמקבל מנכרי בריבית כברות בכל שבוע יאמר לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח מתבואה שלא רחצו או מעות וכיון שהתנה עמו כך אע"פ שאחר פסח נותן לו כברות חמץ הם חליפי הקמח והמעות ושרי ובדיעבד אפילו לא אמר לו והביא אחר הפסח מותר שהרי לא זכה בו הישראל בפסח וישראל שקנה חוק הכומרים והיוצא בו שנותנים להם להם מותר ליקח מהם לאחר פסח מה שהסר להם בפסח שהרי לרוב פוסקים אינו קונה הישראל בכסף אלא דוקא במשיכה ואפי' הפוסקים דקונה בכסף לבד מכל מקום כיון דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס והכא ליכא למקנס שהרי הישראל לא זכה בו מעולם (ת"ן במ"א):

טו ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות יאמר לנכרי קודם פסח טול אתה של פסח בין רב או מעט בין יאפה או לא יאפה ואני אקח אחר הפסח דהוי כמוכר התנור להנכרי בפסח ומה איכפת ליה לישראל אם יאפה חמץ או מצה ואבנם היותר נכון למכור השבוע של פסח להנכרי ויטול הדמים מתחלה ופשיטא דבארבעה ימים שהם י"ט עכ"פ אסור לומר טול אתה כמבואר כלל נ' (שם) ועיין ח"ד:

טז ישראל שהיה לו תנור ואפה בו נכרי חמץ בפסח ואפה שלא בידיעת ישראל אפי' מעות אסור לקבל בשכרו דכיון שהתנור ש"י לבד וא"כ הו"ל משתכר באיסורי הנאה ואם קבל כבר המעות מותר ליהנות ממנו דחמץ אינו תופס דמיו אלא דלכתחלה אסור להשתכר באיסורי הנאה כדלעיל כלל ק"ב סי' ט' אבל כברות אפי' בדיעבד שקבלו ממנו אסור שהרי תיכף כשאפה בו זכה בכברות אלו והו"ל חמץ ש"י שעבר עליו הפסח ואם יש לישראל הזה נזבר נכרי שמשכיר התנור ומוחה לנזבר שלא ישכיר התנור בפסח ושלא בידיעת הישראל השכיר הנזבר וקיבל המעות מותר הישרא' לקבל ממנו המעות אבל אם קיבל כברות אף בזה אסור (ח"ד):

יז מותר להשכיר תנורו לנכרי ע"מ שיאפה בו מצה ואע"ג שאופה בו חמץ אין זקוק לו שהרי אפי' לא יאפה בו כלום צריך לשלם שכרו אבל אסור להשכיר לו כתם כיון דמסתמא עומד לאפות בו חמץ הוי כאילו פירש לו אבל מותר להשכיר חמורו וכוסו סתם דמסתמא אינו עומד דוקא לחמץ אע"ג שיודע שהנכרי יביא עליו חמץ אבל אם מפרש לו שרוצה שיביא עליו חמץ יש לאסור אבל כלים אסור להשכיר אפי' סתם שהרי הוא רוצה בקיומו שאילו לא יבשל בו יתבקע ועוד כיון שהכלי עצמו בלוע מחמץ ואסור בהנאה אסור להשכיר לכתחלה וכן בית אסור להשכיר לשום בו חמץ אבל בסתם לדור בו מותר ודוקא בשמשכירו תוך הפסח או בע"פ אבל איזה ימים קודם פסח מותר ויש מתירין להחם חמין בכלי המץ להוף ראשו ולרחוץ בו או להשתמש בו בדבר יבש או לח מה שאינו דבר אכילה דכיון שאין נהנה מחמץ שבתוכו ועוד דהוי שלא כדרך הנאתן מותר אבל לגבי אסור כיון דעומד לאכילה ומוכרו לנכרי ונהנה ממנו הוי כאילו נהנה ממנו הוא (שם בס"ע):

להיות

נשמת אדם

תשובה באמת דין זה דרוצה בקיומו כבר הארכך בפ"ת שם ועכ"פ בדיעבד מותר . ויכולני לשנויי דסמכינן שהוא שעת הדחק דקיי"ל דכדיעבד דמי · אך שני"א דהיקא לא משנינן ולכן נ"ל דהא בלא"ה קשה דהא לכ"ע והרי רוצה בקיומו שאם יאבד חייב באחריות . וכן אפילו בשמוכר לו כל החמץ אג"ק ונותן אויף גאב כשיאבד ודאי לא ישלם לו הנכרי . ואפשר שאפילו בדיניהם יזכה דהרי מוכרים להלפים אדומים שהרשה לכל שהוא ערמה וא"כ רוצה בקיומו · וע"כ צריך לחלק דבודאי כיון שמוכרו ע"פ ד"ת והוא חמץ של נכרי כמו דלא מהני במה שישראל מקבל אחריות לאיסור כיון שגוף החמץ של נכרי וביתו של נכרי וה"נ לא איכפת לן במה שרוצה בקיומו · משא"כ במשכיר לו כלי חמץ דאסור בהנאה והוא חמץ של ישראל והישראל נהנה ממנו בפסח שלא יבקע ולכן אסרו:

ולפ"ז נ"ל דאפי' אם מכר לו החמץ לבד ולא אג"ק והנכרי נתן לו רק אויף גאב נמי מותר דמשום רוצה בקיומו פשיטא דבדיעבד מותר : ואי משום כמ"ש הגאון בעל ח"ד בסימן ת"מ דמדמה זה לנכרי אנס דחייב לבער לדעת הט"ע שם · כ"ל דל"ד דבשלמא בנכרי שהפקיד אצלו ישראל וא"פ הוא ברשות הישראל אף על גב דלא קיבל עליו אחריות מ"מ ויכפוהו לשלם ה"ז כאילו הוא באחריות ישראל · משא"כ כאן שהנכרי קנה החמץ כדין בכסף או גם בשטר ונתחייב בדין לשלם ואחר כך אם מחמת אלמות שלו לא ישלם אינו אלא כגזלנו · ומע"כ כ"ז שלא נתאבד הוא של נכרי וכאשר יתאבד הרי אינו שלו ובמה יעבור:

שאלה ז כיצד יש לנהוג בבהמות בפסח:

תשובה בסי' תמ"ח מבואר דאסור ליתן בהמתו לנכרי להאכילה המץ והפ"ת בסימן ת"כ סעיף ו' כתב דלפי המתירים בעבד אם לא הקדים דינר ה"ה בבהמה מותר משמע אפילו בידוע שיאכל חמץ . ול"ע דאם כן דברי המחבר סותרים דמ"ש בבהמה שכתב דאם יודע שיאכל חמץ אסור ואמנם נראה לי דליתא לדברי הפ"ת דשאני בהמה מעבד לא

יח להיות שומר אצל חמץ אפילו חמצו של נכרי אם הוא נוטל שכר (כנ"ל כמ"א) אסור לכו"ע שהרי משתכר באיסורי הנאה וי"א אפי' יהיה בחנם ונ"ל משום דמסתמא אם לא קיבל ממנו הנאה לא היה שומר בחנם וא"כ הוי נמי משתכר באיסורי הנאה כדלקמן בסי' שאח"ז ומ"מ בדיעבד שנטל שכר יש להתיר כיון שאינו תופס דמיו (ח"י תק"ט) :

יט אסור לקנות חמץ לנכרי בפסח אפילו במעותיו של נכרי דאין שליחות לנכרי ונמצא הישראל קונה אותם ועוד שמא יאכלו ממנו ועוד שהוא רוצה בקיומו שהרי הנכרי מחזיק לו טובה בשביל זה (שם) :

כ היתה בהמת נכרי טעונה חמץ אסור לפרוק בפני הנכרי מטעם המבואר ובמקום שיש צער בע"ח כיון דצער בע"ח דאורייתא וגם שאינו מכוין משום טובה הוי כלא אפשר ולא מכוין ומותר (שם כמ"א) :

כא מותר לומר למשרתו נכרי בפסח הילך דינר וקנה ואכול אע"פ שיודע שיקנה חמץ ובשעת הדחק מותר לומר לו נ"כ צא ואכול ואני פורע וכן מותר לומר לחנוני אני פורע אע"ג דהחנוני נותן בשליחות הבע"ה והוי כשלוחו וכיון שמזונותיו עליו הרי כנהנה מחמץ מ"מ כיון שעדיין לא נתן המעות לחנוני לא חשיב חמצו ש"י אבל לכו"ע אסור שיקדים ליתן מעות לחנוני שיתן עבור המעות חמץ למשרתו דזה הוי שלוחו ממש ואסור לכו"ע וכן הדין אם צריך ליתן חמץ לבניו הקטנים ישא אותם לבית הנכרי ויאכיל הנכרי אותם שם ויאמר אני פורע ובלבד שלא יקדים דינר ופשיטא דאסור להאבילם ביד דאז הוא תיכף קונה החמץ (וע' בהלכות ברכות כלל ס"ו סי' ט') :

כב ישראל שלוה ככר מחבירו קודם פסח ע"מ שיתן לו ככר אחר אפי' אם עבר הישראל הלוה והניחו עד לאחר פסח מ"מ מחויב לשלם דאע"ג דלכתחלה אסור לקבל חליפי חמץ כדלעיל כלל ק"כ מ"מ זה לא מקרי חליפי חמץ שהרי כיון שהלוה זה לא הלוה לחזור לו ככר זה בעין אלא לאכיל' הוי כאילו חייב לו מעות ולפ"ז אפי' נותן לו מעות בעד הככר אפי' בפסח מותר (ח"י שם) ויש מקומות שנהגו בזה איסור לכתחלה ללוות חמץ שיפרע לו חמץ (ת"ו) :

כג חמץ שנמצא לאחר הפסח ולא ידעינן אם הוא של ישראל או של נכרי אסור באכילה ומותר בהנאה והולכין אחר רוב בני העיר ואם יש לתלות שנעשה אחר הפסח אפילו ברוב ישראל מותר באכילה ועיין בח"י דיש מתירין בחמץ שהוא ספק אם עבר עליו הפסח ע"ש (סי' תמ"ט) :

כד גר שמת קודם הפסח ותניח חמץ ועבר עליו הפסח כל הקודם לזכות בו אחר הפסח מותר שהרי לא עבר עליו בבל יראה שום אדם אבל כשמת הגר בפסח או שגזל ישראל ממנו קודם פסח אע"פ שמת הגר קודם פסח אזי עבר בב"י הגר או הגזלן ואסור (ח"י רס"י תמ"ח) :

כה מי שיש לו שותפות עם נכרי בחמץ ועבר עליו הפסח חלקו ש"י ודאי אסור בהנאה לאחר שנטל הנכרי חלקו חלק של נכרי מותר בהנאה דכיון דהחמץ לאחר פסח אינו אלא מדרבנן ובמילתא דרבנן קיי"ל יש ברירה ובאכילה צ"ע די"ל דעשאוהו כשל תורה דמטעם זה כתב הרשב"א דאע"ג דמותר לעשות רפואה מחמץ שעבר עליו הפסח אבל לענין אכילה אסור להתרפאות אלא במקום סכנה (ח"י שם ובסי' תס"ו) ואם יש להם בשותפות חמץ ושאר דברים כ' בח"ד דאסור לו' לו טול אתה חמץ ואני שאר דברים דאינו אסור אלא מדרבנן ע"ש :

כו נכרי שהביא דורון לישראל ביום א' של פסח לא יקבלנו הישראל וגם לא יהא ניכר שחפץ בו וטוב שיאמר בפירוש שאינו רוצה שיקנה לו רשותו ואז אפילו הניח הנכרי בביתו בתוך הפסח מותר שהרי לא זכה בו הישראל (תמ"ח) ואם נתן חטים לטוחן נכרי ואמר הנכרי שלתת החיטין א"צ להאמין לו . ואם אפה הנכרי ממנה פת בפסח בלא ידיעת ישראל ואחר

נשמת אדם

על פי שהכניס קנוים לו ומזונותם עליו כדאיתא בי"ד סי' רכ"ד סעיף ב' והוא מסוגיא דנדרים ל"ז ע"ב דהמודר הנאה מחבירו מותר לזון משרתיו הכנענים אבל לא בהמתו · וכדאיתא שם בגמ' בהמה לפיטומא קאי ונמצא נהנה מפיטומו · משא"כ עבד לנקרותא קאי ואינו חושש אם הוא כחוש או שמן . ולפ"ז בעבד האיסור אינו רק משום שפורע חובו מאיסור הנאה : ולכן אינו אסור אלא בהקדים דינר שאז הוא שלוחו אבל בבהמה שהאיסור הוא משום שנהנה מפיטומו ולכן אפי' בשלא הקדים דינר ואפילו כשלא הקדים דינר ואפילו בחנם אסור כל שיודע שנותנין לה חמץ בודאי שהרי נהנה מפיטומו ואפילו אינו אומר לו בהדיא שיתן לה חמץ רק שיודע שבודאי יתנו לה חמץ אסור · כדאיתא בהדיא בתשובת מהרי"ל סי' קמ"א וז"ל ובאגודה אסור נמי ליתן בהמתו להאכילה חמץ · וכן אסרתי ברעגנסבורג דידוע שמאכילין חמץ אך סתמא כשאינו ידוע שהתירו רבותינו מהא דע"א אומר אדם לפועליו עד כאן לשונו · הרי בהדיא דאפילו לא יאמר לו להאכילו חמץ רק כיון שידוע שנותנין לו חמץ אסור : ואף שהח"י כתב דמדברי אגודה משמע דאם ניתן לו סתם לזון מותר ע"ש . מהרי"ל הביא דעת האגודה ואף על פי כן כתב דדוקא כשאין ידוע מותר והטעם כמו שכתבתי : ולכן נראה לעניות דעתי דיש למכור הבהמות וכן אנו עושין כאן :

שאלה ח איך יש לנהוג בבהמות בפסח עוד מענין הנ"ל.

תשובה בתב"ש בתי' על פסחים קורא תגר על מה שהנהיגו בעירו מחדש למכור הבהמות כדרך שמוכרין שאר חמץ . וכתב דלא דמי דמכירת חמץ הוא בערמה גדולה · שהרי הקונה הוא עני וקונה חמץ בכמה אלפים אלא כיון דמה"ת בביטול סגי וכ"א מבטל חמצו בלב שלם · וא"כ לא נשאר כ"א איסור דרבנן שצריך לבערו הם אמרו והם

אמרו

ואחר פסח הביא לו הפת מותר לישראל ליקח הדמים מן הנכרי דה"ל כמזיק (ח"י שם) . ונכרי שמכר חטים לישראל ואח"כ נודע שהוא חמץ וא"כ י"ל דהוי מקח טעות דאיסורא לא ניחא ליה דלקני' בח"י הניח בצ"ע וח"ד כ' דאסור (שם) :

כז בין חמץ שנתערב או עירב במזיד קודם פסח בששים דאע"ג דבפסח חוזר וניער כגון יבש ביבש בדלעיל כלל קכ"א מ"מ אם עבר עליו הפסח מותר שהרי לא עבר בב"י והיינו אם היה במינו אבל במין בשא"מ אם כן עבר בב"י (כדלעיל כלל קכ"א) בין חמץ שנתערב ממילא בפסח בס' אף ע"ג דצריך לבער מדרבנן מ"מ אפי' עבר ושהה במזיד מותר שהרי גם בזה לא עבר בב"י מה"ת (מ"א משמע דמיירי שלא היה יודע בו מקודם שנתערב ואם כן לא עבר בב"י כמש"כ המ"א סי' תל"ד ס"ק ה' ול"ע שהרי אפילו עבר עליו במזיד כיון שנתערב בס' ולא קנסינן רק בעינא אבל לא בתערובות אם כן אפילו ידע נמי דינא הכי שהרי אפילו נעבר עליו במזיד כל הפסח ונתערב אחר הפסח מותר ואם כן מ"מ ואפשר כיון דעבד במזיד וגם שהה במזיד אע"פ שנתערב אסור דדוקא כשנתערב אחר פסח ממילא מותר משא"כ בפסח כיון דהתערובת נעשה בפסח אסור) ובין חמץ גמור שעבר עליו מה"ת ונתערב ממילא אחר הפסח בס' מותר דדוקא בפסח החמירו במשהו אבל לאחר הפסח כיון שאין בו כרת הוא כשאר איסורין ובטל בס' וי"א דלאחר הפסח בטל ברוב דלא קנסו בהמץ שעבר עליו הפסח אלא כשהוא בעינא אבל כשנתערב מותר ודמיקל לא הפסיד ודוקא בנתערב בשוגג אבל אם עירב במזיד אפילו לאחר פסח דינו כדין מבטל איסור ואסור כמבואר בח"א כלל נ"ב ואפילו להפוסקים דגם בזה בעינן ס' מ"מ אם נתערב בפחות מס' סגי בהשלכת הנאה האיסור לים המלח דאע"ג דבפסח לא קיי"ל הכי מ"מ לאחר הפסח הואיל וקנסא בעלמא הוא מהני פדיון ואז מותר אפילו באכילה אבל אם נתערב קודם פסח ברוב או בפחות מס' ועבר עליו הפסח אם הוא מין במינו אם כן עכ"פ לא עבר מה"ת בב"י מותר בהנאה ואסור באכילה אבל מין בשא"מ דעבר עליו מה"ת אסור ודעת הב"ח דדוקא אם נתערב פחות מכזית חמץ בתבשיל אפילו נודע לו קודם פסח ועבר ושהה כיון שלא עבר בב"י ולימא למקנסיה מ"מ אסור באכילה דמטעם חמץ קא טעים אלא סגי ליה בפדיון אבל דעת האחרונים דבבל פחות מס' מהני השלכת הנאה וכן חמץ נוקשה אפילו בלא תערובות כיון דלא עבר בב"י מותר בהנאה וכן בכל החמץ שאיסורו מדרבנן ועבר עליו הפסח מותר בהנאה (סס"י תמ"ז במ"א וכח"י שם) וכן מותר לערבו לכתחלה קודם פסח כדי להשהותה כיון דאין איסור לשהותה רק מדרבנן :

כח חטין שנתבקעו ואין ביקוען ניכר שנתערבו בכרי אסור להשהותן ואם עבר ושהן אסורים אחר הפסח ואסור למכרן לנכרי (ועיין לקמן כלל קכ"ז סי' ס') ואם לא נודע לו עד לאחר הפסח סגי בהשלכת הנאה לים המלח כדלעיל בסי' הקודם :

כט שמרי שכר או שאור שעבר עליו הפסח והימץ בו עיסה אסור דהוי כאילו הוא בעיניה וכן הדין בכל דבר המעמיד כמבואר לעיל כלל קכ"א סי' ב' (וע' בסי' תמ"ז במ"א וכח"י סי' תמ"ב ס"ק ט"ז) :

כלל קכה . דיני הגעלה (תנ"א) :

א כל כלי הרס שנשתמש בהם חמץ אינו מועיל להם הגעלה שהתורה העידה שא"א להוציא האיסור מכ"ה ע"י הגעלה שהרי בקדירה של מתכות שבישל בה חטאת כדכתיב דמהני לה הגעלה ובכ"ח כתיב תשבר ואפי' אם ימלאם גחלים לא מהני כיון שאין דרכן בכך שמא חיים עליהו שלא יתבקעו ולא ילבן יפה :

אבל

נשמת אדם

אמרו וכל זה מחמת הדחק שיהיה הפסד גדול · ולכן התירו למכור ולא פלוג בין רב למעט · אבל להפקיע איסור דאורייתא להאכיל בהמתו חמץ לא מהני מכירה . והכי מוכח מלשון רש"י שבת קל"ט דאמרינן הערמה דרבנן היא וז"ל הך הערמה לאו באיסור דאורייתא היא אלא באיסור דרבנן עכ"ל אלמא דאי בדאורייתא לא הוי שרינן הערמה כלל וכו' ובגיטין דף ס"ה גבי מערימין על מעשר שני מוקי לה במעשר שני דרבנן עכ"ל כי קצרתי · ולענ"ד דבריו תמוהים שהרי ע"כ כשמוכר בסתם אין כאן הערמה כמ"ש בש"ע סימן תמ"ח סעיף ד' שאומר לו שמא אצטרך ואקח ממך . ובטור מתיר אפילו אומר לו בפירוש שיחזור ויקנה ממנו ויתן לו ריוח שהרי והוא ע"פ התוספתא וסיים בתוספתא או שהוא דברי רי"ו ובלבד שלא יערים וע"ש בב"י · דר"ל על תנאי אבל בסתם לא מקרי הערמה כיון דהמכירה מכירה גמורה ע"ש בפרק ט' . ומכ"ש לפי הגירסא שהביא פ"ת עד שאת"ז לוקח בק' קח בר' ואפ"ה לא מקרי הערמה ואי משום שהוא עני מה איכפת לן הרי יכול הנכרי למכור החמץ לאחרים ותמה על עצמך שכתב שכ"א מבטל בלב שלם · והוא היפך ממה שכתב הר"ן ריש פסחים · דלכן תיקנו ביעור לפי שאין הלבבות שוין שיחשיב בדמיונו החמץ שהוא אלף אדומים כעפרא בעלמא וא"כ אינו מבטל בלב שלם ע"ש בר"ן · וידוע שאילו נותנין להמוכר כפי השומא היה מרוצה מאוד ובודאי כאו"א מוכר בלב שלם ונפש חפצה · גם מה שכתב שסמכו למכור החמץ משום שכבר ביטול וא"כ אינו אלא מדרבנן : ק' דבודאי המכירה צריך שיהיה קודם הביטול . וא"כ ודאי אין דעתו על מה שנמכר כדאמרי' נדרים מ"ג כל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר וכמש"כ הל"ח . אך נניח לפי דבריו שהיא הערמה · הרי"ה שהביא מל' רש"י בשבת משמע מדבריו דבדרבנן אי לא מוכח מלתא כמש"כ בהדיא בתב"ש מותר . וזה ליתא כמש"כ הרא"ש שם בהדיא בשבת פרק ר"א דתולין סי' ה' דיש שהתירו לכל אדם ע"ש וכן אפילו במילי דאורייתא מצינו יש מקומות שהתירו הערמה · ויש מקומות שאסרו ואין לדמות מילתא למילתא הגם מצינו שהתירו במעשר שני וכן להערים להכנים דרך אגרות כו' לפוטרו ממעשר . ובבכור בי"ד סי' ש"ך להקנותו לנכרי אפילו בשוה

פרוטה

ב אבל התנורים שמסיקים בהם אע"פ שהם של חרס מהני להו ליבון אך לא מהני בלהבת לבד אלא שצריך ללבנו כל כך עד שיהיו ניצוצות נתזין ממנו ואח"כ צריך לדקדק שיגרוף הגחלים ע"פ כל התנור דגם בלע ע"י גחלים (תס"ה) וקיי"ל בכל דבר כבולעו כך פולטו ואפילו הסיקו כמה פעמים לא מהני אא"כ היה כוונתו להכשיר לצורך פסח כי שמא לא הלכו הגחלים ע"פ כולו ומ"מ בזה שהסיק כמה פעמים אם נסתפק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש להתיר אבל אם לא הסיק רק פעם אחת ומסופק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש לאסור אפילו בדיעבד וטוב וישר שלא לאפות המצה בהיסק זה שהכשיר דשמא היה בו חמץ בעין ונמצא נהגה מחמץ וכיון דאינו אלא חומרא בעלמא ולכן אם לא הכשיר בעי"ט מותר להכשירו בי"ט ולא יעשה היסק ב' בהבערה שלא לצורך יו"ט (ח"י תס"א) וכן הכירה צריך להסיק שילכו הגחלים ע"פ כולו או שיטוח בטיט בעובי אצבע אבל (קאכלין) שבתנור בית החורף לא מהני היסק כיון שאין דרכו להסיקו שם שמא יחוס מללבנו היטיב וכן לא מהני אם מטיח בטיט אא"כ מטיחו מלמעלה ולמטה מכל צדדיו ובדיעבד אם לא הכשירו התנור והניחו שם קדרה בפסח רוב אחרונים מתורים שהרי אין שום חמץ בעין רק מה שנבלע בתנור ואם כן הוי כב' קדרות שנגעו זו בזו ואפילו את"ל שהיה שם מעהו חמץ בעין כיון שאין שם רוטב ואם כן אינו אוסר רק כדי קליפה דכ"ד שאינו אסור כולו אין חילוק בין פסח לשאר איסורים כמבואר בלל קכ"א ודי לאסור הקדרה והתבשיל מותר אבל אם נתנו בתנור או כירה או (קאכלין) מצה אזי אפי' בדיעבד אסור כולו ונ"ל מה שהחמירו האחרונים בתנור בית החורף דלא מהני ליבון היינו כמו שעושין במדינות (פולין גדול) ששם מקום כבודם של רמ"א והמ"א (וכלשכנו) כידוע שהתנור נעשה רק (מקאכלין) ואם כן חוי כלי חרס ממש אבל במדינה זו שידוע שבונין סביב (סקאכלין) מחיצה של לבנים ואם כן דינו ממש כתנור שאופין בו דבזה לא היים שמא פקעי ולכן נ"ל דכו"ע מודים דמהני ליבון או טיח בטיט וה"ה לתנורים שקורין במדינתנו (פויעדלקע אויבין) שיש עליו כסוי מהני לבון ולכן נ"ל דבמקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר ללבן תנורי בית הורף במדינת (ליטא) וביוצא בו שעושין התנורים בן ובתנודים אלו שאין אופין בהם וכן בכירה א"צ להסיק כל התנור או כל הכירה רק מקום מושב הקדירה ומקום שדרך לבשל כל השנה (ח"י סי' תנ"א):

ג שאר כל הכלים בין כלי עץ או כלי מתכות או כלי אבן וכלי עצם מהני הגעלה ובלבד שלא יהיה דברים שמתקלקלים בחמין כגון שעושין בדבק ואפילו אם רק הקתא מדובק בדבק אין להם תקנה בהגעלה דחיישינן דלמא חיים עלייהו ולא ינעילן יפה וכל כלי צריך הכשר לפי תשמישו אם נשתמש בהם בכ"ר צריך הגעלה בכ"ר ואם תשמישו בעירוי יגעילנו בעירוי ואם תשמישו ע"י אור בלא משקה צריך ליבון ואם יש לחוש שמא נשתמש בו פעם אחת בכ"ר או ע"י אור אע"ג דיש פוסקים דהולכין אחר רוב תשמישן אם בכ"ר או בכ"ש דאע"ג דבלע פעם אחת ע"י אור או כ"ר מ"מ כיון שאינו ב"י ואם כן מותר מה"ת ואם כן הם אמרו להגעיל והם אמרו לילך אחר רוב תשמישן וכן סתם הב"י בש"ע אבל כל האחרונים חולקים וס"ל דאזלינן אף אחר מיעוט תשמישן (ומ"מ אם הכלי אינו ב"י הולכין אחר רוב תשמישן ואין צריך ליבון פ"ח סי' תנ"א סעיף ו' בשם תשובת מ"ע מפא"ג סי' נ"ו) ולכן מנהגנו להגעיל הכל אפילו

נשמת אדם

פרוטה כמ"ש הש"ך שם אף על גב דלי"ו הוא דאורייתא ואסרו למי שלא הנית ערובי תבשילין והחמירו בו יותר ממזיד אע"ג [illegible] דחין זה מספיק על הרמב"ם שהביא דיני דגמרא. עכ"פ תוינך דאפילו במילתא דרבנן החמירו ובשבת קי"ז בנשברה חבית שלא יביא כלי ויקלוט ובנזדמנו לו אורחים מותר. ופליגי אם מותר לזמן אורחים. ובאו"ב שנפלו לבור דפליגי וקיי"ל כרבי יהושע דמתיר משום נער בע"ח עכ"פ מגינו דיש מקומות שהתירו ויש שאסרו. והנה התשב"ץ כתב הטא דמערימין על מעשר מ קמ כן בגיטין דוקא במעשר דרבנן וזה ליתא כמש"כ רמב"ם בהדיא פ"ג מהלכות מעשר. ואמנם בלא"ה אין ראיה משם להתיר הערמה דמאי שנא כמו שכתוב תי"ט בשם ירושלמי מדכתיב בו ברכה. ויותר היה לו להביא ראיה דבדאורייתא אסור הערמה מהא דב"מ דף נ' ופסקו כן כל הפוסקים דאסור להערים שיגבנו הנכרים הבהמות בשביל להרבם וזהו ראיה שאין עליו תשובה:

ואמנם בכל הדברים שזכרתי בין דאורייתא ובין דרבנן

שאסרו אינם דומין כלל לבכור ומעשר ומבטל ביו"ט לבנה ולינה במכירה שאסור משום שם ושנעברה חבית ולבעלות או"ב [illegible] מתיר ר"י משום נער בע"ח אבל במעשר אין בנתינת מעות שום איסור. וכן נהעלות דרך גגות וכן למכור הבכור עד שלא נולד לנכרי דאין בזה שום איסור אלא דעי"ז ממילא נפקע האיסור. אלא דמעשר כיון שאומר לו בהדיא הילך מעות ופדה לך מעשר זה שאומר הערמה בפיו ולכן הוצרך בירושלמי לומר מטעם שנאמר בו ברכה. וכן בבכור שמפקיע קדושת בכור היה ראוי לאסור אם לא משום תקלה ובמעריס ומכניס תבואתו במוץ אמרינן בהדיא דמערים משמע דשיתר גמור הוא הואיל ולא נתחייב עדיין כלל במעשר. אבל נכנסים דרך גגות כיון שכבר מרחו וחל עליו שם מעשר כדאיתא בגיטס כאי מדגן וכאי לא מדגן לא אמרו מערים ומכניס אלא אדרבה אמרינן ריש פ"ג מברכין לא כדורות ראשונים כו'. דורות ראשונים היו מכניסים דרך פתחים וכו'. דורות אחרונים מכניסין דרך גגות משמע דלא שפיר עבדי אלא כיון שראו חכמים שהצניעו מתרב'

אפילו קערות (טעלער) בכ"ר דוקא ובדיעבד אם נשתמש בלא הגעלה בכלי שאין משתמשין בו רק בכלי שני כגון (טעלער) והוא אינו ב"י אפילו בכלי חרס מותר במקום מניעת שמחת יו"ט והפ"מ דקיי"ל כ"ש אינו מבליע וגם שרבים מקילין בנטל"פ (שם בח"י ס"ק ח'):

ד קודם שיגעיל צריך להעביר כל חלודה שקורין (ראסט) אבל אם אין בו רק מראות שחורות שקורין (פלקעין) אין קפידא ולא יהיו בכלי גומות כי אז צריך לנקר היטיב הגומות כי הגעלה אינו מפליט רק מה שבלוע בכלי אבל לא מה שיש בעין ואם הוא כלי ברזל או נחושת ילבן מקום הגומות ואח"כ יגעיל וכן הסכינים הקבועים בקתא של כסף יסירנו ויגעיל הסכין וגם הקתא כדין כל ידות הכלים לקמן ולכתחלה ילבן הסכין וסכינים שלנו שהקתא קבוע במסמרים ויש בו גומות אינו מועיל לו הגעלה אלא יסיר הקתא ואם השהיז במשחזת של נפחים ואח"כ הגעיל מהני אפילו לכתחלה כמו ליבון אם יכול לנקות הגומות ובדיעבד אם הגעיל או השחיז במשחזת להשתמש בו בחמין אינו אסיר (שם ח"י ס"ק כ') והנדן של סכין אין תקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסכין בפסח כי א"א לנקרן אם לא שיפתח התפירות וינקר היטיב וכל כלי שיש בו סדקים או גומות או חלודה מבפנים בתוך הכלי ולא יכול לנקרן ולנקותן לא מהני הגעלה וצריכין ליבון באותו מקום אבל אם הוא מבחוץ לעבר השני אינו מזיק (שם):

ה כלים שמשתמשים בהם על ידי אור דהיינו כלי מים כגון שפוד ואסכלה שצולין עליו חמץ צריכים ליבון ואפי' בדיעבד אוסר אבל אם לא צלו עליו בשר מלוח שנמלח במלח שלא נבדק אע"ג דלכתחלה צריך ליבון מ"מ בדיעבד אם צלו עליו בפסח בלא הכשר מותר דאת"ל שהיה בו חמץ כבר נתבטל קודם פסח אע"ג דבכלי לא שייך ביטול מ"מ מספקא לא מחזקינן איסורא אבל מחבת שמטגנין בה כגון אותו שמטגנין בהם שקורין (סקאווראדע) אע"ג שתשמישה ע"י אור מ"מ יש מקילין דדי בהגעלה כיון שתמיד יש בו להלוחית של שמן או שומן אבל דעת רוב הפוסקים דדינו כתשמישו ע"י אור ולכן צריך ליבון (סעיף י"א):

ו הכלים הצריכים ליבון י"א דדינם כליבון דשאר איסורים דגם חמץ כיון דשמו עליו הוי כשיגיע פסח כנבלה וצריך ליבון עד שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו וי"א דחמץ קודם פסח דינו כהתירא בלע ודי בליבון קל שיתלבן כ"כ עד שקש נשרף עליו מבחוץ ולכן דבר שצריך ליבון מדינא צריך ללבן עד שיהיו ניצוצות ניתזין אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים או שמהמירין ללבנן סגי בליבון קל ונוהגין ללבן האגנות לכתחלה מיהו סגי ליה בהגעלה ואם אין אופין בו עוגות בעין אבל האגנות שאופין בהם עוגות בעין אפילו שמושחין אותו בחמאה או שומן כגון (פארמעס שאופין בו טארטן או בעקין קוכן) צריכים ליבון מדינא וכן (סקאווארדעס) שפעמים מחממין בהם סובין לחולה צריכין ליבון מדינא:

ז כלי הצריך ליבון אם לא ליבנו אף ע"פ שהגעילו אסור להשתמש בו בחמין דחיישינן שמא לא פלט הכל ע"י הגעלה ויחזור ויפלוט (בי"ד סי' קכ"א בט"ז) וכן כלי שצריך הגעלה אסור להשתמש בהם עד שיכשירן כדין ודוקא בדרך קבע אבל בדרך ארעי מותר להשתמש בצונן ולכן לכתחלה מצניע כל הכלים של חמץ במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם (מ"א ס"ק כ' בשם כ"מ) והאחרונים מקילין בכלי מתכות שא"צ להצניען דרובן אינם ב"י ואף אם ישתמש בהם רבו

נשמת אדם

מתרב' לא מיחו בידם. אבל לא אמרו שמותר לעשות כן ובשירום לא מיבעיא לפי מ"ש תוס' שם בשם שאילתות שהיו קושרין דיקרין בבילים. ועי"ז נתפרסם שעושה בידים דבר שגורם השירום ראוי לאסור. דומיא דגרמת מום בבכור דאסור מן התורה. אע"ג דחולין מקדשים לא ילפינן מ"מ מדרבנן ראוי לאסור ואפי' למה שכתבו תוספות שהערימו רק כדי שיגנבו. מ"מ הערמה זו הוי כאילו אמר להם בהדיא לשרם:

ובזה י"ל גם הא דפליגי בירושלמי בהפקיר המנו. דר' יוחנן אסר משום הערמה. ופי' הרא"ש שיאמר שהפקיר ובאמת לא הפקיר. וזהו דוחק גדול דלא מצינו כן בכל הש"ס הערמה כה"ג (ועיין לעיל מה שכתבתי שם). ולפי הנ"ל י"ל דה"פ דבודאי זה שהפקיר המנו לא מיירי שהוא מונח ברשותו סגור בחדרו אלא שהוא מונח במקום שכל אדם עוברים שם אלא שיודע שיש לשם נכרים עוברים ודומה כאילו אומר להם שיזכה בהמנו. וזהו הערמה ממש כהיא דסירום. או דר"ל שמא יערים ויאמר לו שיזכה בהמנו:

ומעתה נבו' לעניננו הנה בודאי לא התירו דבר זה למכו' החמץ אלא על צד הדוחק שהרי מפקיע ממנו מצות ביעור חמץ. ולכן בק"ק פראג לא נהגו למכרו אלא לעושי יין שרף (גברענדוויין). אבל לא לגלוקחים מהם ומוכרים ולא בעלים נקות אלא בענין שלא ישאר כלום אצלם וכמו שכתב באליהו רבה בהדיא. והטעם נ"ל שלא לבטל מצות השביתו. ואם כן במקום שהב"ח קודם זמנו בלתי ספק שהריווח שלהם היה רק בעשיית היי"ש. אבל לא מהלכה שהתנו אוכלים בעצמם או שמוכרים בזול. וכמו שג"כ בעת בעיירות קטנות שאין נותנין עניהם כלל במכירת ההלב רק פרנסתם מן היי"ש. ולכן לא התירו למכור הבהמות אבל בקהילתנו ק"ק ווילנא שרוב מפסידי' היי"ש ועיקר ריוח הוא מההלב הוא בודאי ג"כ שעת הדחק. ולכן נהגו למכור הבהמות ואף שיש שאין עיקר פרנסה מההלב מ"מ לא פלוג. וכמ"ש ג"כ התב"ש במכירת שאר חמץ מגורף גזה משום נער בע"ח. שהרי בא"ב דמתיר ר"י לבעלות אע"ג דהפסד בפרנסה דמש"ה אוסר ר"א כדאיתא בשבת שם אלא דר"א לא מחשב לנער מה שיהיה בבור כל היום. ור"י מחשב גם לזה נער בע"ח ומתיר אפילו האיסור ע"י הערמה משום נער כ"ש דמצטרף נער בע"ח ונתיר הערמה למכור כדי שלא יחול האיסור אפילו אם נאמר שבמכירה מקרי הערמה. ופשיטא דאדרבה נ"ל דבמכירת בהמות דקיל טפי ממכירת חמץ דלא שייך בזה שמבטל מצות תשביתו:

ומה שכתב דאפילו אם נימא שהראשונים לא מכרו רק משום חומרא בעלמא דפי גבא דנקוס שנהגו במעשה דבמ' בפ"ג

רבו המתירין בנטל"פ בפסח ומכ"ש באותן שתשמישן בכ"ש כגון (טלער) והמחמיר אף בזה תע"ב ומ"מ כלי חרס י"א כיון דבליעתן מרובה הוי כגופו של איסור ולכן צריך להצניעם :

ח ידות הכלים צריך הכשר כמותן דמוליך הבליעה בכולו ואם לא הגעיל הידות ונשתמש בתוך הכלי אין לאסור בדיעבד דאינו מפליט בכולו ואם נשתמש ביד הכלי שלא הכשיר אסור שהרי בלע בכולו (מ"א ס"ק כ"ד) וי"א להיפך דאינו מוליך בכולו (ט"ז ופ"ח בי"ד סי' קכ"א וע' במיזוכי מ"א שער או"ס שהארכתי בזה) ומ"מ יכול להגעיל היד ע"י עירוי שמערה עליהן שזה שבלע מצד ב' אינו אלא כמו עירוי שניתזין עליו ניצוצות (מ"א שם) ולכו"ע כלי שצריך ליבון ולא הכשיר היד ונשתמש ביד אוסר דבליבון ל"ש לומר כבולעו כך פולטו שאינו אלא ששורף הבליעה במקום שמלבן (פ"ח שם) :

ט כיסוי של כלי צריך הגעלה כמו הכלי כיון שמזיע בכל שעה מחום הכלי ואם נתנוהו בפסח על הקדרה אסור כל התבשיל ואם הוא כיסוי שמשימים אותו על החררה או (סבלעכין) שאופין צריך ליבון לכו"ע לפי שנוגעת בחררה (סעיף ט"ו) :

י כלי שיש בו טלאי ואינו דבוק יפה בענין שיש לחוש שמא יש שם חמץ בעין צריך להרחיב הסדק כדי שיוכל לנקרו היטיב או שצריך ללבן אותו מקום עד שבודאי אם יש שם איזה חמץ תשרף ותהיה לאפר דהיינו שילבן עד שניצוצות נתזין הימנו ואם מדובק יפה בענין שאין בו ממש אלא מחמת שבלע חמץ אם קדם הטלאי לבליעה כגון שהיה הטלאי בו מחדש או שהכשיר הכלי ואח"כ נתן עליו הטלאי ואח"כ נשתמש בו מהני לה הגעלה עכשיו דמה נפשך כבולעו כך פולטו אבל אם היה הבליעה קודם לנתינת הטלאי אם כן הטלאי מפסיק בין הבליעה ובין מי הגעלה ולכן צריך ללבן שם מקום הטלאי ואם הטלאי הוא שהתיך לתוכו בדיל או כסף אם כן נשרף גוף האיסור ואם כן אין חילוק אם קדם הטלאי או לא ואין צריך ליבון וכלים שמחפין בבדיל יש מחמירין שצריכין הגעלה אח"כ מפני שהאומנין אין מדקדקין ללבן הכלי כדין ויש לחקור אצל האומנין (עיין פ"ח ות"י וכנס חקרתי ססגס סמלבנין סכלי כדי סיקלוט סבדיל אבל ידות סכלים אין מלבנים ולכן לריכים ליזסר עכ"פ לסגעיל את סידות וסיותר נכון לסגעיל לאחר סלפוי) ורושם שעושין האומנים בתוך הכלי מותר להגעילם מאחר שנעשה מחדש רק שינקרם היטב ואם א"א ישים נחלים על אותו מקום (סעיף י"ג) :

יא מדוכה במקום שנהגו לדוך בו שומים ובצלים עם פרורי לחם ודמי לבית שאור לקמן סי' י"ג ולכן מצריכים ליבון עד שקש נשרף מבחוץ אך במדוכות שלעולם אין דכין בהם רק כרכום ופלפלין וכיוצא בו די בהגעלה וראוי להחמיר לדוך הכל לפני פסח דאז הוי נ"ט בר נ"ט (וע' בכ"א סי' י"א) ואם דכו בלא הגעלה כיון שאין בו אלא חשש שמא נתערב פירור חמץ בבשמים שדכו בו או שמא חתכו (זנגוויל) וביוצא בו בסכין של חמץ ודכו בו בח"י משמע להקל בדיעבד אך כ"ז במדוכה שיש רק חשש אבל (בסלק מעסר) שיודע שחותכין הבצלים בסכין של חמץ ומניחים אותו בבשר ומחתכין (בסלק מעסר) אותו בשר דק דק א"כ י"ל דאסור וצ"ע (וע' בכ"א סי' כ"ג) ומדוכה של עץ יש לקלפו בבלי אומנות דחיישינן לגומות ולהגעילו אחר כך (שם) :

יב סלים שמולחים בהם בשר יש מצריכים להם הגעלה דחיישינן שמא היה חמץ בתוך המלח שמלחו בו ובלעו טעם חמץ דאע"ג דהבשר מותר ע"י הדחה כמבואר בכלל קכ"א מ"מ שאני התם דאף את"ל שבלע קצת בטל קודם פסח משא"כ בבלי ל"ש בו ביטול וי"א שאין לחוש לזה מן הסתם וא"צ הגעלה כלל אם לא בידוע שהיה נרעינין מחומצים או פרורים במלח דאז לכו"ע צריך הגעלה לבתחלה (פ"ח) ומ"מ בדיעבד אם מלחו עליו בכל ענין מותר דקיי"ל אין מליחה לכלים להפליט (שם) :

נשמת אדם

בסין שאמר לסם ר"י כבר קבלו עליסם אבותיסם . נ"ל דלא דמי כלל דבשלמא סתם מה שנסגו שלא נילך בע"ס מלור לגידון כדי שלא יבטלו מלסכין על שבת כפירש"י שם . וב"כ כבר קבלו עליסם מנוס זו . ולכן אע"ג שלא אפשר לבניס שייך אל תטוש אבל ככא בבסמות דל"ש שוס מנוס וא"כ מה שלא מכרו סראשונים לא משום שסיו מסזיקים זס לאיסור אלא משום דלא איכפת לסו אבל לא משום קבלס : וא"כ לדידן שלא אפשר שסעניות מלוי נסגו לסתיר וחיי סכותב שלאחר שכתבתי כ"ז בא לידי חדושים מסגאון בעל חות דעת וראיתי שכוונתי ברוב סדברים לדעתו ושמחתו :

שאלה ט אם יש איזה הומרא לסתמיר שלא לאכול חלב בפסח מבסמות שאוכלין חמץ :

תשובה אני לא ראיתי בזס שוס דבר באיזס ראשון או אחרון . אך שמעתי שמקום הומרא זו היא ממס שכתב סמ"א בסי' תמ"ס דזוז"ג אסור בפסח : וא"כ חלב נמי ע"פ סוי זוז"ג ואסור . אך כ"ל דז"א דזס דוקא לענין סבא עליס כמש"כ סט"ז בי"ד סימן קמ"ב ס"ק ד' וכס"ק ט"ז . אבל לכ"ע בזס וזס גורס מותר בשאר דברים שאינו בעין כדאיתא בי"ד שם סעיף ל"א . וכ"כ סמ"א בסדיא בסימן תמ"ב ס"ק ל"ט . וכן מוכח דדוקא לענין תנור ועליס כתב סמ"א דזוז"ג אסור . שסרי סטור בי"ד סי' קמ"ג סביא דעת סרמ"ס דאפילו למ"ד זוז"ג מותר גבי עלי עכו"ם ובבגד אסור . וכתב סכן דעת אביו סרא"ש ובסוף ססי' כתב בשם סרמ"ס דזורעים תחת סאשרס כו' וסכן כתב סרא"ש וסיינו מטעם זוז"ג וכתב עוד דין דפרס שנתפטמס בכרשיני עכו"ם מותר . אבל לכתחלס אסור לפטם דזוז"ג אסור לכתחילס : וכ"כ בסדיא שם בס"ע סעיף י"א דפרס שנתפטמס תאכל : וע"כ לריך לחלק כמו שסאריכו שם בפרישס וסט"ז וסש"ך : ומס שכתב נתפטמס בכרשיני

יג כל הכלים אפילו של חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה אפי' בחמין שהרי לא בלעו כלום בצונן ובלבד שהיו מודחים היטיב חוץ מבית שאור או בית הרוסת דהיינו שנותנים לתוכו דברים חריפים עם חמץ וכן בחביות שמחזיקים בהם יי"ש שבאלו אע"פ שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהם מצה בחמין אבל להניח בהם מצה אפויה בצונן בדרך ארעי מותר ומ"מ ללוש בהן אסור דממהר להחמיץ מכח הכח שבכלי וכ"ז בלא הגעלה אבל ע"י הגעלה אפילו בית שאור וחרוסת מותר אם אינם של חרס אבל לשל חרס לא מהני הגעלה ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן לא ישתמש בהם מצה אפילו בצונן (וספ"ח גרס אלא בלונן) כן סתם הב"י בש"ע ומנהגנו שאין משתמשים בפסח בכלי חרס אפילו בצונן אפילו בדרך ארעי אפילו בכלי עץ כגון הדף שעורכים עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה אע"ג דמדינא סגי בהגעלה מ"מ מנהגנו שאין משתמשים כלל בעריבות ודפין שמשתמשים בהם כל השנה דנוהגין כדעת הפוסקים דלבית שאור וחרוסת לא מהני הגעלה (מ"א ס"ק ל"ג) ולפי טעם זה היה לנו לאסור ואפי' בכלי מתכות כגון כלים של נחושת שעומד בו יי"ש כל השנה אבל י"א הטעם דדוקא בעריבות ודפין שא"א לגרר יפה ולנקותן שלא ישאר משהו באיזה סדק וכן כל הכלים שהיו מחזיקים בו קמח וכן החביות שהיו מחזיקים בו שכר או משקה שעושין במדינות אלו ממי סובין שקורין (באָרשטש) או שמניחין בתוכו קמח מעורב במים שקורין (פאָמאָטקי) שבל אלו א"א לנקרן אבל אם הוי קודם פסח מחזיקין שם מים איזה זמן לחוש להגעילו אחר שינקרו אותו הטיב (ט"ז ס"ק כ') והביא ראיה משקים שב' רמ"א דמהני כיבוס ול"נ דאין ראיה משם דבשקים מתיר התפירות מקודם וא"כ מהני כיבוס משא"כ באלו הכלים שנעשו מנסרים הרבה ומהדק אותם (גרייפין) אפשר לא מהני הגעלה כי א"א שלא ישאר חמץ בעין אך עכ"פ הכלים שהם מדף א בודאי מהני הגעלה וכמש"כ לקמן סי' י"ד ולפ"ז כ"ש דמהני הגעלה לכלי בדיל ושאר מיני מתכות ובלבד שינקר יפה יפה מכל הסדקים ואם החזיק בהן יי"ש צריך לבשל בו תחלה מים עם עפר עד שיסתלק ממנו הריח לגמרי ואח"כ יגעיל (ט"ז ס"ק כ"ו) ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר יפה ולראות ולבדוק בכל הסדקים שלא יהיה נדבק בו ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מהני להם אפילו יבשל באפר כמה פעמים וכן סכין שגוררין בו בצק כל השנה והתכו בו בצל בפסח אם ידוע שהיה נקי מותר דל"ד כלל לבית שאור כיון שלא בלע ע"י חמין (תמ"ז מ"א ס"ק כ"ז) :

יד ונ"ל דזה דוקא בכלי שנעשה מחתיכה אחת (כמש"כ סט"ז ס"ק כ"ד) אבל העשוים מנסרים הרבה כחביות וכלים שלנו דידוע שנכנס הזוהמא בין נסר לנסר לאלו לא מהני הגעלה (וכמש"כ סב"ח סביאו מ"א סס"ק ל"ט וכ"כ בע"ס) אפי' אם יפתח משוליה שא"א לנקר בין נסר לנסר ועיין בא"ר בשם הפרישה שמחמיר מאוד דאם נשתמש בחבית של שכר ולא פתח השולים וניקר היטב דאסור אפילו בדיעבד משום חמץ בעין ומ"מ משמע מדברי האחרונים דאם פתח א' משוליה וניקר היטב בפנים דמהני הגעלה ול"נ דבמקום שאין דוחק גדול יש להחמיר גם בזה לכתחלה שהדבר ידוע שבודאי נדבק זיהמא בין נסר לנסר וכ"ש דהדבר ידוע שלפעמים נרפים העקולים שקורין (רייפין) ואז בוודאי נכנס לבין הנסרים מן השכר וזה נשאר אף לאחר שיתקן החבית וזה בלתי שום ספק ואפילו אם יאמר שידוע לו שלא תיקן שום פעם החבית נ"ל דהוי מילתא דלא רמיא וגם כשעומד החבית כך ריקן בחמה ידוע דאז נרפים (רייפין) ולכן נ"ל דאין להקל כלל להשתמש בכלים של נסרים בכלים שלנו ואפילו שריה במים כמה ימים לא מהני כנ"ל וכן כתב הגאון בעל ח"ד דכן עיקר אבל חבית של מי דבש

נשמת אדם

בכרשיני כו' או בחמץ כ"ש סוא . וא"ל דזס דוקא שלא נתפטמס כל ימיס אבל בכל ימיס י"ל דסוא חד גורס כמש"כ ספ"ח ס"ס פ"ז בשם רמב"ס דאם יש באיסור לבד לסעמיד לא סוי זוז"ג . וא"כ ס"נ כיון שאוכל לחיות בזס לבד סוי כחד גורס כ"ל דליתא . דא"כ קשס דמאי דוחקים דמ"ס בפרק כל סללמים דף מ"ט ע"א דרמיא סדדי תניא פרס תרזס ותניא אידך פרס תאכל ומשני סא ר"א דסבירא לסו זוז"ג אסור . וסא רבנן דסבירא לסו דזס וזס גורס מותר ולמס לן לאוקמי כתנאי סו"ל לתרץ כאן דנתפטמס כל ימיס דסוי חד גורס וכאן שלא נתפטמס כל ימיס דסוי זוז"ג . אע"כ דלעולם סוי זוז"ג דסיינו גוף סבסמס סוא גורס א' ואכילתס סוא גורס שני וזס בלא זס לא סגי וכן נ"ל דמוכח מרמב"ם בסל' איסורי מזבח סביאו ספ"ח בי"ד סי' ס' דכתב פרס שנתפטמס בכרשיני עכו"ם כשרס מפני שנשתנס . כתב ספ"ח מדנקט סתמא משמע כל ימיס ול"נ דיש לדחות דדרך סרמב"ם לסעתיק רק ל' סגמרא : אבל נ"ל מדכתב משתחוס לקמס ועתן סחטים כשרים מפני שנשתנו . וכן פרס שנתפטמס מפני שנשתנס : וא"כ כיון דחטים סם גוף סאיסור מותרים ס"נ בפרס אפילו נתפטמס כל ימיס : וכן סרי"ף וסרא"ש לא סביאו סוגיא זו דתמורס לא בחולין ולא במס' ע"ג שם דס"ל דזס דוקא לרשב"א אית ליס סאי סברא : ועוד שסרי תכמים פליגי עליו וכמ"ש סרמב"ם בפי' סמשנס . וא"כ למס לנו לעשות פלוגתא כתוקס די"ל דאף לסאוסרים סיינו דוקא בע"ז דאסור אפילו שלא ככ"ג . מיסו בחמץ דשלא כדס"נ מותר כמ"ש סכו"פ סי' ס' סוא מותר . ועוד כ"ל דע"כ לא מסמירים סאוסרים אלא בנתפטמס כל ימיס וזס לא תמלא בחמץ שסרי כל סשנס שעת סתירא . ומס שכתב בא"ס ובכו"פ דאפילו חמץ בפסח (מותר) אסור לא משכחת לס אלא בעגל שנודע שכלו לו סדסיו או שנולד מאמו איזס ימים קודם פסח ונתגדל רק מחמץ דאז כל גדולו באיסור דאסור לאכול סעגל לסאוסרים בימים אחרונים של פסח . וגם בזס רבו סמתירין : אבל לענין סחלב לא משכחת לס כלל

אפי' אם נתבשל הדבש ביורה של שכר מ"מ יש להתיר ע"י הגעלה דהוי נ"ט בר נ"ט אע"פ דקיי"ל דלענין חמץ לא אמרינן נ"ט בר נ"ט מ"מ יש להקל:

טו בדיעבד אם נתנו בחבית ב"א הגעלה יין או דבש והדיחו היטיב מקודם בענין שאין בו חשש מחמץ בעין רק מחמת דטעם שעמד בתוכו היין מעל"ע ונעשה כבוש אם לא עירוי היין והדבש קודם פסח אסור שעכ"פ נטל"פ ואסור לדידן אבל אם עירוי אותו מקודם פסח כ' המ"א דביין מותר דהוי נטל"פ דשכר ביין נטל"פ אבל בדבש אם היה הכלי ב"י אסור ולי צ"ע דנ"ל דבין ביין ובין בדבש אע"פ שהחבית היה ב"י מן השכר מ"מ מותר כיון שאינו יוצא ע"י כבישה עד אחר מעל"ע ונמצא כבר נטל"פ קודם הפסח· ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ או שנכבש בתוכו ירקות אפילו לא היה ב"י אסור דאגב חורפיה משויא ליה לשבח (ועיין כ"ז בכ"ה סי' כ"ח) וכן אם נתנו יין או דבש בכלי שהחזיקו בו יי"ש אפי' היה אב"י אסור הכל דעינינו רואות שהוא חריף מאוד (מ"א שם):

טז כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה דהגעלה מפלטת מעבר לעבר משא"כ הקילוף: יין הגעלת החביות יעשה בדרך זה ילבין אבנים וישימם בהם ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון ויגלגל החבית כדי שיגיע ההגעלה לכל מקום:

יח הנפה נהגו שלא להשתמש בה כלל אפילו ע"י שפשוף היטיב והגעלה כי א"א לקנות אותה ואפילו במקום שאין שם נפה חדשה מוטב שלא ירקדו הקמח (מ"א) ואם נמצא גרגרי חיטה בקמח וא"כ אם ימצא אותם בפסח במצה מבושלת אסור דאע"ג שכבר נאפה מ"מ י"ל דלא גרע ממצה שנילוש בה קמח ונאפה (כסס"י תס"ט וסי' תס"ג) ולכן בשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על הב"י שכ' שמותר להשתמש בנפה אחר שישפשפו אותה יפה יפה ואח"כ יגעיל אותה דהוי כחליטה ואם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבשים ולא יבשלם ולא יתנם ברוטב ובדבר לח (שם) וכן נוהגין שלא להשתמש (כריבלייזין) וכן הנים של רחיים וכן סלים שמשתמשין בהם חמץ וכל כיוצא בזה אין משתמשים בהם אפי' ע"י הגעלה שא"א לנקותם ובדיעבד שנשתמש (כריבלייזין) ע' כלל קכ"א סי' ל"ב ולענין השקים והסדינים (ע' בכלל סי' קכ"ח סי' ז'):

יט הרחת שקורין (פאלע) או (לאפעדא) אין מועיל לו הגעלה לפי שבולע האיסור ע"י האור ולכן אפי' אם יקלוף ויגעיל לא מהני ואם הוציא ברחת של חמץ יקלוף המצה (כ"ל כדי נטילס כדין חס כחס) כיון דהחמץ אינו אלא איסור כחוש אינו יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב אך לפי מה שרגילין לאפות עוגות עם שומן א"כ אזיל היתר ומפטם לאיסור ואוסר כולו ואם הדיחו הרחת וא"כ אין לו רק בלוע סגי בנטילה (מ"א ס"ק ל"ו וכ"ל דאפי' לסמ"ך בי"ד סי' ק"ס סכ' דל"ע בכלי שבלע שומן אם מפליט בלא רוטב לאסור בכולו כיינו כשהאיסור עצמו הנבלע היה שמן בזה ל"ע לדעת הס"ך אבל ככא כאיסור עצמו כחוש רק מחמת דמפטם י"ל דמודס למ"א) ואם נתערבה באחרות כיון דאין איסורו מחמת עצמו רק מן הבלוע וא"כ לא הוי דבר שבמנין ובטלות אם הוא קודם פסח אבל בפסח הכל אסור דלא שייך ביטול (וכ' כמ"י דלדידן דקיי"ל כיבש דחוזר וניעור א"כ אפילו קודם פסח לא בטיל אא"כ עשאן לח בלח) וצ"ל לדבריו דאע"ג דאין כאן אלא טעם וטעם אינו חוזר וניעור וצ"ל דזה דוקא בגון חטה על תרנגולת דנתבטל הטעם בס' אבל בדבר שאינו אוסר אלא כדי קליפה א"כ לא נתבטל הטעם שהרי אין בקליפה לבטל הטעם וא"כ הוי כגופו של איסור וחוזר וניער אבל מדברי המ"א משמע דגם בזה בטיל כיון שאינו אלא טעם וכבר נתבטל כשהיה בלח ואינו חו"נ (וע' נ"ע בכלל קכ"א סי' כ"א) וכ"ז בחמץ גמור אבל במרדה שהוציאו בו מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחת לכתחלה אבל בדיעבד אינו אוסר ויותר מזה כ' הח"י דאם א"א למצוא בקל רחת אחרת

מותר

נשמת אדם

גידולם באיסור · ולכן אפילו באותו יום שאכל החמץ מותר דאע"פ דזמן עיכול הוא מעת לעת היינו לענין אותו דבר בעצמו כגון חטים שנמצאו או החלב בכברה שינקה מן הטריפה בגוף הטעם והחלב לא נתעכל עד אחר מעת לעת · וגם בזה הרי"ף והרמב"ם וכש"ע בסימן פ"ז כתבו דאפילו בגלול בקיבה נחשב לפרש ובטל מתורת חלב וכסברת ר"י בפסחים [ ]פרה שמתה מי חטאת . אבל בודאי מה שכבר נתספק להיות [ ]בשר מבשרה לכ"ע הוי מעוכל · ועוד שסרי חלב אי לאו דכתב [ ]רא להיתר הו"א דאסור כדאיתא בבכורות דף ז' ע"ב אי [ ]שום דדם נעכר ונעשה חלב או משום דהוי כמו אבר מן החי [ ]ם · ועכ"פ יש בו איסור גמור ואפ"ה התיר רחמנא · וא"כ [ ]מרי' הואיל ואישתרי דוגמא כדאיתא ביבמות ג' ע"ב הואיל [ ]ותר לגרעתו הותר לקרינו וכדאיתא נמי בבכורות דא"נ [ ]בל גמל לאסור הו"א דחלב טמאה נמי מותר · והיינו משום [ ]כבר הותר איסור אחד דהיינו דם או אבר מן החי הותר נמי איסור טומאה ולכן צריך קרא לאיסור אבל שכה מותר וא"ל דאדרבה מדאיצטריך קרא להתיר חלב מוכח דה"א לאיסור וא"כ חידוש הוא ומחידוש לא ילפינן דדוקא דם התיר · ז"א דא"כ אפילו אכלה שאר איסורין נאמר דהחלב אסור · אע"כ שאני דם דהוא גופא נעכר ונעשה חלב ולכן ס"ד לאיסור משא"כ שאר דברים אינם בעצמה נעשים חלב ועיין חולין ס"ט ע"א לענין בן פקועה ובי"ד סי' ס' · וע"ש בש"ך סי' ק"ח מ"ש בשם המרדכי ע"ש . וז"ל המרדכי ור' יקיר תי' דלכן לא יאכילנה כרשיני תרומה דגמלא בישראל יאכל תרומה . ולא נראה שא"כ אמאי אנו אוכלין תרנגולת המתפטמים מן שרצים ובאמת הוא תמוה דבודאי מותר לאכלם · אבל לכתחלה אסור להאכילם . וכן איתא להדיא בחולין קי"ו גבי בשרה שינקה מן הטמאה אנן כי חזינן מפרשינן לכו משמע להדיא דלכתחלה אסור להניח לינק מטמאה ואף דלא קיי"ל כתירוצו דשמואל מ"מ בזה לא מצינו חולק ובפשיטא שלא הביאו גמרא זו :

שאלה

מותר לכתחלה להוציא בה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי בדיעבד ואם נסתפקו במרדה אם היתה של חמץ או חדשה מותרים כל המצות (סי' תנ"א):

כ השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה ולפעמים נשפך עליהם מרק מן הקדרות לתוכן ולכן מעריו עליהן רותחין ויש נוהגין דמניחין עליהם אח"כ מפה שמא נדבק בו עדיין עוד חמץ בעין אבל סתם תיבות א"צ הגע"ה והגעלת השולחנות נוהגין שמלבנים אבנים ושופכין עליו מים רותחים מן היורה או אפילו מכלי ב' דהא נרתחין על הדף והוי כב"ר (כ"כ או"ה כלל נ"ח סי' ע' וכ"כ בפ"מ ובלבוש ולא כ' שיספיק עליהן דוקא מכ"ר) ויזהר שיוליך האבן ע"פ כולו כדי שיהיו המים מרותחין ע"פ כולו ומיהו בשולחנות וכיוצא בו די אם יערה עליהן מים מרותחין מן כלי א' בלא אבנים שהרי לא בלעו ג"כ רק ע"י עירוי (וע' לקמן סי' ל"ס סעיף כ') וכן ידות הכלים אם א"א להכניסן ליורה סגי בעירוי שלא בלעו ג"כ רק ע"י עירוי (ס"ק כ"ס) אבל כלים שיש להם בליטות שא"א להעביר עליהן אבן לא מהני בהגעלה זו (מ"א ס"ק י"ח) וכן קדירות של מתכות או נחושת שבלעו ע"י בישול אצל האש לא מהני הגעלה זו וע' פ"ח סעיף ט"ו כ"מ בא"ר (וכ"ל דאפי' בדיעבד אם לא הרתיח בהם המים אסור דהכלל גדול הוא כבולעו כך פולטו וא"כ אינו פולט רק ע"י מים מעומדים אלא כאן):

כא כל כלי שתיה כגון כוסות מדינא סגי בשטיפה בין של מתכות ובין של עץ או חרס שהרי תשמישן בצונן ואין שוהה בתוכו מע"ל אך אנו נוהגין דמצריכין הגעלה וכן נוהגין משום שלפעמים נותנים בהם לחם ושכר חם ועוד שלפעמים שורין בו פתיתי' להם או שכר ויי"ש וכבוש כמבושל (סעיף כ"ס ובמ"א ס"ק י"ג וכרסס שלא במקומו) וב"ש המדות שלפעמים מחממין בו שכר בימות החורף וכן הכלים ששותין בו יי"ש שהוא חריף וקיי"ל דשיעור כבישה בדבר חריף הוא רק כדי שיתן על האש וירתיח וא"כ מדינא צריכין הגעלה (שם במ"א ס"ק מ"ט):

כב כלי זכוכית אפי' (בוטעלקעס) ששוהין בו השכר כמה ימים או חדשים י"א דזכוכית אינו בולע כלל אפילו אם נשתמש בהם בחמין ולכן לעולם אין צריכין רק שטיפה והדחה ויש מחמירין דאדרבה אפילו הגעלה לא מהני לזכוכית וכן המנהג במדינות אלו אבל בדיעבד אין להחמיר ולכן אם היה תשמישן בצונן אפי' בלא הגעלה כשר ואם תשמישו בחמין או שיש לחוש שעמד בו חמץ מע"ל מהני הגעלה בדיעבד ובמקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים רק הכלים המחומצים נ"ל (דבוטעלקעס) אין להם תקנה שידוע שהשמרים נדבק בהם וכן כל כלי שא"א לו להכניס ידו לתוכו לנקות אותו היטיב היטיב אבל כוסות אם יכול לנקותן יפה יפה יכול להכשירן ע"י עירוי ג' ימים דהיינו שיתן אותם לכלי אחר וישהה שם במים יותר מכ"ד שעות ואז ישפוך אותו המים וישפוך לתוכו מים אחרים וישהה ג"כ יותר מכ"ד שעות ויחזור לשפוך המים ויתן מים אחרים וישהה בתוכו כ"ד שעות עד שישהה בתוך ג' מימות מוחלפות ג' מעת לעת דאפילו את"ל ששהה בתוכו חמץ מע"ל ובלע חמץ מ"מ הא לא ישהה עכשיו מע"ל ואע"ג דבכ"ח שנשתמש בו חמץ בחמין אסור להשתמש בו אפי' בצונן כמש"כ בסי' י"ג מ"מ הא י"א דכלי זכוכית אינו בולע כלל אפי' ע"י חמין ובמקום דוחק יש לסמוך ע"ז אבל במקום שנמצא לקנות חדשים אסור לפרוץ גדרן של ראשונים כיון שהמנהג כן הוא שלא להשתמש בהן:

כג כלי כסף שיש בתוכן התוך זכוכית שקורין (גשמעלגט) אין להגעילו ודינו בכלי זכוכית אבל מבחוץ אינו מזיק (ע"ש במ"א ס"ק ג' שכ' דכיון דקיי"ל בי"ד דמבליעס סולכת בכל סכלי וא"כ מבחוץ אסור נ"ל דלפי מה שכ' המ"א שם ס"ק כ"ד שעכ"פ אין מפליט מכל סכלי וא"כ כיון דאין בו אלא חשש שמא נשתמש בו בחמין את"ל שנשתמש בו שמא לא ישתמש בו בפסח בחמין ואת"ל שישתמש בו חמין כא אינו מפליט מגד סב' ולכן מתיר רמ"א מגא"כ)

נשמת אדם

שאלה י כלי מלא עם לפתות שקורין (בוריקעס) מחומצים לצורך פסח וגם היה בכלי הרוטב שלהם הנקרא ראסעל וכ"ג שדרכה ללוש עיסות לאם הדיחה היטב ידה וקנחה ידיה עד לפי דעתה לא ראתה שום בצק דבוק בידיה ונערה בידיה הבוריקעס והרוטב כדי שיתחמץ בטוב ואחר שהוציאה ידה מלאה באצבעה קצת בצק דבוק גם מה דינו :

תשובה מתחילה עלה בדעתי שלא להחזיק איסור ולא חיישינן שמא נפרך ממנו קצת ומוקמינן על חזקה שלא היה בו חמץ ואף דאתרע קצת שכרי נכנס בכלי מ"מ נגד זה אם נשאר בתוכו משהו לא אתרע כלל (ועיין בשער רוב וחזקה סימן ע"ו) ודומה לזה כתב הפר"ח בסימן תס"ז סעיף א'. על מה שכתב בש"ל ביין לבן שמתקנים ע"י חלב הטם דחיישינן שמא נשאר קצת חלב הטם בעין : וכתב הפ"ח דלא מחזקינן איסור · וכביא ראיה משמ"ק שכתב בדגן שלמה וים ס' ואפס קודם פסח · וכן בחטים שאכלו עכברים דטוחנן ונתבטל לא חיישינן שמא נשאר קצת בעין ע"ש : אבל באמת ז"א שהרי בסימן תמ"ז כתב הרמ"א בפרורין שנפלו ביין דאסור היין דחיישינן שמא נשאר משהו וכוא מתשובת רשב"א הביאו הב"י וכ"כ ב"ה ג"ה לתרץ קושיית הטור בסי' תמ"ב על רב נטרונאי גאון שפסק ביין למוקים שנמצאו בו גרגרים חטים קודם פסח דאסור לשתותו תמה הטור למה וכתב הב"ה בשם אביו ר' שמואל שהיה חושש שמא נשאר מגוף החטה משהו בעין ונותן טעם בפסח ועל ידי סינון בבגד לא רצה להקל משום חומרא דחמץ עד כאן לשונו : וגם הם"א סוף סימן תמ"ז הסכים לז"ל . הרי עכ"פ דחיישינן שמא נשאר קצת בעין אך באמת אינו דומה זה כלל למה שכתב הפ"ה דידוע דחלב הטה עושין בענין זה שטורין חיטין עד שימוחו ואז מסננין על בגד והיולא הוא נקפה והמכותנין בלא הוא נימוח ונעשה לחלב · ועל זה כתב ספרי חדש כיון שבמתכוין עושה ע"י מעשה שימוח הכל לא חיישי' שמא נשאר בעין · וכן הביא דשמ"ק והכילת עכברים דנעשה על ידי טחינה · ולכן לא חיישינן שמא נשאר מעט בעין אבל בפירורין ביין בודאי חיישינן שמא נשאר קצת שהרי אנן

סהדי

משא"כ במחבת שם דודאי נשתמש בו בחמין וגם ישתמש עכשיו בחמין) :

כד שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח מותרין אע"פ שמקודם צלו בו בשר ממולח במלח שלא נבדק דאע"פ שאם היה ידוע לנו שהיה במלח חמץ אע"פ שהיה לפני פסח מ"מ היה אסור שהרי בכלי לא שייך לבטל איסור וא"כ למ"ד חוזר וניער היה אסור מ"מ מספיקא לא מחזקינן איסורא שהיה חמץ על הכלי ומ"מ אין להתיר רק בדיעבד אבל אם צלו על הכלי פ"א מולייתא או שיבשו עליו חתיכת לחם ולא ליבנוהו בנתיים אסור (סעיף כ"ז וכמ"א שם) ונ"ל לפ"ז פשיטא (דקאווע ברענער) המיוחד רק (לקאווע) דאם קלו בו (קאווע) דמותר בדיעבד ונ"ל דבזה אפי' לכתחלה מותר שהרי יש כאן כמה ספיקו' שמא לא היו גרעינים בתוך (הקאווע) דבשלמא במלח רגילין למצוא בו גרעינים משא"כ (בקאווע) דידוע שלא שכיח כלל למצוא בו גרעינים והעולם נוהגין ללבנו בליבון קל ורחים של (קאווע) ששחקו בו (קאווע) בלא הכשר פשיטא דמותר ולא עוד נ"ל דאם אין לו אחרת מותר לשחוק בו אפי' לכתחלה שהרי לא רגיל כלל למצוא גרעינים (בקאווע) ואת"ל שהיה בו גרעינים שמא נקלה יפה ואינו בא עוד לידי חימוץ וע"כ צ"ל דחיישינן שמא היה בו גרעינים ולא נקלה יפה ונתערב עם (הקאווע) ויבא לידי חימוץ א"כ גם הגעלה לא יועיל בו וע"כ צריכין לנקותו יפה יפה שלא ישאר בו משהו א"כ בלא הגעלה נמי מותר ומ"מ י"ל כיון דא"א לנקותו היטיב ממשהו יגעיל דהוי חליטה ברותחים ואם רוצה להיות מן המהדרין אם אין לו רחיים מיוחד לפסח ינקהו כפי כחו היטב ואח"כ יכנים אותו ברותחין וע' לעי' סי' י"ב בשם פ"ח ולעיל י"ח גבי נפה וכ"ש בזה די"ל דכו"ע מודי :

כה הברזות שבחביות של יין וכן (סטאפקעס) של יין והעצים שתוחבין בהם כלי שתיה של שכר צריכין הדחה לתחוב בהם כלים של פסח מפני שממשמשין בהם בידים המדובקים חמץ (שם) :

כו (דרייאפוס) צריך ליבון דלפעמים נשפך עליו כשמבשלין עליו לביבות וכיוצא בו (סעי' ד') ולפ"ז פשיטא דצריך ללבן אותן הברזילים שקורין (קאכירעס) שמושבין בהם הקדירות מן התנור שידוע שנשפך עליהם מן הקדירות :

כז כלי שתשמישו מבחוץ כמו קערה שכופין לפעמים על הקדרה או כלי ששואבין בה מהקדרה אף צד החיצון צריך הגעלה (סס"י תנ"ב במ"א) :

כח כלי שפיה צר שא"א לשפשפו מבפנים או שיש לו קנים אסור להגעילה (שם) :

כט אין מגעילין בשום משקה די"א דאין כח בשום משקה להפליט הבלוע מן הכלי רק מים לבד ואפילו במים המעורבים עם אפר שקורין (לויג) וכן במה שנוהגין הצורפים ע"י שמרי יין או (כוויינשטיין) מעורב במים רק במים לבד ומיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה ואין לאסור הכלי מפני שבלע (מוויינשטיין) אם הוא לאחר יב"ח כדאיתא בי"ד סי' קכ"ג סעיף ט"ז ואסור להשתמש לכתחלה במי הגעלה (ה"י ס"ק י"ח בשם או"ס) ונ"ל דאו"ה מיירי כשמכשיר הכלי משום בליעת איסור דאז הוי כמבטל איסור לכתחלה אבל כשמגעיל לצורך פסח א"כ אין איסור עליו כלל קודם פסח אע"ג דהחמץ שמו עליו זה דוקא לענין לאכלו בפסח ואפשר דמ"מ כיון שמגעילין של בשר וגם של חלב ושל איסור הכל בכלי זה ולכן גם אם מגעיל רק של מין אחד של היתר אין להשתמש בהם דאתי לאחלופי (וכ"כ ג"כ בא"ו"ס שם) אבל בחמי טבריא אין מועיל הגעלה אפילו לכלי ב' דאינו תולדות או כלל וקיי"ל כבולעו כך פולטו מה בולעו תולדות אור כך פולטו דדוקא ע"י תולדות אור (תנ"ב) :

ל אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי דאל"כ במקום שמחזיק בצבת אין בא שם ממי הגעלה וטוב יותר לשום הכלים במחרוזה קטנה הקלועים שקורין (נעץ) או בסל :

נשמת אדם

לא

ספדי שפרורין במים נימוחו וכדאיתא בגמרא חמץ דממאיס לא בעי פירור וכן בחטים חושש שמא מחמת שנסרה נמחה קלת · ולפ"ז ה"ה בנידון דידן יש לחוש שמא מתוך שנערה בידה נפרך משהו בלק · ועל כל פנים לא עדיף מפירורין ביין דלדעת הט"ז והפ"ח בסימן תס"ז סעיף י"ב · וכן משמע דעת אביו של ב"ח דלא מהני אפילו סינון ואף אם נסמוך על הש"ך והב"ח וכמגן אברהם על כל פנים סינון בעי וגם זה לא מהני רק לברוטב אבל לבוריקעס לפ"ז אין להם תקנה דחיישינן לפ"ז שמא נדבק באחד איזו משהו ואם יקלוף כל אחד ואחד עדיין יש לחוש למשהו וגם יוכלו לבא לידי הפסד ורקבון כידוע. ולכן נ"ל דהנה דעת המ"א דבטעם בלבד דלכ"ע ל"א חוזר וניעור כמו שכתב בסי' תמ"ז ס"ק ז' · ולכן הקשה על הש"ך בס"ק י"ג שכתב דלרשב"א לא מהני סינון כיון שאינו אלא טעם שכתב דבאמת רמ"א מיירי בלא סינון אבל המעיין בתשובת רשב"א שאסר כל החבית שנפלו מיין זה ולא הזכיר סינון וודאי משמע דלדידיה לא מהני סינון · ובאמת דעת הש"ך הוא דלא כמגן אברהם אלא דס"ל דאפילו טעם בלבד חוזר וניעור : וכן מוכח דעת הב"ח שהרי אחר שהביא תירוץ אביו הנ"ל שהבאתי כתב דלא נכירא דלמה לא מהני סינון . ולכן כתב דנ"ל כמו שתירץ הב"י דדעת רב נטרונאי דחוזר וניעור ע"ש מוכח דס"ל דאפילו בטעם בלבד חוזר וניעור ולפ"ז דברי הש"ך א"ש דהרשב"א לשיטתו דס"ל חוזר ואפילו בטעם לא מהני אפילו סינון משא"כ לדידן דלא בלא ל"א חוזר וניעור מהני סינון דמשהו אין לו שיעור ואזלינן דרך נקבי המסננת ונ"ל דסבירא לנו להנך פוסקים דמהני סינון דהא הטעם מה דקיי"ל לח בלח אינו חוזר וניער ויבש הו"ל היינו משום דהוי כהוכר האיסור ואפילו במב"מ כיון שכנגדו מבשא"מ הוכר האיסור ל"ש ביטול וכ"ש ביבש בלח דלכ"ע אמרינן הו"ל הוא הוכר האיסור וע"ש בש"ע של הגר"א. ולפ"ז ס"ל כיון דהם דקים כ"כ שיוצא דרך נקבי המסננת הוי דינו כלח בלח דזה

לא לא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד אם נוגעים זה בזה דבמקום נגיעתן לא סלקי הרתיחה אע"ג דלענין טבילה אין חוצצין לענין רתיחה שאני :

לב מצינו שצותה התורה להגעיל כלי מדין וכן בקדשים כתיב ואם בכלי נחשת בשלה ומורק ושוטף במים ר"ל בהגעלה והיינו משום דרתיחת המים הוא מוציא כל מה שבלוע בכלי אך אם הכלי ב"י אז אינו מועיל כלום שהרי הכלי חוזר ובולע האיסור ואין להתיר שהרי הוא נ"ט בר נ"ט שהרי באיסור לא שייך נ"ט בר נ"ט כמבואר בחיבורי ח"א כלל מ"ח ולכן צריך שיהיה בכלי שמגעיל בו ששים נגד הכלי שמגעיל ואם כן תיכף בטל האיסור בששים ואם אין בו ס' לא מהני הגעלה אבל אם הכלי אינו בן יומא אפי' אם אין ס' נגד הכלי מותר דאע"ג דחוזר ובולע נטל"פ וגם מתחלה לא היה רק נטל"פ מ"מ מתחלה בלע האיסור כשהיה לשבח משא"כ עכשיו בולע רק מנטל"פ ולכן המגעיל צריך ליזהר שבשעה שמכנים הכלי להגעיל יעלו המים רתיחות ולא מהני במה שהוא חם שהיד סולדת בו רק דוקא ע"י רתיחה מפליט הבלוע ולכן כשחוזר להגעיל כלי אחר צריך שיראה שיעלו המים רתיחות דע"י שהכנים הכלי הא' נצטנן קצת המים וכל פעם ופעם כשמכנים כלי צריך ליזהר בזה שיעלו המים אבעבועות מחמת הרתיחה :

לג לפי הטעם הנזכר לדידן דקיי"ל דנטל"פ ומשהו אסור בפסח א"כ לא מהני הגעלה ביו"ט ובחוה"מ אפי' לכלי שאינו ב"י גם יש ס' דעכ"פ חוזר ובולע משהו מנטל"פ אבל מותר ללבן שהרי שורף אבל מן תחלת שעה ה' עד הלילה דאז אסור עכ"פ מדרבנן וכ"ש לאחר שש שעות עד הלילה דאסור מה"ת אע"ג דמהני הגעלה אך אז צריך שיזהר בכל חומרות הנזכרים דהיינו שיהיה הכלי אינו ב"י או שיהיה ששים נגד הכלי ואם מגעיל כלים הרבה אפי' בזה אחר זה צריך שיהיה ששים נגד כולם שהאיסור חוזר וניער מ"מ בדיעבד סמכינן על הפוסקים דל"א חוזר וניער וא"כ כשמגעיל בזה אחר זה בדיעבד יש להתיר אם היה ס' נגד הכלי הגדול שבהם וכן צריך שיגעיל תחלה כלים שבליעתן מועטת ואח"כ אלו שבליעתן מרובה דאל"כ יש לחוש שבלעו ממה שפולטין אותם שבליעתן מרובה וכן צריך ליזהר שאם נחו המים פ"א מרתיחתן אסור להרתיחן פעם שני דבכל זמן שהן רותחין לא בלעו ממי הגעלה ואם נחו מרתיחתן בלעו וכ"צ ליזהר שלא יכנים הכלים עד שירתיחו המים כדי שלא יבלע ממי הגעלה וכ"צ להגעיל היורה הגדולה שמגעיל בה תחלה וסוף וכן יזהר שלא ישהה הכלים בתוך מי הגעלה יותר מדאי דאז יחזרו ויבלעו (וע' בפ"ח ובת"ד בביאורים ס"ק א') :

לד אבל קודם שעה ה' דאז עדיין זמן היתר אע"ג דכתבנו דגם בחמץ אסור בנתבשל בכלי חמץ ב"י אפילו קודם פסח מ"מ לענין הגעלה דאיכא הרבה נ"ט החמץ בכלי והכלי במים והמים בכלי ומכ"ש דיש פוסקים דאפי' חמץ קודם זמן איסורו מקרי התירא ולכן מותר להגעיל ואין צריך לדקדק בכל החומרות הללו :

לה ומ"מ כיון שבהגעלת כלי איסור צריך ליזהר לעולם בכל החומרות הנזכרים אם הכלי ב"י ואין ס' כנגדו דבכל איסורין לא מהני נ"ט בר נ"ט דבשלמא כשהוא אינו ב"י אז הוא נטל"פ ומותר בכל איסורין אבל כשהוא ב"י א"א להגעיל כלי איסור עד שיהיה צריך לדקדק בכל זה ומכ"ש שרוב עולם אין בקיאין בדינים ולכן נוהגין שלא להכשיר שום כלי ב"י אפילו לבדו ויש ס' נגד הכלי ולכן אפי' המגעיל קודם פסח נוהגין שלא להגעיל שום כלי שהוא ב"י רק דוקא אב"י דכיון שהוא אינו ב"י נטל"פ ולכן א"צ להגעיל היורה הגדולה אם גם היא אב"י אלא או בתחלה או בסוף ואם אינו רוצה להשתמש ביורה הגדולה בפסח א"צ להגעילה כלל ואם הוא ב"י א"א להגעיל בה כלל שהרי הכלים יבלעו איסור מהיורה וגם א"א להגעיל אותה

נשמת אדם

לא הוכר כלל והוי כקמח בקמח שגם שם כל קורט וקורט עומד לעצמו ואינו מתהפך בכה כמו לח ואפ"ה ס"ל להפוסקים דהוי לח בלח ולכך ס"ל להנך פוסקים דעכ"פ סינון מהני : וכן משמע בב"י רק דהרשב"א לשיטתו דאפילו בטעם בעינא הו"ל כ"ש לח בלח כמש"כ הש"ך · ולפ"ז י"ל בנידון דידן כיון שיש הפסד א"ל אפילו סינון והיינו כיון שעכ"פ יש סברא לומר שיהיה נימוח כ"כ עד שיצאו דרך נקבי המסננת ואז שפיר בטל דהוי כלח . ואם כן יש כאן ס"ס ספק שמא לא נפרך כלום · ואת"ל שנפרך משהו מ"מ שמא הוא דק כ"כ שיצא דרך המסננת והוי כלח ואינו הו"ל נדידן דלא קיימא לן כר' נטרונאי ורשב"א . ואף דכתב הש"ך בי"ד בכללי ס"ס דאפילו במקום דאיכא ס"ס אם אפשר נבדוק חייב לבדוק הרי כתב שם במקום הפסד אין צריך בדיקה . ואני תמה על הש"ך ומג"א בקונטרס בס"ס שהביאו ראיה דצריך בדיקה מתוי' רשב"א ונעלם מהם דברי הרשב"א בתשו"ה דף נ"ט שכתב וז"ל שרכה תלויה אין צריך בדיקה וכתב וז"ל ועוד דס"ס הוא ס' שלא מחמת נקב ואת"ל מחמת נקב שמא קרום עליון בלבד ניקב עד כאן לשונו · הרי כתב להדיא דס"ס אין צריך בדיקה . ומזה נראה דמה שמסתפק הרשב"א בתי' שהרי לא כתב בהחלט דצריך בדיקה רק כתב ושמא י"ל וכמ"ש המג"א שם ובתשו' הא חזר בו הרשב"א ואיפשטא ליה דאין צריך בדיקה וזה גרם לרשב"א ג"כ דבדף מ"ה מתרץ תירוץ אחר על הסוגיא קושיא שהקשה המג"א . ומזה נראה שחזר בו וכן משמע מתשובת רשב"א סי' ע' וסימן תשס"ח דל"צ בדיקה היכא דאיכא ס"ס וכ"ש במקום פסידא שכתב הש"ך להדיא דאין צריך בדיקה . וכ"כ הרא"ש בהדיא בע"ה פ"ב סימן ל"ה דכיון דהיכא ס"ס לא הטריחו חכמים להטעים לקפילא ואף שי"ל דכוונתו שיש טירחא בדבר מ"מ נראה לי דל"ש · וא"ל דא"כ למה כתב הש"ך בפת שנפל ליין דבעי סינון . י"ל דמיירי במקום שאין פסידא והוא כיון מעט ובזה ס"ל לש"ך דבמקום שאין פסידא צריך בדיקה או

י"ג

אותה בפ"ע כלל שהרי תחזור ותבליע ממי הגעלה שהרי אין כלי שיהיה ס' במה שבתוכו ולכן א"א להגעיל שום כלי שא"א להכניס בכלי אחר אלא א"כ היא אינו ב"י וכיון שצריך שיעלו המים גם על שפתה שהרי גם שם בלעה מהניצוצות הנתזין עליה ולכן נוהגין כשיעלו המים רתיחות היטיב זורקין לתוכם אבן מלובן או לפידים ואז המים נשפכין גם על שפתו ונוהגין שלא להגעיל כלל אחר חצות מ"מ נ"ל שאם שכח ולא הגעיל יכול להגעיל בביתו כלים שאינם ב"י עד הלילה כיון דנטל"פ מותר עד הלילה ואע"ג דנטל"פ אסור לכתחלה היכא דלא אפשר שאני דא"כ גם בכלי איסור יהיה אסור אפי' באינו ב"י אא"כ שיהיה ס' נגד הכלי ובמקום צורך שאין לו כלי לי"ט יש להתיר דחשוב כדיעבד :

לו כבר בארנו בסי' י"ט כיצד מגעילין השולחנות ונהגו לשפשף אותן היטיב וישהה אחר השפשוף מע"ל כי בלא"ה צריך להמתין עכ"פ שיהיו מנוגבים יפה מן המים הצוננים שלא יצטננו הרותחין ולכן נהגו מילתא דפסיקא מע"ל ויזהר לשפוך עליהם בזריזות ולא על ידי זריקה באויר דזה לא חשוב עירוי ויזהר שישפוך עליהם מן הכלי שבישל בו המים אבל לא ישאוב עם כלי אחר מהקדירה ולערות עליהן להגעיל דזה מקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן כדלעיל סי' כ' ואם שוהה הכלי ששואב עמו תוך הקדרה עד שהמים מעלין רתיחה בקדרה הקטנה מקרי שפיר בב"ר (מ"א שם בט"ז בי"ד) :

לז נוהגין שאחר הגעלה שוטפין הכלי שהגעיל במים קרים ומ"מ בדיעבד אין מעכב (שם) :

לח שאר דיני הגעלה עיין בחיבורי חכמת אדם כלל ע"ד :

כלל קכו. דין דברים שבאים לידי חימוץ ודין מי פירות :

א חמץ האמור בתורה קבלו חז"ל שהוא דוקא מה' מיני דגן שהם חטים ושעורים ושבולת שועל (סקורין האבער) ושיפון הוא (קארען) וכוסמין שמינים אלו אם יבאו במים באים לידי חימוץ משא"כ כל מיני קטניות ואפי' אורז ודוחן (וטאטערקע) שקורין (רעלקע) אינם באים לידי חימוץ אלא לידי סרחון ולכן כל מה שנעשה מה' מיני דגן כגון יי"ש ושכר וכן כל מיני (גרויפן) יש שמלחלחים אותם במים כגון (סאבערנע גרויפין) שידוע שצריך לבשל אותם קודם שעושין מהם (גרויפין) או ששורין אותן זמן רב במים וכן (גרעניס) שצמחו במחובר שזהו שאמרו בגמ' שנתחמצו במחובר כ"ז הוא חמץ גמור והאוכל מהם כזית חייב כרת והאוכל מהן כ"ש כשהוא בעין אסור עכ"פ מה"ת כדין חצי שיעור ומדרבנן אפילו באלף לא בטיל ואסור בפסח (תס"ז) :

ב א' מה' מינים אלו שנטבע בנהר או שנפלו עליו מים ושהו שם שיעור מיל כיון דניחי בלא עסק לכו"ע אפילו לא נתבקע כשם שאסור לאכלו כך אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם פסח וכיון שמודיעו מותר למכור אפי' הרבה וכן אפילו אם מוכר מעט לישראל צריך להודיע ואם ניכר שהם נתחמצו א"צ להודיע לישראל כיון שהחמץ ניכר ואם מוכר לנכרי קודם פסח מוכר מעט לכל או"א דאפי' את"ל שהנכרי ימכור לישראל מסתמא יאכלנו הישראל קודם פסח דבסתמא קונה ישראל לאכלם מיד אבל הרבה אסור למכור לנכרי שמא יחזור הנכרי וימכור לישראל ואפילו אם ניכר החמץ יש אוסרין דחיישינן שמא יטחנם הנכרי וימכור הקמח לישראל ומ"מ למנהגנו שאין לוקחין קמח לפסח מן השוק ואפי' אם יש ישראל קמח בביתו אינו משהה אותו בביתו אא"כ מוכרו לנכרי כדין מכירת חמץ א"כ אין לחוש לזה ולכן יש להקל אם ניכר החמץ (שם) :

ג חטים שלתתו אותן במים (דהיינו כמו שנוהגים שרוחצים מעט החטים במים לנקותן וזה נקרא לתיתה) וכן שעורים כשעושין מהם (גאגלין) או (גרויפין) לותתין אותן במים בשעת כתישה אע"ג דזה

אינו

נשמת אדם

י"ל דבפת הוי ה' הרגיל שנפרך מעט ממנו וכדאיתא בגמרא אמך דממאיס משא"כ בבלק שכבר נתייבש על ידם שהרי לא עבר אפילו על ידי הדחה וקנות ולא שהה בתוכו רק כדי ניעור · בזה שפיר יש ספק שמא לא נפרך כלום וכיון דאיכא פסידא י"ל דלא בעי אפילו סיכון וצ"ע :

שאלה יא חמץ שנתערב במלה יבש ביבש חד בתרי קודם הפסח אם מותר לקיימו בפסח :

תשובה המ"א בסימן תמ"ז ס"ק י"א כתב וכ"ל דאע"ג דלא כו' יבש ביבש אסור דעכ"פ החמץ בביתו איהו לדעת הרא"ש כו' ולע"ע טובא הכרי גם לשיטת רשב"א י"ד סימן ק"ט בודאי מכ"ת נהפך להיתר רק דס"ל דאסור לבטלן יחד או לאכול אדם אחד אבל בודאי לאכלן אחד אחד מותר אפילו מדרבנן ואי משום דהתר וניעור אם כן אפילו לדעת הרא"ש נמי דלא עדיף חד בתרי ביבש לרא"ש מתערובות ז' דאפילו הכי חוזר וניעור . ואפ"ל דכוונתו דלרא"ש דקיי"ל כוותיה במקום הפסד אם כן יוכל לבטל יחד עד שיהיה נימוח והוי כלח דאינו חו"נ · ק' דהא גם לרשב"א יוכל להוסיף היתר אחר עד שיהיה נימוח וכן משמע לשון מ"א · ועוד ק' דמאן לימא לן דאמר חוזר וניעור לענין ב"י · ומ"ש ראיה מסימן תמ"ב לא דמי כלל דהתם לא נתבטל כלל מדאורייתא דהא מיירי בפחות מס' וטכ"ע דאורייתא ואף בזה האריכו האחרונים דאפשר לענין ב"י ל"א טכ"ע דאורייתא עיין בח"י ועכ"פ באכילה אסור מה"ת אבל יבש ביבש דאף דלרשב"א אסור לבטלן יחד מ"מ בפ"ע מותר עכ"פ לכ' כ"א וא"ל דכוונתו דכיון דחמץ במלה הוי מבשא"מ בטעמא ואסור לאכלן אפילו ביבש שמא יבשלם . אם כן גם לרא"ש דיבלה הכי ולא זכיתי להבין כלל שום חילוק בין דעת רא"ש לרשב"א בזה וצ"ע גם לא זכיתי להבין דבריו כלל · שהרי בסי' תמ"ב כתב בפשיטות דמב"מ שנתערב ברוב מותר להשהותו · וכן מוכח בסי' תמ"ז סעיף ט' · גמ"ד דיבש ביבש בטל ברוב . ולדעת המ"א נ"ל

שאין

אינו מחמיץ בודאי שהרי עוסקים בהם בשעת רחיצה ואינו דומה לסי' ב' שנפלו למים דהתם מונח בלא עסק כלל מ"מ אסור אפי' לקיימו בביתו דאין אנו בקיאין בלתיתה והוי ספק חמץ אלא מוכרים כדין מכירת חמץ ומ"מ אם עבר ושהה כתב בא"ר דס"י תס"ז בשם זקינו שהתיר למכרם לאחר פסח כיון דאינו אלא ספק ומ"מ (גרויפין) של שבולת שועל הוא חמץ גמור כמו שחקרתי אצל האומנים וכן מוכרי קמח חטים בעיירות שידוע שרוחצים הרבה במים וגרע מלתיתה וזה אפילו בדיעבד אסור דזה הוא חמץ גמור (ע' ח"י סי' תנ"ז מש"כ לחלק בין עירות לכפרים ומייתי ראיה מן הש"ס) ונ"ל דאין ראיה מימיהם לזמנינו וגם לא ממדינה למדינה והכל לפי מנהג המקומות גם מה שכ' דבני הכפרים לא מקרי קבוע דכולהו ניידי בכל יום (ע' בחיבורי ח"א שער הקבוע סי' י"ט ובי"ד סי' קי"ד ובש"ך שם ס"ק י"ט) :

ד ולכן מנהגנו שאין לוקחין קמח מן השוק אפי' בשעת הדחק וצריכין ליזהר שלא יבאו מים או גשמים על החטים דאז אפילו לא נתבקעו אסורות ודגן שהיה מונח בעליה וירדו גשמים דרך גג בקצת מקומות ונתלחלחו אותן שנתלחלחו אסורות והשאר מותר להשהותן מכח ס"ס שמא לא ירדו עליהם גשמים ואת"ל ירדו שמא לא נתחמצו אבל לאכלן במקום שאפשר לקנות אחרים אסור לאכלן ומ"מ אם א"א לקנות אחרים מותר ג"כ לאכלן מטעם ס"ס ואם נפל מעט שלג או מים על תבואה ויודע מקומו יגרוף העליונים והשאר מותר (תס"ז שם בט"ז) :

ה חטים אפילו שבאו בספינה או שהיו מונחים בבורות אם הם יבישות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחזוקי איסורא לא מחזקינן וכן אפילו שנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשדות עד שהיו קצת מהשבלים שעל הערימות מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה . וכן חטים שנמצאו בהם מבוקעות או מצומחות השאר מותר שהדבר מצוי שבשעת הגשמים עליונית הגדיש ותחתיתו מתחמץ ואין המים נוגעין באמצעיתו כלל (שם) ומ"מ צריכין לברר המצומחות או צריכים לדקדק היטיב שיהיה עכ"פ ששים נגד המצומחות ואם יש בהם חטים שאכלו מהם עכברים יברר מה שאפשר ובדיעבד אפילו לא היה ס' נגד אלו שאכלו עכברים מותר דהאי רוק שבפי עכברים אינו מחמיץ להטה שהיא קשה ואפשר דבשעורים שאינו קשה כ"כ מחמיץ (סי' תנ"ג) ובשעת הדחק מותר לכתחלה להוסיף חיטים או שעורים לבטל המצומחות בששים כיון דלפני פסח עדיין היתר אך צריך לטחנן קודם פסח וגם לאפות די"א דקמח בקמח דינו כיבש ביבש וחוזר וניער ובדיעבד מותר לאפותן אף בפסח דקיי"ל דקמח בקמח דינו כלח בלח וא"כ כבר נתבטל לפני פסח וקיי"ל דבלח אינו חוזר וניער (תנ"ג בט"ז ובמ"א שם ועיין במ"א סס"י תמ"ז שכתב בשם הרשב"א דאסור להוסיף עליהם עד ששים כדי לאכלן בפסח דהוי כמבטל איסור ונ"ל דהרשב"א אזיל לשיטתו דס"ל דחמץ קודם פסח נקרא איסור כמש"כ המ"א שם ס"ק כ"ד ולכן דברי המ"א צ"ע) ולכן בשנה שידוע לנו שנתרבו גשמים בעת הקציר וידוע שמצוי מאד בהם מצומחות צריך לבדוק אח"ז אם יש עכ"פ ששים כנגדם ומש"כ רשב"א והש"ע דאין חוששין לסתם חטים (ר"ל אע"פ שנמצאו בהם מצומחות אין חוששין לשאר חטים) אבל ודאי דצריך לבדוק אם יש שם ס' ופשיטא כשמוליכין החטים למכור והגשמים יורדים על השקים עד שהשק כמעט כולו שרוי במים וגם החטים נתלחלחו אסורים מדינא בפסח שהרי הריעותא נגלה לעינים וצריכין להזהיר ע"ז כי המוכרים אין מקפידין ע"ז כי רובן אינן בני תורה וגם צריך להזהיר להמוכרי תבואה בשנה שרבו גשמים או שירדו מים על השקין דאזי מחוייבים למכור התבואות כדין מכירת חמץ ואסורים למכור מהם לנכרים אחר זמן איסורו ובדוחק להתיר להם שיהיו סרסרים לנכרים לקנות ולמכור אבל לקנות ולמכור לעצמם הוא איסור גמור :

כבר

נשמת אדם

שצריך לאכלן תיכף וזה דוחק גדול וצ"ע ולאחר העיון ראיתי שדבריו ברורים שבסי' תמ"ב דקדק לכתוב וז"ל ומב"ם שהרי להשהותו מדאורייתא עכ"ל · משמע אבל עכ"פ מדרבנן אסור וכן מצאתי בהדיא בא"ר שכ"כ דאם לא ביערו צריך לבער בפסח מדרבנן ע"ש והיינו דמ"א תופס כמ"ש רמ"א בסי' תמ"ז דיבש ביבש חוזר וניעור ועכ"פ מדרבנן חייב לבער וזהו שכתב דאפשר דלהרא"ש דנעשה היתר גמור אפילו מדרבנן אם כן כיון דמותר אפילו מדרבנן ה"ה דמותר להשהותו משא"כ לרשב"א דעכ"פ מדרבנן אינו נעשה היתר גמור וא"כ ה"ה לענין להשהותו אסור מדרבנן . ולפ"ז כיון דקי"ל במקום הפסד כרא"ש · משמע דא"צ לבער אפילו מדרבנן דלא כא"ר בסי' תמ"ב · וע' בא"ר סי' תמ"ז ס"ק י"א דמשמע דמתיר אפילו באכילה כשאינו נותן טעם ע"ש וצ"ע :

יב בסי' תמ"ב כתב המ"א דמין במינו כגון קמח בקמח דאז אם נתבטל ברוב אינו עובר אבל מין בשא"מ חייב לבערו אע"ג דליכא כזית בכא"פ לא לקי היינו משום שאין מצטרף הכזית אבל חייב לבער שהוא מצורף ממילא . והק' בח"ד מכ"ת יהיה חייב לבער לא מבעיא למ"ד דקמח בקמח הוי יבש ביבש הא קי"ל בי"ד סי' ק"ט דאינו אלא מדרבנן שמא יבשלם ויתן טעם ואפילו למ"ד דהוי לח בלח ונראה דלא שייך לו' בו טעם כעיקר דודאי אינו נותן טעם זה בזה בלוק רק לענין זה דאמרי' יש בילה ואינו חוזר וניעור ע"ש · ולכאורה היא קו' עצומה · ונ"ל מ"ש המ"א אבל בשא"מ לא קאי אקמח מבשא"מ . אלא כוונתו כגון חמץ ע"י תערובות כלותה הבבלי והבירין וכדעת הרמ"ך שהביא והפי' אם כוונתו על קמח בשא"מ ג"כ יש לתרץ די"ל דס"ל כמ"ש הפ"ת בי"ד סי' ק"ט ס"ק ז' וז"ל ודע דהא דיבש ביבש מין בשא"מ יש לה ביטול בששים דוקא בלא ידוע ולא מינכר האיסור וליכא למיקם אטעמא דאיסורא אבל איכא למיקם אטעמא הו"ל כאיסור ניכר שאין לו ביטול עכ"ל ואם כן לק"מ · ונ"ל דאפי' לדעת הב"ח בסי' ק"ב דס"ל דכלי בטל ברוב נמי מודה בזה דהרי ודאי לכ"ע אם יאכל בכלי זה ויטעום טעם בשר או חלב דמאכל אסור כיון שהוכר האיסור אלא דר"ל דבטל לענין זה דמותר להשתמש בכל הכלים שהרי עם דמשערים בששים היינו שאין

לך

ו כבר כתבתי שחקרתי אצל האומנין שעושים מיני (גרויפין בגרויפין) של שבולת שועל הם חמץ ודאי ופ״א נתפזר שק של (גרויפין) אלו על מצות אפויות ואסרתי לאכול המצות אפי׳ ביבש שבלא ספק נכנס קצת בנקבי מצות (וגרויפין) של שעורים הרוב אינם מלחלחים אותם כלל בעשייתן אך יש מקצתן שמלחלחים אותם מעט (וגאגליך) הנכתשים בין בכלי בין ברחיים מזלפין עליהם ג״כ מים בשעת עשייתן ואותן שקורין (פערילגרין) שהוא ג״כ משעורים הם נכתשים יבשים ואין נותנים בהם מים כלום (ורעלקי קאשע) הם ג״כ לא באו עליהם מים כלל ומ״מ אסורים לחולה שאין בו סכנה שידוע שנתערבו בהם הרבה גרעינים מתבואה ומ״מ מותר להשהות אותם בביתו כיון שלא באו עליהם מים אבל אותן שקורין (מלך גרויפין) או הקמח מזה דעכ״פ אינו בקמח ממש שהם כמו פרורים אלו שורין (סרעלקע) מקודם במה שעות ולכן אם לא בירר מהם גרעיני התבואה אסור לשהות בביתו ופשיטא שאסורין לחולי שאב״פ כתבתי כדי שידעו הכל מה להתיר או לאסור כי כבר שמעתי שמורה א׳ התיר במעשה הנ״ל (בגרויפן) של ש״ש לאכול המצה ביבש ושגג שלא יודע שהם חמץ גמור וגם מוכרי (גרויפן) צריכין ליזהר שלא יחזיקו כלל בביתם (סמלך גרויפין) וכ״ש למכרם אא״כ ברור מתוך (סרעלקע) גרעיני התבואה קודם הטחינה עד שיש בודאי ס׳ כנגד הגרעינים :

ז אפי׳ קמח של ה׳ מיני דגן אינו בא לידי חימוץ אלא דוקא בשנילושה עם מים. לבד אבל מי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל ומותר לאכול בפסח מצה שנילושה במי פירות אפי׳ שהתה כל היום אבל אינו יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה ובקרא כתיב לחם עוני ומ״מ כל בעל נפש יחוש להפוסקים דס״ל דמי פירות בלא מים הוי עכ״פ נוקשה ויזהר בשימור כשאר עיסה (ת״י בסס כ״ג ותומת ישרים) וחלב ומי ביצים ושאר משקין אפילו דברים ההמוצים כגון מי רמונים ותפוחים והומץ ודבש ושומן וכה״ג כ״ז הוא בכלל מי פירות אבל במדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות ואפילו לקטוף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעודן חמין ואין לשנות ואם אפה נוהגין שלא לאכלו אלא ישהנו עד אחר פסח (ע׳ סי׳ תמ״ד) אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה (סי׳ תס״ב) ומי פירות עם מים בין שנילוש תחלה עם מי פירות ואח״כ באו למים קודם שנאפה ובין שנילוש במים תחלה ואח״כ באו עליו מי פירות ואפי׳ בשנתייבש כבר מי הפירות תוך הקמח ואח״כ בא למים כל זה נקרא מי פירות עם מים וממהר להחמיץ יותר משאר עיסה ולכן אם לש יאפה מיד (סס בח״י) ואם לא נאפה מיד כיון שלא שהה שיעור מיל בלי עסק ולא ניכר בה שיעור חימוץ יש לאסור באכילה ומ״מ יש להתיר בהנאה או לשהותו עד אחר פסח כיון דיש פוסקים דאינו ממהר להחמיץ יותר משאר עיסה (תס״ג) :

ח היין אע״ג שא״א לו בלא טפת מים שנופלת בשעת הבציר דינו במי פירות לבד שכבר נתבטלו המים ביין קודם הלישה ודוקא המים שנפלו לתוכו בעת הבציר שאז מחמת התסיסה נשתנה המים ליין אבל אם נפל לתוכו אחר התסיסה דינו במי פירות עם מים ולפ״ז יש לומר דמי דבש שקורין (מעד) שאנו מבשלין הוי גם כן מי פירות שהרי על ידי הבישול והתסיסה נהפך המים להיות כמי פירות (ולכן אם נמצא חטה במי דבש אפילו בתבית בענין שא״א לו׳ עכשיו נפל אז׳ שתמס מי הדבש בפסח ונמצא בו חטה כיון שהוא ספק שמא הוי מי פירות נ״ל דאסור לשתותו אבל עכ״פ מותר להשהות) וכן יין צמוקים כ׳ המ״א דהוי מ״פ ונ״ל דמיירי לאחר ג׳ ימים שאז היין הוא תוסס אבל בלא תסיכה לא מקרי מ״פ וכ״מ ממעשה דברוב שהביא (סמ״ח בסי׳ תס״ז) דקשה למה לא נימא דהוי מ״פ א״ו דזה דוקא בדבר שיש בו תסיסה ובתשו׳ חכם צבי סימן ק״מ הולק על דין זה דיין צמוקים וס״ל דיין צמוקים אם הביא לנסבים בשר היינו בלא מים ובאמת דבריו נראים ומכ״ש

לפי

נשמת אדם

ך באיסורים שיתן טעם ביותר מס׳. אבל בודאי יש לפעמים דאף בפחות אינו נותן טעם כמ״ש כל הפוסקים · ולכן מותר להשתמש בכלי זה כיון דנתבטל אבל בודאי כשסוכר הטעם אסור · ואם כן קמח בקמח מין במ״מ לענין בל יראה הוי כסוכר האיסור ולא בטיל. ועיין ביבמות פ״ב ע״א תד״ה ר״י בסופו שכתב . א״כ כשאפה אותן יתנו טעם זה בזה . וכ״ל דתירוץ זה קאי גם על מ״ם בתחלה ותזרו ממה שכתב דמיירי דוקא ברותה :

יג בח״א כלל קכ״א סי׳ י״ב כתבתי דכוונת המ״א בסס״י תס״ז ר״ל ע״י היפוך השפוד דוקא · ונ״ל דכן מוכח מדבריו שהרי ריש סי׳ תמ״ז כתב דאינו יוצא מתתיכה לחתיכה בלא רוטב ואפי׳ בשתר שמן והביא ראיה מסי׳ תס״ז דוקא ע״י היפוך שפוד יוצא הטעם מזה לזה ולא חילק בין שמן לכחוש ע״ש . ובסי׳ תס״ז כתב המ״א ס״ק ל״ו אם התרנגולת שמנה אפי׳ אינה נוגעת אוסרת הכל אע״כ דס״פ

דתחלת הסעיף שם מיירי ע״כ בכחוש כמ״ש המ״א ס״ק ל״ד שם · ולכן כתב גם כן בכחוש ולא כתב מיירי בכחוש · אלא דבאמת מיירי בין בשמן בין בכחוש אלא דהס״ע כתב סתם מקום פיעפוען דהיינו כחוש כדינו כדי נטילה ובשמן כדינו דאסור כלו . ואח״כ כתב הס״ע דמפני היפוך השפוד אוסרות כל הנוגעות זו בזו בין כחוש בין שמן ודוקא נוגעות והיפך שפוד אז אפי׳ בכחוש אסור · ועל זה כתב המ״א אבל בשמן אפי׳ לא נוגעות כיון שיש היפך שפוד אבל בלא היפך שפוד אפילו בשמן אינו אסור אם אין נוגעות דאיכו מפעפע בכל הכלי :

שאלה יד חומץ חזק שנתנוהו קודם פסח בכלי חמץ שאינו בן יומו ולא עמד בתוכו מע״ל מהו לשתותו בפסח :

תשובה המ״א בסי׳ תמ״ז ס״ק כ״ח כתב להתמיר בחומץ בכדי שיתנו על האור ויתחיל לרתיחה . ואף שכתב

שם

(6)

לפי מה שכ׳ המ״א בשם רוב הפוסקים וכולם ס״ל דחטה שנמצא בדבש או ביין אם בא לתוכו שום מים דינו כמ״פ עם מים ולכן אין להקל רק דוקא בדבר שכתבתי דהיינו לאחר התסיסה וגם בזה נ״ל דכל בעל נפש יחמיר שלא לאכול רק למכור או לשהות עד אח״פ :

ט חטה שנמצא בשומן אווז אם נמצא באותו קדרה שבשלו השומן קודם פסח לאחר שהודח מן המליחה נמצא שיש בו ג״כ מים מן ההדחה אע״ג דשומן ודאי נקרא מי פירות מ״מ החטה נתחמץ דהוי כמי פירות עם מים בשעת לישה דאסור (כמש״כ המ״א ס״ק ג׳) דדוקא כשנתבטל המים מקודם במי פירות מועיל לדעת המתירין וא״כ השומן אסור (וכ״נ דזהו כוונת הסל״ז שהביא המ״א שם וכ״כ נ״צ) ומ״מ אם התיכו לשם פסח והיה נזהר בכ״ד ואומר בבירור שיודע שלא התיך תיכף אחר הדהה רק שכבר נתייבש המים או שנמצא בכלי שעירה לתוכו השומן מהקדרה שהתיך בו השומן דהוי ממקום למקום דאין מחזיקין איסור אלא אמרינן כאן נמצא וכאן היה ותלינן שנפל לקדרה זו ואע״ג דהשומן שנתבשל כבר נתבשל עם מי׳ של הדחה מ״מ לא הוי כמי פירות עם מי׳ שכבר נתבטל המים בשומן מחמת הבישול ובין שהיה עכשיו השומן רותח או צונן בין קרוש ובין אינו קרוש מותר דתלינן שנפלו הגרעינים לתוכו כשהיה רך ואפי׳ נמצא מעט מים למטה בקדרה כבר פסק כח המים ע״י הבישול (וע׳ כ״ז בנ״ל סי׳ קכ״ב) אבל אם עשו בשומן זה (קניידליך) ונמצא חטה (בקניידליך) כיון שיש מים הוי מי פירות עם מים ואסור דמסתמא עכשיו נפל (בקניידליך) דכאן נמצא כאן היה ואם בדקו השומן בקדרה שהתיכו בו השומן והיה נזהר בכל דבר כבדלעיל ונמצאו בו עוד גרעינים תלינן החטה שבא מן השומן דתלינן במצוי וידוע כשמרתיחין שומן מבשלין אותו הרבה וא״כ כבר נתבשל החטה ואינו מחמיץ עוד והכל מותר ואפי׳ לדידן דלא בקיאן בחליטה היינו כמו שכתב הרמב״ם גזרה שמא לא ירתיח יפה וזה לא שייך בשומן שצריך בישול רב אבל אם נמצא בקדירה שעירה לתוכו השומן לא מהני דשם לא נתבשל החטה :

י וחטה שנמצא (בהרעמזל) הנעשה בדבש ונמצא ג״כ חטים בדבש התיר אמ״ו בנ״ב דתלינן במצוי ואמרינן שהחטה היה בדבש בשעה שהתיכו אותו להסיר השעוה ואמנם חקרתי אצל הרבה ב״ב העוסקים במלאכת דבש ואמרו לי שאין מרתיחין כלל הדבש אלא לפרקים אבל מסתם מעמידין הכלי שיש בו דבש רק בתנור שאינו חם כ״כ ואז צף השעוה מלמעלה ומסירין אותו (וע׳ סוף עוקלין בס״א מש׳תכחר בפירוש הרמב״ם) וא״כ לא נתבשל החטה מעולם וא״כ אם יש (בהרעמזל) מעט מים או רוטב או ששרו מצה במים אע״פ ששחט המים מ״מ א״א לסחוט כל המים ואפי׳ חממו הדבש על האש מ״מ אין מבשלין אותו הרבה וא״כ לדידן דלא בקיאין בחליטה יש לאסור אך אמ״ו שם מתיר ומסתמא חקר דשם מרתיחין הדבש היטיב להוציא השעוה וכיון דאינו אלא איסור משהו סמכינן אהליטה דידן ומ״מ זה שייך דוקא אם בשלו הדבש היטיב היטיב משא״כ בשומן דמסתם מרתיחין אותו היטב (וע׳ בנ״א סי׳ כ״ס) :

יא כל תולדות המים הם כמים ומחמיצים כגון הטל ומי רגלים ומי הפה כגון הרוק ומי החוטם (ולכן לריכים ליזהר שלא יטיף מהחוטם על העיסה) ודמעות עין וצואת האוזן כל אלו מחמיצים צואה עבה אינו מחמיץ אבל צואה רכה בין דאדם בין של בהמה ועוף י״א דדינו כמי פירות וא״כ הוי בעיסה כמי פירות עם מים וי״א דאפילו כמי פירות לא הוי ואין מחמיץ כלל (א״ר) ומי רגלי בהמה ועכברים י״א דהוי כמי פירות (כ״כ רמב״ם פ״י מה׳ טומאת אוכלין) וי״א דמחמיץ עיין ח״י זיעת אדם וזיעת בהמה ומי מרה ודם וחלב ושומן אינו מחמיץ אבל מי הפה של בהמה ועכברים הוי כרוק האדם דמחמיץ (תס״ו וע״ש במ״א וח״י) :

יב זיעת החום אם מזיע מחמת הבל חום מים לכ״ע מחמיץ ואם מחמת עצמו או מחמת האש

יש

נשמת אדם

שם אם עמד בכלי ב״י משמע אבל באב״י מותר דבריו אינם מובנים דהא כמו שהק׳ שם על מהרי״ל דבדבר חריף אינו מועיל נ״ט בנ״ט ה״נ אינו מועיל מה שאינו ב״י וכבר הק׳ הח״י והניחו בצ״ע :

ואמנם נ״ל דנדקו דבריו שהרי לכ״ע בדבר חריף אינו מועיל נ״ט בנ״ט כמ״ש כל הפוסקים בי״ד סי׳ צ״ד וזהו מג׳ דחולין בגון שחתכו בסכין והק׳ המ״א שפיר אמהרי״ל:

ואמנם אי אמרי׳ בכל חריף אגב חורפיה משוי לשבח זה אינו מוסכם שהרי המחבר בי״ד סי׳ צ״ו סתם דדוקא כגון שחתכו בסכין ב״י דוקא אע״ג דלגבי נ״ט בר נ״ט ס״ל דמקרי חריף רק דרמ״א כתב כדעת הי״א דאכו מחמירין בכ״ד חריף ואפילו אב״י · ולכן דקדק המ״א לכתוב דוקא בעמד בכלי ב״י דאז אסור מדינא דלכ״ע נ״ט בר נ״ט לא מהני בדבר חריף · ולכן החמיר אפילו רק עמד בכדי שיוכל לרתיח מעת״כ באב״י דלמחבר בסי׳ צ״ו דל״א משוי לשבח רק בחלתית ·

וא״כ אף לדידן כתב רמ״א דכל דבר חריף אסור מ״מ בלא עמד מע״ל סמכינן על המחבר ואפשר י״ל ג״כ קושי׳ המ״א על מהרי״ל דס״ל למהרי״ל כיון שתחילת תשמיש הכלים אינו אלא בלון ל״א דמחמת החריפות יהיה כמו שיהיה בעין כיון שהוא רק נ״ט בנ״ט דדוקא אם נבלע בכלי ע״י חמין דבלע שפיר אמרי׳ ע״י חריפות אף שהוא נ״ט בנ״ט הוי כמו בעינא אבל כיון שהבליעה היה רק בלון וגם עכשיו הוא נ״ט בנ״ט לא אמרי׳ אגב חריפות יהיה בעין . ומ״ש הפ״ח בי״ד סי׳ קי״ד גבי קפריסין וקפליטות שחזר המחבר ממה שכתב בסי׳ צ״ו נ״ל דטעם המחבר משום דסתם סכין אינו נקי . ואחר זה מצאתי כן בדו״פ בסי׳ קי״ד ובמ״א שנדפס עם ביאורי הגאון ר״א מצאתי שנדפס במ״א אפי׳ אב״י ולא ידעתי אם היא הגהת הגאון או הגהת המגיה או יש לומר דסבירא ליה כהר״מ דדוקא בגון דאיכא חורפא ודוחקא ע״ש בש״ך דזה לא אמרי׳ נ״ט בנ״ט משא״כ הכא בחומץ דליכא דוחקא לא מהני

לדבר

(6)

יש מתירין וכן סתם בש"ע ולזה הסכימו א"ר וח"י ופ"ח ויש אוסרין (ועיין בנ"א סי' כ"ו) גם לענין זיעת כותל של עץ (שם) :

יג אם נתלחלח הקמח בשק ממים יאחוז בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק ואם נתלחלח במקומות מרובים וא"א לאחוז מקום המלוחלח אם עדיין הוא לח ירקד הקמח והפרורין הם חמץ והשאר מותר אבל אם כבר נתייבש וא"כ לא מהני ריקוד דחיישינן שמא יתערב איזה פירור ואע"פ שהוא לפני פסח וקיי"ל דקמח בקמח מקרי לח בלח ואינו חוזר וניער כדלעיל (כלל קכ"ג) מ"מ פירורים נקרא יבש וא"כ חוזר וניער בפסח ולכן אם היה המעשה בפסח וכבר נתייבש צריך לבער הכל כדין תערובות בפסח אבל לפני פסח ירקדנו וימכור או ישמרנו לאחר פסח ודוקא שהיה במקומות הרבה אבל אם הוא במקום א' אפי' כבר נתייבש יאחוז אותו מקום בידו עם הקמח והשאר מותר ואפי' בפסח יש להתיר ע"י שאוחז בידו לעני או במקום הפסד גדול ומ"מ טוב לרקד הקמח ואפי' בי"ט מותר לרקד כיון דאין בו פסולת לא הוי מלאכה ואם א"צ לאכול מן הקמח בי"ט אסור לרקד ע"י ישראל רק ע"י נכרי כדי לבער החמץ או אם לא שהה שיעור מיל יתננו לנכרי במתנה (מ"א סק"ח) וגם אם עדיין לח יעשה כן אם הוא במקום א' שאפשר לאחוז בידו והשאר ירקד ומ"מ בעודו לח ואחז כל המקום המלוחלח ולא ריקד הקמח או שריקד ולא אחז בידו מותר בדיעבד קודם פסח (שם) ויקח מצות אחרים למצות של מצוה :

יד וכ"ז שנתלחלח בודאי ממים אבל אם הוא ספק נתלחלח ממים או ממי פירות אפילו כבר נתייבש אם רקדו הקמח אח"כ מותר לאכול בפסח דהוי ס"ס שמא נתלחלח ממי פירות ואת"ל ממים שמא לא נתערב בו כלום (ח"י וא"ר בשם דריסה) ונ"ל דה"ה אם ידוע בודאי שנתלחלח מזיעות חום או מהשתנת עכברים וכיוצא באלו במקום שנחלקו הפוסקים אם הוי מי פירות ורקדו הקמח א"כ הוי נמי ס"ס שמא הלכה כדעת הפוסקים דהוי מי פירות ואת"ל דהוי מים שמא לא נתערב בו כלום ושמא פירור נקרא לח (ר"ל שמא לא נתערב שום דבר כמו זו אבל אין חשש אלא שמא נתערב איזה פירור וזה נקרא יבש ולאו חו"כ וא"כ על כל מלה ומלה יש ספק שמא לא נתערב בו המים כלום וכ"ל לרווחא דמלתא יאכל אותו מצות קודם פסח דכיון דהחשש אינו רק משום פירור דהוי יבש וביבש לכ"ע תלינן שהאיסור נאכל ועיין בנ"א סי' כ"ג) ומותר לכתחלה לרקדו אף ע"ג דאין עושין ס"ס בידים מכל מקום קודם פסח עדיין כולו היתר אבל לא רקדו אין כאן אלא ספק א' :

טו ומ"מ בכל אלו שהם ס' מי פירות וכ"ש מ"פ לבדו צריך שימור רב כדין מי פירות עם מים ולכן צריכין להזהירם שתאפה מיד דהיינו שלא יעשו העיסה יותר משלשה (קווארט) ורק כדי חשבון האנשים העוזרים בגלגול המצות שלא ישאר שום בצק ביד המעריך שקורין (מיירער) ואף שכן ראוי לעשות בכל המצות אמנם באלו צריכין ליזהר ביותר :

טז עכברים שנשכו השקים אם ניכר שאכלו מן הקמח ומכ"ש כשמונח בחבית דהני עכברי רשיעי מהלכין בכל החבית וא"כ אם הוא תוך הפסח כולו אסור ולפני פסח ירקד הקמח ולמכור או לשהותו אחר פסח כדין נתלחלח במים בסי' י"ג ואם הוא שעת הדחק יש להקל גם בזה אפילו נתייבש לאחוז סביב מקום הנשוך והשאר ירקדנו ויאכל בפסח ועכ"פ בזה וגם בדין הנ"ל בסי' י"ד יקח מצות אחרים למצות של מצוה ומכל מקום בחבית או בשק שאינו מקושר יפה יש לאסור דמסתמא הלכו בכל החבית (עיין בסימן תס"ג וסי' תס"ו בט"ז ומ"א וח"י) :

יז אין שורין מורסין לתרנגולים בשום פנים (אפי' לא ישהה שיעור מיל דלכתחלה אסור להשהות אפי' רגע

נשמת אדם

לדבר חריף כלל וסבירא ליה דחומץ הוא כגון בסי' ל"ה לדעת י"א שם :

ובזה י"ל ג"כ מה שהניח המ"א בצ"ע על הב"ח בסי' תנ"ה ס"ק ל"א שכתב הב"ח לדוך הבשמים קודם פסח דהוי כ"ט בכ"ע · והקשה המ"א בדבר חריף לא מהני כ"ט בכ"ע · ובזה א"ש דכוונת הב"ח כיון שאינו ב"י אם כן על כל פנים לדעת המחבר ל"א משוי ליה לפגם והב"ח לשיטתו הביא המ"א סימן תמ"ז ס"ק מ"ה דס"ל דהמן קודם זמנו נקרא פתילה :

שאלה טו חטים שנקלו בעודם לחים למצה שמורה ובכדי שלא יתעפשו נתנם בתנור חם ונעשו שם יבש כמו קליות אם יוצאין בהם י"ח מצה :

תשובה הרמב"ם פ"ו מהלכות חמץ כתב דיוצאין במצה שנילושה במי פירות חוץ מיין ושמן וחלב וכתב הה"מ דיש חולקים דכיון דאינו בא לידי חימוץ אין יוצאין וכן תפס המ"א סברא זו בסי' תע"א ס"ק ה' (ודע דיש שם ט"ס וכצ"ל אא"כ הוא מעט דמעט כו') ועוד קשה לפי' ה"ה שפירש דמי פירות לבד אין מחמיצין : וא"כ צ"ל להם עוני פשיטא דאין יוצא י"ח כמ"ש בסי' תנ"ג עפ"ל ור"ל דהא מבואר דבעי' דבר הבא לידי חימוץ · וכתב הל"מ דהרמב"ם ס"ל דלא ממעטינן מהיקישא אלא דברים שאינם באים לידי חימוץ בש"ס לד אבל שנילושה במי פירות אע"ג דהרמב"ם פ"ה הלכה ב' כתב דמי פירות לבד אין מחמיצין כלל מ"מ המין הוא בא לידי חימוץ רק שהמים גורמין זה לא ממעטינן · וכ"כ המ"א בסי' תנ"ד ס"ק א' דאפשר כיון דהוא ממין הבא לידי חימוץ (ודע דבב"י סי' תס"ב העתיק בש"מ נילושה בשמן ודבש ונוסחא זו היה גם כן לפני ד"מ . ולכן כתב שם מה שכתב והוא ט"ס עי' במ"א ומצאתי שכ"כ הפ"ח) ומסתימת על המ"א שלא כתב שזו דעת רמב"ם והי"א שחולקין שכתב המ"מ הוא דעת רמב"ן במלחמות בסוגיא דמי פירות בפ' כ"ם ע"ש . ולפ"ז הנך חטים שנתייבשו תלוי במחלוקת דלהרמב"ן לא יצא דהא מבואר בגמרא ופוסקים דקלוי אינו בא לידי חימוץ ואף דהרמב"ם בפ"ה מחלק בין קמח שנתייבש ובין קליות שנתייבשו ואוסר לבשל קמח מחטים קלויים היינו דשמא לא נקלו יפה אבל לצאת ידי מצה חיישי' נמי לחומרא שמא נקלו ולא יבואו לידי חימוץ לרמב"ן ולדעת הרמב"ם יוצא כיון דהוא ממין הבא לידי חימוץ . ולכאורה יש ראיה ברורה לשיטת הרמב"ם מהא דיבמות מ' שהביאו התוספות ורא"ש בפ'

כ"ם

הגה) ולא חולטין דהיינו שמניחין המורסין במים רותחים דאע"ג דמדינא המים הרותחים אינן מניחין להחמיץ מ"מ כיון שאין אנו בקיאים איזה נקרא חלוטה אסור אפי' בדיעבד (תס"ס) והתיבת עיסה שנפל למים רותחין בשעת רתיחתן נסלקוהו מיד (מ"א סי' תנ"ד ולא ידעתי מנ"מ אם סלקו או לא כיון שכבר נתבטלה) הח"י וא"ר מתירין להשהותו או למכור וחולה שרפואתו שחולטין שעורין אם אפשר ע"י נכרי יעשה ואם א"א ירתיח המים היטיב היטיב ואח"כ יטיל לתוכו השעורים ואם אפשר יעשנה במי פירות ואם א"א בכ"ז במקום סכנת נפשות הכל מותר (שם כח"י) ונ"ל דה"ה לפעמים כשאנשי חיילות עוברים שכופין ישראל לבשל להם מיני (גרויפין) אם יכול להציל עצמו בממון מחוייב ליתן לפי יכולתו ואם א"א באופן אחר אזי אם אפשר לפייסו שיבשל לו (גרויפין) של (רעצקי) טוב ועכ"פ יברר אותם מגרעינין של תבואה שיש בהם ואם א"א לפייסן בכך ונותנין (גרויפין) של שעורים אזי יזהר הישראל שיניח לבשל המים מקודם היטיב עד שמבושל הרבה ואז יניח לתוכו (סגרויפין) מעט מעט כדי שלא יתקרר המים והוי כחליטה וגם (ברעצקי) יעשה כן כי בודאי נתערבו עמהם ג"כ גרעינים של תבואה בידוע אבל (גרויפין) של שבולת שועל שקורין (האבער) ידוע (שסגרויפין) הם חמץ גמור כדלעיל סימן א' :

יח כשנותנים שעורים או חטים לפני העופות בפסח יזהר שלא להשליכם במקום לח שיבואו לידי חימוץ וכ"ש שאסור ליתנם במים ואפילו אם אינם שוהים כדי שיעור חימוץ דלכתחילה אסור להשהותה אפילו רגע והנותן שבולת שועל או שאר תבואה לבהמתו יתן לה מעט מעט שלא ישאירו והנותר מהבהמה אם יש עליו רוק צריך לבער שמחמת הרוק שבפיו פן יחמיץ ונכון לבער אע"פ שאין רואה עליו רוק ופשיטא דאסור ליתן סובין אפילו הם יבשים ובלא מים לפני בהמה דמחמת הרוק של הבהמה יתחמץ (תס"ו) :

יט יזהר לבדוק המלח קודם הפסח שלא יהיו בו גרעינין שמחמת לחלוחית המלח מתחמץ הגרעין ומ"מ קודם פסח מותר לבטל בס' ובע"פ לאחר חצות אם מצא גרעין שנתרכך ישליך כדי נטילה סביבו ואם מצא בפסח יניח המלח עד אחר פסח ואם שמו בתבשיל מאותו בדי נטילה בפסח אסור אם נתרכך החטה (תס"ז) וכן יש לבדוק התבלין קודם שטחנן (תס"ז) ומלח שלנו שנעשה ע"י שמבשלין אותו במים ודאי מחמיץ ומה שחופרין בקרקע י"א דהוי מי פירות וי"א להיפך (מ"א שם) :

כלל קכז · דין דברים שאסורים משום מנהג :

א כל מיני קטניות וזרעונים כגון (רייז ערבס גריקע) וכל דבר שבעולם בין הם עצמם שלימים ובין הקמח שלהם אפי' כשישהו אותם זמן מרובה וישרו במים לא יבואו לידי חימוץ אלא לידי סרחון ולכן מן התורה מותר לאכלם ולעשות מהקמח כל מה שירצו אך הגאונים שהיו כמה מאות שנה לפנינו נהגו לאסור מפני הע"ה שיבאו לטעות ויאמרו מ"ש קמח קטניות או קמח ה' מיני דגן ולא ידעו הטעם ולכן נהגו כל תפוצת הגולה האשכנזים וכן במדינות (פולין) שגם הם נחשבים מבני אשכנזים לאסור ואפי' לבשל קטנית (ורעטקע) ואורז ודוחן שלימים אסרו הכל מפני הטעות שביון שבימיהם וגם עד עכשיו בבמה מקומות עושים מהם

קמח

נשמת אדם

כ"ם דאמרי' התם האי חלוט מצה הוא ואדם יוצא בה י"ח בפסח · וכ"כ הטור בסי' תנ"ד וחלוט אין בא לידי חימוץ כדאיתא בגמרא ופוסקים ומ"מ דחליטה ברותחין או במי פירות לדעת רמב"ם דמי פירות הוא להם עוני על כל פנים מוכח דלא בעי' רק שיהיה מין הבא לידי חימוץ הן אמת דלא ק' מחלוט לרמב"ם דהרמב"ם מפ' ההוא דיבמות שחלט העיסה קודם אפייה עי' בר"ן פ' כ"ם ואם כן נילוש באמת בצונן רק אחר כך חלט העיסה · אבל מתוס' ורא"ש וטור ור' שרירא שהביא הב"י בסימן תנ"ד שדחקו לחלק בין חלוט דפסחים להך דיבמות מוכח דלא ס"ל כרמב"ם אלא אפי' בחלוט קמח ברותחין אפ"ה יוצא כשבלילתו עבה · וכן מוכח ע"כ דאין חילוק בין שנתן רותחין ע"ג קמח או קמח ע"ג רותחין דאם לא כן הו"ל לתוספות ולהפוסקים לחלק בהכי אע"כ דל"ש וכדאיתא בהדיא ברא"ש פ' כ"ם בשם רבי שרירא הביאו הטור בסי' תנ"ד ובזה מסולק תמיהת הב"י על הטור שם שהביא דברי רבי שרירא בסי' תס"ג ותמה הב"י דלא הו"ל להביא אלא מה שכתבו הרי"ף והרמב"ם דהאידנא אין בקיאין בחליטה ולמה הוצרך להביא דברי רבי שרירא ובזה א"ש דלא נטעה לומר דמה שסדרו מסתפינא היינו בקמח על גבי רותחין ובדברי ר"ש איתא בהדיא דאפי' רותחין ע"ג קמח מקרי חליטה · ולפ"ז ע"כ צריך לומר דלא בעינן רק ממין הבא לידי חימוץ ומה שהקשה הפ"ח בסי' תס"ב מקרא דושמרתם את המצות מכלל דבעי שמירה · ע"כ צריך לומר כמ"ש הפ"ח שישמרנה מכל מיני חימוץ וכ"כ הרמב"ם בהדיא פרק ה' הלכה ה' וז"ל ושמרתם כו' כלומר הזהרו במצה ושמרו אותו מכל צד חימוץ עכ"ל . ומ"ש הפ"ח ראיה מירושלמי דאיתא התם יכול יצא י"ח בנרבוכה תלמוד לומר ושמרתם כו' · מצה שצריכה שימור יצא זו שאינה צריכה שימור נראה לי דהירושלמי פליג אש"ס שלנו ואזיל לשיטתו דאיתא התם סוף כ"ם בהדיא דאין יוצאין בחלוט אבל הש"ס שלנו דקיימא לן ביבמות דיוצא בחלוט ובאמת בש"ס שלנו דף ל"ח יליף דלחמי תודה ונזיר והכלתן רבוכה לא יצא מדכתיב ושמרתם מצה המשתמרת לשם מצה יצא זו שמשמרת לשם זבח · עוד נ"ל ראיה ברורה לשיטה זו מהא דאיתא בפסחים ל"ד ע"א . אר"ל עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש א"ח על חימוצה כרת דה"ק לא תאכל עליו חמץ שבעת כו' דברים שאדם יוצא י"ח מצה חייבים על חימוצו כרת והא הואיל וכו' דהו"ל מצה עשירה א"ח כרת . איתיביה המהו וגמעו אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה היא אין יוצא י"ח בפסח והא הכא דא"י י"ח מצה וחייבין כרת ומשני היינו טעמא דר"ל דס"ל מי פירות אין מחמיצין וכימי בחרותי הקשיתי דאדרבה כיון דטעמא דר"ל

משום

קמח ובזה דומה לה' מינים ויאמרו כשם שמותר לבשל אלו כך מותר לבשל ח' מיני דגן ולא ידעו שאלו באים לידי חימוץ וכיון שאבותינו נהגו כך אסור לנו לשנות משום אל תטוש תורת אמך אבל מותר לטחון ולאפותה בעין מצות ולאכלה וכן בחול מנהגי ישראל שנהגו באיזה דבר אע"פ שלא עשו דבר זה לתקנה אלא שנהגו כך מעצמם איכא איסור לאו מדברי נביאים כמש"כ אל תטוש כו' אבל דבר שתקנו חז"ל או אפי' הגאונים שבזמנינו לעשות סייג וגדר לתורה אזי אסור לשנות בלאו דאורייי' דכתיב לא תסור כו' אע"פ שאין זה אלא איסור דרבנן לענין ספק כך תקנו חז"ל שאף ע"פ שאסור מדאורייתא לעבור עליו מ"מ יהיה ספיקו לקולא ולכן בשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול אלא בדוחק גדול מותר לבשל קטניות ושאר דברים ומ"מ כל מה שאפשר ליזהר מאורז ודוחן (ורענקע) שקורין (טאטארקי) יזהר מהם כי הם דומין יותר לה' מינים (ועיין בכ"א סי' כ"ח מה שכתבתי) ומ"מ בדיעבד אם נפל דבר מאלו לתוך התבשיל מותר אם יש רוב בהיתר כנגדם ואינו בעין ומה שהוא ניכר יזרוק ומותר להדליק בשמנם ולהנות מהן אבל אסור לעשות מהן יי"ש (עיין כ"א סי' ל"א) וכן נהגו שלא לאכול חרדל אפי' נתערב קודם פסח ביין וביוצא בו כיון דדרכו בכך לערב ומ"מ מותר להשהות כל שאר מינים בבית אע"פ שנפל עליהם מים אפי' צמחו:

ב עוד מנהג אבותינו שלא לאכול פירות יבשי' אם לא שידע בבירור שנתייבש בדרך שאין בו חשש חימוץ כגון שלא נתייבש בתנור שאפה בו חמץ כי אם לאחר הכשירו או בחמה וכן מנהג אבותינו שלא לאכול תאנים יבשים וצמוקים בין גדולים או קטנים מפני שאומרים שמפזרין עליהם קמח בשעת תקונן וכן קליפות (פאמראנצן) דינן כפירות יבשים ומכל מקום המשקין שעושין מצמוקים נוהגין היתר לשתותן וכן נוהגין במקצת מקומות שלוקחין פירות יבשים מן נכרי ושופכין עליהם מים קרי' ושורה בתוכן עד שנעשה משקה אבל לבשלו עם הפירות נוהגים איסור וגם הפירות אינם אוכלים והכלים ששואבין בהם המשקה נוהגים שלא להשתמש לדבר אחר והטעם דחוששין שמא נדבק בהם קצת חמץ לכן אין אוכלין אותם אבל המשקה שותים דאותו המעט בטל בס' קודם פסח אע"ג ששורה גם בפסח מ"מ לא החמירו בכפק ומה שנוהגין איסור לבשלן משו' דע"י בישול יהיב טעמ' ביותר ואע"ג שיש נכרים שמייבשין הפירות בתנור אחר שאפו בו לחם מ"מ הוי נ"ט בר נ"ט דהתירא ואע"ג דאנן קיי"ל לאסור אפילו בנ"ט בר נ"ט הכא דספק הוא שהרבה נתייבשו בחמה או אחר שהוסק התנור לכן נהגו ביש מקומות לקהל ובמקומות אחרים נוהגין להחמיר גם בזה (סי' תס"ז במ"א ס"ק ח') וכן נוהגין שלא לאכול (זאפערן וגעגליך) וחרדל שקורין (זענפט) דבש נוהגין שלא לאכול אלא דוקא דבש שקונים בחביות המעורב עם השעוה וי"א דוקא הבא מן הכורת עם החדרים הקטנים שעדיין לא נתרכק כי יש לחוש שמערבין בו קמח לעבותו וצריך לחקור ולידע מנהג המקומות כי יש מדינות שנותנין להם בכורות בשעת רדיה או שאר דברים של חמץ ובמקום שיש לחוש אסור הדבש לאכלו בעין בפסח אבל מותר לעשות ממנו משקה (מעד) קודם פסח:

ג (צוקר) שהוא כמו חול ונקרא (מוסקאוואד) או (רויטין צוקר) שבזה לא נעשה עוד שום מלאכה כ' אמ"ו בנודע ביהודא סי' כ"ד שכבר נתפשט המנהג שצריך להביא כתב הכשר (מהאמבורג) או

נשמת אדם

משום היקשא וקי"ל היקש הזה דמינה ילפי' דאין יוצאין באורז וקטניות וקי"ל אין היקש למחצה. וא"כ נימא איפכא דאין חייבין כרת אלא בדבר שיוצא בו י"ח מצה וא"ל אדרבה ק' מהיקש על הברייתא דהמחהו וגמעו למה חייב כרת ואדרבה הכי מסתבר טפי למדרש ההיקש דסיפא מפרש לרישא כמ"ש תוס' להדיא דף מ"ג ע"ב ד"ה סד"א וא"כ אף דהש"ס מתרץ טעמא דר"ל. מכל מקום עדיין ק' אברייתא דהמחהו ולא נימא ההיקש. וע"כ צ"ל דקושית הש"ס הכי הס"ד דטעמא דר"ל דס"ל דאין יוצאין י"ח מצה אלא בדבר שבא לידי חימוץ ממש ולאפוקי נילוש במי פירות מקמח קליות כיון דאינם באים לידי חימוץ אין יוצאין בהם ידי מצה דמקשינן מצה לחמץ והכי נמי אין היקש למחצה ואין חייבין כרת אלא בדבר שיוצאין בו ידי מצה ולאפוקי מצה עשירה. ואם כן קשה אברייתא דהמחהו אלא ע"כ דברייתא ס"ל דההיקש לא בא אלא למין שבא לידי חימוץ ומין שיוצא בה ידי מצה ואכ"ק לפי ס"ד דמי פירות מחמיצין למה אינו חייב כרת אע"ג דאינו יוצא י"ח מצה משום דהוי מצה עשירה מ"מ הואיל והוא מין שיוצא י"ח מצה ובזה מדוקדק הל' שהכי בברייתא דאין יוצאין באורז אמרי' דברים הבאים לידי חימוץ יוצא כו' ובש"ד דר"ל אמר דברים שיוצא בו י"ח מצה כו' ולמה לא אמר נמי הלשון בברייתא דאורז דברים שחייבין עליו כרת כו' אע"כ דבאמת ההיקש הוא על מין הבא לידי חימוץ ולמין שיוצא בו ידי מצה. וא"כ ה"ה קמח קליות כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ יוצא ובהדיא איתא בירושלמי פ"ו מהל' בכורים והביאו הב"י סוף סי' שכ"ע דקמח קליות חייב בחלה והוא ירושלמי: וכן פי' הרמב"ם בפ"א דחלה מ"ה קנובקאות שהוא קמח קלוי ועוד ראיה שהרי העומר היה קלוי באש וקי"ל על כל המנחות מברכין המוציא. ועוד מוכרח דש"ס שלנו דס"ל הדרשה כירושלמי ושמרתם את המצות דאם כן ל"ל היקשא לא תאכל כו' למעט אורז ת"ל ושמרתם אע"כ דל"ל אלא כמ"ש הרמב"ם שישמור מכל חימוץ. ולפ"ז כדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו בשעת הדחק:

שאלה טז חטה שנמצאת בחבית של יי"ש פסח ונכבש בתוכו קירשין ושאר פירות ואין מקום לתלות שעכשיו נפל ולא נתבקעה מה דינה:

תשובה אין להתיר ממה שלא נתבקעה דדמי לנבעא בחיטתא כדאיתא בסי' תמ"ז אך י"ל דהוי מי פירות כדאיתא בסי' תס"ז ואף שהמ"א מסופק שם אם יי"ש הוי מי פירות היינו דוקא ביי"ש שנעשה מזיעת תבואה וגם יי"ש של פסח שנעשה מזיעת שמרים ומערבים לתוכו מים אבל בנכבש בתוכו פירות נראה דהוי מי פירות כיין של צמוקים ושאר פירות:

ואמנם

או (אמסטרדם) כי במדינות שגדל שם הקני (צוקר) הקמח הוא בכפלי כפלים ולכן אין בו חשש אבל במדינות אלו יש לחוש שמזייפין ויש בו תערובות קמח ולכן המנהג כאשר הוא מובא בספינה ממקום גידולו (להאמבורג) או (אמסטרדם) שולח הרב שלוהו לחתום החביות ומביאים אותו מחותם עם כתב הכשר מהרב ויש עוד מין (צוקר) שנקרא (פודער) וזה כבר נתבשל במקום גידולו ומ"מ נתפשט המנהג בקצת מקומות לאכלו ואמ"ו בנודע ביהודה כ' שאסור לאכלו בעין רק שיבשל אותו קודם פסח כדי שיהיה לה בלח קודם פסח (וכוט צוקר) נוהגין לאכלו בפסח רק שצריך כתב הכשר ומ"מ אין מחזיקין (סוט צוקר) לחמץ גמור ולכתחלה צריך למכרו כדין מכירת חמץ ובדיעבד שלא מכרו מותר וכן (טיטין) במקומות שמוכרים (פעקליך) שכבר נחתך לחתיכות קטנות אין משתמשים אלא בכתב הכשר שמזלפין עליו שכר (ודע שחקרתי אצל האומנין שעושין שנויף טאבאק דהיינו ששולפין בהוטס הפעקיל טאבאק מלאכים אותם ביי"ש וידוע שיי"ש אסור בהנאה מדינא ויש עדיין ב"ס אנשים יריאים שנוהגין לנקל אינו אלא מטעם הפ"מ (ע' בי"ד סי' קכ"ז) ואה"כ ראוי לנס ליזכר שלא לשאוף אותו טאבאק) וכל אלו הדברים מותר להשהותן בבית ואין אוסרים תערובתן ובלילות (צוקר) שמחפין בו פירות או בשמים עפ"י רוב יש בו חמץ גמור:

ד נוהגין שלא להשתמש בכלים (גלויזירט) בפסח י"א שמתקנין בסובין וי"א מפני שמא חיפה כלים ישינים ולכן אין משתמשין רק כשישב שומר ויראה מתחלת עשיית (סגלייז) במה מתקנין ועד שהוסקו בתנור וכן אין משתמשין בכלים צבועים (סי' תנ"א):

ה נוהגין במדינות אלו שלא לאכול מצה עשירה אפילו נילוש במי פירות לבד בלא שום תערובות מים:

ו כל דברים הללו שהוא מנהג אבותינו מותר לצורך גדול או לחולה אפילו אב"ס או לצורך תינוק אם צריכין הרבה לכך (וע' כלל קכ"ו סי' ז'):

ז דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור מחמת שהיו סוברים שהוא איסור ועכשיו נתברר לו שהוא מותר או שהיה סבור שהוא איסור גדול ונתברר לו שאין איסור כ"כ אע"ג שי"א דצריך התרה כבר כ' רמ"א בי"ד סי' רי"ד סעיף א' דנוהגין כסברת האומרים דאינו נדר כלל וא"צ התרה ולפ"ז אותן הנוהגין לאכול כל ימי הפסח מצה שמורה מחמת שהיו סוברים שמצוה לאכול שמורה כל ימי פסח ראשין לשנות בלא התרה דבאמת אין מצוה כלל רק בלילי פסח למצת מצוה (פ"ח בה"ח סי' תנ"ו) ונ"ל דאם הוא מטעם שחששו לשאו חטים שבאו עליהם מים ונוהגים כן מחמת סייג דינו כדבסמוך סי' ט' ולפ"ז נ"ל פשוט דמה שיש נוהגים שלא לאכול צנון ושומים שאין לזה שום טעם וריח מותר להתיר להם בפשיטות דבודאי בזה ל"ש שום סייג:

ח אבל אם נהגו מחמת פרישות וחסידות כגון הרגילים להתענות בתעניתים לפני רה"ר ובעי"ת והנוהגים שלא לאכול בשר ויין מי"ז בתמוז וכיוצא בהם זה הוי כנדר ואם רצה לחזור מחמת שאינו בריא צריך להתיר נדרו בג' ויפתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר ואילו ידע שיתחרט לא היה נודר בלשון נדר אבל כשאירע ברית בימים האלו א"צ התרה וגם מותרים לאכול בשר כיון שמתענה אדעתא דמנהג ואין המנהג להתענות בהם כשיש ברית אבל בחולה ודאי לא אסיק אדעתא שיחלה (ש"ך בי"ד שם):

ט ואם נהגו מחמת סייג כגון שלא לילך לירייד ביום עש"ק (כעובדא דבני ביישן בפסחים) בזה מחלוקת בין הפוסקים די"א דהוי כאילו קבלו עליהם באיסור תורה וא"כ לא מהני התרה וי"א

נשמת אדם

ואמנם נ"ע מסי' תס"ז סעיף ב' שכתב שם המ"א בשם מהר"ש בחטה שנמצאת בכרוב דמשמע דמתיר ול"ע דלמה לא נימא דהוי מי פירות ול"ע:

ואמנם ידוע שמדיחין הפירות קודם שמניחין אותן ביי"ש וגם החבית מדיחין אותן במים מקודם וכיון דקי"ל דמחזיקים מזמן לזמן. ואם כן מחזיקין שהיה החטה בחבית קודם שנתנו לתוכו יי"ש ואף אם נתנו לתוכו תיכף היי"ש לא מהני כמ"ש שם המ"א בשם הכ"ג דדוקא לאחר תסיסה נתבטל המים וגם לא נתברר לי אם שייך ביי"ש תסיסה וגם לפי מה דכתב שם הח"י ס"ק י"ב ומחלק דהא דאמרי' בנתבטל מיד המים היינו לומר שאינו ממהר להחמיץ ואם כן נמי אסור ובאמת המעיין בסמ"ג שממנו מקור הדין מה שכתב המ"ע בסעיף ג' יראה להדיא שלא מיירי כלל מדין ממהר להחמיץ ויפה כיונו כל האחרונים שלא כתבו כתירוצו. ואמנם המ"א כתב שבאמת הם דיעות מחולקות בסמ"ג. וכן כתב רמ"ל בביאוריו שזה דעת ריב"א שנתבטל מעט המים אבל כל הפוסקים חולקי' עליו הרמב"ם כפי שכתבו המגן אברהם והסמ"ג וסמ"ק ופה"ד ואם כן אסור לכולי עלמא. ולכן נראה לי עיקר כט"ז המגן אברהם דדוקא כשתוסס אז נהפך המים ליין וזה לא שייך רק ביין בעת הבציר ואפשר שגם ביין צמוקים שכתב מבי"ט דהוי מי פירות היינו כמו שכתב מהרי"ט לענין יין נסך ג' ימים דאז הוי תוסס ובזה מיושב מה שהקשיתי בכ"ע בהל' יי"נ למה צריך ג' ימים ובתשובות ח"ל חולק על דין דיין צמוקים ולכן הנו דלא להוסיף. ולכן נראה לי דצריך לבער וכ"כ בח"א כלל קכ"ו סי' ח':

שאלה יז חטים שמורים אחר שהיה א"א לייבשם בחמה יבשו אותם בבית שמחממים אותו בקרקע הבית ומסיקין שם אם אם יש לחוש דין שמורה:

תשובה לחוש שמא הם כקליות שבארתי לעיל סי' ט' אין לחוש דדוקא כשמייבשין בתנור שהחום גדול שייך קליות משא"כ בזה. ואמנם לחוש להשש חימוץ נ"ע דידוע מחמת החום תיכף בכניסתו לשם החיטין מזיעין ואף דהוי מי פירות וכדאיתא בסי' תס"ו דמותר ללחוך ב' שבלים י"ל היינו דוקא לאכלם כך אבל כשצריך ללוש מצות ואם כן הוי כמו פירות עם מים אף שכבר נתייבש כדאיתא בסמ"ק וכ"כ א"ר בסי' תנ"ג וכ"כ הח"י שם ובסי' תס"ו. ואמנם עמיתי

הרב

וי"א דגם בזה מהני התרה ולזה נוטה דעת פ"ח ואם הוא דבר שכל בני העיר נהגו כך אפילו לדעת המתירין שיכולין להתיר בחרטה היינו שכל בני העיר מתחרטין אבל היחיד אינו יכול להתיר עצמו בחרטה ואפי' אם התירו לו אינו מותר ואפילו הולך לעיר אחרת כל שדעתו לחזור חייב לנהוג כחומרי מקום שיצא משם (פ"ח שם) ודוקא בדבר שנהגו מקצת עם או אפי' איזה קהלות אבל דבר שנהגו כל ישראל וקבלו עליהם כגון חפיפה וכיוצא בו א"א להתיר בשום ענין (ש"ך שם בשם רש"ל):

י וכ"ז בדבר שקבלו מעצמם אבל דברים שיש בו מחלוקת בין הפוסקים ובמקום א' נהגו כדברי האוסר א"כ לא קבלו עליהם איסור חדש שיהיה נראה לנדר אלא שקבלו עליהם שדבר זה אסור באיסור תורה או מדרבנן לא מהני בזה שום התרה שאין בדורותינו מי שיכול להכריע נגד אותו חכם שאוסר כ"א אפשר לחד בדרא (פ"ח שם סי' ג') ולפ"ז אותן אנשים שנוהגים שלא לשתות ולאכול חדש היינו עפ"י דעת כל הפוסקים ראשונים ומחמת חולשתם או שאינם בריאים רוצים להתיר נדרם נ"ל דאם קיבל עליו מחמת שחשש שידע שכל הראשונים אוסרים וא"כ כבר קיבל עליו באיסור תורה ולא מחמת נדר ודינו ככל איסורי תורה שאסור רק להולי שיש בו סכנה לא מהני התרה אבל אם לאו בר הכי הוא רק שסבר שהוא הסידות א"כ דינו כמקבל משום פרישות בסי' ח' ונ"ל דדוקא בזה אבל במי שנהג תמיד להמתין בין אכילת בשר לחלב ו' שעות ועכשיו מפני חולשתו רצה לנהוג כהמקילין להמתין רק איזה שעות כיון דלכל הדיעות אין האיסור רק מחמת סייג ונדר וא"כ מהני לזה התרה להמקילין בסי' ט':

יא וכל זה בדברים שקבלו והנהיגו מעצמם אבל אם היתה הסכמת נדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אינן יכולים להתיר (י"ד סי' רכ"ח סעיף י"ח) ולא עוד אלא שיכולים הצבור לעשות תקנה עליהם ועל זרעם ואפילו דברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות סייג וגדר לתורה את הבנים חייבים לנהוג באותו נדר כדאית' להדיא בפסחים דבני ביישן לא הוי אזלי מצור לצידון בע"ש ובאו בניהם לפני ר"י ואמרו אבותינו היה אפשר להם ואנן לא אפשר ואמר להם כבר קבלו אבותיכם ומוזהרים מדברי קבלה שנא' אל תטוש תורת אמך (רי"ב"ש ורמב"ן) ודוקא כשכל בני עיר הנהיגו כך אבל יחיד שנהג איזה דבר לסייג או להסידות אין הבן חייב לנהוג אותה חומרא אלא א"כ עשאה פעם אחת בחיי אביו או אחר מיתתו ולא התנה בפירוש שאינו מקבל עליו חומרא זו דאז הרי קבלה בעצמו (פ"ח סי' ז'):

יב דבר שקבלו אבותיכם למגדר דאמרינן שהבנים חייבין לנהוג כן אם כל בני העיר רוצים להתיר נדרם בחרטה כ' הפ"ח דלדעת הסוברים דאפילו דבר שנעשה לסייג יש להם התרה כשמתחרטים כולם וא"כ כ"ש שיכולין בניהם כולם להתיר וי"א דדוקא האבות היו יכולים להתיר כיון שהם המציאו אותו איסור אבל לבניהם לא מועיל התרה ונ"ל דזה דוקא כשלא תקנו האבות על הבנים אבל כשקבלו על זרעם ג"כ לכו"ע לא מועיל להם התרה:

יג שאר דינים כתבתי בחיבורי שערי צדק שער משפטי הארץ בסופו:

כלל קכח. דין המצות ומצות של מצוה משעת קצירתן עד אפייתן:

א המצות שכתוב בתורה קבלו חז"ל דאין יוצאין אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן דאלו באים לידי חימוץ משא"כ שאר מינים שנא' לא תאכלו עליו חמץ ז' ימים תאכל מצות וקבלו חז"ל דהכתוב בא להקיש מצה לחמץ מה חמץ אין חייבים עליו אלא בה' מיני דגן כדלעיל

נשמת אדם

הרב רבי חיים כ"ץ מ"ז השיב לי דע"כ מוכח בגמרא דלא שייך בלעי כלל דאמרי' שם והדר ביה אביי דאגב מדלייהו לא מחמיצו · וע"ש ברש"י דר"ל לא בלעי כלל ואביי ס"ל שם דלא הוי מי פירות . ואם כן ה"ה בנידון דידן ואינו דומה ליורדו גשמים על חטים בסי' תס"ז דקי"ל לאיסור שם דמונח בשק משא"כ הכא שתולין השבלין על מוטות אין נהוג כלל:

שאלה יח שנה שרבו הגשמים ונמצא הרבה גרעינין מצומחים ובדוחק שיש למצוא ס' נגד המצומחים · ועכ"פ מדינא צריכין בדיקה אם יש ס' · ואמנם אחר שא"א לבדוק כל החטים אם סגי שיבדוק בענין זה שיקחו ג' פעמים מעט מן השק וכאשר יהיה בהם ס' נאמר דאתחזקו שבכל השק יש ס' נגד המצומחים:

תשובה לכאורה נראה דדמי לתולעים בי"ד סי' פ"ד מדבר שדרכו להתליע דלא מהני מה שבדק הרוב דהוי מיעוט דשכיח ואין סומכין על בדיקת הרוב · וא"כ כיון שיש בו ג' מצומחים ואיתחזק שיש בו מצומחים צריך לבדוק כל השק אך כיון שהוא דבר שא"א כ"נ די"ל דל"ד דבשלמא התם כיון שנמצא ג' תולעים או דאתחזק שמגדל תולעים ומיניה קא הוי ואם כן כל ירק וירק הוא בחזקה זו וכאו"א הוא מן המיעוט מצוי . משא"כ הכא דאדרבה כל גרעין וגרעין יש חזקה שלא נתחמץ כמ"ש הרשב"א בתשובה סי' ק"ב . וכש"ע סימן תס"ז רק כיון שאנו רואים שהרוב חטין יש הרבה מצומחים צריך לבדוק כל החטים וכיון דבדק ג"פ ונתחזק דאין זה מן הרוב ואם כן אדרבה הם בחזקת שהם חטים ואנו תולין שהמצומחים הם מתחתית הגדיש ומעליונו כמ"ש הרשב"א והש"ע:

שאלה יט אם טחנו החטים ולא נבדק אם היה ס' נגד המצומחים מה דינו:

תשובה הנה הדבר נרגש לחוש הטעם שהמצומחים יש להם טעם אחר משאינן מצומחים וכ"כ המרדכי והאגור והו"ה והב"י בי"ד דשאור ועיסה הוי מבשא"מ · ולפ"ז הוי ס' דאורייתא

כדלעיל בכלל הקודם אף מצה אין יוצא בה אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן ונוהגין לעשות מצות מחטים משום הידור מצוה אבל מותר לעשות אף מכל שאר ד' מיני דגן (תנ"ג) והכוסמין יוצאים בחלה ואין יוצאין בפת סובין או מורסן אבל לש הוא את העיסה בסובין ומורסין שבה אבל אם הפרישן מן הקמח וחזר ועירב עמהן המ"א מסתפק והח"י כ' בפשיטות דאין מצטרף ויוצא במצה מסולת נקיה ביותר וא"א אין זה לחם עוני ומ"מ טוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי ואין יוצאין במצה גזולה בד"א כשגזל מצה אבל אם גזל חטים או קמח ועשה מצה יוצא בה שקנאה בשינוי ודמים לבד הוא חייב לו ולענין הברכה כ' המ"א דלא יברך דהוי מצוה הבאה בעבירה אבל יוצאין במצה שאולה (תנ"ד):

ב צריכין ליזהר מאד שלא יהיה בחטים שום חשש חמץ ולכן ראוי לדקדק ולידע שלא יעמדו השבלים במחובר עד שיתייבשו וילבינו כל צרכן דכיון דנתייבשו כל צרכן ואז אם ירדו עליהם גשמים יכולין לבא לידי חימוץ שהרי כיון שאינם צריכים עוד ליניקת הקרקע א"כ לא נתבטלו הגשמים בתוכן והרי הם כאילו מונחים בבלי (וזה שאמרו בגמ' דאתמי' ן במחובר) אך סומכין מן הסתם שאין מניחין לעמוד בקרקע כ"כ שלא יפלו הגרעינים ומ"מ ראוי ונכון להשגיח ע"ז דלפעמים מחמת הגשמים או שאר מניעות עומדין בקרקע לאחר שנתייבשו כל צרכם ולכן ראוי ונכון לקצור החטים בעוד שיש בהם עוד מעט מראה ירקו' דאז אין חשש מחמת גשמי' (כ"ל מרמ"ו) הוא ספק חמץ ולכן צריך ליזהר

ג כבר כתבנו בכלל הקודם שהתבואה שלתתו לתותה שהאבק יתערב גם כן שלא יטחנו ברחיים אחרת באותו בית שטוחנין בו תבואה לתותה ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע מלמטה עד התקרה ודאי צריך ליזהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן יחד ואפי' אם נאמר דיש ס' מ"מ לכתחלה ודאי צריך ליזהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע מלמטה עד התקרה:

ד נוהגין לנקר הרחים היטיב ולכסות כל הכלים בבגד פשתן או שרוחצין כל הכלי היטיב שלא ישאר בהם קמח מחומץ ובדיעבד או בשעת הדחק שא"א לנקר הרחיים מותר לטחון בלא ניקור רק שיאפה הכל קודם פסח וכן אם טחנו באותו רחיים שטחנו בו תבואה לתותה אין לאסור בדיעבד כיון שהוא קודם פסח דאז בטל (תנ"ג בח"י):

ה ביום שטחנו הקמח אסור לאפותו שאז הקמח רותח ומחמם המים ומתחמץ אלא יטחון עכ"פ מעת לעת קודם האפיה ואם עבר וי"ש אין לאסור בדיעבד (ח"י שם):

ו השקים שמניחים בו קמח טוב לעשותן חדשים ואם נתן בו קמח מתבואה לתותה אפילו פעם אחת צריך להתיר כל התפירות שיש בו ולרחצו היטיב בשפשוף וחמין ואפר והביטה ואפי' אימרא שקורין (ז"יס) וכן אסור לעשות מצות על המפות שכבר עשו עליהם פעם אחת שהחמץ נדבק בהם ולא מהני בהם הדחה לבד וכ"ש דלא מהני מה שמהפכין לצד השני דהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר אלא שצריכין כיבוס בחמין ואפר והבטה ובדיעבד שעבר ועשה מצות על הסדין בלא כיבוס אם הוא תוך הפכה אף בדיעבד אסור אך אם הפך הסדין או כבסו ולא התיר האימרא אין להחמיר בדיעבד ואפשר אפי' לכתחלה א"צ להתיר (סזיים) כי מסתמא אין עושין עליו מצות וכן לענין השקין שנתן לתוכן קמח ולא התיר התפירו' אין לאסור בדיעבד (סי' תנ"ח בח"י ס"ק כ"ג) נ"ל דאם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה שנתייבש אפי' בדיעבד אסור אפי' קודם פסח שהרי פירורין לא נקרא לח והו"נ (וע' לעיל כלל קכ"ו סי' י"ד):

ז אסור להניח השק עם קמח ע"ג בהמה שאין עור עב תחת השק כי הבהמה מזיע וגם לא יניח הרבה שקים זה על זה במקום שאפשר כי אז יתחמם הקמח ובדיעבד אין לאסור בזה כדלעיל סי' ה' (תנ"ג):

ח אסור ללוש המצות אלא דוקא במים שהיו צוננין מתחלתן ועד סופן ולפי שהחמה מהלכת בימי

נשמת אדם

דאורייתא ואסור · וגם הפ"ח בי"ד כתב שכולם טעו בדבר משום דאיתא להדיא בערלה כל המחמץ כו' מב"מ להחמיר כיצד שאור של חטים שנפל לעיסת חטים וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ם בע"א גבי המורה הדתי ע"ש · ונ"ל דאלו הגדולים ס"ל סברת רמב"ן שכתב דלכך הוי מב"מ הואיל וראוי להחמיץ ותחילה העיסה ג"כ שאור · דא"כ ק' בהלא והמורא נמי נימא הכי שהרי אם ימתין גם התמרה תהיה הלא ואף דל"ק כ"כ לרמב"ן דבשלמא עיסה בודאי תחמיץ משא"כ תמרה מ"מ י"ל דאלו הגדולים אין מחלקין בכך וקושית הרמב"ן שהק' דאיך פליגי אביי ורבא אי אזלינן בתר שמא או בתר טעמא ממתני' דערלה דשאור ועיסה הוי מב"מ אע"ג דלא שוה לא בטעמא ולא בשמא . י"ל דלא"ה לק"מ כמ"ש תוספת בזבחים ל"ט ד"ה דמשום דתבלין ומלח כיון שאין לתקן האוכל הוי מב"מ וא"כ ה"ה שאור ועיסה אם נותן השאור לעיסה או שעומד לכך הוי מב"מ מדרבנן אבל פלוגתא דאביי ורבא מיירי בדבר שאין א' בא לתקן חבירו · ולפ"ז לק"מ על אלו הגדולים דהא מיירי משאור ועיסה שאין דעתו כלל ליתן השאור לעיסה והעיסה כבר נתחמצה זה ודאי הוי מבשא"מ משא"כ מתני' דשאור כו' מיירי בשאור שעומד לחמץ ועיסה שעומדת לקבל שאור ומצאתי כמעט דבר זה בכו"פ:

והנה מצאתי במג"א בת"ח כלל נ"ט ס"ק ט"ז דכתב להדיא דהוי בשא"מ ואמנם לדעת הב"ח בי"ד סי' ק' שכתב דמדאורייתא כשנתבטל ביבש אפי' מבשא"מ מותר לבטל א"כ כיון שכבר חל עליו שם היתר רק דמדרבנן אסור ואם כן אף כאן אינו אלא ס' דרבנן שהרי עכ"פ בטל מדאורייתא . ואמנם הפ"ח בסי' ק"ב ובסי' ק"ט האריך לסתור דבריו ונראה שדבריו נכונים וכ"ש לדידן דקי"ל דקמח בקמח הוי לח בלח ואם כן לא נתבטל מעולם דבשעה שהיו חיטין ל"ש בטול כיון שניכר האיסור והוי כחטים בשעורים כמ"ש הרשב"א בהדיא וכשנטחן תיכף הוי לח ובעי ס' מדאורייתא:

והנה יש לדקדק משמ"ק דהכירא ליה גם כן דהוי מבשא"מ שכתב בסי' רכ"ב דדגן שצמח הוי חמץ גמור וצריך לבער

בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ועי"ז מחמם כל המים שהרי כולן נובעין מתחת הקרקע לכן אסור ללוש במים שנשאבו בלילה שהרי כבר היו המים ואפילו אם ימתין י"ב שעות י"א דלא מהני כיון שכבר פ"א היו חמין ועוד יש הרבה טעמים בזה ולכן צריך לשאבן סמוך לבין השמשות וימתין י"ב שעות כדי שיצטננו י"ב שעות דהיינו כל היום במחובר ואח"כ כל הלילה י"ב שעות בתלוש ואם אין יכול לכוין בין השמשות יקדים מעט אבל לא הרבה ובדיעבד ששאבן מבע"י או לאחר תחלת הלילה בשעת הדחק יש להקל ללוש בהם אחר עלות השחר אע"פ שלא עמדו י"ב שעות אבל לא קודם עה"ש (א"ר בשם סמ"ק) ויכול לשאוב בפ"א על כמה ימים אלא שאינו הידור מצוה והמנהג לכנן המים שלא יפלו לתוכן איזה גרעינים וכצ"ל מכוסים מטעם זה (ועוד עכ"פ לענין מגוס ראוי ליזהר בגילוי) ויעמיד המים במקום קר דהיינו אם העת חם יתנם במרתף ואם העת קר ואז המרתף חם מעמידם במקום אויר ואז יזהר להכניס קודם שיזרח השמש כיון שעומד במקו' מגולה שלא יתחמם מן השמש דאז אסור ללוש בהם אפילו אחר שיצטנן ולכן טוב יותר שלא יעמיד המים אלא תחת תקרה ומחיצות (תנ"ה) ומאוד צריך ליזהר שלא יעמיד המים בחדר שיש בו תנור בית החורף או תנור שאופין בו מצות שבלילה סותמין הנקב שהעשן יוצא ואז הבית חם (ומצאתי בא"ר סי' תנ"ה סק"ג וז"ל מעשה בא' ששם מצות בבית החורף חם ושאל לזקני הגאון ושאל אם הכלי היה חם כשלקחו ואמר לאו והתיר עכ"ל והנה בח"י סי' תנ"ה סקט"ז כתב דפוסרין היינו כתמימות הרוק ובי"ר סי' ל"ו כ' הט"ך דפוסרין הם המים שעומדים בבית בימות החמה וא"כ אלו שעמדו כל הלילה בבית מחומם ומאי לא גרע מהם ונ"ל דדוקא בפוסרין ממים הגרופים מדוד הוא דאסור אבל לא סתם פוסרין וכן יש לדקדק מדתני בברייתא ולא בחמי חמה משמע דוקא שנתחממו מחמה) ולפעמים מחמת הקור נקרשו המים אסור להעמידם אצל תנור חורף שיפשרו:

ט הנהרות הם יותר קרים מן הבארות אבל בזמן שהנהרות גדולות מהפשרות שלגים יותר טוב לשאוב מהבארות (שם):

י לא ישאבם ע"י נכרי אלא ע"י ישראל ולא יתנם בכלי שהיה בו דבש או שאר מי פירות דאז ממהר להחמיץ אא"כ רחצם היטב ולכתחלה טוב להגעילן. ונ"ל דאסור ליתנם בכלי שהחזיקו בו דברים חמוצים אפי' של פסח כגון שהחמיצו בו (בוריקעס) וביוצא בו או חביות של דג מלוח שקורין (סעריגג) וכ"ש אם החזיקו בו יי"ש אפילו של פסח דהוי כבית הרוסה דלא מהני הגעלה אא"כ בשלם הרבה במי אפר והחזיקו בו כמה ימים מים (וע' לעיל כלל קכ"ס סי' ג') ולא יתנם בכלי נחשת די"א דמחמם ומ"מ בעבר ולש בהם מותר (פ"ח סי' תנ"ס) ואין לשפוך מים שלנו בין ששואבין ללוש מצות [מצוה] או שאר מצות מפני התקופה או מת ונוהגין ששואבין למצה של מצוה בכלי חרס חדשים (שם):

יא אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לתוכו מים שלא לנו ובלבד שיהיה רוב ממים שלנו ולכתחלה דוקא חד בתרי ממש (שם):

יב כשאופין מצות ביום א' לאחר שבת יזהר להביא מים בליל ה' דהיינו הלילה השייך ליום ו' אבל לא ישאבם בע"ש שא"א לכוין בין השמשות וגם אין מהראוי להקדים ובדיעבד ישאוב ע"י נכרי סמוך לבין השמשות או ישאוב בערב שבת לאחר מנחה סמוך למעריב:

יג עבר ולש במים שלא לנו אסור וי"מ אם היה בשוגג ומ"מ אין ליקח אותם לצאת י"ח מצה בלילה ראשונה אבל אם לש במים שהוחמו בחמה ופשיטא חמי אור אע"פ שעכשיו הם צוננים אסור אם לא בשעת הדחק ומ"מ אם לש אפי' בחמין מותר בהנאה (ע' ח"י וא"ר ופ"ח):

יד לא ידחוק הקמח במדה שאז אינו נילוש יפה וכשיבא לתוך התבשיל יתחמץ (תנ"ו):

נשמת אדם

לבררו יפה יפה עד שיהא בו ס'. ואע"ג דהוי יבש ביבש מכל מקום יהיה טעמא בשעת אפיה וצריך לאפות קודם פסח: והנה הסמ"ק בסי' רי"ד כתב כדעת הרא"ש בי"ד סי' ק"ט דיבש ביבש שנתבטל מותר לבשלן בקדרה אחת ואם כן אי נימא דסבירא ליה דהוי מב"מ ק' ל"ל ס' כיון דסבירא ליה קמח הוי יבש לאחר האפיה נעשה כלח שהרי מטעם זה סבירא ליה דאינו חוזר וניעור בפסח. ואם כן ברוב סגי ואף שבסי' רי"ד הוא דעת הסמ"ק וכאן הוא מהגהות סמ"ק. מכל מקום מדלא הגיה שם משמע ודאי דמודה בזה לסמ"ק כסברת הרא"ש ועוד שהרי אף לדעת רשב"א מותר שהרי כיון דסבירא ליה דקמח הוי יבש ואם כן יש לומר על כל מצה ומצה שהיא הולה היתר ואם כן כיון שאינו מבשלין כל המצות ביחד אם כן הוי כמו ב' קדרות דמותר אף לרשב"א ואם כן למה מצריך הגהת סמ"ק ס' אבל אי סבירא ליה דהוי מבמ"מ ניחא. ואם כן לשיטת הפ"ח הוי ספק דאורייתא ובעי שיהיה בודאי ס':

אך נ"ל דאין ראיה מהגהת סמ"ק אם ס"ל כרשב"א והגאון בעל מ"ד הקשה על דברי האבי' שהביא המ"א בסי' תס"ז ס"ק ד' דאם נאכל קודם פסח מותר דשמא מה שאוכל עכשיו הוא היתר דאין לך מצה שלא יהיה כפל נגד החמץ והקשה כיון דס"ל לראבי"ה דקמח הוי יבש. א"כ איך כתב דאין לך מצה כו' כיון שהוא יבש ואינו נבלל שמא מצה זו שאוכל כולו חמץ. ונ"ל לתרץ דבודאי אף להסוברים דקמח הוי יבש אין ר"ל היבש ממש וכל החטים שנתחמצו מונח הקמח במקום א' דזה דבר שהחוש מכחיש דמי אסף כל המלוחים ברחיים יחד א"ו דלכ"ע נבלל הקמח אלא דהרשב"א ודעימיה ס"ל דהוי כלח ממש ואין לך פירור של קמח שאין בו של חטים המלוחים ושאינו מלוחים כלח ממש כמ"ש תוספות במנחות והרמב"ם ודעימיה ס"ל דלא הוי כדברים הנבללים ממש אבל בודאי ג"כ אינו דומה ליבש ממש שנאמר שעומד בפ"ע. וא"כ לכ"ע אין לך מצה שלא יהיה בו מן קמח שאינו מלוחת ודומה לבשר שחתך דק דק ונתערב דודאי יש בכל חלק גם מהאיסור וא"ל דא"כ היאך אמרי' שאני אומר דאיסור נפל. ז"א דהקילו בו הכמים שהרי גם בנפל ליה קשה דהא קיי"ל אדרבה כל דפריש מרובא פריש ומותר לאכול הנפרש מטעם זה ואם כן אדרבה ההיתר נפל

אסור

טו אסור ללוש עיסה יותר משיעור ג' (קוואַרט) שהוא שיעור חלה ואדרבה יש למעט כי כשהעיסה גדולה א"א לעסוק בה בפ"א וא"כ חלק מן העיסה מונח בלא עסק ואסור ומ"מ אם אופה ביו"ט דאין מודדין קמח ביו"ט אע"ג דיש מתירין למדוד מ"מ מנהגנו שאין מודדים אלא לוקחין מאומד (שם ונ"ל דאפי' לפי שמחמירין ואומרים ששיעור חלה הוא ה' קוואַרט וי"א ו' מ"מ אסור ללוש עיסה יותר מן ג' קוואַרט שהרי מבואר בכל האחרונים ששיעור חלה הוא מ"ג ביצים רק שמחמירין אומרים שהביצים שלנו הם קטנים מביציהם עכ"פ לכולי עלמא אסור ללוש יותר משיעור חלה וא"כ כמו שהביצים נתקטנו כן האנשים נתקטנו כנ"ל) ומ"מ אם עבר ולש יותר משיעור זה אפי' במזיד מותר דיש מתירין אפי' לכתחלה:

טז אסור ליתן מלח או שאר תבלין בעיסה של מצה וכן אם נפל לתוכו מעט פלפלין או סיד או (זינגוויל) ואפשר ה"ה (נעגליך) אפי' קורט א' אוסר שמחמם כל העיסה ודוקא כשנילוש בתוכו אבל אם נפל עליו יסלקנו ומ"מ בדיעבד מותרים בהנאה. וי"א דדוקא פלפלין וסיד אבל בשאר תבלין מותר אפי' באכילה (תנ"ס):

יז כל עשיית המצה אסור במקום השמש וביומא דעיבא אסור תחת כל אויר הרקיע דיומא דעיבא כולי שמשא ואין לשין אלא בבית מקורה ולא נגד חלון פתוח אפי' אין שם שמש שמא יהיה מעונן ולאו אדעתיה אבל אם יש זכוכית בחלון מותר במקום שאין השמש בא שם אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכוכית אא"כ מכסה בסדין וכן נוהגין (כנ"ל דלא כח"י) עברה ולשה תחת השמש או סמוך לתנור מותר והב"ח אוסר ואם הוחם העיסה לכ"ע אסור (תנ"ט):

יח אסור ללוש ולעשות המצות בבית שיש שם תנור בית החורף שהוסק או אפילו תנור שאופין בו ומחמת שמבערין תמיד אש והוא עשוי כמו תנור בית החורף או אפי' עשוי כסתם תנור שאופין בו רק שמבערין בפיו ומחמת זה הבית מחומם וצריך ליזהר בזה מאד ולפתוח הדלת והחלונות ומכ"ש שלא יתעסקו במצות נגד פי התנור (שם):

יט לא יניחו העיסה רגע בלא עסק ואם מונח בלא עסק שיעור ח"י (מינוטין) הוי חמץ ואם המצה עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ מותר לשברה ולחזור ולעשותה ולכן צריכין ליזהר שלא ילושו עיסות יותר ממה שיש עוזרין שמגלגלין המצות דאל"כ העיסה תהי' מונחת בלא עסק (שם):

כ אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח שאותו קמח אינו נילוש יפה ושמא לא נאפה יפה אותו הקמח ויש לחוש שיתננו אח"כ במרק ויחמיץ ואם יש שם אדם אחר שילוש עיסה קטנה מגיבול קשה ויערבנה עם עיסה זו הרכה שפיר דמי אבל זה שלש הרכה אסור ללוש גם הקשה שא"א לאדם א' ללוש ב' עיסות בפעם א' ואם א"א בענין זה והוא עני או שדחוק לעיסה זו מותר להוסיף קמח רק שיזהר שלא ליתן המצות לדבר לח רק יאכלנו ביובש שהרוק אינו מחמיץ תיכף ובדיעבד שנתן המצה לרוטב יש להחמיר שהרי המצה מפסקת בין האור והקמח ואפי' בקמה שקלו אותו בתנור לבד רוב הפוסקים מחמירין וכ"ש בזה לדידן דאסרינן מצה כפולה (שם י' תנ"ט וסי' תע"ג ע"ש במ"א):

כא ישער לחתוך מן העיסה כ"כ חתיכות שיש עוזרין בכדי שלא ישאר בידיו כלום מן העיסה ותיכף כשגומרין מללוש העיסה תיכף יחלקו לגלגל (שם):

כב יזהיר שישגיחו שלא יהיו פרורין על השלחן כדי שלא ידבקו במצה ותהיה כמצה כפולה (שם):

נשמת אדם

נפל ליה. אע"כ דהקילו לומר אפילו במיעוט. ואם כן ה"ה הקילו לומר שהאיסור נפל רק שעכ"פ צריך להכול בב' ע"ז כתב דאין לך מצה כו':

והנה ודאי לרשב"א דמתיר לבשל בב' קדרות היינו דוקא שיבשל א' בקדרה א' די"ל דזה כולו היתר משא"כ כשיבשל ג' אי חתיכות בודאי אסור. וא"כ דברי ראבי"ה נכוני' וי"ל דזה ג"כ דעת הגהת סמ"ק וס"ל כרשב"א אף שלא הגיה שם בסי' רי"ד וכיון דאין לך מצה שלא יהיה בו גם כן מהחמץ ולכן אסור אא"כ יש ס':

והנה באמת מסתימת כל הפוסקים משמע דדינו כמין במינו וכן הוא בסי' תמ"ז דכתב תערובת יבש ביבש. ומ"א ריש סי' תמ"ב ולכן צ"ע:

ודע שבהגהת סמ"ק כתב דצריך לברר יפה יפה. והמגיה בתה"ד סי' ק"ד כתב בעיוני בעלמא יראה שיהיה בו ס'. אך המדקדק בדבריו דתה"ד כתב זה על חטין שאכלו עכברים. וכ"כ שם בפסקים סי' ק"מ. ואעפ"כ כתב ונפל שצריך להיות ס' ולא הביא דברי הסמ"ק מדגן שצמח רק לכתוב דלא קיי"ל בזה כסמ"ק דס"ל דקמח הוי יבש אבל הוא מיירי שאכילת עכברים דידוע שיוכל לשער בעיוני בעלמא אם יש שהיה כי העכברים עושים מן החטין פירורין. ולכן כתב שם לרקדו אבל לברור המלוחים ידוע שצריך בדיקה גדולה ואיש מבין שמכיר אותן כי כאשר נתייבש מה שצמח אז הצמיחה נופל ואינו ניכר וצריך בדיקה מעולה ודע דחטים המלוחים אפילו יאמרו מאה עדים שנקצרו בעת שלא ירדו גשמים וא"כ שמרו אותן מכל מים אף על פי כן הם חמץ גמור דמסתמא באו עליהם טל במחובר ונתחמצו ועיין בבאורי הגר"א בשם ירושלמי דעד אלות היום עדיין לחלוחית הטל קיים אע"ג שנמס מארבע שעות דאין סברא כלל שימצאו מעצמם וכ"כ בתשובת ר"ן סי' ל"ט בהדיא. וכן משמע מלשון כל הפוסקים שכתבו הדגן שצמח הוי חמץ גמור. וע' בסמ"ק ולא כתב שהוא ספק חמץ. ועוד וכי בדקו הקוצרים כל שבולת ושבולת שלא היה יבש כל צרכו בעת הקצירה ואף שראו אותה שבלים שעדיין הם ירוקים מעט וכי בדקו כל השדה ושמא אלו הנמצאים הוא מאבלין שכבר יבשו כל צרכן במחובר ונתחמץ במחובר וכל דברי האומרים כן ועוד סברות כרסיות הבל הוא ועכ"פ מידי ספק דאורייתא לא נפיק:

שאלה כ שנת תקס"ו שנתרבו גשמים והיה דוחק גדול לעניים שלא היה אפשר למצוא חטים כשרים

אם

כג העוסק בלישה יזהר שלא יהיה בעריבה שלשין בה שום גומא וחרי"ץ וסדק ויחליקם לעשותו יפה אבל לא ידביק עליו חתיכת נחשת במסמרים אלא ע"י היתוך וכן המרדה וכן אם עושה על השולחן מצות בלא סדין יזהר לסתום הגומות היטיב שלא יכנוס בו בצק ולא יעמיד העריבה על כר וכסת שמחמם אבל על בגד או עור מותר ויזהר לרחוץ ידיו ולנקותם היטיב עכ"פ לאחר שלש שיעור חימוץ וכן הכלים שלשין בו ירחצו היטיב לאחר שעשו בו ב' או ג' עיסות עד שלא יהיה מהתחלת הלישה יותר משיעור מיל וכן הסדינים שמכסין בו השולחנות די להחליף משיעור מיל לשיעור מיל והמדקדקין יותר ינוח ברכה על ראשם ומנהג חסידות הוא (שם):

כד וכן ישגיחו על עצים המגלגלין שיהיו נקיים ולהחליפם בזמן הנזכר וכן כלים המנקבין בהם (שם):

כה המגלגלים ישגיחו אם מודבק בידיהם עיסה שירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל ולא יעשו המצות כמין חיה או עוף או דג לפי ששוהין בעשייתן אבל כל מה שעושין במסרק אפי' אם הוא עשוי כעין צורה כיון שזה עושה שלא יתפח המצה מותר ומ"מ ימהר לעשותן ויש לעשות המצות רקיקין ולא עבה טפח ומ"מ יש מקומות שעושין אותם קצת עבה אך צריך ליזהר הרבה שלא יוציא מן התנור עד שתהיה נאפה יפה ושיהיה התנור מחומם הרבה שלא תבא לידי חימוץ (שם):

כו לאחר שעשו המצה יהיו נזהרים מאוד להוליכו בזריזות אל התנור ויזהיר להאופה שתיכף יניחנו בתנור שלאחר שנתחמם העיסה בידים יתחמץ מיד כשתהיה בפי התנור ששם החום גדול ולכן צריך שיושיט להאופה איש זריז ובעל תורה וירא שמים שיהיה נזהר בזה ויזהר מאוד שלא להחזיק המצה נגד פי התנור אפי' רגע (שם):

כז התנור ראוי לכל י"ש שקודם שיאפה יכשיר התנור כדין אעפ"י שאפו בו מצה כי מי יודע אם היו נזהרים ובפרט בעוה"ר שרובן אינם מן המהדרים ולכן יכשיר התנור כדין מחמץ למצה כמבואר בהל' הגעלה ויהיו הגחלים מהלכים ע"פ כולו ויהיה חם מאוד (ואני תמה אם התנור אינו מחומם הרבה שהרי יש מחמירין שלא יתן מצה במקום שכבר אפו בו מצה א' עיין בח"י וכ"ש בזה):

כח האופה יהיה נזהר שלא תתכפל המצה בתנור ושלא תגע אחת בחברתה שבמקום הכפל והנגיעה אינו שולט האש כ"כ ושלא יוציאנה עד שתהיה נאפת כ"כ עד שאם ישברנה לא יהיו החוטין נמשכין דאל"כ תתחמץ ובדיעבד שהוציא הט"ז וה"י אוסרין וא"ר כ' דאם החזיר מיד מותר וכ"ש אם יש לספק שמא אין נמשכין חוטין ומהר אוי להוציא מצה שנתכפלה במרדה אחרת אך לא נוהגין כן ומצה כפולה או נפוחה אוסרין אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרין וקודם פסח אין לאסור רק מקום הדבוק ונפוחה אין לחלק בין לפני פסח או תוך הפסח ולעולם כל המצה אסור ומ"מ בדיעבד שנגעו בו מצות כשהן לחין בתנור בדיעבד מותר וכ' בא"ר שכל הגאוני' אוסרים נפוחה זולת הט"ז שהפריז על המדה וקבלה בידם דלמעלה סמוך לקצה המצה וכן למטה מקרי קרום ואין לאסור אבל אם נפוחה אפי' שלא באמצע אלא בקצוות וניכר מבחוץ מחמת שעלה למעלה והנקב הוא כמו אגודל בינוני הן שניכר למעלה או למטה בזה יש לאסור אפי' התערובות וגם הכלים כשאין בו ס' יש לאסרו (וריבאייזין) לכתחלה יש לאסרו אך אם כבר נשתמשו בו יש להקל ודלא כח"י

אך

נשמת אדם

אם יש להתיר לאכול קטניות ומין רעציע שנתפשט המנהג בכל אשכנז וצרפת שלא לאכלם בפסח:

תשובה תחלה צריכין אנו לברר טורח האיסור מדברים הללו כי רבים חשבו שאינו אלא מנהג בעלמא. ולבבי לא כן ידמה כי המעיין ברמב"ם פ"א מה' ממרים שכתב דכל התקנות יש בהם עשה ול"ת ומה שהקשה הרמב"ן מהא דאמרי' ס' דרבנן לקולא תירץ המבי"ט דכך תקנו חכמים ע"ש דלא"מ עכ"פ לכ"ע כל תקנות שתקנו חז"ל הם כמו כל איסורי דרבנן וכתבו כל הפוסקים דכל ב"ד שבעיר יש להם דין ב"ד הגדול לתקן תקנות לגדור גדרים וא"כ יש לכל תקנות הקהל או ב"ד דין איסור דרבנן כדאיתא בי"ד פעמים הרבה והנה דין זה נחלק לג' דינים (א) אם הסכימו הצבור על איזה דבר לאסור לסייג ולגדר בזה לכ"ע לא מועיל שום התרה כדאיתא בי"ד סי' רכ"ח סעיף כ"ח. (ב) כשלא נעשה ע"פ הסכמת הצבור רק שנהגו יחידים בכך באיזה דבר לסייג גם לרשב"א ור"ן וריב"ש לא מהני התרה דהוי כאילו קיבל עליו כאיסור תורה ולרא"ש מהני התרה כדאיתא שם סי' רי"ד וכתב הפרי חדש דדוקא שמתחרטים כלם אבל לא מהני חרטת המיעוט ואפילו התירו לשמתחרטין אינו מותר. (ג) תקנה בעלמא שאינו לסייג ואפילו הוא לפרישות כתב הפרי חדש בא"ח סי' תל"ו דלכ"ע מהני התרה. ולפ"ז מסולק תמיהת הפ"ת שם שתמה על המחבר שסתם בסי' רי"ד דמהני התרה ובסי' רכ"ח כתב דלא מהני התרה והניח בתימה ולדידי לק"מ דבדבר שנעשה ע"פ הסכמת צבור דהוי כנעשה ע"פ ב"ד אין לו התרה משא"כ כשנהגו מעצמם בלא שום הסכמה ובזה מסולק ג"כ ראיית הפרי חדש שם מירושלמי שאמרו שם בבני בייסן דפריך בירושלמי דלהני התרה ומשני דרבי ס"ל כר"י דאסור לפרוש לים הגדול ומזה שביא ראיה לדעת רא"ש ולדידי אין כאן ראיה כלל דס"ד ירושלמי דנהגו כך משום פרישות וכפירוש רש"י בפרק מקום שנהגו משום כבוד שבת. ובזה לכ"ע מהני התרה כמ"ש הפ"ת ומשני דס"ל כר"י דאסור לפרוש. וא"כ הוי לסייג ולכן לא מהני התרה (ועיינתי בירושלמי פרק מקום שנהגו). לכאורה נראה שזה הוא כדאיתא בגמרא שלנו שם ולפ"ז בדבר שהוא לסייג לרא"ש צריך הרשה של כל בני העיר ואפילו באם יהיה אונס או חולי א"א להתיר בלא התרה ולרשב"א במקום חולי לא גזרו כלל כמו כל איסור דרבנן. וכדאיתא בסנהדרין כ"ה מכריז רבי ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום אנסין ופירש"י ותוס' בשביעית בזמה"ז ודוקא משום חיי נפש אבל משום דוחק בעלמא

אך בהנאה יש להתיר ואם היו שוכבות זו על זו אם נסתלק תיכף תלוי בפלוגתא של הט"ז וה"י וא"ל דינו ככפולה ואסורין (תס"א):

כט כל ז' ימי פסח אם רצה לאכול מצה אוכל לא רצה אינו אוכל רק שלא יאכל חמץ ויאכל בשר ופירות וכיוצא בו אבל לילה א' חייב כ"א מישראל לאכול מצה כדכתיב בערב תאכלו מצות וקבלו חז"ל שהוא מצות עשה אפי' בזה הזמן דאין שם פסח והו"א מדכתיב על מצות כו' וכיון דליכא פסח יהיה פטור נמי ממצה והודיענו הכתוב שזה מצוה לדורות ולכן ליל ראשונה וכן לדידן בליל ב' חייב כ"א מישראל לאכול לא פחות מכזית מצה וזו נקראת מצה של מצוה כיון שמצוה עלינו לאכלה וכל כזית הוא כחצי ביצה לפחות ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט ויש מחמירין להכניס הכזית לפיו בפעם אחת ולבלוע כשהוא מרוסק כזית כאחד ואם שהה מתחלת אכילה עד סופו בכדי אכילת ג' ביצים (דהיינו להחומרא) לא יצא (סי' תפ"ו):

ל כל אזהרות ושמירות הנזכרים בין בקצירה ובלישה ובאפייה אין חילוק בין המצות שאוכלין כל ימי הפסח או אלו שיוצאין בהם בלילה שהרי הכל הוא מחשש חימוץ ואמנם המצות שאוכלין בב' הלילות לצאת בו מצות בערב תאכלו מצות הם צריכים שימור יתירה לא משום חימוץ בלבד אלא שצריך שימור יתירה לשם מצות מצוה ולא סגי כשיודע בו שלא בא לידי שום חימוץ דכתיב ושמרתם את המצות וקבלו חז"ל דמצה זו היא שצריך שישמור לשם מצוה ולפחות צריך שישמור אותה משעה שמוליכין החטים לטחון דאז התקרבה למים דסתם רחיים הוא של מים ואז צריך לשמור והרבה פוסקים ס"ל דצריך שמירה משעת קצירה שתיכף משנקצר ישמרנה לשם מצה וזהו שקורין מצה שמורה ואף שמצד הדין א"צ שמירה זו אלא לכזית של חובה מ"מ נוהגין החרידים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרים משעת קצירה שיש כמה חששות מביאת מים על החיטים וגם לפעמים שמניחין לייבשן במחובר יותר מדאי מפני שאין להם פנאי לקצור וזו שקורין שמורה עכ"פ ממהרין לקצור בעוד שהם לחים קצת (סי' תנ"ג) ואדונינו הגר"א החמיר מאוד בזה שלא לאכול רק מה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח והיינו מטעם הזה ומכ"ש כשמוליכין החיטין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד שבמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא כדלעיל כלל קכ"ו:

לא ולכן כיון שצריכה כזית זו שימור לשם מצוה ראוי שכל מה שיעשה יאמר לשם מצות מצה אפי' בשאיבת המים ופשיטא הלישה והגלגול והאפיה בכלן יאמר לשם מצוה וצריך דוקא ישראל שהוא בן י"ג שנה או אשה בת י"ב שנה אבל קטן פסול וכן נכרי פסול אפי' בישראל עומד ע"ג אם לא שא"א בענין אחר דאז מותר בנכרי ע"י ישראל ע"ג (סי' ת"ס):

לב וראוי לכל ירא שמים שיהיה הוא בעצמו עומד על עשיית המצה וכ"ש במצות המצוה ולהזהירם ולזרזם וכן היו עושין גדולי ישראל הראשונים וגם בזמנינו (שם) וההמון טועים מאוד וחושבים שכל הזהירות והזריזות הוא רק למצה שמורה ולכן מקילין מאוד בשאר המצות וטועים הם שאין שום חילוק והפרש בשום דבר לכל הדינים וה' הטוב יכפר:

לג יש מהדרין ואופין מצה של מצוה בע"פ אחר חצות שהוא זמן הקרבת הפסח ואז בשעת

לישה

נשמת אדם

בעלמא אסור כדמשמע בבני ביישן דאע"ג דהוו עניים מ"מ לא התיר להם ר"י ואמר אל תטוש כו'. לפ"ז ה"ה המנהג שאכילת קטניות אנהגו שאנו מבני אשכנזים לא מיבעיא אם נעשה ע"י הסכמת צבור או גאוני ארץ שהיו בימים ההם דפשיטא דאסורא אלא אפילו אם לא נעשה בהסכמה כיון שנתפשט מנהג זה לא גרע ממנהג שהחמירו בנות ישראל על עצמן לספור ז"נ וכתב רש"ל בתשובה סי' ו' דאפילו לדעת הרא"ש א"א להתיר אא"כ יתחרטו כלם וה"נ בעינן שיתחרטו כל מדינות אשכנז ואם כן לכ"ע לא מהני התרה וקיימי באיסור דרבנן אלא אם כן אין לו מה יאכל דאז הוי חיי נפש אבל אם יש לו לאכול ד"א א"א להתיר כלל ואפילו במקום דהוי חיי נפש נ"ל יותר מסתבר להתיר קטניות דאין עושין ממנו קמח במדינתינו ולא אתי לאחלף אבל רעציע שקורין (טאטארקע) דדרך לעשות ממנו קמח ויש בו כל ג' טעמים שכתבו הפוסקים. אחד דהוי מידי דמדגן. ב' דיש בו גרעיני דגן. ג' דמחלף בקמח מה שאין כן בקטניות דלא מחלף ועוד דגלתי ס' שאם ירחו מבשלין גרויפין מן רעציע שיבשלו גם כן גרויפין מן ה' מיני דגן ומעולם לא שמעתי להתיר זה ושמעתי שבק"ק פורדא בשנת תקל"א ג"כ שהיה רעב גדול באשכנז הושיבו ב"ד והתירו בולבעס שקורין ערדעפיל כי באשכנז אין אוכלין ג"כ בולבעס כי שם עושין קמח מהם וגם התירו קטניות אבל לא מיני גרויפין ובאמת נ"ע דלפי מה שסתם בש"ע סי' רי"ז כדעת הרא"ש וכן כתב שם רמ"א דנוהגין כסברא ראשונה דמהני התרה ואם כן הוי דין דקטניות ככל דין נדר. וא"כ צריך עיון איך אפשר להתיר כמ"ש דהא בעינן שיתחרטו כולם כמו שכתב רש"ל ופ"ת ואף דרש"ל כתב בחומרת ז"נ שהוא לכלל ישראל אפשר דבזה ה"ה מדינה אם לא שנאמר דהיה תקנה ע"פ חכמי דור דבאמת לא מהני התרה אלא יש לו דין איסור דרבנן ובמקום דוחק לא גזרו או אפשר שביחידים קבלו זאת וקי"ל כרשב"א דהוי כאיסור תורה רק כך היה הקבלה דבמקום דוחק לא יצטרך התרה ולא יהיה שום איסור ויותר נראה דע"כ לקושית הרא"ש דהוי כנדר אלא בדבר שקבלו יחידים או עיר אחת אבל דבר שנתפשט הוי כתקנת צבור ואפשר שכן הוא חומרת בנות ישראל ואפילו יתחרט כל העולם לא מהני התרה ול"ע:

כא בח"א כלל קכ"א סי' י' כתבתי דעירוי אינו אוסר בפסח רק כדי קליפה וכמדומה לי שכן כתב הגאון בעל ח"ד אבל עכשיו ראיתי דאף על פי שמעיקר הדין הוא כן. מכל מקום יש להחמיר לאסור כולו לפי דקי"ל בכלי שני דבכל איסורין קיל"ן דכ"ם אינו מפליט ומבליע. אפילו

הכי

לישה יאמר כל פרורין שיפלו וכן בצק הנדבק בכלים יהיה הפקר כדי שיהיו מבוטלין קודם שיתחמצו דאחר שיתחמץ כיון שהוא לאחר זמן איסורו לא מהני ביטולו (תנ"ח):

לד אם נמצא גרעין של תבואה בתוך העיסה אם הוא קודם הפסח נוטל מן העיסה כדי נטילה אבל אם אפו מצה בפסח ונמצא הגרעין בעיסה אסורה כל העיסה דע"י הלישה מתמצה טעם הגרעין וע"י המים והלישה מתבלבל טעם המשהו בכל העיסה ואם נמצא בחתיכה מן העיסה ויש לתלות שמא לא היתה בעיסה אינו אסור רק אותה חתיכה ואם אי אפשר לתלות שנפלה עכשיו וע"כ היה קודם לזה אסור כל העיסה וכבר נתבאר דינו בכלל קכ"ב סי' ד' ה':

לה אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה בד"א כשגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשה מזה מצה יוצא דקנה בשינוי ודמים הוא חייב לו ומ"מ לא יברך עליו דהוי בוצע ברך ולכן אם הרבה אופים בתנור אחד יאמרו כל מי שיגיע לידו מצתי יהי' לו במתנה וכן כשטוחנן נכון לומר כן שמא יתחלף הקמח אבל יוצאין במצה שאולה (תנ"ד):

לו אין יוצאין בפת סובין ומורסנין אבל כ"ז שהכל מעורב הקמח והמורסנין יוצא ואם נטל המורסנין מתוכו וחזר לתוכו יש להסתפק וטוב לכתחלה שלא לעשות המצות שיוצאין בהם בלילה רחבה יותר מדאי שהרי נקרא לחם עוני (שם):

לז דין החלה אנו בקהלתנו נוהגין שאין נוטלין חלה מן העיסה רק אחר שנאפו ואז מניחין הכל בסל א' ונוטלין חלה כמבואר בחיבורי שערי צדק פרק

כלל קכט דין ערב פסח:

א כבר כתבנו לעיל כלל קכ"א דאסור לאכול חמץ רק עד שליש היום לפי גדלו ואח"כ אסור באכילה ומותר עוד בהנאה ולמכרו לנכרי שעה א' ואח"כ אסור מדרבנן אפי' בהנאה עד חצי היום לפי גדלו וקטנו ומחצי היום ולמעלה אסור בהנאה מדאורייתא וישרף החמץ בשעה חמישית ויבטל החמץ:

ב כשהיה בית המקדש קיים ביום שמביאין קרבן הוא לו יו"ט וכיון שבע"פ מחצות היום הוא זמן שחיטת הפסח שכ"א מישראל חייב בו ולכן היה יו"ט לכ"י שהיו אסורין במלאכה ולכן אף האידנא דליכא פסח כיון דדבר זה הוא מתקנת חכמים הכולל בב"מ וקיי"ל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ולכן אף עכשיו אסור במלאכה מחצות היום והעושה בו מלאכה משמתין אותו ואינו רואה סי' ברכה באותה מלאכה והמור בזה ע"פ משאר ע"ש ועי"ט אפי' להפוסקים דס"ל דבכל ע"ש ועי"ט אסור במלאכה ממנחה גדולה ולמעלה מ"מ אין משמתין אותו (סי' תס"ח):

ג בד"א כשעושה מלאכה להשתכר אפי' בחנם והוא מלאכה גמורה כגון לתפור בגדים ממש אבל מותר לתקן כליו ליום טוב וכל מה שמותר בחוה"מ כ"ש דמותר בע"פ (וע' בכל' חה"מ) ויש מתירין לתקן בגדי חבירו לי"ט בחנם ובלבד שלא יעשה מלאכה גמורה אפי' לצורך י"ט ומותר לכתוב ספרים דרך לימודו אבל לאחרים אפילו בחנם אסור (שם ובח"י):

ד יש מקומות שקבלו עליהם שלא לעשות מלאכה בע"פ אפי' קודם חצות היום וא"כ חלה

על

נשמת אדם

הכי כתב רמ"א בסי' תמ"ז דראוי להחמיר ומשמע לאסור את כולו וכדעת רשב"א בי"ד סי' ס"ח ע"ש בפ"ת. ואם כן ה"נ בעירוי הרי כתב מהרש"ל ודרישה עיין ש"ך ק"ה דדעת ר"ת לאסור את כולו וגם שהש"ך השיג עליהם כתב במנ"י כלל ל"ג ס"ק ד' דמבואר בהגהת אשרי פרק השוכר את הפועלים דלר"ת אוסר כולו ושכן משמע בר"ן. ואם כן בודאי יש לאסור בפסח כולו אם לא בהפסד גדול כנלע"ד:

שאלה כב שנמצא עיסה ברחיים בדופני התיבה שהקמח הנטחן מונח בתוכו ובעל ריחיים אמר שזיעה באה מחום הטחינה ומאויר הקר ונעשה עיסה מה דינו:

תשובה בסי' תס"ו כתב בש"ע הדין שנתלחלחה מזיעת החומה דמותר ויש אוסרים ותמה המ"א שהדרכה רוב אוסרים ובאמת כן משמע בטור להדיא והפ"ח תמה על הרא"ש שכתב דלמה אינו מדמה לזיעת אדם וס"ל לפ"ח דמה שכתב הרוקח וזיעת אדם ועל זה כתב אע"פ שאין מכשיר מכל מקום מחמיץ קאי גם על זיעת אדם ונראה לי דגם רוקח מודה בזיעת אדם דאינו מחמיץ שאינו מתולדת מים כלל כדאיתא להדיא מכשירין פרק ו' מ"ה תולדות למים כו' תולדות לדם ובמשנה ו' אלו מטמאין ומכשירין ובמשנה ז' לא מטמאין ולא מכשירין הזיעה כו' משמע שאינו נקרא כלל משקה אלא שהיא תולדה בפני עצמה. וכמו שכתב הב"ח וסט"ז לענין צואת תרנגולים. וכן משמע ברמב"ם פרק י' מהלכות ט"א שכתב הלכה ב' תולדות המים כו' כל אלו היוצאין מן האדם משקין הן כו' אבל מי רגלי בהמה כו' הרי כמי פירות כו'. ובהלכה ג' הדם היוצא עם הליחה ועם הרעי ודם השחין ותמצית הבשר כל אלו אינן מתטמאין ולא מכשירין אלא הרי הן כשאר מי פירות ובהלכה ז' הזיעה והליחה סרוחה הרעי כו' כל אלו אינן חשובין משקה ולא מתטמאין ולא מכשירין ע"כ הרי שבהלכה ג' אע"פ שאין מתטמאין ולא מכשירין כתב שהם כמי פירות ובזיעה כתב סתם אינן חשובין משקה מוכח דס"ל כב"ח דהוי תולדה לעצמו ודלא כפ"ח בסי' תס"ז שחולק על הב"ח בצואת התרנגולים דס"ל דהוי כמי פירות דליתא. והמעיין בתוספתא שהביא הב"ח עיינתי בגוף התוספתא שכן כתב במי רגלי בהמה דהוי כמי פירות וכמו שכתב ברמב"ם וס"ל לרוקח דהא דתני במשנה ד' הזיעה זה קאי דוקא על זיעת אדם דאפילו אם בא מים ונכנסו המים בגופו מ"מ כיון שנתעכב המים מגופו מה שנכנס בגופו נהפך לבשר עצמו וכאילו לא היה מים מעולם אבל זיעת בתים אע"ג שנתייבש כבר מ"מ באה מהמים שהיה בו נתעורר לצאת וזהו טעמו כמו בבשר יבש שהביא הטור בשמו שכתב דמחמיץ אע"ג שכבר נתייבש בתוכו

על זרעם אחריהם נ"כ וא"א להתיר להם וכ' רמ"א שכן נהגו במקומו ומ"מ נהגו שהחייטין והספרים והכובסין וי"א גם רצענין מתחילין ועושין עד הצות ובשאר אומנות אם התחילו מקודם והוא לצורך מועד עושין עד חצות אבל האחרונים כתבו שלא ראו מקום שנהגו איסור עד חצות ולכן לא אאריך בדין הולך ממקום שעושין למקום שאין עושין שבכל מדינתינו עושין והרוצה לעיין יעיין בסימן תס"ה ואם אין לו מה יאכל מותר לעשות אף אחר חצות דאין לך צורך מועד יותר מזה (ח"י ס"ק י"א והוא בכלל מה שכתב המ"א דכל מה שמותר בחה"מ כ"ש בע"פ)

ה הזבל שבחצר לא יוציאנו אלא יסלקנו לצדדים אא"כ נתרבה בחצר ואין מושיבין בתחלה תרנגולת על ביצים ואם כבר ישבה על הביצים וברחה מחזירין אותה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה ולעת הצורך מותר להושיב גם בתחלה (א"ר) גורפין במגרפה הזבל מתחת רגלי הבהמה ומשליכין אותו לאשפה (שם):

ו יש אוסרין לעשות מלאכה אפי' ע"י נכרי ויש מתירין וכן נוהגין (שם):

ז לספר עצמו ע"י נכרי יש אוסרין לפי שע"כ הישראל המסתפר צריך להטות ראשו ומסייע לו וה"ז דומה כאילו הישראל עושה (ע' מ"א ס"ק י"ג ונ"ל לפי מה שכתב רמ"א סי' שכ"ח להתיר שאלת המגבעת ועי"ש בט"ז אבל הש"ך בי"ד סי' קנ"א בנה"כ כ' דדוקא בגילוח פיאות שייך דין מסייע אבל לא באיסורי שבת וא"כ כ"ש בע"פ ובפרט שגם הח"י מתיר) ונ"ל דיש להקל אבל ודאי דישראל אסור לספר לנכרי ונטילת צפרנים אסור חצות לאחר ומ"מ אם שכח ליטלן קודם חצות מותר ליטלן (א"ר שהרי יש מתירין אפי' בחה"מ שם):

ח אע"פ שבחה"מ אסור להביא כלים מבית האומן אא"כ לצורך המועד אבל בע"פ מותר אפי' אינם לצורך המועד (שם):

ט ע"פ שחל בשבת בודקין ליל י"ג ומבערין ביום ו' בשעה ה' כמו בכל ע"פ ומברכין על הבדיקה ומבטלין בלילה בזמן הבדיקה וכן בשבת לאחר שאכל וא"צ לבטל ביום ו' בשעת שריפת החמץ (סי' תמ"ד):

י אין מבשלין בשבת זה דייסא והם שעורים או חיטין כתושין וכן אנו עושין המולייתא מקמחין שקורין (לאקשין וקיגל) שהרי החמץ דבוק בקדרות ואסור לקנחן שלא לצורך השבת ואם עבר ועשה משום מצות ביעור חמץ מותר לקנחו באצבע ולהדיחו ואח"כ ינער המפות שאכל בהם ויטמין כל כלי החמץ ואם נשאר פת יכול ליתן לנכרי ואם הוא עיר שאסור להוציא יתן לו דבר מועט שיוכל לאכלו וכן בכל פעם יתן לו דבר מועט ובלבד שלא יתנו לתוך ידו כמבואר בהל' שבת כלל ס"ב ואם אין שם נכרי ליתן לו יכפה עליו כלי עד מוצאי י"ט כמבואר לעיל כלל קי"ח ונ"ל דבודאי מותר ג"כ להאכילה לבהמה או להשליכה לבית הכסא דבזה נ"כ מבער החמץ (שם) ואם שכח למכור חמצו שיש לו בחדר מיוחד יתן לנכרי בשבת במתנה וימסור לו המפתח שיקנה עי"ז החדר והחמץ אם א"א במתנה ימכור לו אפי' בשבת דלא הוי כמקח וממכר כיון שאינו עושה רק להנצל מאיסור חמץ ואם אין לו נכרי לכבד הבית יכבד הישראל בבגד (א"ר שם):

יא ע"פ שחל בשבת ושכח להפריש חלה בע"ש מלחם המין שאפה לשבת אסור לאכול ממנו אע"ג דבחלת חו"ל אוכל ואח"כ מפריש הכא כיון שצריך לבער החמץ נמצא אכל טבל למפרע וגם א"א ליתן במתנה לנכרי שמא יאכלנו (מ"א סי' תק"ו) ומצאתי בספר קרבן נתנאל

שכ'

נשמת אדם

ע"מ חוזר וניעור בזה הרה קושי' הפ"ח בסי' תס"ז בסעיף ט"ז. ולפי זה ה"ה הכותל של עץ כיון שהיו בו מים במחובר אע"ג שכבר נתייבש חוזר וניעור דהמים אינן חוזרין להיות כגוף האילן רק שגורם לאילן שיגדל כמבואר בפ"ח שער מיעוט פירות פ"ד כיון שאינו יונק מקרקע ולכן אף שנתייבש חוזר וניעור. ואמנם במכשירין פ"ד משנה י' בתוי"ט ד"ה ר"ש כתב בשם ר"ש דמים היוצאים מעצים לאו הוי כמי פירות ושלא כמ"א שנסתפק בזה ואפי' אם תמצא לומר דבמחובר חוזר המים להיות כפרי ודומה לאדם ממש. ומכל מקום ודאי שכל כותל יבוא עליו מים ואז אינו נהפך. ולפי זה במתכות שהזיע וכן זכוכית החלונות דידוע אפי' אם יקנחו אותם עד שלא ישאר בו שום לחלוחית מחמת האויר הקר שמבחוץ הוא מזיע בפנים מחמת חום הבית זה לא נחשב למשקה כלל כיון שלא נבלע בו מים מעולם. ולפי זה להרא"ש דמדמה זיעת בתים לזיעת אדם. ואם כן לא הוי אפילו מי פירות אלא תולדה לעצמו. ומה שכתב בח"י דדומה לרוק עכברים דכתב בסמ"ק דהוי מי פירות נ"ל דלא דמי שהרי רוק של אדם הוי משקה ודומה למי רגלי אדם דהוי משקה ומי רגלי בהמה הוי מי פירות מה שאין כן זיעת אדם דהוי תולדה לעצמו אם כן הכי נמי זיעת בתים. ולפי זה בנ"ד זה שנדבק בתיבה תלוי בפלוגתא דרוקח ורא"ש דלרא"ש מותר לגמרי ולרוקח דינו כמים ממש. ולכן אני תמה על הפ"ח שכתב בזיעת בתים דלא הוי אפי' מי פירות ובצואת התרנגולים כתב דהוי מי פירות. אך כל זה אם ידעי' בודאי שנתערב בקמח מן הבצק שנתלחלח מן הזיעה. אך כיון דהוא ספק אם נתפרך לפירורין ולא רקדוהו תיכף לאחר הטחינה היה לנו להחמיר כדעת האוסרין שהרי כמה חומרות אנו מחמירין בפסח. אך יש לומר אפי' אם בודאי נתערב פירורין בקמח יועיל הריקוד אפילו אחר שנתייבש כמו שכתב הח"י בסי' תס"ו ס"ק י"ג בשם הדרישה דהיכא דאיכא לספק אם נתלחלח ממי פירות וכה"ג או מדברים המחמיצים יש להקל לאכלו בפסח אף אם נתייבש מטעם ס"ס שמא ממי פירות נתלחלחו ואת"ל מדברים אחרים נתחמץ דלמא נתערבו בו כלום עכ"ל. וא"כ הו"ל ספק דפלוגתא דלהרא"ש אינו מחמיץ לגמרי. ובא"ר כתב שכן כתב בספר המרכל ובפרט שבודאי יש ס' נגד מה שנתערב: וא"כ במקום דאיכא דחק יש להקל לטחון אפי' לכתחלה אבל במקום שאינו דחק יש לטחון דוקא תלי חבית בפע' א' שאז אינן חמים כ"כ ולא יוצא בצק וכן אמרו הטוחנים בקיאים:

שב' ז"ל לא נהירא פסק המ"א דכדאי הם שפסקו לקולא להפריש חלה בשבת וליתן לכהן קטן או לגדול שטבל לקריו ואף לכהן טמא דיוכל לבטלה ברוב כו' ואי ליכא כהן אוכל והולד וישייר פחות מכזית ויכפה עליו כלי עד מו"ט כמו שאר חמץ שנשאר אם אין לו נכרי בסי' תמ"ד סק"ה ולפסק המ"א קשה הא מפקיע מחלה בידים כנ"ל לפסק הלכה עב"ל הק"נ (ע"ש בינה דף ט' ברה"ם) :

יב הבכורים חייבין להתענות ובסעודת ברית או פה"ב נהגו כאן ק"ק ווילנא להקל והמ"א כ' דבמדינותינו נוהגין להחמיר ואם חל ע"פ בשבת יתענו ביום ה' והאחרוני' שאם יאכל ביום אינו תאב לאכול מתענה כדי שיאכל מצה לתאבון ובכור הבא אחר נפלים מתענה :

יג אסור לאכול מצה בע"פ אבל בליל י"ד וכ"ש לפניו מותר מדינא אך יש נוהגים שלא לאכול אפי' מר"ח (מ"י) והאוכל מצה בע"פ כאילו בא על ארוסתו קודם שבירך ז' ברכות וכן קודם אכילת מצה מברכין ז' ברכות ואפי' קטן וקטנה היודע מענין י"מ אסור ליתן לו מצה לאכול ואפי' מצה מפוררת והזר ולשה ביין ושמן והזר ואפה אסור לאכול די"א דיוצאין בו אבל מפוררת ומבושל שקורין (מלז בריי"א) או (קניידליך) מותר לאכול דאין זה לחם כלל לב"ע וה"ה (קרעמזיל) המטוגנים ולענין ברכה עיין בהל' ברכות כלל נ"ד (תע"א) :

יד ודוקא קודם שעה עשירית אבל משעה עשירית ולמעלה אפי' (קניידליך) וכיוצא בו אסור כדי שיאכל מצה לתאבון אבל מותר לאכול מעט פירות ובשר ודגים וגם בכ"ז יזהר שלא ימלא כריסו מהם (שם) :

כלל קל. דין הסדר בליל פסח (מסי' תע"ב עד סי' ת"פ) :

א כבר כתבנו שכ"א מישראל חייב לאכול מצה המשומרת לשם מצוה בליל פסח מן התורה ולכתחלה המצוה שיאכל כזית מאותו מצה שמברכין עליו המוציא ועמו כזית שמברכין עליו על אכילת מצה דהיינו מן המצה הפרוסה ואח"כ כזית שאוכל עם המרור שכורכין כריכה ואח"כ אפיקומן והטעם לאלו ג' זיתים שכזית א' הוא משום מצת מצוה וזה מה"ת אפי' בזמה"ז כדכתיב בערב תאכלו מצות וכזית של כריכה הוא דיש מחלוקת במה שכ' בפסח על מצות מרורים יאכלוהו דרבנן סברי דר"ל שיאכל עם הפסח מצה וגם מרור מצה בפ"ע ומרור בפ"ע והלל סובר דר"ל שיאכל שניהם עם הפסח ולכן מתחלה אנו עושין כדברי רבנן ואוכלין מצה בפ"ע ומרור בפ"ע ואח"כ זכר למקדש כהלל אנו אוכלין שניהם ביחד וכזית אפיקומן הוא במקום פסח שנאכל באחרונה ולכן אוכלין כזית אפיקומן באחרונה (תע"ג) ושיעור כזית הוא כחצי ביצה וחולה יכול לסמוך על הפוסקים שהוא כשליש ביצה אם א"א לו לאכול כחצי ביצה (תפ"ו) והנשבע שלא לאכול מצה סתם וא"כ כיון שחל על מצה הרשות חל נמי על מצות מצוה וצריך להתיר השבועה ואם פירש שלא יאכל בליל פסח הוי שבועת שוא ולוקה ואוכל ואם אמר קונם אכילת מצה צריך להתיר נדרו (תפ"ס) :

ב מי שאינו יכול ללעוס המצה מותר לשתות במים מעט עד שיתרכך קצת ובלבד שלא יהיה נמחה לגמרי אבל לא ישרה ביין שמבטל טעם המצה ומ"מ מי שאינו יכול לאכול כשנשרה במים מותר לשרות ביין או שאר משקין ודוקא לזקן או חולה או שא"א לו כלל לאכול בלא"ה
אבל

נשמת אדם

כג בש"ע סי' תס"ו ספק דאם כבר נתייבש אסור דהרקדה לא מועלת דמפרך . והנה הדבר מלוי מאד אבל עניים המקבלים לדקה . ונ"ל דיש למלוא תקנה ע"פ מה שכתב הח"י בשם הדריסה וז"ל ואם אין ידוע ממה נתלחלח הספק יש לאכלו בפסח אף אם נתייבש נעשה ס"ס ספק מי פירות ואת"ל ממים נתייבש שמא לא נפל לתוכו כלום עכ"ל . וכתב באליהו זוטא ומיהו עיקר הדין של הדריסה צ"ע . והנה ודאי דאין דעתו מה שהגיה דבריו בצ"ע מטעם דרמ"א אוסר באכילה בס"ס דהכבר תירצו האחרונים אלא כוונתו במה שכתב ס' מי פירות אדרבה זו גריעותא דאף דלא נתחמץ ע"י מים אבל כשילוש עם מים אם כן אדרבה הוי מ"פ עם מים וממהר להחמיץ ואע"פ שכבר נתייבש כמ"ש הב"י בסי' תנ"ג . וגם מה שכתב ואת"ל ממים שמא לא נפל לתוכו כלום אינו מובן לכאורה שהרי אנו רואין שנתייבש בכמה מקומות ומטלטלין הספק ממקום למקום דהוי ספק הרגיל דמסתמא נפרך לתוך הקמח ומכ"ש אם רקדו והו"ל לחלק באיזה ענין . ונ"ל דאין כוונתו אם לא לתוך השק דבזה אין ספק כמו שכתבתי דהוי ספק הרגיל אלא דכוונתו שהרי אין אנו צריכין לדון על הקמח שבשק אם בא לתוכו או לא שהרי ודאי שבא לכאן אלא דאנו דנין על כל מצה ומצה שיאכל בפסח . ע"ז אמר שמא לא בא למצה זו כלום דאפי' להסוברין דקמח הוי לח מ"מ אינו כלח ממש דהא אמרי' בכל משהו ומשהו יש בו משהו אבל בקמח ודאי אינו כן אף שמתערב יפה אבל ודאי לא כלח ממש והנה האחרונים מחולקים אם פירור נקרא לח או יבש והנה בודאי ל"ש לומר על פירור שיש בו ממש שיהא נחשב כלח אך פלוגתא בפירור קטן מאוד שיוצא ע"י נקבי נפה בזה שייך לומר דהוי כלח כמ"ש הח"י נגד סיכין ואע"ג דאינו דומה ממש דסיכין ודאי עדיף מ"מ מסתברא דדוקא בזה פליגי למעט המגזוקת והנה למאן דס"ל דגם פרור נקרא לח . ע' בא"ז בשם כמה גדולים וכן נראה דעת הפ"ח . אם כן ודאי מותר אף כשנתייבש דקו' הפ"ת אך למאן דס"ל דהוי כיבש ואם כן חוזר וניעור ולכן נ"ל כשנתלחלח ודאי ממים ונתייבש ירקדו הקמח אע"ג דהרקדה לא מהני שהרי נפרך מ"מ מהני שלא ניחוש שנתערב פירור גדול ומכל מצה ישברו חתיכה ויאכל קודם פסח כדין יבש כמ"ש המ"א בשם רש"ל בסי' תכ"ט אלא דשם דלא נולד שום ספק בקמח לכן מהני שיאכל מן הקמח דהוי ס"ס שמא לא בא שום דבר לקמח ואת"ל בא שמא נאכל אבל בכה"ג שבא ודאי לקמח לכן אנו דנין רק על המצות וא"כ יש ג' ספיקות ספק לא בא לכאן כלום ואת"ל בא שמא הלכה כאותן הגדולים דגם זה נקרא לח וא"כ אינו חו"נ ואת"ל כאותן הגדולים

אבל שאר ב"א אף דיעבד אינו יוצא בשרוי ביין או שאר משקין וכ"ש ברותחין ואפי' שרה רק בכלי ב' שהרי י"א דכלי ב' מבשל וכ"ש בבשול דאין יוצאין בו כלל וכן מותר לאכול מצה מפוררת אף שהיא כקמח ומברכין עליו המוציא ובלבד שיאכל כזית (סי' תס"א) :

ג כ"א מישראל חייב לאכול כזית מרור בב' לילות ראשונות והוא מ"ע מדרבנן בזמה"ז שאין לנו פסח וצריך לדקדק בזה שיאכל לא פחות מכזית דכל דבר שמצוותו לאכול אינו פחות מכזית ומצוה בחזרת ואם אין לו חזרת יחזור אחר א' א' כפי הסדר השנוי במשנה דהיינו חזרת עולשין תמכא חרחבינא מרור אך כיון שאין אנו בקיאין בירקות אלו בשמותם ולכן המרור הנהוג במדינתינו הוא (חריין) והוא תמכא שנזכר במשנה ואמנם האוכל אותו כשהוא שלם כמעט הוא סכנה ואין בו מצוה שמחמת חריפות הוא מזיק גדול וגם א"א לאכלו כזית בפעם א' ולכן צריך לפררו על (ריבאייזן) ולהעמידו מגולה כך דאז מפיג חריפותו והגר"א הנהיג שלא לפרר אותו קודם ביאתו מבה"כ כדי שלא יפיג כל הטעם דאז אינו יוצא או שיפרר ביום ויניח בכלי ויכסה הכלי עד התחלת הסדר ואו יפזר אותו על קערה ועי"ז יפיג חריפותו (ע' גנ"א) ואז ימעך אותו וישער שיהיה כזית ויכול לאוכלו בטוב וכן כשיעשה כריכת מצה ומרור צריך שיאכל כזית שהרי אנו אוכלין מספק שמא צריך לאכול מצה ומרור ביחד כהלל ואין אכילה פחות מכזית ומי שחושש לאכול (חריין) שמא יזיק לו יוכל לסמוך על הח"צ שמעיד שהירק שקורין (סייפסאלאטן) הוא חזרת שנזכר במשנה וכן שמעתי מהמשולחים הבאים מארץ הקדושה ואמרו ששם אוכלין (סאלאטן) למרור רק שאמרו ששם הם עלין גדולין והשרש גדול ואין תימה כי במדינתינו עדיין הם תחלת הצמיחה ולכן העלין קטנים וכ"כ הח"י ששמע מלועז א' ואע"ג דאינו מר כלל לא איכפת לן (וז"ל א"ח ולא צריך דמיסדר אמריתא דהא מליס בחזרת ומאי הסא דתס כו' ובירושלמי התיבון הרי חזרת אינו קרוי מרור אלא מתוק ר' חייא בר' הושעיא כל עלמו אינו תלוי אלא בחזרת) וכן הוא בגמ' דילן דף ל"ט והלבוש כ' שהוא (זערזיך) בלשון (סולין) ועכ"פ צריך תמיד למעך ההלל שיהיה בעלין כזית בלא שום הלל ביניהם (וכחריין) לא יקח אלא מן הגבעול האמצעי שבראשי העלין אבל לא יקח מן השרשים המתפצלים דאין יוצאין אלא בקלח ולא בשרשים ויזהר שלא ישרה אותו מעת לעת במים דהוי כבוש ואין יוצאין בכבוש ואם אין לו כאלו הירקות אך שאוכל דברים מרים לא יברך עליהם דאין מצוה אלא מה שנקרא מרור בלשון תורה ואם בלע המרור ולא לעס אינו יוצא דטעם מרור בעינן אבל בלע מצה יצא דאע"ג דגם במצה בעינן טעם מצה ולכן אינו יוצא במצה מבושלת שאני התם דכיון דבשלה אין במצה גופא טעם מצה אבל כשבלע המצה אע"ג שהוא אינו מרגיש טעם מצה בפיו מ"מ המצה לא אבד שמה וטעמה אבל במרור צריך שיטעו' בפיו ג"כ טעם ולכן לא יצא (תע"ג ותע"ס) :

ד החרוסת עושין מאגוזים ושקידים והתפוחים (לימריגד ואינגבר) ויהיה עב זכר לטיט ובשעה שצריך לטבול בו המרור ישפוך לתוכו יין או חומץ שיהיה רך וראוי לטיבול אם חל בשבת לא ישפוך היין להחרוסת אלא ישנה שיתן החרוסת לתוך המשקה :

ה הירקות לטיבול א' נוהגין בכל אשכנזים ליקח העלין מן (פעטערזיליע) בלשון (פולין פעטרעסקע) ומה שלוקחין לטיבול בצל כיון שאין להם ירק נוהגין כן :

ו נוהגין להניח על הקערה ביצה וזרוע וצריך לצלותן מעי"ט ואם שכח וצלאן בי"ט צריך לאכול הזרוע בי"ט א' אבל לא בלילה שאין אוכלין צלי בלילה אבל הביצה מותר לאכול בלילה

נשמת אדם

הגדולים דנקרא יבש כיון שאכלו כבר קודם פסח הנו תנינן שכבר נאכל וכתועלת לעשות ג' ספיקות נפי שבא"ז הביא בשם תוי"ט דבב' ספיקות לא שרינן לאכילה מסברא זו שמא הוא לח . ולכן מלינו תקנת אפי' למאן דס"ל דהוי יבש ולא מהני שהוכל בסתם איזה מלות שכבר כתבתי דאין אנו דנין על כולן ביחד רק אנו דנין על כל מלה ומלה בפ"ע וכן אם הספק שמא נתלחלח מזיעת החום י"ל ג' ספיקות שמא לא בא לכאן את"ל בא שמא הנ' כרה"ש שזיעת החום הוא תולדה נעלמו עיין בב"א סי' כ"א ואת"ל כהאוסרין דהוי מי פירות שמא כל' כרי"ף ורמב"ם דמ"פ אפי' עם מים אינו ממהר להחמיץ וגם כל הספיקות הנ"ל אם הוא כלח או יבש וכן בשתנת עכברים שמא לא בא ושמא נשתנת עכברים נשאר מים ואת"ל מ"פ שמא כל' כרי"ף ורמב"ם וכל הספיקות הנ"ל ואם נמלא קודם הפייס ירקד הקמח כמו שכתבתי ואם אפה כבר בלא הרקדה מ"מ י"ל כל הספיקות הנ"ל וכ"ז דוקא במקום הפ"מ או עני בשעת הדחק . ועכ"ז יקחו מלות אחרות לב' לילות :

שאלה כג בפסח חתכו זנגוויל בסכין של המן ודכו אותו במכודה ואחר כך דכו במדוכה זו בשמים ונתנו אותם לתבשיל :

תשובה כמ"א בסי' תנ"א ס"ק ל"א כתב שלא כדין עושה שחותכין זנגוויל בסכין של בשר ודוכין במדוכין וא"כ נעשה המדוכה של בשר וא"כ שוחקין בשמים בתוכו ונותנים לחלב ואם כן הדבר מבואר דאסור . אך האחרונים סקשו על המ"א דהריפות אין לו מעלה רק שמוליא הגוף כולו אבל אינו מבליע בכולו ואם כן אע"ג דהזנגוויל הוליא כל הטעם מהסכין מכל מקום לא נבלע במדוכה רק טעם ואם כן המדוכה הוא טעם א' והמדוכה בבשמים טעם ב'. ועדיין כול היתרי . והביאו ראיה לזה מש"ך בי"ד סי' קכ"ב דכתב דאם בשלו ד"ת בקדרה של בשר ב"י ואחר מע"ל מבישל הבשר בישלו בו חלב . אע"ג שהוא תוך מע"ל של החריף מותר והכ"ק הא החריף הוליא כל טעם בשר וחוזר ונבלע בקדרה . אע"כ דחשבי' לזה לנ"ט בר נ"ט . דהיינו הבשר לחריף והחריף לקדרה ועדיין היתר . ול"נ דאין ראיה זו מכרעת . חדא שהרי בנו של הש"ך בנקה"כ . משיג ע"ז ואוסר באמת . והאורח מישור חתר לתרץ דברי הש"ך . ואעפ"כ הניח בצ"ע למעשה . כי כן משמע מהאו"ה גופא שהביא הש"ך שם . ועוד מנ"ל הא דמוליא ואינו מבליע . אדרבה מלינו דיש דברים שמבליעים אבל אינם מוליאים . כדמלינו במליחה דאין מליחה לבפליט

בלילה וצריך שיהיה מעט בשר על הזרוע דאם לא כן אין זה תבשיל ומנהג זה הוא זכר לב׳ תבשילין שהיו אוכלין במקדש בליל זה א׳ קרבן חגיגה וא׳ קרבן פסח ובחרו בביצה דבלשון תרגום היא ביעא ור"ל דבעי רחמנא ופרקינן ודע עלי המעשה שזורקין הזרוע והוא ביזוי מצוה ומצוה להניחו למחר לתוך הצלי שצולין לי"ט ואוכלין אותו :

ז כזית מרור שאוכל בפ"ע צריך לטבול בחרוסת כולו אבל לא יאכל החרוסת עם דמרור רק ינער החרוסת מעליו כדי שלא יבטל החרוסה טעם של דמרור והכריכה נוהגין שאין טובלין אותו בחרוסת אבל נכון לנהוג כהפוסקים לדטביל כיון שאנו עושין מספק כהלל והלל היה מטביל בודאי בחרוסת :

ח צריך ליזהר שלא יאמר לצלות זרוע לפסח די"א דאפי׳ בדיעבד אסור ולא זרוע בלבד אלא אפי׳ על שאר בשר בבהמה י"א דאסור אפי׳ בדיעבד אם אמר בלה"ק בשר זה לפסח דנראה כאילו דקדישו לקרבן פסח אבל מותר לומר בשר זה על פסח (מש"כ סמ"א בל"א מותר לא ידעתי מה איסור יש בלה"ק וצ"ע) ומ"מ אם אינו בשר גדי וטלה מותר בדיעבד שהרי הפסח אינו בא אלא מגדי וטלה וכ"מ לכתחלה יזהר אפי׳ על בשר עוף (סס"ט) :

ט יש מקומות שאוכלין צלי בליל פסח ואנו בני אשכנז מקומות שאין אוכלין צלי בב׳ לילות האלו אפי׳ צלי קדר ואפי׳ בשלו ואח"כ צלאו גזרה שלא יאמרו שהוא בשר פסח ואוכלין קדשים בחוץ ואפי׳ בשר עגל או עוף כל דבר שטעון שחיטה אבל דגים וביצים צלוין מותר ויש אוכלין ביצים בליל הסדר זכר לחורבן שהיו מקריבין פסח ועכשיו בטל אבל אין בזה שום מצוה ודלא כההמון שחושבים זה למצוה ומכח זה ממלאים כריסם עד שאוכלין אפיקומן על אכילה גסה ולכן צריך אדם לידע בנפשו :

י כ"א מישראל חייב לשתות ד׳ כוסות מדרבנן בשני הלילות וצריך שיחזיק הכוס לכחות רביעית וצריך לשתות בפעם א׳ לכחות רובו של כוס ואפי׳ הוא גדול שהרי החיוב הוא לשתות כוס ואפי׳ מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו לקיים ד׳ כוסות ויכול למזוג היין במים או שישתה מה שהוא המר מדינה או יין צמוקים וחייב למכור כסותו או להשכיר את עצמו בשביל ד׳ כוסות והכוסות צריכין הדחה ושטיפה וכל מה שצריך כוס של ברכת המזון (כמבואר בהל׳ ברכות כלל מ"ו) ומ"מ אם הם נקיים א"צ שטיפה והדחה בין כוס לכוס אלא סגי בשטיפת כוס הא׳ (תע"ג) :

יא כ"א מישראל מחויב מן התורה לספר יציאת מצרים בליל א׳ מדאורייתא ובליל ב׳ מדרבנן והיא מצוה נוכפת על כל שאר לילות שהרי בכל לילה חייב להזכיר יציאת מצרים אבל בלילה זה חייב לספר המעשה וכמו שנסדר בהגדה ולכן אמר ר"ג כל שלא אמר ג׳ דברים אלו ר"ל הטעם של ג׳ דברים אלו שהם פסח מצה ומרור לא יצא ואם אין בידו הגדה יאמר בהומש פרשיות של יציאת מצרים וסומא חייב בהגדה וכשיגיע למצה זו או מרור זה יאמר רק מצה שאנו אוכלין כו׳ וכן מרור שאנו אוכלין כו׳ (הע"ג וכח"י) ול"נ כיון שצריך להגביה יכול לומר מצה זו ומרור זה :

יב כל המצות הנוהגות בב׳ לילות אלו שהם ד׳ כוסות ומצה ומרור וסיפור יציאת מצרים א׳ אנשים וא׳ נשים חייבין (כך משמע מלשון סש"ע דחייבות אף בהגדה. ומלשון הטור משמע דפטורות מכ׳ נשים

נשמת אדם

להפליט מכלי אבל מבליע • וכן בית הסחיטה בסי׳ י"ו וכש"ך ס"ק י"ז דמבליע בסכין ואינו מפליט • ובאו"ה כלל כ"ה בסי׳ צ"א לענין עירוי • ודעת א"ז בשם מהר"ח דמבליע ואינו מפליט • ובאו"ה כלל י"ב דין ו׳ הביאו בח"י סי׳ תמ"ז ס"ק נ"ט בבוסר דנחשב כרותח להבליע וגם להפליט וא"כ ה"נ כיון דמפליט כ"ש דמבליע ואפי׳ בכלי שכרי בסי׳ ק"ב סעיף י׳ כ׳ דכלי פולט בלא רוטב כמ"ש הט"ז והש"ך שם • כיון דאין נו פליטה מגופו ואם כן כ"ש דמבליע בלא רוטב ע"י חריפות ודוחקא שכרי עדיף מהוס ע"י אש דשם אינו אוסר רק כ"ק • ובהריף לכ"ע כדי נטילה • ואם כן כיון יהזנגוויל בולא כל הטעם וכשדך אותו במכתשת הבליע כל הטעם במכתשת ואחר כך כשדך בו בשמים הוזר ומפליט כל הטעם ועוד כ"ל דאין ראיה מש"ך הכ"ל כלל דשם בביטול אע"ג יכתריף הוציא כל הטעם של בשר וחזר ונתן כל הטעם בקדרה מ"מ כבר נתלם הטעם הרבה • אע"ג דאין כלי שיש במה שבתוכו ס׳ מ"מ איכא בודאי שלשים ויותר ואם כן כשחזר בקדרה ובלעה מביטול שהריף לא בלע רק טעם קלוש וכשחוזר פולט להלב בודאי איכא ס׳ נגד טעם הבשר. מאח"כ במדוכה שנבלע מן הזנגוויל ידוע שחתיכת זנגוויל הוא קטן ובלע גבה מן הסכין וכ"ז נבלע במדוכה ואחר כך כשדך מעט זנגוויל בלע כל מה שנבלע במדוכה . ולכן נ"ל דבנ"ת הוא כמו שכתב המ"א . אף דלכתחלה ודאי אסור . מ"מ בדיעבד אם שמו התבלין בקדרה מותר • כיון דבגא"ה יש פוסקים דלא מקרי חריף רק חלתית ואפי׳ לגון כתב בהגהת סמ"ג בס"י רי"ג בשם ר׳ יחיאל דלא הוי חריף וגם יש פוסקים דטעם לגון שחתכו בסכין הוא דוקא כשמגונית קרוש על הסכין וגם י"א דוקא בכלי ב"י כמ"ש בפ"ח סימן נ"ו • ואם כן יש להתיר בדיעבד . וכ"ל דלכן דקדק המ"א לכתוב שלא כדין עושין דר"ל דלכתחלה ודאי אסור . ועוד דאפי׳ את"ל דהמ"א ס"ל נ"כ דהוי נ"ט בר נ"ט • מ"מ ודאי אינו נכון דאסור לעשות נ"ט לכתחלה משא"כ בחמץ דעכ"פ משהו איכא וגם לא"ם לומר נ"ט בר נ"ט וכדמוכח להדיא במ"א סי׳ תמ"ז ס"ק ל"ז לכ"ע אסרו ומ"ם בסי׳ תכ"א ס"ק ל"ה בריב הייזין נ"ל דר"ל דאם מפרר עליו בע"פ מצה וא"כ צריך ס׳ נגד הפירור • ואם מפרר תריץ צריך ס׳ נגד כל כריב הייזין כנלע"ד :

שאלה כד בענין ס׳ נתחמצה שכתב המ"א סי׳ תס"ז סס"ק ט׳ דלא הוי ס׳ כיצד ראוי לנהוג :

תשובה בש"ך בי"ד סס"י ל"ז צ׳ דבכפ"מ לא אוכפת לן בחסרון ידיעה . ועוד דאפשר בזמנ"ז אין אדם בעולם שיוכל להבחין זה והוי ס׳ גמור כמ"ש באחרונים וכ"ב פ"ב

נ"ס

נשים חייבות בד׳ כוסות ובכל המצות הנוהגות בלילה זה כגון מצה ומרור משמע דוקא באלו ולמעוטי הגדה וכן משמע לאחרים בפסחים דף ק"ח ע"ב בתוס׳ ד"ה שאף הן ע"ש אבל א"א לומר כן דנהי דפטורות מה"ת כיון דהוי מ"ע שהזמ"ג מכל מקום כיון דמחוייבות בד׳ כוסות וקיי"ל דאם שתאן שלא על הסדר לא יצא כדאי׳ בגמ׳ שם וכש"ע וא"כ ע"כ חייבות בהגדה כדי שתאמרנה על הסדר וכ"כ תוס׳ להדיא בסוכה ל"ח ד"ה מי שהיה וא"כ מש"כ הטור כגון מצה ומרור ר"ל כמו מצה ומרור ולכן צריך להזכיר ב"ב שלא יזלזלו בכל זה ובפרט באכילת מרור שמזלזלין בו מאוד וגם צריך להודיע להם בלשון שמבינים עכ"פ טעם של פסח מצה ומרור כדי שיקיימו מצוה זו וגם שישמעו קידוש וברכת אשר גאלנו ויכוין להוציאם) (תע"ב) :

יג אכילת מצה והכריכה ואפיקומן וד׳ כוסות צריך לאכול ולשתות בהסיבה דהיינו שיטה עצמו על צד שמאלו כשהוא מיסב ואין חילוק בין שהוא איטר או לא לעולם יסב בשמאל של כל אדם ואם אכל בלא הסיבה וכן בשני כוסות הראשונות יחזור ויאכל וישתה בהסיבה אבל בשני כוסות אחרונות דאסור להוסיף על הכוסות יסמוך על הפוסקים דס"ל דיצא בזמה"ז כיון שאין דרכינו בכך ונ"ל דה ה באפיקומן דהא אסור לאכול ב׳ פעמים אפיקומן (סס) :

יד אחר כל האכילה אוכלין כזית מצה המשומרת והיא נקראת אפיקומן ולכתחלה יאכל ב׳ זיתים א׳ זכר לפסח וא׳ להגיגה וצריך שיזהר באכילתו שלא ימלא כריסו בסעודה שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה שהאפיקומן אנו אוכלין זכר לפסח שנאכל באחרונה ואסור לאכול הפסח על אכילה גסה ואסור לאכול ולשתות אחר אכילת אפיקומן חוץ מן הכוסות שמחוייב לשתות ואחר ד׳ כוסות אסור לשתות ג"כ שאר משקין המשכרין מפני שחייב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה והיישינן שמא ישתכר (ע׳ ח"י סי׳ תפ"א) אבל (נאקריץ ועפיל טרלנק וטיי) וכיוצא בו מותר ואם צמא הרבה אחר אפיקומן מותר לשתות (ע׳ ח"י סי׳ תע"ס) ויזהר לאכלו קודם חצות שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם הצות ולא יאכל אותו בב׳ מקומות או אפי׳ בבית א׳ בב׳ שלחנות דומיא דפסח דכתיב בבית א׳ יאכל ואם ישן באמצע אכילתו והקיץ אינו חוזר לאכול אבל אם ישן בסעודה קודם שאכל אפיקומן לא הוי הפסק :

טו אם שכח לאכול האפיקומן אם נזכר קודם ברכת המזון אע"פ שכבר נטל מים אחרונים או שאמר הב לן ונברך מותר לאכול בלא ברכת המוציא (ע׳ לעיל הלכות ברכות כלל מ"ד) דאתכא דרחמנא סמכינן ולא חשיב היסח הדעת שלנו לכלום כיון דמחוייב לאכול ואם כבר בירך בהמ"ז אם נזכר קודם שבירך על הכוס בפה"ג יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך ברהמ"ז ויברך על הכוס ואם לא נזכר עד אחר שבירך על הכוס אם אינו נזהר בכל השנה לברך ברהמ"ז על הכוס יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל אפיקומן ויברך ברהמ"ז שנית בלא כוס אבל אם נזהר תמיד לברך על הכוס אזי יצטרך לשתות עוד כוס והוי כמוסיף על הכוסות לכן לא יחזור לאכול ויסמוך על אכילת מצה שאכל מקודם אבל אם לא היה לו אלא כזית מצה המשומרת משעת קצירה ולא אכל ממנה מקודם אפי׳ לא נזכר עד אחר שגמר כל הסדר יטול ידיו ויאכל אותו כזית ויחזור ויברך על הכוס אע"פ שהוא מוסיף על הכוסות וא"צ לחזור ולומר הלל דאע"פ שלא שתאן כסדר יצא דסדרן אינו מעכב (ח"י בשם תשובת כרא"ם דלא כמ"א) ואם נאבד האפיקומן יאכל כזית אחר ממצה שמורה (תע"ג) :

טז אם אין לו אלא ד׳ מצות שמורות יקח ב׳ בלילה א׳ וב׳ ללילה ב׳ ואם אין לו אלא ג׳ אם יכפיק לו ללילה א׳ בא׳ יעשה הכל בלילה א׳ מן א׳ ויניח ב׳ ללילה ב׳ משום לחם משנה

נשמת אדם

א"ר סי׳ תס"ז סס"ק כ"ב דמדברי הטור משמע דהוי ספק • וכ"כ המ"ו בתשובת נודע ביהודה דמדברי רי"ף ורא"ש משמע דהוי ספק (וכ"ל דמשמע לו כן מדכתב הרי"ף והביאו הרא"ש בפ׳ כל שעה סי׳ כ"ה נפל גתא דשמואל ומר עוקבא) וכיון דלא איפסקא הלכתא עבדינן להומרא כמר עוקבא הו"ל ס׳ דאורייתא (ר"ל דלמר עוקבא ברהויין להתבקעות הוי חמץ ולשמואל דוקא נתבקעו ממש) אבל אי איפסקא בביטולא כיון דאיסור משהו מדרבנן הו"ל ס׳ דרבנן . ועוד שכבר הוכחתי בחיבורי בינת אדם בשער רוב והזקה בסי׳ י׳ וסי׳ ל"ח דלדעת רוב פוסקים לא מחזק עד מזמן לזמן אם כן עכ"פ באיסור משהו בהפסד גדול יש להתיר :

שאלה כה חמן שנתערב קודם פסח רק שלא נודע לו עד בלילה מי אמרינן חוזר וניעור כיון דקיי"ל דכל זמן שלא נודע התערובות ל"ש ביטול כדאיתא בי"ד סימן ק"ט :

תשובה נ"ל כיון שסתמו כל הפוסקים ולא נמצא לא בראשונים ואחרונים שדברו בזה רק כתבו סתם דאינו חוזר וניעור סתמו כפירושו דאין חילוק בין נודע ללא נודע דלעולם מותר ולכן צריכין אנו לחלק בין חו"כ זה להו"כ דשאר איסורין דצריכין אנו להבין מה שכתב רמ"א דנוהגין בתערובות לא בלא דאינו חו"כ ולא מצאתי טעם לזה לחלק בין לח ליבש ועוד שכרי אפי׳ בשאר איסורין קיי"ל בסימן נ"ט דחוזר וניעור ולמה נקיל בחמץ • ונ"ל ע"פ מה שכתב הש"ך בסי׳ נ"ד הטעם לחלק בין נ"ט בר נ"ט דהו"א לאיסורין דכיון דקלוש טעמא כ"כ אינו ראוי שיחול עליו שם דהו"א משא"כ בשאר איסורין דשמו עליו • ולפ"ז נכן בשאר איסורין אמרינן דחו"כ דאע"ג דכבר נתבטל כיון שעכשיו נפל עוד איסור ונתעורר האיסור הראשון ומצא מין את מינו וניעור אבל הכא בקלוש טעמו כ"כ ונתבטל כבר ולא נתוסף עליו שום איסור רק הזמן גורם האיסור והרי כבר נקלש כ"כ עד שאין ראוי שיחול עליו שם הדם איסור חמץ ואפי׳ להסוברין דנ"ט בר נ"ט אפילו קודם פסח אסור דשמו עליו אפי׳ קודם פסח שאני התם דעכ"פ יש כאן טעם אלא שהוא קלוש אבל כשנתבטל בס׳ גרע טפי דאפי׳ טעם קלוש אין כאן ולפ"ז כיון דטעמא משום שאין ראוי שיחול עליו שם אדם • אם כן מ"ם נודע קודם פסח או לא נודע דהא אפי׳ לא נודע עכ"פ אין כאן טעם כלל ולא נתוסף עליו שום איסור רק הזמן גורם ואין דבר שיחול עליו בשם הת"ו מצאתי להגאון בעל ת"ד שכתב נמי להתיר אפי׳ בלא נודע :

שאלה כו העושים יין צמוקים כדי לעשות מראה ונבע לייץ

משנה ואם לא יספיק לו א׳ יקח א׳ והצי ללילה א׳ ויספיק לו א׳ וחצי ללילה ב׳ די״א דלעולם בלילה ש״פ סגי בא׳ ומחצה משום דבעינן מה דרכו של עני בפרוסה ואם אין לו אלא ב׳ זיתים יקח ללילה א׳ ויברך על אכילת מצה על זית א׳ ואחר יניח לאפיקומן ואם אין לו אלא זית א׳ יברך המוציא על אלו שאינו משומר כלל ולא יברך ברכת אכילת מצה ויברך על מרור ויאכל הכריכה ג״כ עם מצה שאינה משומרת ואחר כל אכילתו יברך על אפיקומן על אכילת מצה וכפסק הש״ע ונ״ל דזה מיירי דוקא בענין שאין יוצאין בשאר מצות כלל שאינו משומר כלל משום מצה אפי׳ משעת טחינה אבל אם משומר משעת טחינה כסתם מצות שלנו רק שאינו משומר משעת קצירה יעשה כמש״כ הט״ז דיברך על הכזית שמורה המוציא וגם אכילת מצה והכריכה ואפיקומן יאכל משאר המצות וע׳ בנ״א וחולה שאין יכול לאכול אלא כזית א׳ של מצה יאכל מקודם כל מאכלו בלא המוציא ואח״כ יטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה על הכזית אבל אם אין לו ג״כ יין א״כ צריך לקדש תחלה על הפת ואח״כ יאכל (תפ״ב):

יז אם אין לו יין לכוסות יקח מה שהוא חמר מדינה אע״פ שאינו אלא בימי הפסח כגון מי דבש ואם גם זה אין לו יקח (נאקרין או יאגדע קוואס מ״א) ואם אין לו שום כוסות מקדש על הפת ומברך המוציא ובוצע דהיינו שפורס תחלה את האמצעית ונוטל החצי לאפיקומן וגומר הקידוש ומברך על אכילת מצה ואוכל ואח״כ מטבל טיבול א׳ ואומר מה נשתנה וכל הגדה עד גאל ישראל ומברך ברהמ״ז ואומר הלל בלא התימה לפי שזה נתקן על הכוס אבל ברכת אשר גאלנו הוא במקום שעשה ניסים (כ״כ רוקח בסי׳ רפ״ג וכנראה ג״כ פ״ח) ולפ״ז ה״ה בחולה שאינו יכול לאכול לא מצה ולא ד׳ כוסות מ״מ מברך אשר גאלנו (וכמ״א כתב טעם מלכו) ונ״ל דלא יאמר תיבות לאכול בו מצה ומרור רק והגיענו הלילה הזה בן ה׳ אלהינו יגיענו כו׳ ואם יש לו כוס א׳ יקח אותו לקידוש ואם יש לו ב׳ יקח אותו לברהמ״ז (סי׳ תפ״ג):

יח נהגו להדר בליל פסח לברך בזימון כדי לענות כשיאמר בהלל הודו יהיו שנים עונים ומ״מ בדיעבד אף אשתו וב״ב מצטרפים ויענו אחריו ואם הם ג׳ יאמר א׳ הודו וב׳ עונים ואם שנים יאמרו שניהם הודו וכשיש בבית א׳ ד׳ ב״א הולך לאחר אכילתו להצטרף בבית חבירו עם ב׳ וצריך זה ליזהר שלא יאכל האפיקומן בביתו דאז אסור לאכול ולשתות בבית חבירו ואינו מצטרף שם וגם אסור לברך ברהמ״ז אלא במקום שאכל וגם אסור לאכול שם עוד הפעם אפיקומן שהרי אינו נאכל בב׳ מקומות ולכן לא יאכל כאן אפיקומן אלא על שלחן חבירו שיברך שם ברהמ״ז (וסת״י כ׳ דמסר״ל מפרלג קורא הגר על מנהג זה שהרי אין חיוב לברך דוקא בזימון ולכן משבח כעללנים שאין יולאין מפתח ביתם):

יט אם יש אנשים או נשים בבית אחד שאינם יודעים לעשות הסדר או אפילו ב׳ או ג׳ בתים יכול אחר לעשות להם דהיינו לאחר שעשה הסדר בביתו אכל וברך ברכת המזון הולך לבית אחר ועושה קידוש בשבילם והם ישתו ואומר הגדה לפניהם עד גאל ישראל ואז הם שותים כוס שני ואוכלין מצה ומרור ואוכלין כל צרכיהם אבל הוא אסור לאכול ולשתות עמהם שהרי כבר אכל אפיקומן בביתו ואפילו אם לא אכל אפיקומן בביתו מ״מ לכתחלה י״א דאפילו שאר מצות אינן נכון לאכול בב׳ מקומות ואח״כ יברכו ברהמ״ז ואם

נשמת אדם

אינם

ליין שמגניס אותו על נייר של נוקער כנזוע (בנא״ב) כידוע מותר לשתות אותו בפסח:

תשובה נריך להקור להאומנין במה נלבע הנייר כי לענ״ד נלבע במין עץ שנקרא ברוזעליע ובזה לא ידעתי אם חימוץ אך שאומרים שיש לחוש שמערבין יי״ש עם הברוזעליע בשעת בישול: וא״כ נ״ל דאסור לשתות ואע״ג דמחמת הנוקער הדבוק בנייר אין לחוש דבלא״ס אין בנוקער כ״כ חומרא ועוד דהוי לא בלא ונתבטל קודם פסח מ״מ נבע החמץ שבתוכו לא בטל כמ״ש המ״א בסי׳ תמ״ב ובנ״י בי״ד סס״י קל״ד בשם תשובת רשב״א דדבר שנעשה לחזותא באיסור שהאי אסור דהוי כממשו של איסור ואע״ג דכתב הפ״ח בסי׳ ק״ב דבדרבנן קי״ל חזותא לאו מילתא היינו דווקא בדש תבוסס אבל משהו בפסח דאסור כל ספק ודינו כדאורייתא. אע״ג דמשהו מדרבנן כמ״ש הכו״פ שם בסי׳ ק״ב ועוד כמ״ש שם בכו״פ דחזותא הוי כמו דעביד לטעמא דעכ״פ משהו איכא ולכן נ״ל דאסור לשתותו רק יפהנו לאחר פסח:

שאלה כז אחד אפה מצות קודם פסח ולאחר שאפה איזה עיגות: מצא חטים במצות וגוש הפורה לרקד הקמח הנשאר והמצות שכבר אפה לא יאכל אלא ביום דשמא נמצא בהדרה בפסחה והבעה״ב לא נזכר בזה ופירר המצות ומצא בעיגולים חטים:

תשובה ירא״ה פשוט דתלינן במלוי כיון דידענו שהיה בקמח חטים וכמ״ש א״מ ו בב״ב לענין חטה שנמצא בדבש כמו שכתבנו בשמו בסי׳ כ״ט וא״כ ה״נ וכיון שהעיסה לא נתחמצה כ״ש החטה וא״כ כבר נאפה החטה בתנור ואפוים לא יבא לידי חימוץ כדאיתא בגמרא אך לפי מה שכתב הרמב״ם בפ״ה הל׳ ה׳ ככרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו אין מבשלין את הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא שמחמיץ כשמבשלין אותו כו׳ אבל קמח קלי אסור שמא לא קלוהו יפה ויבא לידי חימוץ עכ״ל והה הלכה ג׳ אין קולין כו׳ אבל מבשלין את הפת ואת הקמח הקלוי ע״כ. וכתב המ״מ דס״ל לרמב״ם דמה שאמרו בגמרא אפוי שבשלו קאמרי׳ דלא בא לידי חימוץ דהיינו פת גמור או קמח קלי ר״ל שנקלה בהיותו קמח אבל אם קנה החיטים אין קמח שלהם מותר לבשלו ע״כ ולדבריו נ״ל דמ״ש דה״ה קמח קלי אסור ר״ל קמח שנעשה מקלי דהיינו כמ״ש בהלכה כרמל שמהבהבין כו׳ . ולכן דקדק בהל׳ ג׳ וכתב הקמח הקלוי ר״ל קמח שנעשה מן קלי (וע״ש בפ״ת דאפילו בקמח קלוי רבו האוסרין כן דעת רש״י דמפרש דרבא מתו ליה בהסיבה פרש״י קמחא דאבשונא ר״ל קמח שקלו אותו כמ״ש הח״י ובזה מבואר שמ״א אם נתנו קמח שקלו אות במאכל

אינם יודעים יקרא עמהם מלה במלה ואח״כ ילך לבית השני ושלישי ועושה להם כסדר הזה ואח״כ הולך לביתו וגומר ההלל ושותה כוס ד׳ ואח״כ ילך לבתיהם ויגמור עמהם הלל או אם ירצה גומר הכל בביתו ואח״כ הולך לבתים אחרים או אם ירצה עושה הסדר תחלה בבית אחרים ואינו אוכל עמהם ואח״כ הולך לביתו ועושה הסדר (תפ״ד):

הסדר בקצרה

(א) יכין מושבו מבע״י כפי יכלתו במצעות נאות ויהיו הכוסות שטופות ומודחות מבע״י (ודינם כדין כוס של ברהמ״ז כמבואר לעיל בהל׳ ברכות ויהיה הכוס שלם ומחזיק עכ״פ רביעית ואם אינו מחזיק רביעית לא יצא) כדי שתיכף כשיבא מבהכ״נ יעשה הסדר כדי שלא ישנו התינוקות כדי שישאלו מה נשתנה ותהיה הקערה סדורה לפניו דהיינו שיניח בקערה ג׳ מצות ויכסה אות׳ במכסה כמו בשבת וי״ט אך מה שנוהגין לכרוך המצו׳ ומניחין המטפחות בין מצה למצה הוא מנהג בורות ועליהם הזרוע מימין וביצה משמאל מרור לברכה באמצע חרוכת תחת הזרוע כרפס תחת הביצה מרור לכריכה באמצע וסדר זה אינו מעכב ומי המלח יניח על השלחן ומי המלח יעשה מבע״י ואם שכח יתן המים תחלה ואח״כ יתן לתוכו מלח: (ב) תיכף בביאתו מבהכ״נ מנהגנו ללבוש (קיטל) ואבל אינו לובש ומ״מ הלובש ג״כ לא הפסיד אח״ז ימזוג הכוסות ואם יש לו משרת המשרתת ימזוג להראות חירות:

קדש (ג) קודם שיקדש יזהיר לכל ב״ב זכרים ונקבות שישתו מן הכוסות עכ״פ רוב רביעית בפ״א בלא שום הפסק ויש שמקמצין וכועסים על המשרתים אם שותין הרבה ועתידים ליתן הדין כי הוא מכשילם ומונעם מן המצוה ואם הפסיק בשתיה בכדי שתיית רביעית בשני כוסות ראשונות יחזור וישתה ובשתי אחרונות לא ישתה ואם שהה בין שתיה לשתיה כשיעור אכילת פרס יעולם יחזור וישתה כוס אחר לא יקדש עד שתחשך דהיינו צאת הכוכבים ואז יקדש כמש״נ בהגדה ואם חל בשבת אומר ויכולו ואם חל במ״ש אומר יקנה״ז אם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה דכיון דההבדלה צריך כוס קבוע נראה כמוסיף על הכוסות ולכן ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואח״כ יבדיל ואם לא נזכר עד אמצע הסעודה יבדיל בתוך הסעודה ויברך בפה״ג אם לא היה דעתו לשתות יין בתוך הסעודה ואם שכח עד אחר ברהמ״ז יאמר הלל והבדלה על כוס ד׳ כיון דא״א בענין אחר (מ״א וח״י) וא״צ ליטול ידיו קודם קידוש אם לא שאין ידיו נקיות ירחוץ מעט וקודם שיקדש יכוין שרוצה לקיים מצות קידוש וגם לקיים מצות ד׳ כוסות שכוס של קידוש היא א׳ מד׳ כוסות ויש נוהגין לומר הריני מוכן לקדש ולקיים מצות ד׳ כוסות רק שצריכין ליזהר שלא יאמרו זה לאחר קידוש שהרי בירך על הכוס בפה״ג אלא דוקא קודם קידוש וקודם הגדה יכוין או יאמר לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים:

ורחץ (ד) לאחר שקידש יטול ידיו דמדינא כל דבר שטיבולו במשקה צריך נט״י ואע״ג דבזמן הזה אין נוהגין כן רק מי שנוהג בפורשות מ״מ בליל פסח נוהגין ליטול כדין נטילה בלא ברכה כדי לעשות היכר לתינוקות כדי שישאלו:

נשמת אדם

כרפס

במאכל אם אוסרין בדיעבד כיון דרש״י ורמב״ם מתירין ונכן שהמיר עכ״פ במצה כיון שהמצה מפסקת אבל בכרמל שנזכר בגמרא לאיסור בודאי אסור דבזה ליכא מאן דמתיר ואפילו בקמח שקלו כתב הח״י דהאשר דמותר רק להשהותו או ניכנות כיון דרבו האוסרים וא״כ כ״ש בחטה שנמצאת במצה דהוי דומיא דכרמל דאפילו אם אותו בעין היה ראוי לאסור . אך י״ל דזה דוקא בכרמל שמהבהבת שא כו נאפה יפה רק בהבהוב אבל בחטה זו שנאפה יפה י״ל דבכ״ע מותר שהרי גם המצה נאפה וכ״ש החטה זו . אך י״ל לפי ספיקו של מ״א כיון דהמצה מפסקת . א״כ י״ל כ״ש בחטה זו כיון דהמצה מפסקת הייסינן שמא לא נאפה יפה ודומיא דמצה כפולה דנוהגינן לאיסור . ולכן נ״ל דדינו כשאר חטה אך יש להכניס זה בכלל ספק שמא נאפה בבר ולא בא לידי חימוץ ובמקום שיש עוד ספק יש להתיר מטעם ס״ס כנלע״ד:

שאלה כח חבית של שכר שהיתוהו יפה ולא הגעילו ונתנו לתוכו דבש שקורין מעד בגוזן ועמד בתוכו קודם פסח איזה ימים ונזכר שלא הגעיל:

תשובה רמ״א הביא דעת המרדכי וז״ל המרדכי שטעם השכר בטל בס׳ קודם הפסח ואינו חוזר וניעור ואין להחמיר לשער בכל החבית משום דלא ידעינן כמה נפיק מיניה דהאי ככא דהתירא בלע הלכך משערים כפי מה שהיא פוגעת ובטל בס׳ ועוד דכל הנבלע בכלי הוי נטל״פ גם שכר ביין הוי נטל״פ ע״כ ל ותמה הח״י שהרי קף שנבלע בו בשר דהוי ודאי היתרא בלע ואפ״ה צריך ס׳ נגד כל הכף ועל טעם ב׳ כתב המ״א דלדידן נטל״פ אסור ולכן כתב דהיין דהוי נטל״ת אפי׳ היה הכלי ב״י מותר ובלבד שעירה קודם פסח ונכני אחר ובדבש אם היה הכלי ב״י לא מהני מה שעירה קודם פסח דכולם מערבין . והנה דברי המ״א שכתב דבדבש אם היה הכלי ב״י אסור הוא תמוה שהרי ע״כ לא נעשה הכוס עד שיעבור מעל״ע ואז הוי נטל״פ וכיון שעירה ממנו קודם פסח וא״כ נתבטל וא״כ מ״מ אם היה הכלי ב״י או אב״י ונ״ל דסמך עצמו אמה שכתב בסי׳ תמ״ז ואפשר שרמז זה דמה שכתב בסי׳ תמ״ז סעיף ס׳ או דר״ל דנתן לתוכו דבש שבשלו רותח דאז כשהוא ב״י אסור וכשיטת הש״ך בי״ד דאין ס׳ בכלי נגד הקיפה ונ״ל דזהו כוונת המרדכי במה שכתב דכל הנבלע בכלי הוי נטל״פ ולא כתב דשם כלי אב״י אלא דכללא כייל דאפילו ודאי ב״י מ״מ הבליעה הוא לפגם דכיון דלא נעשה כגום עד אחר מעל״ל וא״כ הוי נטל״פ וכמתירין נטל״פ א״ל לערות נכלי של פסח ולדידן צריך לערות לכלי של פסח וגענין שמיכת הח״י נ״ל דאין נדמות כלל לבשר וחלב דהתם בא הבליעה מחלב לבשר ותיכף נעשה נבלה משא״כ לענין חמץ דהוי נ״ט בר נ״ט וכוונת המרדכי כיון שהיין אינו מקבל טעם מחמץ גופא

רק

כרפס (ס) אח"ז יטול (פעטרזייל סקורין פעטערסקע) או ירק אחד וטובל במי המלח ומברך בפה"א ואם נדלו הירק בכלי בבית כמו שנוהגין שנוטעין בצלים בכלי בבית אזי לא יברך בפה"א רק שהכל :

יחץ (ו) אח"ז יקח המצה האמצעית וישברנה לב' חלקים דהיינו חלק א' גדול והב' קטן ממנו והחלק הגדול יניח תחת המפה לאפיקומן ויהיו נזהרין שיכרוך האפיקומן במטפחות שלא כבסו (בקראכמעל) כי הכרים מסתמא מכובסים (בקראכמעל) בנהוג והחלק הקטן יחזיר לקערה ויהיה מגולה כל זמן אמירת הגדה רק כשמגיע לוהיא שעמדה לאבותינו אז נוטלין הכוס בידו ואז יכסה המצה ואח"כ יגלה אותו עד שיגיע ללפיכך ואז נוטל הכוס ומכסה המצה :

מגיד (ז) אח"ז יגביה הקערה ונוהגין שכל ב"ב מגביהין הקערה ולפעמים שאשתו נדה ואז מתביישת או שבאים לידי שחוק ולכן יותר נכון שלעולם לא תגביה אשתו הקערה כמו שנוהגין כמה גדולים ויאמר הא לחמא עניא מוזגין כוס ב' כדי שישאל התינוק מה נשתנה אם אין שם תינוק ישאל בנו או חברו או אפי' אשתו ואז יאמר עבדים היינו והנכון כמו שנוהגין היראים לפרש ההגדה בלשון (אשכנז) או בלשון שמבינים שהרי גם נשים חייבות בכל המצות ובאמירת הגדה ולכן חיוב שגם השרתת תשב אצל השולחן ותשמע כל הגדה ואם צריכה לצאת לחוץ לבשל עכ"פ מחויבת לשמוע הקידוש ולכשיגיע לר' גמליאל אומר כל שלא כו' תכנוס ותשמע עד לאחר שתיית כוס ב' שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ונוהגין שגם קוראין אותם שתשמע העשרה מכות שהביא על המצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקב"ה בשביל ישראל וכשיגיע למצה זו צריך להגביה המצה להראותה למסובין ויש שנושקין אותה כדי לחבב המצוה בעיניהם וכן כשיגיע למרור זה אבל כשיאמר פסח שהיו אבותינו כו' לא יגביה וכשיגיע ללפיכך מגביה כ"א כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל ואז יכסה הפת וישתה כוס ב' וכבר נתפשט המנהג שמברכין על כוס וכוס ברכה ראשונה אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק על כוס ד' :

רחצה (ח) יטול ידיו כדין נט"י לאכילה ויברך :

מוציא מצה (ט) לפי שבי"ט צריך לחם משנה אך ברכת אכילת מצה צריך דוקא בפרוסה שהרי נקראת לחם עוני ומה דרכו של עני בפרוסה לכן מניחין הפרוסה בין ב' השלימות ולוקח שלשתן בידו ומברך המוציא ועל אכילת מצה ואח"כ מניח השלישית בקערה ובוצע מהעליונה ומהפרוסה מכל א' כזית ויאכל בהסיבה ב' הזיתים ביחד ואם א"א לאכול שניהם ביחד יאכל של המוציא תחלה ואח"כ מהפרוסה ולכתחלה ירסק היטיב השני הזיתי' או הזית בפיו ויבלעם בבת א' ואם קשה לו לבלוע יאכל מעט מעט רק שלא ישהה כבדי אכילת פרס מתחלת אכילת הכזית עד סוף אכילת הכזית :

מרור (י) אח"ז ירכך החרוסת דהיינו שישפוך לתוכו יין או חומץ כדי שיהא ראוי לטבול בו ויקח כזית מרור וכבר כתבתי שיפרר אותו מקודם כדי שיפיג טעמו קצת אבל לא יניח להפיג כל טעמו ויטבלנו בחרוסת וינערנו ממנו דאל"כ יבטל טעם המרור ויברך על אכילת מרור וצריך שילעוס המרור שיטעום הטעם המר אבל אם בלע ולא לעסו לא יצא אבל מצה אע"פ שלא לעסה יצא והמרור לא יהיה כבוש מע"ל אפי' במים :

כורך

נשמת אדם

רק ממה שקיבל הכלי דהוי נ"ט בר נ"ט לא מפעריקן הכלי רק באומד יפה וכמו שכת' בעל העיטור הביאו הט"ז ג"כ סס"י תמ"ו וז"ל הטור כתב בעל העיטור דוקא חמץ דאיתא בעיניה אבל גיעול היורה מדופנו של כלי לענין דבש ושמן של נכרים בפסח כו' בטל הוא וכתב הט"ז שבעה"ע אזיל לשיטתו דכתב בי"ד הביאו הטור בסי' צ"ג דיש במה שבתוך הכלי ס' והב"י שם לא מסתבר ליה שיחלוק עם כל הפוסקים אלא דס"ל לבעה"ע כשיטת ראב"ד דלא מפעריקן בכולה אלא במה דנפיק מיניה וכ"כ הב"י בא"ח סימן הנ"ל על דברי בעה"ע דס"ל דלא דמי חמץ לשאר איסורין דפליטת הכלים אוסרת דשאר איסורין פליטת הכלי אוסרת בשעת איסורו אבל חמץ דכי בלע בזמן היתרא הוא הילכך מאחר שאינו בעין אינו חשוב ובטל ועי"ל דסבר כלים אב"י גם לענין דשם חמץ וה"נ נטל"פ קודם פסח דמותר אפילו לדברי האוסרין נטל"פ בפסח משום דפגם זה תחלת נתינת טעמו היה קודם פסח עכ"ל הב"י וזהו עצמו דברי המרדכי דס"ל דאע"ג דדברים שנתבשלו בכלי ב"י קודם פסח אסור משום דלא קיי"ל כעיטור וכראב"ד דאנן מפעריקן בכלי בכולו הייני דווקא בשאר איסורים ואפי' בבשר וחלב אע"ג דהיתירא בלע כגון חלב שבישל בקדירה של בשר וכן כישלה בכלי ב"י של המן אפילו קודם פסח משא"כ בהבית דאינו מבשל בו רק בלוע ע"י כבישה דהוי נ"ט בר נ"ט שהרי היתרא בלע לכן לא מפעריקן נגד כולו אלא במאי דנפיק מיניה שהרי עכ"פ קלוש הטעם הרבה וה"ז דומה לטעם מתובה ויש ס' נגדו ה"נ כל הבליעה אינו מרובה ואע"ג דלענין בישול בכלי ב"י אינו סומך על טעם זה מ"מ כאן דיש עוד טעם להתיר דהוי נטל"פ שהרי אינו נבלע בו אלא לאחר מעל"ע כמ"ש כל האחרונים וא"כ הוי נטל"פ ולפ"ז כיון שהמרדכי עצמו אינו סומך על היתרא בלע לבד כיון שכתב ב' טעמים להיתר וכבר כללא בידינו במקום שאיזה פוסק מתיר מחמת איזהו טעמים אין לסמוך על טעם אחד לבד רק דוקא כשכולם שייכים בזה ולפ"ז כשעבר מעל"ע קודם פסח שכבר נפגם טעמו ושייך שני הטעמים מותר אבל כשנתן בע"פ ונעשה פגום בפסח אסור כשלא עירן לפני פסח לכלי של פסח וכדברי המ"א ודלא כט"ז שסמך א"ע על טעם דהיתירא בלע לבד דלדבריו אף בבישול בכלי ב"י היה לו להתיר ובפי' כתב רמ"א בשם המרדכי בסי' תמ"ז סעיף ה' דבבישול אסור א"ו כמ"ש :

שאלה כט שכבשו ירק שקורין בוריקעס בחבית של שכר בלא הגעלה ועמד בתוכו איזה ימים עד שהחמיץ יפה ואח"כ כשנזכרו עירו הכל לחבית של פסח ופתח בפסח שאל השואל מה דינו :

תשובה

כורך (יא) אח"כ יקח כזית מצה מן השלישית השלימה כדי לקיים בה ג"פ מצוה ואם צריך לה למחר יקח מן העליונה או מן האמצעיה ויקח עוד כזית מרור וכורכה עם המצה והנכון לטבול גם מרור זה בחרוסת ויאכל ב' הזיתים בבת א' אם אפשר לו כדלעיל סי' ט' ויזהר שלא יסיח בדברים שאינן מצרכי הסעודה עד לאחר שאכל הכריכה שהרי ברכת אכילת מצה ומרור קאי גם על זה ומ"מ אם סח בדיעבד א"צ לברך (ודע שאין חילוק בין המרור שמברך עליו או שלוקח בכריכה דלא כמו ששמעתי ממקצת בני אדם בשם כתבי האר"י שהם ב' מינים והם אינם יודעים בין ימינם לשמאלם שהרי ב' מיני ירק שיוצאין בהם מצטרפין זה לזה ואפי' לקט מכולן כזית יצא אלא דהעולם נוהגים ליקח העליון של חריין ונכרך עליו שהוא נוח יותר לאכול וגם שהם סידור מנוה) :

שלחן עורך (יב) אח"כ אוכל סעודתו ואין אוכלין צלי בב' לילות אלו אפי' בשלו ואח"כ צלאו בקדרה ואפי' בשר עוף אם לא לצורך חולה וביצים צלויות מותר ויש מקומות שנוהגים לאכול ביצים בב' לילות והמיקל בזה שלא לאכול תע"ב כי מגוראין כריכם ואוכלין אפיקומן באכילה גסה וכן אני נוהג והכל לפי שהוא אדם ישגיח על עצמו שלא למלאות בטנו :

צפון (יג) . לאחר גמר סעודתו אוכלים מן המצה שמונחת תחת המפה והוא נקרא אפיקומן ולכתחלה יאכל כ"א ב' זיתים א' זכר לפסח וא' זכר להגינה ועכ"פ לא יפחות מכזית א' ויאכלנו בהסיבה ויהא זהיר לאכלו קודם חצות ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות (ואם שכח לאכול אפיקומן עי' לעיל סי' ט"ו) ואחר האפיקומן לא יאכל ולא ישתה שום דבר :

ברך (יד) . אח"ז מוזגין כוס ג' ונוטל מים אחרונים ומברך בהמ"ז ומצוה לחזור אחר זימון ונהגו שבעה"ב בעצמו מברך ולאחר בהמ"ז שותין כוס ג' בהסיבה ומברך ברכה ראשונה ואסור לשתות בין כוס ג' לכוס ד' ומ"מ אם הוא כוס גדול והיה דעתו ע"ז בשעת ברכה מותר לשתות ממנו כמה פעמים דהכל נחשב לשתיה אחת :

הלל (טו) . אחר בהמ"ז נוהגין לפתוח הדלת כדי לזכור שהוא ל"ש ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על העכו"ם ולכן אומרים שפוך חמתך כו' ואח"כ מוזגין כוס ד' ומתחילין לא לנו וגומרין ההלל ואומר יהללוך עד אתה אל ואינו חותם ואומר הלל הגדול היינו כ"ו כל"ח ואח"כ אומר נשמת וישתבח עד מעתה וע"ע וחותם עד חי העולמים ואפי' אבל בתוך ז' אומר הלל ולאחר שסיים הברכה מברך ושותה כוס ד' בהסיבה ואם רוצה ממתין עד שיאמר הפיוטים תהלה ואחר שתיתו מברך ברכה אחרונה אם שתה רביעית בפעם א' ואחר ד' כוסות אינו רשאי לשתות רק מים או (לאקריץ) יש להתיר אם צריך לשתות וכ"ש בליל ב' דמותר אבל בכל דבר דין ליל ב' כליל א' לכל דבר :

נרצה (טז) . חייב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה ולכן יש קוראים אחר הסדר שיר השירים ונוהגין שלא לקרות על מטתו רק פ' שמע ולא שאר פסוקים שקורין בשאר לילות להראות שהוא מאמין שהוא ליל שמורים מן המזיקים אבל אם לא קרא קריאת בזמנו דהיינו שהתפלל מעריב קודם צאת הכוכבים מחויב לומר כל ג' פרשיות שהרי מחויב לקרות ק"ש עכ"פ :

שאר

נשמת אדם

תשובה נראה פשוט לאיסור אע"ג דעירו לחבית של פסח מ"מ כבר קבלו טעם מחמץ שהרי עמדו בתוכו איזה ימים שהיו מחומצים ואע"ג דהכלי כבר היה אב"י כיון שהוא דבר חריף משוי ליה לשבח ואין לך כלי שיהיה בו ס' נגד בלוע ועיין בסי' כ"ז מה שכתבתי בכוונת המ"א :

אך ראיתי בח"י בסי' תמ"ז ס"ק מ"ג שכתב לפרש דברי הטור שם בזיתים כיון דבשעת כבישתן נותנין בהם מים בטיל חורפייהו ולא שייך תו לומר מחליא ליה לשבח וכתב הח"י דר"ל כיון דבשעת כבישתן נותנין בהם מים ונתבטל החריפות אם כן מה שמקבל הטעם מכלי הוי לפגם ואע"ג דלבסוף אחר שנכבשו ונתחמצו נעשו דבר חריף · מ"מ כיון דבשעת עיקר קבלת טעמו לא היה דבר חריף עכ"ל · ולפ"ז ה"ה כל הנכבשין בכלי איסור מותר אא"כ כבשו לתוכו בחומץ וציר · ומהמת שסברא זו היא מחודשת שלא מצינו לא בשום ראשון ואחרון · ולכן כתב הגאון בעל ח"ד דמיירי שקודם פסח נתן הזיתים בכלי פסח וכל זה אין משמעות בטור ע"ש · ולכן נ"ל שהרי אנו רואים שהזיתים הכבושים שמביאין למדינתנו שאף שעומדין זמן מרובה במי הכבישה לא נתחמץ כלל רק אדרבה טוב לשתותו ויש בו רק קיוהא וזהו שכתב הטור כי לא מחליא ליה לשבח ר"ל אע"ג דהזיתים מתחלה היו חריפין אבל כיון שנתנו עליו מים בטל חורפייהו ואע"ג דאח"כ כובשן אותן לא חזרו לחריפתן והמי כבישה בלא"ה אין לו דין חומץ ואינו חריף כלל רק קיוהא בעלמא. ולפ"ז אין שום יסוד לדינא דח"י · ולפ"ז השכובשים בוריקעס וכיוצא בהם בחבית של חמץ וכן לענין שאר איסורים כיון שנתחמץ משוי ליה לבלוע לשבח ואוסר ככל דבר חריף כנלע"ד :

ל כתב המ"ו בנודע ביהודה לענין חטה שנתבשלה בדבש ופלפל שם כיון דאין אנו בקיאין בחליטה א"כ יש לאסור והגאון בעל ח"ד השיג עליו וז"ל לא כלע"ד דדוקא בחולט עיסה ברותחין אין אנו בקיאין דאימר לא הגיעו הרותחין לשיעור שיהיו יכולין למנוע שלא תחמץ קודם שתתבשל ועד דמבשל ליה מחמע · אבל ודאי אם בישל קמח במי פירות עד שתתבשל כל צרכו בזה אנו בקיאים אם נתבשל כל צרכו מותר ליתן אותו אח"כ לתוך המים וכן אם בשל אותו בשול רב עד שנתבשלו בו שאר דברים בודאי אף החטה נתבשלה עכ"ל . ול"נ שדברי המ"ז נכונים · שהרמב"ם בפ"ה כתב שתקנו הגאונים שלא לחלוט משום שאנו לא ירתיח יפה יפה והרי"ף והרא"ש וטור כתבו בשם הגאונים לית מאן דידע למחלט בזמנ"ז . וכתב הטור שהרבו לטרוח למצוא צד היתר לחלוט שעורין לחולה . והנה נ"ל דהא דאין בקיאין לחלוט היינו משום דלא ידעינן כמה זמן צריך שיבשלו המים עד שיהיה בהם כח לבטל ברגע ראשונה החימוץ מהשעורים דא"כ קשה ירתיח המים יפה יפה ואז יטיל לתוכו השעורים . א"ו משום

דלא

כ שאר דינים כגון שאין לו מצה שמורה אלא כזית או ששכח לאכול אפיקומן או מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים תמצא בכלל זה למעלה :

כא דין התפלות ידוע ומפסיקין לומר משיב הרוח בתפלת המוסף ביום א' ואם טעה מבואר בהל' תפלה כלל כ"ד ושם כלל כ"ח :

כב נוהגין שלא לשמש מטתו ב' לילות ש"פ עפ"י האר"י ז"ל ואמנם כבר כתבתי שאין זה אלא להיראים שלא יכשלו ח"ו בעבירה אבל למי שיצרו תקפו אין לו להחמיר כלל כי אין בו אלא מדת הסידות ואין לך איסור בתשמיש מדינא באשתו הכשרה רק אבל שלו או שלה ובט"ב ויום הכפורים :

כלל קלא דין ספירת העומר ·

א בזמן המקדש בתחלת ליל ט"ז בניסן שהוא ליל ב' של פסח היו קוצרין העומר ומ"ע מן התורה לספור כאו"א ספירה כדכתיב וספרתם לכם כו' וכתיב ז' שבועות תספור לך מהחל הרמש בקמה תחל לספור ז' שבועות ועכשיו שאין לנו לא קצירת העומר ולא הבאה מ"מ חייב כאו"א מישראל לספור ספירה מדרבנן ומדכתיב תספרו נ' יום משמע שצריכין לספור ימים ופעם כתיב ז' שבועות משמע דמצוה למנות שבועות ולכן צריכין לספור היום יום א' בעומר עד שמגיע לז' ימים אומר היום ז' ימים שהם שבוע א' בעומר ואם מנה הימים בלא שבועות או להיפך אע"ג דיצא מ"מ יש לחזור ולספור בלא ברכה :

ב מצותה בתחלת הלילה וזמנה כל הלילה ואם שכח כל הלילה יספור אותו יום בלא ברכה וליל שאחריו מברך כיון שעכ"פ ספר ביום ואם שכח ולא ספר גם ביום אזי יספור בלילת האחרונו' בלא ברכה כיון שדילג יום א' הרי אינם תמימות וכתיב ז' שבתו' תמימות תהיינה :

ג היה מסופק אם דילג יום א' או לא מברך שאר הלילות בברכה דהא י"א דספירה בזמה"ז הוי דאורייתא וא"כ הוי ספק דאורייתא ומברכין מספק ולתוספות דס"ל דספירה בזמה"ז אינו אלא מדרבנן הא ס"ל דאפי' בודאי דילג יום א' סופר בברכה דס"ל דכל יום הוא מצוה בפ"ע (עיין מה שכתבתי בהל' ברכות כלל ס' בנ"א סי' ו') ונ"ל דה"ה בנסתפק כשספר אתמול היה עדיין יום דינא הכי :

ד מצוה לכתחלה לספור מעומד דכתיב מהחל הרמש בקמה ודרשינן בקומה ואם סיפור מיושב יצא :

ה מצותה לספור כל או"א דכתיב וספרתם לכם ואם שמע מחבירו ונתכוין השומע ומשמיע להוציא יספור בלא ברכה (ע' מ"י) :

ו מצותה לספור אחר צאת הכוכבים ואם סיפר בין השמשות יצא ולמ"ד דספירה אינה אלא מדרבנן אף לכתחלה מותר בין השמשות דהוי ספק דרבנן :

השואל

נשמת אדם

דלא ידעינן אם צריך שהמים בישול מע"ל או חצי מע"ל או פחות או יותר. וזה נמי שכתב הרמב"ם שמא לא ירתיח יפה יפה אין כוונתו שמא לא יניח הקמח לבשל הרבה דמה מועיל מה שיבשל אח"כ הרבה כקושי' הגמרא אדמבשיל מחמע אע"כ דר"ל שמא לא ירתיח המים יפה יפה עד שיהיה בו כח שכאשר יבא לתוכו הקמח תיכף יהיה מבושל ברגע ראשונה עד שאף אם יבשל אותו כל היום שוב לא תחמיץ. ולפ"ז כיון דלא ידעינן כמה צריך לבשל המים. ואם כן אין חילוק בין מי פירות למים וא"כ מאן יימר שהיה הדבש מרותח כ"כ עד שביטול החימוץ מן החטה שלא יבא עוד להחמיץ וא"כ יפה כתב המ"ו דגם בזה אין בקיאין בהליטה :

שאלה לא אשה אחת רקחה לגון בדבש של פסח למכור וכדי ליתן טעם עירבה עמו קליפת מראנץ יבשים :

תשובה מבואר בסי' תס"ז דמנהגנו שלא לאכול שום פירות יבשים ומאחר שקבלו זה אבותינו אנו מוזהרים באלו דלא תטוש תורת אמך · כדאמרינן בפרק מקום שנהגו בבני בישן · והנה מדברי המ"א שם ס"ק ח' מוכח דאפילו נתייבשו ודאי בדרך היתר ולא בתנור. כמו שידעתי שהמנהג שלוקחים אגסים · וע"י מחט מחברים אותם על חוט ותולין סביב תנור בית החורף · אפ"ה אסור שהרי כתב דבק"ק קאלים נוהגין היתר לשתות המשקה שעושין מאגסים יבשים אבל אין אוכלין אותן שמא נדבק בהם קצת חמץ והיינו ואע"ג שיש נכרים שמייבשין בתנור אחר שאפו כו' מוכח דמיירי שמסתמא מייבשין כמו שכתבתי ואפ"ה אסור ובשאר מקומות כתב שנוהגין להחמיר אפילו לשתות המשקה ומשמע ודאי אפילו בידוע בודאי שנתייבשו בהם כמש"כ כיון דחיישינן שנדבק בהם משהו. ולפ"ז מצד המנהג ודאי דאסור לאכול קליפות מראנצין דלא עדיף מכרכום ונעגלין ומה שהוצרך הרשב"א ליתן הטעם בכרכום מפני שמזלפין כו' כמש"כ מ"א ס"ק י' היינו שבמקומו לא נהגו בחומרא זו דפירו' יבשים אבל במדינתינו שנוהגין חומרא דפירות יבשים פשיטא דאנו מוזהרין באלו מדברי קבלה אל תטוש וכו':

אך י"ל דכ"ז שהקליפות מראנצין בעין דאז אוסרים ואפילו לערבם לכתחל' חתיכה חתיכ' אסור אבל בדיעבד כשנתערב וא"א ללקטן אחד אחד מותר שהרי כתב המ"א שם ס"ק י"א דאפילו נתערב הרבה מותר · אך נ"ל דקליפת מראנצין גרע טפי מפירות יבשים ולא מצד המנהג לבד הם אסורים אלא דמדינא אסורים כיון שנחתכו בסכין שהרי כ' בי"ד סי' צ"ו דמי לימונים מותרים מפני שאף שנאסרו מקלפם שחותכין בסכין איסור כבר נתקנה בראשונים וכבר דחקו שם האחרונים ע"ש בש"ך ופ"ת שהרי בא"ח סימן תמ"ז סעיף ח' כתב בזיתים דאם חתכו בסכין ישן אפילו הוא נקי והיינו ב"י אסור מטעם דחורפיה משוי לשבח · וע"ש במ"א ס"ק נ"ג דלדידן אף בבוסר דינא הכי ובס"ק נ"ט כתב דאפילו בישל הזיתים קודם פסח מותר להשהותו ואסור לאכלן דמשהו מיהא איכא וידוע דקליפת מראנצין חריף שהמראנצין מר מאד יותר מאתרוג וא"כ לדידן דקיי"ל בכולם אגב חורפא משוי לשבח. וא"כ הם אסורים וכ"כ בפ"ת שם בי"ד ועיין בפ"ת בא"ח סי' תמ"ז שם שהקשה מדין דמי לימונים בי"ד דמתיר ומתרץ דנעגין חמץ במשהו ראה הש"ע להחמיר · וא"כ מי יוכל להקל נגד הש"ע . ואפילו ע"י תערובות שכתב בסעיף ז' בבוסר ברמ"א דאם נתערב אותו

דבר

ז השואל מחבירו בין השמשות כמה ימי ספירה בזה הלילה יאמר לו אתמול היה כך שאם יאמר לו היום כו"כ אע"פ שלא אמר בעומר מ"מ כיון דבדיעבד אפי' לא אמר בעומר יצא ואע"פ שלא נתכוין לצאת כיון דלרוב פוסקים ספירה אינה אלא מדרבנן וקיי"ל דמצוה דרבנן א"צ כונה (וכא"כ מסתפק דלפי' לא אמר ג"כ היום יצא) וקודם בהש"מ אין לחוש ומותר לומר שהרי אין זמן ספירה :

ח לכתחלה לא יברך עד שיודע בבירור כמה צריך לספור ומ"מ בדיעבד אם בירך ע"ד שיספור כמו שיאמר חבירו ושתק ושמע וספר יצא אבל לכתחלה אסור להפסיק אפי' בשתיקה בין הברכה להמצוה יותר מכ"ד (כדלעיל בהלכות ברכות כלל ל' סי' ט) :

ט אם בירך אדעתא לומר היום ד' שסבר שהם ד' ימים ובאמת הוא ה' ימים וסיים בה' ימים יצא אבל אם היה הטעות בדבור כגון שאמר ה' ימים ובאמת אינו אלא ד' ימים אע"ג שבשעה שבירך סבר שהוא ד' ובירך אדעתא דלימא ד' ואח"כ סבר שהם ה' וסיפר ה' אזלינן בתר דבורו וצריך לחזור ולספור ומ"מ אם לא שתק הרבה הברכה עולה לו :

י יאמר מנין הימים הכל בלשון זכר יום א' שני ימים ארבעה חמשה כו' וכן עשרה כולם בה' שהוא לשון זכר ולא שלש ארבע חמש ושמונה אין חילוק בין לשון זכר לנקבה אלא בנקודה שיאמר שמנה בקמץ (ע' בנ"א) ולא בכגול דזה הוא לשון נקבה ומאחד עשר ואילך המנין המועט בל' זכר אחד עשר יום שנים עשר יום ולא שתים עשר שלשה עשר (יום ולא ימים) והמנין המרובה בל' נקבה אחד עשר ולא אחת עשרה שתים עשר או שנים עשרה וכן אחד ועשרים שנים ועשרים שלשה ועשרים וכן כולם והמנין המועט קודם למרובה ולא עשרים וא' וכן כולם ומ"מ בדיעבד בכולם יצא :

בין

נשמת אדם

דבר בתבשיל אין להחמיר מספק וכתב המ"א דאע"ג דסתם סכין אינו נקי היינו משמנונית אבל לא מחמץ הרי שיש דדוקא בשהדיחו אותו דבר וגם זה הניח בצ"ע · ולכן נ"ל דמרקחת זה אסור לאכול בפסח ומותר להשהותו דאפילו אם נאמר דאינו חריף כלל מ"מ מחמת חשש איסור משהו בעין ראוי לאסור כיון שלא הדיחו :

שאלה לב אם מותר לעשות יין שרף ממיני זרעים וקטניות כגון מרעלקע שקורין גריקע :

תשובה לא מיבעיא אם לא בדקו להסיר כל הגרעינין של תבואה דאסור דהוי חמץ אם יש להסתפק שמא אין בו ס' כנגד הגרעינין אלא אפילו אם בדקו היטיב שאין בו שום גרעין אין להקל כלל ואפי' במקום מניעת שמחת יו"ט כדמוכח מתה"ד סי' ק"ג שכתב ז"ל ונראה דמותר להנות באותן תבואות (ר"ל מיני קטניות) בפסח כגון ע"י הדלקה משמן זרע פשתן ושומשמין וזרע קנבוס כו' דהאיסור הנאה אינו אלא באלו ע"ש. וא"כ מוכח להדיא דדוקא לענין הנאה או להשהותן לאחר פסח דאין בזה כרת רק באלו על זה לא נהגו איסור בקטניות אבל באכילה דבחמץ גמור ענוש כרת נהגו איסור אף בקטניות · וכ"מ ממהרי"ל שהביא המ"א בסי' תנ"ג שכתב דמותר לאכול שמן זית משמע דשאר מינים אסור ואפילו אם נעשה היי"ש מדבש והוא הרוב והמיעוט היה רעלקע אפ"ה אסור כיון דעיקר בכך הוי כד' מיני מדינה דעיקרו כך ואסור כמש"כ המ"א סי' תמ"ב ס"ק א' בשם רשב"א ועיין זה כתב בח"י ס"ס תס"ז ולהתיר מחמת דיי"ש אינו אלא זיעה ליתא חדא הרי כבר הארוך בזה בח"י סימן תמ"ב ועוד כיון שמוכח מתה"ד דשמנים אסורים וזה אינו רק מי פירות ואינו אלא זיעה בעלמא כמש"כ תוס' פסחים כ"ד ד"ה אלא והניחו בתימה ע"ש ועכ"פ כיון דמי פירות דהוה זיעה מוכח מתה"ד דאסור · א"כ אפילו תימא דיי"ש הוי זיעה מכל מקום אסור :

שאלה לג בענין אכילת מרור שנהגו במדינתנו לאכול חריין מפורר כי א"א בשום אופן לאכול אותו שלם מבלי מפורר שהוא סכנת נפשות כמו שאירע ר"ל לאיזה אנשים בקהלתנו ולכן נהגו לאכול מפורר וכן נהג הגר"א ולהיות שכעת נדפס פי' הגדה מהגאון בעל ת"ד ומבואר בו שהאוכל מפורר אינו יוצא כלל נשאלתי איך לעשות הגם שאיני כדאי להכניס ראשי בין שיני אריו' האלו ולהיו' שהיא מצו' דג ופ' ודבר שאי אפשר לעמוד בו נתתי אל לבי לעיין בו :

תשובה הגאון בעל ת"ד הביא ראיה מדאמרינן דאפילו אם שלקות מברכין בפה"א אין יוצאין ידי מרור וא"כ כ"ש כשמברכין שהכל אין יוצאין : וא"כ כיון דאם פרמינהו פרימי זוטא מברך שהכל כדאמרינן בגמרא וא"כ פשיטא דאין יוצאין ואפילו לר"י דאמר בפה"א היינו דנשתנה לעלויא ע"ש ולשיטתו היה יכול להביא ראיה פשוטה שהרי בכל הפירות שנתרסקו מברכין שהכל ובטל מתורת פירא כמ"ש בתה"ד וכ"פ רמ"א בסימן ר"ב כיון דבטל מתורת פירא לענין ברכה א"כ אין יוצאין בו ולפ"ז נ"ל מ"ש תוס' בסוכה ל"ב ד"ה הירדוף דיוצאין במרור כתוש נ"ל דמיירי שלא נתרסקו · אך י"ל דהגאון רוצה להביא ראיה גם לדעת האחרונים דס"ל דלעולם במלתא קיימא ע"ש בט"ז ולכן הביא ראיה מגרגלידא דליפתא דאפילו אינו מרוסק לגמרי · אך לפ"ז דברי התוספות הם סתירה לדבריו דבוודאי בכל דבר ע"י כתישה נפגם טעמו קצת ומיהו גם זה יש לדחות. ואמנם כפי הנראה שהגאון סובר דמ"ש רשב"א דקס"ד דמפגם פגים ר"ל דנפגם ע"י שחותך חתיכות קטנות וזה כמעט נגד החוש שבשביל שיחתוך הלפת חי בפרימי זוטי ישתנה טעמו ועיינתי ברשב"א ברכות דף מ' ד"ה קבעי עולא כו' וז"ל והיינו נמי כו' גבי פרימי זוטי דליפתא אי לא דרבי יהודה דאמר כי היכי דנמתיק טעמא הוי ס"ד למימר דלא מברכים בהו בפה"א אלא שהכל משום דקס"ד דמפגם פגמינהו דהא למא כל מידי דמיפגים בשלקי מגרעי גרעי בברכתיה ולהדין סברא תומא וכרתי חיין בפה"א שלוקין שהכל דמיפגים פגים להו עכ"ל הרי עכ"ל מבואר דלא מיירי כלל דפוגם בחיין אלא על ידי הבישול ס"ל דפרימא זוטא מיפגם פגים ולא כתב דפגים בטעמא אלא ר"ל על ידי שהם חתיכות קטנות כפגם שנימוח מאד וכיוצא בו אבל בחיין לא נפגם בודאי על יד פרימא זוטא. וי"ל דלכ"ע מברכין בפה"א אע"פ שלא נשתנה לעלויא :

אך אעיקרא דדינא דס"ל דזה תלוי בזה דאם אין מברכין בפה"א אין יוצאין בה נ"ל דליתא דדוקא מדלא יוצאין בו דייק הגמרא שפיר ש"מ דבטיל מתורת מרור · ואם כן ה"ה דאין מברכין בפה"א ועל זה משני דלעולם במילתא קיימא והכא משום דבעינן טעם מרור אבל להיפך אע"ג דנתרסק היטיב וכדעת תה"ד דבטיל מתורת פירא לענין ברכה · מ"מ י"ל שפיר דיוצאין בו דאטו פירא כתיב בתורה מרורים כתיב ואף על פי שמברכין שהכל מכל מקום נקרא מרור דבשלמא גבי מצה בדף ל"ז דפריך אלא מעתה לתנא דבי רבי ישמעאל דאמר חוזר לסלתן ה"נ דלא מברכין המוציא וכ"ת ה"נ והתניא לקט מבולן כזית יוצא בו ידי מצה משמע דאם בטל ממנו תורת לחם לענין ברכה ה"ה לענין מצה א"ש דכיון דלא מקרי לחם אם כן אינו יוצא בו דלחם בעינן משא"כ במרור דרק מרור כתיב וזה נקרא מרור מה איכפת לן אם הוא פירא או לא דבשלמא בכבוש שלוק ומבושל דנתבטל מתורת מרור לגמרי

נ"י

יא בין פסח לעצרת מתו תלמידי ר"ע ולא מתו בימים שא"א בו תחנון וא"כ נשאר ל"ג יום ולכן נוהגים קצת אבלות אין נושאין נשים ואין מסתפרין ל"ג ימים ויש בזה מנהגים שונים . ובקהילתנו אמר לי הרב ר' שמעון ז"ל מ"ץ דקהלתנו שנוהגין איסור מיום א' דר"ח אייר עד ג' סיון דאמרינן מקצת היום ככולו מלבד בל"ג נוהגין היתר שהוא יום הילולא דרשב"י ולכבודו נוהגין קצת שמחה ואם חל יום ל"ג ביום א' נוהגין בקהילתנו שמספרין ביום ו' ולכן הנשים נוהגין שלא לעשות מלאכה מפסח עד עצרת משקיעת החמה שאז היה זמן הקבורה :

יב אסור לאכול חדש דהיינו תבואה חדשה אע"פ שנזרע אם לא נשרש קודם ט"ז בניסן שהוא זמן הקרבת העומר אסור אפי' בזמה"ז בא"י עד תחלת י"ז ניסן ובח"ל עד ליל י"ח ניסן לרוב הפוסקים אסור מה"ת בין בארץ בין בח"ל ואפי' בתבואה של נכרים ולדבריהם דינו בכל דבר בכל איסורי תורה ואפי' פליטת כלים אסור אך כיון שהוא דבר קשה לכל העולם ולכן סומכין על הפוסקים דס"ל דאינו נוהג בח"ל ומ"מ כל אוהב נפשו ירחיק מזה ובמדינות (הסכמ) רוב התבואה נשרש קודם לעומר אך במדינות אלו ידוע שלעולם אין זורעין קודם פסח שעורים ושבולת שועל ולכן צריכין ליזהר מהם אפי' בשעשאן משקין אבל חטים ודגן שקורין (קארן) רובא דרובא נזרע באלול ותשרי ומותרין ואינו נוהג חדש אלא בתבואה של ה' מיני דגן אבל לא בשום מין אחר (וכל דיני חדש מבואר בחיבורי שערי צדק פ"ז ע"ש) והגר"א היה מהדר לאכול מצות מחדש בליל י"ח ניסן כיון שהיה עליו שם איסור עד היום כדי להראות

שמה

נשמת אדם

ע"י ד"א שפיר אין יוצאין בו אבל כשנשתנו מחמת עצמן עדיין מרור נקרא וגם לא נתבטל טעם מרור שלו וראיה שהרי לכ"ע יוצאין בקלח בכמושין ולדעת הרמב"ן אפילו בעלין והדבר ידוע שהחסה נכמש בודאי נפגם טעמו ואפ"ה יוצא אעפ"כ כיון שלא נשתנה מחמת ד"א יוצא ושמעתי שהגר"א הקפיד שלא ימלול עד אחר ערבית והכ' כל המשמשי' אותו שראו מעשיו כבר הלכו כולם לעה"ה ולא נודע טעמו ונ"ל דדינא קאמר שהרי יל"ד מלשון הברייתא פסחים ל"ט יוצאין בהן ובקלח שלהן בין לחין ובין יבשין דר"ע והכ"א בלחין אבל לא יבשין ושוין שיוצאין כמושין אבל לא כבושין כו' כללו ש"ד כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו וכל שאין בו טעם מרור אין יוצאין בו ע"כ וי"ל דזה הכלל מאי בא לרבות ונ"ל דקאי על כמושין והנה כל הכמושין אינו שוה שבודאי מתחלת הכימוש אינו נפגם כ"כ כמו בסוף הכימוש וע"ז קאי בברייתא כ"ז שיש בו טעם מרור ר"ל כל שאינו נכמש כ"כ עד שיש בו טעם מרור יוצא כו' והיינו כדעת הגר"א ולכן נ"ל דיש לנהוג כן :

שאלה לה אם נחלש בעה"ב באמצע בדיקה ועושה שליח אם צריך לברך :

תשובה דבר פשוט שאין השליח מברך כשכבר בירך בעה"ב כמש"כ הח"י וכ"כ הפ"ח בסימן תקפ"ה בשהתחיל לתקוע ולא יכול להשלים ישלים אחר על סמך ברכה שבירך הראשון והוא שהיה שם בשעת הברכה וכתב הפ"ח דהיינו דאל"כ צריך התוקע לברך בשביל עצמו שלא שמע הברכה אבל אם כבר יצא התוקע השני א"צ לברך ע"ש . וא"כ ה"ה הכא שהשליח אינו מחויב כלל לבדוק ודברי הח"י בס"ק י"ח מה שהשיג על הע"ש לא ידעתי השגתו דבודאי אם לא בירך בעה"ב ועושה שליח לבדוק מברך השליח אך כשכבר בירך בעה"ב ובאמצע נחלש מותר לעשות שליח ואין צריך עוד לברך כיון שכבר בירך הבעה"ב . ומש"כ ראיה מהרש אינו ראיה דבודאי אינו בדין שזה יברך וזה יעשה המצוה אף שהוא שלוחו ובסי' תרנ"ב שא' מברך ואחד קורא שאני דשניהם חייבים עיין בי"ד סימן א' סעיף ז' בש"ך וט"ז שם ובא"ח סי' תקפ"ט סעיף א' . ואמנם כ"ז כשהוא בודק חדר א' באותו בית דבזה מהני דעת בעה"ב שלא יצטרך לברך אבל אם צריך לילך דרך הרחוב כיון שבעה"ב צריך לברך כמש"כ הפ"ח וה"נ ה"ה השליח חייב לברך ולא מהני מה ששמע הברכה מבעה"ב כן נ"ל פשוט ואמנם בהל' צצית כתבתי דאם הבית האחר סמוך לו א"צ לברך :

שאלה לו מי שאין לו אלא כזית מצה שמורה כיצד יעשה :

תשובה נ"ל דעד כאן לא פליגי הרי"ף והרא"ש דלהרי"ף וכ"כ הש"ע דיאכל הכזית דמינטרא באחרונה ובין שנאמר שכוונת הרי"ף דמינטרא מקצירה דוקא לעכובא או דר"ל משעת טחינה ורק למצוה מעידן קצירה עכ"פ הרי"ף וכל הפוסקים מיירי דאין לו מצה שיוצאין בו כמש"כ הרי"ף ראיה מברייתא דהדושנין והסקריטין שאין יוצאין בו כלל ובזה נחלקו דלהרי"ף ורמב"ם אוכל הכזית באחרונה ולרא"ש בראשונה ובזה מיירי כל הפוסקים שכתבו דין זה דאי לית ליה מצה דמינטרא שיאכל באחרונה ר"ל שאין לו כלל מצה שיוצא בו משום מצה וראיה לזה שהרי הרמב"ם לא הביא כלל דין שמירה מעידן קצירה לחלק בין לילה ראשונה לשאר לילות כמש"כ המ"מ בפ"ה הלכה ח' ולכ"ע בשאר הימים לא בעינן שימור מעידן קצירה ואפ"ה כתב בפ"ח הל' י"ג שאם אין לו מן השמורה אלא כזית אלא דמיירי שאין לו כלל מצה שיוצאין בו דומיא דבליקות של נכרים או הדושנין כו' והרא"ש חולק בזה וס"ל דיאכל בראשונה וקי"ל בזה כרי"ף ורמב"ם אבל אם יש מצות השמור משעת טחינה דלרוב הפוסקים סגי בזה אלא דלשאילתות לא יצא ולר"ן שכתב שדעת הרי"ף דלמצוה מן המובחר בעינן משומר מעידן קצירה עכ"פ אם אין לו אלא כזית ודאי לכ"ע יאכל כזית זה שיוצא אליבא דכ"ע דהיינו המשומר מעידן קצירה בראשונה יברך עליו ויאכל הכריכה וכן אפיקומן משאר המצות דאין ימלא כריסו משאר המצות שלרוב פוסקים יוצא בזה ואח"כ יברך וכיון דאין כאן אלא מצוה מן המובחר מוטב שיברך עליה ולא יניח אותו כזית לאפיקומן שהרי בשבת לאכול אפיקומן סומך על שאר מצות שאכל בתוך הסעודה . ומש"כ הט"ז דראוי לקבוע הל' כרא"ש כוונתו בענין זה אבל ודאי הרא"ש חולק אפי' בדושנין וס"ל דאף בזה בזמה"ז יאכל בראשונה ובזה לא עלה ע"ד הט"ז לקבוע הל' כרא"ש במקום שכל הפוסקים חולקים עליו כן נלע"ד ומה שכתב המ"מ שם שצ"ע כוונת הרמב"ם שלא כתב דין דבליקות של נכרים לא זכיתי להבין כוונתו שהרי כיון שכתב בפ"ח במי שאין לו אלא כזית משומר אוכל כל הסעודה ממצה שאינו משומר והוא גופא דין דבלקות ש"נ דבוודאי מיירי שאין בו חשש חימוץ אלא שאינו משומר :

שאלה לז בהשירה כיצד יאמר שמונה בקמץ או בסגול :

תשובה בהגהות כתב בה"ג בביאור הב"ש סי' קכ"ו ס"ק ט' דשמונה בקמץ הוא לשון זכר וכ"כ בגליון הח"מ שם והב"ש השיג ע"ז ומה שכתב הת"ט בטהרות פ"ו שוטה אחת בעיר של"ל שוטה בקמץ דהוי לשון נקבה ובאמת ראיה גמורה מצאתי לדבריו מתמורה כ"ט דאמרי' שם אתנן זכר מותר מדכתיב אתנן זונה בקמץ יצא זונה בסגול :

אמנם הראה לי מדקדק גדול בזוהר כתיבה הזה דוקא בשאר דברים אבל במספר בשם שמסוגה שהרי בכל מקום ה"א סי' לנקיבה והמספר להיפך דשלשה ארבעה כו' בה"א הוא לשון זכר ובלא ה' הוא סימן לנקבה הוא הדין בנקודות הוא להיפך דבקמץ הוא סי' לזכר ובסגול לנקבה והאריך שם בטעמים ונמצא דברי הלבוש נכונים :

חס

שמה שנמנע היה מחמת מצות הבורא (ועיין זה כתבו תוספ' שבועות דף י"ז ד"ה לא קרבו) והיה מחמיר באיסור חדש ככל איסורי תורה :

יג הגר"א ביטול מנהג מלהעמיד אילנות בעצרת :

הלכות תענית

כלל קלב (תקס"ג) :

א מ"ע מה"ת לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבא על הצבור שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות כל דבר שיצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו (רמב"ם) וכשם שהצבור מתענים ומתפללים על צרתם וכך מצוה על כל יחיד שיתענה ויתפלל על צרתו כיצד היה לו חולה בתוך ביתו או תועה במדבר או חבוש בבית האסורים יש לו להתענות ולבקש רחמים (תקע"ח) ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה יזעקו עליה וידיעו וידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן דכתיב עונותיכם הטו אלה וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה מנהג העולם אירע לנו צרה זו נקרא מקרה ה"ז דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות והוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי (גם אני) עמכם בחמת קרי כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי ומדברי סופרים להתענות על כל צרה עד שירוחמו מן השמים ובימי תעניות אלו זועקין בתפלה ומתחננים ומריעין בחצוצרות (רמב"ם פ"א מהל' תענית) והחצוצרות לאו דוקא אלא ה"ה שופר ולכן תמה המ"א בסי' תקע"ה למה אין נוהגין לתקוע בשופר בעת צרה אע"ג דאין דין ת"צ בבבל מ"מ כיון שהוא מ"ע מן התורה :

ב מדינא אין נוזרין על הצבור בתחלה בהם מפני כשיראו שיקנו סעודות גדולות לסעודות ערב וגם לצורך שבת יסברו שרעב בא לעולם ויוקרו השער אבל במדינות אלו הלא שכיחי מפקיעי שערים ולכן מותר (סי' תקע"ג) ואין גוזרין תענית על הציבור מתחילה בר"ח ולא בחנוכה ופורים או בחוה"מ או בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות או ט"ו באב (לבוש) ואם התחילו להתענות על הצרה אפי' יום א' ופגע בהם ימים אלו מתענין ומשלימין וזהו מדינא אבל האידנא צבור דינם כיחיד ומפסיקין בר"ח ומשלימין יום אחר וכן נוהגין וב"ד שגזרו שלא לאכול בשר בכל ב' ה' הצי שנה או שנה אם לא עלה על דעתם שיהיה ר"ח וט"ו באב תוך משך זה צ"ע אם מותר או לא דמסתמא לא נתכוונו לאסור ימים שא"א בהם תחנון או סעודת מצוה (ע' במ"א סי' תקע"ג ס"ק כ' ובא"ר סי' תק"פ סק"ט) וישלימו יום אחר אבל יחיד שקבל עליו חל האיסור ומשמע דאפי' בסעודת מצוה אלא אם כן התנה בשעת הנדר (שם ובמ"א) :

ג יחיד שרוצה להתענות תענית נדבה צריך לקבל מבע"י בתפלת המנחה שלפניו בשומע תפלה או אחר שסיים תפלתו קודם שיעקור רגליו יאמר הריני בתענית יחיד מחר יה"ר שתהא תפלתי ביום תעניתי מקובלת וטוב יותר לקבל קודם אלהי נצור כדי שלא להפסיק תפלתו רק בשומע תפלה יהרהר בלבו שמקבל התענית ואע"פ שאוכל ושותה אח"כ אין בכך כלום וכן אם קיבל עליו להתענות ג' או ד' ימים או יותר ואח"ז שיתענה בימים ויאכל בלילות אין בכך כלום דהוי קבלה לכולם וא"צ לקבל כל או"א במנחה שלפניה ואם קיבל עליו איזה ימים ואינם רצופין כגון שקיבל עליו בה"ב וכיוצא בזה י"א דצריך קבלה לכ"א וא' במנחה שלפניו הואיל ואינם רצופים אבל י"א דסגי בקבלה א' וכן נהגו העם (תקס"ג) :

ד אם קבל עליו להתענות ב' ימים רצופין מותר לאכול בלילה שביניהם אם לא שפירש בהדיא אף הלילות (שם) :

ה הרגיל להתענות בעשי"ת או ביום א' דסליחות וער"ה א"צ לקבלם שמקובלים ועומדים מכח מנהגם וכן ת"ח א"צ קבלה וכן תענית בה"ב שאחר פסח וסוכות כשעונה אמן אחר הש"ץ ודעתו להתענות הוי קבלה וא"צ לקבל עוד ומ"מ אם רוצה אינו מתענה כיון שלא הוציא בפיו אבל אם הוציא בשפתיו חייב להתענות וכן תענית שגוזרים הצבור י"א דסגי בהזכרת הש"ץ ומכ"ש תענית צבור דא"צ לקבל (שם) :

ו אם לא הוציא בפיו אלא שהרהר בלבו להתענות אע"פ שלא הרהר בשעת תפלה אלא אח"כ בעוד שהוא יום הוי קבלה אע"ג דלענין נדר לא מהני הרהור עד שיוציא מפיו אבל תענית הוי קרבן וכתיב כל נדיב לב עולות אבל אם לא קיבל אפילו ע"י הרהור אלא שהיה בדעתו להתענות אבל לא נגמר בלבו אם כבר התחיל להתענות אסור לאכול בלא התרה אבל כל זמן

שלא

שלא התחיל להתענות אינו חל התענית ומותר לאכול (שם):

ז אם קיבל עליו קודם תפלת מנחה בפיו רוב אחרונים מחמירים דהוי קבלה (סי' תקס"ג במ"א וסט"ז בסי' תקס"ב) ואפי' לא הוציא בפיו אלא שגמר בלבו י"א דאעפ"כ צריך להתענות מדין נדר וכיון דהוא מלתא דאורייתא אזלינן להומרא (עסכי לרלב"י מותר לקבל כל כיום ולר"ת הרהור כדבור ומש"כ המ"א בסי' תקס"ג בשם הלבוש דדוקא בכוונה מפיו אבל בהרהור אין חייב להתענות הוא תמוה דהדרכב בלבוש סי' תקס"ב סעי' ו' כתב דלא הוי קבלה לענין עננו משמע דעכ"פ צריך להתענות וכ"כ א"ר) (שם):

ח אפילו אכל עד חצי היום וקיבל עליו תענית עד הלילה חייב להתענות מדין נדר (שם):

ט אם לא קיבל עליו במנחה לא נקרא תענית לענין שאם חייב תענית סתם לא יצא ידי נדרו אם קיבל קודם מנחה דהא י"א דלא מהני קבלה זו (שם):

ונ"ל דבזה יש להחמיר אפי' קיבל קודם מנחה דהא י"א דלא מהני קבלה זו (שם):

י אם קיבל להתענות יום סתם אפי' בע"ש צריך להתענות עד שיראו ג' כוכבים בינונים (אבל גדולים לא מהני כל"ג כמ"א) אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד איזו שעה שירצה וכן שכן המנהג אבל תענית של ת"ח צריך להשלים עד צה"כ ואפילו בע"ש (תקס"ב וט"ז סי' רמ"ט) שכן המנהג אבל תענית של ע"ת אפי' ער"ה א"צ להתענות רק עד פלג מנחה אחרונה שהוא שעה ורביע קודם צה"כ ויתפלל מנחה תחלה וכן חתן ומ"מ נכון להתנות מתחלה (שם):

יא בענין תפלת עננו יש מחלוקת בין הפוסקים די"א דכל שלא קיבל עליו מבע"י או אפילו שקיבל עליו להתענות עד אחר תפלת ערבית כיון שאין משלים אין מתפלל עננו וכן נוהגים לענין אם גזרו הצבור תענית עד אחר מנחה כיון שאין משלימין אין הש"ץ אומר עננו אבל לענין יחיד נוהגים להתפלל עננו אפי' לא קיבל עליו מאתמול רק עד מנחה גדולה אם התפלל קודם שאכל אבל אם אכל מקודם אינו מתפלל וה"ה אם לא קיבל עליו מאתמול כלל והתענה כל היום ואם לא קיבל עליו מאתמול וגם לא התענה אלא עד מנחה גדולה צ"ע אם יתפלל עננו ומ"מ נכון שידלג תיבת ביום תעניתנו אלא יאמר עננו ה' כי בצרה גדולה כו' (יע' כ"ח) ובתענית חלום לכ"ע מתפלל עננו אע"פ שלא קבלו מבע"י (שם):

יב אם היה טרוד בעסקיו עד חצי היום או יותר ונמלך להתענות עד הלילה כיון שלא אכל כל היום נקרא תענית שעות ומתפלל עננו:

יג כיון דתענית דומה לצדקה ולקרבן ולכן האומר אם לא אעשה דבר פלוני אשב בתענית אע"פ שמה שתלה תעניתו בו הוי דבר רשות לא אמרינן דהוי אסמכתא אלא צריך לקיים נדרו וכ"ש אם תלה בדבר מצוה או שאמר אם יצילנו ה' מצרה או אם יצליח דרכי דהוי נדר גמור (שם):

יד נוהגין שיחיד אינו אומר עננו אלא במנחה שמא יצטרך לאכול אבל ש"ץ אומר גם בשהרית שא"א שלא יתענה א' מן הצבור וש"ץ אומר ברכה בפ"ע בין גואל לרופא ואם שכח נתבאר לעיל בהלכות תפלה כלל כ"ט סי' ח' אבל היחיד אין קובע ברכה לעצמו אלא כוללה בשומע תפלה וכשמגיע לכי אתה שומע תפלת כו' אומר עננו ומסיים כי אתה ה' העונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה כי אתה שומע תפלת עמך כו' בא"י שומע תפלה ודלא כהמון עם שמסיים בא"י העונה בעת צרה וזה טעות גדול (תקס"ס):

טו טוב לומר אחר אלקי נצור רבון העולמים הנדפס בסידור אבל אין היחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשה דהוי דבר שבקדושה שא"א בפחות מיו"ד אבל מותר לאומרה דרך קריאה בניגון וטעמים:

טז המתענה ומפרסם עצמו לאחרים להשתבח שהוא מתענה נענש על כך אבל אם אינו עושה להתפאר אלא שמבקשין ממנו שיאכל מותר לומר שמתענה:

יז כל תענית חוץ מט"ב ויה"כ מותר לאכול ולשתות עד שיעלה ע"ה והוא שלא ישן שינת קבע אבל אם ישן שינת קבע אסור לאכול ולשתות אא"כ התנה ואם הוא רגיל לשתות לאחר השינה א"צ להתנות על השתיה (תקס"ד):

יח כל השרוי בתענית הן על צרתו או על חלומו או שמתענה עם הצבור על צרתם ה"ז לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב ומכ"ש שלא ישחוק בשום שחוק אלא דואג ואונן כנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (תקס"ח) וכל הפורש מן הציבור בתענית ובין בממון או בגופו אינו רואה בנהמתן וכל המצטער עמהם זוכה ורואה בנהמתן ואם אינו יכול לעזור הצבור לא בגופו ולא בממונו אל יעמיד במקו' סכנ' (סס"י תקע"ד):

יט בתענית יחיד מותר לטעום את התבשיל אם יש מלח או תבלין דכיון דתלי בקבלתו מסתמא לא קיבל עליו אלא אכילה ושתיה וטעימה לא הוי אכילה וטעימה זו בחיך דוקא ולרוקקו מיד שלא תעבור מן החיך ולפנים ומותר לטעום עד רביעית ודוקא מעט מעט מים ויפליט אבל רביעית בפ"א אסור אפי' מפליט מיד ואפי' מעט מעט אסור יותר מרביעית וכל היום מצטרף לרביעית ודוקא בתענית יחיד אבל בת"צ הכתובים דוקא דהיינו י"ז תמוז וצו"

וצו"ג ועשרה בטבת ותענית אסתר לאפוקי ת"צ שגוזרין הקהל לפעמים (א"ר) דלא תלי בקבלתו נוהגין להחמיר (תקס"ז) ובט"ב וביה"כ מדינא אסור ונ"ל כשמבשלין ביום לצורך סעודת מצוה אפילו בתעניתים הכתובים חוץ מט"ב מותר לטעום אם צריך מלח ותבלין ובלבד שיזהר לפלוט ולא יבלע כלום ודוקא מעט מעט ועד רביעית (דהא הרבה פוסקי' מתירין אפי' בלא סעודת מצוה):

כ ולרחוץ פיו במים בשחרית בת"צ אסור (ומש"כ המ"א דבפחות מד' מותר היינו לדעת הב"י בש"ע דמתיר טעימה בת"צ אבל לרמ"א דטעימה אסור בת"צ ס"ל רחיצה) אבל בתענית יחיד מותר במים אפילו יותר מרביעית דבמים לא מתהני כלל וה"ה בחומץ שאינו ראוי לשתיה אבל בשאר משקין אסור ביותר מרביעית. ונ"ל דבמקום צער גדול יש להתיר אפי' בט"ב רחיצת הפה במים רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו וביה"כ יש להחמיר גם בזה בכל מה דאפשר (תקס"ז):

כא בתענית יחיד מותר ללעוס עצי קנמון ושאר עצים מתוקים ללחלח גרונו ולפלוט אבל בת"צ וכ"ש ט"ב ויה"כ אסור (שם):

כב הרוק אם יש באפשר יפלוט ומ"מ במקום דא"א מותר לבלוע אפי' ביה"כ דאע"ג דאוכלין שאין ראוין לאכילה פטור אבל אסור היינו במתכוין לאכילה אבל בבליעת רוקו שאינו מכוין כלל להנאתו מותר (מ"א א"ר שם):

כג הנודר לצום י' ימים ולא ייחד דוקא לימים ידועים אלא באיזה יום שירצה וקבל עליו במנחה להתענות למחר והוצרך לדבר מצוה לאכול כגון בסעודת מצוה אע"פ שאין שייך בגוה או מפני כבוד שאדם גדול או שמצטער ה"ז לוה ופורע יום אחר לאחר שהתענה מקצת היום (א"ר בשם סרא"ם וריו"ו) שהרי לא קבע הימים בתחלת נדרו ואע"פ שקבלו במנחה שלפניו היינו מכח נדרו שקדם לו אבל אם נדר מתחלה להתענות אלא שקיבל עליו במנחה להתענות למחר וכ"ש אם אמר בתחלת נדרו אתענה יום פלוני או בה"ב כל השנה או חצי שנה וכ"ש ת"צ או יום שמת בו אביו ואמו דכיון שמחוייב לצום יום זה דוקא אפי' מצטער הרבה אינו יכול ללותו ולאכול היום ולהתענות יום אחר (תקס"ח):

כד ודוקא שאמר בה"ב כל השנה או שאמר בה"ב של חצי שנה זו אבל אם אמר סתם בה"ב חצי שנה או שנה אין זה כיום זה אלא כסתם שהרי אינו נדר להתענות דדוקא בחצי שנה זו ולווה ופורע (מ"א שם):

כה הנודר להתענות בה"ב מותר להחליף ולהתענות הב"ה אבל לא ימים אחרים לפי שמסתמא כוונתו להם הואיל והם יומא דדינא (שם):

כו מיהו תענית בה"ב שאחר פסח וסוכות או עשי"ת ואירע ברית או פדה"ב או שאר סעודת מצוה (מ"א סס"ק ט') מצוה לאכול וא"צ התרה כי כל המתענה אדעתא דמנהגא מתענה ולא נהגו להתענות בימים אלו כשיש סעודת מצוה ונ"ל דה"ה פדה"ב שלא בזמנה נמי נקרא סעודת מצוה (דלא כמ"א שכ' לאסור עפ"י סתום' במ"ק וכבר כתבתי בכל' שבת כלל א' בכ"א ובחינוך ובים"ש איתא לכדיא דהוי סעודת מצוה וכתבתי בפירוש דעת סתום' ג"כ כדבריהם דלא כמ"א שנדחק בדבריהם) אבל שאר תעניתים שגוזרים הצבור וכן יא"צ אסורים לאכול אפילו בסעודת מצוה כ' סיון שחל בע"ש מותר לאכול על סעודת מצוה כיון דא"א לעשות הסעודה בלילה ואם חל בחול הניח במ"א בצ"ע אם מותר לאכול בסעודת מצוה שהרי יכולין לעשות הסעודה בלילה (מ"א שם ס"ק י') ונ"ל דבעיר שאין מתענין כ' סיון ויש שם אנשים ממקומות שמתענין אם צריכין להשלים למנין על הסעודה מותרים לאכול (וכס"ג כתב בא"ר סי' תק"ו):

כז ואם ידע לפני ר"ה שיאכל בין ר"ה ליה"כ על סעודת מצוה מחויב להתענות יום א' לפני ר"ה דהא הטעם שמתענין ד' ימים לפני ר"ה הוא להשלים ד' ימים שאוכלין בעשי"ת ודוקא כשיש מיום א' דסליחות יותר מד' ימים כגון שחל ביום ש"ק או ביום ב' אבל אם הל ביום ה' וא"כ ליכא אלא ד' ימים א"צ להתענות יום א' קודם הסליחות דמעיקרא לא קבילו עלייהו אלא להתענות דוקא בימי הסליחות (שם):

כח וכיון שהטעם בתעניתים אלו שמתענים אדעתא דמנהגא ולכן דוקא כשלא קיבל עליו תענית במנח' אלא שסמך עצמו על המנהג או שענה אמן כשמברכין בה"ב דאז לא קיבל עליה בנדר ואם רצה שלא להתענות רשאי ולכן אפי' לא ידע שיזמינו אותו לסעודה והתחיל להתענות מ"מ מותר לאכול בסעודת מצוה אבל אם קיבל עליו התענית במנחה שעשה יותר ממנהג צריך לקיים ולהתענות אפילו בסעודת מצוה וי"א דאף כשקיבל עליו במנחה מותר כיון שקבלתו היה עבור המנהג אבל מי שאינו מתענה כל בה"ב או כל עשי"ת אלא שמתענה יום או יומים ונמצא דזה צריך לקבל במנחה ודינו באילו מתענה באמצע השנה שהרי אינו תלוי במנהג וחייב להתענות (שם) וה"ה מי שיש לו מקצת הולי אם לא קבל במנחה אלא ע"ד מנהגא

מנהגא א"צ התרה אבל אם מתענה יותר ממה שהצבור מתענין צריך התרה (סי' תקפ"א מ"א ס"ק י"ג) אבל הש"ך כ' בי"ד סי' רי"ד סק"ב דמחמת שאינו בריא לעולם צריך התרה:

כט במקום דמותרים לאכול על הסעודה אינו תענית כלל ומותר אח"כ לאכול אפי' בביתו אבל קודם הסעודה אסור לאכול אבל בעלי הברית מותרים לאכול מיד די"ט שלהם הוא (סס) חוץ מט"ב שנדחה כדלקמן כלל קל"ו (א"ר):

ל ת"צ או ת"ח או יום שמת בו אביו ואמו ושכח או הזיד ואכל אפילו הרבה חייב להשלים כיון דיום זה מיוחד להתענות ואע"ג דמדינא א"צ להתענות יום אחר מ"מ ראוי להתענות לכפרה בה"ב אבל אם נדר להתענות יום א' או ב' ומחמת הנדר קיבל עליו להתענות למחר (כנ"ל כמש"כ סמ"א בסק"ו ו') ושכח ואכל אפי' רק כזית או ששתה מלא לוגמיו אע"ג די"א דאיבד תעניתו ומותר לאכול מ"מ יש פוסקים דכיון דקבלו הוי כיום זה וחייב להשלים התענית ומ"מ כיון דמדינא איבד תעניתו נותנין עליו עוד חומרא שצריך להתענות יום אחר מספיקא ודוקא שאכל כזית בפ"א או ששתה מלא לוגמיו בפ"א אבל אם לא אכל בפ"א אלא שהפסיק בין תחילת אכילה ראשונה לסוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס וכן אם לא שתה מלא לוגמיו בפ"א (ע' בהלכות יו"כ ס"ס תרי"ב) לא איבד תעניתו כלל ומשלים התענית וא"צ להתענות יום אחר דזה לא נקרא אכילה והנודר לצום שני ימים ולילות ושכח ואכל בלילה צריך להתענות ב' ימים רצופים אחרים (סס):

לא המקבל עליו להתענות יום א' או יותר ומצטער הרבה בתעניתו יכול לפדותו בממון דאומדן דעתא דאדעתא דהכי קיבלו דתענית נחשב לצדקה וכיון שנותן דמי חלבו ודמו לעניים יצא ואם קבלו דרך נדר לא מהני ושיעור הפדיון העשיר לפי עשרו (סס) אבל בתענית שגוזרים הצבור לא מהני פדיון אם לא שהתנו כן הצבור:

לב מי שנדר להתענות כ"כ תעניתים אע"פ שבשעת נדר היה ימות הקיץ יכול לדחותם עד ימות החורף אם הוא חלש וצער לו להתענות בימים ארוכים דמסתמא לא היה הגון לו להתענות בימים ארוכים אבל המ"א חולק בזה דחיישינן שמא ימות (סס):

לג בת"צ ש"ץ שאינו מתענה לא יתפלל ואם אירע שעבר לפני התיבה יאמר (בס"ת) עננו ביום צום התענית הזה (מ"א סי' תקס"ו ס"ק ז' וכ"ל דקיבת (בס"ת) כוה ט"ס דממ"כ לדעת ר' נסים משמע דאפי' עלה יכד ולטור משמע דאומר ברכה בפ"ע בין גואל לרופא וכיון דפסק בדיעבד כטור א"כ יאמרנה כדין כן כ"ל ובמחלוקת הסקל מקיים גי' סמ"א שלפנינו בס"ת וז"ל דהטור ס"ל דאפילו לכתחלה יכול להתפלל מי שאינו מתענה ולומר עננו ברכה בפ"ע ונכי דהרב"י הסכים לדעת החולקים היינו לכתחלה גם אפילו דיעבד אלא לקבוע ברכה בפ"ע אלא יאמרנה בש"ת ויסיים ג"כ בא"י ש"ת לבד וכיון שאומר ביום התענית הזה ולא תעניתנו שפיר דמי דאינו משקר כסברת הטור וגם לא קבע ברכה בפ"ע וגם הצבור יצאו י"ח כמבואר בסי' קי"ט דאם שכח הש"ץ עננו יאמר בש"ת וכ' אם כמ"א דאם סיים בש"ת לבד יצא לכן אם הש"ץ אינו מתענה יעשה כן לכתחלה) וה"ה אם אין ש"ץ אחר מוטב שיתפלל מי שאינו מתענה משיתבטלו לשמוע קדיש וברכו ואם אין בבהכ"נ י' שמתענים אע"פ שיש בעיר י' שמתענים אין הש"ץ קובע ברכה בפ"ע אלא דינם כיחידים ומ"מ יאמרנה בש"ת כיון שהוא תענית צבור (א"ר וכ"מ בתשובת רדב"א סי' פ"א) ויחיד שאינו מתענה ומתפלל עם הצבור יאמר בש"ת עננו ויאמר ביום תענית צבור זה (אליהו זוטא בשם ב"ח) אבל כשמתפלל עם הש"ץ לא יאמר אפילו עם הש"ץ לברכה בפ"ע וש"ץ המתענה תענית יחיד לא יאמר עננו כשמתפלל בקול רם אפילו לא התפלל עדיין בלחש אלא יאמר עננו אחר סיום תפלתו והש"ץ יאמר במנחה אלקינו וא"א ברכנו כו':

לד בתענית צבור הכתובים חוץ מט"ב קורין ויחל ומפטירין דרשו בין שחל בב' וה' בין שחל בשאר ימים אפילו חל בע"ש מפטירין דרשו וכן תענית בה"ב שאחר הפסח ואחר סוכות וכן כ' סיון מאחר שהוא מנהג קבוע ברוב ישראל דינו כת"צ לכל דבר · אבל כשהצבור גוזרים על כל צרה שלא תבא עליהם אם קבעו ביום אנד"ו לפעמים גזרו הראשונים ולא קראו בתורה כלל רק אמרו סליחות ותחנונים ורמ"א כ' דיכולין לקרות ויחל לומר עננו אבל אם חל בב' ה' שהרית אין דוחין פ' השבוע למנחה ויחל ודרשו ואם גזרו שלא לשם צורך אלא לשוב בתשובה וכן ער"ח יש מקומות שקורין בתורה במנחה ולא בשחרית ובמקום שאין מנהג אין לנהוג כן לכתחלה (תקס"ד) וכ"ז דוקא כשיש י' המתעני' באותו בהכ"נ ולענין אם יש כהן שאינו מתענה בשחרית דבלא"ה קורין בתורה אפילו קורין ויחל מותר לקרותו אא"כ כשהתענית הוא ביום אנד"ו ובמנחה לעולם לכתחלה יצא מבהכ"נ ואם קראוהו בדיעבד יעלה (וכבר נתבאר לעיל בכל' תפלה כלל ל"ח סי' י"ט) (סס):

לה מי שנתחייב לצום עפ"י תקוני תשובה מרוקח והאר"י כו"כ תעניתים טוב יותר להתענות מפוזרים כמש"כ והטאתי נגדי תמיד ומכל מקום אם ירצה יכול לפטור אותם בהפסקות דהיינו ב' ימים וב' לילות רצופים ויפסיק מעט מבע"י דנחשב ליום א' ויום א' נ"כ ליום א' ויום ב' נחשב כל שעה ושעה ליום והוא כ"ד שעות וא"כ הוי כ"ו ומעט בליל ג' ונחשב לכ"ו

תעניתים

תעניתים וג' ימים וג' לילות רצופים נחשבים לע"ב תעניתים ועיין בסוף קיצור ר"ד אבל הנודר לצום כו"כ ימים צריך לקיים נדרו ולצום מפוזרים (תקס"ח):

לו המתענה ת"ח בשבת ובי"ט או בחה"מ או בר"ח או בחנוכה ופורים או בעיה"כ צריך למיתב תענית לתעניתו ואפילו בניסן או בימים שבין ר"ח סיון לעצרת או בין יה"כ לסוכות ומ"מ המתענה ת"ח בר"ח ניסן או אב א"צ למיתב תענית לתעניתו די"א דמצוה להתענות והוי תענית צדיקים (סס):

לז (יאר"צייט) מתענה ביום המיתה ולא ביום הקבורה ואפילו בשנה א' ואפילו נקבר ביום שלאחריו ונוהג האבילות עד (יאר"צייט) ולא יותר ואם נקבר ב' או ג' ימים אחר המיתה יתענה ביום המיתה וינהג אבילות עד תשלום י"ב חדש מיום קבורה (וכן הכריע בא"ר) אבל בשמע שמת אביו משלים האבילות ביום המיתה כשאר אחיו ואם חל יצ"א בימים שא"א בו תחנון המנהג שלא להתענות כלל ואם הוא בעל ברית א"צ להתענות די"ט שלו הוא ואם ירצה יתענה עד מנחה גדולה אם מת באדר המנהג שבשנת העיבור מתענה בראשון ויש מחמירים להתענות בשניהם (וכביאורי הגר"א הכריע לעיקר כדיעה זו ע"ש) ואם היה השנה שמת בו מעוברת מתענה בחדש שמת בין בא' בין בב' (סס) ונ"ל דאם א"י אם בא' או בב' יתענה בשני הדא שהרי מוקמינן האדם על חזקתו ואמרינן חי היה ועוד שהרי י"א דלעולם מתענין בשני (ושאר דיני יאר"צייט עיין בחכ"א):

לח (יא"נ) צריך להשלים אפילו חל בע"ש אבל אם חל בשנה א' בע"ש ולא השלים אזי כשחל בע"ש א"צ להשלים אבל אם חל בחול וא"כ צריך להשלים ממילא חל עליו הנדר (וע' בכל' שבת כלל א' סימן ח'):

לט הנודר לצום כו"כ ימים רצופים ואירע בהם תענית חובה עולין לו (וע' בסי' תקס"ט במ"א בזה כמה חילוקי דינים):

מ יחיד המתענה על צרתו ועברה או על חולה ונתרפא או מת צריך להשלים כל התעניות שקיבל עליו אבל צבור שמתענין על שום דבר ונענו קודם הצות לא ישלימו ואם ת"ח ורוב צבור רוצים להשלים אין היחיד רשאי להפריש מהם (עיין במ"א סימן תקס"ט ס"ק א') ויחיד שמתענה ת"צ ונודע שקודם קבלת התענית כבר עברה א"צ להשלים וה"ה צבור ששמעו הצות שקבלו התענית בטעות א"צ להשלים ובזה אין ראוי לצבור להחמיר אא"כ שכבר הוא סמוך לחשיכה (סס):

מא דין הנודר להתענות ופגע בו ר"ח וחנוכה ופורים נתבאר בא"ח סי' תק"ע ודין באיזה ימים אין גוזרים ת"צ בסי' תקע"ב:

מב מי שעבר עבירות ידועים המבואר ברוקח ובכתבי האר"י כמה ימים צריך להתענות לכפרה חייב להתענות אע"ג דמצטער בזה הרבה ואעפ"כ אם ת"ח הוא ותורתו אומנתו אפי' בזמה"ז לא יסגף עצמו כ"כ אפי' על עונות ידועים רק שישוב לפני ה' בלב שלם ויבכה מקורות הלב וילמוד יותר ממה שהיה רגיל כי התורה הוא מקוה טהרה ונמשלה לאש וכל אשר יבא באש יובא וטהר וימעט מכל התענוגים ויאכל רק כדי קיום גופו שלא יחלש כדי שיהיה לו כח לעבודת ה' ולא ילך לשום סעודה וכ"ש לסעודת מריעות וישמור שבת בכל דקדוקיה ופרטיה ואם אפשר שיתענה עכ"פ בכל שבוע יום א' או עכ"פ כל יום בה"ב עד הצות והעיקר הבכיה והוידוי וגדרים שלא יעשה זאת עוד לעולם וה' יראה ללבב (וע' בס' תפוכס) ומ"מ מי שהוא איש בריא ואין התענית מזיק לו כלל אלא שרוצה להתענות לתשובה על עבירות שאדם דש בעקבו נקרא קדוש אבל אם אינו בריא והזק וע"י התענית מתיש כחו אפי' שאינו ת"ח נקרא חוטא ואם הוא לומד וע"י התענית ממעט במלאכת שמים אינו רשאי לישב בתענית אא"כ כשהצבור גוזרים תענית דאז אסור לפרוש מן הצבור ומלמדי תנוקות פשיטא דאסורים להתענות שממעט מלאכת שמים וגוזל את הבריות (תקע"א):

מג נוהגין שההתן והכלה מתענין ביום הופתם מפני שמוחלין להם עונותיהם ואינם מתענים בר"ח חוץ מר"ח ניסן שהוא תענית צדיקים ולא בחנוכה ופורים ולא בט"ו שבט ובט"ו באב אבל בניסן ובימים שבין ר"ח סיון עד שבועות ובין יה"כ לסוכות ול"ג בעומר מתענין (סי' תקע"ג) ובא"ח של שבועות אינם מתענים (כדאיתא בתגיגס י"ח) אבל בא"ח של סוכות ושל פכח אינו אלא מנהג ואזלינן בתר המנהג (סי' תכ"ט במ"א סס):

מד דין תעניתים על הגשמים בא"י ועל שאר הצרות הבאות על הצבור מבואר בש"ע מסי' תקע"ה עד סי' תק"פ ודין ימים שמתענים בו תענית צדיקים (סס):

כלל קלג. (תקמ"ט):

א יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם כדי לעורר הלבבות לפתח על דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשנו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזכרון הדברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית כמש"כ באנשי נינוה וירא ה' את מעשיהם ואמרו רז"ל וירא את שקם את תעניתם לא נאמר אלא את מעשיהם ואין התענית אלא הכנה לתשובה לכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול וכדברים בטלים תפשו הטפל והניחו העיקר ומ"מ אין לפטור א"ע בתשובה לבד כי ימים אלו הם מ"ע מדברי הנביאים להתענות בהם וכבר קבלו כל ישראל ונהגו כן בכל העולם (כדלקמן סימן ז'):

ב ואלו הן יום ג' בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבה נחלת ישראל הנשארת לאחר שחרב בה"מ והשאירו נבובדנצר בא"י ושם אותו לראש על ישראל וע"י שנהרג גלו כולן ונהרגו מהם לאלפים:

ג עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל נ"נ הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק ומזה נמשך החורבן:

ד י"ז בתמוז אירעו בו חמשה צרות נשתברו הלוחות כשירד משה מן ההר כמפורש בתורה וזה היה בי"ז בתמוז ובוטל התמיד עוד מלהקריב בבית הראשון והובקעה העיר בחורבן בית שני דאע"ג דבחורבן הראשון נבקעה העיר בט' לחדש כיון ששניהם היו בחדש זה קבעו להורבן בית שני דהחמורה עלינו ולא רצו לגזור בשניהם דאין מטריחין על הצבור יותר מדאי ושרף אפוסטמוס הרשע את התורה והעמיד צלם בהיכל על ידי רשעי ישראל וזה גרם גלותינו והורבננו (סי' תקמ"ט):

ה וט"ב שהיה בו חורבן הגדול שנחרב בה"מ הראשון וגם השני ואותו היום הוא מוכן לפורענות מיום עלות ישראל ממצרים שבו ביום נגזר אל אבותינו שבמדבר שלא יכנסו לארץ בו ביום חזרו המרגלים ובכו ישראל בביה של חנם ונקבע לבכיה לדורות ונלכדה ביתר היא היתה עיר גדולה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול וחשבו כל ישראל שהוא מלך המשיח ונפל ביד הנכרים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן בהמ"ק ובו ביום חרש טורנוסרופוס את ההיכל ואת סביביו ונתקיים הפסוק ציון שדה תחרש:

ו ג' תעניתים אלו חוץ מט"ב תקנו הנביאים שאם ירצו כל ישראל ויסכימו שלא להתענות בהם הרשות בידם אמנם כבר רצו כל ישראל וקבלו עליהם לדורות להתענות בהם ולכן אסור לפרוץ גדר ומ"מ בשעה שרצו וקבלו הקילו בהם שיהיו מותרים לאכול בלילה שלפניהם וכן עוברות ומניקות פטורות אלא שכ"ז שאינן בצטערות נהגו להתענות ואם מצטערות הרבה אסורות להחמיר על עצמן וכן חולה אפי' אין בו סכנה פטור מלהתענות לכ"ע ומ"מ אף הצריך לאכול לא יתענג עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך ואפי' הקטנים שיש להם דעת להתאבל אע"ג שאין מחוייבין להנכם אפי' בן י"ב שנה ואפי' בתענית שעות מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים או שאר מאכל פשוט כדי שיתאבלו עם הצבור (תק"נ):

ז גם הקילו בהם שמותרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ומ"מ הבריא ומי שהוא בעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב אלא שאם חל יום טבילה יקיים עונתו וגם בנעילת הסנדל לא יחמיר משום חוכא ואטלולא ועשרה בטבת שחל בע"ש צריכין להשלים ואם חלו תעניתים אלו בשבת דוחין אותם לאחר השבת:

ח כיון שבי"ז בתמוז התחיל מקצת החורבן שבוטל התמיד ובטלו הנסכים לכן נוהגים שאין נושאים נשים מי"ז תמוז וכ"ש דאסור לעשות מחולות וריקודין וגם נוהגין לאסור תספורת מי"ז בתמוז אבל בכבוס לא נהגו לאיסור שאין גוזרין על הצבור גזירה שא"י לעמוד בה וכן מותר ברחיצה אפי' בחמין ויש נוהגין שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין מי"ז בתמוז אם לא בשבת או סעודת מצוה ואם קיבל עליו בפירוש בלשון נדר שלא לאכול בשר ויין עד ט"ב אסור אפי' בשבת וצריך התרה אבל אם לא הוציא רק בדרך קבלה בעלמא מותר בשבת ובסעודת מצוה (תקנ"א מ"א ס"ק כ"ז) ויש שמתענין לגמרי מי"ז ואילך וגם נוהגין שאין מברכין שהחיינו בימים הללו אע"ג דאפי' אבל מברך שהחיינו מ"מ ימים אלו כיון שהזמן הוא זמן פורעניות אין מברכין שהחיינו לזמן הזה ולכן ג"כ אין לובשין בגד חדש דצריך לברך שהחיינו ובשבת יש נוהגין היתר לברך שהחיינו ואם לא ימצא הפרי אחר ט"ב או על פדיון הבן מברכין אפי' בחול כדי שלא יחמיץ המצוה צריך יזהר מי"ז בתמוז עד ט"ב מראש ד' שעות עד סוף ט' שעות שלא לילך יחידי ולא יכו התלמידים בימים ההם אפי' ברצועה וראוי לכל אדם

להתאבל בימים ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה:

ט משנכנס ר"ח אב אין שמחין כלל ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לשתמיט מינה דריע מזליה ואם אפשר ישתמיט מניה כל החדש ועכ"פ עד אחר ט"ב (שם):

י מר"ח עד התענית מדינא י"א דצריך למעט בכל משא ומתן ומנהגנו להתיר בכל מו"מ שהכל נחשב לדבר מצוה שהוא פרנסתנו ומ"מ צרכי חופה ובנין של שמחה צריכין למעט ואפי' שאר בנין שאינו אלא להרוחה בעלמא אסור ואם קצץ עם נכרי לצייר ביתו אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב נכון הדבר וא"ל מותר (שם):

יא אסור לעשות נשואין מר"ח עד התענית מדינא ואם לא קיים פ"ו מדינא מותר לעשות נשואין כיון שהוא מצוה אלא דנוהגין דאעפ"כ אין נושאין דלא מסמני מלתא אבל מותר לעשות שידוכים כמו שנהגו בכתיבת תנאי' ולאכול מיני מרקחת דזה לא הוי סעודה כלל אבל לעשות סעודה אסור (שם מ"א ס"ק י') ואפי' בט"ב עצמו מותר לעשות שידוך שלא יקדמנו אחר:

יב אע"ג דמדינא אין אסור לכבס אלא בשבוע שחל ט"ב אנו נוהגין לאסור מר"ח והאיסור הוא משום אבילות שגם האבל אסור בהן ואפי' אין לו אלא חלוק א' אסור ומיהו מר"ח עד השבת יש להתיר באין לו אלא חלוק א' (ה"ר) וכן המכובסים מקודם אסורים בין ללבוש בין להציע בהן המטה ואפי' מטפחות הידים והשולחן אסור ואפילו אינו רוצה ללבשו עתה אלא להניחו אחר התענית אסור ואסור לעבריות לכבס אפילו בגדי נכרים בשבוע שחל ט"ב בו משום מראות העין שלא ידעו שהוא של נכרי אבל אם ניכרים שהם של נכרי או בצנעה מותר ונ"ל דמר"ח עד שבת חזון אפי' למנהגנו ג"כ מותר לכבס של נכרי (וכן משמע מדלא כתב רמ"א כזה דנוהגין מר"ח) וכן אסור מצד המנהג ליתן כלים לכובסת נכרית לכבס מר"ח ואילך אפי' תאמר לו שתכבס אחר טוב אבל מותר ליתן קודם ר"ח אעפ"י שכובסת אחר ר"ח ומיהו הצריך לילך למרחקים מותר לכבס ע"י נכרי אפי' לכמה שבתות וע"י ישראל אם א"א ע"י נכרי והוא צורך גדול הב"ח מתיר אבל המ"א וא"ר אוסרין וכ"ה בראב"ן (תקנ"א):

יג לצורך מצוה כגון אשה שלובשת לבנים מותרת לכבס וללבוש לבנים ואפילו בט"ב וכן אם אין לו כתונת לשבת ומכ"ש דמותר על ידי נכרי וכן מותר ללבוש כלי פשתן ולהציע על השלחן לבנים כדרך שעושין בשאר שבתות (שם):

יד מדינא אסור ללבוש כלים חדשים בין צבועים בין לבנים בין של צמר בין של פשתן בשבת זה ואפי' מנעלים חדשים ומצד המנהג מר"ח והיינו אפי' בשבת אף דנוהגין לברך שהחיינו בשבת או אפי' קנה בגד מתוקן וכבר בירך עליו שהחיינו קודם י"ז בתמוז (דלא"כ כלא"ס אסור משום שלא לברך שהחיינו) וכן אסור לתקן בגדים הדשים או מנעלים חדשים מר"ח וכן לנקותם ונהגו להקל לעשות בגדים הדשים לאחרים אם נתנו לו קודם ר"ח אבל מר"ח אסור ליתן לתקן בגדים הדשים וכן נהגו להקל אפי' ליתן מר"ח לאומן נכרי לעשות כדי שיהיו מוכנים לאחר ט"ב אם צריך הרבה לזה דאע"ג דבכיבוס נוהגין לאיסור אפי' ע"י נכרי שאני הכא דעדיין לא נקרא שמו על הבגד ולצורך נשואין מי שאין לו אשה ובנים מותר לעשו' בגדים חדשים דהא מדינא מותר לו אפי' לישא ואפי' בט"ב עצמו שרי לעשו' בגדי' ע"י נכרי לצורך נשואין (שם):

טו נשים שנוהגות שלא לסדר החוטין לאריגה משום שזה נקרא שתי וכיון שנתבטל אבן השתיה החמירו בזה עליהם מעצמם אסור להתיר להם ומכל מקום מותר לעשות (קרויזן) דלאו בגד הוא:

טז אע"ג דמדינא אינו אסור בבשר ויין אלא בערב ט"ב בסעודה המפסקת כדלקמן לפי שנתבטלו קרבנות ונסכים מ"מ אנו כבר נהגנו לאיסור מר"ח ואין שוחטין אלא לצורך חולה אע"פ שאין בו סכנה או לסעודת מצוה ונ"ל דמי שחבר מהשר להאכיל בשר לנכרים ואם לא ישחוט יפסיד אזי יתן מכל בהמה לעני הולה איזה חתיכה וא"א לכזית בשר בלא שחיטת ואם א"א אזי לא יברך על השחיטה כיון שאין ישראל אוכל ממנו ומיד שהתפללו הקהל ערבית בער"ה אע"פ שהיחיד עדיין לא התפלל אסור שלעולם היחיד נגרר אחר הצבור (מ"א ס"ק כ"ו ול"ע כסי' ל' סק"ז דכמלתא דרבנן לאינו נגרר) ואסור אפילו בתבשיל שנתבשל בו בשר וכ"ש התבשיל שיש בו שומן וכן בבשר עוף ובבשר מלוח אפי' יותר מג' ימים אע"ג דהטעם באיסור בשר משום שנתבטלו הקרבנות ולאחר ג' ימים לא מקרי עוד בשר לענין קדשים שהרי שלמים אין נאכלין יותר מב' ימים וכן עופות לא היה קריבים ע"ג מזבח חוץ מתורים ובני יונה וגם אין שמחה אלא בבשר בהמה מ"מ נהגו לאיסור ומ"מ מי שא"א לו לאכול מאכלי הלב יאכל בשר עוף ומ"מ ראוי ונכון שמן ז' אב לא יאכלו בשר ויין אפי' יולדת אם אפשר דבז' אב נכנסו יונים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו (סי' תקנ"ד מ"א ס"ק ט') ולתינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים מותר ליתן בשר ויין וכוס של הבדלה אם יש שם תינוק יתן לו לשתות ואם לאו מותר הוא בעצמו לשתות כוס של הבדלה בסעודת מצוה כגון מילה ופדה"ב וסיום

מסכתא מותר אפילו בשבוע של ט"ב לאכול בשר ויין וכ' בס' א"ר דבסיום דוקא אם בזמן אחר דיה נ"ב עושה סעודה לסיום וגם לא ימהר בלימודו כדי להשלים בזמן ההוא רק שנזדמן עפ"י שיעור קבוע שיש לו לסיים בזמן ההוא וסעודת בר מצוה אם הביא ב' שערות הוי סע"מ וכן אם דורש הב"מ מעניני רב"מ הוי נ"ב סע"מ (יש"ש ב"ק פ"ז סי' ל"ז וסעודה בלילה שלפני המילה במ"א סי' הרי"ו ס"ק י"ג כתב בשם תשובת כ"מ דהוי סע"מ וסיים לכן יש להחמיר לענין נדר משמע דוקא לענין נדר ואח"כ י"ל אכילת בשר דאינו אלא מנהג יש להקל ובא"ר מסופק בזה) ומלבד הקרובים הפסולים לעלות ומלבד הבעלי מצוה מותר להוסיף עוד י' משום ריעות דהיינו אלו שדרך בעל אותה סעודה להזמין אותם שאר פעמים משום ריעות אבל אלו שאין מזמין אותם בשום פעם אלא שהולכים רק לשתות עבירה הוא בידם (לבוש ע' א"ר) ונשים השייכות לסעודה במקום שדרך לזמן לסעודה נ"ב מותר ונ"ל דאשת בעל הסעודה מותרת אף בסיום מסכתא וכן בניו ומי ששולחין לו לביתו אסור לאכול וכל זה אפי' בערב ט"ב מותר ובלבד שיעשנו קודם חצות (תקנ"א) :

יז הספורת מדינא אסור בשבוע שחל בו ט"ב אחר ראשו וכן כל שער שבו ואנו נוהגים מי"ז בתמוז אבל מותר ליטול צפרנים וכ"ש בע"ש או לצורך טבילה אפי' בע"ש הזון אבל תכפורת אסור אפילו לכבוד שבת דבלא"ה אין רגילין לספר כל שבוע ובזקן כל שמעכב אכילה מותר (שם) :

יח אסור לגדולים לכפר לקטנים ולכבס כסותם מפני שצריך לחנכם (וכ"ל אפי' לא הגיעו לחינוך) משום עגמת נפש (ע' במ"א ס"ק ל"ח) בשבת שחל ט"ב בתוכו אבל בגדים שמלפפין בהם קטנים לגמרי שמוציאין רעי ומשתינין בהם מותר וכן שאר בגדי קטנים בני ב' וג' שנים נוהגים להתיר ומ"מ לא יכבסו הרבה ביחד ואם אין מכבסים על הנהר יש לכבסם בצנעה ונ"ל דלצורך קטנים אין להחמיר אפי' לפי מנהגנו אלא בשבת זו (שם) :

יט נוהגין שלא לרחוץ מר"ח אפי' בצונן וכל רחיצה לרפואה מותר אפי' בחמין ואפי' בשבוע שחל בו ט"ב (א"ר) וכן נדה רוחצת וטובלת כדרכה ואם טובלת ליל י' מותרת לרחוץ בעט"ב אם א"א לרחוץ בליל י' ולמוצאי ט"ב חופפת מעט דבעינן סמוך לטבילה חפיפה וה"ה הלובשת לבנים יכולה לרחוץ מעט כדרכה הואיל ואינה עושה לתענוג ובע"ש של חזון הנוהג לטבול בכל ע"ש מותר לטבול ומי שמבטלה לפעמים אסור וכן מי שרגיל בחפיפת הראש בחמין בכל ע"ש מותר אבל לא (כזייף ולויג) שעושין מאפר ונ"ל דה"ה ברחיצת פניו ידיו ורגליו בהמין מי שרגיל בכל ע"ש ובצונן מותר לכ"ע בע"ש חזון לרחוץ פניו ידיו ורגליו ויולדת או חולה מותרת לרחוץ בהמין ור"ח אב שחל בע"ש האחרונים מתירין לרחוץ (שם) :

כ אפי' מי שתכפו אבילות של מת ושל שבת זו לא יספר כדרכו וכן אסור לכבס כסותו בנהר ואפר אלא במים אבל שחל יום שישים שלו בי"ח בתמוז מותר לספר כיון שאינו אלא מנהג הוי תכפוהו אבלות אבל כה"ג בשבת שחל ט"ב אסור בין בכבוס ובין בתספורת עב"ל הב"ה (תקנ"א מ"א ס"ק י"ט) משמע דוקא בשבת שחל ט"ב דאסור מדינא אבל מר"ח דאינו אלא מנהג נמי מותר אבל ברוקח סי' שי"א כ' בהדיא דמר"ח אסור ברחיצה בחמין אפי' בכה"ג:

כא מילה שהוא מר"ח עד ט"ב נוהגין שהמוהל והסנדק ואבי הבן ואמו לובשין בגדי שבת ואפילו בשבת שחל בו ט"ב אבל המכניס התינוק שקורין (קוואטער) אסור ומ"מ האשה המכנסת התינוק נוהגת ללבוש בגדי שבת שזה עיקר מצותה ובלא"ה אסור אפי' בשבת חזון אין מחליפין אלא הכתונת לבד וזה מותר אפילו בשבת שחל ט"ב ונ"ל דה"ה פוזמקאות שאינו לובש אלא מפני הזיעה ופשיטא שמותר להציע לבנים על השולחן אבל פרוכת ומפות ומעילים של שבת לדעת הש"ע בשבת חזון מותר אבל לא כשחל ט"ב בשבת (שם) ובק"ק ווילנא נוהגין עפ"י הגר"א ללבוש בגדי שבת ויש משנים בגד אחד :

כלל קלד. דין עט"ב (תקנ"ב תקנ"ג) :

א עט"ב לא יאכל אדם בסעודה המפסקת ב' מיני תבשילין אפי' הכל מין אחד כגון מיני קמחין שקורין (פערפיל) או (לאקשן) אסור לאכלן כשמבשלן א' רכה וא' עבה וכן (קרעפליך) ממולאין בגבינה הוי ב' תבשילין ואפי' בישל ב' מינים שנאכל כמות שהוא חי אסור ולכן במדינתנו שאין דרך לבשל עדשים עם ביצים אסור לאכלן אך נוהגים לאכול או עדשים או ביצים שהן זכר לאבלות שאין להם פה כשאר דברים כאבל שאין לו פה ואפילו זה אסור כשכבר אבל מין אחר באותו סעודה ודלא כהמון עם שמתחלה אוכלין מין מבושל ואחר כך יושבים לארץ ואוכלין ביצים וכ"ש דאסור להפסיק ביניהם בבהמ"ז דגורם ברכה שאין צריך אבל מותר לאכול אפילו כמה מינים פירות כשהן חיין והמון העם אוכלים פירות כמה מינים על הארץ ואין לזה טעם וריח :

ב מי שאפשר לו לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת חריבה במלה וקיתון של מים ויש מחמירים

מחמירים לטבל אחר אכילה פת באפר ולאכלו ע"ש ויגרס בחצץ כו' ועכ"פ לא יאכל אחר סעודתו לקינוח דברים שרגיל בהם בשאר פעמים וימעט בשתיה ממה שרגיל לשתות והכל לפי מה שהוא אדם :

ג נהגו לישב ע"ג קרקע בסעודה המפסקת כדי שתהיה ניכר שהיא סעודה שפילה וא"צ לחלוץ מנעליו דכל שהוא משום אבל אינו חל עד שתחשך ואחר שאכל מותר לישב על הספסל עד שתחשך :

ד יש ליזהר שלא ישבו ג' לאכול יחד סעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון כדי שלא תהיה סעודה חשובה ולכן אפילו אם אירע שאכל ביחד לא יזמנו דאין זה קביעות כיון שאין דעתן לקבוע :

ה וכל זה בסעודה המפסקת שאין דעתו לאכול עוד אחריה סעודת קבע וכשהוא אחר חצות או אפי' אחר חצות ודעתו לאכול אחריה סעודת קבע א"צ ליזהר בכ"ז: אבל קודם חצות

ו ומנהג הישר לאכול קודם חצות או אחר חצות סעודת קבע וסמוך לחשיכה אוכלין על הארץ תבשיל א' ואח"ז מי שמתירא שיזיק לו התענית מותר לאכול פת עם חמאה או גבינה כדי לשבוע ובלבד שלא יאכל ב' תבשילין :

ז המתענה ב' ה' כל ימות השנה ואירע בו עט"ב ישאל על נדרו או שיתענה עד אחר מנחה ואוכל סעודה המפסקת קודם ביאת השמש כיון דא"א לו להתענות ב' ימים ומ"מ אם ברי לו שלא יזיק לו יתענה ב' ימים ומ"מ אף מי שאינו רוצה להשלים אסור לאכול ב"פ וגם כל דין סעודה המפסקת עליה ולכן אם צריך לאכול יותר ישאל על נדרו :

ח אע"פ שאכל סעודה המפסקת מותר להזור ולאכול אא"כ קיבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום ואפילו לא הוציא בפיו אלא שקבל בלבו להתענות הוי קבלה (ע' מ"א וביאורי הגר"א) ואסור אז כל מה שאסור בט"ב חוץ מנעילת הסנדל דמותר דהוי כאילו התנה בפירוש חוץ מזה (ע' ט"ז) אבל אם לא קיבל אפי' בלב אלא שנגמר בדעתו שלא לאכול אינו כלום ומותר אפילו באכילה :

ט כ"ז שלא קיבל עליו התענית מותר אפילו באכילה ובכולם עד בין השמשות אבל בין השמשות אסור דהוי ס' לילה ונוהגין לחלוץ המנעלים קודם ברכו אפי' אם מתפלל ביום ובמוצאי שבת אחר ברכו חוץ מש"ץ שחולץ קודם ברכו מפני בלבול הדעת ויזהר שלא יגע בידיו במנעליו דאל"כ צריך נטילת ידים לתפלה :

י נוהגין שלא ללמוד עט"ב אחר חצות אע"ג שמותר באכילה כיון שיכולין ללמוד בדברים שמותר ללמוד בט"ב והוא חומרא בעלמא :

כלל קלה. דין ט"ב (תקנ"ד עד תק"ס) :

א ט"ב אסור באכילה ושתיה ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואסור לקרות בתורה בין שבכתב ובין שבע"פ שדברי תורה משמחין הלב ומותר לקרות בירמיה בדברי' הרעים שבו ואם יש בהם פסוקי נחמה צריך לדלגן וכן מה שכתוב פורעניות על או"ה צריך לדלגן וכן מותר ללמוד איוב ומדרש איכה ופ' אלו מגלחין דמיירי מדין אבל ומנודה אבל אסור לישא וליתן בהלכה ואפי' ע"י הרהור אסור דעכ"פ משמח וכ"ש דאסור לעיין איזה קושיא או תירוץ אפי' בדברים הרעים דמשמח הלב ואסור להורות הוראה כ"א לצורך חולה הצריך עכשיו ואסור לדין דיני ממונות דדין היינו תורה ואם אין הבע"ד יכולין להמתין עד מחר אפשר דשרי דהוי כרבים צריכים לו (מ"א) והזן הקורא מותר לחזור הפרשה קודם שיקרא ומותר לקרות כל סדר היום ואפי' איזהו מקומן ואסור ללמוד עם התינוקות אפי' דברים רעים כדי שידעו דזה שמחה הוא להם אבל מותר לו' לפניהם דברי' הרעים כדי לשבר לב התינוק :

ב אפי' עוברות ומניקות צריכין להתענות ולהשלים אפי' מצטערות הרבה אם לא ח"ו שיש לחוש לסכנה והיה כל ל' יום דדינה כחולה שאין בה סכנה אפי' אם אינה חולה כלל וכן שאר חולה שאין בו סכנה כשצריכין לאכול דעת רוב הפוסקי' דא"צ להתענו' דבמקו' חולי ל"ג רבנן (ר"ן סוף תענית ומ"מ כדעת הרמב"ן וב"ח כ' מאחר דבדברי קבלה ט"ב אסור נשאר תעניתים וכולן אסורין אלא דבזמן שלום דתליא ברצו ס"ס תשעה באב אלא שאח"כ רצו להקל בג' תעניות ובתשעה באב לא רצו להקל וכן משמע דעת הרמב"ן שכתב על כל ד' תעניות ונהגו כל ישראל כו' וכ"כ בהדיא בחי' רשב"א מגילה דף ה' שכתב שגם ר"ת מודה בזה ודברי הט"ז לא הבנתי דממ"נ אם תשעה באב הוא מדברי קבלה א"כ ס"ס בחולה שאב"ס אסור דכעין דאורייתא תיקון ואם כן מה זה שכתב ביולדת אם לא שכיח קצת חולה וצריך עיון ועל כל פנים חולה שאב"ס אם צריך לאכול נראה דהמיקל לא הפסיד) ומיהו נוהגין להתענות כ"ז שאין להם צער גדול שיש לחוש ח"ו לסכנה והמיקל לא הפסיד ומכ"ש באדם חלוש והוא חולה שאין בו סכנה שלא להחמיר ומ"מ לא יתעסקו במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הגוף ומ"מ יתענה איזה שעות אם לא בחיה שמרגשת בעצמה שהיא בריאה ושאין מזיק לה התענית אז צריכה להתענות ותוך ג' ימים אסור לה להתענות :

רחיצה

ג והיצה בין בחמין בין בצונן אפילו להושיט אצבעו במים ואפילו טבילת מצוה כגון אשה שחל טבילתה בט"ב אסור אע"ג דמדינא היה מותר כיון שאינו של תענוג מ"מ כיון דאפי' אם תטבול אסורה לשמש ובלא"ה בזמה"ז ליכא טבילה בזמנו בדאי הוא בית אלקינו לאבד טבילה אחת (וע' כלל קל"ג סי' י"ט) :

ד כיון שאינו אסור אלא רחיצה של תענוג לכן נוטל אדם ידיו שחרית וצריך ליזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי האצבעות מפני שרוח רעה שורה עליו ולאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת מעבירם על עיניו (וע' בביאורי הגר"א סי' תרמ"ג סק"ו שכ' לעיקר שאסור ברחיצה ע"ש דהייתו מירושלמי) ואם היה לכלוך על עיניו ודרכו לרחצם במים רוחץ כדרכו ואינו חושש דהוי כמלוכלך בטיט דמותר :

ה אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה מותר לרחוץ להעביר הלכלוך ומיהו לא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך ואם עשה צרכיו וקינח וכן אם הטיל מים ישפשף בידו הניצוצות ורוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו דהוי כמלוכלך . ואם רוצה להתפלל אפי' לא קינח מותר ליטול עד קשרי אצבעותיו וה"ה למנחה לתפלה ירחוץ עד קשרי אצבעותיו :

ו נשים המבשלות וצריכות להדיח ולרחוץ המאכלים מותר דהא אין מתכונים לרחיצה :

ז הבא מן הדרך ורגליו מלוכלכות מותר לרחצם במים וכן מותר לשרות מפה במים בעט"ב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת עד שאין בה טופח להטפיח ומקנח בה פניו ידיו ורגליו אפילו עושה כן לתענוג כיון שהיא נגובה :

ח סיכה אינה אסורה אלא של תענוג אבל מי שיש לו חטטין מותר לסוך :

ט נעילת הסנדל דוקא של עור ואפי' של עץ אם מחופה בעור או של בגד ולמטה בשולים תפורים בעור אסור אבל של בגד ושל עץ וביוצא בו מותר דלא נקרא מנעל אלא של עור :

י המהלך בדרך ברגליו כיון שהוא טורח גדול לא אסרו חכמי' ומותר בנעילת הסנדל וכשיגיע לעיר חולץ אבל אם יושב בעגלה אסור :

יא ההולכים בין הנכרים נוהגים ללבוש מנעלים אע"ג שאין למחות בידם כיון שיש גדולים המתירים מ"מ אין לזה טעם דמה בכך שילעיגו עלינו הנכרים בלא"ה מלעיגים עלינו ומ"מ אותן היושבים בחנות ודאי אסורים דאיך ידעו הנכרים אם הולכים בלא מנעלים :

יב תשמיש המטה אסור ולכן אסור לישן עמה במטה אחת וגם נכון שלא ליגע בה בלילה :

יג אסור לשאול שלום חבירו בט"ב ואפי' לומר צפרא טבא וכיוצא בו אסור ואם ע"ה שואל בשלמו משיב לו בשפה רפה משום שלא ישנאנו וכן אסור לשלוח דורון לחבירו רזהו מכלל שאילת שלום :

יד לא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבא לידי שחוק והתול ואותן אנשים שיושבים בבהכ"נ ועושין שחוק עליהם נאמר כל מי שאינו מתאבל כו' וגדול עונם מנשוא :

טו מלאכה בין בלילה ובין ביום תלוי במנהג המקומות וכן פרקמטיא ואנו נוהגין לאסור בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת אפילו מעשה הדיוט בין בלילה וביום עד חצות אבל דבר שאין בה שיהוי כגון הדלקת נרות וקשירה וכיוצא בו מותר ומ"מ ראוי לכל י"ש להחמיר על עצמו שלא לעשות מלאכה כל היום כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות וכן נוהגים לאסור משא ומתן קודם חצות ולאחר חצות נוהגין להתיר ומ"מ לא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות ולחלוב הפרות טוב לעשות ע"י נכרי ואם א"א מותר לחלוב בעצמו וכל העושה מלאכה בט"ב בקביעות אינו רואה סי' ברכה ומלאכת דבר האבד מותר וע"י נכרי מותר אפי' בביתו בכל מקום :

טז כל האוכל ושותה בט"ב אינו רואה בשמחת ירושלים וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה כל הדברים שאסור מדינא בט"ב כגון אכילה וכו' אין חילוק בין בלילה ובין ביום עד הערב ומה שנוהגין שרוחצין קודם מנחה הוא מנהג של בורות ועי"ה ונשים היו כן לחזק את לבן שנולד משיח בט"ב ושעתיד לבא אבל אין ראוי לכל בן תורה לעשות כן :

יז יש נוהגין לשכב בליל ט"ב על הארץ ומשים אבן תחת ראשו ויש לאדם להצטער בענין משכבו בליל ט"ב שאם רגיל לשכוב בב' כרים ישכב על א' מיהו הכל לפי מה שהוא אדם וימעט בדבורו והנאתו בט"ב בכל מה דאפשר :

יח המנהג הפשוט שלא להניח תפילין בט"ב שחרית ולא טלית גדול אלא לובשים טלית קטן בלא ברכה ומיהו לאחר חצות מותר להניח טלית ותפילין וכן נהג הגר"א :

יט בליל ט"ב מתפללים ערבית ואחר י"ח אומרים קדיש שלם ואומרים איכה וקינות ואפילו כשהוא ביחיד ואח"כ אומרים ואתה קדוש ואחר זה קדיש בלא תתקבל עד למחר במנחה :

כ ליל ט"ב ויומו נוהגים שיושבים על הארץ ויש שיושבים על השק ומאריכין בקינות עד קודם חצות ונוהגים שלאחר שיצאו מבהכ"נ שחרית יושבין על ספסלים דכיון דאינו אלא

מנהג לא מהמרינן כולי האי ואסור לספר ולדבר ולצאת לחוץ בשעת הקינות כדי שלא יפסיק לבו מן האבילות :

כא אין אומרים תחנון בט"ב דאקרי מועד כדכתיב קרא עלי מועד כו' ומ"מ מותר לעשות הספד על חכם אפי' לאחר חצות דכל היום הוא נקבע לבכי אבל צ"ה אין אומרים ואין אומרים אא"א ולמנצח ולא פיטום הקטורת ומכ"ש קרבנות דלא מקרי סדר היום שאין כל אדם אומרו אבל מזמור לתודה אומרי' שהרי בזמן בה"מ היה י"ט והחזן אומר עננו בין גואל לרופא (א"ר דלא כט"ז וכן נוסגין ובענין אמירת ב"ב בא"ר כ' שאומרים ובשכנה"ג כ' שלא לומר וכו' בספר ד"מ שנ"ל שטעם כיון שט"ב אסור בשאלת שלום איך יאמר וישם לך שלום) (ע"ש) :

כב אם יש אבל בעיר הולך בלילה לבהכ"נ וגם ביום עד שיגמרו הקינות :

כג מנהג שלנו שאין אומרים נחם בי"ח בברכת ולירושלים כ"א בתפלת המנחה שאז הציתו אש בבה"מ ונשרף עד שקיעת החמה ביום העשירי ולכן נוהגים מקצת להתענות גם ביום י' ולכן מתפללים אז על הנחמה ומשו"ה מנהג טוב שלא לאכול בשר בליל י' ויולדת מותרת (א"ר) וכן נוהגים ביום י' עד חצות היום וכן אין לרחוץ במרחץ ואין להסתפר עד חצות היום אבל בסעודות מצוה מותר אפילו בליל י' והסעודה שעושין בלילה שלפני החתונה במקום שאין משלחין באותו פעם סבלונות לא מקרי סעודת מצוה ולכן אין לאכול בשר וכ"ש שלא יהיה שם כלי זמר עד אחר חצות ביום י' והמתענה ביום י' אסור לאכול גם בשר בסעודה ראשונה משום אבילות דיומו ויאמר נחם בכל התפלות ערבית שחרית ומנחה ויקרא איכה ביום י' ואם הם י' לא יקראו בצבור ונ"ל דלפי מנהג קהלתינו שקורין במגילה הכתובה כדין על הקלף ובגלילה ומברכין בט"ב על מקרא מגילה אבל בי' אב לא יברך ופשוט דמותר ללמוד וכ"ש להניח תפילין ואסור להחמיר בזה (א"ר בשם כ"ג) ומ"מ הצריך לאכול בט"ב אומר נחם כל פעם שאוכל שהרי מדינא גם בכל התפלות צ"ל אלא שכבר נהגו משא"כ באבילה אין כאן מנהג ואומרו בברכת בונה ירושלים כמו יעלה ויבא ורצה :

כד אם יש תינוק למול מלין אותו אחר שגומרים הקינות ונותנים הכוס לתינוק הגדול קצת דשייך בחינוך ואם מלין אצל היולדת אם אינה מתענה כמבואר לעיל סימן ב' אזי תשמע היא הברכה ולא תפסיק בדברים בין הברכה לשתיית הכוס ותשתה הוא ואבי הבן אמו והמוהל והסנדק נקראים בעלי ברית ומותרים ללבוש בגדי שבת לאחר הקינות עד לאחר המילה ואז פושטין אותם :

כה לאחר גמר הקינות יוצאין לבה"ק ואפילו על קברי נכרים כלומר הרי אנו חשובין כמתים ועכ"פ לא ילכו על הקברים אפי' על קברי ישראל כי הרוחות מתדבקים בו ח"ו אם לא לצורך מת אלא יעמדו ברחוק ד' אמות :

כו נהוגין שלא להכין צרכי סעודה ושלא לשחוט עד אחר חצות אבל לצורך מצוה מותר ויש מקומות נוהגין לשחוט לצורך אבילה למחר (מ"א סימן תקנ"ח וט"ז סימן תקנ"ט) :

כז אסור לעשן (טיטין) שקורין (רייכין) והחמיר מאד עד שכ' שהעובר ע"ז משמתים אותו (כנה"ג) :

כלל קלו . דין ט"ב שחל בא' בשבת :

א ערב ט"ב שחל בשבת או ט"ב שחל בשבת ונדחה אין לו כלל שום דין ט"ב ואוכל בשר ושותה יין ואפילו במנחה והמונע עצמו משום אבל עבירה בידו ומ"מ לא ישב בסעודת חבירים ולא ינהוג בשמחה אלא בדאבון נפש ואם חל מילה יעשה הסעודה קודם מנחה ואסור באבילה ושתיה ורחיצה בין השמשות שהרי הוא ספק לילה אבל לא יחלוץ המנעלים עד שתחשך ויאמר הש"ץ ברכו דאסור להראות אבילות בשבת והש"ץ חולץ קודם ברכו משום בלבול הדעת רק שיאמר מקודם המבדיל בין קודש לחול (תקס"ב) :

ב ט"ב שחל בשבת אומרים אב הרחמים בשחרית (א"ר) ובמנחה א"א צו"צ :

ג י"א דאסור בתשמיש המטה כמו אבל דנוהג דברים שבצנעה וכן נוהגין ואמנם כשחל ליל טבילה בשבת יש מתירין ונ"ל דאע"ג דקיי"ל בזמה"ז אין טבילה בזמנה מ"מ משום ביטול מצות עונה יש לסמוך על המתירין (א) :

ד ט"ב שחל בשבת י"א שיש להחמיר שלא ללמוד בו אלא דברים שמותר ללמוד בט"ב אבל

נשמת אדם

(א) וזה נ"ל כוונת הש"ס ובזה מתורץ קושית א"ר מסעיף א' דאין טבילה בזמנה מצוה בזמן הזה ובפרט שרבו המתירין שהרי כתב הטור שהרמב"ם וכן הרא"ש מתירין וכתב הטור שכן עמא דבר ומצאתי בא"ח שכ"כ הרשב"א בתשובה . וא"כ אף שכתב רמ"א דנוהגין לאיסור היינו במקום שאין כאן מצות עונה שהרי יכול לקיים מאתמול אבל בליל טבילה דאז הוא מצות עונה בזה אין כאן מנהג וא"כ יש לסמוך על המתירין וכ"ש דס"ה הבא מן הדרך שאמרו בגמרא וסמכו על פסוק לא תאונה כו' שלא תבא מן הדרך ותמצא אשתך ספק נדה ופירש"י שאז מתאווה לזיווג . וא"כ בוודאי שגם האשה מתאוה וכשתתאוה או היא מצות עונה ולכן נ"ל דהסומך בזה על המתירין לא הפסיד והכל לפי מה שהוא אדם ומצאתי סמך לדבר בא"ר סי' תקנ"ד ס"ק ד' שכתב שלא לשמש בליל י' אם לא בליל טבילה או בא או יוצא לדרך :

אבל מותר לחזור שמו"ת ומכ"ש קודם חצות בשבת חזון אם אין מי שיודע לקונן במפטיר כנהוג אלא א' ממי שכבר בירך בתורה יעלה שנית ולא יברך ויאמר קדיש אחר מפטיר ואם כבר אמרו קדיש צריך זה לחזור ולקרות בתורה ויברך תחלה וסוף (סי' רפ"ב מ"א ס"ק י"ד):

ה במו"ש כשרואה הנר מברך בורא מאורי האש ואין מבדילין על הכוס דאסור לטעמו וא"ל ליתנו לתינוק כמו גבי מילה בט"ב דהתם לא הוי מילתא דקביע משא"כ הבדלה דהוי כמו מילתא דקביע דהרבה פעמים חל ט"ב בא' שבת ונזרינן שהתינוק יבא לשתות כשיגדיל ואע"ג דנותנין לתינוק לאכול ולשתות היינו מה שצריך בשבילו אבל לעשות דבר בשבילו וליתן לתינוק אסור אבל מבדילין בתפלה כשאר שבת ובליל מוצאי ט"ב מבדיל על הכוס אבל אינו מברך לא על הבשמים ולא על הנר אפילו לא בירך על הנר במ"ש דאין מברכין על הנר אלא במ"ש בזמן שנברא וכן אסור לברך על הבשמים בליל ט"ב כיון שאינו באין אלא לתענוג אין עושין בט"ב ויזהיר לבני ביתו שקודם שעושים שם מלאכה יאמרו המבדיל בין קודש לחול:

ו המתענה ב' ימים ט"ב ושמע הבדלה בליל עשירי מאחרים ואי ליבא אחר יתן לתינוק לשהות ואל ימתין מלהבדיל על יום ב':

ז אם יש מילה בט"ב שנדחה מדינא מותר לבעלי הברית דהיינו אבי הבן ואמו והמוהל והסנדק להתפלל מנחה גדולה היינו מו' שעות ומחצה (עיין א"ר דלא כמ"א וכן מלאתי ברוקח כל' סנת סי' קי"ג בכדיא) ואז מותרים לאכול ולרחוץ אבל סעודה לא יעשו עד הלילה וה"ה פדה"ב דהאב והכהן לא ישליטו (ע' א"ר בשם תי"ט) ומ"מ נ"ל דוקא אם הפדה"ב בזמנו שחל ל"א שלו בו ביום אבל שלא בזמנו ואפי' היה יום ל"א בשבת דאף עפ"כ הוא שלא בזמנו צריכין להשלי' (שכרי בלא"ס סמ"א בסי' תקס"ח ס"ל דשלא בזמנו לא הוי. סעודת מצוה וגם הא"ר סק' על תי"ט די"ל דשאני מילה דכתיב בים שם אנכי הגם דו"ל דלק"מ שסכרי דין זה נובע ממעשה דר"א בר"ל סיו"ט שלו היה מחמת קרבן עלים וא"כ דומה לפדה"ב מ"מ י"ל דגם התי"ט מודה דהסכר):

ח ט"ב שחל בשבת ונדחה ליום א' בלילה אסור לאכול בשר כמו לעיל כלל קל"ד סי' כ"ג אבל ביום ב' מותר לאכול בשר ויין ואין עליו דין עשירי באב כלל וכן הנוהג להתענות בכל שנה עשירי באב א"צ להתענות (תקנ"ח):

כלל קלז דין לעשות זכר להורבן:

א משחרב בהמ"ק תקנו הז"ל שבכל דבר שיש בו שמחה יהיה בה זכר לחורבן ואסמכוה אקרא דכתיב אם אשכחך ירושלים כו' אם לא אעלה כו' ע"כ אמרו לא יסוד אדם כל ביתו בסיד אלא מניח בו אמה על אמה בלא סיד כנגד הפתח כדי שיראהו תמיד כשיוצא ונכנס ויזכור החורבן ויתאונן עליו אבל מה שמציירין כל ההרר ומשחירין אמה א' לא מהני דגם זה הוא ציור ואף שכותבין זכר לחורבן לא מהני (א):

ב וכן התקינו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחין לא יתן כל התבשילין הראוי לסעודה וכן האשה לא תתקשט בכל התכשיטין בפעם א' כשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונתן בראשו במקום הנחת תפילין (וכ"ע עכשיו אין נוהגין כלל) והכל כדי לזכור ירושלים שנאמר אם לא אעלה כו' על ראש שמחתי:

ג וכן גזרו שלא לשמוע שום כלי שיר ואפילו שיר בפה וכל מיני שמחה אסור ואסור למלאות פיו שחוק בעה"ז והמזמרין בשעת מלאכתן אסור ואם ידוע שלא ישכמו מוטב שיהיו כו' אבל לשמחת התן וכלה הכל שרי:

ד בשעה שמכסין ראש הכלות ביום החופה אסור לכסות במעיל שיש בו חוטי כסף וזהב כי י"א דזהו שגזרו על עטרות כלות:

ה אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ז ואפילו בשמחה של מצוה כגון בחתונה ופורים (ע"ז):

באהבת

נשמת אדם

(א) דאם לא כן כו"ל נגמרא לומר שיכתוב כך וע' בב"ח ודבריו נכונין לדינא דהיינו בברייתא כלשונה דאין מציירים ומכיירין היינו ליורים כבנין מלכים ונראה כדברי הט"ז דברייתא זו לא מיירי מתיקון הלא מאיסור ובאמת מסני סיור אמה וברייתא ב' דמיירי בתיקון חול ג"כ דינא סוח וברייתא ג' מיירי מתיקון סיור ולא פליג על ברייתא דמתיר בחול אלא דמיירי בלא תיקון חול ובאמת הרי"ף לא מייתי ברייתא זו דהוני וא"כ משמע דס"ל דהלכה כברייתא בתרייתא' דדוקא בסיור מותר. וכ"כ סר"ן בפ"ג דתענית וכ"כ בב"ח בשם סר"ן דמברייתא זו משמע דלא מסני חול ומה שמוגה בר"ן שלנו דאם סוא בחול א"נ סיור בגיס תיבת אינו גרא לכאורה דליתא ומסבר דבזמנס"ז דלא נסגו בזה ס"ל דתרתי הלכתא נינסו דס"ל דאם עירב בו חול לא מקרי סוב סיד דאף ברייתא ג' לא קאמר אלא סד בסיד משמע דוקא בסיד לבד אבל כשמערב בו חול לא מקרי סיד ולכן מותר ועפ"כ תמוה שסכרי מדבנין הבתים בסיד לבד והפסר דדוקא במיני סיד הנקרא גיפס וזהו אסור שסוא לבן ביותר משא"כ סיד שלנו · אך כ"ז דוחק וצ"ע על מה נוהגין סיתר:

כלל קלה. דין ימי הסליחות וער"ה:

א באהבת הקב"ה את עמו ישראל הרבה להיטיב אותנו וצונו לשוב לפניו בכל עת שנחטא ואף שהתשובה טובה בכל עת מ"מ חדש אלול הוא מובחר ומוכן יותר שמקובל תשובתו משאר ימות השנה לפי שימים אלו הם ימי רצון מעת נבחרנו לעם שכשחטאו ישראל בעגל ונשתברו הלוחות בי"ז בתמוז ואח"ז עלה משה בהר והתפלל ואמר לו הקב"ה פסל לך ונתרצה ליתן לו לוחות שניות ואז עלה בר"ח אלול ונשתהה שם עד יו"כ שהיה גמר כפרה ואיתא בתנא דבי אליהו ישראל היו נוהגים כל אותם הימים צום ותענית ויום אחרון שבכולם דהיינו בעשרה בתשרי גזרו תענית ולנו בתענית ולפיכך נקבע אותו יום דהיינו יום הכפורים לכפרה לעולם ולפי שהיו ימים אלו ימי רצון מאז לכן בכל שנה ושנה מתעורר עוד הרחמים למעלה והם ימי רצון ולפי שכשעלה משה תקעו בשופר במחנה להודיע לישראל שלא יטעו עוד לכן גם אנחנו נוהגים לתקוע בשופר בכל יום מר"ח אלול ותוקעין בכל החדש חוץ ער"ה כדי להפסיק בין תקיעת רשות לחובה ויש מקומות שתוקעין גם במנחה ויש מתחילין מיום א' דר"ח ויש מיום ב' ועיקר התקיעות הוא לעורר לב העם ולהחריד לבותם שיעוררו לבותם לתשובה כי כן טבע קול השופר להחריד כמש"כ אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו והייב כל אדם עכ"פ להבין את עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' בר"ה ל' יום קודם בתשובה ותפלה ויתן כל לבו רק בעבודת ה' ונתנו רמז לזה אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול ולכן ירבה בכל החודש בתשובה ותפלה וצדקה ונתנו רמז לזה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים ר"ת אלול לרמז שבחודש אלול ירבה במתנות לאביונים וטטעם זה יש נוהגין להתענות מר"ח אלול ואמנם אין ראוי לנהוג בתענית אלא מי שהוא אדם בריא ויודע בודאי שהתענית אין מזיק לו ואינו מבטלו מן התורה אבל בדורות הללו שאנו הלושי כח ופשיטא הלומדים ומכ"ש מי שאין לו בלא"ה אלא לחם בדוחק יותר טוב שיאכל מעט וילמוד כפליים (וכבר הארכנו בזה בכל' תענית):

ב כיון שהם ימי תשובה לכן נוהגין בהרבה מקומות לעמוד כל אלול באשמורת קודם היום ולומר סליחות ותחנונים ואנו נוהגים שלא לקום רק ד' ימים לפני ר"ה שבד' ימים אלו נוהגין להתענות המתענים י' ימי תשובה ולפי שא"א להתענות בר"ה ב' ימים ושבת תשובה ועיה"כ לפיכך מתענים ד' ימים קוד' כדי להשלי' י' ימים בתענית ולכן מקדימים ג"כ באשמורת בד' ימים מקודם ואמנם אם חל ר"ה ב' ג' שאז אין בשבוע זו ד' ימים והיו צריכין להקדים משבוע הקודם איזה ימים ובכדי שיהיה יום מסוים לפיכך נוהגין לקום בשבוע העבר מיום א' ונוהגין רוב הצבור להתענות עכ"פ ביום א' של סליחות ועוד טעם שקבעו ד' ימים שכן מצינו בקרבנות שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה ובכל הקרבנות בפ' פנחס כתיב והקרבתם עולה ובר"ה כתיב ועשיתם עולה ללמד שבר"ה יעשה כל אדם עצמו כאילו מקריב את עצמו ולכן קבעו ד ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם:

ג אבל אסור לצאת מביתו לכנוס לבהכ"נ לומר סליחות מלבד בערב ר"ה שמרבים בסליחות וכן במקום שנוהגין להרבות בסליחות בעי"כ:

ד ידקדקו להחזור אחר ש"ץ היותר הגון והיותר גדול במע"ט שאפשר שימצא שיתפלל סליחות וימים נוראים ושיהא בן ל' שאז כבר נח רתיחת הדם של בחרות ונכנע לבו ויהא נשוי וכל העוזרים ומסייעין לש"ץ שאינו הגון כאילו גוזל טוב מן הקהל ועתידין ליתן את הדין (ס"ח) ורע עלי המעשה שראיתי שמעמידים בימים נוראים ש"ץ שינגן יפה וכ"כ המ"א סימן תקנ"ט בשם רש"ל שהחזנים המאריכים בניגונים אינן מחציו לה' ולא מהציו לכם והבט נא וראה מה שכתב הגאון בעל ת"ש ע"ש שהאריך בגנות זה ובפרט בימים הנוראים אוי לאזנים שכך שומעות כי הש"ץ כוונתו רק על הניגון שיהיה יפה וטוב כפי שסידר א"ע בימים שצריכים בקור ולשוב בתשובה כנ"ל ואין כונתו על התפלות והבקשות שסידרו לנו ומבלבל דעת השומעים התפלה על סדר הברכות והתקיעות ואי איישר חילי אבטל המנהג הרע הזה ועכ"פ ראוי לכל י"ש במקום שדבריו נשמעים ישים פניו לדבר הזה כי מי שיש בידו למחות בו' (וסופא כמוס יכפר) והיודע בעצמו שאינו בקי מאוד ויודע לשמור אפי' משגגה אין לו להכנים א"ע בעבודת ה' ואם אין ראוי והגון ובקי אין מקיפין לו בשאר עונשין (א"ר בשם כלבו) ונ"ל דצ"ל כשאר כו' והוא לשון הקפה ומתנה כמו החנוני מקיף והנה בכל העברות מקיפין ואין נובין לאלתר ובזה גובין לאלתר כמו אין מקיפין בחלול השם וכן אמרו בשבועות דף ל"ט כשמאיימין על השבועה בכל עבירות תולין ב' וג' דורות וכאן נפרע מיד ומיהו כל ישראל כשירים רק שיהיה מרוצה לקהל אבל מי שמתפלל בחזקה אין עונין אחריו אמן ואם רואה שיש מחלוקת בשביל התפלה לא יתפלל אע"פ שיתפלל מי שאינו הגון (ס"ח בנ"ה) ואבל כל

י"ב

י"ב החודש לא יתפלל בר"ה ויו"כ אא"כ ליכא אחר אבל כל ימי סליחות אפי' ער"ה מותר ובימים שא"א תהגון מותר לאבל להתפלל ואפי' בר"ח מותר עד הלל (א"ר) וכדומה שהגר"א לא היה מניח להתפלל אפי' שחרית בר"ח ויש להחמיר בימים נוראים עכ"פ ליתן עליהם כל חומר תעניות כמבואר בהל' תפלה בכלל כ"ט (א"ר) וכתב עוד בשם תורת אמת ההולך בערכאות של נכרים אין ראוי להיות ש"ץ בר"ה ויו"כ אא"כ עשה תשובה (א"ר בסי' כ"ג ס"ק ו') :

ה ער"ה הוא יום האחרון מן השנה וקבלו חז"ל שכל העושה תשובה יום א' בשנה השוב כאילו שב כל השנה ולכן נהגו שכולם מתענים ומשכימים הרבה קודם היום ומרבים בסליחות ובוידוים ויש נוהגין עוד לילך על הקברות ואמנם צריכים ליזהר מאוד שלא יכנסו לקברות מי שהוא טמא קרי כי אז החצונים מתדבקים בו וגם לא ילך על קברי רשעים כי הם המזיקין ויהיה נזהר מאוד שלא ישים מגמתו להתפלל ולבקש מן המתים שקרוב הדבר שיהיה בכלל ודורש אל המתים אלא שיתפלל להקב"ה שיעשה חסד בזכות הצדיקים המתים ומרבים שם בצדקות ובתחנונים וישים כל אדם על לבו לשוב בכל לבו ומכ"ש בעבירות שבין אדם לחבירו ולא ימתין עד עיה"כ לבקש מחילה מחבירו אלא יקדים עצמו למצוה וכל היום יעסוק בתורה ובמצוה וראוי לכל אדם לטבול במקוה או בנהר ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום ולא יסיח דעתו כל היום מתשובה :

ו דין התעניתים אלו של א' דסליחות וער"ה ושאר ימי תשובה נתבאר לעיל בהלכות תענית (כלל קל"ג סי' כ"ו כ"ז) :

ז מכבסין ומסתפרין בער"ה לכבוד י"ט ולובשין בגדי שבת בר"ה להראות שאנו בטוחים בחסד עליון שיוציא לאור משפטנו אחר התשובה :

ח נוהגין לעשות התרת נדרים בער"ה כדי להנצל מעונש נדרים ואמנם ראוי לכל אדם שילמוד הל' נדרים (ומבוארים בחכמת אדם) כי יש הרבה נדרים שא"א להתיר אותם ונכשלין בהם גם צריך כל אדם שיהיה נזהר שיבין מה שהוא אומר ולא כמו שחושבין הע"ה שהוא איזה תחינה וראיתי מהיראים שאינם מבינים בלה"ק שאומרים הנוסח של התרת נדרים בלשון לע"ז (דיא נדרים אדר שבועות וואס איך האב געטאן אונ מען קען זיי מתיר זיין האב איך תרטה אז איך האב אויף מיר גינומן בנדר או שבועה (ויתירו לו ואז יאמר) איך בין מוסר מודעה אז ווען איך ווער טאן אייו נדר זאל ער גאר ניט חל זיין) :

כלל קלט. דין ליל ר"ה ותפלת ר"ה ׃

א בליל ר"ה יכנס לבהכ"נ ביראה ורעד כי כבר הגיע העת להבין כסאות למשפט בשמים ממעל וראוי לכל אדם אף מי שאינו נזהר להתפלל מעריב בזמנו עכ"פ יזהר בי' ימים אלו שהוא מיום א' דר"ה עד אחר יוה"כ להתפלל מעריב בזמנו ואף בשאר דברים שלא היה נזהר בכל השנה ואף שאין דעתו לנהוג כן לעולם עכ"פ ינהג כן בי' ימים אלו שהם ימי תשובה ורחמים וכשם שאנו אומרים שהקב"ה מתנהג בחסידות כן ראוי לכל אדם להתנהג בימים אלו בחסידות מה שאפשר לו ויתפלל בכונה גדולה וכ"ש שלא ישכח להוסיף מה שתקנו חז"ל בתפלה זכרנו ומי כמוך וסיום הברכות מלך הקדוש ובחול מלך המשפט (ואם שכח נתבאר כל הדינים לעיל בכל' תפלה כלל כ"ד סי' י' וסי' ט"ז וסי' כ"ד כ"ס ובכלל כ"ח סי' י"ז) ויש נוהגין להתפלל כל התפלה בר"ה ויו"כ בכריעה ואמנם צריכין הם לזקוף כדי לקיים הכריעות ולכן כשמתחיל בורע וכשיאמר ה' יזקוף ואח"כ יכרע עד קודם סיום ברכה ויזקוף ואחר כך כשיאמר ברוך יכרע וכשיאמר ה' יזקוף וישאר זקוף עד שהתחיל כבר איזה תיבות בברכה ב' דהיינו שיאמר עכ"פ אתה גבור לעולם ה' בזקיפה דאסור לשחות בתחלת ברכה וסוף ברכה אלא במקום שתקנו חכמים וכן כל תחלת ברכה וסוף ברכה צריך שיאמר בזקיפה ואמנם מאחר שירדה חולשא לעולם יותר טוב להתפלל באיברים זקופים ולב כפוף ובכונה רצויה כי אין חפץ לה' לכוף כאגמון ראשו ולבו בל עמו :

ב אע"ג שכתבו הפוסקים דבר"ה ויו"כ מותר להתפלל בקול מעט מ"מ כל ירא לדבר ה' יתפלל בלחש כמו בכל השנה כי איתא בזוהר שאם מגביה קולו כ"כ עד שחבירו יכול לשמוע תפלתו אזי אין תפלתו נשמעת למעלה ולכן כ"א יזהר בזה ומכל שכן שגם המתירין אינם מתירים אלא להגביה קולו מעט לא כמו שעושין ההמון בצעקות וקולות :

ג יזהר כ"א להגיה סדר תפלות שלו שלא יהיה משובש וירשום הכל כדי שלא יבא לטעות בנוסח זכרנו צ"ל מ"ה אותיות ולכן לא יאמר וכתבנו בספר החיים אלא כתבנו בספר חיים וכן כשיאמר זכרנו לחיים וכן לעולם כשאומר לחיים לא יאמר לחיים בפתח תחת הלמד אלא בשוא לחיים דאע"ג דבכל השנה אומרים הל' בפתח ע"י דקדוק מ"מ בימים אלו שתלוין בדין צריכין לומר כנ"ל שלא יוכל השטן לומר שמבקש לא חיים דפתח בלמד משתמע לא ובנוסח

תן פחדך לא יאמר כמו שידענו וידלג כמו כדי שיעלו מ"ב תיבות חוץ תיבת ובכן בטור כ' שבנוסח ובכן תן יש מ"ד תיבות לפי"ז אין למחוק תיבת כמו כי בזה יש מ"ד תיבות ובנוסח ובכן צדיקים יאמר בעשן תכלה בבי"ת ולא בכ"ף ולא יאמר ודברך מלכנו אמת אלא ודברך אמת ולא יאמר ואז צדיקים אלא ובכן צדיקים כו' :

ד כשחל ר"ה בחול אומרים יום תרועה אף בערבית וכן בקידוש ובשבת אומרים בין בקידוש או בכל התפלות זכרון תרועה לפי שאין תוקעין בשבת ומ"מ בדיעבד שהחליף וסיים הברכה יצא :

ה לאחר התפלה נוהגין לומר כל אחד לחבירו תכתב ותחתם לאלתר לחיים טובים :

ו בבואו לביתו יהיה השלחן ערוך ונרות דולקים כמו שאר יו"ט ויקדש כדין כמבואר בהל' יו"ט כלל ע"ט בדין קידוש (וכבר כתבתי בהל' ברכות כלל נ"א סי' ז' דמה שנוהגים ליקח ענבים על שהחיינו כיון שאין אנו בקיאין בשיעור פול הלבן לכן לא יברכו עליו רק בורא פרי האדמה) וביון שהוא תחלת השנה נוהגין לעשות לסי' טוב לאכול דברים הרומזים לזה (וטעם לזה עיין ברמב"ן תחלת לך לך מש"כ דע כי כל גזרות עירין משילא למעשה סימן לזה לא יתקיים בשום אופן וזה כ"ל ברור שזהו טעם שאמרו רז"ל שתא דאמרת סימנא מלתא) ונוהגין במדינותינו לאכול תפוח מתוק וראוי לנהוג שיברך על התפוח בפה"ע ויאכל מעט ואח"כ יטבול בדבש ויאמר יה"ר שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה ואוכלים ראש ואפי' של דג ואומרים יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב ואם הוא ראש כבש יותר טוב ואוכלין מיני לפתן שקורין (מערין) או (ריבין) שהוא לשון ריבוי ואומרים יה"ר שירבו זכיותינו ואין אוכלין דברים המבושלין בחומץ ואוכלין בשר שומן וכל מיני מתיקה כדכתיב לכו אכלו משמנים כו' והכל לסי' טוב ולכן פשיטא שיזהר מאוד שלא יכעוס בימים האלו מלבד גודל האיסור כדי שיהיה לסימן טוב רק יהיה שמח לבו ונכון לבו ובטוח בה' עם התשובה ומע"ט ואין אוכלין אגוזים שמרבים ביחו וניעו ואנשי מעשה לומדין על השלחן ד' פרקים משניות שבמס' ר"ה :

ז החרדים אל דבר ה' לא ישמשו מטתם בלילות אלו אם לא בליל הטבילה דאז יקיים עונתו ויחזור לטבול כדי שיהיה בטהרה ואפי' לא יוכל לטבול למחר מ"מ לא יבטל העונה בשביל זה רק שלא ירבה שחוק עמה רק לקיים המצוה ואם היתה יכולה לטבול מקודם כה"ג אסור ואמנם אלו האוכלי' לשבוע בטנם או ח"ו כשנכנס במחשבתו הרהור אשה יותר טוב שישמש מטתו מח"ו שיבא לידי עבירה ויטבול בשחרית אם יכול ובלבד שיהיה נזהר מסחיטת שיער :

ח מה מאוד ראוי ונכון שיתגבר כל אדם אף שאין דרכו בכך בכל השנה עכ"פ בימים אלו ישכים לעמוד קודם קריאת השמש לבה"כ כדי שיוכל לפנות ולהכין עצמו לתפלה עם הצבור מראש עד סוף ולאחר תפלת שחרית אומרים א"מ ויש שכתבו דידלג ולא יאמר א"מ חטאנו לפניך לפי שאסור לומר וידוי בר"ה ואם חל בשבת א"א כלל א"מ ואח"כ קוראין בס"ת ומפטירין ואם יש מילה מלין קודם תקיעת שופר סי' לדבר זכור ברית אברהם והדר ועקידת יצחק ואח"ז מתפללין מוסף ובנוסח ומפני חטאינו יש במקצת סידורים ואין אנו יכולים לעלות ולראות והוא טעות דאף שבהמ"ק היה קיים א"צ לעלות ולראות אלא בג' רגלים אלא ואין אנו יכולים לעשות חובותינו ויאמר ואת מוספי יום הזכרון כדי לכלול בו גם מוספי ר"ח שנקרא ג"כ זכרון וצריך שיאמר וב' שעירים לכפר ואומרים ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור ולא כהאומרים לזרע יעקב תזכור ומ"מ אם טעה באיזו נוסח א"צ לחזור וצ"ל מלכיות זכרונות שופרות כסדר ואם הקדים ברכה לחבירו צריך לחזור ולומר כסדר ומאריכים בתפלה עד קרוב לחצות ולא יותר (תקצ"ס) :

ט מי שאין לו שופר מ"מ יכול להתפלל מוסף שהברכות והתקיעות אין מעכבין זה את זה וגם אם יש לו שופר והתפלל קודם תקיעות יצא (שם) :

י יחיד שדר בישוב וא"א לו לילך למקום שיש שם כנין יזהר מאוד שיתפלל שחרית בשעה שידוע שבכל המקומות מתפללין הצבור דאע"ג דהקב"ה דן את העולם בכל יום בג' שעות ראשונות מ"מ א"ז אלא לפקידה בעלמא לאותו יום אבל בראש השנה שהקב"ה דן לכל השנה ולפעמים לשנים רבות וכיון שהוא יום הדין והוא יתפלל ביחיד שמא יעיינו בדינו ביחיד ומי יצדק אבל בשעה שהצבור מתפללין אזי תקובל תפלתו בתוך תפלת הצבור ולכ"צ ליזהר שלא יתפלל מוסף ביחיד בג' שעות ראשונות דאז הוא שעת הדין דאע"ג דבכל המקומות עסוקין עדיין באמירת פיוטים אין זה תפלת הצבור ועוד דמוסף עם שחרית לא הוי בשעה שהצבור מתפללין ולכן צריך להתפלל בזמן שמשער שמתפללין מוסף בשאר מקומות או יתפלל אחר ג' שעות ואם יש לפניו מקום שיוכל לשמוע תקיעות אע"פ שגם שם אין מנין ויצטרך להתפלל ביחיד ויכול לילך למקום שיש שם מנין רק שאין להם שופר מוטב שילך לשמוע תקיעות אע"פ שיתפלל ביחיד ומוטב שלא יתפלל כלל רק שישמע התקיעות דתקיעות ביום ראשון הוא מ"ע דאורייתא וגם ביום ב' עכ"פ הוי משום ס' דאורייתא אבל

אם יש שהות ביום שיוכל לילך לקיים שניהם ילך למקום שמתפללין ואח"כ ילך לשמוע התקיעות שכל היום כשר לתקיעות ובלבד שיזהר שלא ילך חוץ לתחום כדלקמן כלל ק"מ :

יא לאחר התפלה אוכלים ושותים ושמחים לא שמחה של הוללות אלא שמחה של מצוה ואין מתענין בר"ה ולא בשבת תשובה ואמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניו כל היום ויזכור תמיד שתלוי בדין הוא וכל העולם ולכן יש נמנעים מלאכול בר"ה מאכל שחביב להם מאוד (תקצ"ז) ולאחר האכילה יקבע עצמו ללמוד ואם ראשו כבד עליו יישן מעט אם א"א לו בלא זה ויש נוהגים לגמור כל תהלים ומותר לומר גם ההלל אע"ג דא"א הלל בר"ה וי"כ משום שהלל הוא שמחה ועכשיו תלוי בדין היינו דוקא כשאומר בדרך שיר אבל כשאומר דרך תחנה ובקשה מותר (תקפ"ד) :

יב המתענה בר"ה מי שאינו מתיירא לנפשו א"צ להתענות כל ימיו ואפשר מה שקבלה באיזה מקומות שהנוהג ורגיל להתענות ומשנה רגילתו ואינו מתענה אינו משלים שנתו היינו דוקא ברגיל להתענות אבל מי שהתענה פעם א' לא יארע לו כל און ולא ידע דבר רע וכן עשיתי מעשה בעצמי ומ"מ בלילה אסור להתענות (תקצ"ז) :

יג המתענה ת"ה בר"ה אם הוא ביום א' יתענה גם ביום ב' ומ"מ המתענה בר"ה א"צ למיתב תענית לתעניתו ואפי' חל בשבת והמתענה ראוי ונכון שילמוד כל היום ופשיטא אם אינו מתענה מחמת חלום רק מחמת תשובה דבשלמא בת"ח יש לומר כיון דתענוג הוא לו א"כ מקרי לכם משא"כ בשאר תענית וכיון שאינו חצין לכם צריך שיהי' לה' וע' לעיל כלל ק"א סי' י"ד שאסור לבשל לאחרים ואין אומר עננו והמתענה פ"א בר"ה אם התנה מתחלה שאינו מקבל עליו בנדר ושאין דעתו להתענות רק היום א"צ התרה אבל סתם צריך התרה (שם) :

יד ב' י"ט של ר"ה אפי' בא"י עושין ב' ימים ונחשבין ליומא אריכא לפי שאפי' בזמן המקדש לפעמים היו עושין ב' י"ט אם באו עדים מן המנחה ולמעלה לפי שלעולם היו עושין יום ל' של אלול לי"ט דשמא יבואו עדים ויקדשו החדש באותו יום ואז לא היה רק יום א' אך אם באו לאחר שכבר הקריבו תמיד של בין הערבים ואם יקבלו העדים באותו יום יהיה קלקול שנמצא שאמרו שיר של חול על התמיד וגם היו צריכין לדחות עשה שלאחר התמיד אסור להקריב שום קרבן והרי היו צריכין להקריב המוספין ולכן התקינו שלא יהיו מקבלין העדים רק עד המנחה ואם באו אחר מנחה היו גומרין אותו יום בקדושה כדי שלא יזלזלו בו לשנה הבאה ולמחר היו מקדשין החדש והיה י"ט מה"ת ולפיכך אפי' לאחר החורבן אפי' אם באו העדים קודם מנחה התקינו שלעולם יעשו ב' ימים ומתחילין למנות ימי החדש מיום א' (הל"א) וכל דין יום א' נוהג גם ביום ב' ולכן ביצה שנולדה בי"ט א' דר"ה אסור גם בב' וכן מה שנצוד ונתלש בא' אסור בב' כמבואר בהל' י"ט חלב שנחלב בא' אסור גם ביום ב' ואם חל ר"ה ה' ו' אסור גם בשבת (ת"ר) :

כלל קמ · דין השופר (סי' תקפ"ו) :

א מ"ע מה"ת לשמוע תרועת השופר בר"ה שנאמר יום תרועה יהיה לכם וקבלו חז"ל הלמ"מ דילפינן ג"ש מדכתיב ביום הכפורים של יובל והעברת שופר תרועה מה התם בשופר אף בר"ה בשופר :

ב שופר קבלו חז"ל שהוא לשון שפופרת ר"ל דבר החלול ולא כל דבר החלול נקרא שופר אלא דוקא קרן של בהמה וחיה החלולין שכן הן בטבען שיוצא עצם א' מראשו ועליו תקוע עצם חלול וזה העצם החלול הוא נקרא שופר ולכתחלה מצוה מן המובחר לתקוע בקרן של איל כדי להזכיר עקידת יצחק ועוד שהוא כפוף ומצוה בכפופין לרמז שכל אחד יכפוף לבבו בתשובה ומיהו אם לא מצא של איל יתקע בשל מין אחר שהוא כפוף ואם אין לו מן המינים הכפופים כשר אף מן המינים שקרנותיהן חלולין ופשוטין ובלבד שיהיה חיה או בהמה טהורה דכל דבר טמא פסול לעשות ממנו צרכי מצוה דילפינן מתפילין שנאמ' בו למען תהיה תורת ה' בפיך וקבלו חז"ל דר"ל מן המין המותר בפיך אבל קרן של מין שקרנותיו אינה אלא עצם א' ואינו חלול פסול דזה לא נקרא שופר כלל וכן קרן של פרה ושור אע"ג שהוא חלול מ"מ פסול דלא נקרא שופר אלא קרן בלבד כדכתיב בכור שורו גו' וקרני ראם קרניו הרי שמדמה התורה קרן השור לקרני ראם אף ע"פ שזה חלול וראם אינו חלול מ"מ כיון שהקישן התורה ולכן אפילו בדיעבד פסול :

ג שיעור אורך השופר טפח דהיינו ג' גודלין במקום הרחב כדי שיאחזנו התוקע בידו בד' אצבעותיו ויראה מכאן ומכאן כל שהוא כדי שלא יאמרו שנופח בידו :

ד לא הוציא זכרותו דהיינו כשהקרן מחובר בבהמה בולט עצם אחד מן ראש ונכנס לתוך חללו של השופר בזכרות בנקבות וכשעושין ממנו שופר צריך להוציא עצם הזכרות ואם

לא הוציאו אלא הניחו בתוכו ועשה בו נקב ותקע בו יצא שהרי קול שופר שמע ועצם זה אינו חוצץ דקיי"ל מין במינו אינו חוצץ אבל אם הוציא עצם זה הזכרות ונקב אותו ועשאהו חלול כשופר ותקע בו לא יצא שעצם זה לא נקרא שופר שהרי לא נברא חלול כשפופרת וי"א דאם הוציא פ"א ונקבו והזר ונתן בתוך השופר פסול (ת"ר) :

ה הפכו לא שנא הפכו כדרך שמהפכין החלוק שמהפכין הפנימי להוץ והחוץ לפנים לא שנא שהניחו כמות שהוא אלא שהרחיב צד העליון שהוא בטבעו קצר וקיצר הצד המחובר בראש שטבעו להיות רחב או אפילו שהשופר נעשה כדין אלא שדרך התוקע לתקוע בצד הקצר והוא היפך השופר והניח צד הרחב אצל הפה ותקע בו לא יצא דכתיב והעברת שופר תרועה וקבלו חז"ל דר"ל דרך העברתו כלומר כדרך תמונת גידולו שהאיל מעבירו בראשו מחיים כך צריך לתקוע בו דהיינו במקום הקצר (כ"כ הר"ן והריטב"א בסוכה בפ' לולב הגזול ד"ה וכיצד ומ"ש בירושלמי מדכתיב מן המצר היינו לאסמכתא ולשון לחות וכ"ל דמש"כ בהא"ש בר"ה רק מירושלמי משום שנאמר מן המצר נשמט בדפוס מהר"ם מה שכתב הר"ן בשם בסדיה"ל ב' דפסול מה"ת מהעברת) ואע"ג דפסוק זה נאמר בתקיעות של יה"כ של יובל כבר קבלו חז"ל דילפינן ג"ש שיהיו כל התקיעות של ר"ה ויה"כ של יובל שוין :

ו אבל אם היה ארוך וקצרו עד שנשאר בו כשיעור וכן אם גררו בין מבפנים או מבחוץ עד שנעשה דק מאוד כשר שהרי לא שינה אותו מתמונתו שהיה בראש האיל :

ז כל הקולות כשירים בשופר בין שהיה קולו עב או דק מאוד ובלבד שיהיה הקול מחמת עצמו אבל אם נשתנה קולו ע"י דבר אחר מכמות שהיה בתחלה פסול לפיכך אם נתן שופר בתוך שופר ותקע בו אם הפנימי עודף על החיצון מב' צדדין שאז אינו שומע אלא קול הפנימי לבד יצא והוא שלא נשתנה הקול מחמת החיצון ואם אין הפנימי בולט מב' צדדין אע"פ שלא נשתנה קולו לא יצא דשופר א' אמרה התורה ולא ב' שופרות ויש מכשירין אם לא נשתנה קולו ובולט רק לצד הפה אעפ"י שאינו בולט מצד הרחב ובלבד שגם החיצון לא יהיה בולט בצד הרחב דאז הוי ב' שופרות :

ח כיון דקיי"ל שופר אחד ולא ב' שופרות לכן אם הוסיף עליו כל שהוא בין במינו ובין שלא במינו פסול ולכן אפילו אם דיבק שברי שופרות אפילו חממו באור ודבקו יחד מיניה וביה בלא דבק ועשה מזה שופר ואפילו אם יש בשבר של צד פיו שיעור שופר ואילו לא הוסיף עליו היה כשר כיון שהוסיף עליו בין במינו ובין שלא במינו פסול דהוי ב' שופרות :

ט וכ"ז כשהוסיף עליו על ארכו אבל אם צפהו מבחוץ אפילו בזהב וכיוצא בו שאינו מינו אם לא צפה מקום הנחת פה אלא למטה ממנו מבחוץ אם לא נשתנה קולו כשר אבל במקום הנחת פה פסול ולפי שיש בו חלוקי דינים לכן צריך ליזהר בזה שיהיה עכ"פ מקום הנחת פה כולו אינו מצופה ובלבד שלא ישתנה קולו מחמת הצפוי דאז פסול :

י ולכן אותם המציירים בשופר ציורים במיני צבעונים לא יפה עושין דשמא נשתנה קולו מעט אבל מותר להקוק בשופר עצמו ציורים לנאותו :

יא לכתחלה אין לתקוע בשופר שיש בו נקב אפילו נשתייר בו שיעור תקיעה לצד פיו משום שקולו פגום והקריבהו לפחתך ואם אין לו מצוי כ"ב שופר שלם ואם לא סתם הנקב כשר שכל הקולות כשירים בשופר ואפילו לא נשתייר בו שיעור תקיעה :

יב אבל אם סתם הנקב אם לא נשתייר רובא פסול לעולם אפילו סתם במינו וקולו כמו שהיה תחלה דכיון דלא נשתייר רובא בטל ממנו שם שופר ולא נעשה שופר אלא ע"י סתימה זו ונמצא הוי שופר ודבר אחר או ב' שופרות דפסול אך אם נשתייר בו רובא י"א דצריך עוד ב' תנאים דהיינו (א) שיהיה הסתימה דוקא במינו דהיינו בחתיכת קרן דאז כיון שנשתייר הרוב בטלה לגבי השופר אבל שלא במינו לעולם לא בטל לגבי השופר והוי שופר וד"א · (ב) אע"פ שנשתייר רובו וסתמו במינו צריך שיחזור כולו לכמות שהיה קודם שניקב דאל"כ כיון שנשתנה קולו אין הסתימה בטלה ולכן בעינן שלש תנאים (א) נשתייר רובו · (ב) סתמו במינו · (ג) חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב · ואם הוא שעת הדחק שאין לו שופר אחר סמכינן על הפוסקים דסגי בב' תנאים נשתייר רובו וסתמו במינו אע"פ שלא חזר קולו לכמות שהיה או אם חזר לכמות שהיה אע"פ שסתמו שלא במינו אבל בלא נשתייר רובו אע"ג שיש בו תרתי למעליותא דהיינו שחזר קולו לכמות שהיה וגם סתמו במינו אפ"ה פסול דבטל מתורת שופר :

יג ודוקא שלא נזכר עד י"ט דאז אסור ליטול הסתימה דהוי כתיקון כלי כיון שעל ידי זה מכשיר השופר אבל אם נזכר קודם י"ט יטול הסתימה ודינו כאילו לא סתמו בסי' י"א דכשר :

יד נסדק לארכו י"א אפי' לא נסדק אלא כ"ש וגם דבקו בדבק אפ"ה פסול וגרע מניקב דכשר משום דבדניקב יש מקום לרוח לצאת משא"כ בנסדק דאין מקום לרוח לצאת ולכן כל זמן שתוקע הסדק מוסיף והולך וכל העומד ליסדק דומה כאילו כבר נסדק כולו ובנסדק כולו לכו"ע פסול

פסול ואם הדקו הרבה בחוט ומשיח׳ דאז לא יוסיף להסדק כשר ובלבד שלא ישתנה קולו מחמת המשיחה (וה״כ בלה״ס פסול כדלעיל סי׳ ט׳) ואז אפילו לא נשתייר שיעור תקיעה לצד הפה כשר אבל יש פוסקים דהא דנסדק פסול היינו בנסדק כולו אפילו רק מצד א׳ דהוי כב׳ חתיכות שופר שדבקו דפסול דשופר א׳ אמר רחמנא ואפילו אם חממו באור ודבק הסדק מיניה וביה פסול ואם נסדק רובו יש חילוק דאם לא דבקו פסול דרובו ככולו אבל אם דבקו כשר ואם לא נסדק אלא המיעוט אפי׳ לא דבקו כשר והא דמכשרינן בדבקו בנסדק רובו י״א אפילו דבקו בדבק דכיון דהדבק אינו ניכר לא הוי כמין בשא״מ וי״א דהוי מין בשא״מ ופסול אא״כ דבקו מחמת שחממו באור ולכתחלה ודאי יש להחמיר לפסול אפי׳ בכל שהוא ובשעת הדחק שאין לו שופר אחר יש להקל כהפוסקים דכשר במיעוטו אף שלא דבקו או ברובו ודבקו אפי׳ בדבק ונ״ל דדוקא בדבק מכשרינן דהוי כאילו הוא שלם אבל אם מהדקו בחוט ומשיחה לא מהני לדעת זו דדוקא בנסדק מיעוטו להפוסלין דסופו ליסדק לגמרי בזה מהני חוט (דלה כה״ר דכ׳ פסול כ״ש מ״ה סק״ד):

טו ונ״ל דדוקא בסדק כל שהוא מחמירין המחמירין אבל בפגימה כשר לכ״ע דדוקא בסדק הולך ומוסיף (ומה שכ׳ בה״ר בשם תי״ט דכ״ש נפגם פסול כדשנינן בתומין נפגם שיש בו חסרון נסדק אין בו חסרון ולכן לה תני בשופר נפגם ע״ש ולה סבינתי כלל דהדרבה דה״כ קשה למי תני גבי מומין נפגם ונסדק כיון דכ״ש סוה הע״כ דאין למידין נפגם מנסדק וכן לסיפך וה״כ גבי שופר דלה תני נפגם מוכח דכשר וכן ססכים ה״ר דכשר דנפגם דינו כניקב):

טז נסדק לרחבו במיעוטו כשר ברובו פסול דהוי ליה כאילו ניטל כולו אא״כ נשתייר לצד פיו כשיעור וי״א אפי׳ שלא לצד פיו ולא חשוב הפסק דמין במינו אינו חוצץ:

יז הרחיק את השופר מפיו לנפח בו ותקע בו פסול כיון שאין השופר נוגע על פיו:

יח הגוזל שופר לכתחלה אסור לתקוע בו דהוי מצוה הבאה בעבירה ומ״מ בדיעבד יצא אפי׳ לא נתיאשו הבעלים דאין גזל בקול ומ״מ אין מברכין עליו אבל בשופר שאול יוצאין אפי׳ לכתחלה ומברכין עליו אע״ג דכתיב יום תרועה יהיה לכם ובלולב דכתיב ולקחתם לכם קיי״ל דאין יוצאין בשאול שאני התם דלכ׳ קאי על ולקחת׳ משמע שהלקיחה יהי׳ משלכם וכן בציצי׳ תעשה לך אבל הכא קאי לכם על התרועה ולא שייך לומר שיהיה משלכם דא״כ הו״ל ולקחת׳ לכם שופר ולכן שאול כשר ולכן מותר ליטול שופר של חבירו שלא מדעתו ולתקוע בו דמסתמ׳ ניחא לאד׳ לקיים מצוה בממונו ואע״ג דכשיתקע בו הרבה נתקלקל קצת ליכא למיחש שמא יתקע בו הרבה דלמה יתקע יותר מצרכו (מ״ה סק״ד) משמע אבל להתלמד אסור ליקח שלא מדעת הבעלים אם לא שיודע שחבירו אינו מקפיד בזה:

יט אע״ג דתקיעת שופר הוא מה״ת מ״מ אם א״א לקייבו אלא ע״י שיעבור איסור אפי׳ רק איסור דרבנן העמידו רבנן דבריהם ומוטב שיתבטל מצוה מה״ת בשב ואל תעשה משיעבור איסור דרבנן בקום ועשה ולכך אם היה מונח על השופר גל של אבנים או שאר דברים שאסורין בטלטול או שהיה השופר מונח בראש האילן או חוץ לתחום או מעבר לנהר אסור לעלות באילן או לשוט בנהר להביאו ולעבור במעברא שקורין (פרה״ס) או בספינה קטנה אם א״א בלא״ה יש לסמוך על המתירין (כמש״כ סמ״ה רסי׳ תרל״ט ועיין מה שכתבתי בסל׳ סוכס בנשמת אדם) אבל באמירה לנכרי כגון לשלוה להביאו אפי׳ חוץ לתחום מותר במקום מצוה דהוי שבות דשבות ואם הנכרי הביאו אפי׳ חוץ לי״ב מיל די״א דהוי דאורייתא אפ״ה תוקעין בו דהא מותר לטלטלו בתוך ד׳ אמות וא״כ שרי לצאת בו דלא אסרו חז״ל בבאו חוץ לתחום אלא באכילה והנאה ומצות לאו ליהנות נתנו ועכ״פ אסור לטלטל חוץ לד״א כדין בא מחוץ לתחום ואם עשה נכרי שופר מקרן שלו מותר לתקוע בו דלא הוי נולד כיון שנגמרו בידי אד׳ אבל אם עשאו מקרן של ישראל אסור דהו״ל נולד ומותר ליתן לתוכו מים או יין לצחצהו ואין בו משום תיקון כלי:

כלל קמא דין התקיעות והברכות ומי שחייב בהן:

א זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה שנאמר יום תרועה ומצותה משעת הנץ החמה ואילך עד הלילה ומ״מ אם לא היה לו שופר ביום והביאו לו בין השמשות תוקע בלא ברכה (וע׳ בהלכות ברכות כלל ס׳) ובדיעבד אם תקע משעלה עמוד השחר יצא (תקפ״ח):

ב כשחל ר״ה בשבת אין תוקעין דחכמים גזרו שמא יעבירנו ד״א בר״ה ואסור לטלטל אם לא לצורך גופו או מקומו וביו״ט אסור להשתמש בו דהוקצה למצותו אבל בטלטול מותר:

ג כל שאינו מחוייב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתן ולכן חרש שוטה קטן או חרש שאינו שומע אע״פ שיכול לדבר כיון שפטורים אין יכולים להוציא אחרים אבל שומע ואינו מדבר חייב כיון ששומע התקיעות ואע״פ שאינו יכול לברך אם אין שם אחר שיודע לתקוע יברך אחר והוא יתקע סומא חייב בתקיעות ויכול להוציא אחרים ולכתחלה יש לחוש לדעת האומרים דסומא פטור ומ״מ אם כבר הוחזק בכך אין לסלקו משום זה ונשים פטורות דהוי מ״ע שהזמן גרמא (תקפ״ט):

ד אין יוצאין י״ח אא״כ מתכוין לתקוע לשם מצוה אבל המתעסק לתקוע רק להתלמד לא יצא בין התוקע ובין השומעים ממנו ואין יוצאין אא״כ שנתכוין התוקע להוציא השומעים וכן השומעים יכוונו לצאת אבל אם נתכוין התוקע ולא השומע או להיפוך לא יצא ומ״מ לא בעינן שיתכוין דוקא להוציא פלוני ופלוני אלא שיתכוין סתם להוציא כל השומעין וסתמא התוקע בבהכ״נ מתכוין להוציא כל השומעים ולפיכך אם היה ביתו סמוך לבהכ״נ או שהלך סמוך לבהכ״נ אם כיון לבו לצאת יצא אבל אם היה תוקעין בבית לחולה וליולדת והיה ביתו סמוך לו ושמע לא יצא דמסתמא לא נתכוין זה להוציא אלא החולה:

ה אין יוצא י״ח אא״כ שמע קול שופר ממש ולא קול שופר המעורב בד״א ולכן השומע מבחוץ תקיעות בהכ״נ צריך לשער אם שמע קול שופר או קול הברה דאז לא יצא וזה תלוי בריחוק מקום ולכן צריך לקרב עצמו לבהכ״נ וכן היושב בבית אסורים במערה שתחת הקרקע ותוקע שם ומחמת ההבל נתבלבל הקול ממילא אפילו בעומד סמוך לו ולכן אם יש אנשים עומדים למעלה מבחוץ צריך להבחין אם שמע קול שופר או קול הברה ואם להפוך שתוקעין מבחוץ והשומע בפנים י״א דבזה לעולם אם הוא בסמוך שומע קול שופר דדוקא אם תוקע בבור ומערה שם נתבלבל הקול מחמת הבל המערה משא״כ אם תוקע מבחוץ וי״א דגם בזה תלוי בהבחנתו ומ״מ אנו לא סמכינן על בקיאות ולכן אם משער שלא שמע רק קול הברה יחזור לשמוע קול שופר ויברך אם מספק ישמע בלא ברכה אבל אם התוקע וגם השומע בבור לעולם שומעים קול שופר (תקפ״ז):

ו צריך לתקוע מעומד דילפינן מעומר דכתיב וספרתם לכם והכא כתיב יום תרועה יהיה לכם ובעומר כתיב מהחל חרמש בקמה וטובלו חז״ל דר״ל בקומה ולכן לא יסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול דזה לא נקרא עמידה וגם השומעים יעמודו (ה״ר דלה כמ״ה) ומ״מ בדיעבד אם תקע מיושב יצא דבעומר גופא קיי״ל דאינה אלא למצוה ולא לעיכוב ונוהגין לתקוע על הבימה משום כבוד הצבור ויתקע בצד ימינו ויהפוך פי השופר למעלה ולא לצדדין ונוהגין להקרות להתוקע מלה במלה אפי׳ תקיעה ראשונה כדי שלא יטעה (סקפ״ס):

ז קודם שיתקע צריך לברך אקב״ו לשמוע קול שופר ולא יאמר לשמוע בקול דמשמע לעשות רצונו ולא יאמר וצונו לתקוע דהא לא כתיב בקרא ותקעתם רק יום תרועה ועוד שהרי צריך לעשות גם תרועה ובדיעבד יצא בכולן וגם יברך שהחיינו ואנו במדינותינו נוהגין שגם ביום שני מברכין שהחיינו ואין חילוק בין אם מברך לעצמו או שכבר יצא מברך להוציא אחרים דלעולם מברך ב׳ ברכות הנזכרות (כמ״ה יש ט״ס וצ״ל דמנהג זה הינו הלה להנסים שאין יודעין וכ״כ פ״ת סכן נכון דלה כמ״ה) ומ״מ אם כבר יצא התוקע הנכון שיברך השומע לעצמו ולא התוקע ואין נוהגין כן ואם תוקע לנשים והוא כבר יצא לא יברך התוקע דמצד הדין נשים פטורות משופר אך שהנשים יברכו בעצמן אם ירצו אבל התוקע לא יברך ומ״מ מותר לתקוע אף שהתוקע כבר יצא ואין שם אלא נשים (הכל פס״ת כ׳ דדעת רוב הפוסקים שאם כבר יצה הסור לתקוע לנשים) ואפי׳ בשביל קטנים מותר לתקוע כדי לחנכו במצות והמ״א כ׳ דאם צריך לתקוע בשביל נשים יכוין שלא לצאת בתקיעות דבהכ״נ ואז ילך להאשה ויתקע שם ויברך ואע״ג שאח״כ הולך לבהכ״נ לשמוע תקיעות על סדר הברכות מ״מ א״צ לחזור ולברך כיון שכולה חדא מצוה היא לו אין הפסק מזיק בזה ולא יתקע ביחיד בג׳ שעות ראשונות דאז הקב״ה יושב בדין כמו שכתבנו לעיל לענין תפלה אלא יתקע להם או בשעת תקיעות בהכ״נ או לאחר ג׳ שעות ואם האשה צריכה לאכול בשחר תאכל קודם התקיעות כי בלא״ה מדינא פטורין ואע״נ שכבר קבלו עליהם חובה מ״מ במקום צער או חולי י״ל דלא קבלו (סס):

ח המתחיל לתקוע ולא יכול להשלים ישלים אחר על סמך ברכה שבירך א׳ שהרי ראשון כיון להוציא כל השומעים וא״כ הרי זה כאילו כל א׳ בירך דקיי״ל שומע כעונה ואפי׳ לא ענה אמן וה״ה אפילו אם ראשון לא היה יכול לתקוע כלל נמי דינא הכי ואם זה הב׳ לא שמע הברכה צריך לברך בפ״ע בלחש ואם זה נכנס באמצע התקיעות ולא שמע התקיעות הראשונות כפק אם יתחיל לראש התקיעות משום עצמו ואע״נ דקיי״ל דסדר תקיעות אינן מעכבות וא״כ יכול לתקוע להוציא הציבור ואח״כ יתקע לעצמו הסדר שנחסר לו מ״מ כיון שמברך בשביל עצמו ראוי לו שיתקע כלם על הסדר ואפשר שזהו כפיקא של שבנ״נ שהביא א״ר ונ״ל דהכל לפי הענין (סס):

ט לא ישיחו לא התוקע ולא השומעים משבירך עד כלות כל התקיעות בין דמיושב ובין של מעומד ונ״ל דה״ה עד לאחר שלשים קולות שתוקעין לאחר התפלה ומ״מ סדר תפלות והפיוטים לא מקרי הפסק בין התקיעות אבל בין ברכה לתקיעה אפי׳ סדר התפלה הוי הפסק וצריך לחזור ולברך אלא א״כ שח בדבר שהוא לצורך הברכה כגון הביאו שופר וכיוצא בו וכדלעיל כלל ה׳ ואין חילוק בכל זה בין המברך או השומע דאפילו שח השומע בין התקיעה

לברכה צריך לחזור ולברך ובדיעבד ששח בין התקיעות אין צריך לחזור ולברך דהכל מצוה אחת היא ואינו דומה לשח בין תפילין לתפילין דהתם הם ב׳ מצות (סס) :

י בתקיעות מיושב דהיינו קודם שמתפללין מוסף מותר הש״ץ לתקוע אבל התקיעות שעל סדר הברכות מדינא אסור להש״ץ לתקוע כדי שלא יתבלבל אך כשמתפלל מתוך סידור דינו כמובטח שלא יתבלבל ומותר לתקוע אבל משום הפסק בתפלה ודאי אין לחוש כיון שהתקיעות הם לצורך תפלה (סס) :

כלל קמב סדר התקיעות (תק״ז) :

א כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר״ה תשע לפי שנאמר בר״ה זכרון תרועה יום תרועה וביוה״כ של יובל כתיב שופר תרועה וילפינן ג״ש שביעי שביעי שיהיו כל התקיעות של חדש שביעי שוין ונמצא הוי כאילו כתיב בר״ה ג״פ תרועה וקיי״ל שכל תרועה צריך להיות תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה שכן למדו רז״ל מקראי נמצא צריך לשמוע ג״פ תר״ת תר״ת תר״ת ואפילו שמע כ׳ קולות אלו בט׳ שעות ביום ואפילו מט׳ ב״א תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה יצא אם לא היה מחמת אונס אבל אם מחמת אונס לא יצא ועיין לקמן סי׳ י״א :

ב תרועה זו האמורה בתורה קבלו חז״ל שהיא לשון בכיה ומתאונן שכן ת״א יום יבבא ומצינו דכתיב ותיבב אם סיסרא שר״ל שהיתה בוכה ומתאוננת ודרך הבוכה ומתאונן שגונח מכאב לב והם קולות ארוכות קצת ומופסקים קצת ולא תכופים יחד והוא אותן קולות שאנו קורין שברים ואח״כ מייללל בקולות קצרות תכופים יחד שאנו קורין תרוע׳ (כג״א מ׳יסטן) וברוב הימים והגלות נסתפקו חז״ל (היינו עפ״י מה שכ׳ רמב״ם אבל רב האי כ׳ דלא משום ספק ע׳ ברא״ש וככ״י) אם התרועה הוא לשון גנוחי היינו שברים קולות ארוכות או לשון יללה קולות קצרות או אפשר שניהם יחד שברים תרועה ולכן תקנו חז״ל לצאת ידי כל הספקות ולתקוע ג״פ תשר״ת וג״פ תש״ת וג״פ תר״ת אבל אין לספק שמא תחלה תרועה ואח״כ שברים וא״כ היה להם לתקן נ״כ לתקוע תרש״ת דכיון דהתרועה הכתובה הוא לשון בכיה ויללה ואין דרך הבוכה ליליל בראשונ׳ ואח״כ לגנוח אלא הדרך תחלה עושה גניחות ואח״כ מייליל וא״ל כיון שכבר תקנו לתקוע תשר״ת א״כ יוצא ממ״נ אם תרועה הוא שברים כבר תקע ואם התרועה היא תרועה כבר תקע ולמה לן לתקוע תש״ת ותר״ת הטעם דצריך שיתקע תקיעה תרועה תקיעה רצופים שלא יפסיק בין קול לקול עם קול אחר (כמו שכתוב בסמוך) וא״כ שמא התרועה הוא שברים לבד והרי הפסיק בתרועה בין השברים לבין תקיעה שלאחריה וכן שמא התרועה היא תרועה לבד ונמצא שהפסיק בשברים בין תקיעה א׳ לתרועה :

ג השברים קבלו חז״ל שלא יהיה פחות משלשה שברים זה אחר זה :

ד שיעור תקיעה קבלו חז״ל שהוא כשיעור תרועה ולפ״ז בסדר תשר״ת שאנו עושין שמא התרועה הכתובה היא שניהם יחד ש״ת וא״כ צריך להאריך נ״כ בתקיעות כשיעור ש״ת ובסדר תש״ת שאנו עושין שמא התרועה הוא שברים צריך להאריך התקיעות כשיעור ג׳ שברים שהם קולות ארוכות קצת ובסדר תר״ת שאנו עושין שמא התרועה הוא יללה א״צ להאריך רק כשיעור תרוע׳ ואם קיצר בשיעור התקיע׳ משיעור התרוע׳ שבאותו סדר לא יצא :

ה וכן בשו״ת שאם קיצר מן השיעור שנכתוב בסמוך לא יצא אבל מותר להאריך בין בתקיעה ובין בשברים וכן בתרועה וכן מותר לעשות בבת אחת ד׳ או ה׳ שברים :

ו שיעור התרועה שאנו קורין תרועה קבלו חז״ל שהוא ג׳ יבבות ונחלקו הפוסקים די״א שהיא כג׳ יבבות דהיינו ג׳ כוחות בעלמא ולפ״ז בסדר תר״ת שאנו תוקעין דשמא תרועה היא מה שאנו קורין תרועה וכיון דשיעור תרועה הוא רק כג׳ כוחות וקיי״ל דשיעור תקיעה כשיעור תרועה א״כ התקיעות דבסדר תר״ת אינו רק כשיעור ג׳ כוחות ולכן י״א שצריך ליזהר בסדר תשר״ת ותש״ת שלא יאריך בשבר א׳ כשיעור ג׳ כוחות כיון דבסדר תר״ת נקרא זה תקיעה אך אין אנו נוהגין כן ומאריכין יותר דסבירא לן כיון דבסדר תשר״ת ותש״ת שאנו עושין דשמא התרועה הכתובה שהיא שברים ולא תרועה ומותר להאריך בשבר׳ א׳ קצת ובלבד שלא יאריך בשבר א׳ כשיעור ג׳ שברים בתש״ת דאז שיעור תקיעה כתרועת דידיה דהיינו ג׳ שברים וה״ה בתשר״ת כשיעור ג׳ שברים ותרועה אבל יש פוסקים דס״ל דכל יבבא הוא ג׳ כוחות וא״כ התרועה שהיא ג׳ יבבות היינו ט׳ כוחות וכן ג׳ שברים כל שבר הוא ג׳ כוחות ולפ״ז כיון דקיי״ל דשיעור תקיעה כתרועה נמצא צריך להאריך בתקיעת תשר״ת שכל תרועה יהיה כשיעור ח״י כוחות (דהיינו ט׳ שברים וט׳ תרועה) ובסדר תש״ת ותר״ת צריך להאריך בכל תקיעה כשיעור ט׳ כוחות לפחות :

ז לכתחלה צריך לצאת ידי כל הדיעות וצריך התוקע ליזהר שיאריך בתקיעות דתשר״ת שכל תקיעה יהיה לפחות כשיעור ח״י כוחות והתקיעות של תש״ת ותר״ת לפחות כשיעור

ט׳

ט׳ כוחות דבזה יצא לכ״ע שהרי מותר להאריך אפי׳ יותר מכשיעור כמו שמבואר בסי׳ ה׳ וגם יזהר לכתחלה בתש״ת שיקצר בכל שבר שלא יהיה כשיעור ט׳ כוחות עכ״פ דאם יאריך בשבר א׳ כשיעור ט׳ כוחות לכ״ע הוי שיעור תקיעה וא״כ יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה ואפי׳ בדיעבד אם האריך כשיעור ט׳ כוחות צריך לחזור ולתקוע וגם יזהר לכתחלה שיעשה בתרועה כשיעור ט׳ כוחות :

ח כל קול מקולות השופר צריכין שיהיו בשלימות בנשימה א׳ דתרועה כתיב ולא תרועות ואם מפסיק ביניהם אין כאן תרועה שלימה וכן התקיעות ולכן צריך ליזהר שיעשה הג׳ שברים בנשימה א׳ דאע״ג דשברים הם קולות מופסקים אין הכוונה שיפסיק בין שבר לחבירו אלא הכוונה שיהיה ניכר שכל שבר הוא בפ״ע ולא תכופים יחד בתרועה ואפי׳ בדיעבד אם לא עשאן בנשימה א׳ לא יצא (כ״כ בגר״א וא״ר בשם כ״ג דלא כט״ז ומ״א וכמעיין בכל הפוסקים יראה לבדיא [...] אין אחד מהם דס״ל דבדיעבד יצא זולת הרא״בן לפי מה שכ׳ הרא״ש ובכדיא חולק עליו הרא״ש והגר״א כ׳ דגם הרא״בן מודה בזה ואפי׳ רש״י מסכים הב״י דכ׳ דלא כלום ר״ל יותר מכדי נשימה משמע אבל בכדי נשימה כשר היינו לר״י בתקיעה ותרועה מהם עכ״פ ב׳ קולות אבל קול א׳ אפי׳ כדי נשימה אם הפסיק פסול) :

ט ולכן יש מן הפוסקי׳ שסוברים דבסדר תשר״ת דחשבינן לש״ת לתרועה וא״כ צריך לעשותן בנשימה א׳ דוקא ואם הפסיק ביניהן בכדי נשימה לא יצא (כ״כ בב״י וזה רא״ה לדלעיל בשם גר״א) אבל ר״ת ס״ל כיון דגנוחי וילולי לא עבדי אינשי בנשימה א׳ ולכן אע״ג דש״ת בסדר תשר״ת הוי תרועה א׳ מ״מ לכתחלה יעשה דוקא בב׳ נשימות וי״א דלר״ת אם עשאן בנשימה א׳ לא יצא ולכן יש מקומות שלעולם עושין ש״ת בב׳ נשימות אפילו לכתחלה ויש מקומות עושין לצאת ידי שניהם דהיינו שבתקיעות מיושב עושין בנשימה אחת כיון דלדעה ראשונה אפי׳ בדיעבד לא יצא ואת״ל דהלכה כר״ת דגנוחי וילולי לא עבדי בנשימה א׳ מ״מ הא י״א דמודה דבדיעבד יצא אפי׳ בנשימה א׳ וכדי לצאת גם דעה ב׳ דס״ל דלר״ת אפי׳ בדיעבד לא יצא אם עשאן בנשימה א׳ ולכן בתקיעות מעומד שבמדינתנו תוקעין על כל ברכה תשר״ת יעשה בב׳ נשימות דוקא כמו שנבאר לקמן סי׳ י״ז :

י ולכן המקרא לפני התוקע סדר התקיעות שלא יטעה צריך ליזהר בתקיעות דמיושב יקרא לפניו שברים תרועה בפ״א כדי שיזהר התוקע לתקוע אותם בנשימה אחת ואפי׳ בתקיעות דמעומד יחטוף קריאת תרועה אע״ג שכתבנו לעשות בב׳ נשימות דוקא עכ״פ לכ״ע אסור לשהות יותר מכדי נשימה ואם ימשוך הקריאה יהיה יותר מכדי נשימה וכיון שאנו עושין מספק שמא צריך ש״ת אף לר״ת דגנוחי וילולי לא עבדי בנשימה א׳ מ״מ אסור לשהות יותר מכדי נשימה (ע׳ בב״י) :

יא קולות אלו אפי׳ לא שמען רצופים אלא ששהה בין שמיעת קול א׳ לחבירו יצא ובלבד שישמעם על הסדר אבל אם שמעם שלא כסדר כגון ששמע התרועה קודם לתקיעה וכיוצא בו לא יצא וכמו שנבאר בסי׳ שאח״ז ומיהו י״א דדוקא שנתכוין לשמוע קול זה לשם מצוה אבל אם אינו מתכוין כלל לשם מצוה כגון ששמע תקיעה ואח״ז שמע תרועה ולא נתכוין כלל לשם מצוה ואח״ז שמע שברים וכן כולם אינו מזיק מה ששמע התרועה קודם לשברים דלא יהא אלא ששמע קול בהמה וכיוצא בו וי״א דאפי׳ בשומע במתעסק ואינו מכוין כלל לשם מצוה אפ״ה מעכב והמ״א מכריע בזה להקל ובכל זה אין חילוק בין השומע להתוקע דאע״ג דהשומע אינו עושה מעשה אפ״ה פוסל (וע׳ בסי׳ תקפ״ח במ״א ס״ק ג׳ שכתב דמר״ן מוכח כן וכן מוכח בסי׳ תק״ל במ״א ס״ק י׳) ודוקא בסדר א׳ הוא דמעכב קול אחר שאינו שייך לאותו סדר אבל הסדרים אינן מעכבין זה את זה שאפילו תקע או שמע תחלה סדר תר״ת או תש״ת ואח״כ תשר״ת יצא וכן בענין אחר ולא עוד אלא אפי׳ שמע פ״א או ב׳ תשר״ת ואח״כ תקע תש״ת וכיוצא בו יתקע לבסוף פ״א או ב׳ תשר״ת ויוצא בזה דגם זה אינו מעכב שהרי מדינא א״צ לתקוע על סדר ברכות רק על ברכה פעם א׳ סדר א׳ כדלקמן (סי׳ תק״ל במ״א ס״ק י״ב וע״ש במ״א ס״ק [...] בשם הלבוש דכ׳ דלמ״ד דתקיעה כמתעסק הוי הפסק צריך לחזור נראה וזה תמוה דא״כ במתני׳ דתניא אין בידו אלא א׳ היכא משכחת לה וכמו שהק׳ הר״ן וצ״ל דזה כוונת הלבוש שכ׳ ואם תקע כו׳ בין תשר״ת הא׳ כו׳ אך גם זה״א שהרי הירושלמי קאי אדיוקא דמתני׳ שלא היו תוקעין רק פ״א וזה שכ׳ המ״א ר״ל מ״מ הלבוש ואם תקע כו׳ ע׳ בר״ן כו׳) :

יב כיון שצריך שלא יתקע או ישמע קול אחר שאינו שייך לאותו סדר ולפיכך היה עומד בתשר״ת והקדים התרועה לשברים וכן בתש״ת שטעה ועשה גם תרועה בין לפני השברים או לאחריה וכן בתר״ת אם טעה ועשה שברים בין לפני התרועה או לאחריה או שעשה שברים ולאחר שסיים עשה עוד אפי׳ שבר א׳ אע״ג דמותר לעשות ד׳ או ה׳ שברים היינו דוקא בשעושה הכל בנשימה א׳ דאז נחשב הכל לשברים א׳ אבל תיכף כשסיים השברי׳ בדין שכבר ג׳ שברים והפסיק וחזר לעשות אפי׳ שבר א׳ וכן אם עשה תרועה בדין אפילו רק כשיעור ג׳ כוחות בעלמא כיון די״א דיוצא בזה כדלעיל סי׳ ו׳ וא״כ כיון שהפסיק בה וגמר כבר התרועה וא״כ בשחוזר להריע הרי עושה ב׳ תרועות והפסיד כל אותו הסדר ואפילו התקיעה

שעשר

שעשה קודם התרועה או השברים הפסיד וצריך לחזור לתקיעה ויעשה אותו הסדר כסדר :
יג אם טעה בתשר"ת ואחר שעשה ב' שברים התחיל להריע ונזכר מיד צריך לחזור לעשות
ג' שברים דאע"ג דבסדר תשר"ת חשבינן לשברים ותרועה הכל לתרועה וא"כ אין כאן
קול אחר וא"כ היה בדין שיתקע רק שבר א' להשלים הג' שברים כיון שעדיין לא עשה שיעור
תרועה וכ"כ מקצת הפוסקים מ"מ ראוי להחמיר כאותן פוסקים דסבירא להו כיון שהתחיל
להריע אין מצטרף שבר זה שיתקע ואין כאן שברים דהא בעינן ג' שברים (וכ"כ סט"ז ודבריו
נכונים דאין כפסד במה שחוזר ותוקע כיון שיש מחמירים כמש"כ הרא"ש כביאו המ"א בס"ק ז' וכל מה שאנו עושין משום ספק
אין בו חשש שבות ואף שכתב"ה כ' דאף בס"ע הכ' דג' שברים צריך שיהיו בנשימה א' ואפי' בדיעבד מעכב ואעפ"כ כ' דיתקע
שבר א' וע"ש שמחלק ותולק על הרא"ש מ"מ כ"ל דבמחמיר לא הפסיד כיון דאין כאן נדנוד איסור כיון דהרא"ש כ' דתלי זה
בזה ואע"ג דלתקוע בתנם הוי שבות כמו שכתב בתשו' ח"ל סי' ל"ה על סט"ז מ"מ במקום ספק כ"ל דבודאי ליכא איסור שהרי
כ' כאחרונים לתקוע ק' קולות וכ"ל מאחר שעושין לשם מלוה אין איסור) ומ"מ אפי' גמר התרועה ואח"כ נזכר
שלא עשה אלא ב' שברים א"צ לחזור לתקיעה א' שכיון דבסדר תשר"ת גם השברים גם
התרועה הם נחשבים לתרועה לא הפסיק בקול אחר כיון שכבר התחיל בשברים ה"ז דומה
לתוקע ואין קולו עולה יפה שאינו מפסיד התקיע' אלא תוקע שברי' תרועה אבל אם לא התחיל
כלל בשברים אלא שהתחיל בתרועה אע"ג דהכל הוא תרועה כיון שהקדים התרועה לשברים
אין זה מעין התרועה שבסדר זה דלא עבדי אינשי לעשות היללה קודם לגנוחי ולכן הפסיד
אפי' תקיעה ראשונה :
יד בד"א בתשר"ת אבל בתש"ת אם התחיל בשברים ובאמצע התחיל להריע אפי' לא גמר
וכ"ש להיפך וכן בתר"ת אפי' התחיל להריע ובאמצע הפסיק והתחיל לעשות אפי' שבר
א' בכל זה כיון שאין זה שייך כלל לתרועה שבסדר זה הפסיד גם תקיעה ראשונה וכבר
כתבנו דלא הפסיד אלא אותו סדר אבל אותן הסדרים שעשה כהוגן עולין לו :
טו אם תקע כדר אחד בנשימה אחת מחלוקת בין הפוסקים אם יצא וספק דאורייתא לחומר' :
טז ולפיכך צריכין ליזהר במקום שבתי כנסיות תכופים זה אצל זה שלא יתקעו בבהכ"נ אחת
עד שיגמרו באחרת דאל"כ לא ישמעו על הסדר ואפי' אינו מתכוין לשמוע לשם מצוה
ואין ברצונו כלל לשמעם מ"מ כיון שיש פוסקים דאפי' שמע כמתעסק הפסיד התקיעות
ששמע כדלעיל בסי' י"א ולכן צריכין ליזהר בזה :
יז עיקר התקיעות הוא לתקוע על סדר הברכות כשחוזר ש"ץ תפלת המוספין שתוקעין
למלכיות ולזכרונות ולשופרות ומדינא לתקוע על כל ברכה תר"ת ולפי הספק שנסתפקו
בתרועה היה לנו לתקוע על כל ברכה תשר"ת פ"א ותש"ת פ"א ותר"ת פ"א וכן נוהגין במקצת
מקומות אך כיון שתקנו חז"ל לתקוע קודם מוסף והם נקראין תקיעות דמיושב ר"ל שעדיין
שהקהל יושבין ולא עומדין בתפלה והטעם שתקנו כן לערבב השטן שלא יקטרג בתפלת
המוספים ובתקיעותיהן שהשטן מתבהל מקול השופר בזכרו שלע"ל דכתיב יתקע בשופר
גדול שאז יעבירנו הקב"ה מהעולם כדכתיב בלע המות לנצח ואע"ג שאינן אלא לערב השטן
מ"מ צריך לתקוע אותן בכל דיניהן וחוקותיהן שכתבנו וכ"ש שמברכין עליהם ברכת השופר
ולפי שכבר יצאו י"ח באלו התקיעות בין מה"ת ובין מה שתקנו משום ספק לא רצו חז"ל
להטריח עוד על הצבור ולכן תקנו לתקוע על כל ברכה רק סדר אחד כפי דין תורה תר"ת
ולא חשו לתקוע כל הספיקות וגם לא השו לחפסקה בין הקולות ובלבד שיהיה כסדר שתקנו
ואמנם כל המקומות אין שוין בזה דיש נוהגין לתקוע על כל ברכה תשר"ת וכן אנו נוהגין
במדינות אלו דבזה מס"נ יוצאין ידי חובת תקיעת התורה שאם התרועה היא שניהם עושין
ואם שברים או תרועה עושין ולא נשאר אלא שמא אינו אלא שברים ונמצא מפסיק התרועה
בין שברים לתקיעה או שמא אינו אלא תרועה ומפסיק שברים בין תקיעה לתרועה לא חשו
לזה משום טורח צבור ומ"מ מה שמפסיק בשמיעת קול אחר הנזכר בסי' י"ג י"ד פוסל גם בכאן :
יח כבר כתבנו בסי' ט' שנוהגין לתקוע על סדר ברכות ש"ת דוקא בב' נשימות והטעם
דבתקיעות אלו כיון שאין אנו נוהגין לתקוע אלא פעם א' תשר"ת ע"כ אנו סוברים מס"נ
כיון שעושה כל ג' מיני תרועות באיזה מהן שהוא מן הדין יוצא והשאר כמו שאינו וא"כ אנו
חוששין שמא מן הדין ראוי לתקוע רק תר"ת או תש"ת וא"כ אם יתקע ש"ת בנשימה א' אין
כאן שברים ולא תרועה ולכן עושין בב' נשימות דאף את"ל דמדינא צריך ש"ת הא י"א דאפי'
בתרועה גופא אם הפסיק כדי נשימה יצא ומ"מ יזהר שלא יפסיק יותר מכדי נשימה :
יט אחר גמר התפלה נוהגין לתקוע עוד הפעם ל' קולות ויש נוהגין לתקוע עוד הטעם ל'
קולות כדי להשלים מאה קולות וכשנגמר כל התקיעות י"א דאסור לתקוע עוד בחנם דהא
תקיע' בי"ט היא שבות ואפי' התוקע ביו' ב' אסור לתקוע ביו' א' להתלמד (סי' תקצ"ו) ולהוציא
שלא לצורך פשיטא דאסור ודינו כשאר דברים שמבואר לעיל כלל צ"ו סי' א' :
כ כבר כתבנו דאם לא היה לו שופר ביום א' ובא לו בהש"מ תוקעין בלא ברכה ואם חל
ר"ת

ר"ה ו' והביאו שופר ביום ו' לאחר שהתפללו של שבת ועדיין הוא יום כ' בט"ז סי'
ת"ר שיתקע בלא ברכה :

כא אע"פ שתקיעת שופר בר"ה גזרת הכתוב רמז יש בו כלומר עורי ישנים משנתכם
ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אתם
השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתן בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו
לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם יעזוב כל א' מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא
טובה (רמב"ם פ"ג מהלכות תשובה) :

הלכות יום כפור

כלל קמג דין עשי"ת וערב יו"כ :

א באהבת ה' את עמו כמדתו כי חפץ חסד הוא ולא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו
וחיה לא לצרכו ולהנאתו כי אם יצדק מה יתן לו כי אם להטיב לו באחריתו ולכן לא יום
ולא יומים ממתין ומצפה לתשובת רשעים אלא הרחיב לנו את הזמן ותיכף בתחילת השנה
והחודש נפתחים כל השערים שערי תשובה שערי מחילה וסליחה והם פתוחים ועומדים עד
זמן נעילת שערים ביוה"כ והכרוז יצא מלפניו שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם ומי לא
יירא ויפחד בשמעו קול שופר מכריז ואומר עורי ישנים משנתכם קום קורא אל אלהיך כי חנון
ורחום הוא וגדול העון מי שלא שב ואינו רואה להרבות בתורה ומע"ט בימים האלו
מכל ימות השנה כי אנחנו הלואי שנהי' מן הבינונים אשר משפטם תלוי עד יוה"כ וכל זמן
שהאדם חי אין הקב"ה נוהג במדתו להטות כלפי חסד לבינונים ר"ל אם היה הכף שקול עושה
חסד ולוקח עון א' מן הכף או שנוטל זכות משלו ונותן לכף השניה שמדה זאת אינו נוהג אלא
לאחר מותו שא"א לאדם עוד לעשות איזה זכות אבל בחיין אמר הקב"ה הרי הפתח פתוח
ובידך לזכות באיזה מצוה ואתה מתעצל בעצמך ותתחייב בנפשך לכן צריך כל אדם לפחד
על עצמו שיתאמץ בתשובה על העבר ולהרבות מצות ומע"ט בכדי שיהיה טהור וזך לפני
בא יום הקדוש הזה כמש"כ לפני ה' תטהרו ואל יאמר אדם הלא בכל יום אני מניח תפילין
וציצית ומברך ומתפלל וא"כ ודאי שכף של זכיות יכריע מי שאין לו לב אומר כן כי צריך
להשוב נ"כ כמה הבילות עבירות עשה בכל יום בדברים בטלים ולה"ר וכל דבורים אסורים וכן
בכל האברים (והארכתי בכל זה בהקדמת חיבורי זכרו תורת משה) וראוי לכל אדם שיקראנו בעשי"ת
ובאמת בטעות הזה טעו הרבה בני אדם שחושבים שא"צ לשוב רק מעבירות חמורות ע"ז
ג"ע ש"ד והילול שבת וכיוצא בו וזה שקר מוחלט כי יש עונות שאדם דש בעקביו שהם
המורים מג' עבירות הנ"ל הנך רואה מה שאז"ל בהומר לה"ר שהוא קשה מע"ז ג"ע ש"ד
ודרשו זה מן הפסוק וזהו עבירה השכיח ומצוי מאוד בבני אדם כמו שהעידו על זה חז"ל כולן
בלה"ר וראה כחו של לה"ר עד שהאומר נורא בי פלניא (ר"ל סיכן נמלא אם רק בבית פלוני שם
אש ניס תמיד) זהו אבק של לה"ר והנה הטעם שחמור מג' עבירות החמורות הוא שזה אוחז
במעשה הנחש הקדמוני שדבר לה"ר על הקב"ה ואמר לח"ה מן האילן הזה אכל וברא העולם
ועי"ז פיתה אותה ושכב עמה (כמ"ל סטיל בס זוהמא) הרי ג"ע וגרם מיתה לכל העולם הרי ש"ד
והטה את לב אדה"ר והוה לכפור. האף שתיכף עשו תשובה הגונה מ"מ גרם כל זה ראה כחו
של לה"ר עד היכן מגיע וכן יש חבילות עבירות שבני אדם רגילין בהם אשר רבו מלספר
שבועות שקר ושוא וזהו רגיל אפי' כשמספר איזה שקר לחבירו או שמוכר חפץ לחבירו
נשבע כה יעזרני ה' והרי נשבע בשם ועון שבועה הוקשה לע"ז וחמור ממנו כדכתיב כי לא
ינקה את אשר ישא שמו לשוא מקלל עצמו או חבירו בשם שאומר (זאל מיך אדער זאל דיך דער
אויבערשטער שטראפן) וכ"ז אין חילוק בין שיאמר בלה"ק או בכל לשון מברך או מזכיר השם לבטלה
וכ"ש כל התפלות וברכות אם יעיין בנפשו בעו"ה הכל הוא בלא כוונה רק נעשה טבע שכבר
רגיל פיו ולשונו להתפלל ולברך מלבין פני חבירו מתכבד בקלון חבירו · מצער א' בישראל
בין בדברים בין במעשה שנאמר לא תונו וגו' וזה קאי על אונאת דברים דבאונאת ממון כתיב
וכי תמכרו גו' לא תונו. ואם מצער אלמנה או יתום חייב מיתה בידי שמים שנא' כל אלמנה
ויתום לא תענון וגו' מלוה כריבית בלא היתר עסקא או זקוקים וכל או"א מורה לעצמו באיזה
התירים ואינן נשאלין למורים איך להתיר. ומכ"ש הסוחרים עם החלפנים כמעט א"א בלא
נגיעת איסור ריבית וכבה מבואר בחיבורי ח"א (כלל קל"ב וקמ"ג) שנאת איש לרעהו. כעס.
הסתכלות בנשים חניפות ליצנות דברים בטלים דברי משא ומתן בשבת וי"ט ובבל אלו
רגילים

רגילים העולם מאוד ואפי' הלומדים ומופלגים כשישימו על לבם ימצאו שרובם נכשלים
ברוב אלו דברים ועוד יש הרבה עד אין מספר וביטול ת"ת כנגד כולם כי הרחוק מן התורה
רחוק מעבודת הבורא ולכן תקנו השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך וכפי הריבוי
בעסק התורה כן יתרבה ויתקרב לעבודה ולכן תקנו קדמונינו לתקוע מר"ה אלול כדי שישים
האדם על לבו כאילו מתורין אותו לדין ולבו יחיל בקרבו כי באו ימי הפקוד'לפקוד לעיין בדינו
וכל מעשיו בס' נכתבין אפי' תנועה קלה שעושה ובעת ההיא האלהים יביא במשפט את כל
המעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע ובעת אשר יביאו דינו לפני מלך בשר ודם הלא יחרד
חרדה גדולה וכמאמר ריב"ז אם יענשני ר"ל בעונש ממון אין ענשו עונש עולם שאוכל
להרויח עוד ממון ואם יאסרני ביסורי הגוף אין איסורו איסור עולם כי יכול להיות שימות
ומי שימלוך תחתיו יוציאני לחפשי וכדמצינו בנ"נ ואם ימותתני אין מיתתי מיתת עולם כי
אינו יכול לשלוט רק בגופי אבל הרוח תשוב אל אלהים אשר נתנה ואעפ"כ בודאי יירא
ויפחד ויחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו ובכל דרכי חריצות יחוש אולי ימצא מפלט
לו ולא תעלה על רוחו לפנות ימין או שמאל ולהתעסק ביתר חפציו ולא ישגיח לפתח ולשדד
אדמתו ולא יתרפה ביום צרה מלהסיר מעליו כל מחשבות מעניניו רק יבין לבו ומחשבתו
להנצל כצבי מיד ואם כך לפני דינו של בשר ודם כ"ש כשעומד לדין הוא ובניו וכל אשר לו
לפני ממ"ה הקב"ה שאם יענוש אותו ח"ו בממון ויגזור עליו עניות הוא עונש עולם ואם
יכהו ח"ו בגופו או בבנים הוא איסור עולם ואם יגזור עליו או על בניו מיתה היא מיתת
עולם ולכן מה נואלו היוצאים לפעלם ולעבודתם כל היום בימים האלו וכ"ש מתחלת ימי
הסליחות שהם נגד ימי ביקור של קרבן וכ"ש בי' ימי תשובה ימי הדין והמשפט ואינם יודעים
מה יהיה משפטם ולכן מחוייב כל אדם ליתן לנפשו ולשים הדברים אל לבו ולמעט בעסקיו
ולקבוע ביום ובלילה שעות מיוחדות להתבודד בחדריו במשכיות לבו ולקדם באשמורות
ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה ולשפוך שיחה לפני בוראו ולהתוודות על עונותיו
ויוסיף לעשות מצות ומע"ט ולעסוק בתורה יותר ממה שעושה כשאר ימים וירבה בצדקה
יותר מבל השנה כי העת עת רצון והתפלה נשמעת בו ומצות עשה מה"ת שיחזור בתשובה
לפני יוה"כ כמש"כ לפני ה' תטהרו ולכן מהראוי שיתנהג האדם בעשי"ת בדברים וחומרות
אף שאינו נזהר בהם כל השנה כי גם הקב"ה מתנהג בהסידות בריותיו והאוכלים פת פלטר
כל השנה בימים האלו ראוי שלא לאכול כ"א פת ישראל וכן בכל הדברים וביותר צריך אדם
לתקן בדברים שבין אדם לחבירו כי עליהם יוה"כ או אפי' מיתה אין מכפר עד שיחזיר הגזל
והעושק ויפיים לחבירו עד שימחול לו ואפי' מתענה ק' שנים ויביא כל אילי נביות ויתודה
ק' פעמים ביום לא יתכפר לו כדאיתא במשנה הביא אשמו עד שלא הביאו גזילו לא יצא
שהרי כשחוטא לאדם הוא חוטא בכפלים א' לאדם וא' להקדוש ברוך הוא שעבר על צוויו
ועד שמפייס לחבירו כיצד יתוודה כי הלא עיקר הוידוי הוא עזיבת החטא וההרטה והרי עדיין
השרץ בידו ולכן צריך מקודם לפייס חבירו עד שימחול לו ואז לא נשאר רק בינו למקום
ותועיל התשובה כמו שאמר דוד המע"ה במזמור נ"א שהוא מזמור התשובה לך לבדך חטאתי
ר"ל הלא חטא זה אינו ביני לאדם רק ביני לבינך וא"כ בידך למחול ולכן לאחר שתיקון הכל
יתוודה על חטאתיו ויש אנשים שטועים ונותנים מה שבידם מהגזל לצדקה ומפזרים לעניים
וזה טעות גמור כמש"כ יד ליד לא ינקה רע ואע"פ שאז"ל גזל ואינו יודע למי גזל יעשה
מהם צרכי רבים היינו שיעשה כן לפי שאינו יודע למי גזל אבל אם יודע לא יועיל לו כלום
עד שיחזיר לו או אם מת יחזיר ליורשו וצריך שיתודה בפיו ובלבו בהכנעה גדולה ובבכי
ובלב נשבר ואז הוא כקרבן כמש"ה לב נשבר ונדכה גו' ויסכים בדעתו שלא ישוב עוד לעשות
כזה דכיון דהוידוי הוא כקרבן אז"ל קרבן בלא תשובה נקרא זבח רשעים תועבה ולכן צריך
שישוב ויסכים בדעתו שלא ישוב עוד לעשות יבכה ויתמרמר ויתודה על אשר הכעיס את
האדון ה' צבאות ופגם נשמתו אשר חנן ה' לו להטיב באחריתו ואיך טינף אותה במעשיו
הרעים ויתעצב על לבו ויתבייש מאלהיו לשאת עיניו אליו בזכרו טינוף מעשיו אשר עשה
בנערותו וגם עד זקנה ושיבה ויאמר אל לבו מה עשיתי מדוע דבר ה' בזיתי ולא זכרתי
אשר בראני מאין וגמלני כל הטובות ואנכי קלקלתי מעשי ושלמתי רעה תחת טובה אוי לי
אוי' עלי כי ארד אבל שאולה וע"י ההתמרמרות בבכיה ודאי ישבר לבו בקרבו עד שיסכים
בדעתו באותו שעה שיתאבץ בכל כחו שלא ישוב עוד לעשות מעשה הרע הזה וזהו התשובה
האמיתי' שיתמרמר כ"כ עד שיעיד עליו אדון הכל שהסכי' בדעתו באותו שעה שלא ישוב עוד
לעשות כזה כל ימיו וכשיזכה למרירות גדולה כזו יהי' בטוח לבו שיתכפר לו ואשרי המגיע
לוידוי זה והנה ההמון חושבים כששבים ביה"כ נתכפר להם הכל ועל כמך זה הם עושים
עונות בכל השנה כאילו הם ברשות עצמן ולכן יש שמתענין משבת לשבת בהפסקות ב' או
ג'

ג' ימים רצופים ועומדים ביה"כ כל היום והלילה ואינם מגביהים ידיהם כלל וכיוצא בדברים
אלו מסיגופים ותעניות ובכל השנה הם עושים נאצות ותועבות גדולות ועליהם אמר המוכיח
הגדול ר' ליב טארלער זלה"ה משל נאה ואמר שפעם א' נתאכסן אצל ב"ב א' וביקש ממנו
למחול לו שאינו יכול לכבדו כראוי וא"ל אמת כי יש לי איזה אווזות שאשביע אותם לפטם
אבל הם כחושות עדיין ואינן ראוין להתכבד ויהי היום לאחר איזה חדשים נזדמן עוד לאותו
פונדק וקבלו הבעה"ב בסבר פ"י ושחט אווז וכבדו וכשישבו לאכול א"ל הבעה"ב זו מן האווזו'
שאמרתי שהם כחושות וא"ל המוכיח הלא א"א לפטם אווז רק ערך ג' או ד' וה' שבועות וזה
כבר זמן רב והשיב שכך אני עושה כאשר האווז כבר מפוטם באופן שא"א לה עוד לאכול
אין אני נותן לה לאכול כמה ימים וע"י התענית אז יכולה לחזור ולאכול וכן אני עושה לה
תמיד עד זמן שאני רוצה לאכלם כך דרכו של יצה"ר כמש"כ הולך אחריה פתאום כשור
לטבח יבא ר"ל שהשור קודם שחיטה מפטם אותו והשור סובר שהוא לטובתו ובאמת הוא
לרעתו והנה כל חיות הקליפות הוא כשאדם עושה איזה מצוה והוא רשע ובזה מניצוץ
הקדושה אשר מגיע לאדם בשכר מצותו כ"ז לוקח הקליפה והוא חיותו וכאשר ירבה אדם
לפשוע הרבה עד שלא נשאר בו שום ניצוץ קדושה אזי מפתה אותו להתענות בסיגופים
ותעניות ולשוב בתשובה ואז הוא כקטן שנולד ואז כשיחזור לחטוא הוא חוזר ליתן בו כח
ומזה תראה כמה טועים אותן אנשים כי אפילו להסוברים דיה"כ מכפר בלא תשובה היינו
כשעבר עבירה במקרה אבל כשחוטא ואומר יה"כ מכפר לכ"ע אין יה"כ מכפר דאין קטיגור
נעשה סניגור כדאי' להדיא בגמ' ולכן אל יסמוך האדם ע"ז ויהיה כל ימי השנה אצלו כמו י"נ
רק שבימים האלו ראוי לאדם להשגיח יותר ויותר על מעשיו ועיקר גדול שבימים אלו ילך כל
אדם לבה"כ ובהמ"ד לשמוע דברי תוכחות ומוסר שדורשים שם כמשאז"ל אוהב את התוכחות
והאיש השונא תוכחות רחוק מאוד מתשובה כמ"ש ועוזב תוכחת מתעה ונא' אוהב מוסר אוהב
דעת ושונא תוכחת בער ונאמר מוסר רע לעוזב אורח שונא תוכחת ימות ונאמר אוזן שומעת
תוכחת חיים בקרב חכמים תלין ונאמר לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך וראוי לאדם
שירגיל את עצמו בכל ימי השנה שתהי' רגיל בפיו בכל שעה התפלה שהתפלל דהמע"ה הורני
ה' דרכיך הדריכני באמתך . יחד לבבי ליראה את שמך . (וטהר רעיוני ולבי לעבודתך)
וכיוצא באלו פסוקי יראה מובטח לו שינצל מכל חטא ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם
שילמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה שהוא יותר חיוב מכל למודו ואפי' אם
יתבטל ע"ז מלימוד פרק משניות או שאר לימוד כי מה ה' אלהיך מבקש ממך כי אם ליראת
אותו וכדאיתא במשנה אם אין יראה אין תורה כי מה תועיל לו התורה אם אין דעתו לקיים
ואמנם לא תספיק לו היראה לבד אם אינו לומד התורה כי אם יודע מה לעשות מה תועיל לו
היראה כדאיתא שם במשנה אם אין תורה אין יראה ר"ל אין יראתו כלום הגם שבודאי יותר
טוב כאשר יהיה אדם י"ש אף שהוא עם הארץ יותר ויותר טוב מלמדן ואין לו יראה כמש"כ
טוב איש רש הולך בתומו מעקש שפתיו ר"ל טוב רש בתורה והולך בתומו מלומד תורה
בלא יראה שנקרא תורתו רק עקשות פה ולכן כללו ש"ד כל מה שיוכל אדם לעשות בכ"ז שיש
לו פנאי לפנות מחשבתו וללמוד תורה ביום או בלילה ובתנאי שתהיה כוונתו לעשות
ולקיים כל מה שילמוד ולא ילמוד רק כדי לקיים מצות לימוד כ"א ללמוד ולעשות ואזי תהיה
תורתו רצויה ולפי שהמתוודה צריך עכ"פ להבין מה שהוא אומר ולומר הוידוי בנחת ומתוך
לומר אשמנו פעם אחת בכוונה מלומר ג"פ במהירות ובלא כוונה ולפי שדברי הוידוי שתקנו
קדמונים הם כפולים ומכופלים ואינם מובנים לכל אדם לכן כתבתי פירושו לפי מה שלקטתי
מספרי ראשונים הנה וידוי זו אשמנו נתקן עפ"י הפוסקים שא"צ לפרוט החטא ולכן תקנו
אותו על שם הכנוי' הרעים שנתכנו בהם לישראל לגנאי ולפי שהחוטא פוגם בכ"ב אותיות
התורה ולכן תקנו עפ"י א"ב שיפרש כל אדם חטאיו בין האותיות כגון באשמנו יאמר אכלתי
דבר איסור וכן בכולם :

אשמנו . ע"ש הכתוב (הושע ס') עוד אשר יאשמו
ובקשו פני והוא לשון ואשמה הנפש ההיא
פי' הרמב"ן בחומש שהוא לשון שממה שמהראוי שתהיה
הנפש שוממה ויכלול כאן אכלתי דברים האסורים נבלות
וטרפו' שקצים ורמשי' (כידוע שבעו"ה אין אדם כמעט שניצול
מאכילות שרצים ולפעמי' שלאחר שאכל כבשר נודע שהיתה נבילה
וטריפה וכאוכל דברים כמותזקים בתולעים כגון (מה לינכם)
וכירק שקורין קראפע דומה כאוכל במזיד וזה ידוע ובדוק
ומכוסה שכל הקאפיקס שנוהגין שמניחים בהם בשר ודגים הם
מלאים תולעים וכל אדם יכול לבדוק כי כאשר יכה אותם על
בטען יפלו תולעים הרבה אין מספר וכן ברעשינעם והכנפים
שתולים אותם ימים בחנות ומרתופים ואפי' בבתים יש בהם
ג"כ תולעים לרוב) אכלתי בלא ברכה לפניו ולאחריו :

בגדנו . ע"ש הכתוב (שם) בה' בגדו כו' מלת בגידה
הוא כאשר ייטיב אדם לחבירו וא"כ בודאי
מהראוי שיחזיק לו טובה זה ומכ"ש שלא יעשה כנגדו
רעה וכשאינו עושה כן זה נקרא בגידה גדולה שאנו
בוגדים בהקב"ה שמטיב עמנו לעולם ונותן לנו חיים
ופרנסה בגדנו בין אדם לחבירו וגמלנו לו רעה תחת
טובה (אם בעל ח"ו בעילה אסורה יאמר בעלתי בעילות אסורות
וכבר כתבתי שנכון לכל אדם לומר כן שמא חטא בזה בגלגול
אחר) בטלתי מללמוד תורה ברכתי ברכה לבטלה ברכה
שאינה

שאינה צריכה ברכה בלא כוונתה בטלתי מ"ע לקרוא ק"ש בזמנה בטלתי מ"ע ול"ת :

גזלנו · ע"ש הכתוב (מלאכי ג') כי אתם קובעים אותי וע"ש הפסוק גוזל אביו ואמו וארז"ל גוזל אביו הקב"ה ואמו כ"י (וא"ל להאריך כעון זה שהרי אמרו סאה של עונות מי מקטרג גזל מקטרג בראש) גאיתי (וכתיב תועבת ה' כל גבה לב) :

דברנו דופי · ע"ש הכתוב (שם) חזקו עלי דבריכם כו' אמרתם שוא עבוד אלקים וזהו דבר של דופי דברנו א' בפה וא' בלב (כפי' המפרשים דר"ל דופי בשני פיות היינו א' בפה ואחד בלב) דברנו דברים בטלים לשון הרע שקרים דברי מרמה חניפות נבול פה דברי משא ומתן בשבת וי"ט (והוה הפה והלשון והשפתיים והניים הם דמות ד' בגדי כהונה וידוע שבגדי כהונה המלוכלכים פסולים לעבודה וא"כ כיון שטמא הפה איך נפתח פה להתפלל ולבקש עלינו ואין קטיגור נעשה סניגור) :

העוינו ; זה נמצא בפסוק ב"פ והוא פועל יוצא ר"ל שגרמנו לעוות מה שהיה ישר כענין המחטיא את חבירו (וכן אם הוא איזה גלגול נשמה שהיה מתוקן ונתגלגל לתקן אותו חטא וכאשר חטא הרי עיות וקלקל אותה הנשמה) הוריתי הוראות בטעות והכשלתי רבים · הוצאתי זרע לבטלה · הקשיתי עצמי לדעת · הרהרתי הרהורים רעים · הסתכלתי במקום ערוה · הסתכלתי בנשים להנות מהן . הניפותי ידי על חבירו להכותו הלבנתי פני חבירי ברבים :

והרשענו · גם זה נמצא לרוב בפסוק והוא ג"כ פועל יוצא שעשינו גם אחרים שנעשו רשעים ע"י (וגם כן כדלעיל בהעוינו) :

זדנו . ר"ל היינו אנשי רוע לב כמש"כ זדון לבך השיאך זלזלתי בכבוד שבתות וי"ט זלזלתי בכיבוד אב ואם זלזלתי בכבוד לומדי תורה :

חמסנו · ע"ש הכתוב החמס קם למטה רשע הוא כמו גזל כגון שיש לחבירו איזה חפץ והוא אינו רוצה למכרו ולוקח ממנו בחזקה ומשלם לו מעות כדי שויו או אפי' יותר רק כיון שאינו מוכר לו ברצון זה נקרא חמס חללתי שבת וי"ט חללתי השם :

טפלנו שקר . ע"ש הכתוב (יחזקאל י"ג) והנם טחים אותו טפל כי הקליפות הם תמיד בפירוד וזה מחסרי ית' שלא יתחברו לקטרג כמש"כ יתפרדו כל פועלי און ובעונותינו גרמנו שטפלנו יחד פועלי השקר ועוד טפלנו שקר ר"ל שנתחברנו ונטפלנו עצמנו לעוברי עבירה (ובאבות דר"נ רע"א המדבק לעוברי עבירה אעפ"י שאינו עושה כמעשיהם מקבל עונש כיוצא בהן וכן הוא במסכת במכות פ"א) :

יעצנו רע · עשה"כ היועצים על ה' רעה (שלפעמים מיעץ את חבירו כדי להנאתו ריוח בפני בני אדם או שנותן לו עצה להנאתו לפי דרכו וגירם לחבירו הפסד) יחדתי עצמי עם נשים (בין נכרית או ישראלית אפי' פנויה וכ"ש אשת איש או ערוה) :

כזבנו · ע"ש הכתוב והמה דברו עלי כזבי' ר"ל שדברנו דברי כזב בין לתועלת או ללא תועלת (וגודל החטא הזה כמש"כ דובר שקרים לא יכון לנגד עיני) כעסתי (וארז"ל כל הכועס כאילו עובד כוכבים וכתיב איש) חמה (רב פשע וכיוצא באלו פסוקים הרבה) :

לצנו · עשה"כ שמעו אנשי לצון (וכת לצים אינם מקבלים פני השכינה ואמרו כל המתלוצץ נופל בגיהנם) לבשתי שעטנז ולא שלמתי שכר פעולת שכיר בזמנו ועברתי על לאו דלא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר ועל מ"ע ביומו תתן שכרו :

מרדנו · ע"ש הכתוב המורדים והפושעים בי ענין מרד הוא חמור מכולם כי יש שעושה עבירה לתיאבון שתקפו יצרו וזה נקרא רשע ופושע אבל יש שעושה עבירה אעפ"י שאין יצרו תקפו עליו רק מחמת שאינו מאמין כלל במצוה זו :

נאצנו . ע"ש הכתוב נאצו קדוש ישראל ר"ל שגרמנו בעונינו עד שהכעסנו את ה' כמש"כ וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ואוי לו לעבד שמכעיס את רבו נשבעתי לשוא ולשקר (ובעוה"ר רוב העולם נכשלים בזה שנשבעים אפילו אם אינו מחוייב שבועה בתוך כמו"ש נשבע ואומר בה עזרני ה' וכבר ידוע שזה הוא כנשבע בשם ולפעמים אפי' כשמדבר דברים בטלים עם חבירו ואומר דבר שקר כדי לאמת דבריו אומר ג"כ כה יעזרני ה' לפי שכבר הרגיל לשונו בכך ועל זה ידוו כל הדווים שהאשר נתחייב שבועה בב"ד על תביעת חבירו לפעמים מוחל לחבירו ואינו רוצה לישבע אעפ"י שאינו נשבע בשם שבטלוהו לישבע בשם מחמת גודל העבירה של לא תשא ואיך לא יבוש מלשבע בחנם שבועה בשם) גדרתי לא שלמתי (ועבר ב' לאוין א' הנודר כאילו בנה במה והב' אם לא שילם נדרו) נהניתי מעוה"ז בלא ברכה :

סררנו · עש"ה כפרה סורורה ונאמר וסרתם מן הדרך ר"ל סר לבנו מעבודת הבורא (כמש"כ ולעם הזה היה לב סורר ומורה ר"ל סורר מלקיים מ"ע ומורה לעבור על ל"ת) :

עוינו · (עון הוא העושה עבירה במזיד למלאות תאותו) :

פשענו. פשע הוא כענין מרד (ויש לומר שיש ב' מורדי' א' שמאמין בה' ובתורה ואעפ"כ מורד ואינו רוצה לקיים במצות ב' המורד מחמת שכפר בכל) :

צררנו · עש"ה צרר רוח אותה בכנפיה (ר"ל שהיינו צוררים אחד לחבירו) :

קשינו עורף . ע"ש הכתוב והנה עם קשה עורף שהרי מהראוי לאדם כשישמע לדברי המוכיח או כשרואה שנענש בממון או בחולי ר"ל הוא או בניו בודאי מהראוי שיכנעו וישוב אל ה' אבל קשינו עורף ולא עשינו תשובה ותלינו שזה בא במקרה ולא מן ה' :

רשענו · עשינו מעשים שעי"ז נקרא רשע כגון המרים יד על חבירו כדכתיב רשע למה תכה כו' וכן הגוזל והגונב נקרא רשע בקרא וכיוצא באלו :

שחתנו · עש"ה שחת עמך ונא' בנים משחיתים השחתה היא דבר ערוה ועכו"ם ר"ל שעשינו דבר ערוה ולאו דוקא שבעל ערוה אלא אפי' חיבוק ונישוק ובכלל זה המשחית ומוציא זרע לבטלה אפילו ע"י הרהור וכ"ש אם נואף בידו ח"ו ודברים הדומין לעכו"ם כל המתגאה כאילו עובד עכו"ם המעלי' עיניו מצדקה וכן כל הכועס כאילו עובד עכו"ם וכיוצא בו הרבה :

תעבנו · ר"ל עשינו מעשים רעים שעי"ז האדם נקרא תועבה כמש"כ לא תאכל כל תועבה וכן עבודת כו"ם וכמש"כ ולא תביא תועבה אל ביתך :

תעינו · זה ווידוי כללית היינו כמש"כ כולנו כצאן תעינו כי לא הלכנו בדרך הישר ולכן אף אתה לא עזרתנו לשוב כארז"ל הבא לטמא פותחין לו ר"ל שאין משמרין אותו משמים לסייעו שישוב עד שישים האדם אל לבו שישוב ואז לטהר מסייעין אותו וז"ש תעתענו ר"ל שהנהגת אותנו על בחירתנו להיות תועים :

סרנו ממצותיך · כו' ואילו היינו בוחרים בדבר ששוה למצותיך לא היה רע כל כך אבל בחרנו בדבר שלא שוה לנו וכן ואתה צדיק כו' :

כלל קמד דין ערב יוה"כ :

א כתיב ועניתם את נפשותיכם בט' לחדש בערב היה לו לכתוב בט' לחדש בערב תענו נפשותיכם עד ערב כו' ומדכתיב ועניתם כו' בט' לחדש משמע שיתענו בט' ובאמת יה"כ אינו אלא בי' לחדש וקבלו הז"ל דאדרבה מצוה מה"ת לאכול בערב י"כ ורצה הקב"ה ליתן שכר בעד האכילה כאילו התענו שאין דומה מצוה שיש בו צער כמו שאסרו לפום צערא

אגרא ואילו כתיב בט' לחדש תאכלו לא היה לנו שכר אלא כמקיים מצותו ע"י אכילה ולכן שינה הכתוב וכתב מצוות אכילה בלשון תענית שיהיה נחשב אכילה זו לפני הקב"ה כאילו היה תענית כדי ליתן שכר כמקיים מצוה בצער עינוי (פ"ח) ולכן מצוה לאכול ולהרבות בסעודה והנודר שלא יאכל בשר חוץ מי"ט מותר ג"כ בעי"כ בסעודה המפסקת ולא בשחרית (עי' סי' תר"ח במ"א ס"ק ז') ונ"ל דלדידן דרגילין לאכול בשר גם בסעודת שחרית וכל הנודר אדעתא דמנהגא נדר ולכן מותר אפי' בסעודת שחרית (וכ"ל דזהו כוונת המ"א בסי' תר"ד שכתב שהם מותר לאכול בעי"כ וכתב ועסס"י תר"ט וכוונתו לחלק דדוקא בזמן הגמרא) ומי שלא נדר בהדיא אלא שנוהג כך שלא לאכול בשר כ"א בימים שא"א בהם תחנון אזי אפי' בלילה של עיה"כ מותר לאכול ודוקא בלילה ממש אבל לא מקודם לזה אעפ"י שהתפלל ערבית ונכון שלא יאכל אפילו בסעודת שחרית מאכלי חלב חמאה ושום וביצים שמרבין זרע :

ב אסור להתענות בו שום תענית ומי שראה חלום שמתענין עליו ומתיירא לנפשו ורוצה להתענות יתענה עד סעודה המפסקת דוודאי מה"ת סגי כשיאכל פעם א' ומיהו כיון דלאחר חצות חל עליו שום תענית מוטב שלא להתענות ואם רוצה יקבל עליו להתענות יום אחד ויקובל כאילו התענה היום כן נ"ל (ע' סי' רפ"ח במ"א ס"ק ז') :

ג אין נופלים ע"פ וא"א למנצח דכתיב בי' ביום צרה וא"א מזמור לתודה דבזמן הבית אסור להקריב שום קרבן הנאכל בעי"ה דממעט זמן אכילתו שהרי עכ"פ כל הקרבנות נאכלין ליום ולילה אחריו וביה"כ א"א לאכול ונמצא מביא לידי פסול ולכן נ"ל שלא יאמר ג"כ פרשת הקרבנות בעיה"כ אבל פ' עולה מותר שאינו נאכל :

ד כבר נתפשט המנהג לעשות כפרות בעיה"כ דהיינו שלוקחין תרנגול זכר לזכר ותרנגולת לנקבה ולמעוברת ב' דהיינו תרנגול שמא הולד זכר ותרנגולת דאפילו אם הולד נקבה יתכפרו שניהם היא והולד כא' ואפילו ב' בני אדם יכולים ליקח כפרה אחת ויש לוקחים למעוברת ב' תרנגולות ותרנגול אחד ואמנם אף שכמה גאונים כתבו מנהג זה מ"מ מה שנשרש בלב ההמון שכל כפרת יה"כ תולה בזה וכמעט שכפרות ואכילת מצה נחשב להם למצוה אחת וסוברים שאין להם כפרה ביה"כ אם לא בתרנגול ועי"ז באים לידי איסור נבלה ח"ו שרהקין זא"ז בקהלו' גדולות והשוחטים ניעורים כל הלילה בפנים זעופים ואינם מרגישי' בסכין ואי לדידי צייתי ואינם רוצים לבטל מנהג זה טוב יותר היה להם לסבב על ראשיהם במעות כמו שכבר נשרש בלב עמי הארץ שאם א"א להם להשיג תרנגול אזי מסבבין במעות שבאמת כן מצינו במנהג קדמוני' שהיו מסבבים בזרעים (כמש"כ במ"א בשם רש"י בשבת פ"א) והחשב להם לצדקה ושלא יהיו נכשלים באיסור נבלה ח"ו ומכ"ש לפי מנהג הנכון ליתן הכפרות לעניים או לפדותן וליתן המעו' לעניי' ומי שיכול ורוצה מן המובחר אזי יקרא להשוחט לביתו באשמורת הבוקר ויהי' תיכף לסמיכ' שחיט' אבל לא יחשוב שזהו כפרתו אלא יחשו' שכל מה שעושין לעוף הזה הכל היה ראוי לבא עליו (כענין הכוונה בקרבנות) והקב"ה ברחמיו עבור התשוב' שעשה היפך הגזרה ונתקיים דוגמתו בעוף הזה (כענין שכתב הרמב"ן ריש פ' לך לך בענין הליכת אברהם) גם יזהרו שלא ידקדקו אחר כפרות לבנים וכבר נתפשט בין הנשים שאין לוקחין אחרים רק דוקא לבנים ומהדרין אחריהם ונותנין ביוקר והוא מדרכי האמורי וחק לעכו"ם לכן יזהרו בזה אלא שאם ממילא יבא לידו לקנות במקח שאר תרנגולים יקנה אותו ולא יאמר כלום והמנהג לזרוק בני מעיהם לפי שנזונים מן הגזל ובני המעיים הם הכלים הראשונים שמקבלים הגזל לכן מרחיקים עצמן מלאכלם כדי ליתן אל לבו להרחיק עצמו מגזל :

ה אע"ג שחייב אדם לשוב בכל יום וכ"ש בעשי"ת מ"מ בעיה"כ החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה ולקיים כמש"כ כי ביום הזה גו' לפני ה' תטהרו ור"ל כי בר"ה אין הקב"ה דן בעצמו אלא ב"ד של מעלה דנין אבל ביה"כ אזי הקב"ה בעצמו ובכבודו יושב על המשפט ומשניח ולכן צריך כל אדם לידע בנפשו לפני מי הוא מטהר לפני ה' ולכן יראה לתקן הכל מה שעיות בין מה שבין אדם למקום וכ"ש שבין אדם לחבירו מן הגזל ואונאה וכל דבר הנוגע בממון ואונאת דברים כי עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ולכן אפי' לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ואם אינו מתפייס בפעם א' יחזור וילך פעם ב' וג' ויפייסנו בכל פעם במין ריצוי אחר וכל פעם יקח עמו ג' אנשים ואם אינו מתפייס בג"פ אינו זקוק לו אא"כ רצה לעשות לפנים משה"ד אלא יעמיד י' ב"א ויאמר בפניהם שכבר בקש ממנו מחילה (מסכי"ג) וכשביקש ממנו זה כדין וזה אינו מוחל לו נקרא חוטא ואכזרי שאין זה ממדת ישראל אלא ממדת עשו שעליו נאמר ועברתו שמרה נצח ומ"מ אם זה מכוין לטובה כדי שלא ירגיל בכך מותר ואם הוציא שם רע א"צ למחול לו דאיכא דשמע בש"ר ולא שמע שביקש ממנו מחילה ולא נפק מהשדא ומ"מ אם רוצה במדת ענוה הוא ימחול לו גם בש"ר ואם מת זה שחטא לו אין לו מחילה אא"כ יביא י' בני אדם ומעמידם

על

על קברו וילך על קברו יחף ויאמר חטאתי לאלקי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו והם ישיבו לו מחול לך מחול לך ג"פ (ח"ר) ואפי' הוציא עליו ש"ר ואם הוא מהלך ג' פרסאות ישלח שלוחו ואם חרפו לאחר מיתה אין צריך לילך על קברו אלא יבקש ממנו מחילה במקום שביישו ואז צריך לעשות תשובה על שעבר חרם קדמונים שלא להוציא ש"ר על מתים :

ו ואם יש לחבירו בידו ממון שיש לו תביעה עליה יודיענו אע"פ שחבירו לא ידע מזה כלל ועכ"פ יסדר לפני הרב ומ"ץ הענין בשלימות ובאמת בלא שקר דאל"כ אינו אלא כגונב דעת עליון וישאל האיך ינהג כללו ש"ד כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי היצה"ר יש לו התירים הרבה כ"א ישאל למ"ץ שיורה לו הדרך עפ"י דרכי התורה כדי שלא ישאר בידו ממון חבירו בעול :

ז מצוה לטבול בעיה"כ אע"פ שהוא טהור מטומאת קרי ומכ"ש כשישמש מטתו כדי שיהיה נקי וטהור ביום הקדוש ומ"מ אין מברכין על הטבילה ועיקר זמן הטבילה לאחר חצות ומיהו תרוצה להקדים לא יקדים משעה ה' על היום שעה א' קודם חצות והאומרים וידוי במקוה אינו אלא מנהג ואם היא אסטניס שא"א לו לילך במקוה יטילו עליו ט' קבין מים (ואפי' מים חמין) הוא בערך ט"ו (קווארט פולים) ויכול לשפוך אפי' מג' כלים רק שיתחיל בשני עד שלא פסק א' וכן בג' עד שלא פסק הב' אבל ד' כלים אין מצטרפין והטובל עצמו במי' שבכלי' אינו כלום :

ח אפי' הוא בתיך ז' מותר לטבול בעיה"כ שעה קודם הלילה אע"ג דנוהגין לאסור רחיצה כל ל' טבילת מצוה שאני ושאר כל דיני אבילות כגון ישיבה ע"ג קרקע ובלא מנעלים נוהג עד הלילה דאין שום מעלה לי"כ משאר עי"ט רק שמצוה לאכול :

ט כיון שחייב כל אדם להתודות ביה"כ תיקנו הז"ל להקדים הוידוי בתפלת מנחה שכבר מהצות היום מתחיל להתנוצץ קדושת היום דשמא מחמת אכילת סעודה המפסקת תארע לו תקלה שלא יוכל להתודות אחר הסעודה או שמא ימות ולכן תקנו שלאחר שהתפ"ל מנחה לאחר שסיים עושה השלום קודם יהיו לרצון יתוודה וכן כל הוידוים ביה"כ אין מסיימין בה בברכה (ודיני סוידוי כתבנו בכל' תשובה) :

י עוונות שהתודו עליהן ביה"כ שעבר אע"פ שלא שינה עליהם אפ"ה החוזר ומתודה עליהן ה"ז משובח שנאמר וחטאתי נגדי תמיד אע"ג שבודאי כבר כיפר עליו יה"כ מ"מ שמא לא זכה לקבל תשובתו או שלא שב בתשובה שלימה :

יא אחר תפלת מנחה נוהגין כל הקהל לחלקות ואע"ג דאין מלקות זה מועיל כדי שמתוך כך ישים אל לבו לשוב מעבירות שבידו :

יב כשיהיה סמוך לחשיכה שעה או ב' אוכלין סעודה המפסקת ואין לאכול אלא דברים הקלים להתעכל כדי שלא ימלא בטנו ולא יוכל להתפלל כראוי ולא יאכל דברים המחממים ולא מאכל חלב חמה אלא בשר עוף וכיוצא בו וצריך ליזהר מאוד להוסיף מחול על הקודש מעט בענין שיפסיק האכילה מבעוד יום קצת קודם בהש"מ ותוספת עינוי הוא ג"כ מה"ת וחז"ל למדו כן מהפסוקים ומ"מ אין צריך להפסיק בעוד יום גדול רק מעט קודם בין השמשו' ואם הפסיק מאכילתו בעוד יום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו תענית בעוד שהוא יום אך יש שכתבו שהמנהג שלאחר שאכל אסור לאכול דבזה שהפסיק הוי כאילו קיבל עליו בפה ולכן נכון שקודם בהמ"ז יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו עוד התענית וג"ל דמי שהיה בדעתו כן נמי מותר אבל בסתם אם נהג כך אסור ולא ראיתי מי שנהג כך ויש להחמיר וקבלה בלב הוי קבלה (כ"כ סמ"א בסי' תקי"ב וכ"ס כגר"א דלכ"ע סוי קבלס דלא כרמ"א) :

יג המנהג הפשוט במדינות אלו שלא להטמין חמין מעיה"כ למוצאי יה"כ דהוי כמכין מיה"כ לחול :

יד בעוד יום ודאי מדליקין נרות וידליק בחדר ששוכב שם כדי שלא יבא לידי תשמיש ואע"פ שי"א שאין מברכין על הנר ביה"כ מ"מ המנהג הפשוט שמברכין להדליק נר של יה"כ ואם חל בשבת פשיטא שמברכין להדליק נר של שבת ושל יה"כ וגם שהחיינו ואמנם אז לא יברך שהחיינו בבהכ"נ :

טו מצוה להרבות נרות בבתי כנסיות דכתיב לקדוש ה' מכובד זה יה"כ שאין בו אכילה ושתיה מצוה לכבדו בנרות וכסות נקיה ונוהגין במדינותנו שכל בעל הבית עושה נר של שעוה לביתו (ולא יעשה משעוה של בתי עובדי כוכבים דמאיסי) וגם נוהגין לעשות נר בשביל נשמת אביו ואמו שמתו ואמנם גם בזה אדוקים מאוד עד שמדליקין אפי' בהש"מ ויש למחות בידם ומ"מ ע"י נכרי נ"ל דמותר כיון שחושבים זה למצוה גדולה (ע' בכל' שבת כלל ס' סי' ו') ואם כבו הנרות בי"כ אסור לומר לנכרי להזור להדליק וכן אסור לומר לנכרי לקבל שעוה הנוטף ואפי' לומר לו עיה"כ שידליק ויקבל השעוה אסור :

טז נוהגין להציע השולחנות ביה"כ כמו בשבת ונוהגין ללבוש הקיטל שהוא בגד מתים וגם אבל מותר ללבשו :

מאתר

יז מאחר שהעולם מקפידים אם כבה נרו אף שלדעתי אין בו שום חשש דפעמים נכבת מחמת רוח או מחמת חום מ"מ כיון שהעולם מקפידים בזה ראוי לכל אדם ליתן נרו לשמש ולא ישגיח עליו כלל וגם המותר יניח בבית הכנסת דבלא"ה למוצאי יו"כ מבטלין תפלת ערבית מתוך זה ולכן נכון לתקן כמו שכתבתי :

יח אפי' מי שלובש שק מחמת תשובה אסור ללבשו בי"כ שהוא י"ט וכ"ש אותן הנותנים אבנים או קטניות באנפילאות שקורין (זאקן) ועומדין עליהם משום תשובה שאסור ואף בשאר ימות השנה נ"ל דאסור שזה מדרכי נביאי הבעל כדכתיב עד שפך דם עליהם :

יט המנהג לברך את הבנים קודם שנכנסין לבהכ"נ שאז כבר חל קדושת היום ושערי רחמים נפתחים והנוכח שאנו מברכים ישימך כו' ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו ותהי' יראת ה' על פניך כל ימי חייך שלא תחטא ותהי חשקך בתורה ובמצות עיניך לנכח יביטו פיך ידבר חכמות ולבך יהגה אימות ידיך יהיו עוסקות במצות רגליך ירוצו לעשות רצון אביך שבשמים ויתן לך בנים ובנות צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ובמצות כל ימיהם ויהיו מקורך ברוך ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת ובריוח מתחת ידו הרחבה ולא ע"י מתנות בשר ודם פרנסה שתהיה פנוי לעבודת ה' ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים בתוך כל צדיקי ישראל אמן :

כ אח"ז ילך לבהכ"נ באימה ורעדה והמנהג בקהלתינו בכל בתי מדרשים להוציא ס"ת . ואמנם לא מהיכל כמש"כ בכתבי האר"י ז"ל וכבר נדפס בחמדת הימים התפלה שסידר מי שבא בסוד ה' ומי שא"י הוא להם כדברי ספר החתום ולכן כל אדם מבין הדברים רק מי שבא בסוד ה' ומי שא"י הוא להם כדברי ספר החתום ולכן העתקתי מספרים קדמונים תפלה בלשון קל כי בלא"ה לדעת הרבה פוסקים מצות ויד' הוא סמוך ללילה דוקא וראוי לכל אדם וזה נוסחתה ואשרי מי שיאמר אותה גם בשחרית :

הנוסח המוסכם מהפוסקים •

בשם אלהים ועל פי התורה אנחנו מתירים נדרים ושבועות שהאדם אוסר בהם איזה אסור על נפשו · ובכלל מתירים אנחנו נדרים ושבועות שהאדם נודר ונשבע מפי עצמו רק על דברים שבינו לבין עצמו . אבל חס וחלילה לכל איש לחשוב שאנחנו מתירים אלות ושבועות שנשבעים לממשלה ובמקומי המשפט , או אלות ושבועות שנודרים ונשבעים בענינים שבין אדם לחבירו וכמה שנוגע לתועלת זולתנו ולכל איש מאיזה דת וגזע שיהיה , והנדרים והאלות והשבועות שנאמר עליהן בתורה כי לא ינקה השם את עובר עליהן : מחויבות נשיאות שרירין וקיימין בתוקפן ובלי ישונה . וכל העובר עליהן ישיגהו חרון אף ויהיה לחרפות ולדראון עולם :

כל נדרי ואסרי ושבועי ונדויי וחרמי וקונמי וכינויי וקנסי די נדרנא ודי אשתבענא ודי חרמנא ודי אסרנא על נפשתנא מיה"כ שעבר עד יה"כ הזה שבא עלינו לשלום ומיה"כ הזה עד יה"כ שיבא עלינו לשלום נדרנא לא נדרי ושבועננא לא שבועי ונדוינא לא נדויי והרמנא לא חרמי ואסרנא לא אסרי כולהון אתחרטנא בהון יהא רעוא די יהון שביתין ושביקין לא שרירין ולא קימין ונסלה לכל עדת בני ישר' ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגג' :

רבון העולמים אב הרחמים והסליחות אשר ימינך פשוטה לקבל שבים ואתה בראת את האדם להטיב לו באחריתו ובראת לו ב' יצרים יצר טוב ויצר הרע כדי שתהיה הבחירה בידו לבחור בטוב או ברע כדי לתת לו שכר טוב על טוב בחירתו כי כן גזרה חכמתך כמ"ש ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים · ועתה אלהי לא שמעתי לקולך והלכתי בעצת יצה"ר ובדרכי לבי ומאסתי בטוב ובחרתי ברע ולא די לי שלא קדשתי את איברי אלא טמאתי אותם · בראת בי מוח ולב ובהם חוש המחשבה לחשוב מחשבות טובות והרהורים טובים ולב להבין דברי קדשך ולהתפלל ולברך כל הברכות במחשבה טהורה ואני טמאתי אותם בהרהורים ומחשבות זרות ולא די לי בזה אלא שע"י הרהורים רעים באתי לידי הוצאת זרע לבטלה פעם ברצון ופעם באונס בטומאת קרי המטמא את כל הגוף ומהם בראתי משחיתים ומחבלים הנקראים נגעי בני אדם אוי לי כי תחת המחשבות הטובות שיכולתי לברוא ע"ז מלאכים קדושים שיהיו סניגורים ופרקליטים טובים עלי תחתיהם בראתי משחיתים לחבל את עצמי כמ"ש והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם · בראת בי עינים ובהם חוש הראות לראות בהם מ"ש בתורה ולקדש אותם בראיית כל דברים שבקדושה והזהרת בתורתך ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אוי לי כי הלכתי אחרי עיני וטמאתי אותם להסתכל בנשים ובכל דבר טומאה· בראת בי אזנים לשמוע דברי קדושה ודברי תורה אוי לי כי טמאתי אותם לשמוע דברי נבלה ולה"ר וכל דברים האסורים אוי לאזנים שכך שומעות . בראת בי פה ולשון ושניים וחיך וגרון ונתת בהם כח לדבר בהם ה' מוצאות האותיות הקדושים של א"ב אשר בהם בראת שמים וארץ ומלואם ובהם ארגת תורתך הקרושה ובכח הדיבור הבדלת את האדם מן הבהמה ואפי' כבהמה לא הייתי כי טמאתי פי דברי נבלה בלשון הרע בשקרים ליצנות רכילות מחלוקת מלבין פני חבירו מקלל את חבירו מתכבד בקלון חבירו דברי משא ומתן בשבת ויו"ט בשבועות ונדרים בראת לי ידים וחוש המישוש לעסוק בהם במצות ואני טמאתי עצמי במשמושין של איסור להכות באגרוף רשע ולהרים יד להכות את ישראל ולטלטל דברים המוקצים בשבת ויו"ט · בראת בי רגלים להליך לכל דבר מצו' ואני טמאתי אותם ברגלים טמהרות לרוץ לרעה . בראת בי ראש הגויה וחתמת אותו באות ברית קודש להיות עבד נאמן לעבודתך ואני טמאתי אותו בהוצאת זרע לבטלה ובקרי ולהקשות עצמי לדעת שלא במקום מצוה (ובעלתי בעילות אסורות) משמשתי את כל איברי ומצאתי אותם בעלי מומין מכף רגלי ועד ראשי אין בי מתום ועתה ה' אלהי גלוי וידוע לפניך שלא נתכוונתי בכל החטאים והעונות להכעים אותך ולמרוד כנגדך אך הלכתי בעצת יצרי הרע אשר תמיד בכל יום פורש רשת לרגלי ללכדני ואני עני ואביון תולעת ולא איש כשל כחי לעמוד כנגדו ועמל הפרנסה לפרנס את ב"ב וטרדת הזמן ומקריו הם היו בעוכרי ולפי שכל זה גלוי וידוע לפניך

כי

כי אדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא לכן ברחמיך הרבים נתת לנו יום א' בשנה אדיר וקדוש יוה"כ הזה הבא לטובה לשוב לפניך ולכפר על כל עונותינו ולטהר אותנו מכל טומאתינו כמש"כ כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ועתה ראה עמך ישראל אשר לקחת אותם לעם מי כעמך ישראל טהורים וקדושים המיחלים ומצפים למחילתך באנו לפניך בלב נשבר ונדכה כעניי' ודלים ורשים לבקש ממך מחילה סליח' וכפרה על כל מה שחטאנו ועוינו ופשענו לפניך ידענו ה' רשענו עון אבותינו בושנו ונכלמנו להרים פנינו אליך כבושת גנב כי ימצא ואיך נפתח פה ונרים ראש כי ברוב עונינו העברנו מעלינו הצלם הקדוש אשר הוא מלביש אותנו אשר כל המזיקים והמקטרגים אינם יכולים להביט בפניו כמש"כ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך והחלפנו אותו בצלם טמא ולבשנו בגדים צואים ואיך נבוא בשער המלך בלבוש שק מלוכלך בצואה מתמיהים אנחנו על נפשנו איך נעשתה התועבה הזאת כי הוצאנו נפשנו ורוחנו מעולם הקדוש וברחנו למקום מדבר ציה וצלמות למקום הטומאה והקליפות ואתה ה' אלקינו הרוצה בתשובת רשעים כמש"כ שובו שובו[מדרכיכם הרעים ולמה תמותו] בית ישראל [ונאמר] כי לא אחפוץ במות המת נאום ה' אלהים והשיבו וחיו ונאמר החפוץ אחפוץ מות רשע נאום ה' אלהים הלא בשובו מדרכו וחיה. עתה שמנו אל לבנו לשוב ולבא לפניך בבושת פנים א"מ רחם עלינו כרחם אב על בנו שמרד באביו ויצא מביתו ובשובו אל אביו בבושת פנים ובבכי וצעקה ומתנפל לפניך מדרך האב לרחם על בנו ואם עבדים אנחנו המכה את עבדו ביסורים כשמרד בו הנה כבר לקינו בשעבוד גליות ויסורין שבגוף או עניות וצער גידול בנים ושאר מכאובים יסרנו ה' אך במשפט ואל באפך פן תמעיטנו וחם עלינו וצוה למלאכיך הקדושים הממונים על הטהרה להפשיט את הבגדים הצואים מעלינו ולטהרנו מכל חטאותינו וילבשו אותנו שנית בלבוש הקדושה כמש"כ הסירו הבגדים הצואים [וגו'] והלבש אותך מחלצות וכתפלת דוד המלך ע"ה השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני לב טהור ברא לנו אלקים ורוח חדשה תתן בקרבנו ואם פשענו ומרדנו כמדת בשר ודם עתה עשה כמדתך למחול ולסלוח ואל יעכבו עונותינו לשוב לפניך כמדתך לקבל שבים וחזק לבנו בתורתך וביראתך שתהיה יראתך תמיד קבועה בלבנו וטהר רעיונינו ומחשבותינו לעבודתך וראה בשברון לבי כי מתנחם אני על מעשי הרעים שעשיתי עד היום הזה ובוכה ומתאונן ומתודה עליהם ואומר חטאתי עויתי ופשעתי לפניך וקבל תשובתי בתוך תשובת כל עמך ישראל השבים לפניך בכל לבב כי גם אני מבני אברהם יצחק ויעקב ואל יעכבו עונותי הרבים מלשוב לפניך בכל לב וזכני שאשוב לפניך בלב שלם ולהתחרט על עונותי חרטה גמורה ולעזוב מעשי הרעים עזיבה עולמית ורחם עלי והצילני עד עולם מכל חטא ועון כי לולא רחמיך וחסדיך א"א לעמוד נגד היצה"ר אשר הוא כאש בוער בעצמותי ולכן רחם עלי ותן בי כח לעמוד כנגדו כמו שאמרו חכמים הצדיקים בדברי קדשם הבא לטהר מסייעין אותו והנה אני מקבל עלי קדושת יוה"כ ולהתענות בו בה' ענויים שצוית לנו ע"י משה עבדך בתורתך הקדושה אכילה שתיה רחיצה סיכה נעילת הסנדל תשמיש המטה • ולשבות ביום הקדוש הזה מכל מלאכה וע"י עינוי של אכילה ושתיה תכפר לנו מה שחטאנו באכילות ושתיות אסורות וע"י עינוי רחיצה סיכה תכפר לנו מה שחטאנו בתענוגי העולם הזה אשר התענגנו בימי החול ובפרט בתענוגים האסורים ועל ידי עינוי נעילת הסנדל תכפר לנו מה שחטאנו ברגלים שמהרות לרוץ לרע ואת אשר עברנו על כ"ד דברים שב"ד מנדין עליהם ונתחייבו להיות יחפי רגלים כנדויים ועל ידי עינוי מתשמיש המטה תכפר לנו מה שחטאנו ופגמנו בברית קודש ובטומאת קרי ובהוצאת זרע לבטלה (ומה שפגמנו בעילות אסורות) ועל ידי ה' תפלות ותחינות ובקשות יתוקן מה שפגמנו בה' מוצאות הפה החיך והגרון והלשון והשניים ושפתים שמהם יוצא הדבור ושחטאנו אותם בכל דברים האסורים ונדרים ושבועות וע"י חיבוק ונישוק סה"ת וע"י זכות התפלות שנתפלל ביום הקדוש הזה יעלו ויבאו ויגיעו ויצטרפו עמהם כל התפלות שהתפללנו בכל השנה בלא כוונה ויהיו כולם נכללות בתפלות היום מה יגיעו לראשך להיות עטרה לראשך בכלל תפלת ישראל ועל ידי דמעות עינינו יתוקן מה שפגמנו בראיות עינים בכל דבר טמא והסתכלות בנשים וע"י רתיחת גופנו על ידי התענית והתפלות יתוקן מה שהרתחנו רמ"ח איברינו ושס"ה גידינו כאש של יצה"ר ובמיעוט חלבנו ודמינו ע"י התעני' יכופר כל מה שחטאנו ושעוינו ושפשענו לפניך ותהיה נחשבה לפניך התענית כאילו הקרבנו את גופנו על גבי המזבח ותקובל לפניך לריח ניחוח כקרבן וכעולה:

והנה ידענו כי אנחנו מחוייבים להתענות עפ"י תקוני התשובה על כל חטא וחטא ולסגף את גופנו בתשובת המשקל נגד מה שהתענגנו בעבירות אך גלוי וידוע לפניך שאין בנו כח להתענות אפילו על חטא א' ומכ"ש על כל עון ועון כי רבו עונותינו מלספור וכשל כחנו ולכן יה"ר מלפניך ה' אלהינו שיהיה צום התענית ביום הקדוש הזה יוה"כ הבא עלינו לטובה כפרה על כל עונותינו:

ויה"ר מלפניך אל מלך יושב על כסא רחמים הרוצה בתשובת רשעים שתתן בלבנו ובלב כל עמך בית ישראל אהבתך ויראתך לירא אותך כל הימי'. ומתוכם תרחם על פושעי עמך בית ישראל ותן בלבם פחד הדר גאונך והכנע לבם האבן וישובו לפניך בלב שלם כמו שהבטחת ע"י נביאך לבל ידח ממנו נדח • גם כי הרבו אשמה לפניך עד שננעלו בפניהם דרכי תשובה אתה ברחמיך הרבים תחתור להם חתירה מתחת כסא כבודך וקבלם בתשובה ורחם עלינו ותן בנו כח לעבוד אותך כל הימים והסר ממנו כל המניעות והסבות המונעות אותנו מלעבוד אותך כי אתה יצרנו ותדע כל מחסורי בני אדם וטבעם המבלבלים אותם מעבודתך ובידך להסירם ולמנעם • ולא תטרוף עלינו את השעה עד שנשוב לפניך בלב שלם • ונהיה כל ימינו בתשובה ומעשים טובים עד סוף רגע אחרונה אשר יהיו לרצון לפניך לאסוף את נשמתנו אליך אז יהיו כל מחשבותינו דבוקים בך ואז תצא נשמתנו בקדושה ובטהרה ואז נזכה להיות נוקבא לעלות ממטה למעלה להשפיע שפע בכל העולמות מלמעלה למטה ותן בנו כח להתענות ביום הקדוש הזה ולהשלים התענית בכל ה' ענוים ושלא יגרום מעשינו להיות נכשל ח"ו בשום אחד מן ה' הענוים כי כולנו בני זרע אברהם יצחק ויעקב ידידך וזכנו לגדל בנינו לתורה ולמעשים טובים ולא יתפסו ח"ו בעונותינו וחתמנו בספר חיים טובים חיים של יראת שמך חיים שנעבוד אותך בלב שלם חיים שלא נכשל ח"ו בשום חטא ועון ואשמה חיים של פרנסה בנחת ובכבוד ובהיתר ולא תטרידנו הפרנסה בטרדת הזמן ותן לנו פרנסה בהשקט ושלוה כדי שיהיה לבנו פנוי תמיד לעבודתך וטהר רעיונינו ומחשבותינו כדי שנהיה אנחנו דבוקים בך תמיד:

ולהיות שידעתי שכמעט אין צדיק בארץ אשר לא יחטא בין אדם לחבירו בממון או בגופו במעשה או בדבור פה ועל זה דוה לבי בקרבי כי על חטא שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ועל זה נשבר לבי בקרבי ורחפו עצמותי כי אפילו יום המיתה אין מכפר ולכן אני מפיל תחנתי לפניך שתרחם עלי ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל בני אדם והנני מוחל במחילה גמורה לכל מי שחטא נגדי בין בגופו ובין בממונו או שדיבר עלי לשון הרע ואפילו הוצאת שם רע וכן לכל מי שהזיק לי בגופי או בממוני ולכל חטאות האדם אשר בין אדם לחבירו חוץ מממון אשר אני יכול להוציא עפ"י דין וחוץ מי שחוטא כנגדי ואומר

ואומר אחטא לו והוא ימחול לי וחוץ מאלו אני מוחל במחילה גמורה ולא יענש שום אדם בסבתי וכשם שאני מוחל לכל אדם כן תתן את חני בעיני כל אדם שימחלו לי במחילה גמורה ובכן יעלו ויבאו ויגיעו ויראו וירצו וישמעו תפלותינו "קבל "רנת "עמך "שגבנו "טהרנו "נורא ותוציא כל הניצוצות הקדושות שנפלו לקליפה על ידי חטאותינו וע"י קדושת יוה"כ יתעוררו מדותיך הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה ותתפשט עליהם קדושת יוה"כ לכפר עלינו כמש"כ בתורת משה עבדך כי ביום הזה יכפר עליכם גו' לפני ה' תטהרו ויהי נועם ה' אלהינו (עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו) ומעשה ידינו כוננהו ותעביר ממשלת זדון מן הארץ • ומלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך ותן שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך אמן כן יהיה רצון • יהיו לרצון וגו':

כלל קמה דין יה"כ:

א יה"כ לילו כיומו לכל דבר וכבר כתבנו שצריך להוסיף עוד מחול על הקודש וכ"ש שבין השמשות אסור שהוא ספק איסור כרת ולכן בעוד יום יכנס לבהכ"נ מעוטף בבגד לבן ונקי ויתעטף בטלית בעוד יום כדי שיוכל לברך עליו דאין מברכין על הציצית בלילה כמבו' בהל' ציצית ומ"מ אם לא נתעטף מבע"י יתעטף משחשיכה בלא ברכה:

ב דברים האסורים ביה"כ אכילה שתיה רחיצה סוכה נעילת הסנדל תשמיש המטה ואע"פ שכולן אסורין לדעת הרבה פוסקים מה"ת מדכתיב תענו את נפשותיכם (וע' נדרים דף פ' ע"ב דמשמע לגדיא שכולן הם מה"ת) וכל דברים הללו מצינו בפסקים שנקרא עינוי מ"מ לכ"ע אין חיוב כרת אלא על אכילה ושתיה ולכ"ע נמסר לחכמים להתיר כפי שנראה בעיניהם:

ג כל מלאכה שחייבין בשבת חייבין ביה"כ וכל שבשבת פטור אבל אסור גם ביה"כ כן אלא שבשבת זדונו בסקילה וביה"כ כרת כדכתיב וכל מלאכה וגו' ונכרתה כל שאסור לטלטל בשבת אסור לטלטל ביוה"כ וכשם שצריך לערב עירובי הצירות ותחומין לשבת כך צריך ליוה"כ (תי"ז):

ד אע"ג דכל שהוא אסור מה"ת מ"מ אין חייב כרת אלא אם אכל או שתה כשיעור ושיעור האוכלין ככותבת הגסה והוא פחות מעט מכביצה בינונית ושיעור זה שוה לכל אדם בין לננס בין לעוג מלך הבשן שכך קבלו חז"ל הלמ"מ דשיעורו נשתנה מכל איסורי תורה שכל איסורי תורה כחלב ודם ושאר חייבי כריתות שיעורן בכזית אבל ביוה"כ כיון דלא כתיב לשון אכילה אלא הוציא הכתוב האכילה בלשון עינוי כמש"כ אשר לא תעונה וקבלו חז"ל דבפחות מככותבת אין מיישב הדעת כלל אפילו לננס עדיין הוא מעונה ובככותבת מיישב הדעת קצת אפילו לעוג מלך הבשן וכל האוכלין מצטרפין לשיעור זה ובלבד שיהיו ראוים לאכילה אבל אוכלין שאינן ראוים לאכילה אין חייבין עליהן כרת ואכיל' ושתיה אין מצטרפי':

ה אכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין ופטור ושיעור אכילת פרס י"א ד' ביצים וי"א ג' ביצים:

ו שיעור שתיה להתחייב עליו קבלו חז"ל כמלא לוגמיו (ר"נ מגלה פ"ו) ולא מלא לוגמיו ממש אלא כדי שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה כמלא לוגמיו וזה אינו שוה לכל אדם אלא שמשערים בכל אדם לפי מה שהוא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו וגם זה אינו שוה לכל איסורין שבתורה דשיעורן ברביעית אלא שבן הלמ"מ שבל אדם מתיישב דעתו קצת כמלא לוגמיו שלו והוא פחות מרביעית באדם בינוני וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו ובלבד שיהיו ראוין לשתיה:

ז שתה מעט וחזר ושתה מעט אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין וחייב ואם לאו אינן מצטרפין ויש אומרים דשיעור צירוף שתייה כאכילה בכדי אכילת פרס:

ח מותר ליגע באוכלין ומשקין ליתן לקטנים ולא חיישינן שמא יאכל וישתה דאימת יום הדין עליו:

ט איסור רחיצה בין בחמין ובין בצונן ואפילו להושיט אצבעו במים אסור ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלך בטיט או בצואה שנטף דם מחוטמו מותר לרחצם שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג ומ"מ יזהר שלא ירחץ אלא מקום המטונף בלבד:

י מ"מ מותר לרחוץ ידיו בשחרית ומברך ענט"י ולא יכוין להנאה רק להעביר רוח רעה מן הידים (וע' בביאור הגר"א סי' תקי"ג סק"ו שכתב לעיקר שאסור ברחיצה ע"ש מש"כ בשם הירושלמי וע' בב"א מש"כ פס ע"ז)(א) ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו דהא אינו מותר אלא משום להעביר רוח

נשמת אדם

(א) **הגר"א** כבית רא"ש מירושלמי סוף פ"ג דברכות דאיתא שם רחיצה שאינה של תענוג מותר לאכל כבדא דשמואל בר אבא דעלו בו חטטין בריעא אתו שאלין לר' יוסי אסו דיסתי א"ל דלא יסתי ימות אין בעי אסי' בט"ב ואין בעי אסי' ביוה"כ פכ"ל וס"ל דכ"ש אם לא יסתי אז ימות ולכן מותר משמע דדוקא אם יש בו סכנה וכ"כ המפרש שם ופי' זה ל"ע דא"כ מאי מייתי רא"ש דרחיצה שאינה של תענוג מותר מדמתיר גיש בו סכנה ועוד סברי הלכה פסוקה דאפילו חולה שאב"ס מותר

רוח רעה דחוי כמלוכלך בצואה ומקום שריית הטומאה אינו רק על האצבעות בלבד :

יא אם הטיל מים ישפשף ומכ"ש כשעשה צרכיו וקינח מותר לרחוץ כל היום דהוי כמלוכלך בצואה ואם רוצה להתפלל מותר אפי' לא קינח ומ"מ נכון הדבר כשמטיל מים שישפשף להוציא נפשו כפלוגתא וכל נטילות אלו עד סוף קשרי אצבעותיו והכהנים כשעולין לדוכן נוטלין עד הפרק (ח"ר) :

יב מי שרגליו כהות מותר לרחצם כיון שאינו עושה לתענוג :

יג מי שאין דעתו מיושבת עליו כלל עד שיקנח פניו במים מדינא מותר אלא שכבר נהגו להחמיר ואפי' ברחיצת העינים ומ"מ אם יש לו לכלוך ע"ג עין דינו כמלוכלך בטיט דמותר ואסור לשרות מפה במים מעיה"כ ולנגבה קצת להצטנן בו ביה"כ או להעביר על פניו דשמא לא תנגב יפה ויבא לידי סחיטה :

יד ההולך לדבר מצוה מותר לעבור במים :

טו החולה אפילו אין בו סכנה רוחץ כדרכו וכן כלה כל ל' יום מותרת לרחוץ פניה ונ"ל שזה היה בימיהם שלא היו בבהכ"נ כל היום והתירו שלא תתגנה על בעלה אבל בזה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנוהגין להיתר :

טז הרואה קרי ביה"כ אם לח הוא מקנחו במפה ואם כבר נתיבש רוחץ מקומות המלוכלכות בו לבד דדינו כצואה ואסור לטבול אע"פ שרגיל לטבול בשאר ימות השנה :

יז אסור לאשה לטבול ביוה"כ אפילו הגיע זמן טבילתה בו ביום ואפילו שלא לשם תשמיש דזה בלא"ה אסור אלא כדי שתהא טהורה אסור ואשה שלובשת לבנים ביה"כ מותרת לרחוץ מעט בין ירכותיה :

יח סיכה אסורה אפילו מקצת גופו ואפי' אינו אלא להעביר את הזוהמא לא לתענוג אסור ואם יש בו חטטין וכ"ש חולה שאין בו סכנה סך כדרכו :

יט נעילת הסנדל או מנעל של עור אפילו של עץ מחופה עור אסור ויש אוסרין בשל עץ אפילו אינו מחופה עור דגם זה נקרא מנעל אבל של גמי או קש או בגד מותר דלא נקרא מנעל אלא של עור ויש להחמיר שלא לנעול מנעל אפילו מפני רפש וטיט ונשמים או שהוא בין הנכרים שהרי י"א דכל הענוין הם מדאורייתא ואם קשה לו מאוד לילך כך ברפש וטיט ילך עד פתח בהכ"נ ואז יחלוץ וישאם בידו ויטמנם בבהכ"נ ועכ"פ לא ינעול מנעל אלא סנדל בלא עקב :

כ כל חולה אע"פ שאין בו סכנה או שיש לו מכה ברגלו וכן החיה כל שלשים יום מותרת לנעול את הסנדל ופשיטא במקום שיש לחוש לסכנה דמותר :

כא מותר לעמוד על כרים וכסתות של עור כיון שאינו מנעל ומ"מ בשעת תפילת י"ח אסור לעמוד על שום דבר דנראה כמתגאה ומ"מ נ"ל באיש מצונן דמותר לעמוד על מעט עשבים להפסיק בין הקרקע :

כב אסור בתשמיש המטה ולכן יש לנהוג עם אשתו בכל דיני נדה ופשיטא שלא יגע בה בין ביום ובין בלילה וכ"ש שלא לישן עמה במטה אחת אפי' כשהם לבושים ולא ירבה עמה דברים :

כג הרואה קרי ביה"כ ידאג כל השנה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עוה"ב (ועיין תיקון לזה בספר חמדת הימים) : (ג)

כד דין התינוק ותינוקת מבואר לעיל הלכות תפלה כלל ס"ו סימן י"א בדין חינוך קטן :

כה עוברות ומניקות מתענות ככל אדם :

נשמת אדם

עוברה

אותר ברחיצה וא"כ ממילא ירושלמי זה דלא כהילכתא ועוד דודאי משמע דהחטטין אין בו סכנה דאל"כ פשיטא ומאי קאמר אפי' בט"ב ויוה"כ פשיטא דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ועוד שהרי בסי' תקנ"ד ס"ק י"ג הביא בשם הירושלמי דמותר רחיצת ידים ביוה"כ ולכן נ"ל דס"ק אין זה שהי מיית הוא ר"ל שאתם שואלין אם מותר לרחוץ מפני החטטין מ"מ דסבירא לכו דאפילו שאינו של תענוג נמי אסור א"כ מה אתם שואלין להתיר בשביל החטטין וכי ימות בשבילם אם לא ירחוץ א"ו דבלא"ה מותר אפילו בלא חולי דאינה של תענוג ואפילו בט' באב וביוה"כ רחיצה זו ומ"ם הגר"א דבמגדול עוז כתב בשם ר' פרץ הזקן לאיסור דביוה"כ אין שורה רוח רעה על הידים אא כתב שם רק לתרץ דברי רמב"ם ואפ"ה הוא בעצמו כתב שנהג כבמתירין :

(ג) נ"ל דאין הטעם מפני שמראין לו בזה סימן מן השמים דא"כ איך שייך לומר שבראו לו סי' שהוא צדיק גמור ע"י דבר טומאה שאין למעלה סימנו וגם אין לומר דבאמת אינו לסי' אלא כיון שעלתה לו שנה אע"פ שלא התענה בעינוי זה מוכח שהוא צדיק גמור דאל"כ למה דוקא ברואה קרי לימא מי שלא נכנס א' מעינוים אלו כגון רחיצה או סיכה ידאג ואם עלתה כו' אלא נ"ל דיש ג' מיני קרי א' שבא לסיבת ז' דברים שבודקין את הזב כדאיתא במשנה . ב' כשאדם רשע ואינו שב בתשובה שלימה אלא שלפעמים מתקרב עצמו לקדושה אזי המזיקין מטמאין אותו בטומאת קרי וכן מי שאינו ראוי ללמוד חכמת קבלה מטמאין אותו וכאמרם אדם מטמא עצמו מלמטה מטמאין אותו מלמעלה · ג' צדיק גדול כשמתגבר בקדושה אזי המזיקין מתקנאין בו ומטמאין אותו והנה סבה של [illegible] שלא ראה קרי ביה"כ ולזה צריך גם גדול · והנה בוודאי מי שראה בדרך סבה מחמת ז' דברים הנ"ל בזה אין סי' לא לכאן ולא לכאן ובזה לא דברו חכמים אלא הם איירי מאדם שהיה נשמר מכל ז' דברים הנ"ל ואפ"ה ראה קרי וע"כ הוא לא' מב' פנים או שאין

מניחין

כו עוברה שהריחה מאכל וידוע שאם אין נותנין לה מה שמתאוה היא וולדה מסוכנים לכן אם אמרה צריכה אני אע"פ שאין פניה משתנים כלל או שרואין שפניה משתנים אע"פ שלא אמרה כלום לוחשין לה באזנה שיום הכפורים הוא שלפעמים מתיישבת דעתה בזה ואם לא נתקררה דעתה בזה מאכילין אותה בזה הענין שמתחלה טובלין אצבע או כף ברוטב ונותנין לתוך פיה שלפעמים בטיפה אחת מתיישבת דעתה ואם לאו נותנין לה רוטב עצמו פחות מכשיעור כדלקמן סי' כ"ט בחולה :

כז יולדת תוך ג' ימים לא תתענה כלל אפילו אמרה א"צ מאכילין אותה בע"כ ואומרין לה אכלי וע"ז נאמר אל תצדק הרבה (ח"ר) ומ"מ יש להאכילה פחות מכשיעור כמש"כ בחולה מג' עד ז' אם אמרה צריכה אני מאכילין אותה מכאן ואילך הרי היא ככל אדם וימים אלו אינן חושבין מעת לעת בהן שאם ילדה בז' בתשרי קודם הלילה לא חשבינן מעת לעת וא"כ יה"כ הוא מע"ל ג' אפ"ה אין מאכילין אותה אם לא אמרה צריכה אני דהשבינן כל יום ויום לפי סדר הימים ואפילו נולד בז' בתשרי קודם הערב חושבין אותו ליום א' וא"כ עיה"כ הוא יום ג' ויה"כ הוא לאחר ג' וכ"ז היינו מחמת צער לידה אבל אם היא חולה דינה לגמרי כשאר חולה וביולדת א"צ לשאול לרופא אלא נשים אחרות הבקיאות נאמנות אם אומרות שצריכה לכך :

כח כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו ומאכילין אותו ממנו (ועכ"פ כשמריח ריח מאכל יזהר מאוד כל אדם שיפלוט כל הרוק שיבא בפיו ולא יבלע דאז בא לידי סכנה כדאיתא בכתובות ס"א ע"ב) אבל כל זמן שלא נשתנה פניו אפילו אמר שצריך לאכול אסור להאכילו :

כט חולה אפילו אין בו סכנה עכשיו אלא שאמר שצריך לאכול שאם לא יאכל יכבד עליו החולי ויסכן (נ"ח) אפילו הרופאים אומרים א"צ שומעים להולה ומאכילים אותו דלב יודע מרת נפשו ואפילו אם הרופאים אומרים שהמאכל יזיק לו (ואע"ג דלעיל כלל ס"ח סי' ז' כתבתי דאם הרופא אומר שיזיק לו שומעין לרופא וכביאו כמ"א סי' שכ"ח בסק"ו היינו לענין שאר הרפואות דלא שייך בו לב יודע כו' וא"כ מאי חזית דסמכת אהולה סמוך על הרופא ואפילו בהול סומכין על רופא אבל לענין אכילה דשייך לב יודע אין כדבריו של רופא שאמר שיזיק לו האכילה כלום ואפילו בשאר רפואות אהולה אומר שצריך לרפואה פלונית והרופא אומר א"צ אבל לא יתקנו ומכל שכן כשאומר שאינו מסוכן במניעות הרפואה גם בזה שומעין לחולה כעתקתי מתשובת רדב"ז ח"א סי' ס"ז) ואם החולה אמר אינו צריך אם יש שם רופא בקי אפילו נכרי שאומר שאפשר שיכבד עליו החולי ואפשר שיבול לבוא עי"ז לסכנה אע"פ שאינו אומר שמא ימות מאכילין אותו על פיו ואפילו רופא א' אומר צריך וא' אומר א"צ מאכילין אותו דהוי סכנת נפשות להקל (ואם א' בקי יותר עי' בש"ע סי' תרי"ח ברמ"א ומ"א ס"ק ל' ובח"ר שם) ואם הרופא אומר שאינו מכיר החולי אין דבריו מעלין ולא מורידין מיהו אם נחלש הרבה עד שנראה לרוב ב"א שאצלו שהוא מסוכן אם לא יאכל מאכילין אותו :

ל כשמאכילין את היולדת והחולה מניחין לפניו המאכל ואומרים לו אם יודע אתה שאפשר שתסתכן אם לא תאכל די מחסורך אזי תאכל עד שתבין שדי לך בכך אבל אם אפשר לך שלא תאכל כשיעור כפעם א' תאכל לעולם בפחות מכשיעור דהיינו באכילה יאכל כב' שלישי ביצה וישהה כדי אכילת ד' ביצים ולפחו' כדי אכילת ג' ביצים ויחזור ויאכל כן ובשתי' יבדוק החולה עצמו כמה הוא כדי שיסלקנו לצד א' ויראה כמלא לוגמיו וישתה פחות מזה מעט וישהה בין שתיה לשתיה כדי אכילת ד' ביצים או ג' ביצים ולפחות ישהה בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתיית רביעית. ויש להחולה לבדוק זה מעיה"כ כמה הוא שיעור לוגמיו דהיינו שיבנים לתוך פיו משקין ויפליטם לתוך כלי וכן ישער מעיה"כ כמה הוא שיעור אכילת ד' ביצים ואז יכול לאכול לפי (סוייגר) :

לא מי שאחזו בולמוס והיא חולי שבא מחמת רעבון וסימניו שעיניו כהות וא"י לראות מאכילין אותו עד שיאורו עיניו :

לב חולה שאוכל ביה"כ אם דעתו מיושבת עליו לברך ברהמ"ז יאמר יעלה ויבא בברהמ"ז ואם הל בשבת יאמר ג"כ רצה ואם שכח א"צ לחזור שאינו מחויב לאכול דוקא פת אבל לא יקדש וא"צ לבצוע על ב' ככרות (תרי"ח) :

לג מותר להריח ביה"כ בשמים וכיוצא בו ויזהר לברך עליהם ואמנם כ"ז שלא הסיח דעתו מלהריח אסור לחזור ולברך דהוי ברכה שא"צ ויש אנשים שמריחים במים הטריחים שקורין (ספירטוס) (אבל ספירטוס שאינו מריח אין מברכין עליו כלל) ואין מברכין עליו כלל ועושים איסור ועוד עושין שעושין קשר (כפאטשיילע) ושופכין עליו (ספירטוס) והנה הקשר בקצה א' הוא מלאכת דאורייתא כדאיתא בהל' שבת במלאכת קושר ומה שנותנין עליו (ספירטוס) הוא איסור בפ"ע שמולידין בו ריח ולכן צריך ליזהר בזה :

סדר

נשמת אדם

מניחין אותו להתקדם או מפני שהוא רשע גמור ולכן ידאג כל אותו להתקדם ואם עלתה לו שנה מוכחא שהוא בן עה"ב שנה שהוא רשע גמור ונעלו בפניו דרכי תשובה ואין מניחין דמסתמא הוא צדיק גמור אלא שמקנאין שנגעו בו :

כסדר

לד סדר התפלה ידוע וראוי לכל אדם שירשום בסידורו כי נשמטו בכמה סידורים רצה ומודים ויכול לבא לידי טעות וגם במוסף לא נרשם עד היכן יאמר מתפלת שחרית (וע' בנ"א סנכוס בסדר עבודה) (ג) (ד) :

לה נוהגין לשטוח עשבים בבהכ"נ ואין הטעם כמו שהושבין ההמון כדי לעמוד עליו אלא הטעם לפי שנוהגין לעשות זכר למקדש להשתחות בשעת עלינו ובאמירת והכהנים והעם כו' היו כורעים ומשתחוים ולפי מנהג הנכון להשתחות בפישוט ידים ורגלים כדין השתחואה במקדש ובמקום שהקרקע מרוצף באבנים אסור להשתחות כן ועובר בלאו שנא' ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה ואפי' במקו' שאינו מרוצף בלל צריך להטות קצת על צדו דגזרינן אטו אבנים לכן שוטחים עשבים כדי להפסיק בין הקרקע דאז ל"ג ואם אין לו עשבים יפסיק בטליתו או בד"א (סי' קל"א) :

לו זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה עם צה"כ ועכשיו נוהגין שממשיכין התפלה גם בלילה אך צריך ליזהר להתחיל עכ"פ בעוד יום גדול וגם יאמר החרוז היום יפנה כו' קודם הערב שמש דאל"כ דובר שקרים (תרכ"ג) :

לז אם חל בשבת מזכיר בה של שבת ואם לא הזכיר חוזר ובוידוי לאחר התפלה יחיד אינו מזכיר של שבת וש"ץ כיון שאומר אתה נותן בתוך התפלה מזכיר גם באתה נותן ואם לא הזכיר הש"ץ שבת באתה נותן א"צ לחזור אבל בשאר התפלה בין יחיד ובין ש"ץ אם לא הזכיר שבת חוזר (ע' בנ"י סס"י תרכ"ג) ואם עדיין יום כהנים נושאים כפיהם במקום שנהגו אבל אם כבר חשכה אין נ"כ בלילה ומ"מ אומר הש"ץ בתפלה ברכות כהנים וה"ה במנחה ואומרים א"מ אפילו חל בשבת ואפי' גמרו ביום כיון שהוא גמר החתימה ובסוף הסליחות אומרים פעם א' שמע ישראל וג"פ בשכמל"ו וז"פ ה' הוא האלהים ולאחר שנגמר התפלה תוקעין תקיעה א' אע"פ שלא הבדילו עדיין והוא סימן לסילוק שכינה :

לח צריך להוסיף מחול על הקדש שימתינו מעט אחר צאת הכוכבים ומתפללין ת"ע ואומרים אתה חוננתנו (תרכ"ד) :

לט מבדילים על הכוס ואין מברכים על הבשמים אפי' חל בשבת והרוצה לעשות מן המובחר לצאת דעת האומרים לברך גם על הבשמים כשחל בשבת נ"ל דלאחר שסיים ברכת המבדיל בין קדש לחול אז יברך על הבשמים ולא באמצע הבדלה (ע' א"ר שהקשה על כט"ז שם) :

מ מברכים על הנר אפי' כשחל בחול וטעם ברכה זו אינו כשאר מ"ש שאז מברכים משום שהאור נברא במ"ש ולכן מותר לברך אפי' על אור שהוציא עכשיו מן האבנים וביוצא בו אבל ברכת האש ביה"כ הוא מטעם מפני שהיה אסור כל היום בתשמישו ולכן אסור לברך אלא דוקא על נר שדלק מעיה"כ או שהדליק נכרי ביה"כ לחיה או לחולה ששבת ממלאכת איסור וי"א שאין מברכין על נר של בהכ"נ ונ"ל דה"ה מה שהדליק בביתו לכבוד היום שהרי עיקרו לא נעשה להאיר אלא לכבוד היו' ונוהגין להדליק נר אחר מנר זה ומדליקין על שניהם ומ"מ

נשמת אדם

(ג) בסדר עבודה שלנו כמתחיל אמיץ כח יש כמה דברים שצ"ע ואני הגהתי במחזור שלי בעבודת התמיד של שחר והוא קבל וזרק הגהתי ע"י סדר אתה כוננת לפנים להיכל נכנס להיטיב ה' נרות ואחר כך נ"ל פרש הקטיר והטיב דקאי על הטבת ב' נרות דקי"ל כרבנן דקטורת מפסיק להטבת הנרות · מה שכתוב אנא בשם שלא נא מחל ע"ש ונ"ל אנא בשם כפר נא כו' וכך היה מונה ראוי לומר ד' פעמים כמו שכתב במהרי"ל דהיינו ב"פ כמו שנדפס ועוד פעם ג' לאחר במשפט כפורת · ונ"ל וכך היה מונה ואחר כך רגש ושנה והזה מדם שעיר וכך היה מונה · מה שכתוב שבע על טהרו ובקרניו ארבע זה דלא כהלכה דמתחלה הזה על הקרנות ואחר כך על טהרו והגהתי שם והזה בקרניו ד' ושבע על טהרו · מה שכתוב חרב חטאת ומוספין צ"ע דזה לא כמאן דאילו לר"א כל המוספין היו קריבין עם תמיד של בין ערבים בטבילה ה' ובפייטן חשב מוספין בטבילה ג' ואי לר"ע דפסק הרמב"ם כוותיה כל המוספין היו עם תמיד של שחר חוץ משעיר החיצון ואי לשיטת הרא"ש לר"ע מקצת המוספין נעשות עם של שחר ומקצתן עם של הערבי' ולכן הגהתי לעיל אחר סדר תמיד של שחר כשסיים פעולת כליל השלים ועש' כסדר ואחר התמיד מקריב פר בעולה וז' כבשים של מוסף היום והיינו כשיטת רמב"ם או לומר פר העולה ומקצת מן הכבשים של מוסף והיינו לרא"ש ובטבילה ג' הגהתי שלם וטבל פזיז עט וקידש תיכף ועשה שעיר הנעשה בחוץ ואילו ואיל העם הרב חטאת ומנחת מוספין ונסכה הקריב בחוק · ועוד כתב שם פר וקידש הוא ע"ש דקידוש הוא אחר הלבישה' ולכן נ"ל פשט טבל הכריך בידים עט וקידש ונכנס לדבר:

(ג) בסדר עבודת יוה"כ לרמ"ק סי' ח' כתב דלשון של זהורית שקשר בראש שעיר המשתלח לא היה מלבין וצ"ע בגמרא דף ס"ז וכן מוכח דף מ"א ב' לשונות שמעשה כו' של שעיר המשתלח דבעי חילוק ויש לישב ע' שם דף ס"ז בתוספות ישני' כתבו שהיו ב' לשונות אחד בראש שעיר המשתלח ואחד בקרניו וכן משמע מדקאמר חליו קשר בסלע וחליו בין קרניו ואי איתא שהיה בכל אחד קשה דהו"ל רק לקשור חליו בסלע וחליו השני כבר היה קשור וכן משמע כי מתחלה אמר קשר בראש שעיר כו' וכאן אמר חליו בין קרניו ועיין בדף מ"ב ע"ב של שעיר דבעי חלוקה ודוחק לומר דאף שבגמרא סידר מימרא זו שם קאי על הלשון דלקמן ונ"ל כמ"ש שם ת"י דר"ל דבעי חלוקה שהלשון הזה חלק חצי בראש המשתלח וחצי בשעיר הפנימי ולכך לא חשב הלשון שבשעיר הפנימי ודוק ובזה מתורץ מה שהקשו ת"י שם דהא בפירוש אמר חלק לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח · ולפ"ז א"ש דכאן מיירי שבראש שם מיירי שבקרניו וא"כ י"ל שפיר מה דאמר בעי חילוק ר"ל חצי על של שם כמ"ש ת"י ודו"ק . וע"כ גם דעת הרמב"ם כן כשמחבר ובהל' עיוה"כ פ"ג ה"ד וקושר כד' בראש שעיר המשתלח ובהל' ז' חולק לשון של זהורית שבקרניו נ"ל דהיינו שבקרניו הוא ע"ש וכמ"ש הכל"מ בה' שקלים נמצא בזה שקשור בראשו היה מתרומת הלשכה וזה היה מחולק חציו לשעיר של השם וזה שקשרו בקרניו חלקו חציו בסלע וע' בס"ד מס' שקלים הלכה א' ומה נדחה קושית הכל"מ שם :

בשי'

ומ"מ אם אין לו נר מותר לברך על מה שהוציא מן האבנים וידליק נר ממנו וימתין מעט שלא יהיה בעמוד הא' שהדליקו ואז יברך עליו :

מא אוכלים ושותים ושמחים במוצאי יוה"כ דאיתא במדרש שבת קול יוצא ואומר לכו בשמחה אכלו לחמכם :

מב מצוה תיכף אחר הבדלה או אחר הסעודה לעסוק מעט בסוכה אם אינו עיף מן התענית כדי לקיים ילכו מחיל אל חיל :

מג בש"ע כתב שיש שעושים ב' ימים יה"כ אך מימינו לא שמענו משום אדם שינהוג כן דאע"ג דבכל יו"ט אנו עושים ב' ימים מספק מ"מ כיון שרוב צבור אין יכולים לעמוד בזה להתענות ב' ימים רצופים לא תקנו מספק כיון דאנן בקיאין בקביעא דירחא :

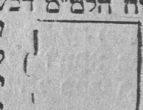
הלכות סוכה

כלל קמו דיני סוכה :

א כתיב בסוכות תשבו ז' ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את ב"י וגו' מארץ מצרים מתחלה כתיב בסוכת חסר וכאן בסוכות הושבתי כתיב מלא אלא להורות ב' מיני סוכות שישבו א' סוכות של ענני כבוד וא' סוכות ממש בשעה שצרו על העיירות במלחמות סיחון ועוג וצוה מצוה זו בתשרי ולא בניסן שהוא זמן י"ם משום דבימות החמה אינו ניכר המצוה כי כן דרך לישב בסוכות מפני החום משא"כ בתשרי שכבר הגיעו ימות הגשמים ואז ניכר שהוא למצוה (תרכ"ה) :

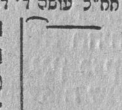
ב זה שנאמר בתורה בסוכת תשבו היינו הסכך שלמעלה שזה נקרא סכך שמסכך על האדם ומגין עליו מזרם וממטר כדכתיב וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר אבל הדפנות אינם קרוים סוכה ולפיכך כל הפסולים שנכתוב לקמן דפסלה התורה בסוכה היינו דווקא בסכך אבל כולם כשירים בדפנות (תר"ל וכט"ז שם) :

ג ומ"מ הלמ"מ וגם מרבינן מהכתוב דלא קרוי סוכה אלא אם כן יש לה דפנות . ומצוה מן המובחר שיעשה ד' דפנות שלימות ומ"מ אם עשה לה רק ב' דפנות ובשלישית טפח מרווח הלמ"מ דכשרה ובלבד שיעשה צוה"פ דהיינו אם היו ב' מחיצות זו אצל זו כמין גם סמוך ועוד הטפח



עושה דופן שיש ברחבו יותר מעט על טפח ומעמידו בפחות מג"ט לדופן שנמצא שיש כאן רוב דופן מהכשר סוכה שהיא שבעה כדלקמן יעמוד קנה כנגד סוף המקצוע השני כנגד אותו טפח ומניח קנה מן עד הקנה שכנגדו או אפילו למעלה מהן שאינו נוגע בהן רק שיהיה כנגדן ממש דהוי צה"פ כמבואר בהל' שבת בדין מחיצות ואפי' אם הסכך מונח עליהן מ"מ ראוי להחמיר ולהניח קנה על גביהן דהסכך לא נעשה לשם צה"פ (סי' תר"ל מ"א ס"ק ג') ואז מותר לטלטל בתוכו ולהוציא מן הבית דרך חלון הפתוח לתוכה בשבת שבתוך החג דאע"ג דבשאר שבתות אסור לטלטל אא"כ יש תיקון ברוח רביעית מ"מ בשבת שבתוך החג אמרי' מגו דהוי דופן לענין סוכה הוי נמי לענין שבת ודוקא בשעת הדחק אבל בלא"ה ראוי להחמיר (ע' ר"ן וב"י) אבל בפחות מן ב' דפנות שלימות ושלישית טפח וצה"פ לא מהני אם יעשה כל הדפנות ע"י צורת הפתח אע"ג דצה"פ היא מחיצה גמורה כמו שנתבאר בכלל מ"ה מ"מ לענין סוכה לא מהני אפילו בדופן ג' ומכ"ש בשאר מחיצות (כ"כ ר"ן בהדיא ריש סוכה וכן מחיצות של קנה פחות מג"ט לא מהני אא"כ עושה ד' דפנות ועיין סי' תר"ל במ"א סק"א) :

ד היה לה ב' דפנות זו כנגד זו דופן שיש ברחבו ד' טפחים הדפנות וא"ב הוי כאילו היה פחות מג"ט הוי כלבוד וגם בזה



וזה נרע מב' דפנות הדבוקים יחד דלעיל עושה ומשהו ומעמידו בפחות מו"ט סמוך לאחד מב' כאן בדופן השלישי דופן של ז' טפחים דכל צריך להניח קנה מן הפס על דופן האחר כדי שיהיה צוה"פ ובסוכה גדולה ודופן ג' רחוק הרבה מן הפס שעושה (מ"א בשם ב"ע אם מהני וא"ר מכשיר) ודוקא כשנעשה מחיצה ג' ע"י לבוד צריך צוה"פ אבל אם יש דופן של ז' טפחים בלא לבוד וכ"ש ג' דפנות שלימות א"צ לצה"פ אלא שנוהגין לעשות לנוי ולפי שיש הרבה דינים בענין עשיית הדפנות שאינן שלימות ואין הכל בקיאין בזה ולכן נהגו לעשות מחיצו' שלימות ומי שאין לו בדי צרכו למחיצות עדיף שיעשה ג' מחיצות שלימות מד' שאינן שלימות (שם) :

ה העושה סוכתו בבית בזוית של כותל מזרח וכותל דרום ונמצא שאין כאן אלא ב' מחיצות ולמעלה מונח קורות הבית ויש לומר פי תקרה יורד וסותם לא מהני לחשוב לדופן ג' אלא

ישים תחת הקורה קנה מכאן וקנה מכאן ויהיה נחשב לצה"פ (סס ט"ז):

ו גובה הדפנות אין פחות מי"ט מן הקרקע ואם אין לו נסרים גבוהים כ"כ יעמידם פחות מג"ט סמוך לקרקע או בפחות מג"ט סמוך לסכך דאמרינן לבוד אבל אם יש אויר ביניהם ג"ט אפי' גבוהים הרבה פסול דהוי מחיצה תלויה ורוחב המחיצות אין פחות מז' טפחים על ז"ט דזהו השיעור שמחזיק ראשו ורובו של אדם ושלחן טפח ומותר לו להוסיף ברחבה אפי' כמה מילין ובגובה עד כ' אמה אבל אם הסכך למעלה מכ' אמה פסול כדלקמן ואם היה בחלל הסוכה בפנים פחות מי"ט בגובה או פחות מז' על ז' בארכה ורחבה פסול דזה דירה סרוחה ואין אדם דר בדירה סרוחה ומ"מ מה שמכניס כלים לתוכה או נוי סוכה אעפ"י שממעט חללה מי"ט כשרה דמ"מ הוי דירה אבל אם הסכך יורד לתוך י"ט פסול שאין זה דירה (תרל"ג) ומן הצד כגון שאינה אלא ז' על ז' ותלה במחיצות אפי' לנוי ופחתה מז' על ז' פסולה (תרל"ד) ואם הסוכה גדולה הרבה ובמקום א' יש קרן א' משוך לפנים שאין בו ז"ט על ז"ט אסור לישב שם כיון שהמקום צר לו לשבת לא הוי דירה וכ"ש אם היתה ארוכה הרבה ואין ברחבה ז' דפסולה אפי' לדידן דישיבתנו אינו כשלהם מ"מ פסולה (תרל"ד):

ז כל הדברים כשרים לדפנות בין מדבר שאינו גדולי קרקע כגון עורות וכן דבר המקבל טומאה כגון סדינין וכיוצא בו וכן מכלים ובלבד שיכולה לעמוד ברוח מצויה ולכן אם עושה מחיצות מיריעות וכיוצא בו צריך לקשור אותם מלמעלה ומלמטה כדי שלא יניד אותם הרוח ומ"מ אין נכון לעשות מיריעות שמא יפסקו ולאו אדעתא ואפי' יש בהם פרצות הרבה ואפי' חמתה מרובה מצלתה כשרה שכ"ז אינו פוסל אלא בסכך וכן אפי' מבע"ה ואפילו שיעמיד בני אדם לשם מחיצות אלא דבשבת וי"ט צריך שלא ידעו שלשם מחיצה הועמדו שם דאסור לעשות מחיצה בשבת (וג"ל ליזהר שלא לעשות מתי לא מיריעות בשבת וי"ט ואפי' אם לא נקשר בקשר גמור מ"מ אסור מטעם דאסור לעשות מתילא בשבת וי"ט וצריך לסזהיר ע"ז את בני הכפרים) (תר"ל):

ח ששה דברים פסולים בסכך (א) דבר המקבל טומאה. (ב) שאין גידולו מן הארץ. (ג) מחובר. (ד) חמתה מרובה מצילתה. (ה) תעשה ולא מן העשוי. (ו) למעלה מכ"א ולפיכך צריך שיהיה הסכך מדבר שהוא גידולי קרקע ואינו מקבל טומאה שנאמר חג הסוכות תעשה כו' באספך מגרנך ומיקבך וא"ל דהכתוב בא להורות באיזה זמן שיעשה שהרי כבר כתיב בשביעי בט"ו לחדש וקבלו חז"ל דכוונת הכתוב להורות ממה שיעשה הסכך שיעשה ממה שאוסף מן הגורן ומן היקב דהיינו הקש וענפי האילן שהם דבר שגדולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה דקש וענפי אילן אין מקבילין טומאה דאין לומר דר"ל בגרן ויקב עצמו דהיינו האוכל שהוא דבר המקבל טומאה דא"כ הול"ל באספך גרנך ויקבך אלא ע"כ דכוונת הכתוב בפסולת גרן ויקב דהיינו מה שמאסף מן הגרן ומן היקב והוא הפסולת (תרכ"ט):

ט וגם ילפינן מפסוק זה שלא יסכך בענפי אילנות המחוברים באילן דווקא בפסולת גרן דהיינו בתלוש אבל תלוש ולבסוף חברו כגון נסרים שחיברן בכותל מקרי תלוש לענין זה (סס במ"א):

י ולכן המסכך בעורות של בהמה אעפ"י שלא נעבדו עדיין שאינם מקבלים טומאה או במיני מתכות או בכלים דכל זה אינו גידולי קרקע ואפי' בעפר דעכ"פ לאו גידולי קרקע הוא אלא קרקע עצמו פסולה הסוכה מה"ת והמסכך בשברי כלים אע"ג שכבר טהרו מטומאתם ע"י שבירה זו וגם אינן מקבלים טומאה מ"מ פסולה מדרבנן ולכן כל עץ שנמצא בו ברזל אין לסכך בו דשבר כלי הוא (סס):

יא כל דבר שיש לו בית קיבול אין מסככין בו דמקבל טומאה ומ"מ מותר לסכך בקנים כיון שלא נעשו לקבלה וה"ה מרזב (סס):

יב המחצלאות שעושין מקנים מענפי אילן הרכים ומעמידין בעגלות שקורין (קערב) או (פולקיסלק) אסור לסכך בהם שהם כלים ואפי' לאחר שביטלן מתורת כלים כדלעיל סי' ט' אבל אם עשה לסיכוך אפי' יש לה שפה רק שלא תהיה לה בית קבול (עיין ת"ר) מסככין בה אם לא במקום שנהגו להניח מחצלאות אלו בגגין כעין תקרה דאז אסור דיבוא לטעות ויאמר מ"ש לישב בסוכה או בבית אבל אלו מחצלאות שנעשו מקליפת עץ שקורין (לאגזיעס) או (מאטן) פסולים שהם נעשים לכסות בהם סחורה והוי כלים ומקבלים טומאה (סס):

יג אין מסככין בדבר שריחו רע או שנושרין עליהן ואפי' גידולי קרקע ואינם מקבלים טומאה כגון עשבים שאינן ראויין לאכילה אסור דחיישינן שמא מתוך שריחו רע או שעליהן נושרין תמיד יצא מן הסוכה (סס) ומ"מ בדיעבד יצא וכן אם אין לו במה לסכך מותר (מ"א) אבל אם אין נושרין רק בשעת הרוח כשר לסכך בהם אפילו לכתחלה וכן לא יסכך בדבר שמתייבש תוך ז' שמא לא יהא בו שיעור מחיצה:

יד כבר כתבנו דנקרא סוכה על שם שנעשה לצל ומדכתיב חג הסוכות תעשה לך קבלו חז"ל

תעשה ולא ממה שנעשה כבר שלא לשם צל ועכשיו נמלך שתהיה צל לפיכך המניח עצים או קש ע"ג מחיצות לייבשן ולא לשם צל כלל ואח"כ נמלך שתהיה לשם סוכה פסול מן התורה שהרי מתחלה לא נעשה לשם צל לפיכך אסרו חכמים לסכך אפילו לשם סוכה בדברים שדרך בני אדם להניחן לייבשן כגון חבילה של קנים או של קש אע"ג שמסכך עכשיו לשם צל וסוכה משום גזרה ואמנם לא אסרו אלא באותו ענין שדרך כ"א רגילין להניח לייבש ואין זה בפחות מכ"ה קנים וגם לא נקרא חבילה אלא מה שיוכל לטלטל ממקום למקום ע"י אגוד זה כגון שנקשר בב' ראשיה או באמצע אבל אם קשר רק מצד א' כיון שאין יכול לטלטל עי"ז לא נקרא חבילה ומטעם זה נמי אם יש בגזע א' כ"ה קנים אעפ"י שקשרם נ"כ בראש השני לא נקרא חבילה כיון שעיקרן א' ואגוד בידי שמים לא נקרא אגוד ומ"מ אם אגד עמהם אפי' רק קנה א' הוי חבילה ואותן המסככים בקש צריכים ליזהר שלא יעשו אגודות מן הקש בכדי שלא יפזרם הרוח דפסול מדרבנן (תרכ"ט):

טו ולכן נמי חבילה שאין קושרין אותן אלא למוכרם במנין ומיד כשיקנה הקונה יתירנה אינה חבילה ובמדינתנו שמוכרין אגודות ענפי אילנות שקורין (יעליניע) וקוצצין אותן לפזר בבית אפשר שאין דינם כחבילה כיון שאין דרך להניחן לייבשן דאדרבה כשיתיבשו אז אינן שוין כלום (סס):

טז ומטעם זה כיון דאין זה אלא מדרבנן אם כבר סיכך בחבילה לשם סוכה ואח"כ נזכר א"צ להתירן ולהגביהן ולחזור ולהניחן אלא מתיר האגודות ודיו דכיון דאין החשש אלא שמא יבא לטעות ויאמר דמותר לישב תחת סוכה שהניח רק לייבש וכיון דמגלה דעתו במה שמתירן שהוא בקי בדין תעשה ולא מן העשוי סגי אבל אם הניחן שלא לשם צל רק לייבש אע"פ שמתירן עכשיו פסול מה"ת שהרי נעשה בפסול אלא צריך להתיר האגודות ולנענען דהיינו שיגביהן ויחזור ויניח לשם סוכה (סס):

יז נסרים אעפ"י שהן גידולי קרקע ואינן מקבלים טומאה אם יש ברחבן ד"ט אסרו חכמים לסכך בהם אפי' אם יניחם על עוביין ששם הם קצרים אפ"ה אסור דסתם תקרה של בית נעשה מנסרים רחבים ויבא לטעות ויאמר מ"ש לישב בסוכה מ"ש לישב בבית והתורה אמרה בסוכות תשבו ולא בבית אבל אם אינן רחבין ד"ט אעפ"י שהן משופין ודומין לכלים אם לא ייחדן לשום תשמיש מותר לסכך בהן דאין רגילות לסכך בית בנסרין הפחותים מד"ט ומ"מ אין אנו נוהגין כלל לסכך בנסרים דבמדינתנו נוהגין לעשות תקרות הבית אף בנסרים שאינן ד"ט ולא עוד אלא אפי' (נ"ל לאטעס) דבזה אין דרך כלל לעשות ממנו תקרה אפי' בזמה"ז נוהגין לאסור לסכך בהן שמא יבא לסכך כ"כ עד שלא יהיו גשמים יורדין לתוכה ושייך בזה גזירת בית ומ"מ בשעת הדחק או שאין לו במה לסכך מותר לסכך אפי' בנסרים שרחבן ד"ט וה"ה בכל דבר האסור משום גזרה (סס במ"א ס"ק כ"ב):

יח כיון דנקרא סכך ע"ש שמגין מן החמה לכן צריך להניח כ"כ עד שתהיה צלתה מרובה מחמתה ואם היה החמה מרובה פסולה מה"ת שהרי אין כאן סכך ולכתחלה יהיה הסיכוך קל כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים הנראים בלילה ומ"מ אם היתה מעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראים בתוכה כשרה אבל אם היא מעובה כ"כ עד שאין הגשמים יכולים לירד בתוכה אפי' כשיורדין גשמים מרובים וא"כ הוי כעין בית פסולה משום גזירת בית (תרל"א):

יט אויר פוסל בסוכה בג' טפחים בין בגדולה ובין בקטנה בין באמצע בין מן הצד ג"ט פסול בפחות מג"ט כשרה ומצטרף להשלים הסוכה אבל אין ישנים תחתיו וחמור אויר מסכך פסול שבסימן כ' שבאויר נראה ההפסק לעינים (ט"ז) ואם יש אויר ג"ט במקום א' ואינו הולך הסוכה כל הסוכה כשרה מלבד באותו מקום ואם הולך הסוכה לשנים עד שלא נשאר שיעור הכשר סוכה עם ג' דפנות אותו חלק שאין בו הכשר סוכה פסולה ואם היה הסכך דק מאוד שיש בה אויר הרבה אלא שאין ג"ט במקום א' כיון שבין הכל צלתה מרובה מחמתה כשרה ובלבד שלא יהיה במקום אחד כדי ראשו ורובו (סי' תרל"ב):

כ סכך פסול אם הניח מן הצד סמוך לדופן אפי' מהלך על כל אותו הצד אם הוא פחות מד' אמות כשרה דהלל"מ דאמרינן דופן עקומה ר"ל דחשבינן לסכך כאילו הוא מן הדופן ועקום ונכפף למעלה ואם הגג עקום כגגין שלנו אעפ"י שיש בשיפוע ד' אינו פוסל אא"כ יש במשכו ד' ואם הגג עקום למעלה ולמטה בסמוך לקורה אעפ"י דאינו נמשך ממנו ג"ט כיון דבגובה רחוק ממנו ג"ט אין מצטרפין ולא אמרינן חבוט ולבוד להחמיר ונחלקו הפוסקים די"א דוקא כשהדפנות מגיעים לסכך אמרינן דופן עקומה (ר"ן ב"ח מ"א) ויש אומרים דאפילו אינם מגיעים לסכך נמי אמרינן כאילו הדופן מגיע עד למעלה ונכפף (טור ט"ז א"ר) ואפילו הניח סכך פסול אצל כל הד' דפנות אם הוא פחות מד"א כשרה הסוכה באמצע

המסוכך בסכך כשר שיעור סוכה אבל אם הוא ד"א לא אמרינן דופן עקומה וא"כ כיון שזה אינו נקרא דופן נמצא אע"ג שבאמצע דסוכה הניח סכך כשר מ"מ כל הסוכה פסולה שהרי אין לה דפנות דהדפנות אינן מועילין לסוכה כיון שהם מופלגים מן הסוכה ואם יש לסוכה ד' דפנות והניח סכך פסול אצל דופן א' אע"פ שהוא יותר מד"א כשרה אם יש בסכך הכשר שיעור סוכה שהרי יש לה ג' דפנות רק שלא ישב תחת הפסול :

כא בד"א מן הצד דשייך לומר דופן עקומה אבל באמצע הסוכה אם הוא פחות מד"ט בטל לגבי סכך ולא מקרי כלל סכך פסול והסוכה כשרה ומותר לישב אפי' תחת הפסול (וכ"כ בס"ע אבל דעת הרא"ד דאפי' בפחות מד"ט תשבינן לסכך פסול לענין זה שאסור לישב תחתיו וכ"מ דעת הר"ן דף רל"ט ע"ב וכ"כ ריטב"א בחי' סוכה דף י"ט וכתב שכן הסכים רבו וכ"כ ריא"ז בש"ג ולכן יש להחמיר) ואם הסכך פסול ד"ט והסוכה יש לה ג' דפנות והפסול הולך ע"פ ארכה פסולה כל הסוכה שהרי אין כאן בכל צד אלא דופן ומחצה ואם הפסול הולך לרחבה ונשאר שיעור סוכה בחלק הפנימי חלק הפנימי כשר והחיצון פסול ואם יש פחות מד"א מדופן אמצעי עד סוף הסכך פסול א"כ אף חלק החיצון כשר דזה שיושב בחלק הפנימי מחשב לו לסכך וזה שיושב בחלק החיצון מחשב לו לדופן (סי' תרל"ג מ"א סק"ו) בד"א בסוכה גדולה שיש בה יותר על הסכך פסול ז' טפחים על ז' טפחים אבל בסוכה קטנה שאין בה אלא ז' על ז' או אפי' ט' ומחצה כיון דבי שקלת ליה לפסול ליכא הכשר סוכה ולכן בין באמצע בין מן הצד בג"ט בפחות משלשה כשרה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור (שם) :

כב לפיכך בית המסוכך כל השנה בנסרים ורוצה לעשות ממנו סוכה ומניה סביב הדפנות נסרים וכן המסכך תחת הגג ומניח סביב הדפנות מן הרעפים צריך ליזהר שלא יהיה בנשאר ד"א ומ"מ יש להחמיר גם בפחות מד' טפחים שלא לישב תחתיו כדלעיל סי' כ' :

כג אם הניח אויר בין הדפנות לסכך ברחבו בפחות מג"ט קי"ל לבוד וכל הסוכה כשרה שאנו רואים כאילו הדפנות מחוברים לסכך אבל אם הניח אויר ג"ט פסולה שהרי אין כאן דופן לסוכה דבזה ל"ש לומר דופן עקומה כיון שאין כאן אלא אויר (שם) :

כד סכך פסול פחות מד' ואויר אצלו פחות משלשה אין מצטרפין לפסול הילכך אם יש אויר ג' במקום א' ומיעטו אפי' בסכך פסול כשר ודוקא בסוכה גדולה אבל בקטנה שאין בה אלא ז' על ז' אם יש בשניהם האויר והסכך פסול ג' טפחים מצטרפים לפסול :

כה אם יש סכך פסול ב' טפחים ועוד סכך פסול ב"ט ואויר פחות מג' מפסיק באמצע יש להסתפק דכיון דקיימא לן דכל פחות מג' הוי כלבוד ואם כן י"ל ה"ה הכא הוי כאילו ב' הפסולים הם ביחד וא"כ הוי סכך פסול ד"ט אבל אם בב' הפסולים אין בהם ד"ט לא אמרינן דנחשב האויר ביניהם כאילו היה סתום בסכך פסול דדוקא כשאילו הב' פסולים היו סמוכים אמרינן אבל לא כשמפריד לעשותו סתום (תרל"ג) :

כו סככה בשפודין של ברזל וכיוצא בו מדברים הפסולים לסכך בהם ואין בהם ד"ט ואין בהם במקום א' ד' והניח בין שפוד לשפוד במלא שפוד ונתן שם סכך כשר פסול שא"א שיצמצם כל האויר מסכך כשר ונמצא הפסול מרובה אבל אם העדיף סכך הכשר מעט על הפסול כשר ודוקא בסוכה גדולה אבל בסוכה קטנה צריך להיות מן השפודים פחות מג"ט במקו' א' (תרל"א) :

כז בשעת הדחק וכיוצא בו שמותר לסכך בנסרים כדלעיל סי' ט"ז ויש לו בית שמסוכך בנסרים ואין עליהם מעזיבה מ"מ פסולה לסוכה מה"ת אע"פ שנמלך עכשיו לשם סוכה משום תעשה ולא מן העשוי כדלעיל שהרי בית פסול מה"ת דסוכה אמר רחמנא ולא בית ולכן צריך לעשות מעשה שיסיר כל המסמרים ולנענע כל נסר ונסר (כן פירש"י ורע"ב וכן מוכח ע"כ) או שיטול מן ב' נסרים נסר א' ויתן סכך כשר במקומו וכולה כשרה אפי' הנסרים רחב ארבעה ול"ש בזה גזרת תקרה כיון שעושה מעשה שמוכיח שבקי בדין תעשה ולא מן העשוי ובדין שלא ישב תחת תקרות הבית (ואמנם י"א דאם ככר היה מעוזבה על הנסרים אין להתיר ליטול המעזיבה ולפקפק או ליטול א' מבנתיים וסמ"א הכיח זה בצ"ע וגם בח"ר מסמע דמותר סי' תרל"א) :

כח פסל היוצא מן הסוכה דינו כסוכה כגון שעשה ב' דפנות כמין גם ארוכות ודופן א' ארכו רק ז"ט והסכך הוא יוצא הרבה כנגד דופן הארוכה ונמצא שאין לסכך הזה רק ב' דפנות מ"מ כשר ואפילו אם עשה הדופן הג' יותר מד"ט ואם כן י"ל שגילה דעתו שרוצה לעשות דפנות שלימות ואינו רוצה להשתמש רק כנגד הדפנות מ"מ כשר (שם) :

כט אם הניח הסכך למעלה מעשרים אמה מקרקעיתו של הסוכה פסולה מה"ת דכתיב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים ר"ל שתעשה בענין זה שאפשר לך לעשות שלא תעמוד רק ז' ימי' דהיינו בנין ארעי אבל למעל' מכ' אמה א"א לעשות אלא בנין קבע פסול' (א)(תרל"ג) :

נשמת אדם

(א) בסי' תרל"ג סעיף ד' מיעטה בתבן ובטלה ס"ז מיעוט . כיו"ט עכ"ל ומצאתי בס' מנות הלכות סוכה שכתב ז"ל וצ"ע אם לכתחלה וכתב סמ"א דצריך ביטול לעולם וכ"ל דאסור למעט מותר לבטל בי"ט ומסתברא דמבטל ליה שהרי אין בו מעשה

ל לכתחלה ראוי להחמיר שלא להעמיד לסכך בדבר שמקבל טומאה ולכן אין ליתן סולמות של עגלות או המחוברים בכותל שנותנים שם מאכל בהמה שהם כלים ומקבלים טומאה וכן שאר סולמות שיש להם בית קיבול השליבות וכ"ש שאר כלים כגון מרה ומגריפה כדי לסכך עליהן ואפילו ליתן אותם על הסכך כדי שיחזיק הסכך שלא יפול דגזרינן שמא יבא לסכך בהם ומה שנותנין הכלונסאות על כותל אבנים המחובר משום דשם ל"ש למגזר וכ"ז לכתחלה אם אפשר ליזהר אבל אם א"א שאין לו שאר דברים או בדיעבד קיי"ל דמותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה ולכ"ע מותר לחבר הכלונסאות שמניח הסכך עליהם במסמרות של ברזל כיון שאין סומך הסכך על המסמרות אלא שמחזיק בהם העמודים זה מותר לכ"ע וכן מותר לקשרם בחבלים של פשתן או בבגדים בלוים אבל לקשור הסכך עצמו בכלונסאות בחבלים ראוי ליזהר לכתחלה כיון שקושר הסכך עצמו בדבר המקבל טומאה (סי' תרכ"ט במ"א) :

לא אותן שעושין פרינות מעצים דקים ומחוברים יחד והן רחב ד' יש להסתפק דאפשר דדינן כנסר שיש בו רחב ד"ט דפסול ואע"פ שנותן עליו סכך כשר אפשר שיש לאסור מ"מ אין למחות בהנוהגין היתר כיון שנותן עליו סכך כשר ל"ש גזרת תקרה (תרכ"ח ע"א סק"ו) :

לב סוכה שאין לה גג כגון שהיו ראשי הדפנות דבוקות זו בזו כזה  או שסמך

או שסמך ראש הדופן לכותל כזה  פסולה שאין כאן לא סכך ולא

דופן וט"מ אם יש בפחות מג' סמוך לגגה טפח כשרה ולפי שאינו

מצוי במדינותינו לא הארכתי ואם כל הדפנות מדבר שמסככין בו מותר לישן

אפי' תחת הדפנות (סס"י תרל"א) :

לג מדכתיב בסוכת תשבו בלא ו' דמשמע בסוכה א' ולא בסוכה שתחת הסוכה ולכן אם עשה ב' סככים זה למעלה מזה ושניהם צלתה מרובה מחמתה (דכל שחמתה מרובה לא שמה סכך וע' בסי' תרכ"ח) ויש ביניהם שיעור סוכה דהיינו י"ט (דאל"כ אין שמה סכך והוי כאילו כולו סכך א') פסול וכ"ש אם עשה סוכה תחת תקרת הבית דפסולה אלא דבזה אפי' אין תקרת הבית גבוה י"ט מן הסכך פסולה דבצל סוכה אמרה התורה ולא בסוכה שתחת הבית וכן בסוכה שתחת האילן אפילו ענפי האילן מועטים שחמתם מרובה מצלתם והסוכה הוא בלא האילן צלתה מרובה מחמתה מחלוקת בין הפוסקים וכיון דהוי מלתא דאורייתא אזלינן לחומרא דכל הסכך שכנגד הענפים רואין אותן כאילו אינן אא"כ הסכך כשר הוא כ"כ שאפי' אם הנטל כל הסכך שמונח נגד הענפים אעפ"כ תשאר הסוכה צלתה מרובה מחמתה וכ"ז פסול מדכתיב בסוכת חסר ו' להורות לא בסוכה שתחת הסוכה ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן ואפי' אם יקצצו אח"כ ענפי האילן שיהיו הענפים עצמן מהסכך אע"ג דהשתא הם כשרים לסכך שהרי אינו מחובר מ"מ הסוכה פסולה שהרי כבר נעשה בפסול והוי תעשה ולא מן העשוי אא"כ ינביה כל ענף וענף ויחזור ויניחנו על הסכך לשם סוכה ומטעם זה אסור לישן בסוכה במטה שיש לה גג למעלה אע"ג שאינו גבוה י"ט שהרי אינו ישן בצל סוכה אלא בצל אהל (סי' תרכ"ז כ"ז כ"ח) :

לד והעושה סוכה תחת תקרת הבית ואח"כ מסיר הרעפים י"א דפסולה דהוי תעשה ולא מן העשוי ויש מכשירין דזה גופו מה שמסיר הרעפים הוא מעשה ויש ליזהר בזה ולכ"ע מותר לעשות תחת הגנות העשוים לפתוח ולסגור ומותר לסגרן מפני הגשמים ולהזור ולפתחן רק שיפתח קודם עשיית הסוכה ואף שאח"כ סוגר הגג ה"ז כאילו פירס עליה סדין והוזר ונוטלה כיון שנעשה בהכשר ומותר לפתחן ולסגרן בי"ט אם יש להם צירים ואין בזה משום בנין וסתירה דהוי כפתח (תרכ"ו) :

לה העושה סוכה למטה בבית תחת הגג שהסירו הרעפים אע"פ שנשארו עדיין העצים הדקים שקורין (לאטעס) שהרעפים מונחים עליהם כשר אפילו לישב תחת העצים עצמן דהעצים עצמן הוכשרו כיון שעשה מעשה והסיר הרעפים ויש מחמירים שיהיה בין כל א' ד' טפחים או לפחות ג' טפחים אבל אם היתה כך בלא רעפים אז אותן העצים יש להם דין סכך פסול

נשמת אדם

בלא ואפי' מעשה זוטא כגון דיבור בביטול בלב סגי עכ"ל והנה מסניהם נעלם דברי תוס' ורמב"ן בב"ב ד' כ' ע"א ד"ה היא שכתב בהדיא דאם מבטלו הוה כבונה בשבת ול"ע לדעת רבי מנוח לייטב סוגיא דסוף עירובין דבוקין מלח ע"ג כבש אי דבטיל ליה בלא מוסיף על הבנין ול"ל דגירסתו שם בי"ט דגרסי אפי' בחול אסור דכתיב הכל בכתב כמ"ש רש"י שם סי' ג' בסופו וכתיב לי כרבני המופלג יניק ומכים טובא מסור"ר אלוס דבתוספות בב"ב מיירי שממעט בשבת וגם מבטיל וא"כ גופה מעשה משא"כ רבי מנוח אפשר דמיירי שבבר מיעט מעי"ט רק בי"ט עושה הביטול וגם סמ"א מיירי בממעט בי"ט בלא ביטול ודבר זו נכונים אף שי"ל כיון דמותר למעט בלא ביטול א"כ אף הביטול אינו מזיק כיון שאין בו אלא מחשבה ז"א דכן מלינו במלרף דאם עושה במחשבה הוי מלאכה וחייב ובלא כונה אינה מלאכה . ואמנם דברי סמ"א א"א לייטב בזה דמש"כ אם כוונתו מיעוט בלא ביטול מאי מהני לענין סוכה . ועוד שהרי כתבו תוספת בהדיא שם בב"ב ובשבת דף מ"ד ע"ב ד"ה ואין מגלגלת דמותר כדמוכח מסוגיא דפוקקין כמאור ואם כוונתו שגם ביטול א"כ למה תלי בכ"ל דאסור שהרי כתבו תוס' בהדיא דמייב :

פסול דאע"ג דבאמת הם סכך כשר מ"מ כיון שהניחם שם שלא לשם צל הרי הם פסולים משום תולמ"ה ודינם כדין סוכה שתחת האילן בסי' ל"ב ע"ש ואם מניח הסכך עליהם הב"ד אוסר אם אין ביניהן ג"ט אבל מ"א וא"ר מתירין אם יש ריוח ביניהם יותר כדלעיל סי' כ"ו (ע' סי' תרל"ח סעיף ח') :

לז פירס סדין תחת הסכך לנוי אם הוא בתוך ד"ט לסכך כשי"ה דכיון שהוא לנוי בטל לגבי סכך ואם הוא רחוק מן הסכך ד"ט הוי אהל בפ"ע ופסולה ואם אינו לנוי אלא להגן אפילו בפחות מד"ט פסולה הסוכה ויש ליזהר שלא לתלות שום נוי בסוכה אלא דוקא בפחות מד"ט לסכך ומ"מ דבר שחמתה מרובה מצלתה ליכא למיחש דל"ש לנזור בזה (א"ר) ונ"ל דלכך אין מדקדקין בתליית מנורות התלויות :

לז ומ"מ כיון די"א דמותר לפרוס סדין תחת הסכך בפחות מד"ט כדי להציל מן הגשמים דבטל לגבי סכך ולכן אם הרוח מכבה הנרות מוטב לעשות כן משיאכל חוץ לסוכה ומיהו לא יברך לישב בסוכה דיש פוסלין דדוקא לנאותה כשרה אבל מפני הגשמים וביוצא לא בטיל לגבי סוכה (תרכ"ט ותר"מ) :

לח סוכה אע"פ שלא עשאה לשם מצוה כשרה ואפילו עשאוה נכרים שאינם מצווים כלל דלא הקפידה התורה אלא שתעשה הסוכה צל כדכתיב חג הסוכות תעשה וסוכה הוא דוקא שנעשה לצל ואפי' לא נעשית אלא לדירת ארעי כמו שעושין הרועים וכיוצא בו כשי"ה ובלבד שתהיה מסוכך כדין אבל סוכה הנעשית מאליה כגון שהיה מונח גדיש גדול וחטט בו מלמטה עד שנעשה בו דפנות וסכך ממילא פסולה לפי שלא נעשית לצל ואם עשאה לבית דירה הרי דינו כבית ופסולה אלא א"כ מגביה הסכך וחוזר ומניחו (תרל"ס תרל"ו) ואין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות ואם עשה טפח סמוך לסכך מותר לסכך קודם שיעשה שאר דפנות כמו בחוטט בגדיש דהיינו כמבואר בש"ע (סי' תרל"ס) ובדיעבד יש פוסלין :

לט סוכה העומדת משנה לשנה כשרה כיון שנעשה פעם א' לצל ומ"מ כיון שעבר החג הרי בטלה העשיה ואע"ג דמדינא א"צ שיעשה לשם סוכה כדאיתא בסימן הקודם מ"מ מצוה מן המובחר שיחדש דבר מה בסכך לשם סוכה ואפילו בטפח על טפח סגי או שילך החידוש על פני כולה ואפילו רחב כל דהו וה"ה בסוכות הנזכרים בסי' הקודם מצוה לחדש בה דבר ואם עשאה לשם הג אפי' מתחלת השנה כשרה וא"צ חידוש (שם) :

מ מותר לעשות סוכה בראש עגלה ובספינה ובלבד שיוכל לעמוד ברוח מצויה ולכן גם הסוחרים יכולים לעשות סוכה בעגלה שלהם שקורין (ביידל) ובלבד שיהיה בתוכה גבוה י"ט ורחב ז"ט בלא הגלגלים (תרכ"ח) :

מא יוצאין בסוכה שאולה דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסוכת ומדכתיב בסוכת חסר ו' משמע שכל ישראל ראוים לישב בסוכה א' ובענין זה א"א שיגיע אפילו שוה פרוטה לכ"א אא"כ ע"י שאלה והא דכתיב חג הסוכות תעשה לך וקיי"ל דכ"מ דכתיב לך ר"ל משלך קבלו חז"ל דר"ל לאפוקי גזולה ואמנם כיון דקיי"ל קרקע אינה נגזלת וא"כ אם תקף את חבירו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב בה אע"ג דלכתחלה אסור אפי' לישב בסוכת חבירו שלא מדעתו אפילו אין דעתו לגזלה דאע"ג דניחא ליה לאדם לקיים מצוה בממונו מ"מ הכא קפיד שאינו רוצה שיהיה עמו יחד מ"מ התורה שכתבה מיעוט דלא יצא בגזולה ע"כ לא מיירי בהכי שהרי קרקע אינה נגזלת וא"כ הוי כשאולה וכן אין לומר דמיירי שגזל עצים ועשה מהם סוכה דנהי דלפי דין תורה לא יצא שצריך לקיים כדכתיב והשיב את הגזלה מ"מ כיון שכבר תקנו חכמים שזה א"צ לסתור סוכתו אלא ישלים דמי עצים לבעלים וא"כ כשזה נותן לו דמי העצים ה"ז אינו בכלל גזולה שהרי יש כח ביד חכמים להפקיר ממון חבירו דקיי"ל הפקר ביד הפקר ואין למצוא אלא כשזה אינו משלם לו דמי העצים או שראובן עשה לו סוכה בראש העגלה או בספינה ושמעון גזל והוציא את ראובן דבזה ליכא תקנת השבים ופסול מדאורייתא וכן אם ראובן עשה לו סוכה בקרקע של שמעון בעל הקרקע והזר שמעון והוציא את ראובן מסוכתו הבנויה בקרקע שלו ונמצא היא גזולה ביד שמעון דאין כאן תורת שאולה שהרי אינה עומדת בקרקע של ראובן אפי' אם בנה ראובן מדעת שמעון שהשאיל לו הקרקע לז' ימים מ"מ לא הוי הקרקע בחזקת ראובן אלא בחזקת שמעון וגם אין כאן תקנת השבים לומר ששמעון קנה העצים ע"י שיתן ממון לראובן דדוקא בגזל עצים וטרח בהם ובנה מהם בית או סוכה בזה יש תקנת השבים אבל זה שגזל סוכה עשויה אין כאן תקנת השבים (תרל"ז) :

מב ומטעם זה אסור לעשות סוכה ברה"ר דאף דנאמר מסתמא ישראל מוחלין חלקם מ"מ הרי גם לעכו"ם יש להם הלק ברה"ר וא"כ גוזל העכו"ם דעכו"ם ודאי לא מחלי ואפילו למ"ד גזל עכו"ם מותר מ"מ לכם לא הוי ואף דקיי"ל דקרקע אינה נגזלת וא"כ בדיעבד יצא מדין תורה מ"מ אסור לברך לישב בסוכה כיון שאינו שלו עכ"פ וא"ר מתיר לברך בדיעבד אם אין לו אחרת (שם) :

מג ומטעם זה יש ליזהר שלא יקצץ ישראל סכך של סוכה בעצמו אלא יקנה אותם מנכרי (וע' במ"ז ס"ס תרס"ד) ומ"מ אם א"א מותר לקצות בעצמו ובלבד שיטול רשות מבעל הקרקע (שם) :

מד מי שלא עשה סוכה קודם י"ט מותר לעשות בחוה"מ ומותר שיהיה לו ב' סוכות ויאכל היום בזו ולמחר בזו (שם) :

מה עצי סוכה בין הסכך ובין הדפנות אסורין בהנאה כל ח' ימים ולדידן גם בט' שהרי בה' עדיין מחוייב לאכול בסוכה וכיון דאיתקצאי בין השמשות אתקצאי לכולי יומא ואם חל שבת לאחר י"ט נוהגין שלא להסתפק ממנו גם בשבת דהוי כמכין מיו"ט לשבת ואיסור הנאה בשיעור סוכה אסור מה"ת דכתיב חג הסוכות וקבלו חז"ל דבא להורות דהסוכה דומה לחגיגה מה חגיגה אסורה בהנאה שהרי היא קדשים אף הסוכה היא קדושת הגוף ומ"מ אף מה שהוא יותר מהכשר סוכה אסור מדרבנן ואפי' ליטול קיסם להצוץ שיניו אסור וכן נויי סוכה אסורים משום בזוי מצוה ואפי' אם נפלו מ"מ אסורין כל ח' (ובשבת וי"ט אסורין אפי' בטלטול משום מוקצה ואפי' למאן דמתיר אתרוג שנפסל בסי' תרס"ה שאני סוכה שבכלל בטל בשיעור סוכה שאסור מדאורייתא ואינו תלוי בדעתו כלל משא"כ אתרוג דתלוי בדעתו) ולענין תנאי להתנות עליהן להנות מהן עי' בהל' שבת כלל ס"ן סי' י"ד ומ"מ אין אנו נוהגין להתנות ומ"מ נוהגין לטלטל הסדינים המצויירים שלא יתקלקלו מן הגשמים ואפי' בלא תנאי דמסתמא מתחלה ע"ד זה תלאן ומ"מ נכון להתנות שיעמוד קודם בין השמשות א' ויאמר אני מתנה שאיני בודל מהן כל בין השמשות של הט' ימים דאז מתחלה לא חלה עליהם הקדושה אז שמתנה ואומר אני מתנה עליהם לאכלם ולהשתמש בהן כל זמן שארצה וא"כ גם בהש"מ בכללו (תרל"ח) ועיין לעיל כלל ס"ו סי' י"א לענין לטלטל ולהנות מנויי סוכה :

מו אין לעשות דפנות הסוכה מיריעות שעטנז ולכן לא יתלה שעטנז לנוי אא"כ גבוהים מתשמיש אדם וגם לא יקשור אותן דברים שבדעתו לטלטלן מפני הגשמים דאסור להתירן בי"ט אלא יעשה עניבה (שם במ"א) :

מז אסור לחקוק פסוק בסוכת תשבו על דלעת וכיוצא בו שיבוא לידי בזיון ועוד דלהרבה פוסקים אסור לכתוב פסוקים אלא דוקא חומש שלם ואע"ג דנוהגין היתר להתלמד בהן דוקא אבל שלא לצורך אסור (שם וע' בי"ד סי' רפ"ג בט"ז) :

מח מי שא"א לו לעשות סוכה אלא מעבר הנהר וצריך לעבור בספינה קטנה אם א"א לו בשום אופן אחר מותר לעבור בספינה קטנה שנכרי יעבירנה כדי שלא יצטרך הישראל לעשות שום דבר (ג) (תרל"ט במ"א) :

מט היושב בסוכה ושלחנו בתוך הבית כאילו לא אכל בסוכה מדרבנן דגזרו שמא ימשוך אחר שלחנו אבל אם מקצת שלחנו בתוך הסוכה אפי' רק טפח אע"פ שכל השלחן בתוך הבית יצא דהא סגי בשלחן טפח (ס"ס תרל"ד) :

כלל קמז. דין ישיבת הסוכה (תרל"ט תר"מ תרמ"א) :

א כתיב ז' ימים תשבו בסוכות וא"א לומר ישיבה ממש אלא קבלו חז"ל תדורו בסוכות (והוא לשון עכבה כמו וישבו בקדש) אמרה תורה שידור בסוכה כמו שדר בביתו בכל שנה שתהיה עיקר דירתו בסוכה שיכניס בה כליו הנאים ומצעות נאות ואוכל ושותה וישן בסוכה ומטייל בה

נשמת אדם

(ג) מי שא"א לו לעשות סוכה רק מעבר הנהר בענין שיצטרך לעבור בספינה קטנה כתב המ"א בסי' תרל"ט דיש לסמוך בדיעבד על ר' ירוחם בסי' של"ט והטור בסי' תרי"ג דמותר. ומ"ש המ"א אם עבר בדיעבד. ר"ל אם עבר ולא עשה סוכה בביתו. והמ"א בסי' תרי"ג הרבה להקשות על הטור שסותר דבריו. שסברי כ' דאסור להפליג בספינה משום שט. ונ"ל דאף דעתו' בשבת כתבו דהוי שט אין כוונתו שט ממש. דזה לא"פ אלא באדם בעצמו שט וזהו שאמרו אין שטין ע"פ המים. וכן בר"ה שופר של ר"ה כו' ואין שטין. דבזה שייך למיגזר שמא יעשה חבית של שייטין. ובודאי דאפשר לעשות חבית של שייטין באיזה שעות. דאל"כ ל"ש למגזר כיון שא"א לעשות ביום א'. אבל בספינה שהוא עצמו אינו שט במים. לא הוי שט: וגם לא שייך בזה שמא יעשה ספינה שלזה צריך לטרוח כמה ימים. וכ"כ הטור בסי' רמ"ח בשם ר"י. וכ"כ הסמ"ג להדיא דהוי כמו שט. וכ"כ הרא"ש בפרק מי שהוציאוהו וכ"כ הג"א שם וכן מוכח דאל"כ קשה על ר"י שכתב דהא אין מפליגין משום שט כל הקו' שהקשה הרי"ף והרא"ש דא"כ לדבר מצוה נמי מותר הא העמידו דבריהם: וכן מוכח מהי' רשב"א בשבת אפי' גם כן קו' הרי"ף על הסוברים דאיסור ספינה הוא משום תחומין דא"כ לדבר מצוה נמי מותר ועל זה כתב פירוש הרי"ף משום עונג שבת ור"י כתב דהוי ליה כשט ואסור לשוט גזרה שמא יעשה חבית כו'. וע"כ צ"ל מה שכתב דר"י כתב דהוי ליה כשט ר"ל דנראה כשט וכיון דאסור לשוט אסור נמי בספינה משום מראית עין. דאם לא כן גם על זה קשה כל הקו' שהקשה על הסוברים משום תחומין. ועוד כתב הרשב"א להדיא וז"ל א"נ אסור לעבור במעבורת שמא יסייע ישראל וקא עביד עובדא דחול והביא ראיה מפרק תולין דאמר למיכס קא מכווין וה"ל הערמה בדרבנן ולורבא מרבנן כו'. מזה הביא ראיה דאסור לכ"ע בלא הערמה הרי דס"ל לכולא דספינה איכה בגזרת שט אלא או משום דנראה כשט או משום עובדא דחול וכ"מ שם ברש"י שכתב דלורבא מרבנן לא יעבור לעין כל משמע דאינו אסור אלא משום מראית עין ועוד נ"ל דמוכח ע"כ שהתם דאינו בכלל גזירת חכמים משום שט דאם כן איך שייך לומר הערמה בזה ומאי מהני ליה הערמה זו דהערמה ל"מ אלא בדבר משום מראית עין אבל אם הוא גזירת חכמים מאי מהני שיעבירנה נכרי. דעכ"פ הוא עושה איסור דרבנן לשוט ומה שהקשה המ"א מהאי דיומא

בה ולומד בה וכשמספר עם חבירו הכל יהיה בסוכה כללו ש"ד שהסוכה תהיה נחשבת לדירתו לגמרי ולפי שקדושת סוכה גדולה מאוד ראוי שלא לדבר בה כ"א קדושה ותורה וכ"ש שיזהר לדבר שם לה"ר ורכילות ושאר דברים האסורים :

ב ומ"מ לא תהיה מצוה בזויה עליו ולכן לא יכנים בה כלים שאינם דרך כבוד כגון קדרות וכלים שמשהין בהם קמח ועריבות וכד ששואבין בו מים ויורה ומחבת ומכתשת וביוצא בהן ונוהגין שלא להכניס קדרות אפי' קודם אכילה וקערות לאחר שאכל צריך להוציאן לחוץ ונוהגין שלא להכניס נר של חרס דמאיס וכן לא יעשה בה תשמיש בזוי כגון שטיפת קדרות וקערות אבל כוסות מותר וכ"ש דאסור להשתין בה אפי' בכלי אע"פ שעושה כן בביתו אבל תשמיש המטה מותר בסוכה שהרי עיקר מצותו איש ואשתו ומ"מ אם הכניס בתוכה כלים מאוסים לא נפסלה הסוכה בכך ומ"מ בשעה שהם בתוך הסוכה י"א דפסולה מדרבנן ואין מברכין לישב בסוכה עד שיוציאם (כ"כ ר' מנוח וכ"מ מל' רי"ף סוף סוכה) וכל כלי שתיה כגון כוסות וכיוצא בו בסוכה ומ"מ נ"ל דאם אין לו כלי וצריך לאכול מן הקדרה מותר להכניסו ויציע המטה ויכסה השלחן בסוכה ולא בביתו כדי להראות שאין זו דירתו :

ג אין ישנים חוץ לסוכה אפי' שינת עראי דאין ארעי לשינה דפעמים דסגי לאינש בזה והו"ל קבע אבל מותר לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה דהיינו אפי' כביצה פת וכן מותר לשתות מים ויין אם אינו קובע עצמו לשתות יין ולאכול פירות אפי' בדרך קבע דפירא לא חשוב קביעות שלם וכל זה מדינא והמחמיר עליו שלא לשתות אפי' מים חוץ לסוכה ה"ז משובח ותבשיל העשוי מה' מיני דגן אם קבע עליו חייב בסוכה וכן בשר ודגים אם אוכל יותר מכביצה וקבע עליו ראוי להחמיר ולאכול בסוכה וכן חבורה שקובעין עצמן לשתות איזה משקה כגון מי דבש וכיוצא בו וכ"ש יין ראוי להחמיר שלא ישתו כ"א בסוכה די"א דכיון ששותה בקביעות הוי קבע וחייב בסוכה וכן באכילת פירות בקבע עם בני חבורה ראוי להחמיר :

ד ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה שאינן ישנין בסוכה המדקדק במצוה י"א משום צינה דיש צער לישן במקומות הקרים ועוד שרוב ב"א אין להם סוכה מיוחדת שיוכל לישן שם עם אשתו והו"ל מצטער דפטור כדלקמן אבל כל אדם ראוי ליזהר שתהיה לו סוכה מיוחדת ולישן שם עם אשתו ולענין אם חל ליל טבילה בחג וא"א לישן עם אשתו בסוכה אם מצטער ודאי פטור (ועי' בנ"א) (א) :

נשמת אדם

דמברא דחולך כ"ל אדרבה משם ראיה להתיר דאם לא כן קשה דמאי שאל להו מהו למעבר למיתי גביכון . וכי לא ידע מתני' דשופר של ר"ה כו' ולא שטין ע"פ המים . וא"ל דבאמת לא שאל אם לעבור במברא אלא שאל אם מותר לעבור במים עצמו א"כ קשה למה הזכיר הגמרא כלל שהיה במקום המברא ועוד דא"כ למה אמר מהו למעבר הו"ל לומר מהו למיתי גביכון . א"ו דבאמת שאלתו היה לעבור במעבר והשיבו לו דמותר לעבור במים ולא דמברא אסור אלא דה"ק דאפי' במים מותר וכמ"ש הטור דזה חמור ממעברת דאין בזה אלא עובדין דחול וא"כ במקום מצוה ודאי מותר אם א"א בע"א . וכ"ש אם נכרי יעבירנו דאין כאן אלא חשש שמא ישייט וכמו שכתב הרשב"א :

(א) **שאלה** ליל טבילה שחל בסוכות אם מותר לישן חוץ לסוכה כדי לקיים מצות עונה :

תשובה אם הוא מצטער בזה דבר פשוט דמותר לשמש חוץ לסוכה ואף שיש להסתפק שהרי הכתוב קראו אכילה כמ"ש כי אם הלחם אשר הוא אוכל וכתיב אכלה ומחתה כו' ועכ"פ לא גרע מטיול וכן משמע בערכין דאמרי' מה דירה איש ואשתו והני כהני כו' ופי' רש"י דא"א להזדקק לנשותיהם משמע דעיקר הא דאמרי' איש ואשתו היינו לתשמיש מ"מ כ"ז באינו מצטער אבל במצטער בודאי פטור אם א"א לו לשמש בסוכה וכיון דמותר לשמש נ"ל דמותר אז לישן כל הלילה בביתו וא"צ לילך לסוכה אחר התשמיש דומיא דהיה ישן בסוכה וירדו גשמים דקי"ל דאם ירד ופסקו הגשמים אין מטריחין אותו לעלות עד שיעור ויאיר ואף שהר"ן בסוף פ' הישן כתב דדוקא בהיה אוכל בסוכה וירד כו' אבל אם לא אכל עדיין רק שירדו גשמים ואכל בביתו ופסקו נראה מסברא דמטריחה אותו ומ"מ למעשה אינו סומך ע"ז ונידון דידן ג"כ דומה לזה כ"ל דע"כ לא מסתפק הר"ן אלא באכילה כמ"ש בהדיא היה אוכל אבל בשינה נ"ל דאינו מסתפק כלל אלא כיון שעשה ברשות ושכב אין מטריחין אותו שהרי בירד מחמת גשמים לכ"ע אע"פ שכבר קם ממטתו ולבש בגדיו ל"א לא יהא שלא עלה עדיין אע"ג דלאכילה בכה"ג לאחר שכבר גמר אכילתו לכ"ע צריך לעלות לסוכה והיינו ע"כ משום דיותר מצטער לטלטל עצמו בלילה יותר מביום וא"כ ה"נ דכוותיה ועוד שהריטב"א בחי' סוכה שם כתב בפשיטות דאפי' לא ירד אלא שמתחלה אכל בביתו מחמת גשמים דאין מטריחין ומשמע דלמעשה קאמר :

ואמנם כ"ז במצטער ובזה אין חילוק בין ליל טבילה לשאר לילות וכמ"ש רמ"א סימן תרל"ט ואמנם הביתר של' הט"ז משום שהאשה מצטערת והוא חייב לשמחה לא זכיתי להבין דבגמרא ל"א אלא נשים בראוי לכן בבגדים ול"א ברבוי תשמיש ואף דאמרינן בפסחים ע"ב חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה ואפילו במעוברת ושלא בשעת עונתה רק כשהיא מתאוה לו כפירש"י שם נ"ל דר"ל דאז הוא חייב בעונתה וקם בלאו דלא יגרע אבל לא מצינו שעונה תהיה מ"ע וכ"כ הרמב"ם ריש הלכות אישות ובפי"ד שם וכ"כ הסמ"ג והיראים והחינוך שהיא מצות ל"ת דעונתה לא יגרע וא"כ כיון דחייב בסוכה א"כ לא חל עליו הלאו דומיא דתלמידים יוצאים שלא ברשות וכתב הר"ן הביאו התוי"ט וכ"כ כל הפוסקים כיון דעונה הוא הכל לפי מה שהוא אדם ולכן יכולים לבטל למלאכה ולת"ת וכן נ"ל בי"ד סימן קפ"ד דהיוצא לדרך צריך לפקוד אשתו ואם לדבר מצוה א"צ שמא יתבטל ממצוה ולע"ג מאי בכך אדרבה כיון דחייב בעונה וכשהיא מתאוה לו אזי היא עונתה כדאיתא בפסחים וא"כ אף בשלא זמן עונתה חל עליו המצוה לקיים עונה ומה בכך שיתבטל ממצוה אע"כ היכא דאיכא טעם כדבר לבטל העונה אין חל עליו כלל הלאו דלא יגרע וא"כ אין חילוק בין ליל טבילה לשאר לילות (ועיין במ"א סי' תקע"ב) וכ"ל ראיה לזה שהרי מפרישין כה"ג קודם יוה"כ ולא משגיחין אם יהיה ליל טבילה בתוך ימי הפרישה אף שלא יכול לצאת מן המקדש מ"מ תבוא אשתו אצלו כדפריך הש"ס מביתו למה פירש

קורא

תבוא

ה קורא ולומד בסוכה ואם אין דעתו מיושבת עליו בסוכה לומר בביתו אבל בלא"ה ילמוד בסוכה ואם יש לו טורח רב להביא ספרים הרבה לסוכה אפשר דפטור ואם יכול להניחם שם כל החג חייב דאין זה טורח (א"ר) וכן המתפלל בביתו אם יש לו מנוחה מתפלל בסוכה וא"ל יתפלל בביתו אבל במקום שיש בהכ"נ הולך לבית הכנסת והבדלה עושין בסוכה :

ו כיון שישיבתו בסוכה חייב להיות כמו ישיבתו בביתו לכן אם ירדו גשמים כ"כ שמשער בעצמו שאילו היה יושב בביתו וירדו גשמים היה קם והולך לחדר אחר כן כשיושב בסוכה וירדו גשמים מותר לצאת ואם ירדו כ"כ שאם יפלו לתוך התבשיל יפסול אפילו אין התבשיל לפניו או שמחמת הקור יקרשו המאכלים השמנים מותר לאכול בביתו ודוקא לענין אכילה אבל לענין שינה אפי' בגשמים מועטים הוי צער לישן שם ויכול לצאת :

ז היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו ופסקו הגשמים אין מחייבין אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו וה"ה כשהיו יורדין גשמים כשהיה בביתו ואכל בביתו אע"ג שעדיין לא טרח עצמו אפ"ה א"צ לפסיק סעודתו אלא גומר סעודתו בביתו (ריטב"א בחי' סוכה) ובשיוצא מחמת גשמים אל יבעט ויצא אלא יצא בכנע כעבד שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו :

ח היה ישן וירדו גשמים ונכנס לביתו ופסקו גשמים אין מטריחין אותו לעלות לסוכה עד שיעלה עמוד השחר ואם היה ישן א"צ להקיצו עד שיקיץ מאליו ונ"ל דה"ה בזה אע"פ שהיה ישן בביתו מחמת הגשמים ודוקא ששכב כבר אבל אם עדיין לא שכב ופסקו גשמים חייב לישן בסוכה מידי דהוי שלא שכב עד הלילה שצריך לעלות לסוכה :

ט וכ"ז בשאר ימי הסוכות דאם רוצה שלא לאכול פת הרשות בידו וא"כ יכול לפטור עצמו מן הסוכה לגמרי שיאכל רק פירות ואפי' בי"ט שחייב לאכול פת מ"מ כשירצה לא יאכל אלא כזית או כביצה פת דפטור מסוכה (ב) אבל בלילה ראשונה ש"ס חייב מה"ת לאכול כזית פת עכ"פ בסוכה דילפינן ג"ש ט"ו ט"ו מחג המצות דכמו דבלילה הראשונה ש"פ חייב לאכול עכ"פ כזית פת משום מצה ה"נ בלילה הראשונה ש"ס חייב לאכול עכ"פ כזית פת בסוכה משום סוכה ולכן דעת הרבה פוסקים ראשונים דכמו דבפסח בכל ענין חייב ה"ה בסוכות בכל ענין חייב לאכול כזית בסוכה ואפי' ירדו גשמים דאע"ג דבירדו גשמים פטור דילפינן תשבו כעין תדורו היינו דוקא בשאר ימים אבל בלילה הראשונה לא פטרתו התורה משום מצטער דאפ"ה חייב ויכול לברך לישב בסוכה ויש מגדולי הפוסקים דס"ל דאפי' בלילה הא' פטור בירדו גשמים דאז אין חיוב סוכה כלל אלא דילפינן ג"ש דאע"פ דבשאר ימים הרשות בידו שלא לאכול או לאכול כזית ופטור מן הסוכה אבל בלילה א' אפי' כזית חייב בסוכה אבל בירדו גשמים פטור ולכן כדי לצאת ידי כל הדעות ראוי להמתין עד חצות הלילה דאם יפסקו גשמים קודם חצות יכנס לסוכה ויברך דכמו דמצה אין זמנה אלא ע"ח ה"ה סוכה ואם אינו רוצה להמתין כ"כ אזי עכ"פ ימתין שעה ושתים ואם לא פסקו יעשה קידוש בסוכה ויברך שהחיינו ויכוין לפטור גם שהחיינו על הסוכה דאע"ג דשמא פטור מסוכה מ"מ לא גרע מאילו בירך שהחיינו בשעת עשיית הסוכה דיצא ולא יברך לישב בסוכה ויאכל בסוכה כזית ושאר סעודתו יאכל בביתו ומ"מ ימתין אח"כ ע"ח שאם יפסקו הגשמים יחזור ויאכל בסוכה כזית ויברך לישב בסוכה או שיאכל תחלה כל סעודתו בביתו וגם יקדש בביתו ויברך שהחיינו משום י"ט וימתין עד חצות ויאכל כזית בסוכה אלא דאז אם פסקו הגשמים צריך לחזור ולברך שהחיינו משום סוכה ולישב בסוכה (והדרך הראשון יותר נכון) ומ"מ כיון שמחלוקת הפוסקים די"א דזמן מצה כל הלילה וא"כ ה"ה בסוכה וכיון שהוא מילתא דאורייתא לכן ראוי להמתין כל הלילה שאם יפסקו גשמים יאכל כזית בסוכה ואע"ג דאם מצטער ורוצה לישן נראה דמ"מ פטור דלמאן דס"ל דמצטער חייב הא ס"ל דאפילו בירדו גשמים חייב והרי כבר אכל ולמען דס"ל

דמצטער

נשמת אדם

תבוא אשתו אצלו וע"ש ברש"י ומשני משום חשש בעלמא ע"ש ואם היה בזה עקירת לאו היאך כח ביד חכמים לעקור לאו אע"כ כשמבטל אינו פנוי בין מחמת מלאכה או טירדה דמצוה לא חל עליו כלל העונה כן אמת שמדברי הסמ"ק סימן רפ"ה כתב ומשמע מדבריו להדיא דעונה היא בכלל מצות ושמח את אשתו אבל כל הפוסקים כתבו דדוקא בשנה ראשונה הוי מ"ע דושמח · ולפ"ז כיון דיש עליו חיוב סוכה אין כאן מצות עונה כלל וא"כ אם אינו מצטער אף שהאשה מצטערת י"ל דחייב בסוכה ואמנם אם נאמר דמותר לבעול חוץ לסוכה וא"כ י"ל שפיר דחל עליו לקיים עונה אם מתאוה לו וכ"ש בליל טבילה דהא אין לו שום טעם לפטור עצמו מזה וכיון שכבר שכב א"צ לטרוח לעלות וצ"ע :

(ב) **בח"א** סוף סי' י"א כתבתי בשם הרי"ו דבפטור ועושה הוא פלוגתא אם יברך כ"כ א"ר בשמו ועיינתי בהרי"ו דכ"כ בסומא ונשים דאינם מצווים כלל ורוצים להתחייב א"ע משא"כ בזה שמצווה ומשמים נדחה י"ל שפיר דאסור לברך לפי מש"כ רמ"א בסי' תרל"ט דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ואינו מקבל שכר והוא מירושלמי ברכות סוף פרק היה קורא והבאת במתני' ב' וא"כ קשה הא דאמר ר"י עבידנא יו"ט כיון דנקרא הדיוט אע"כ דסומא שאני וה"ה נשים כ"כ הט"ז שם דהמברך מברך לבטלה אך צ"ע מירושלמי ריש פרק מי שמתו והביאו התוס' שם תני אם רצה להחמיר ע"ע אינו רשאי מפני כבודו כו' מוכח דבלא"ה מותר להחמיר על עצמו וקא תני קורא ומתפלל ומברך ואיך יברך כיון שהוא פטור וצ"ע · ולפ"ז מה שכתב המ"א רסי' ל"ח דחולי מעיים פטור מתפילין ואסור וראיה מחולין ומכתובות אינו מוכרח דיש לומר דלא הוי משום שהוא פטור וצ"ע :

כמ"ש

דמצטער פטור וא״כ פטור מ״מ אם יפסקו הגשמים אז חייב ושמא ס״ל דזמנה כל הלילה ואף דכיון שהוא מצטער בשינה מותר לו לישן ואז אין מחייבין אותו להקיצו אפי׳ אם רוצה להחמיר ולהקיצו נקרא הדיוט ואסור לברך לישב בסוכה מ״מ אם מתחזק על עצמו שלא לישן ופסקו גשמים ואוכל בסוכה מברך וקיים מ״ע ואם לא אכל בלילה בסוכה יברך שהחיינו למחר כשיכנס לסוכה :

י וכ״ז בלילה ראשונה אבל בליל ב׳ אם ירדו גשמים ראוי שימתין ג״כ ומי שאינו רוצה להמתין יקדש בביתו ויאכל סעודתו ואח״כ יאכל כזית בסוכה ולא יברך לישב בסוכה וגם לא יברך שהחיינו ויסמוך על שהחיינו שבירך בליל א׳ :

יא ומטעם זה כיון די״א דבליל א׳ אפי׳ מצטער ואפילו ירדו גשמים חייב ולכן אף ע״פ דבשאר ימים מי שאין לו סוכה ומצטער להוליך מאכלו לסוכת חבירו פטור בסוכה מ״מ בליל א׳ אם ירדו גשמים ופסקו ומ״מ עדיין מנטף וא״א לאכול בסוכתו ויש לחבירו סוכה עם גג העשוי לכך לסגור ולפתוח חייב לילך לסוכת חבירו אע״פ שמצטער ומ״מ כיון שיש פוסקים דבירדו גשמים פטור אפי׳ בליל א׳ א״כ לא יברך שם אם לא שאינו מצטער בזה (פ״ר סי׳ תר״מ ס״ק ט׳) ונ״ל דבמצטער כזה יכול אדם לחייב את עצמו ולעשות בשמחה ולברך ואינו דומה לירדו גשמים או מצטער מחמת חולי דזה אינו תלוי בו וגם כלם מצטערים בזה ולכן אסור לברך ונקרא הדיוט כיון שמן השמים עכבוהו אבל בצער דתלי בגופו אם זה אינו מצטער בכך למה יפטור שהרי כמה ב״א הולכין לבית חבריהם לאכול שם (וח״כ כ׳ בשם רי״ו דבפטור ועושה אם מברך הוא פלוגתא בין הפוסקים ונ״ל דבכה״ג יש לברך וכן בכל מיני מצטער שנכתוב לקמן דפטור מן הסוכה מ״מ בליל א׳ חייב וכ״כ רמ״א בסי׳ תר״מ לסברת פוסקים) :

יב אם מותר לנענע הסכך מן הגשמים שנפלו עליו בשבת וי״ט מבואר לעיל כלל ס״ז סימן כ״ז :

יג מדינא דגמרא לדעת פוסקים ראשונים כשבירך בסוכה ויצא לעשות צרכיו וכיוצא בו ולא לחזור תיכף בענין שהיתה יציאה גמורה וא״כ הרי הסיח דעתו מן המצוה וכשיחזור אח״כ צריך לברך שנית ואפי׳ ק׳ פעמים ביום ואע״ת שנכנס אע״פ שאינו אוכל שם מברך שהרי גם הישיבה והעמידה שם היא מצוה דהוי כעין תדורו וכן נהג הגר״א ודוקא שיצא יציאה גמורה אבל אם יצא להביא דבר לסוכה א״צ לברך שהרי לא הסיח דעתו (עיין בסי׳ ציצית כלל י״ב בכ״א סי׳ א׳ שכתבתי שם לשון כ׳ מנות בזה) אבל מנהג כל העולם כדעת הפוסקים שאינם מברכים אלא בשעת אכילה ואפילו אם יושבים בסוכה קודם אכילה איזה שעה אינם מברכים דס״ל דברכה שמברכין על האכילה היא פוטרת הכל ומ״מ אין נכון הדבר שישב כך בלא ברכה ולכן הנכון שתיכף בבואו מבהכ״נ יברך על דבר שהוא מה׳ מינים ואף שאינו אוכל אלא כזית וכיוצא בו כיון שהוא קובע עליו יברך לישב בסוכה ולא יברך אח״כ בשעת אכילה :

יד ולכ״ע כשהולך לבהכ״נ וחוזר לסוכה צריך לברך שנית אבל כשיושב כל היום בסוכה אף שיאכל י״פ אינו חוזר ומברך ואפילו לא יצא כל ז׳ ימים מסוכתו אינו מברך כיון שלא הסיח דעתו :

טו והמתענה בסוכות נ״ל דה״ה אם אין בדעתו לאכול פת באותו יום לכ״ע שבל אימת שיצא יציאה גמורה חייב לברך דדוקא כשאוכל פת ס״ל להנהו פוסקים שמברך על עיקר חיוב סוכה ופוטר כל הדברים הטפלים אבל כשאינו אוכל ל״ש זה ונ״ל דה״ה כשיצא גמורה לאחר אכילה והוזר ונכנס ולא יאכל עד הערב וקודם האכילה יצטרך עוד הפעם לצאת לבהכ״נ דבזה ג״כ לכ״ע צריך לברך וכן ההולך לסוכת חבירו צריך לברך שם בין יאכל שם או לא (ומש״כ תוס׳ דפוטר בטיול היינו כ״ל יציאה גמורה ע״מ שלא לכנוס תיכף אלא כ״ל יציאה ע״מ לחזור) :

טז שכח לברך עד אמצע אכילה מברך כל זמן שיזכיר ואפילו אם אכל כבר שהרי מעיקר הדין צריך לברך אף שאינו אוכל :

יז כיון דיליפינן אכילת לילה א׳ בסוכה ממצה לכן לא יאכל עד שחשכה ודאי ויזהר לאכול קודם חצות וגם בערב סוכות לא יאכל פת לאחר חצות היום ושאר דברים המשביעים מט׳ שעות ומחצה כמו בע״פ (עיין מ״א) :

יח כיון דקיי״ל תשבו כעין תדורו לפיכך המצטער לישב בסוכה מחמת צנה או הרוח או ריח רע או דבר אחר ואם יצא חוץ לסוכה ינצל מצער זה פטור מן הסוכה ולפיכך מי שכבו לו הנרות בסוכה בשבת ויש לו נר בביתו מותר לאכול בביתו וא״צ לילך לסוכת חבירו אם יש טורח גדול בדבר וכן המצונן או מי שאין לו בגדים כראוי פטור (ח״כ בשם כ״ח) ואם צר לו המקום לישן בסוכה שאינו יכול לפשוט ידיו ורגליו עיין ט״ז סימן תר״מ ס״ק ה׳ (ונ״ל דהכל לפי מה שהוא אדם דיש שמצטער בזה מאוד) ולא יוכל אדם לומר מצטער אני אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בזה וכן אם לא יוכל להנצל בסוכה מזה הצער אבל אם יכול להציל עצמו מזה הצער אף בסוכה חייב ולפיכך אבל חייב בסוכה דאף בבית לא ינצל מזה ועוד שיכול להסיח הצער

הצער מלבו ואם בא רוח לכבות הנרות מותר לפרוש סדין או בגד מן הצד ובסכך נתבאר לעיל בכלל הקודם סימן ל״ז :

יט ודוקא שעשה הסוכה מתחילה שלא יגיע לו צער הזה ובמקרה בא לו אבל העושה סוכתו מתחילה במקום ריח רע או במקום שמתיירא מפני גנבים שיזיקו לו בגופו ואפי׳ במקום שביום אינו מתיירא רק בלילה א״א לישן בו אינו יוצא בו אפילו באכילה אבל מה שא״א לישן בו מחמת צנה יוצא בה שאילו לא היה צנה היתה ראויה ואם אינו מתיירא מהיזק הגוף רק מגניבת כליו יוצא שיכול להכניסם לביתו :

כ חולה אפילו אין בו סכנה ואפילו רק חש בעיניו או בראשו פטור מן הסוכ׳ ואפילו המשמשין אותו בזמן שצריכים לשמש החולה פטורין מן הסוכה אבל המשמשים למצטער חייבין והמקיז דם אם רק לשמור הבריאות חייב ואם מחמת חולי פטור והשותה משקה לשלשל אם מתיירא שיזיק לו הצינה פטור :

כא שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה בין ביום ובין בלילה אפי׳ אינם הולכים אלא ביום ודוקא שצריך לטרוח אחר הסוכה אבל בלא טורח צריך לישב בסוכה וה״ה אם אינם יכולים לישן בסוכה מפני שיהיו יגיעים למחר ולא יוכלו לקיים המצוה כראוי פטורין :

כב הולכי דרכים ביום פטורים ביום וא״צ להמתין עד שימצאו סוכה וכן ההולכים בלילה אבל כשמגיעים לישוב צריכין לעשות שם סוכה כ״כ המ״א אבל הלבוש כתב דהולכי דרכים ביום א״צ להמתין עד שיגיעו למקום שיש בו סוכה אבל בלילה אם יגיעו למקום שיש שם סוכה חייבים לאכול ולישן בסוכה משמע אבל ביום אפילו מגיע למקום שיש שם סוכה א״צ לכנוס שם ולאכול בסוכה ובודאי אין כוונת הלבוש שאף אם נח ביום במקום שיש שם סוכה באותו בית עצמו שיהיה פטור כיון שא״צ שום טורח אלא דנ״מ דביום א״צ להמתין וגם אם נכנס לעיר שיש שם יהודים ונכרים ובעל אושפיזא הוא נכרי א״צ לילך אצל יהודים לאכול בסוכה דכעין תדורו כמו שדרכו בכל השנה שנה ביום באושפיזא כיון שאינו נח אלא איזה שעות ועוד דזה לא גרע ממצטער לילך לסוכת חבירו אבל בלילה כיון שנח שם כל הלילה צריך לילך לסוכה (וכזה לק״מ מה שפסק׳ סמ״ה דא״כ יום ולילה שוין) אבל שיעשה לו סוכה א״כ יצטרך לעסוק רוב הלילה או עכ״פ כמה שעות עד שיעשה וזה לא הוי כעין תדורו (ומה שכתבו תוספות ור״ן כשהגיעו לישוב היינו במקום שיש סוכה וכן משמע דברי הא״ח שהביא הב״י ומכל מקום כמחמיר תע״ב) ולכ״ע א״צ להמתין מלאכול עד שיעשה הסוכה כמו בירידת גשמים דלא אמרינן שימתין מלאכול אלא כיון שעכשיו רצה לאכול ואין לו סוכה פטור ה״ה בזה וההולכים בכפרים והחמירו על עצמן לשוב לבתיהם ואם הם במקום א׳ איזה ימים חייבים לעשות להם שם סוכה ומ״מ מותר להולכי דרכים להחמיר על עצמן (עיין מ״א בשם ירושלמי) :

כג היושבים בחנות אעפ״י שדרכם בכל השנה לאכול בחנות חייבין לילך לבתיהם לסוכה אפי׳ כשהחנות בתוך העיר והוא דר חוץ לעיר דדוקא הולכי דרכים פטורים אבל לא היושב בביתו (מ״א) :

כד שומרי גנות ופרדסים פטורים בין ביום ובין בלילה דהא אין יכול לזוז משם וא״ל שיעשה סוכה התם דאם ידע הגנב שיש להשומר מקום קבוע יגנוב מצד אחר לפיכך אם היה שומר כרי וכיוצא בו שיכול לשמור כולו ממקום אחד חייב לעשות סוכה במקום ששומר ואע״פ שאינו יכול להכניס לשם כל כליו מ״מ דר שם בדרך כל השנה והעושין יין אצל הנכרי בסוכות פטורים דצריכים לשמור שלא יגע בהם הנכרי וה״נ אם יכול לשמור ממקום אחד דחייב :

כה נשים ועבדים פטורים מן הסוכה דהוי מ״ע שהז״ג ולכן לא יברכו אנשים בשבילם להוציאם אם כבר ברכו אבל הם עצמם מברכים וקטנים שצריכים לאמם דהיינו כבן ה׳ או ו׳ כל חד לפי חורפיה אין אביו חייב לחנכו אבל יותר מזה חייב אביו לחנכו במצות וגם אחרים אסורים ליתן לו לאכול חוץ לסוכה (ועיין בדין חינוך קטן בכלל תפלה כלל ס״ו) :

כו דין קידוש וברכת שהחיינו וברכת סוכה בליל א׳ ובליל ב׳ נתבאר בדין קידוש בכלל ע״ט :

כז נוהגין לברך בשאר הימים לישב בסוכה אחר ברכת המוציא קודם שיטעום כדי שיתחיל בסעודה והיינו לפי המנהג שאין מברכין אלא בשעת אכילה וברכת סוכה לא הוי הפסק בין המוציא לאכילה דהוי כצרכי אכילה דלא הוי הפסק ובליל שבת וי״ט דאיכא קידוש מברכין לאחר הקידוש ולפי עיקר הדין לברך בכל עת שיכנס לישב בה מברך תיכף כשנכנס בה ובליל א׳ שצריך לקדש תחלה צריך שיעשה הקידוש מעומד כדי שיברך לישב בסוכה גם כן קודם שישב עד שתהיה עובר לעשייתה והיינו מעיקר הדין אבל לפי מנהגנו גם בליל א׳ מקדשין מיושב :

כלל קמח · דין לולב ודין מינין (תרנ"א) :

א מ"ע מה"ת שכל א' מישרא' יטול לולב וד' מינים שנא' ולקחתם לכם ביום הראשון כו' וכתר הכי כתיב ושמחתם לפני ה' ז' ימים וקבלו חז"ל דר"ל לפני ה' דהיינו במקדש תשמחו בלולב ז' ימים ובשאר מקומות ביום ראשון לבד הוא מה"ת אלא שחז"ל תקנו ליטול כל ז' אף בזמה"ז ואפי' בח"ל זכר למקדש :

ב כפות תמרים האמור בתורה הן חריות של תמרים שקורין לולב. ענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס · ערבי נחל האמורים בתורה אין כל דבר הגדל על הנחל אלא מין ידוע הנקרא ערבי נחל. פרי עץ הדר האמור בתורה הוא אתרוג שהוא בלשון תרגום שמו מרגג ובלה"ק הוא הדר וכל אלו הדברים נתפרשו מפי מרע"ה הלל"מ :

ג מינים הללו מצוה א' הם ומעכבין זה את זה וכולן נקראות מצות לולב לפי שהוא הגבוה מכלן לפיכך נקראת על שמו ואין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם שנאמר ולקחתם לכם ולא כתיב ולקחת או קחו לכם ע"כ קבלו חז"ל דר"ל לקיחה תמה ואם חסר מין א' אין כאן לקיחה תמה :

ד בד"א שמעכבין זה את זה אם אין כל ד' מינים מצוים לפניו אבל אם כולם לפניו ונטלם א' א' יצא ויטול הלולב תחלה ויברך עליו ודעתו על האחרים ואם סח ביניהם שלא לצורך הלולב ומיניו צריך לברך על כל א' וא' בפני עצמו דדוקא אם נטלן כלן בפעם א' כיון שהלולב גבוה מכלן כלן בטילין אצלו אבל בשסח ביניהם אע"ג דכולן מצוה א' ה' צריך לברך (א"ר) וכן אם לאחר שבירך ראה שהערבה פסולה או ההדס או שהיה מונח ההדס שלא כדרך גדילתו צריך לחזור ולברך על אותו מין ולברך שהחיינו (א) :

ה מצוה מן המובחר שיטול לולב א' כדכתיב כפת תמרים חסר ו' דהיינו לולב אחד ואתרוג א' כדכתיב פרי עץ והדסים ג' שקבלו חז"ל מדכתיב ענף עץ עבות ענף א' ועץ א' ועבות א' וב' ערבות כדכתיב וערבי נחל לשון רבים ומ"מ בשעת הדחק שאין לו הדס כשר יהדר עכ"פ שיהיה בד א' שלא נקטם ובשעת הדחק אפי' אחד וקטום כשר כמו שנבאר בדין הדס הנקטם דסמכינן על מ"ד דסגי בהדס אחד :

ו מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגודה א' בקשר גמור דהיינו ב' קשרים זה על זה משום נוי מצוה ויכול לאגדם במין אחד ואין כאן משום בל תוסיף כיון שעושה לנוי (ריטב"א) וי"א הטעם דכיון דקיי"ל מה"ת א"צ אגד ואם כן האגוד עומד בפני עצמו וכיון שאינו בדרך גדילתו אין כאן משום בל תוסיף (אבל אם נטל מין אחר לגמרי בדרך גדולתו עובר משום בל

נשמת אדם

(א) המ"א בסי' תרנ"א ס"ק כ"ה הרבה להקשות על הא"ח שכתב במעשה דמהר"ש שנטל לולב ובירך עליו אח"כ נמצא שהערבה היה פסולה וחזר ובירך על הערבה והקשה מנ"ח ומסיים ר"ו והנה קיצר בדבריו דבודאי לפי מה שפסק הש"ע כהרמב"ם דלא יצא בזה אח"ז דוקא במצוי לו וכמ"ש לפי מה שכתב הרמ"א כמ"ש הרא"ש והטור דוקא השכן לפניו (בב"י משמע שהרמב"ם חולק עם הרא"ש וכ"כ הגר"א ואינו מוכרח די"ל דגם הרמב"ם כוונתו מצוי אצלו דהיינו לפניו) וא"כ אינו דומה כלל לכל מה שהביא המ"א ראיות דש"ה דלא היה ברכה לבטלה אבל באינם מצויים לפניו דהיה ברכתו לבטלה ודאי דצריך לחזור ולברך כדאי' בסי' ר"ו בירך עד שלא הביאו לפניו צריך לחזור ולברך אלא דקו' המ"א על מהר"ש שהרי כתב דמדינא א"צ ליטול כל הד' מינים אלא מין זה שחסר אלא למצוה מן המובחר וא"כ ע"כ צ"ל או דמיירי שהיה לפניו ערבה או דס"ל כהרמב"ם או דס"ל כהרמב"ן שהביא הב"י דאפילו באינן מצויין יצא אלא דלכתחלה לא יברך עד שיודע שיהיה לו ופליג עליו בחדא דצריך לברך על כ"א כהראב"ד. וא"כ הקשה המ"א שפיר דס"ל כיון דזו היא התחלת המצוה וא"כ ג"כ לא הוי ברכה לבטלה ואם כן א"צ לברך אך י"ל דמנר חנוכה לק"מ כמו שכתב שם הב"י בשם א"ח שמתחלה היה דעתו על כולם ר"ל שהרי דעתו היה מתחלה להדליק כדי החיוב של אותו לילה וכ"כ הלבוש בהדיא בסי' תרע"ב משא"כ הכא שלא היה דעתו בהם על ד' מינין שימצא אלא היה דעתו על ערבה זו וגרע מסי' ר"ע שהיה בידו כוס מים וסבר דהוא יין והיה יין מונח על השולחן ודעתו היה לשתות יין דא"צ לברך דמ"מ היה עכ"פ דעתו לשתות אותו יין משא"כ הכא שלא היה דעתו על ערבה זו ואפילו היה מונח לפניו ערבה אחרת כיון שלא היה דעתו עליו שפיר י"ל דלא יצא ופסק מהר"ש שפיר דמדינא א"צ ליטול שאר מינים כהרמב"ם ומ"מ צריך לברך על ערבה ולא ניחא לן לומר דמיירי באין מצוי לפניו והרמב"ם דא"כ צ"ל דפליג עם הרמב"ן דלהרמב"ן כיון שבירך על הלולב א"צ לברך עוד ואיהו ס"ל דאפ"ה צריך לברך ועוד דצ"ל דלהראב"ד דוקא אם נטל כל הד' מינים ביחד אזי אינו מברך אלא על הלולב לבד אבל השלא נטלם כולם אלא ג' מינין לבד צריך על כאו"א וא"כ למה בירך הר"מ רק על ערבה לבד אע"כ דס"ל כהרמב"ם ומיירי שהיה מצוי לפניו ומש"כ הצ"ח דא"ח אזיל לשיטתו לא ידעתי ממעשה זה כתב הא"ח בשם מהר"ש ולברך על כאו"א ה' בשם הראב"ד ואדרבה יותר מסתבר דהר"ש לא ס"ל כהראב"ד שהרי הר"מ מגז מהר"ש מרוטנבורג שהיה רבו של הרא"ש והרא"ש ס"ל שא"צ לברך על כאו"א א"ו דס"ל למהר"ש דזה גרע מסי' ר"ו וקע"ז ור"ט כיון שהיה דעתו על ערבה זו ולא על האחרת ולא זכיתי להבין הראיה שהביא הת"ח מאבודרהם דמאי ענין זה לזה וז"ל אבודרהם נשאל להרמב"ם מי שהדליק נ"ח ובירך עליו ואח"כ הדליק נרות אחרות אם צריך לחזור ולברך וכן פעם אחר פעם והשיב שזה הענין חוזר לכוונת המברך כמו בשאר ברכות אם כשהדליק נ"ח ובירך עליו היה כוונתו להדליק נרות אחרות ברכה א' לכולן ואם בירך והדליק ואח"כ נזדמנו לו אחרות להדליק מברך בכל פעם ופעם עכ"ל והיה פשוט שהשאלה היה שא' היה שליח להדליק לאחרים וא"כ מה ענין זה לזה ועוד דאדרבה הראיה הוא להיפך דאם נזדמנו לו אחרות צריך לברך ולא ירדתי לדעת מ"ח ודברי הלבוש בסי' תרנ"א לענ"ד תמוהים שכתב דאם מצא ערבה פסולה וכיוצא בו צריך לחזור וליטול כל הד' מינים ואם כן ע"כ צ"ל דמיירי שלא היו לפניו ובזה כ' דמעכבין וא"כ למה כתב דיברך על אותו מין ולא על נטילת לולב שהרי כבר בירך על הלולב וזה אינו מובן כיון שהיה לבטלה וודאי דיחזור ויברך על הלולב ונעשים כולם

עפ"ים

תוסיף לשיטה זו (ב) אף שילא ידי שמלוה סוכה דף ל"ב בתוס' ד"ה הואיל) ואם נשרו מן העלין בתוך האגודה אע"ג שמפסיק בין המינין אין לחוש דמין במינו אינו חוצץ אבל החוטין שכורכין בהן ההדס חוצץ דכיון דהוא שאינו מינו וגם לא לנוי הוי חציצה ואם לא אגדו מבע"י או שהותר האגודה אסור לאגדו ביום טוב בקשר אלא לאונדו בעניבה או כמו שנוהגין שכורכין סביבות ג' מינים אלו ותוחבים ראש הכרך תוך העגול הכרוך והמנהג הפשוט ליטול הלולב השדרה נגד פניו וקושרין ההדס מימין הלולב והערבה משמאל ויש לקשור ההדס מעט גבוה יותר מן הערבה וישפיל ההדס והערבה בסוף הלולב כדי שיטול שלשתן בידו ועושין בלולב ג' קשרים :

ז יטול האגודה בימין והאתרוג בשמאל לפי שבלולב יש ג' מינין ולא יטול כל ד' מינים ביד א' שכך סדרן הכתוב פרי עץ הדר כפת תמרים וענף וגו' וערבי נחל אבל בלולב לא כתיב וכפת תמרים הרי שחיבר הכתוב ג' מינים ביחד ואתרוג לבדו ומ"מ צריך לחברם יחד ולא יפרידם לעולם בין בשעת הנענועים ובין בהקפה ואיטר נוטל הלולב בימין שלו שהוא בשמאל כל אדם ואתרוג בשמאל שלו שהיא ימין כל אדם ומ"מ בין איטר ובין כל אדם אם היפך יחזור ויטלנו בלא ברכה די"א דלא יצא וא"ר כ' דדעת כל הפוסקים דאם החליף יצא ושולט בב' ידיו הרי הוא ככל אדם :

ח גידם שאין לו ידים כלל יטול הלולב בזרוע ימין ואתרוג בזרוע שמאל שהרי לא כתיב ולקחתם ביד ואם יש לו יד א' יטול הלולב באותו יד דלעולם היד אצלו ימין ואתרוג בזרוע:

ט צריך ליטלן דרך גדילתן ראשיהן למעלה ועקריהן למטה והאתרוג דרך גדילתו הוא ג"כ העוקץ למטה רק אחר שנעשה גדול מחמת כבדו נוטה למטה וצריך ליזהר שיהיה העוקץ למטה ואפילו בדיעבד לא יצא :

י לאחר שנטל הלולב בימינו (צ"ע מש"כ המ"א ס"ק ח' שיטול האתרוג תחלה הרי בסעיף ס' מבואר להיפך וצ"ע) יברך על נטילת לולב קודם שנוטל האתרוג כדי שיהיה עובר לעשייתו וביום הראשון גם שהחיינו ונ"ל דמי שלא בירך שהחיינו ביום א' ואפי' אם לא בירך מחמת שהיה ספק באיזה מין אם הוא כשר ואח"כ נזדמן לו כל ד' מינים כשרים אפילו ביום ז' מברך שהחיינו וה"ז דומה למי שלא בירך שהחיינו של י"ט שמברך כל ז' (כמש"כ המ"א סס"י תע"ג ואף שיש לחלק קצת מ"מ נ"ל דמברך וכן הוא בהדיא בסי' תרע"ו סעיף א') או כשירצה יקח גם האתרוג אלא שיהפוך שיטלנו עם העוקץ למעלה או שיכוין שלא לצאת עד אחר הברכה וזה המובחר כי ע"י ההיפוך עושין נקבים באתרוג (דאפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה היינו בסתם אבל בע"כ ודאי אינו וזהו ג"כ כוונת הש"ג בהגיה סמ"א סימן תרנ"א ס"ק י"ב אלא שלפעמים צריך תיקון וכנ"ל ואם נתכוין שלא לצאת עד שיברך מותר וזהו הרה שהגית סמ"א) אבל קודם שיטול הלולב בידו אין לברך כמש"כ בהל' ברכות בכלל ה' ויברך מעומד וגם הנטילה תהיה מעומד ומותר ליטלנו כמה פעמים ביום לחיבוב מצוה שכן היו עושין אנשי ירושלים שאפי' כשהלכו בשוק הלולב בידם אבל אסור לברך רק פעם א' ביום וצריך ליטלנו בידו ואם כרך סודר על הלולב או שהניחו בכלי ואחז בדופני הכלי לא יצא דהוי חציצה ואם אחז בבית יד של הכלי או שהניח ידו תחת שוליו לא יצא דהוי לקיחה ע"י דבר אחר בדרך בזיון ואם כרך סודר על ידו או שלבש בתי ידים י"א דיצא דבטל לגבי היד וי"א דלא יצא ויחזור ויטלנו בלא ברכה ונכון שיחלוץ התפילין קודם שיטול הלולב כיון שהלולב הוא אות אע"ג דמטעם חציצה אין לחוש וכן כשטבעות בידו אין כאן חציצה כיון שאינו על כל היד מ"מ נהגו לכתחלה להסיר אפילו הטבעות וי"א דאפי' בדיעבד מעכב ולכן יחזור ויטלנו בלא ברכה (עיין א"ר) :

יא אם לא בירך קודם הנטילה מברך אח"כ שגם הנענועים הן מן המצוה והקפה צ"ע דאינו אלא זכר למקדש (ומיהו בסוכה ל"ט ע"א תוספות ד"ה אבל כו' משמע דכל שהוא מצוה מן המובחר הוי עובר לעשייתן וכ"כ הרא"ש שם) אבל לאחר שהסירו מידו לאחר גמר מצותו אינו מברך עוד :

יב נ"ל שאם לא הביאו לו הלולב ובאמצע הלל הביאו לו מותר לברך בין הפרקים דהיינו בין מזמור למזמור (ג) :

נשמת אדם

שפלים ללולב כיון שעכשיו נוטלם כאחת :

(ב) כתב האגודה לא יכרוך גמי סביב ההדס דעובר על בל תוסיף ופשוט דס"ל כשיטת ר"ן ובא"ר תמה כיון דקיי"ל לולב א"צ אגד אם כן אין כאן בל תוסיף ולכן כתב המ"א הטעם שיסיר חוט מן ההדס משום חציצה ולא משום בל תוסיף ולפענ"ד שאין חוט שאין שייך בו דרך גדילתו ואם כן אין כאן בל תוסיף כמש"כ תוס' דף ל"ב ד"ה הואיל מה שאין כן גמי שכורך סביב ההדס וכורך אותו סביב כל ההדס מלמעלה עד למטה ואם הגעו הוא בדרך גדילתו ודאי עובר משא"כ באגודה שסביב הלולב דהם תמיד הוא ושלא כדרך גדילתו. ולפ"ז מש"כ הא"ר שם שיש למנוע לצבוע הלולב בירקות לנוי דלאגודה עובר משום בל תוסיף ז"א דבאמת כל שהוא לנוי ואינו בדרך גדילתו אינו חוצץ ואין בו משום בל תוסיף :

(ג) נשאלתי מי שהביאו לו לולב באמצע הלל אם מותר להפסיק לברך על הלולב לקיים הנענועים נ"ל דבין הפרקים מותר להפסיק דאיתא בסי' ס"ו סעיף ב' לענין תפילין שהרי הלל דומה לק"ש ולהמחבר שם מותר להפסיק אפילו באמצע ואף דלהרמ"א אינו מפסיק מ"מ מודה דלתפילין כיון שהוא צורך ק"ש מותר וע"ש במ"א וזה דומה נמי לתפילין שהלולב צריך להלל :

קורא

יג ינענע לאחר שבירך אע"פ שבירך עליו שלא בשעת הלל וכן ינענע בכל הודו ובהו"ו שבסוף הלל שכופלין אותו מנענע שתי פעמים ובאנא הושיעה נא אבל לא בהצליחה נא ונ"ל שאם מתפלל ביחידי אינו מנענע אלא בהודו שבתחלת ההלל ולא ביאמר נא ישראל דאין מנענעין אלא בהודו אלא שהש"ץ מנענע ביאמר נא כיון שהקהל עונין הודו גם הוא מנענע משא"כ ביחיד (עי' בכ"י) ואפי' הש"ץ נוהגין שאינו מנענע אלא ביאמר נא ישראל אבל לא ביאמרו נא :

יד יהלך הנענועים דהיינו בהודו יש ו' תיבות חוץ מן השם וינענע בכל תיבה לרוח אחד ובשם לא ינענע ורמז לדבר ירננו כל עצי יער לפני ה' ובאנא ינענע לב' רוחות בתיבה א' ומנהג הפשוט שמנענעים מזרח דרום מערב צפון מעלה ומטה וי"א כשמנענע למטה ישפיל רק ידיו למטה ומ"מ ישאר בדרך גדילתו ובאמת זה הוא הנכון (מסרי כב' כנסי עולת מכתוב בסס תנופה וקבלו חז"ל דר"ל מוליך ומביא מעלה ומוריד וכן הוא כל התנופה שבתורה וכודאי שם לא היה רק שהשפיל ידו למטה) ומ"מ יש נוהגין שמנענע ומהפך הלולב לצד מטה ואם הוא בבהכ"נ שמנענעים באופן זה אל ישנה מן המנהג ונוהגין שמנענעים העלין של הלולב בשעת הולכה והבאה והמנענעים בכח עד שכמעט הלולב נשבר ע"ז הוא טעות רק כסכום מעט סגי :

טו מצות לולב ביום ולא בלילה וכל היום כשר שאם לא נטל יטלנו אח"כ ולכתחלה לא יטול עד שתנץ החמה ואם נטלו משעה"ש יצא ואם לא נטלו עד בין השמשות ואם הוא בשאר ימים יטלנו בלא ברכה ונ"ל דה"ה ביום א' (ע' מ"א ר"ס תרנ"ב ולעיל בסי' ברכות כלל ס' סי' כ"א) (ד) :

טז אסור לאכול קודם שיטלנו ואם שכח ואכל ונזכר על שלחנו ביום א' שהוא מה"ת כיון שהתחיל לאכול באיסור אע"פ שיש עדיין שהות ביום ליטלו מ"מ צריך להפסיק מאכילתו ויטלו כדין כל דבר שהוא מה"ת שאם התחיל באיסור צריך להפסיק אבל בשאר ימים שאינו אלא מדרבנן אם יש שהות ביום א"צ להפסיק אלא גומר סעודתו ואח"כ יטלנו ומי שבא בדרך ומצפה שיבוא למקום שיש בו לולב או הדרים על הישובים ומשלחין להם לולב ימתינו עד חצות היום ולא יותר דאסור להתענות ומי שחלש לבו ואין יכול להמתין כ"כ מותר לטעום קודם דדוקא באכילה גזרינן שמא ישכח משא"כ טעימה בעלמא אבל מי שאינו חלוש יחמיר אף בטעימה (תרנ"ב) :

יז מותר להחזיר הלולב למים ולהוסיף עליו מים אבל לא מחליף דטרח לתיקוני מנא ובחה"מ מצוה להחליף כדי שישאר לח ומהודר ונוהגין ליקח בחוה"מ בכל יום ערבה חדשה ללולב והוא הידור מצוה (תרנ"ד) :

יח ערבה שנתלשה ביו"ט בין ביו"ט א' ובין ביום ב' אסור לטלטל באותו יום דהוי מוקצה ואפי' אין לו אחרת ואפי' למי שלא נקצץ בשבילו מ"מ הנתלש ביו"ט א' מותר בשני דלא היישינן שיאמר לנכרי לתלוש דל"ה שיעשה מצוה בעבירה ואם הביא נכרי לולב לישראל מחוץ לתחום כיון שמותר לטלטלו מותר ליטלו ואפי' מי שהובא בשבילו דאין כאן אלא איסור הנאה ומצות לאו להנות נתנו ואפי' הביאו חוץ לי"ב מיל (וע' בסי' יו"ט כלל נ"ז בנשמת אדם סי' ג') ומ"מ אסור לטלטלו חוץ לד"א (כמ"א סי' תקפ"ז ס"ק כ"ד) וה"ה אם ישראל שלחו ונשתהה הנכרי בדרך ומותר לשלוח נכרי ביו"ט אחר לולב אפי' חוץ לי"ב מילין אם יחזור בו ביום אע"ג די"א דהוי דאורייתא מ"מ לולב הוי עשה דרבים ודחינן איסור אמירה לנכרי בשביל זה ועוד דהא י"א דנ"ז אינו אלא מדרבנן ואם י"ט א' ביום א' אסור לשלוח הנכרי בשבת להביאו בי"ט דשבות קרובה התירו דהיינו מה שצריך לבו ביום אבל להתיר משבת לי"ט אסור (רמ"ל וט"ז וא"ר) ואם אין לחבירו לולב והוא חוץ לתחום אם אין לו מעות לקנות לולב מותר לזה לשלחו אבל אם יש ביכולת לקנות ופשע ולא קנה א"א לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך והא דמותר לשלוח

נשמת אדם

ואמנם בתחלת הנ"ל ... (ד) הכי ...

לשלוח דוקא כשיודע בודאי שיביאו לו לולב אבל אם הוא ספק אפי' ביום א' אסור לשלוח נכרי כיון דעושה ודאי איסור דרבנן אע"ג דאפשר שיקיים מצוה דאורייתא אין ס' מוציא מידי ודאי (תרנ"ס) :

יט בזמן המקדש היו מקיפין את המזבח בכל יום מז' ימי החג במורביות של ערבה ולכן גם אנחנו נוהגין לעשות זכר למקדש ומוציאין ס"ת ומעלין אותה על המגדל ומקיפין את המגדל בכל יום פעם א' ואומרים הושענות כפי שנדפס בסידורים וביום ז' שהוא הו"ר היו מסבבין המזבח ז"פ ולכן גם אנחנו מקיפים ז"פ ונוהגין שאין מקיפין רק מי שיש לו לולב ומ"מ אם אין לו לולב בכל העיר ביום ז' יקיפו בערבה ומי שהוא אבל י"א דאינו מקיף והמקיף לא הפסיד ושכר מצוה בידו (תר"ס) :

כ באתרוג של מצוה בשעת מצותו אין להריח בו די"א דאז אין עומד לחריה אבל שלא בשעת מצותו מותר להריח בו ומברכין הנותן ריח טוב בפירות וכן בשבת שבתוך החג וע' כלל ס"ו סי' י"ג לענין להריח באתרוג והדס (תרנ"ג) אבל הלולב אסור לטלטל בשבת אפי' לצורך גופו ומקומו כדלעיל בהל' שבת (שם) ומותר ליתן האתרוג בתוך המוכין שהיה מונח בו מעי"ט שכבר קלט הריח אבל לא יתן במוכין אחרים או בבגד משום דמוליד ריחא בבגד והוי כתיקון מנא ואע"ג דאינו מכוין מ"מ הוי פ"ר (תרנ"א כמ"א) :

כלל קמט. דין הפסולים בד' מינין שבלולב ופסולי לולב :

א מדכתיב ולקחתם ולא כתיב ולקחת להורות דבעינן לקיחה תמה וזה כולל ב' ענינים (א) שיהיה כל מין ומין בשלימות שלא יהיה חסר ממנו כלום דאל"כ אין כאן תמה . (ב) כ"ש כשחסר מין א' לגמרי דפשיטא דאין כאן תמה וממילא נשמע כיון שקבלו הלל"מ שיעורו של כל או"א ממילא אם אין בו כשיעור בין מתחלת ברייתו או שנחסר אח"כ או שנשתנה אותו המין בין מתחלת ברייתו או אח"כ מטה שהוא ראוי שיהיה אותו המין נמצא ה"ז כאילו אינו וא"כ חסר לו אותו המין ובכלל הזה אם הוא עומד לשרפה כגון של עכו"ם וביוצא בו וא"כ דומה כאילו כבר נשרף דכל העומד לשרפה כשרוף דמי ואין כאן שיעור וה"ז כאילו חסר לו אותו המין (תרמ"ט) :

ב ומדכתיב לכם קבלו חז"ל דר"ל משלכם למעוטי שאול דאע"פ שחבירו משאיל לו לא יצא וכ"ש גזול (שם) :

ג ומדכתיב פרי עץ הדר קבלו חז"ל דאע"ג דבכל המצות כתיב ואנוהו היינו למצוה מן המובחר אבל בד' מינין הקפידה התורה דאפי' לעכב בעינן הדר ואע"ג דלא כתיב הדר רק באתרוג כדכתיב פרי עץ הדר מ"מ כיון שכולן בפסוק אחד ילפינן א' מחבירו ובעינן הדר בכולן וביון שלא פירשה התורה מה הוא הדר על כן מסרה התורה לחכמים שהם יפרשו מדעתם (שם) :

ד עוד יש פסול מה"ת הנוהג בכל המצות והיא מצוה הבאה בעבירה שעושה המצוה ע"י עבירה כגון שגזל לולב (שם) :

ה נמצא הפסולין בד' מינין הם ו' . (א) שיהיו לו כל הד' מינין . (ב) אם שמו עליו . (ג) הס' כל שהוא . (ד) הדר שלא יהיה בו מום . (ה) מצוה הבאה בעבירה . (ו) יבש אסמכוהו אקרא דכתיב לא המתים יהללויה וכיון שהוא יבש הרי זה כמת וי"א דפסול משום הדר :

ו אע"ג דבפסוק זה כתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ומשמע דלא הקפידה התורה בכל אלו הפסולין רק ביום ראשון מ"מ יש מן הפוסקים דס"ל דבמקדש שכל ז' הימים הוא מה"ת ולכ"ע לדידן ביום ראשון שהוא מדאורייתא כולן נוהגין ופסולין מדאורייתא ובשער הימים לכ"ע שאול כשר כמו שנבאר דין דשאול וגזול לקטן וכן חסר לכ"ע כשר בשאר הימים והפסול מחמת שחסר לו אחד מן המינים או שאין שמו עליו או שעומד לשריפה או שאין בו שיעור לכ"ע פסול מדרבנן כל ז' ובהדר נחלקו הפוסקים דלרוב הפוסקים אינו נוהג אלא בא' ויש פוסקים דאף הדר נוהג כל ז' ובשעת הדחק יש לסמוך על רוב הפוסקים וי"ט שני מחולקים הפוסקים י"א דדינו כא' וי"א כשאר ימים ולכן נוטלין בלא ברכה והטעם דבעיקר הלקיחה שיהיו כל הד' מינין ראו חכמים לתקן שיהיה נוהג כל ז' ימים אבל שאול וחסר שאינו בעיקר הלקיחה לא תיקנו ובהדר משום הידור מצוה בזה מחולקים הפוסקים והפסול מחמת מצוה הבאה בעבירה כיון דהמיר איסורו שנוהג אפילו בשאר מצות נוהגין נמי כאותן הפוסקים המחמירים כל ז' וביבש שהוא כמת י"א דאפילו לדעת המקילין דלא בעינן הדר כל ז' מ"מ יבש פסול משום לא כל המתים וי"א דבשעת הדחק מותר לברך על לולב יבש וי"א דאפילו על כל ד' מינין יבשים דכיון שהוא שעת הדחק ראו חכמים להכשירם לגמרי אפילו ביום א' דבעינן הדר לכ"ע ראו חכמים לומר שזה הוא הדר דאע"פ דאם אינו שעת הדחק פסולים לגמרי

לגמרי מ"מ בשעת הדחק כשרים לגמרי ומברכין וי"א עוד דאף דבשאר מינים לא בעינן הדר כל ז' היינו משום דלא כתיב בהו בהדיא הדר אבל אתרוג שכתוב בו בהדיא הדר פסול כל ז' ולכן יש לנהוג הכל לפי שעת הדחק (שם) ועיין בתשוב' חכם צבי סי' ט' שמכשיר בשעת הדחק לברך אפי' על אתרוג חסר וכ"ש לניטל עוקצו:

ז ונ"ל דלא מקרי שעת הדחק אא"כ אין בכל העיר ד' מינין כשרים אבל אם יש לא' ד' מינין כשרים לא הוי שעת הדחק ויברך על של חבירו ויעשה הנענועים בשלו אם א"א בשל חבירו ומ"מ ביבש ואינו יבש גמור ויש לחבירו לח אבל לא לח גמור לכתחלה יטול שלו ואם שלו אינו לח גמור אבל לא יבש ושל חבירו לח גמור לכתחלה יברך בשל חבירו ובדיעבד יחזור ויטול בלא ברכה אבל אם שלו היה יבש גמור ושל חבירו לח גמור אפילו בדיעבד חוזר ומברך על של חבירו ואם שלו כשר לכ"ע אלא שאינו מהודר כמו של חבירו אעפ"כ יטול שלו (ח"כ בשם מבי"ט סי' תרמ"ט) ואם אין בכל העיר ד' מינים כשרים יטול מה שנמצא ב' או ג' מינין ויעשה כל הנענועים וכן הש"ץ ובלבד שלא יברך אבל אסור ליקח מין אחר דיבואו לטעות בשאר שנים משא"כ בג' מינין לא יבואו לטעות דהכל יודעים שצריך ד' מינין (שם):

ח תארו וגידולו של לולב כשיוצא מן הדקל יוצא עץ אחד כשרביט והוא חלק ואין בו עלין כלל ולאחר שגדל מעט ניכרין בו העלין ואם ינענעו בו יהיו נפרדין ממנו אבל לא ממילא וכ"ז נקרא בגמ' אופתא וראש כל עלה ועלה הוא קוץ שיכולין לשרט ידיו וזהו נקרא כופרא (כדאיתא בכ"מ גבי לוף) ואח"ז נפרד ממנו העלין והם מונחים זה על זה תכופים יחד על השדרה וכשגדל יותר מתפרדין העלין מן השדרה ואינם שוכבים זע"ז ומ"מ עדיין עולין עם השדרה וכשיתקשו הרבה נפרדין לגמרי מן השדרה אלא שתלוין בו כענפי שאר אילנות ומדכתיב כפת תמרים ולא כתיב כף או עלי תמרים קבלו חז"ל דהיא לשון בעיתה שהוא לשון קשור ואגוד שהצריכה התורה שיקחנו בזמן שיש בו עלין דאז שייך לומר שהעלין כפותים בו משא"כ קודם לזה שהוא חלק לגמרי בלא עלין הנקרא אופתא דאז ל"ש לומר שהוא כפות וגם למעט לאחר שכבר נפרדו ונתפשטו העלין לגמרי מן השדרה דאז אינו כפות כלל וזה נקרא בגמרא חרותא (ח) אלא דוקא בזמן שיש לו עלין שייך בו לשון כפיתה וגם לא קודם שנפרדו העלין ממילא דאז מלא קוצים ואין זה דרכי נועם ומצוה מן המובחר ליטול כשעדיין הם תכופים בשדרה ומ"מ אף אם נפרדו קצת כיון שעולין מן השדרה עדיין נקרא כפות וכשר וא"צ לאגוד אותו כדי שיהיו העלין שוכבים על השדרה ופסול זה באופא וחרותא הוא פסול מגופו שאין שמו עליו (תרמ"ב):

ט בריית עלין של לולב כשהן גדלין ב' ב' מב' צידי השדרה וכל עלה כפול ודבוק מגבו ופתוח מלפניו וגב של כל עלה ועלה הדבוק נקרא תיומת ואם נחלקה התיומת של רוב העלין וברוב כל עלה ועלה ולאו דוקא שנחלקה מגבה (דלב"ד ונעפ"ע ומ"מ) אלא כל שנסדקה רוב העלין ברוב כל עלה ועלה שזהו ששנינו נפרצו העלין (היינו כפי' התוס' ושאר ראשונים) ר"ל שנחלקו העלין וא"כ ה"ז כאילו אינו (שם) והוי כאילו הלולב בלא עלין והוי כאופתא דהוי פסול מגופו ופסול כל ז' (ריטב"א):

י בריית הלולב שבראש השדרה במקום שכלה יוצאין על השדרה לפעמים ב' עלין ולפעמים ג' עלין והם ג"כ כפולין ומחוברין מגבו ואם נחלקה העלה האמצעי אם כלה בג' עלין או שנחלק א' אם כלה בב' עלין ונחלק על השדרה גם זה בכלל נחלקה התיומת והוי כאילו ניטל אותו עלה ואינו הדר זהו דעת רוב הפוסקים אבל יש מחמירין יותר דאפי' לא נחלק רק מעט כסדק כל שהוא א' מן העלין העליונים נמי פסול דע"י הנענועים סופה לסדק כולה וכל העומד לסדק כסדוק דמי (ג) וראוי להחמיר אם אפשר ודוקא שנסדק בענין שאינו נראה שנסדק אבל אם נתרחב הסדק עד שנראה הסדק וזהו שנקרא בגמ' שנסדק כהמנק אפי' לא נחלקה העליונה רק העלין שאצל העלה העליונה אפילו במיעוט פסול וכ"ש אם נסדקה השדרה כהמנק דפסול (שם):

נשמת אדם

פסול

(ח) זהו פירש רמב"ם וש"ע שכוא פי' נפרצו עליו דהיינו שנדלדלו העלין ולפי זה לרמב"ם חרותא היינו נדלדלו. דהשכבר נתקשה הרבה אזי העליון תלוין למטה כשאר ענפי אילנות ולכן לא כתב הרמב"ם דין של חרוסת דחרותא היינו שנתקשו הרבה וזה נפרצו עליו והטור דכתב דין דחרותא היינו משום שמפרש נפרצו הרמב"י או כתוס' · ולפ"ז צ"ע על המ"א שכתב וכן אם נתקשו העלין כיון שהש"ע כתב דין דנדלדלו וזהו שקשה כעץ וצ"ע:

(ג) המ"ז כתב בנחלקה העלה העליונה שכתב הר"ן בנחלק במיעוט פסול. דל"ד מיעוט אלא עפת דאל"כ לחשוב בכדי ג' פגימות ע"ש ולדבריו היה לו להקשות גם לדעת הרא"ש וכ"כ הש"ע בשופר שנסדק בכל שהוא פסול ובאמת הט"ז לא עיין מ"ש הר"ן בהדיא סוף ד"ה נקטם ראשו דמה שאמרו בברייתא לולב הכפות וסדוק פסול היינו בעלה זה אמרו וממשמע דמפסיל בכל שהוא כמוטמו של אתרוג דאפילו בכ"ש פסול עכ"ל הרי שכתב בהדיא דפסול בכ"ש וקו' הט"ז לק"מ דדוקא ג' פגימות הכן פוסלין מטעם פגימה אבל נסדק כ"ש אינו פוסל מצד עצמו אלא משום שסופו להסדק כמ"ש הריטב"א וכן בשופר הטעם שיסדק ע"י התקיעות ודברי הט"ז בזה"ב תמוהין מה ענין נפגם לנסדק כדאמרינן בב כורות נפגמה יש

יא לולב דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול י"מ שעליו אינן כפולין מתחלת ברייתן (רמב"ם) וי"מ שעלה העליונה לא היה כפול (ד"מ בשם כלבו) וי"מ שבל עליו מצד א' וצד א' נשאר בלא עלין (רש"י) וי"מ שדרך עלי הלולב שיוצאין זה אחר זה וזה יש לו עלה א' מעיקרו עד ראשו (רא"ש) וקיי"ל להומרא ככל הפרושים ומיהו י"א דכ"ז הוי כפסול מגופו וי"א דהפסול משום הדר (ר"ן) וי"א דבאין עליו כפולים אפשר י"ל דהפסול משום הדר אבל לפירוש רש"י ורא"ש הוי פסול מגופו לכ"ע (ריטב"א) ואם היו העלין קצרים עד שאין ראשו של זה מגיע לעיקרו של זה פסול ונ"ל דזה תלוי נ"כ במחלוקת אם הוי פסול הגוף או משום הדר ולריטב"א הוי פסול הגוף (ג):

יב נקטם ראשו פסול וגם בזה נחלקו רוב הפוסקים ס"ל דהיינו אם נקטם רוב של כל העלין וי"א דאם נקטם רק העלה העליונה הוי נקטם ויש מחמירין אפילו לא נקטם רק כל שהוא מעלה העליונה פסול דאינו הדר וגם בזה ראוי להחמיר מ"מ אם אין לו לולב אחר אלא שנקטם ראש העלה העליונה או שנחלקה מעט יש לסמוך על רוב הפוסקים ולברך עליו ואפי' ביום א' (אבל שנקטמו רוב עלין לכ"ע פסול אפילו בשעת הדחק כ"כ א"ר דזהו כוונת רמ"א דלא כמ"א בס"ק ו'):

יג יש לו קוצים בשדרתו או שנצמת ונכווץ או שעקום באמצעיתו לפניו עד שנעשה שדרתו כגב בעל חטוטרת או שנעקם לאחד מצדדיו פסול אבל אם נכפף לאחוריו כשר דזהו דרך בריתו ודוקא שהשדרה כפופה אבל אם עליו העליונים כפופים מעט הרא"ש אוהב אותם יוהר דאז התיומת בשלימות והר"ן פוסל ואם רוב העלין כפופין בראשיהם לכ"ע פסול:

יד נשברה השדרה ונופל למטה ולא נשאר בו שיעור לולב כ' הט"א דכשר (דדומה לבהמה שנשברה השדרה דכשר וכ' א"ר דמ"ש דנשאר החוט וי"ל דכוונת המ"א כיון דאין השדרה סימן טריפות ואם כן ס"ג דכשר) ואם נשברו רוב העלין כפסול:

טו יבשו רוב עליו פסול י"א משום שאינו הדר ויש אומרים משום דנקרא מת והריטב"א כ' דאף לפ"ז הפסול הוא משום הדר ולא נקרא יבש אא"כ נפרך בצפורן או כשכופלין העלין ונשברין (כלבו) וכ"ז כשאין בעיר לח דרוב פוסקים ס"ל דכשכלה ירקות שבו זהו יבש:

טז שיעור הלולב שיהיה עכ"פ ד' טפחים שהן ט"ז אצבעות ובדיעבד סגי י"ג גודלין ושליש ושיעור זה הוא דוקא השדרה בלא העלין העליונים וכל הפסולים שכתבנו למעלה הוא דוקא בתוך שיעור זה:

כלל קנ · דין פסולי הדס וערבה (תרמ"ו תרמ"ז):

א עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס והלמ"מ שיהיה ארכו עכ"פ י"ב גודלין ובשעת הדחק יש לסמוך על הפוסקים דסגי בי' גודלין ויהיה בכל השיעור הזה ממטה עד למעלה עבות דהיינו מעשה שרשרות שר"ל שיהיו יוצאין ג' עלין בשורה א' בשוה בכל קן וקן שלא יהיה א' נמוך או גבוה מחבירו ואם היה עלה א' נמוך או גבוה ה"ז נקרא הדס שוטה הפסול וכן אלו הגדילין בב' ב' עלין פסולים דאע"ג דהכן גדילין באילן א' כידוע גזה"כ הוא שדוקא ענף שהוא עבות כשר שהרי לא נאמר בתורה ענף עץ הדס אלא עץ עבות ולכן פסול אפי' בשעת הדחק ואף שהעולם נוהגין בו היתר והאחרונים דחקו עצמם למצוא מקום למנהגם מ"מ לא מצאו (ועיין בביאורי כגר"א) ולכן הירא דבר ה' יטרח למצוא הדס שהוא עבות ובתוך אלו היבישים שמביאים אם האתרונים בדוחק נמצא א' למאה ולכן אין להם חזקת כשרות עד שישרם בחמין ויבדוק אותם ואם לא מצא יטול בלא ברכה והרבה מן הפוסקים ראשונים ס"ל דאסור להוסיף מה שאינו עבות ועובר על בל תוסיף וכיון שאינו מין הדס פסול כל ז' ונ"ל דאם חשש בהדס שמא הוא מורכב וכיוצא בו מהני תנאי שיאמר אם הוא הדר אצא בו וא"ל יהיה כאבן ואז אין כאן בל תוסיף כמו בב' זוג תפילין:

ב בדיעבד אם לא היה גידולו ממטה למעלה ג' בקן אחד אלא שלמטה הוא גידולו ב' ב' או תרי וחד ואח"כ יוצא ג' ג' אם הוא רוב שיעור של הדס כשר (ה):

ג היה עבות אלא שנשרו עליו אם נשאר ג' עלין בקן אחד ואפילו אינן בראשו בשעת הדחק שאין לו אחר נוטלו ולא יברך דיש פוסלין אפילו אם נשר רק עלה א' מכל קן מרוב השיעור של

נשמת אדם

בו חסרון נסדקה אין בו חסרון:

(ג) בלבוש כתב שאם אין עלה העליונה כפול מתחלת ברייתו פסול שאין זה דרך מינו ולפ"ז משמע שהוא פסול מגופו ואחר זה כתב שאם כל העלין מצד אחד (וזהו כפירש"י) פסול שאינו הדר ולא עיין בר"ן וריטב"א וראיתי שבתחלת סי' תרמ"ט מרכיב שניהם וכתב דבכל שנתנה ברייתו אין זה הדר ואם כן לדידיה הכל פסול אחד ואזיל לשיטתו שפסק אבי' תרמ"ט דהדר פסול כל ז' ובאמת הוא ספרא גדול דאף דבוודאי אנו צריכין לילך אחר פסק רמ"א דכתב בסי' תרמ"ט דחזזית פסול כל ז' היינו דוקא באפשר באחר · אבל בא"א והאי דנסמוך על רוב פוסקים דדוקא ביום א' בעינן הדר אבל מה שפסולו מגופו אפילו בשעת הדחק פסול כל ז':

(ה) דין זה לא נמצא בהדיא בש"ע ולאחר העיון אפשר שכן הוא כוונת הש"ע בסימן תרמ"ו סעיף ה' כתב נשרו רוב עליו ונשתייר ג' עלין בקן א' כשר ובסעיף ד' כתב דין

של ההדס ומ"מ בשעת הדחק אם נשאר ברוב השיעור בכל קן ב' עלין כשר ואם נשר מרוב השיעור אפילו מקן א' ב' עלין פסול לכ"ע (חוץ בעל העיטור) אבל אותן הגדילים ב' ב' אם נשר עלה א' מקן א' (וכן מוכח דמ"מ מהדס בת ג' טרפי דאם נשרו ב' עלין מקן א' דפסול כ"ש בזה וכ"כ הט"ז בהדיא ומש"כ הב"ח מכל קן כ"ל דר"ל מכל הקנים אבל לכ"ע אפילו לא נשר רק עלה א' מקן א' פסול ומש"כ הט"ז דלהא"ם בעינן ב' עלין לא הבנתי) מרוב שיעור אורך ההדס פסול ובבה"ז אינן משגיחין העולם ואפי' אם נאמר שהם הדס מ"מ פסולים ובעוה"ר העולם נכשלים בזה ואי לדידי צייתי כל שלא ידוע לו שיש לו הדס כשר שהוא ג' בקן אחד לא יברך על שלו אלא על של חבירו ופסול זה דנשרו עליו פסול מגופו שאין שמו עליו ופסול כל ז':

ד היו ענביו מרובין מעליו אם ירקות כשר שעדיין הוא מראה הדס ואם כבר נעשו אדומים או שחורים פסול דהוי כמנומר ואינו הדר ואם מיעטן כשר ואין ממעטין ביו"ט דהוי כמתקן מנא עבר ולקטן כשר ואדם אחר שא"צ לזה ההדס מותר ללקטן א' א' לאכילה דכיון דאינו מתכוין לתקן אע"ג דהוי פ"ר כיון דלא איכפת ליה במקום מצוה מותר (עיין בכלל' שבת כלל ט') ופסול זה כיון שהוא משום הדר א"ב פסול כל ז' (מ"א ס"ק ד'):

ה נכמשו כל העליון כשר:

ו יבשו כל העלין פסול . ואם נשתייר בראשו קן א' ובו ג' עלין לחין כשר ואפילו אם גם מקן זה יבשו ב' עלין יש מכשירין ואם אותן עלין שלא יבשו נכמשו יש פוסלין דאע"ג דנכמש כשר כיון שכולו יבש לא מהני הכמוש להציל ולא נקרא יבש עד שילבינו פניהם לאחר שנפרך בצפורן אבל כל זמן שהם ירוקים קצת אע"פ שנפרך בצפורן כשר ופסול היבש כמו בלולב ואם כל ההדס לה אלא שיבש בראשו יש פוסלין (מ"א סק"ח בשם ב"ח):

ז נקטם ראשו דהיינו שנקטם העץ כשר דלא ניכר כ"כ הנקטם בהדס וכיון שיש פוסלים בנקט צריך להדר אם אפשר שלא יהיה נקטם בראשו:

ח נ"ל דמה שרגיל שיוצאים בין הקנים ענפים קטנים צריך לקטום אותם כדי שלא יפסיקו בין הקנים ואע"פ שנקטם כשר לכ"ע כיון שאינו בראשו (כ"כ הט"ז בשם הרא"ב"ד וכ"כ הר"ן וכל הפוסקים לדין פשוט ולא ידעתי למה לא העתיק הב"י דין זה בש"ע):

ט ערבי נחל האמור בתורה אין כל דבר הגדל על הנחל כשר אלא מין ידוע הנקרא ערבי נחל עלה שלה משוך כנחל ופיה חלק וקנה שלה אדום ואף בעודו ירוק כשר שבשישהה באילן נעשה אדום ולפי שרוב מין זה גדל על הנחל לכך נקרא ערבי נחל ואפי' גדל בהרים או במדבר כשר וי"א שלכתחלה יהדר ליקח מאותן הגדילים על הנחל ויש מין ב' שקנה שלה אדום ועלה שלה משוך אלא שפיה אינו חלק שיש בו פגימות אלא שכל הפגימות נוטות לצד א' וזה נ"כ כשר ונקרא חלפי גילא ויש מין ג' שקנה שלה לבן ועלה שלה עגול ובה פגימות כמגירה שיש לה ב' עוקצין ונקרא צפצפה וזה פסול שאינו מין ערבה ושיעור הערבה כשיעור דהדס ופחות מזה פסול כל ז':

י ערבה שיבשה או שנקטם העץ שבראשו פסול שאינו הדר ואם נפרצו העלין י"א דהיינו נדלדלו העלים מן הקנה ותלוים למטה (כמ"א ס"ק כ' ע"ש וצ"ל כמ"מ פירש נפרצו שנדלדלו) או שנסדקה ונחלקו (ב) העלין או שנשרו רוב העלין פסול שאין שמו עליו ופסול כל ז' אבל כמושה או שנשרו מקצת העלין כשר וצריך להשגיח מאוד בערבה דמחמת הנענועים נושרין העלין ואז פסול:

כלל קנא · דין אתרוג (תרמ"ח):

א פרי עץ הדר האמור בתורה הוא אתרוג ואם הוא יבש שאינו מוציא שום ליחה פסול דאינו הדר ויש פוסלין אפילו כמוש (עיין א"ר דלא כמ"א וכן גרסת בש"ג כמוש פסול):

נשמת אדם

דין הדס מלמ"א ובסעיף ה' כתב למאור בעינן כל אורך ההדס שיהיה עבות ולעיכובא ברובא וע"ש בט"ז שכתב שזה שבסעיף א' סותר לסעיף ה' ומה שתירץ בשם המגיד לא שייך לדברי הש"ע דבהלכה לרמב"ם ניחא שהוא לא הביא כלל דין הדס מלמ"א אלא שכולל כולם בדין דנשרו עליו ע"ש במ"מ אבל לש"ע קשה דאם יפרש כדברי מ"מ אם כן קשה למה הביא דין דהדס מלמ"א ולכן נ"ל בסעיף א' מיירי בהדס כשר אלא שנשרו כל העלין וע' בב"י שכתב בשם העיטור דכשר והרא"ם והטור כתבו דגם דעת הרמב"ם הכי וכ"כ הסמ"ג נשרו רוב עליו של הדס אם נשתייר בו ג' בדי עלין לחין כשר ומשמע שהם אינם גורסין בברייתא יבשו רוב עליו אלא נשרו והיינו כדעת העיטור ובשעת הדחק כדאי הם הפוסקים לסמוך עליהם ואף דבב"י לא משמע הכי אפשר שחזר בו בש"ע והא דסעיף ד' הוא דין דמלמ"א בסעיף ה' מיירי בהדס שגידולו הוא כך מקלתו עבות ומקלתו אינו עבות ע"ז כתב הרא"ב"ד דלמאור יהיה כל שיעורו עבות ולעיכובא ברובו וע' ברא"ם ור"ן ותמצא שכן הוא האמת וכ"כ הלבוש בהדיא ואח"ז בא לידי ס' ר' ירוחם וכתב וז"ל ועבות שאמרנו כתב גאון דאפי' רובא שוטה ויש ג' בדי עבות בראש כל אחד ואחד כשר פי' כי יש הדס שתמצא בענף א' עלין של שוטה ועלין עשוין כעבות והרא"ב"ד כתב שצריך רובו לעכב ולמאור כלו עכ"ל:

(ג) נ"ל דה"ה בהדס וכמ"ש המ"א אך מדכתיב ברמב"ם נשרו בהדס ש"מ דס"ל דזהו פי' של נפרצה במשנה וא"כ ה"ה בערבה ונפרצה היינו ברוב עלין ול"ע למ"מ בהלכה בלולב שנדלדל פסק כדמשני בגמרא ואימא חרותא ומשני בעינן כפות אבל בהדס וערבה מנ"ל לפסול:

ניקב

סטור

ב ניקב ואין בו חסרון כלל אם הוא מפולש פסול ואם אינו מפולש והנקב הוא כאיסר אע"פ שאין בו חסרון כלל כגון שתחב בו יתר אפ"ה פסול וב"ז באינו חסר אבל אם חסר ממנו כל שהוא פסול רמב"ם ורא"ש וכן סתם בש"ע אבל י"א דבלא חסרון אינו פסול אפילו נקב מפולש אלא כשיש בו חסרון אז יש לחלק דאם הוא מפולש אף ע"פ שאינו חסר אלא כל שהוא פסול ואם אינו מפולש צריך שיהיה בו חסרון בבאיסר (ראב"ד) ומה הוא מפולש י"א דוקא שניקב מעבר לעבר וי"א דאם מגיע לחדרי הזרע הוי מפולש ואם ניקב הקליפה העבה מצד זה לצד זה לכ"ע הוי מפולש ומ"מ מה שנראה לפעמים באתרוג שהיה בו נקב בעודו במחובר אלא שנקרם עליו עור ובשר זה לא נקרא נקב ובשר ובשעת הדחק נוהגין להכשיר לקולאכיון דיש הסרון כל שהוא אם אינו מפולש ואם הוא ספק אם יש בו חסרון כ"ש אזלינן מכשירין אפילו בודאי וכן אם מסופק אם מגיע לחדרי הזרע כשר דסמכינן על הפוסקים דדוקא מעבר פסול(א"ר)וטע' דניקב פסול י"א משו' שאינו לקיחה תמה(טור)וי"א משו' שאינו הדר (א):

ג נסדק מראשו לסופו אפילו אינו חסר כלום ואפילו לא נסדק אלא רוב עובי הקליפה העבה פסול דסופו לרקוב אבל כל שלא נסדקה רוב קליפתו לא מקרי נסדק ודוקא שנסדק מלמעלה ומלמטה דהיינו מסוף החוטם עד סופו אבל אם נשאר בו מלמעלה ומלמטה אפי' כל שהוא כשר שאז יחזור לבריאתו ודוקא שנשאר החוטם שלם אבל אם נסדק בחוטמו אפילו כ"ש פסול כדלקמן סימן י"ב ונ"ל דאפילו בחוטם דוקא שנסדק רוב קליפה החיצונה דבלא"ה לא מיקרי נסדק וטעם פסול דנסדק הוא משום הדר (ב) (ג):

ד אתרוג שנרגש במשמוש היד שנימוח כל בשרו בפנים וקליפתו החיצונה וגם חדרי הזרע קיימין יש מכשירין, יש פוסלין משום חסר:

ה האתרוג מבחוץ יש לו קליפה ירוקה דק מאוד ולפנים ממנו היא הקליפה העבה לבנה והוא בשר האתרוג ולפנים ממנו יש כמו עגול ובו מונחים גרעינין וזה נקרא חדרי הזרע ואם נקלף אותה קליפה הירוקה שאינו מחסרו אלא נשאר ירוק כמו שהוא ברייתו כשר אפי' נקלף כולו ובלבד שנשתייר בו כ"ש וכן סתם בש"ע וי"א שצריך שישאר בו כסלע דהיינו שליש טפח כדאיתא בי"ד סי' ל' ואם אין מראה הקילוף דומה לשאר האתרוג אם נקלף רובו פסול ודינו בחזזית לקמן סי' ח' וכ"ז שנקלף הכל ביחד אבל אם נקלף בב' וג' מקומות אפי' במיעוט האתרוג אם אינו דומה לשאר האתרוג פסול דהוי כמנומר ובשעת הדחק יש להכשיר אפילו בב' וג' מקומות אע"פ שאינו דומה לשאר האתרוג ובלבד שתהיה מראה בשרה ואם הוא

במקום

נשמת אדם

(א) הטור כתב בסי' תרמ"ט דניקב כשר בשאר הימים אע"ג דלשיטתו הדר פסול כל ז' וס"ל דניקב הוא מטעם תמה אבל הריטב"א ריש פ' לולב כתב דניקב הוא מטעם הדר וכ"ל דהטור לשיטתו דס"ל דחסרון כ"ש פוסל אפי' אינו מפולש וניקב במפולש אע"פ שאינו חסר שפיר י"ל דפסול דניקב משום תמה אבל הריטב"א לשיטתו דס"ל דחסרון שאינו מפולש אינו פוסל אלא בכאיסר אבל פחות מזה לא נקרא חסרון כלל וא"כ אין סברא דחסרון כ"ש אף במפולש שלא יהיה תמה ולכן כתב משום הדר:

(ב) כ"כ הלבוש אבל לא ידעתי מנ"ל דלא מצאתי טעם זה בשום פוסק דאף דנסדק מיירי בלא חסרון הא ניקב מפולש לדעת הרא"ש והטור מיירי נמי בלא חסרון: ואפ"ה כתב הטור משום תמה:

ואמנם נ"ל ראיה ברורה דטעם משום הדר דע"כ נסדק מיקרי תמה מסא דסוף סוטה גבי שמיר דאמרי' דגבי אבני אפוד כתיב במלואותם ולכן א"א לכתוב עליהם בסכין אלא ע"י שמיר והאבן נבקע כתאנה המבקעת ע"ש הרי להדיא דאע"ג דכתיב במלואותם ובעינן שיהיה תמה אפ"ה מה שנסדק מיקרי תמה וא"כ ה"נ וע"כ הטעם משום הדר:

(ג) עיין בט"ז ובמ"א מה שהגיהו בר"ן ובאמת הגירסא שכתב הבית יוסף בר"ן כך הוא בריטב"א וא"א לומר דגם שם נפל טעות ועוד כפל דבריו וא"א לומר שיש בו טעות ולכן נ"ל דס"ל דאין הפירוש בגמ' כמו שכתבו תוס' ורא"ש אם נקלף תנינא דאם נשתייר למעלה ולמטה כשר דבאמת זה לא תני במתני' בהדיא דאם נשתייר כשר אלא דס"ק דרבא בעי נולדו סימני טרפות מהו ופריך אם נקלף תנינא ואם נסדק תנינא ר"ל דמאינו דנקלף ונסדק הם סימני טריפות וזה תני במתני' בהדיא דפסול מ"מ אינו מהסכרה שיהיה דומה ממש לטריפות דכמו דהתם בנסדק אם נשאר למטה ולמעלה כשר כ"ה הכא דדוקא סימני טריפות בעי רבא אם הוא סי' פסול באתרוג אבל בשיעורן אינם שוים והא ראיה נהסוברים דנקב בלא חסרון אע"פ שמפולש כשר ובטריפות טריפה וכן להיפך בטרפות אפי' ניקב מעבר בלא אם אינו מגיע נחלל כשר ובאתרוג אם ניקב מעבר לעבר פסול אע"כ צ"ל דאע"ג דבטריפות במפולש טרפה אף בלא חסרון מ"מ באתרוג כשר אלא דבעיא דרבא הוא אם סי' זה טרפה כנסמה ה"ה באתרוג פסול וכ"ה שיעורא לחוד ואפשר שגם דעת רש"י כן ומ"מ דבגרגרת אם לא נשאר טרפה אין כונתו דקושית הש"ס אי כנסדק תנינא דאם נשאר למעלה ולמטה דכשר דא"כ פריך תנינא דזה לא מפורש במשנה אלא דרש"י כתב היכן מצינו שיהיה נסדק טרפה וע"ז כתב כגון שנסדק בגרגרת וגם לא נשאר כלום אבל מ"מ קושית הש"ס אי נסדק תנינא הוא רק דתנינא דפסול אבל השיעור אין לדמות לטריפות דבאתרוג בנסדק רובו טריפה ועוד דע"כ צ"ל לגמרי לטריפות שהרי כתב הר"ן דאם נסדק רוב קליפה חיצונה פסול וזה לא מצינו בטרפות שהרי אפי' אם נסדק הגרגרת בכולו ולא הגיע לחלל בודאי כשרה אלא על כרחך דבעיקר הדין בעי רבא אם סימן טרפה הוא באתרוג אבל בשיעורא אינן שוין ובזה מיושב ג"כ מה שהקשו תוס' על רש"י שכתב דנקלף כולו כשר דאדרבה בטרפות הוגלד כולו טרפה ובזה לק"מ דאינו דומה בשיעורה לטרפה דבאתרוג תלי הדבר בהידור וכיון שנקלף כולו יותר מהודר כבנשאר מקלת ולפ"ז גם מה שהשיג הב"ח על רמ"א הביאו המ"א דמגד א' לכ"ע לא פסל ברובו וליתא דאינו דומה לטרפה ממש בשיעורא וז"ל ריטב"א נסדק פי' לארכה ברובה משני צדדין מלמטה דאילו בחוטמו בממשו פוסל ואם נסדק מיעוטו אפי' מצד אחד כשר (נ"ל דר"ל אפי' נסדק כל צד אחד כיון שהוא מיעוט האתרוג כשר) ויש מחמירין לפסול אפי' כשאין הסדק ברובו נמטה עובר משני צדדים שהוא סדוק מצד א' עד אחלנו ויש מחמירין אפילו ברוב הקליפה החיצונה עכ"ל הרי להדיא דלא כב"ח וכ"א ודברי רמ"א קיימין וכן משמע מרי"ף שכתב

התם

במקום אחד אפי' ברובו כשר (כי ראיתי בא"ר שכתב נראה בתמים דעים לראב"ד שפוסל משכים ג"כ לי"א עי' כנ"י) אבל אם יש לו מראה פסול כגון לבן ושחור פסול ובחוטמו יתבאר דינו לקמן (ד):

ו ניטלה פטמתו והוא העץ שתקוע באתרוג למעלה בחוטמו ועליו הוא השושנתא אם ניטל עד האתרוג פסול דהוי כחסר ואם לא היה לו עץ זה מעולם וניכרים הם כי יש במקומו כמו גומא מתחלת ברייתו כשר ואם יש לו אותו העץ אלא שנחסר השושנתא יש מחמירין בזה וטוב להחמיר במקום שאפשר ליקח יותר מובחר מזה אבל אם הוא המובחר אין להחמיר בשביל השושנתא:

ז ניטל עוקצו הוא העץ שלמטה שבו תלוי באילן ונשאר מקומו גומא פסול משום חסר ואם ניטל רק מקצתו ונשאר הגומא מכוסה כשר:

ח עלתה עליו חזזית אם במקום אחד אם הוא על רובו של אתרוג מב' צדדין פסול ואם אינו רק על רוב של צד אחד כשר (מ"א סק"כ י"ג) אבל אם הוא בב' וג' מקומות דמחזי כמנומר יש פוסקים דאפי' אם אינו מתפשט אלא על מעוטו של אתרוג פסול ודעת רוב פוסקים דאף בזה דוקא אם מתפשט ברוב האתרוג ואע"פ שכשנצרף מקו' החברבורות לא יהיה אלא מיעוט מ"מ כיון שנתפשט ברוב האתרוג מחזי כמנומר ופסול ולאו דוקא ברוב האתרוג אלא אפילו אם הוא רק ברוב היקף האתרוג עד שנתפשט מב' צדדים פסול (שם ס"ק י"ג) ואינו כשר אלא כשהוא במיעוטו ומצד אחד ופסול דחזזית הוא משום הדר והחזזית הוא כמו אבעבועות וניכר במשמוש היד שהוא גבוה משאר האתרוג אבל אותן שרגילין להיות הרבה ומצוי ברוב אתרוגים או מה שנעש' עקום ואדום כשר דחשבינן למראה אתרוג אך כבר כתב הישו"ש המורים מרובים והיודעים מעוטים וגם התה"ד הניח דין זה בצ"ע ולכן הירא לדבר א' ישתדל לקנות אתרוג בלא חזזית ובהרת:

ט כפסול זה דחזזית חוזר להכשירו אם כשיקלוף אותו מקום חוזר למראה אתרוג ולא יהיה חסר כלום:

י תפוח סרח מנומר פסול שאינו הדר וכן כבוש ומבושל ואם נכבש בדבש כ' הט"ז דהוי כבוש והב"ח כתב דלא הוי כבוש ומיהו צריך בדיקה אם יש בו לחלוחית ואתרוג שהוא משנה שעברה ולא נכבש ודאי יבש הוא ואין לו לחלוחית:

יא אלו הן מראות הפסולות באתרוג שחור או לבן ודינו כחזזית (בסי' ח') אבל ירוק הוי מראה אתרוג (כדמוכח בסעי' כ"א דדוקא משום דעדיין לא נגמר פריו פסול ירוק) ובן אדם בשר (וכדמוכח במ"א ס"ק י"ט וכן בטור ובש"ע לא כתבו רק שחור ולבן כן נ"ל):

יב מחוטמו ואילך דהיינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא פוסל חזזית וכל שינוי מראה הפוסל ובן יבש ונסדק ונקלף ונשתנה ממראה האתרוג ואם חסר בכ"ש בחוטמו אם נפסל כל זה צ"ע (ה) וכ"ז דוקא כשנראה לעינים אבל לא כשיצטרך לחפש אח"ז:

נשמת אדם

התם ניסדק ובודאי משמע דרוב לד אחד קאמר דבכל דוכתא קי"ל רובו ככולו ומאוד אני תמה שבספרי רמב"ם שבידינו נשמט לגמרי דין זה דנסדק וגם בסמ"ג לא כתב לא נקלף ולא נסדק ובכלבו שכל דבריו לקוטים מרמב"ם לא הזכיר ג"כ נסדק ואף שאח"כ בהשגל הפסולים כתב נסדק נ"ל פשוט שהוא ט"ס . ונ"ל נקלף שהרי בפרטן כתב נקלף ובכללן כתב נסדק ולא נקלף וכיון שלא ראיתי לא' מן הראשונים והאחרונים שהעירו בזה דבר פשוט הוא שהוא השמטת הדפוס ומה שתמה הט"ז לא נזכר בנסדק הר"ן שהוא יחיד לא ידעתי כוונתו שהרי הר"ן והריטב"א לא כתבו זאת מדעתם אלא שכתבו יש מחמירין ויש מחמירין א"כ אינו דעת יחיד ולכן נ"ל דאין להקל כלל מדברי המ"א ודלא כט"ז ומ"א:

(ד) דעת הטור וכ"כ הש"ג דהא דכתב הרא"ש דברובו דוקא במראה פסול וזהו דוקא לסברת י"א דס"ל דאע"ג דאינו דומה למראה אתרוג אפי' ב' וג' מקומות ומכ"ש למקום א' כיון שהוא מקצתו כשר ונ"ל ה"ה בכולו אע"ג שאין לו מראה פסול רק שאין לו מראה אתרוג פסול אבל נשתייר בו כסלע כשר וא"כ ע"כ מה שכתב ברובו פסול היינו דוקא במראה פסול אבל לדעת הראב"ד דב' וג' מקומות כיון שאינו דומה למראה אתרוג פסול וא"כ הא דבמקצתה כשר היינו דוקא במקום א' ויש לו מראה אתרוג דוקא כשר ובכולה אפילו יש לו מראה אתרוג פסול וא"כ ברובא פסול אם אין לו מראה אתרוג ובחוטמו כיון שאינו דומה למראה אתרוג אפי' בכ"ש פסול וכ"כ בהדיא ברמזים ולולי דבריו היה נראה לפרש דברי הרא"ש שכתב דברי הראב"ד דהא דקיי"ל נקלף מקצתו כשר

התיום

דוקא במקום אחד אבל בב' מקומות אפי' יש לו מראה כשר כיון שאינו טוב לשאר האתרוג פסול ויש מכשירין בזה וע"ז היה הראב"ד דאם יש למקום הנקלף מראה פסול לכ"ע פסול אפילו במקצת אם הוא בב' מקומות ומה שכתב בחוטמו בכ"ש פסול י"א דקאי דוקא אמראה פסול או די"ל דלראב"ד כיון שאין לו מראה אתרוג פוסל בחוטמו בכ"ש אח"ז כתב לחלק דהא דקיי"ל דבכולה פסול כ"ד אלא דה"ה ברובו אך ע"ז קשה הא דקי"ל בנשתייר כסלע כשר ע"ז כתב הרא"ש דזה דוקא במראה פסול בזה אפי' נשתייר שמיעוט יותר מכסלע פסול ואפי' לדעת הראב"ד דפוסל בב' מקומות אפי' מראה כשר רק שנשתנה ממראה האתרוג התם גרע מנקלף כולו דהוי כמנומר מש"כ כולי דהוי שכל במקום אחד אך לענין שומעין:

(ה) מה שכתב המ"א בשם המבי"ט דדוקא ב' אבעבועות לפחות כבר כתב א"ר בשם כ"ג שכתב דאין זה דקדוק ול"נ דהמעיין ברמב"ם ובפוסקים משמע להדיא דאפי' בא' פוסל וכנה המ"א ס"ק י"ז משמע להדיא דס"ל דנסדק הוי טעמא דפסול באתרוג משום חסר אלא דבחוטמו שכל פסול משום הדר ולפ"ז ה"ה בחסר כל שהוא בחוטמו אינו הדר ופוסל לדידן כל ז' וכן משמע להדיא מדבריו בסימן תרמ"ט ס"ק י"ז שכתב בשם ר"א מפראג דניטל פטימתו פסול כל ז' ובאמת לענ"ד אינו מוכרח כלל די"ל דלהב"ח היה ק' לו קושית המ"מ דתיפוק ליה בניטלה פטמתו משום חסר להסוברים דלא בעינן כאיסר ואפשר שכן דעת ר"א ולכן הוכיח דהפסול משום הדר אבל מה שמדקדק המ"א מדברי המ"מ שהקשה מניטל עוקצו ולא מפיטמא אינו מוכרח נ"ל דבאמת קו' המ"מ גם

מפיטמא

יג התיום דהיינו שגדל ב' דבוקים זה בזה כשר וסמ"ג וראב"ן ורי"ו פוסלים:

יד העגול כתב המ"מ עגול מכל צד כסדור פסול וכן אם גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת דאין שמו עליו אבל אם נעשה בברייתו אע"פ שעשאו כעין דפין דפין כשר אע"ג שנראה בין הדפין כחסר כיון שתחלת ברייתו הוא כך ונקרם העור והבשר כשר:

טו הירוק שדומה לעשבי השדה פסול משום שלא נגמר פריו ופסול כל ז' ואם התחיל כבר להוריק כשר דכשמשהין אותו יחזור כולו למראה אתרוג:

טז שיעור אתרוג הקטן לא פחות מכביצה פחות מזה פסול כל ז' שלא נגמר פריו ולא נקרא פרי ואפי' אם היה בו כשיעור ובימי החג נצטמק ועמד על פחות מכביצה מ"מ פסול משום שאינו הדר (ו) וגדול אפי' הרבה כשר וראוי לכל אדם להדר שיהיו לו כל ד' מינים מובחרים ומהודרים וכבר בארנו בהלכות ברכות בכלל ס"ח סי' ה' דהידור מצוה שליש ושם מבואר כיצד יעשה אם כבר קנה ורוצה להחליף או אם רוצה לקנות (תרנ"ו):

כלל קנב. דין שאר פסולים בד' מינין ודין שאול וגזול ואתרוג השותפים:

א מותר ליקח לולב ושאר המינים מגנות הנכרים ומ"מ אם יש מישראל אע"פ שאינן יפים כאלו יקח מישראל (תרמ"ט):

ב אתרוג ושאר המינים המורכבים פסולים שאין שמם עליהם:

ג אם גדלו בעציץ שאינו נקוב צ"ע (ח):

ד כבר כתבנו מדכתיב לכם קבלו חז"ל דביום ראשון בעינן לכם ממש ולא שאול ולכן אסור ליטול לולבו של חבירו ביום ראשון שלא מדעתו (אע"ג דגבי ציצית נמי כתיב לך וקיימ"ל דשאול פטור

נשמת אדם

מפיטמא וכ"כ בר' מנוח להדיא וז"ל ודוקא אם היה לו פיטמא דהו"ל חסר ועוד כתב וז"ל והני תרתי פסולי דניטלה פטמתו ועוקצו דפסלינן היינו לרבינו דחסר אע"פ שאינו מפולש פסול עכ"ל הרי להדיא דס"ל דפטמא משום חסר ומה שפסק הר"א ככר תירץ המ"מ כיון שאינו מגוף האתרוג וא"כ ה"ה לפטמא ומ"ש המ"א ראיה מסימן תרמ"ה סעיף ו' כוונתו מ"ש שם בשם ירושלמי דנקטם הלולב פסול משום הדר ומזה הוכיח המ"א דכל שהוא בראש פסול מטעם הדר נ"ל דטעמא דירושלמי אינו משום שהוא בראשו אלא דס"ל דפסול דנקטם הוא מטעם הדר וכ"מ בירושלמי בעון קמיה ר"א יבשה ליתא מהו מה בינו לקטום א"ל זה הדר וזה הדר וירושלמי אזיל לשיטת דסבירא ליה דיבש הוי הדר ופסול מטעם לא תמים ועל כל פנים משמע דיבשה ליתא מיירי נמי בעלין העליונים וכמ"ש הרא"ש בשם הראב"ד עכ"פ מוכח דאע"ג דיבשו בראש הלולב מכל מקום הוי הדר וא"כ ה"נ בפסולי אתרוג אף שהוא בחוטמו כיון שהפסול אינו אלא מטעם חסר כגון ניטל הפטמא או שחסר ממנו כ"ש אינו פסול משום הדר אף שהוא בחוטמו ומ"ש הר"ן דעל חוטמו בכ"ש ובכל הפסולים היינו דוקא מה שהפסול הוא משום הדר כגון נקלף ונסדק וחזזית ושינוי מראה אבל מה שהטעם משום חסר אע"ג שהוא בחוטמו אינו פסול אלא ביום א' ומ"ש הר"ן דגם בנסדק פסול בכל שהו מלבד שאינו מוכרח מדבריו שיפסול כל ז' אך כבר הוכחתי לעיל סי' ב' והבאתי ראיה גדולה שפסול בנסדק הוא מטעם שאינו הדר ומה שכתב בד"מ דנסדק שפסול משום חסר זה לא נמצא בר"ן אלא שהם דברי ד"מ ולכן נ"ל דבשעת הדחק יש להכשיר בניטל פטמתו או חסר בחוטמו בשאר הימים בפרט שרוב הפוסקים כתבו דלדידן לא בעינן הדר כל ז' וזכיתי לכוין לס' רי"ו וז"ל בנתיב ח' ח"ג וכתבו המפרשים כי בתמימות ג"כ פוסל בכ"ש ככל שאר פסולי האתרוג מגו היתם דפסולים משום הדר וב"ה שכוונתי אל האמת:

(ו) דאע"ג דגמרא דחי טעמא דהדר היינו לר"י דבעי למימר דלא בעי ר"י הדר אבל ודאי בזה כ"ע מודו דאינו הדר אבל הגמרא קאמר דר"י ס"ל דלא בעינן הדר דבכל דבר אזלינן בתר השתא כמ"ש המ"א ובטהרות פ"ג מנאתי וכ"כ הב"ח אך הט"ז ומ"א בסי' תרמ"ח כתבו דלמסקנא דמשני דלא נגמר פריו ס"ל דירוק הוי הדר וא"כ ה"נ גבי ירוק כבילה למסקנא הוי הדר אלא דבעינן כביצה משום דודאי דזה לא הוי פירא . ולפ"ז אם אח"כ נצטמק או שהיה חסר עד פחות מכביצה אם נשאר רוב שיעור שמו עליו כשר ביום ב' וכ"מ קצת בר"ן ורשב"א שכתבו גבי ר"ח מטביל ביה ובלבד

שיאחר רובו . אך צ"ע שהרי בסי' תרמ"ט כ' הטור שביאו המ"א בס"ק כ"ז דדוקא בנשאר כשיעור וכ"כ תוס' ד' מ"ו ע"ב ד"ה אתרוג וכ"כ הרא"ש בפרק הגוזל סי' כ"ג ובפסקי מהרא"י סי' נ"ב כתב בהדיא דאם נצטמק שהתיכה בפחות מכשיעור וא"ל להביא ראיה ע"ז וכ"ז צ"ע כיון דלמסקנא הטעם רק משום דלא נגמר פריו ואינו דומה ללולב והדס שאין בהם ג' טפחים דהוי כאילו הוא מין אחר אבל באתרוג דאין השיעור מקובל הלמ"מ אלא משום גמר פירי וא"כ אם נחסר אח"כ לא נפסול אבל לשיטת הב"ח א"ש דלא הוי הדר וקצת ראיה לשיטת הט"ז והמ"א . דע"כ לס"ד דגמרא דטעמא דר"י דפסול בירוק ובאגוז משום הדר וא"כ ע"כ צ"ל דר"מ ס"ל דלא בעי הדר דהא סתם מתני' כר"מ ותנן יבש וחזזית פסול והיינו משום הדר אלא על כרחך דלס"ד ס"ל דבהא פליגי דר' מאיר ס"ל דירוק הוי הדר ור"י ס"ל דלא הוי הדר ואם כן למסקנא דטעמא דר"י משום דלא נגמר פריו ניחא טפי לומר דגם ר"י ס"ל דזה הוי הדר אלא דלא בעינן הדר ופסול משום שלא נגמר וצ"ע:

(ח) לולב הגדל בעציץ שא"נ דאף דכתב פרי ע"ן א"ל דזה לא נקרא עץ דז"א שהרי חייב בערלה כדאיתא ביו"ד סי' רצ"ד סעיף כ"ז אף דפטור מבכורים כדאיתא ברמב"ם פ"ב מהל' בכורים היינו משום דכתיב אדמתך כדאי' שם אבל בערלה אע"ג דכתיב ונטעתם כל עץ חייב וכ"כ השהגעפים יואלים הוא לעצין כמו שהאריך בזה המל"מ פ"ב מהל' בכורים ועיין בעוקצין סוף פ"ב וכ"ש הגדל בגג ובבתים שמו לאין עפר דחייב אפילו בביכורים כדאיתא שם וכ"ז שהעציץ עומד בגינה דבזה י"ל דיונק מן הקרקע או שעומד בבית שמגה עפר דנחשב לקרקע אבל העומד אפי' בעציץ נקוב אלא שהעציץ עומד בבית שאין בו עפר זה לא נקרא אילן כלל אפילו לענין ערלה כדאיתא בי"ד בס"י רצ"ד דהטעם דעציץ אפי' שאינו נקוב חייב בערלה היינו משום שהשרשים מפעפעים ע"ש . ועיין ברמב"ם בפ"ט מהלכות שבת . ואפילו לרש"י ותוס' גבי הרפיסא דס"ל דאינו אלא מדרבנן . היינו במונח ע"ג יתידות אבל אם יש דבר המפסיק ממש לכ"ע הוי תלוש וכמ"ש הב"י בהדיא בסי' שי"ב . וכ"כ רבי מנוח בהלכות סוכה דמותר לסכך בדלעת שעומד בעציץ שא"כ דמיקרי תלוש . אלא שכתב די"ל דגזרינן אטו שא"כ (נ"ל דצ"ל אטו מנוקב) . שבתי וראיתי שיש להביא ראיה דאפי' גדל בעציץ שא"נ ובבית אע"פ שמעולם לא ראה פני קרקע . רק העפר שמונח בכלי מ"מ נקרא עץ ויוצא בו י"ח : ומתחלה נקדים להבין מ"ש דגדל בעציץ שא"נ דפטור מערלה . ומשמע אף שהעציץ גדול הרבה . ולמה בגדל בבית חייב משמע אף

בבית

פטור ואפ"ה מותר ליטול טלית חבירו בלא דעתו ולברך עליו שאני התם דציצית אינו חובת גברא ואף דשאול פטור מ"מ מיהו
לברך מידי דהוי נסים כמ"ש הרא"ש אבל לולב חובת גברא וא"כ איך יצא בו וכ"ש איך יברך כיון שאינו יוצא בזה דלולב ל"א
דשאול פטור אלא דבשאול אין מאוס כלל וזהו כוונת המ"א בסי' י"ד ס"ק ד') ואם נטלו מדעתו אע"ג דאמר לו בלשון שאלה אם אינו יודע דאין יוצאין בשאול י"א דיוצא בו דמסתמא נתכוין ליתן לו בענין זה לצאת בו ואם היה יודע שאינו יוצא בשאלה בסתמא היה נותן לו במתנה ע"מ להחזיר (ג) אבל בשאר ימים מותר ליטול לולב של חבירו אפילו שלא מדעתו ולברך עליו דמסתמא ניחא ליה לאיניש לקיים מצוה בממונו רק שיהיה בענין שאין לחוש שחבירו מקפיד ע"ז כגון להוציא מביתו או שיודע שחבירו מקפיד דאז אפילו בשאר ימים אסור דשואל שלא מדעת הוי גזלן (תרמ"ט):

ה נתנו לו במתנה ע"מ להחזיר אם החזירו יצא ואם לא החזירו אפי' ע"י אונס שנאנס מידו וכיוצא בו לא יצא ואם החזירו לאחר זמן מצותו אם אמר סתם ע"מ שתחזיר יצא אבל אם אמר ע"מ שתחזירהו לי מסתמא דעתו שצריך אותו לצאת בו ולכן לא יצא ונ"ל דאפילו אמר לו זה הריני כאילו התקבלתי לא יצא דלא הוי כקיום התנאי (ג) וצ"ע (תרנ"ח):

ו נתנו לו סתם מסתמא דעתו במתנה ע"מ להחזיר ומותר לזה ליתן לחבירו וחבירו לחבירו ובלבד שהאחרון יחזור לבעליו ואפילו אם אמר ע"מ שתחזירהו לי מכל מקום מסתמא כוונתו לאחר שיטלו כלם ומ"מ אם מפרש לו שלא יתן אסור ליתן לאחר שהרי מקפיד וזה שמחזיר ליד בעליו צריך להזור וליתנו במתנה כדי שיהיה של בעלים שהרי נעשה בשלו (שם):

אם

נשמת אדם

בבית קטן ועיין עוד במעשרות פ"ה מ"ב. ואף שכתבתי דזה לא נקרא עץ. גם זה קשה דהא כתיב בתורה שיהיה עץ מן המחובר לקרקע דוקא. ואמנם מצאתי בירושלמי בערלה פ"א דף ד' וז"ל ר' יוחנן בשם ר' ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות דכתיב עשר כו' תבואת זרעך היוצא השדה ובשביעית לריכה. ר"ל הוא ספק דכתיב ושבתה הארץ כו' וכתיב שדך לא תזרע. ופירושו דהיכא דכתיב שדה בעינן דוקא שדה. ולכן במעשרות פטור. אבל בערלה לא כתיב שדה. ולכן חייב ובשביעית דכתיב קרא אחד שדה וא"כ פטור. ובקרא אחרינא כתיב ארץ. דמשמע רק שהוא מחובר. אע"פ שאינו בשדה ולכן הוא ספק. וכ"פ הרמב"ם פ"א מהלכות מעשר הלכה י' וע"ש בכ"מ. וזהו נמי מה דאיתא בירושלמי מעשרות דף י"ג זרע בעציץ וסיכך ע"ג כו'. ע"ש ברא"ש בתשובה כלל ב' סי' ד' שכתב דפשיטא דמה שגדל בגג ובית חייב בתרומה ובכל דבר וצ"ע. וזהו נגד הירושלמי. וע"ש ברא"ד והנה בירושלמי בנאים סוף פרק המברך איתא רבי יוסי בעי מהו לומר על פתו המוציא לחם מן הארץ. רבי יונה בעי דלעת כתלום הוא לסכך. ר"ל דלעת הגדל בעציץ שא"נ אם מותר לסכך בו. וכ"כ רבי מונה בהדיא בהלכות סוכה פ"א. והנה מה דבעי אם מברכין עליו המוציא כו'. אף דבש"ס בבלי פרק ג' שאכלו אמר כן בהדיא אבל עבל ומוקי לה כגון שזרע בעציץ שא"נ הרי דמברכין ברכת המזון. ומ"מ מספקא ליה לירושלמי אם מברכין לפניו המוציא כו' מן הארץ דוקא דאינו נקרא ארץ כיון דאינו מחובר ומלינו במן שברכו ברהמ"ז כדאיתא משה תיקון ברכת הזן. וכודאי לא ברכו לפניו המוציא לחם מן הארץ. וכ"ל דה"ה דמבעיא ליה אם מברכין על ספירות בפה"א. דאדמה הוא נמי דוקא מחובר כדאיתא בפרק שלוח הקן. מנא הן ברא"ם אדם ע"ש אבל לברך בפה"ע נ"ל דלא מספקא כלל. דודאי מקרא עץ כיון שיש לו כל הסימנים שאמרו. היכא דשקלי לפירא כו' והא דפטור מערלה אין הטעם דלא נקרא עץ. אלא משום שאינו דרך נטיעה וכתיב ונטעתם כמ"ש הרא"ש שם. דדרך נטיעה בכך. אבל ודאי היכא דלא כתיב ארץ נקרא עץ והנה מדבעי בירושלמי דלעת כתלום לסכך בו. ומדלא אמר סתמא מהו לסכך בו אם קרוי גדולי קרקע. אע"כ כמ"ש ר' מנות מהו לסכך בו אם נקרא תלום. והיינו ע"כ מדרבנן: דנגזר אטו מוקב כמו שכתב ר' מנות. קשה הא אף אי נימא דדינו כתלום מ"מ אין מסככין בו. משום דבעינן גדולי קרקע כדאיתא בש"ס דילן מדכתיב מגרנך ומיקבך. אע"כ דאפילו אם זרע בעציץ שא"נ מיקרי גורן ויקב מן התורה. מדלא כתיב ארץ ושדה. א"כ מדלא כתיב אלא פרי עץ וכפות תמרים ולא כתיב עץ הארץ. א"כ אף מה שגדל בעציץ נקרא כפות תמרים וענף עבות. ובתנאי שיהיה ידוע שאינו מורכב ונראה לי דעל כרחך נקרא פרי. וראיה ממנחות פ"ה דתני הדא שגג ובספינה מביא וקורא. ותניא אידך אינו קורא. ותניא אידך אינו מביא. ואמרינן התם לר"ל הא דתני אינו קורא בעציץ שא"נ. ומדמביא ע"כ מוכח דנקרא פרי. ואם אע"ג דקיי"ל כר"י וכתנא דאינו מביא כלל. וכדפסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות בכורים. (וים שם ע"ש שכתב מדכתיב בארצם וצ"ל מארצך) עכ"פ אין סברא לעשות מחלוקת בזה. ובודאי גם ר"י מודה דנקרא פרי. אנא דממעט מארצך. אך צ"ע שהרי כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות תרומות מה דגן ותירוש מיוחד שהוא גידולו קרקע. וא"כ ה"ב נימא מה כפות כו' וצ"ע למעשה:

(ג) כ"כ המ"א שם בסי' תרנ"ח. אבל הט"ז כתב שם דאינו יוצא והניח בצ"ע. דלמה בלולב לא יצא ובציצית יצא. וצ"ל כמ"ש הט"ז שם דהא בלמא לולב דכתב רתמנא דשאול פסול והם כן מהיכא תיתי לפרש כוונתו שנתנו לו במתנה. מאחר שהטיל הכתוב חוב על האדם שיטול דוקא משלו. משא"כ בציצית דלא הטיל הכתוב חוב על האדם ולא פסלה שאולה אלא דפטרה השאול. וא"כ שפיר י"ל דאף שאמר בלשון שאלה מסתמא כוונתו בלשון שיהיה יוצא:

(ג) צ"ע דאם נאנס מידו ואמר לו זה הריני כאילו התקבלתי אם יצא דהא דין זה ילפינן מגיטין ע"ד ע"ב. אמרינן התם דאם אמר הריני כאילו התקבלתי הוי כקיום התנאי. דדוקא בגט ומשום דלצעורה קמכוין לא הוי כקיום התנאי אבל היכא דמכוין להרווחה הוי כקיום תנאי אבל נראה דלגמרי מדמינן ליה לגיטין. דהכי היכי דהתם משום דלצעורה מכוין בתחלה. לכן אוצטלית דוקא קאמר ולא דמים. דדוקא היכא שכוונתו מתחלה היה משום הרווחה בזה אמרינן דהוי כקיום. דהא לא איצטריך. אבל במקום שכוונתו היה מתחלה דוקא דבר זה כגון בגיטין. משום לצעורה או באתרוג לצאת בו לא מהני מה שאמר קבלתי:

שאלה בשמ"ע בחזרת הש"ץ במוסף שמזכירין גשם והש"ץ לא סדר את תפלתו והתחיל ברכת אתה גבור כו' רב להושיע וסיים בא"י מחיה המתים ודילג כל נוסח הברכה וגו' לא הזכיר גשם מה דינו:

תשובה צריך אני להקדים מכלל כ"ד סימן ל"א שכתבתי נוסח הברכות ולא נעלם ממני מ"ש התוי"ט פ"ג דברכות משנה ה' ד"ה יקצר ובפ"ד מ"ד ד"ה מעין י"ח כתב בשם הרמב"ם כגון אתה חונן לאדם דעת בא"י חונן הדעת שלא נגנו אבינו בא"י הטוב המרבה לסלוח וכן כולם ואמנם ראיתי מה שכתב הב"י ריש סימן קכ"ב וז"ל וכתב המנהיג והותן מקומות שאומרים עושה שלום ברכנו כולנו ברוב עוז ושלום בא"י המברך את עמו ישראל בשלום לא יתכן דמטבע ארוך תקנוהו חכמים ככל שאר ברכות שלא י"ח וכן עושים ממנו מטבע קצר כברכת הפירות והמצות שפתיחתן היא חתימתן והשגיס

ז אם אין האיש בביתו והאשה רוצה ליתן לאחר תלוי באומדן דעת הבעל אם מקפיד עליו וכן לקנות ממנה מותר דמסתמא ניחא לבעל וזבין לאדם כו' אם לא שהוא אדם חשוב וזילא ליה מלתא (שם):

ח שותפים שקנו אתרוג לצאת בו מסתמא אדעתא דהכי קנאוהו דבשעת מצותו כ"א מקנה חלקו לחבירו ולכן המנהג שהקהל קונין אתרוג וכל הקהל יוצאין בו דאדעתא דהכי קנאוהו כשגובין דמי אתרוג אפילו לפי מנהגנו שכ"א נותן כמה שירצה נ"ל דזה שאינו נותן לא יצא אם יש ביכלתו ליתן (שם):

ט אע"פ שכ"ז הוא דין גמור וח"ו לפקפק בו מ"מ כיון שאין הכל יודעין להקנות לכן מוטב לברך על שלו אם יש לו כל ד' מינים כשרים בלא פקפוק אע"פ שאינם מהודרים כמו של חבירו ואם אין לו מוטב שיטול של חבירו הכשירים משיטול של הקהל כי י"א דבשל קהל לא יצא דשמא יש באחד מהם מין שאין בדעתו להקנות חלקו לחברו גם יש בעיר במה קטנים יתומים שיש להם חלק בו ואינם יודעים להקנות כדלקמן סימן י"א ואף דלא קיי"ל הכי אלא דקי"ל דיוצאין בשל קהל מ"מ עדיף טפי ליטול של יחיד (וכדעת ר' שרירא גאון הל' הטור בסי' תרנ"ח):

י נ"ל דמותר ליקח מעות מחבירו בעבור טרחתו שישלח לו הלולב בב"י לבהכ"נ אחרת דאינו נוטל אלא שכר טרחתו וה"ה שמותר לומר לו אני מוכר לך אתרוג מיום א' דחוה"מ ואילך:

יא ביום ראשון לא יתן הלולב לקטן קודם שיצא בו ונ"ל דה"ה אם מזכה רבים בלולבו לא יתן לקטן עד שיברכו כלם מפני שהקטן קונה ואינו יכול להקנות לאחרים מה"ת ונמצא שאף שהחזירו לו אינו מוחזר ואם יאמר לקטן יהא שלך עד שתצא בו נמצא שלא יצא הקטן ומכ"ש לדידן דעושין ב' ימים וא"כ גם ביום ב' צריך שיהיה שלו ולכן לא יוציאנו מידו אלא יהיה תופס הלולב עם התינוק דאז לא זכה בו הקטן (וצ"ע דא"כ איך יברך הקטן וא"ת דאעפ"כ מותר לברך א"כ מ"מ אם יתנו לו בתורת שאלה או שיאמר לו יהיה שלך עד שתצא בו):

יב כבר בארנו דבגזול לא יצא לא מבעיא ביום א' ולפני יאוש דאינו שלו אלא אפילו לאחר יאוש ובחוה"מ דלא בעינן לכם אפ"ה אינו יוצא בגזול דהוי מצוה הבאה בעבירה אבל אם גזל לולב ועשה בו מעשה ששינה אותו מכמות שהיה וא"כ כבר קנה אותו בשינוי מ"מ אסור לברך עליו דכתיב בוצע ברך נאץ ה' ומיהו י"א דלאחר יאוש אינו אסור אלא לגזלן עצמו אבל לאחר מותר ומאוד צריך אדם ליזהר בכל מצוה שלא יהיה בו שום חשש גזל דכתיב שונא גזל בעולה ולכן צריך ליזהר שלא יקצץ ישראל לצורך לולבו אחד מד' מינים אפי' מקרקע של נכרי ואפילו כשנתן לו הנכרי רשות דשמא גזל הקרקע מישראל וקיי"ל קרקע אינה נגזלת וא"כ לא מהני רשותו אלא יקצץ נכרי או ישראל אחר כדי שיהיה יאוש ושינוי רשות ביד אחר ויתן לזה (סי' תרמ"ט):

יג דין טלטול לולב ואתרוג בשבת ודין להריח בו מבואר לעיל כלל ס"ו סי' י"א י"ב י"ג י"ד ודין הדור מצוה מבואר בהל' ברכות כלל ס"ח סי' ה':

כלל קנג דין הושענא רבה ושמיני עצרת וש"ת:

א דין הקפות שנוהגין בהו"ר מבואר לעיל כלל קמ"ח סי' י"ט:

ב יום ז' של חג קוראין אותו הושענא רבה לפי שמרבין בו לומר הושענות לפי שבחג נדונין על המים והכל הולך אחר החיתום ולכן נוהגין להיות נעורים כל הלילה ובשחרית מרבין קצת בזמירות של פסוקי דזמרה כמו ביו"ט אלא שאין אומרים נשמת אלא תיכף אחר סיום שירת הים אומר ישתבח:

מנהג

נשמת אדם

ומשנים ממטבע שטבעו חכמים ולא יצאו י"ח עכ"ל ולכן הוספתי על הנוסחא שהביא ארוכה קצת ואמנם באמת דבריהם לא זכיתי להבין דברכת הפירות והמצות שאני שפותח בברוך ואומר רק הברכות כברכות קצרות בא"י פוקח עורים וכן כולם וכן ברכת הנהנין בא"י בפה"ע והיוצא בו וכן בברכות י"ח אלו אמר בא"י חונן הדעת בא"י הרוצה בתשובה בא"י חנון המרבה לסלוח. וכן בברכת שים שלום אילו אמר רק בא"י המברך את עמו ישראל בשלום בודאי הוי משני ממטבע ולא יצא אבל כיון שאומרי' עושה שלום ברכנו בשלום בא"י המברך כו' שאמר התחלה וסיים בברכה ולא דילג רק באמצע מה ענין זה שכתב שתקנו מטבע ארוך כשאר ברכות של י"ח והרי בכל י"ח כפי דברי הרמב"ם הנ"ל בודאי בדיעבד יצא ובשעת הדחק אפי' לכתחלה והמ"א בסימן קי"ד סק"ט העתיק דברי הב"י הנ"ל וז"ל אם אמר א' מהברכות במטבע קצר כברכת הפירות והמצות שפתיחתן היא חתימתן הוי משנה ממטבע כו' משמע אבל אם אמר גם תחלת ברכה יצא ובאמת הוא דין אמת אבל דברי המנהיג א"א לפרש בו שהרי כתב שמתחילין עושה שלום כו'. וצ"ע והנה מדברי המנהיג יש ללמוד דאע"ג שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ד משנה ב' דקיים שם לבד מג' ראשונות וג"א לא יוסיף ולא יגרע עכ"ל. היינו לכתחלה דלא אבל בדיעבד י"ל יצא. מדלא כתב המנהיג דלא יצא מטעם שהוא מג"ר. א"ו בג"ר ובג"א אם דילג באמצע יצא. אלא מטעם שהוא מקצר. וזה כבר כתבתי דמוכח מרמב"ם דלא כוותיה והנה אם לא היה מסיים הש"ץ רק שאמר בא"י היה לו לסיים למדני חקיך כמו שכתבתי בח"א כלל כ"ד סימן ה' בשם ריטב"א. וא"כ היה עדיין באמצע ברכה אבל כיון שכבר סיים מחיה המתים כבר כתב המ"א בשם תוס' דוקא כשסיים בחתימתן לענין זה אמרינן דג"ר וג"א חשובות כאחת. אבל מה שדילג באמצע ברכה לא מיקרי טעות. וא"כ לפמש"כ המ"א בסי' ס"ח דאם שכח הפיוטים אמור לאמרן תוך ש"ע וא"כ ה"נ יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם כדין אם שכח ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש בין ברכה לברכה ואח"כ יאמר נעריצך וכל התפלה ואם ירצו יאמרו כל הפיוט לאחר שסיימו כל תפלת י"ח וקדיש:

ג מנהג נביאים שכל אחד יטול ערבה ביום זה מלבד ערבה שבלולב וכיון שאינו תקנת חכמים אלא מנהג לכן אין מברכין עליו ואין חילוק בין ערבה זו לערבה של לולב וכל הפוסל בה פוסל נמי בערבה זו ולכן לא יקצצנו ישראל אלא נכרי מלבד נשרו רוב עליו דכשר בזה אפילו עלה אחד בבד א' ומיהו אין זה הדור מצוה ולכן נוהגים לעשות הושענות יפים ויש נוהגין ליקח ערבה ארוכה וגסה שהרי בבהמ"ק היו לוקחין ערבה גבוה י"א (ע' א"ר) ומזה תראה כמה טועים המנתקים העלין מן הבדים והותכין אותו מלמטה שלא יהיה ארוך דאדרבה יותר מצוה בארוכה ובעלין הרבה שהוא מצוה מן המובחר ונוי מצוה ואינה ניטלת אלא בפ"ע שלא יאגד דבר אחר עמה ומ"מ המנהג לאגדה בעלין של לולב לנוי אבל אינו מעכב דאדרבה י"א שיותר טוב שיהיו נפרדים גם אין שיעור כמה ענפים יקח ומנהג הראוי ליקח ה' גבעולין ולא יחברם כלל עם הלולב אלא לאחר שהקיף ההקפות עם הלולב אזי יקח הערבה הזו ויש שאין אוחזין אותה עד שמגיעים לתענה אמונים שאז מתפללים על המים ואז מניחין הלולב מידם ולוקחין ערבה זו ולפי שמצותה בחבטה ונחלקו בה הפוסקים י"א דהיינו נענוע וי"א היינו לחבוט אותה ולכן עושין שניהם דהיינו שמנענעים בה ואחר שנגמר כל ההושענות חובטין אותה בקרקע ה' פעמים ודי בזה ומה שנוהגין שחובטין עד שיפלו כל העלין הוא מנהג של תינוקות משום שמחה ולאחר שחבט לא יזרקנה על הקרקע דהוי עכ"פ תשמישי מצוה שאין לנהוג בה בזיון אלא ישרפנה:

ד אם חל יום ז' באחד בשבת וקצצו נכרים ערבה בשבת אפילו צוה לו ישראל מותר מיהו אם יש פרהסיא בדבר אפילו לא אמר לו הישראל לקצצו בשבת רק אמר לו ראה שתהא מזומנת למוצאי שבת יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת:

ה לדידן שעושין יו"ט ב' ימים ואם כן שמע"צ הוא ס' ז' ולכן צריכין לישב בסוכה וגם יישן בסוכה כל הלילה וכל היום דלא כמו שנוהגין לאכול רק הצי סעודה אלא אין שום חילוק בין שמיני לז' ימים אלא דבז' הימים הוא מדאורייתא ובח' הוא מדרבנן ואע"ג דבשאר מצות דרבנן מברכין ג"כ מ"מ בח' לא מברכין לישב בסוכה דהוי תרתי דסתרי שאומר בקידוש ובתפלה את יום שמ"ע וא"כ איך יברך לישב בסוכה ואין לאכול עד הלילה ומ"מ אפי' אוכל בסוכה לאחר שהתפלל ערבית אע"פ שעדיין הוא יום לא יברך לישב בסוכה והעולם מקילין ואינם אוכלין כל היום בסוכה רק מקצת סעודה בשחרית ובליל שמיני אף מקצת מדקדקים במצות אינם ישנים כלל אבל רבינו הגאון החסיד מהו' אליהו החמיר מאד שצריך לישן בלילה וגם לאכול כל היום בסוכה כפשטא דלישנא דגמרא מיכל אכלי ואמרו עוד אלא מעתה הישן בשמיני ילקה פרש"י ואנן מיתב יתבינן אלמא דצריך לישן ג"כ בסוכה ופעם אחד היה קור גדול בליל ח' ואמר אע"פ שבשאר הימים היה פטור מן הסוכה מ"מ להראות הלכה לתלמידים צוה שילבישו עצמם בטוב וילינו בסוכה ובקידוש הלילה מברכין שהחיינו דשמיני רגל בפני עצמו:

ו בשמיני סמוך לחשיכה אם א"א לו או שיהיה לו טרחא הרבה לפנות הכלים מן הסוכה בליל' מותר לפנות ביום להביאם לביתו ובלבד שלא יסדרם עד הלילה דאם יסדרם ביום דהוי כמכין מיו"ט לחבירו ולכן אם השלחן הוא של פרקים לא יניח הטבלא על הרגלים דכשגומר איזה דבר הוי הכנה אבל ההבאה לביתו לא הוי הכנה (וכ"ל דכן מוכח ע"כ מסברי בסימן תי"ו סעיף ב' מבואר לסדיא דמותר לסוליך כעירוב לנורך יוס ב' וסוא גמרא ארוכס בעירובין ל"ח דדוקא אס אמר זה יסא עירוב כוי סכנס אבל סכולכס לא סוי סכנס וכן פירש"י לסדיא ביצס דף מ' ע"א במסנס מי סזמן כו' בד"ס לא יוליכו כו' מנות בידס לביתס לסעודת סלילס עכ"ל) אע"כ דדוקא היכא שגומר איזה ענין מקרי הכנה וכן מוכח ממהרי"ל שהביא המ"א ספ"י תרס"ז דמותר להביא השולחנות לבית רק להעריכם אסור וכתב עוד בשמו דאסור לחפש הס"ת מיו"ט לשבת אע"ג כמו שחלקתי ואפשר שזה כוונת המ"א שם שכתב (עי' סי' תי"ו ס"ג) ולפ"ז מש"כ המ"א שם וכ"כ הלבוש בסימן תפ"ח דאסור להביא יין מיו"ט לחבירו צ"ע דמ"ש מהולכת עירוב וצ"ל דכוונתם בסמוך לחשיכה דמוכח מילתא דאינו לצורך היום ולכן נ"ל דבשעת הדחק שלא ימצא בלילה בקל מותר להביא יין וכן מים מי"ט לחבירו דכ"ז לא מקרי הכנה רק שצריך להביאו בעוד יום גדול דלא מוכח מלתא דאפשר דצריך עדיין לצורך היום וגם לא יביא בדרך שנושא בחול רק ישנה ומ"מ לצורך חול אין לנו ראיה להתיר די"ל דדוקא לצורך מצוה מותר ולכן אין מציעין מטות משבת לחול ויהיה זהיר במנורות או שאר דברים הקשורים שם בקשר של קיימא דאסור להתיר ביו"ט וכבר כתבנו דאסור להנות מנוי סוכה אפי' בשמחת תורה שהרי בח' בהש"מ אסור שמא עדיין יום ואתקצי לכולא יומא ודוקא מיני מאכל וביוצא בו אבל קרמים וסדינים ומנורות לכתחלה אין מקצה אותם שהרי מטלטלין אותן אפילו מפני הגשמים:

ז יום אחרון של חג היינו ביום ט' שהוא לדידן ג"כ שמע"צ קורין אותו ש"ת לפי שגומרין בו

תורה ובלילה מקדשים ואומרים את יום השמיני ומברכין שהחיינו ונוהגין במדינות אלו להוציא כל ספרי תורות שבהיכל ומקיפים את הבימה ואומרים שירות והגר"א היה מקיף ז' פעמים ואמר הנוסח שנדפס בסידורים ואח"כ אתה הוא אלהינו והאדרת והאמונה כמו שנדפס במחזורים והיה מקיף ומרקד לפני הס"ת בכל כחו ובמקצת מקומות אין קורין בלילה אלא גוללין הס"ת על קריאה של מחר וכן נוהגין בק"ק פראג ובמדינות אלו קוראין גם בלילה ובשחרית מקיפין ג"כ וקורין בס"ת ראשונה וזאת הברכה ובשניה מתחילין בראשית ובג' מפטיר ומרבים בקרואים משום כבוד התורה ועוד כדי שיזרזו כולם בשמחת התורה ונוהגים שהעולים נודרים נדבות להחזיק בלומדי תורה ומכ"ש התן תורה והתן בראשית שמרבים בנדבות ויש מקומות שח"ת וח"ב עושים סעודה למריעיהם לכבוד התורה ואין לחוש במה שאחד מן העולים חוזר ועולה וגם כשקוראין שנים בפעם אחת או כהן ולוי עם כל הכהנים והלוים הנם שהנכון שאחד מברך ויוציא את האחרים מ"מ יש מקומות שכלם מברכים וא"ר מיישב המנהג ועוד משום דיהיבי דעתייהו ושמעי ומ"מ נכון הדבר שיבחרו י' אנשים שישמעו ברכת התורה ויענו אמן כי נוהגים קלות גדול שאין י' אנשים ששומעים בקריאת התורה ואע"ג שמצוה גדולה לשמוח אבל אסור להבעיר (פולווער) וראוי למחות ולגעור בעושין כן אבל מותר לקבוע שפופרת מלאה (פולווער) בתוך הנר מערב יו"ט אע"פ שהנר כבה על ידו (מ"א סי' תקי"ד):

הלכות חנוכה

כלל קנד. דיני חנוכה:

א בבית שני כשמלכו מלכי רשעה גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ומצות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולהצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרו מלכות ישראל יתר על ר' שנה עד חורבן הבית:

ב וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו ח' ימים אלו שמתחילין כ"ה כסליו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס וימים אלו נקראין חנוכה ר"ל חנו כ"ה שביום כ"ה חנו מאויביהם ואע"ג שהנס של השמן לא היה אלא ז' ימים שהרי היה בו להדליק יום אחד מ"מ כיון שאפילו בלא נס השמן היה ראוי לקבוע יום כ"ה שנחו בו מאויביהם להלל ולהודות כמו שקבעו פורים ביום שנחו בו ולפי שבאותו יום מצאו גם השמן התקינו שיהיו מדליקין גם בלילה שלפניו גם כן לפרסם נס של השמן גם באותו יום:

ג אע"ג דקיי"ל דבטלה מגילת תענית ר"ל דשם כתבו כל ימים טובים שהיו להם בבית שני שהתקינו חכמים אותו דור על הניסים שאירע להם לאחר החורבן ביטלו אותם לפי שערבה כל שמחה מ"מ חנוכה ופורים לא ביטלו ואסורים בהספד ותענית ומ"מ מותרין בעשיית מלאכה והנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה בעוד שנרות דולקות ויש שנוהגין איסור מלאכ' ביום א' וביום ח' דומיא דפסח וסוכות ומנהג טוב הוא ואין להקל להם דהוי כדברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור ומה שהנשים נוהגין יותר מאנשים מפני שבאותן הימים נעשה הנס ע"י אשה שבת יוחנן כ"ג היתה יפת תואר מאד ואמרה למלך הצורר שתשכב עמו והאכילתו תבשילי גבינה כדי שיצמא וישתכר מן היין ויישן וירדם וכן היה וחתכה ראשו והביאתו לירושלים וראה שר צבאם כי מת מלכם וינוסו ולפי שהנס נעשה ע"י תבשיל הלב לכן נוהגין קצת לאכול תבשיל הלב בחנוכה זכר לנס שנעשה ע"י חלב:

ד אע"ג דאסור בהספד ותענית מ"מ מותר להספיד חכם בפניו (עי' בסל' ר"ח) ומותר להתענות בו תענית חלום ומ"מ צריך למיתב תענית לתעניתו כדין מתענה בשעת אבל שאר תעניתים אסור אפי' יום שמת בו אביו ואמו ומ"מ יום שלפני חנוכה דהיינו כ"ד כסליו מותר בתענית ולא גזרינן שמא יבא להתענות בחנוכה דלא המיר כולי האי ולכן יש מתענים בו תמורת ערב ר"ח אבל בהספד אסור ומ"מ לכתחלה לא ינהוג כן להתענות כ"ד כסליו וב"ש

דאסור לגזור תענית צבור (סי' תרפ"ו) :

ה י"א שמצוה קצת להרבות בסעודה בחנוכה שבימים האלו נגמר מלאכת המשכן ועוד לפי שהצוררים טמאו ההיכל ועשה חנוכת הבית בח' ימים אלו בבית המקדש ומ"מ לא הוי סעודת מצוה וכשאומרים זמירות ושבחות הוי סעודות מצוה :

ו צריך ליזהר מאוד בהדלקת הנרות ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו כדי להדליק להודיע הנס ולהוסיף בשבח ה' והודיה לו על הנסים שעשה לנו ומ"מ א"צ לשאול ולמכור אלא לנר א' בכל לילה שהוא עיקר המצוה (ז"ר) ואם יש לו נר א' אעפ"י שאין לו נר על השלחן ידליק הנר לשם חנוכה ואע"פ שע"כ משתמש לאורה (סי' תרע"ח כמ"א) :

ז הכל חייבין בנר חנוכה אנשים ונשים וקטן שהגיע לחינוך חייב אביו לחנכו שהכל היו באותו נס וסומא אם יש לו אשה היא תדליק או שישתתף בפרוטה ואם יש לו בית מיוחד ואין לו אשה ידליק בסיועת אחרים ואשה יכולה להדליק להוציא אפי' איש :

ח כל השמנים כשירים אע"פ שאינו נמשך אחר הפתילה ואפילו בליל שבת שבתוך חנוכה דאע"ג דלנר שבת אסור להדליק בהם התם משום דמשתמשין לאורה חיישינן שמא יטה משא"כ בנר חנוכה שאסור להשתמש לאורו ולכן לא גזרינן ומ"מ מצוה מן המובחר ליקח שמן זית דומיא דנס שבמקדש שהיה בשמן זית ואם אין מצוי יקח שמנים שאורם זך ונקי או נר של שעוה שגם כן אורו זך ואם אין לו יקח של חלב או שומן וה"ה הפתילות שאין מדליקין בהם בשבת מותר להדליק בהם נ"ח ומ"מ מצוה מן המובחר ליקח צמר גפן או חוטי פשתן וא"צ להחליף הפתילות בכל לילה אלא מדליק בהם עד שיכלו ולא יעשו הנרות משעוה של עבודת כוכבים :

ט מצוה להדליק בנר של מתכות משום הידור מצוה או של זכוכית ואם מדליק בנר של חרס כיון שהדליק בו לילה א' נעשה ישן ואין מדליקין בו בלילה אחרת דמאים ולכן צריך ליקח כלי חדש בכל לילה או שיסיק אותו באור :

י מילא קערה שמן והקיפוה פתילות אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר לא כפה עליה כלי אפי' לנר אחד אינו עולה לפי שהיא כמדורה ומותר להדליק בפמוטות שקורין (לאמפ) שכ"א מובדל מחבירו אע"ג דאין כופה עליה כלי ונ"ל דה"ה אם יש הפסק מחיצה בין נר לנר עכ"פ רחב אצבע אפי' לא כפה עליה כלי וכן נוהגין דדוקא בקערה שאין שום הפסק בין נר לנר ומ"מ אין הידור מצוה להדליק (בלאמפ) מפני שהנרות הם בעגול וכן אם מדליק בנרות שעוה יעמידם בשוה ולא א' גבוה וא' נמוך וכן לא יעשה קליעת ב' נרות ביחד אע"ג שאורו רב מ"מ הוי כמדורה אלא שיהיה נר יחידי ולא יעמידם סמוך כל כך שיתחממו זו מזו דאז נכפלות ונופלות ולא קיים המצוה :

יא נר שיש לו ב' פיות לא ידליקו בו ב' בני אדם אפי' בלילה ראשונה לפי שאנו נוהגין שכ"א מוסיף בכל לילה כדלקמן יטעו הרואים וליכא היכר כמה נרות מדליקין ואפשר דוקא נר שיש לו רק ב' פיות אבל במנורת חנוכה שלנו שיש בו ח' פיות מותר להדליק ב' בני אדם זה בקצ' זה וזה בקצה זה שהרי הכל רואין שהדליקו ב' דאל"כ היה מדליק כסדר א' אצל חבירו :

יב מקום הדלקתם בזמן הגמרא היה מצותה להדליק בטפח הסמוך לרה"ר אם הבית פתוח לרשות הרבים ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר אך בזמה"ז שאנו דרים בין האומות מנהגנו להדליק כ"א בביתו ואפי' יש לו חדרים הרבה ופתחים הרבה לחצר ולר"ה אינו מדליק אלא בביתו שמשתמש בו כל תשמישיו עם ב"ב (תרע"א) :

יג מצוה מן המובחר שיניחנה בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ונמצא שהוא מסובב במצות ואם אין שם מזוזה מניחו מימין דבכל מקום ימין עדיף והיותר עדיף להניח בחלל הפתח כמו שנכתוב לקמן סי' כ"ח (שם) :

יד מצותו להניח למעלה מג' טפחים מן הקרקע ולמטה מעשרה טפחים דאז ניכר שהניח שם לשם מצוה דנר העשוי להאיר אינם מניחים נמוך כ"כ ואם הניח למעלה מי' יצא אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא דלמעלה מכ' אמות לא שלטא ביה עין ואינו ניכר (שם) :

טו אם יש הרבה שמדליקין וצריכין להדליק בשאר מקומות מ"מ יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין כל השנה דאז לא יהיה היכר כלל (שם) :

טז הדר בעליה יכול להניח בחלון אע"פ שהוא גבוה למעלה מי"ט ונ"ל דלדידן מצוה יותר בחלון מלהניח אצל הפתח דבחלון יש היכר לבני ר"ה ואם החלון גבוה מקרקע ר"ה למעלה מכ' אמה וא"כ אין היכר לבני ר"ה אזי יותר טוב להניח בפתח (שם) :

יז מדליקין ומברכין בבהכ"נ משום פרסומי ניסא ומניחן בכותל דרום ומסדר הנרות ממזרח למערב ויש נוהגין לסדרן צפון ודרום ונהרא נהרא ופשטא ואין אדם יוצא בנרות של בהכ"נ וצריך לחזור ולהדליק בביתו ומדליקין בבהכ"נ בין מנחה למערב ובע"ש אם הוא

סמוך לחשיכה ואין מנין בבהכ"נ יברך וידליק מיד דמ"מ איכא פרסומי ניסא כשבאים אח"כ לבהכ"נ בבהכ"נ לא ידליק מי שהוא אבל בליל א' שאז הקהל בשמחה שמברכין שהחיינו אבל בשאר לילות מותר אבל בבית כשמדליק אבל בליל ראשון מברך שהחיינו (תרפ"א ט"ז סק"א) :

יח זמן הדלקתה הוא עם סוף שקיעת החמה דהיינו צה"כ ולא מאחרים ואם הוא טרוד ולא יהיה לו פנאי אח"כ יכול להדליק מפלג המנחה ולמעלה דהיינו שעה ורביע קודם צה"כ וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות ובלבד שיתן בה שמן כ"כ שתהא דולקת עד חצי שעה לאחר צה"כ ואם אינה דולקת בלילה לא קיים המצוה וצריך לחזור להדליק לברך ונ"ל דאם הוא מסופק אם כבר הוא צה"כ ידליק ומוטב למהר קצת מלאחר (עי' פ"מ ר"ס סי' תרע"ב וביאור הגר"א) :

יט שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה לאחר צה"כ ואיכא פרסומי ניסא וכל זה בזמניהם שהיו מדליקין בחוץ וכיון שכבר כלה רגל מן השוק אין כאן היכר אבל לדידן שמדליקין בפנים לכתחלה יזהר להדליק בזמנו ומיהו בדיעבד כ"ז שבני ביתו נעורים יכול להדליק ולברך ואם כבר ישינים אין לברך אלא ידליק בלא ברכ' דכמו דלדידהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס ה"נ לדידן :

כ קודם שידליק יקבץ כל בני ביתו לפרסם הנס ומשהגיע זמנה אסור אפי' ללמוד וכ"ש אכילה וש"ד ואפי' התחיל פוסק ויתפלל תחלה מעריב ובלבד שלא יאחר עיקר זמן הדלקה שהוא עד שתכלה רגל וא"ל מוטב שידליק תחלה וי"א שידליק קודם מעריב וכן נהג הגר"א :

כא צריך שיתן בה שמן שידלוק לפחות חצי שעה (א) ואפי' בזמה"ז ואפי' בדיעבד נ"ל דלא יצא ויחזור וידליק בלא ברכה אבל אם נותן שמן הרבה שידלוק יותר אין בו שום מצוה אבל בנרות של שעוה יש הידור מצוה כשהם ארוכים :

כב קי"ל הדלקה עושה מצוה ר"ל שעיקר המצוה הוא בשעת הדלקה ולכן צריך שתהיה ההדלקה במקום מצותה ואם היה מונח שם נר דולק מבע"י אינו כלום שהרי לא הדליק לשם מצוה אלא יכבנה ויחזור וידליק וא"צ להסירה ולחזור ולהניחה ומטעם זה נ"כ צריך שיתן בה שמן כשיעור שידלוק ה"ש קודם שבירך וידליק אבל אם לא היה בו כשיעור קודם שהדליק אע"פ שאחר הדלקה הוסיף בה שמן [illegible] שדולק אפי' כל הלילה לא יצא כיון שבשעת הדלקה לא היה בו כשיעור אלא יכבנה ויחזור וידליק ומ"מ לא יברך די"א לא בעי שיעור ומטעם זה נ"כ אם הדליק וכבתה בין שכיבה הרוח או שהוא עצמו כיבה א"צ לחזור ולהדליק דתיכף כשהדליק קיים המצוה ואם רוצה להחמיר ולחזור ולהדליק עכ"פ לא יברך ודוקא שהעמיד במקום שראוי להיות דולק אבל אם העמידה במקום העומד לכבות כגון במקום שהרוח שולט לא קיים המצוה כלל ויחזור וידלק ומ"מ לא יברך (ב) ומטעם זה אם הדליקה למעלה מכ' אמה אע"פ שלקחה כך דלוק והניחה למטה מכ' לא יצא (תרע"ה) :

כג לפי שיש דעות שונות בענין ההדלקה מאיזה נר יתחיל ולכן הנכון להניח בתוך ד' הפתח שיהיו כולם שוין בטפח הסמוך לפתח ואם א"א ומניח בכותל בין שמניח בימין הפתח ובין שמניח משמאל הפתח יתחיל להדליק בליל א' בנר היותר ימיני ובליל ב' כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי לפנות לימין וכן לעולם יתחיל

נשמת אדם

(א) הפ"ח בסימן תרע"ב כתב דאם לא נתן שמן כשיעור חייב לחזור ולהדליק בברכה ובאמת כן משמע מהרא"ש שכתב דלא יצא ידי חובתו וי"ל שהוא דעת הרי"ף שהביא ב' תירוצים שבגמרא וכן הרמב"ם פסק לשניהם וכתב כמ"ש דס"ל דלא פליגי אהדדי ושניהם הם דינא וכ"כ בגהש"מ סמ"ק סימן רע"ט בשם הר"ם דגם עכשיו בעינן לשיעורא וכן כתב הטור :

ואמנם לכאורה נראה דעת הרא"ש שכתב דלא יצא היינו שחייב לחזור ולהדליק שהרי בסי' ג' כתב אע"ג שמתרץ תירוץ אחר כו' ע"ש משמע דס"ל להרא"ש דלפי' תי' א' א"כ לשיעורא פליג על תי' א' ואם כן (ב"נ) לפי תי' א' אין שיעור כלל לשמן ואם כן אף דמצריך שיהיה בו כשיעור דילמא פלי' כתירוץ ב' מ"מ נקטינן ספק ברכות להקל · ובפרט שהרמ"ה והסמ"ק לא הביאו כלל דין זה כמה שמן יתן מוכח דס"ל דהלכה כתירוץ א' וכמ"ש בסמ"ג הגמיי' בשם ר"י שהעולם נוהגין כתי' ראשון וכ"ל דלאחר שילכה אין מדליקין ולפ"ז א"ל שיעור כלל אך שכתב הב"ח דגם דעת ראבי"ה שהביא הגמיי' כן שלא בעיק שיעור כה נלע"ד דליתא שהרי כתב הגמ"י דהרמב"ם פסק כב' הלשונות וכ"כ ראבי"ה בשם ר"ת דבבני [illegible] אזלינן לקולא בשיעורא וגדולה מדליק דבכל סוגיות [illegible] ע"ש וק' דלפי דעת הב"ח איך כתב שכ"כ ראבי"ה אדרבה ראבי"ה חולק על הרמב"ם שהרי הרמב"ם כתב לבדיא [illegible] שיתן שמן כשיעור אלא פשוט דמ"ש ראבי"ה דאזלינן לק' בשיעורא ר"ל כמ"ש הרמב"ם שם דלאחר שדלק חצי שעה [illegible] לכבותה וליהנות ממנה וזה דוקא לתי' ב' וכפי' הרי"ף לתי' א' י"ל דאסור לעולם ועל זה כתב דבשיעורא אזלינן [illegible] אבל בשיעור נתינת שמן י"ל דגם ראבי"ה מודה דצריך [illegible] כיון דהרבה פוסקים אין מצריכין שיעור הדרינן לכללא ד[illegible] ברכות להקל ולכן יחזור וידליק ולא יברך :

(ב) בסימן תרע"ג במ"א ס"ק י"ב כתב בשם כס"[illegible] יברך וכ"כ הט"ז ואמנם מה שהט"ז [illegible] לשמנים שאינם נמשכים נראה דאינו דומה דהתם אינם כ"כ אלא שאינו דולק יפה והפ"ת כתב דבר ברור שצריך ומשמע מדבריו דאזיל לשיטתו דפסק בלא שמן כשיעור לברך · ולפ"ז מ"ש בסי' א' דאף בלא נתן שמן כשיעור לברך ה"ה כאן ובאמת נ"ל דגרע אפי' מזה דהתם עכ' לדלוק זמן מה כפי שנתן שמן אבל הכא אינו ראוי לדלוק רגע דיוכל להיות שתיכף ברגע שידליק תיכף יכבנו וקאם ראיה מסי' תרי"ו בסעיף ז' [illegible] שעומד [illegible] דאסור נאמר שנסתר אבל כל זמן שעומד אע"פ [illegible]

יתחיל הברכה בנר הנוסף שהוא מורה על תוספת הנס וי"א דאם מונח בימין הפתח אזי צריך להתחיל תמיד בנר הימיני שהוא סמוך לפתח ודעבד כמר עבד ואם מדליק בחלון או בהלל הפתח נ"ל שבליל א' ידליק בנר היותר ימיני ובליל ב' ביותר שמאלי ויהדיק א"ע לצד השמאל כדי שיפגע תחלה בשל שמאלי כדי שלא יצטרך להעביר על המצות (ע' ט"ז תרע"ו)(ג):

כד עיקר מצות נר חנוכה שידליק נר א' בכל בית אפי' אם רבים בני הבית וכן בכל לילה א"צ יותר מנר א' והמהדרין מדליקין נר א' לכל או"א והמהדרין מן המהדרין מדליקין כאו"א מבני בית בליל א' נר א' ובכל לילה ולילה מוסיפין נר א' דהיינו בליל ב' ב' נרות עד שבליל ח' מדליקין ח' (וכן המנהג פשוט במדינותינו) וצריכין ליזהר שיתן כאו"א נרותיו במקום מיוחד כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין ואם השמן הוא ביוקר מוטב שידליק בנרות שעוה כדי להיות מהמהדרין מן המהדרין ממה שידליק בשמן זית נר א' בכל לילה לבד (תרע"א)(ד):

כה כיון שעיקר מצותה נר א' לכן מי שאין לו שמן הרבה ואם יתן בכל נר ונר לא יכפיק אפי' בא כשיעור ולכן מוטב שיתן בא' כשיעור שהרי יש פוסקין דבפחות מכשיעור לא יצא כלל ובשאר נרות יסמוך על הפוסקים דס"ל דא"צ שיעור ואם יש לו בצמצום ולחברו אין לו כלל מוטב שידליק כל לילה א' ויתן גם להבירו שידליק עכ"פ א' ואפשר דדוקא כשאינו מבני ביתו אלא מבית אחרת או שאינו סמוך על שלחנו כדלקמן אבל אם הוא מב"ב וא"כ עיקר המצוה אינו חל כלל על הבירו רק שהבירו רוצה להיות מן המהדרין מוטב שיהיה הוא מהמהדרין מן המהדרין וכן מי שאין לו נרות שיספיק לו לכל ח' לילות כגון שאין לו אלא ח' נרות ידליק א' בכל לילה ואם יש לו ט' ידליק בליל ב' ב' ואם יש לו י' נ"ל דידליק בליל ב' ב' ובליל ג' לא ידליק ב' דאינו לא כמר ולא כמר ואם יש לו יותר ידליק בכל לילה כראוי רק שישייר לכל שאר הלילות א' לכל לילה (עיין בסי' נרכו' כלל ס"ח) ומטעם זה נ"כ מי שאין לו פנאי כלל להדליק כל הנרות ידליק לפחות א' ויצוה לאחר שידליק השאר וכן הש"ץ בבהכ"נ יעשה כן אם צריך למהר להתפלל (שם):

כו ומטעם זה נהגו להחמיר שלא להדליק נ"ח נר מנר אע"ג דשאר נרות של מצוה כגון נרות של בהכ"נ ושל שבת ושל ת"ת ושל חולה כולן נר של מצוה הוא ומותר להדליק מזל"ז אבל בנ"ח מחמירין לפי שעיקר מצותו אינו אלא נר א' והשאר אינו מצוה כ"כ וכ"ש דאסור להדליק השמש שבבה מנש"ח שהרי השמש הוא נר של רשות (תרע"ד):

כז בליל ראשון מברך קודם הדלקה ג' ברכות להדליק שעשה נסים ושהחיינו ובשאר הלילות אינו מברך שהחיינו ואם לא בירך בליל ראשון שהחיינו או שלא הדליק כלל מברך בלילה ראשונה כשנזכר כשידליק:

כח א"י לא הדליק בליל א' אין לו תשלומין ביום דשרגא בטיהרא כו' וידליק בשאר הלילות כשאר בני אדם (תרע"ב):

כט היה עומד בליל ג' וסבר שהוא ליל ב' ולא הדליק רק ב' יצא וא"צ לחזור ולהדליק מראש שהרי העיקר אינו אלא נר אחד אלא ישלים מה שחסר וא"צ לברך (ועיין בנ"א בסי' נולב כלל קע"ד סי' ע"א):

נשמת אדם

כל

אותו לטלטל ול"א כאילו איתו ולכן נ"ל יברך ואין להביא ראיה מהיכא דמשמע מן הרב"ה בע"ה סוכה ברחם בכשפני שאם אינה כונה לעמוד נרות מצוה דיבשה פסולה אף שעומדת י"ג דש"ס דהוא לא נקרא דירה כלל וכתורה אמרה הסבו כעין תדורו :

(ג) נ"ל דצריך ליתן שמן בנר שתהא דולקת בלילה הלי שעה ואח"כ תכבה לבטלה כדאיתא בסימן תרע"ב במי שהוא זוז . ולא מיבעיא לנוה שכתב הט"ז בסימן תרע"ג ס"ק ט' על תה"ד דאם כבתה בע"ש ועדיין לא קבל שבת דצריך [לחזור] ולהדליק דעדיין המצוה לא חל עד שתחשך פשיטא דלא [...] אלא אפילו לדעת הכ"ד והש"ע דאם כבתה אין זקוק אפילו בע"ש היינו דוקא לענין זה כיון דהוא הכשיר מצוה שנתן כשיעור שיהיה דולק כזמן מצותה אבל אם מתחלה נתן בה שמן כ"כ לכ"ע לא יצא תדע שהרי גם תה"ד לא סבר אלא שהוא כבר מצוה ולא כתב דבע"ש המצוה אינה [ו]היה דולק ביום אלא ודאי דליתא דס"ל לתה"ד דבע"ש [...] בזמן מופלג המנחה ונמשך עד שתכלה רגל ולכן אם אין זקוק לה וכ"כ בלבוש בהדיא וז"ל כיון שא"א בע"ש יצא בכך שהרי ידליק גם כן לאחר השקיעה עכ"ל :

שאלה עני שאין ידו משגת לקנות שמן זית ולהיות מן המהדרין כי הוא ביוקר גדול איזה עדיף [נר] אחד של שמן זית בלילה או להדליק בנר של שעוה ולהוסיף בכל לילה :

תשובה בפרק התכלת איתא הפרים והאילים והכבשים אינן מעכבים זא"ז רש"א אם יש להם פרים מרובים ולא היה להם נסכים יקריבו פר אחד ונסכיו ולא יקריבו כולם בלא נסכים אבל חכמים פליגי עליו וס"ל דמוטב להקריב שבעה פרים בלא נסכים ופסק הרמב"ם והר"ב דאין הלכה כר"ש הרי דפליגי בזה במצוה שאין מעכב זא"ז כגון שבעה כבשים או פרים דאם אין לו שבעה מביא מה שיש לו וכשאל לו גם כן מצוה אחרת כגון נסכים דלר"ש מוטב שיקריב אחד בתיקונו מלהקריב מקצתן שלא כתקנה ולת"ק עדיף טפי לעשות מצוה אחת בשלימות וא"כ ה"נ לת"ק מוטב שידליק בכל לילה בשלימות דהיינו להוסיף אף שלא יהיה בשמן זית שהוא מן המובחר ומוטב שידליק בשעוה ולהוסיף בכל לילה אך י"ל כיון דלא אמרינן בגמרא מצוה להוסיף בכל לילה אלא בלשון מהדרין ואם כן אינו אלא הידור מצוה וי"ל דגם ת"ק מודה דמוטב לעשות עיקר מצוה כתקנו דהיינו בש"ז ואמנם נ"ל דהא דהי' בש"ע ש"ז מן המובחר אינו דינו דגמ' דבגמ' ל"א אלא ש"ז יפה לנר ומשום דנליל נהורא וכ"א משום שנעשה בו נס אלא הכלבו כתב זאת מסברא דנפשיה ואם כן כיון דעכ"פ דין זה דמהדרין מן המהדרין נזכר בגמרא וש"ז לא נזכר בגמרא כלל וגם הרי"ף והרמב"ם לא הביאו זה ואם כן עדיף להדליק בשעוה ולהיות מן המהדרין :

ל כל זמן מצותה דהיינו ח"ש אסור להנות מאורה שום תשמיש ואפי' לאכול לאורה ואפי' ללמוד לאורה יש אוסרין ולכן נוהגין להניח אצלו השמש שבהן מדליק הנרות כדי שאם ישתמש אצלן ישתמש לאור השמש ואם הניחן במקום שאין רגילין להדליק שם נר א"צ נר אחר על השלחן להשתמש לאורו דאז לא יאמרו לצרכו הדליקן ומ"מ צריך להניח שמש אצלו שמא ישתמש שם אבל אם מדליק במקום שרגילין להדליק שם נר צריך נר אחר על השלחן דאל"כ יאמרו לצרכו הדליק (תרע"ג):

לא כבר כתבנו דלאחר שדלקה כשיעור ח"ש מותר לכבותה ולהנות מן השמן או להשתמש לאורה ומ"מ טוב להתנות לכתחלה קודם הדלקה שאינו מקצה רק כפי השיעור די"א דאם נתן בסתם מסתמא הקצה למצותה הכל דמשום חיבוב המצוה אינו מצפה שיכבה הנר וא"כ כל השמן הוי מוקצה למצוה ולד"ה אם כבתה ממילא בתוך שיעור הזמן דכתבנו לעיל שא"צ לחזור ולהדליק וא"כ שמן זה לכ"ע אסור להנות ממנו דהוקצה למצותה ולכן מה שנשאר בליל ח' מן השמן והפתילות עושה לו מדורה ושורפו בפ"ע ואם נתערב בשמן אחר צריך ס' לבטלו ואם הדליק נרות של שעוה ובתוך זמן שיעור מצותו כבתה ונתערב נר זה בנרות אחרות אסור להשתמש ולהדליק נר אחר אפי' נתערב באלף דנר חנוכה נקרא דבר שבמנין שהרי מונין אותו ודבר שבמנין לא בטיל אלא אם נתערב א' ידליק ב' וכן אם נתערב ב' ידליק ג' דאז כיון דעכ"פ יש א' של היתר מותר להשתמש לאורן (תרע"ז):

לב אכסנאי שאין לו אשה בביתו או שיודע שאין אשתו מדלקת צריך להדליק או שישתתף בפרוטה עם אחר דהיינו שע"י זה מקנה לו חלק בשמן והבחורים אם הם סמוכים על שלחן בעה"ב י"ל דהם בכלל ב"ב ומן הדין פטורים אם הוא אוכל בבית בעה"ב ומכל מקום ראוי שיהיה מן המהדרין שכל אחד מדליק בפ"ע ואפילו אם רק אוכל בבית בעה"ב וישן בתוך חדר בפ"ע ידליק במקום שאוכל בקביעות אבל ההולך לסעוד אצל חבירו פעם א' חייב לילך לביתו ולהדליק ואם אחזו תאות האכילה ואינו רוצה לזוז ממקום אכילתו יצוה שידליקו בשבילו ומ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו אבל ההולך לבית אביו או חמיו וכיוצא בו לדור שם כל ימי חנוכה ידליק במקום שאוכל שם ימי הנוכה אף שביום הולך באקרי לביתו ואוכל שם אכילת ארעי דכיון דקבע לו כל ימי חנוכה אצל אביו שם הוא ביתו (שם בפ"ח):

לג מי שיש לו אשה בביתו ויודע בה בודאי שתדליק פטור מלהדליק ומיהו י"א דעכ"פ חייב לראות את הנרות ולברך שעשה נסים ושהחיינו או שישמע מאחר ויענה אמן וגם י"א דאם ירצה להדליק ולברך מותר לו להדליק ולברך ואף לפי דעה זו לפי מה שמבואר לעיל דעיקר זמן הדלקתה הוא רק עד שתכלה רגל וידוע שהנוסעים (ליריד) נוסעים כמה שעות בלילה ולכן ראוי לכל י"ש להזהיר לאשתו קודם נסיעתו שתהיה זהירה בזה להדליק תיכף בצאת הכוכבים והוא יסמוך עליה ומ"מ כשיבא לאושפיזא ידליק בלא ברכה ויהדר לשמוע הברכות ממי שחייב להדליק ויענה אמן ואם אין א"ר עמו והוא בבית נכרי או שבא לאחר שכבר הדליקו שם ידליק ויסמוך על הפוסקים דפטור מלברך בכל דין ספק ברכות להקל (ואין זה דומה לנשים שמברכות על מצות עשה שהז"ג דהתם מכניסות א"ע בחיוב מה שאין כן כאן שכבר נפטר):

לד מי שיש לו אשה בביתו ואינו יודע בודאי שתדליק ובא באותו לילה לביתו ומצא שהדליקו בעדו י"א כיון שלא ידע בודאי א"כ כבר חל עליו תקנת חכמים וצריך להדליק ומ"מ לא יברך די"א דפטור:

לה בערב שבת מדליקין נ"ח תחלה ואח"כ נר שבת ודוקא לאחר פלג המנחה וג"ל דצריך שיתן בה שמן כ"כ עד שתהיה דולקת חצי שעה בלילה ואם לאו הוי ברכתו לבטלה ואם כבתה קודם שיקבל עליו שבת יחזור וידליקנה כיון שעדיין יום הוא ומ"מ א"צ לברך שהרי בירך בהיתר (ודומה לברך על תקיעת שופר ואינו יכול לתקוע) וצריך ליזהר שיתן דבר בפני הנרות להוץ ביניהם לבין הפתח שלא יכבם הרוח כשפותח הדלת ואם טעה והדליק נר של שבת אם לא קיבל שבת במחשבתו ידליק אח"כ נ"ה אבל אשה כיון שנוהגת שמקבלת שבת בהדלקתן ולכן לא תדליק אלא תאמר לאחר שידליק (תרע"ח):

לו אם אין ידו משגת לקנות נר הנוכה ונר של שבת יקנה נר שבת משום שלום בית ומ"מ סגי בנר אחד לשבת וא' לנר חנוכה ובזמה"ז שמדליק בפנים יקנה לנר הנוכה שהרי לא ישב בחושך ואעפ"י שאסור להשתמש לאורה הוי בשעת הסכנה דמניח על שולחנו (תער"ח):

לז במ"ש מדליקין נ"ה קודם הבדלה ואם שכח אתה חוננתנו יאמר המבדיל בין קודש לחול דאין נכון לעשות פעם כך ופעם כך (ט"ז) ואין מבדילין בנ"ח דאסור להנות מאורו (תרפ"א):

לח דין על הניסים בתפלה מבואר כ"ד סי' כ"ד:

לט בבהמ"ז מזכירין על הניסים בנודה לך קודם ועל הכל ואם שכח אין מחזירין אותו ובשבת והנוכה ושכח של שבת בענין שצריך לחזור ולברך נ"ל דצריך להזכיר גם של

חנוכה (וסמ"א בסי' קע"ה ס"ק י"ג כתב דאין צריך ולא סבנתי מסברי מה שפירך כמאן דליתא דמי) וחנוכה שחל ביום א' ואכל בשבת ונמשך סעודתו בלילה אפי' אבל גם בלילה מזכיר של שבת לבד ועיין בכלל קי"ח סי' ד' (תרפ"ב):

מ כל ה' ימי חנוכה גומרין ההלל וא"א תחנון וצ"צ ולמנצח (תרפ"ב) ובבית האבל לא יאמר אלא יאמר באו"א בבית (מ"א סי' קל"א) וא"כ משמע שהאבל לא יאמר אפי' בחנוכה ולענין הספר עדיין בדין ר"ח:

מא קורין בפ' נשיאים ומתחילין מויהי ביום כלות משה בפ' נשא וקורא הכהן עד ביום א' ולוי וישראל קורין ביום א' וביום ב' קורא כהן ביום השני עד פר בן בקר ולוי עד ביום ג' וישראל ביום של אחריו דהיינו ביום ג' וכן בכל יום וביום השמיני מתחילין ביום השמיני וישראל מתחיל מיום ט' עד כן עשה את המנורה ור"ח והנוכה מקדימין לקרות בשל ר"ח ג' דהוא תדיר ואח"כ רביעי בחנוכה ואם טעה החזן וקרא ד' בשל ר"ח אם לא הוציאו רק ספר א"צ לקרות יותר ואם הוציאו ב' ספרים ואז יש משום פגם של ס"ת שיאמרו שהיא פסולה צריך לקרות ה' בשל חנוכה ויאמר קדיש אחר חמישי ואם כבר אמר אחר ד' א"צ לחזור ולומר ואפי' אם באמצע קריאת ד' נזכר יגמור הקריאה בר"ח ואח"כ יקרא של חנוכה ואם טעה ובירך כבר על של חנוכה תחלה יקרא אח"כ בשל ר"ח (סס"י תרפ"ד) (ט"ז ומ"א בסי' ק"מ דלא כרמ"א) ור"ח טבת שחל בשבת מוציאין ג' ספרים וקורין ו' בראשונה בסדר היום ובב' קורין א' בר"ח ובשלישית קורין מפטיר בשל חנוכה דר"ח תדיר אע"ג דבחנוכה איכא פרסומי ניסא מ"מ תדיר קודם להקדים והפטרה קורין בשל חנוכה רני ושמחי דלענין לדחות פרסומי ניסא עדיף ולפ"ז נ"ל דאם טעו וקראו בשני של חנוכה ובשלישי בשל ר"ח מ"מ קורין הפטרה בשל חנוכה משום פרסומי ניסא (וע' בכה"מ פ' ב"מ וע' לבוש ומ"א) ואם קראו הפטרה של ר"ח השמים כסאו יצאו ור"ח אדר שחל להיות בשבת מוציאין ג"כ ג' ספרים וקורין בא' ו' בסדר היום ובשני קורין א' בר"ח ובשלישית פרשת שקלים למפטיר והפטרה בפ' שקלים ואם טעו והתחילו לקרות מקודם פרשת שקלים יגמרו ויברך אחריו ואח"כ יקראו מפטיר בר"ח והפטרה יקראו גם כן בשל ר"ח (ועיין תשוב' שמ"ו כנ"ב מ"ת סימן י"א):

מב מי שיש לו (יאר צייט) בחנוכה לא יחשוב לפי ימי החנוכה אלא לפי ימי החודש שהרי לפעמים ר"ח טבת יום א' ולפעמים ב' ימים:

מג סדר ד' פרשיות שהם שקלים זכור פרשת פרה ופרשת החודש מבואר בש"ע סי' תרפ"ה:

הלכות מגילה

כלל קנה. דיני פורים:

א משנכנס אדר מרבין בשמחה (תרפ"ו):

ב שבת שלפני פורים קורין פרשת זכור והוא מ"ע מה"ת לזכור מעשה עמלק ולשנוא אותו שנאה קבועה בלב עד שאם היה באפשר למחות אותו מן העולם שלא ישאר ממנו שום זכר בין אדם ובהמה וכליו ומטלטליו שלא יזכר שמו לומר שזה הוא מעמלקי כדכתיב זכור את אשר עשה גו' תמחה את זכר עמלק ומיהו י"א דמצוה דאורייתא זו יוצאין מה שקורין פ' זו בתורה בסדר השבוע ומ"מ כיון שאין כאן היכר לזה כיון שהוא פרשת השבוע ועוד שהרי מצות צריכות כוונה ולכן יחדו לזה להסמיך קריאת פרשת עמלק למגילה ששם כתוב במי מחיית עמלק שהמן היה מבני בניו של עמלק וי"א שגם פ' פרה הוא מצוה מה"ת לקרותה ולכן צריכין בני הישובים שאין להם מנין לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו לשמוע פרשיות אלו ואם א"א להם לבא מ"מ יזהרו לקרותם בנגינות ובטעמים (תרפ"ס):

ג בימי מרדכי ואסתר נקהלו ביום י"ג באדר להלחם ולעמוד על נפשם והיו צריכין לבקש רחמים ותחנונים שיעזרם ה' להנקם מאויביהם ומצינו כשהיו ביום מלחמה שהיו מתענין שכן אמרו רז"ל שמרע"ה ביום שנלחם עם עמלק היה מתענה ואם כן גם בימי מרדכי היו מתענים באותו יום ולכן קבלו עליהם כל ישראל לתע"צ להתענות בי"ג אדר ונקרא תענית אסתר כדי לזכור שהבורא ית' רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם ומ"מ אינו חובה כ"כ כד' תעניתים הכתובים ולכן יש להקל בו לעת הצורך כגון מעוברות ומניקות או אפילו חולה קצת מכאב עינים שאם מצטערים הרבה לא יתענו וכן ביולדת כל ל' יום ויפרעו אח"כ אבל שאר הבריאים לא יפרשו מן הציבור ואם חל פורים ביום א' מתענין ביום ה' ואם חל בו ברית מילה מותר לאכול על המילה

ולמחר

ולמחר ביום ו' יתענו האוכלים כ"כ רמ"א אבל הט"ז וא"ר כ' דאסור לאכול ביום ה' אלא יעשו הסעודה בלילה כדין י"ז תמוז ונ"ל פשוט דבעלי הברית מותרין לאכול ביום ה' כמש"כ בכלל קל"ב לענין ט"ב שנדחה וא"צ להתענות ביום ו' (והיינו לשיטת סט"ז שקבעו דוקא ביום ה' ובאמת כן משמע בשאלתות פ' תשא אבל לדעת רמ"א דאין כאן יום קבוע א"כ מותרים כל בעלי הסעודה לאכול בשחרית גם כן רק שמחויבים להתענות ביום ו' ואין חילוק בין בעלי ברית לשאר אדם) וכפי הנראה המנהג כט"ז שהרי לא ראינו לעשות הסעודה ביום (ע' ט"ז סי' תרפ"ו):

ד נוהגין ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר לצורך קרבנות הצבור ומנהג ליתן ג' מחצית דבפרשת כי תשא כתיב ג"פ תרומה וקטן א"צ ליתן אלא די"א דמבן י"ג שנה שהביא ב' שערות שהוא כבר גדול [חייב] וי"א עד בן עשרים שנה פטור וכל קטן שאביו נותן בשבילו פעם א' חייב ליתן לעולם (תרל"ד):

ה חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור לקרותה ביום זכר לנס שהיו צועקין ביום ובלילה ושל יום זמנה כל היום מהנץ החמה עד סוף היום ואם קראה משעלה ע"ה יצא ושל לילה מתחלת תיכף מיציאת הכוכבים וזמנה כל הלילה אבל קודם צה"כ אעפ"י שמצטער מאד מחמת התענית אסור להקדים. והקורא קודם צה"כ לא יצא כלל ואפילו קרא מקצתה קודם צה"כ לא יצא וצריך לחזור ולקרות (פ"ח בס"י תרפ"ז וכ"כ סגר"א תרל"ב ומ"מ נ"ל דלא יחזור ויברך דלא כפ"ח כיון דכל האחרונים לא הסיגו ע"ז) ואם הוא לצורך גדול או שא"א לו לשמוע המגילה קודם שיטעום כדי להחזק מעט מחולשת התענית מותר לטעום מעט בשתיית (קאווע) וכיוצא בו (מ"א סס"י תרל"ב):

ו כל המצות אפי' שבתורה מאחרינן לקריאת המגילה משום פרסומי ניסא אלא א"כ ליכא שהות לעשות שתיהן ואם יקרא המגילה לא יהיה לו באפשר לקיים המצוה כיון שהוא מצוה מה"ת ומגילה מדרבנן מצות התורה קודם אע"פ שלא יקרא המגילה כלל אבל מת מצוה דהיינו שמונח בשדה בבזיון מבטלין מגילה וקוברין אותו תחלה ואפי' אם לא יהיה שהות כלל לקרות המגילה דגדול כבוד הבריות שדוחה מצוה דרבנן אבל קבורת מת המונח בביתו מגילה קודמות שהרי אפשר לקוברו אח"כ (וכן סוף הסכמת אחרונים דלא כרמ"א סס"י תרפ"ז) ונוהגין למול קודם המגילה:

ז אפי' ת"ת ששקול נגד כל המצות מבטלין לשמוע מקרא מגילה בצבור ואפילו יכול לכנוס עשרה מ"מ מצוה מן המובחר לילך לבהכ"נ הוא ואשתו ובניו לשמוע המגילה ברוב עם ומ"מ נ"ל מי שמתפלל כל השנה בקביעות במנין המיוחד לו להתפלל שם א"צ לילך לבהכ"נ:

ח בזמן מרדכי בעת הנס כתיב שהיהודים שבכל מקום נלחמו ביום י"ג ונחו בי"ד ועשו אותו יום משתה ושמחה ובשושן ניתן ליהודים להלחם עם העכו"ם גם ביום י"ד ולא עשו י"ט עד ט"ו וכיון שבאותו זמן נחלקו לב' ימים ולכן בשקבע מרדכי ואסתר בהסכמת אנשי כנה"ג לקבוע פורים לדורות חלקו ג"כ אותו לב' ימים והיה ראוי לתקן שכל עיר שהיא מוקפת חומה כמו שושן יהיה דומה לשושן לעשות בט"ו והיה ראוי לתלות הכבוד בשושן ולתקן שכל עיר המוקף חומה מימות אחשורוש יקראו בט"ו אך כיון שא"י היתה חריבה באותה עת תקנו שכל עיר שהיא מוקפת חומה מימות יב"נ יקראו בט"ו והשאר בי"ד מלבד שושן אע"פ שאינה מוקפת מיב"נ אפ"ה קורין בט"ו מפני שבה נעשה הנס (ר"ן וב"י) ולכן כל עיר שידוע לנו שהיא מוקפת חומה מימות יב"נ עושין בט"ו ואפילו אינה מוקפת חומה עכשיו ואפי' הם בח"ל ואפי' הכפרים הסמוכים להם בתוך מ"ל אפי' אינם נראים או אם נראים אפי' אינו סמוך קורין בט"ו ואם נראה והוא רחוק ממיל (עי' במ"א סי' תרפ"ח ס"ק ג' וא"ר שהאריך בזה) היה ספק אם הוא מוקף מימות יב"נ או לאו קורין בי"ד ובט"ו ובלילה ומ"מ לא יברכו רק על קריאתה בליל י"ד ויומו וכן נוהגין בק"ק פראג וכיון דבמדינתנו לא מספקינן כלל בזה בשום עיר לכן לא הארכתי בזה:

ט בזמן שתקנו לקרות המגילה התקינו שיהיו בני הכפרים רשאין להקדים לקרות פעמים בי"א לחדש פעמים בי"ב פעמים בי"ג לפני שבני הכפרים רובן אינן בקיאין לקרות והיו צריכין לכנוס לעיר בפורים לקרות המגילה ולפי שהם מספיקים כל צרכי העיר ולכן הקילו עליהם שבשחל יום ב' או יום ה' שקודם פורים בא' מאלו הימים דאז בלא"ה היו בני הכפרים מתכנסים לערים לשמוע קרה"ת ולדון ואז קורין גם שם המגילה כדי שיהיו פנויים בפורים להספיק צרכי העיר ולכן אף שבזמה"ז אין דין זה נוהג מ"מ המפרש בים וכיוצא בו בענין שלא תהיה לו מגילה לקרות בה בפורים מותר לקרות בא' מאלו הימים בלא ברכה ואם א"א לו להמתין עד י"א בחדש יקראנה אפי' מר"ח שכל החדש נהפך לשמחה כדכתיב והחדש אשר נהפך ומ"מ אם נזדמן לו אח"כ מגילה בי"ד חוזר וקורא אותה בברכה אפי' קראה בי"ג דעכ"פ

היה

היה שלא בזמנה (וע' מגילה י"ט תוס' ד"ה בן כפר) ואם לא נזדמנה לו עד ביום ט"ו אפשר דא"צ לחזור ולקרות כיון שכבר קרא אבל אם לא קרא כלל חייב לקרותה בט"ו בלא ברכה אבל אחר ט"ו אין זמנה כלל שנא' ולא יעבור וכל הקורא המגילה בלא זמן הקבוע לו צריך לקרותה דוקא בעשרה כיון שאין קורא בזמנו :

י אין קורין מגילה בשבת אפי' בהמקומות שהם מוקפים חומה שקורין בט"ו אפ"ה כשחל בשבת מקדימים לקרות בע"ש לפי שגזרו חז"ל כיון שהכל חייבין ואין הכל בקיאין בקריאה שמא יטלנה בידו לילך אל הבקי ויעביר ד"א ברה"ר ולפי שאסור לקרות בה באותו שבת לכן אסור גם לטלטל אותה אבל כשחל י"ג בשבת מותר לטלטל המגילה דמ"ש שבת זה משאר שבתות השנה ומ"מ אין נכון להביא המגילה לבהכ"נ אפי' במקום שערבו דמ"מ מכין משבת לחול דומיא להביא יין להבדלה בסימן תרס"ז (וע' בכלל קל"ג סימן ו' מה שכתבתי שם) ושאר הדינים מבואר בש"ע סימן תרפ"ח סעיף ו' :

יא הכל חייבין בקריאת המגילה אחד אנשים וא' נשים וגרים ועבדים אפי' אינם משוחררים (כ"כ המ"א מדכתב הטור הגם עבדים ופליג על הב"י) וחייב לחנך גם הקטנים שהרי כולם היו בגזרת להשמיד ולהרוג ולאו דוקא לקרות כל א' לעצמו אלא אפילו אם שומע מפי הקורא יצא י"ח ובלבד שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה לפיכך אם היה הקורא חש"ו השומע ממנו לא יצא אפי' קטן שהגיע לחינוך (המ"א סי' תרפ"ט ס"ק ד' מסופק בזה וע' א"ר) וכן נשים אעפ"י שמחויבות מ"מ אין עליהן חובת קריאה אלא חובת שמיעה שמחוייבת לשמוע מאיש ואפילו לעצמה לא תקרא אלא שיקרא לפניה איש . (לשון זה הכ' המ"א ס"ק ו' לא נמצא בו"ה רות. והגר"א הביא לשונו ואינו מוכרח אם כ"ל אינה קוראת לאחרים אבל לעצמה קוראה וצ"ע) ומ"מ נ"ל דאם אין לה מי שיקרא לפניה תקרא היא לעצמה במגילה כשרה ומברכת אקב"ו לשמוע מקרא מגילה וכיון שהנשים חייבות לכן צריך כל א' לקרוא בביתו לפני המשרתת ובנותיו :

יב כבר כתבנו שמצוה מן המובחר לשמוע המגילה בבהכ"נ במקום שיש רוב אנשים משום ברוב עם כו' ועכ"פ לכתחלה צריך לחזור שיהיו עכ"פ י' אנשים גדולים בזמן קריאתה משום פרסומי ניסא ואם נשים מצטרפות לעשרה מסופקים הפוסקים כיון שגם הם מחויבות אפשר דמצטרפין או אפשר דמ"מ לא מצטרפין ואם א"א בעשרה קורין אותה ביחיד כיון דקורא בזמנו איכא פרסום הנס בשאר מקומות ומ"מ אם באותה העיר קורין בצבור רק איזה יחיד לא שמע יכול לקרותה אפילו לכתחלה ביחיד כיון דכבר נתפרסם הנס על ידי קריאת הצבור (סס"י תר"ץ) :

יג אם אין שם מנין אם כולם יודעים לקרות כל א' קורא לעצמו כמו בתפלה דאין הש"ץ מוציא בפחות מי' ובדיעבד אם א' קרא ונתכוון הקורא וגם השומעים להוציא יוצאין וי"א דאפילו לכתחלה יותר טוב שאחד קורא ויוצא את האחרים משום ברוב עם כו' ואמנם אם א' יודע והאחרים אינן יודעין לכ"ע יקרא זה ויוציא האחרים (סס"י תרפ"ט) :

יד המגילה נקראת ספר ולכן צריכה להיות כתובה על קלף וככל משפטי דיני כתיבת ס"ת ומבו' בסי' תרצ"ח ובהגמיי' וז"ל למנין שיטין ורוחב ג' פעמים למשפחותיכם ובין שיטה לשיטה כו' ושיעור גליון למעלה ג"א ולמטה ד' ובין דף לדף ב"א וכל פרשיותי' סתומות כו' וצריך לתופרה בגידין ואם תפרה בחוטי פשתן פסולה ואם אין לו גידין כ"כ לתפור כל המגילה בגידין ע"ש כיצד תופרין (ודוקא כשהיא תפורה כולה אבל אם תפורה כולה בגידין א"צ לדקדק כמה תפירות וכן משמע לסדיא ברמב"ם כפ"ב ה' י"א) ואין לעשות בה נקודות או לכתוב בה הטעמים מ"מ בדיעבד כשר ואפי' לכתחלה מותר אם אין שם מי שיודע לקרות כהוגן או להקרות לש"ץ ומ"מ אם אין הטעמים במגילה מותר לקרות בלא טעמים ובלבד שיקרא התיבות בראוי שלא יקרא תיבה שמשמע עבר או עתיד ויקרא להיפך כגון ומרדכי יושב לא יקרא ישב וכן והמן נופל לא יקרא נפל דבזה לא יצא (א) אבל אם קורא יהודים שצריך לקרות ביו"ד א' וקורא יהודיים כיון שאין הענין משתנה יצא (תר"ז) ובכל אלו מותר לקרות בברכה אבל אם אין לו מגילה הכתובה כדין אלא שנכתבה או נדפס על הנייר או בספרים נדפסים שלנו אע"ג דעכ"פ יקרא בו כיון שאין בכל העיר מגילה כשירה אבל לא יצא ידי מצוה ופשיטא שאין מברכין על קריאתה ואסור לגזול מגילה ולקרות בה ופשיטא שאין מברכין דהוי בוצע ברך ומ"מ אם קרא בה יצא בדיעבד דאין גזל בקול (תרנ"ח) :

נשמת אדם

(א) **אם** קרא מיושב ישב ומנופל נפל צ"ע אם זה נקרא נהפכה הענין דלא גרע מיושב בפתח ליושב בכירי שכתב המ"א בסימן קמ"ב דהוי נהפכה הענין ובמ"א סי' תר"נ ס"ק ד' משמע דאין מפסידין הענין שהרי כ' שם דבסעיף י"ד לא משמע הכי שכתב שם ס"ק ט"ו כגון מיושב ישב אך נראה דכוונתו על מ"ש שם ס"ק י"ד בשם הרשב"א דמשמע דלעולם אם השמיט תיבה א' לא יצא ודע דבמ"א סי' תר"ן ס"ק ד' נרשם בטעות וצריך לציין על וקראה הקורא ובש"ג כתב וז"ל אם השמיט הקורא כו' :

טו כשיקרא בצבור לא יקרא מיושב מפני כבוד הצבור אבל כשיקרא ביחיד מותר לקרות בין עמוד ובין יושב ומותר שיקראוה שנים אע"ג דבכל מקום אמרינן תרי קלא לא משתמעי מ"מ במגילה איירי דהביבה מתכונים לשמוע :

טז צריך לקרותה כולה ומתוך הכתב ואם קראה ע"פ לא יצא וצריך שתהיה לכתחלה כתובה כולה לפניו שלא יחסר בה אפי' אות א' ובדיעבד אפי' היו הסופרים כמה תיבות וקראם בע"פ יצא . ומיהו י"א דכתיבות שאינם מפסידים הקריאה אע"פ שלא קראם כלל יצא אבל במפסידים הקריאה לכ"ע לא יצא כגון וימי הפורים לא יעברו והשמיט לא או מתנות לאביונים השמיט המ"ם ולפי שאין הכל בקיאים בזה מה הוא מפסיד הקריאה ומכ"ש שי"א שלעולם חוזר לכן לעולם אפי' השמיט אות א' יחזור ויקרא בלא ברכה ואם השמיט ויודע שזה מפסיד הקריאה יחזור ויקרא בברכה וא"כ קרא ומרדכי ישב כו' וכן והמן נפל אפי' כבר סיים כל המגילה צריך לחזור ולקרותה בלא ברכה ואם חסר במגילה ענין שלם אפי' באמצע או שחסר מתחלתה או מסופה אפילו אינו ענין שלם אפי' בדיעבד לא יצא וכן אם היו בה אותיות מטושטשות ואין רישומן ניכר ביותר מהציה · ונ"ל דהוא הדין אם היו נפסקין האותיות חשוב כחסר :

יז מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה או חומשין שלנו שבדפוס לא יקרא עם הש"ץ דשמא יתן דעתו על מה שהוא קורא וקריאתו הוי כקורא בע"פ ואפי' אם הוא יתן דעתו ויכוין למה שאומר הש"ץ אפ"ה היישינן שמא ישמע אחר לקריאתו ויתכוין לצאת בזה (וכזה מפורש דיוק של מ"א ועיין בב"י בשם רשב"א ובשם א"ח ובניסה אמרו ד"א) וכן לא יסייע שום אדם ע"פ לחזן ולכן אותם הפסוקים שאומרים הקהל צריך החזן לחזור ולקרותם מתוך מגילה כשרה :

יח אסור להפסיק בקריאתה ולשהות בנתיים אלא יקראנה בפעם א' ומכ"ש דאסור לשוח . ומ"מ בדיעבד אפי' שח וכ"ש אם שהה אפי' שעה ויותר ואח"כ חזר למקום שפסק ונגמר יצא ודוקא אם שח הקורא דעכ"פ קרא כולה אבל אם שח השומע ולא שמע אפי' תיבה א' כבר בארנו לעיל בסי' ט"ז שצריך לחזור ולקרות כדאיתא שם וכן אם קרא אותה והוא מתנמנם יצא כיון שעכ"פ קרא אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא :

יט קרא ודילג תיבה א' או פסוק א' אעפ"י שנגמר כולה אין תקנה לקרות אח"כ מה שהשמיט אלא צריך להתחיל מאותה תיבה שהשמיט ולקרות כסדר ואם לאו לא יצא :

כ נשים וע"ה או מי שאין מבין לה"ק אף עפ"י שאינם יודעים ומבינים כלל אפ"ה יצאו דעכ"פ איכא מצות קריאה ופרסומי ניסא :

כא הקורא המגילה צריך לכוין להוציא כל השומעים וגם השומע צריך שיכוין לצאת . וצריך שיזהר שישמע כל המגילה ואם לא שמע אפי' תיבה אחת חוזר כדלעיל אבל אם לא כיון בכל תיבה יצא דלא גרע מנשים וע"ה :

כב הקורא צריך שיאמר עשרת בני המן ועשרת הכל בנשימה א' להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד . ונוהגין לכתחלה לומר בנשימה אחת מחמש מאות איש עד עשרת ועשרת בכלל ובדיעבד אפילו הפסיק בין י' בני המן יצאו (ב) ומה שנוהגין במקצת המקומות שכל הקהל אומרים י' בני המן אינו מנהג אלא הקורא יאמרם לבד והקהל ישמעו כמו כל המגילה :

נשמת אדם

(ב) **בענין** כתיבת בני המן כבר נהגו בכל תפוצות ישראל לכתוב איש בראש העמוד ואת בסוף השיטה ועשרת בסוף העמוד וכן כתב הלבוש בהדיא ובא"ר כתב בשם שכה"ג דאם אין עשרת בסוף הדף אלא שכתב אחר זה עוד שיטות פסולה ע"ש ואף שנלע"ד בוודאי אין לפסלה בדיעבד מ"מ מזיקן שכן מנהג כל ישראל והגר"א כתב דהיינו הוא מה שנוהגין לכתוב באותיות גדולות ולמלאות כל העמוד דא"כ למה לא נמסר במסורה שי' בני המן הוא מאותיות גדולות ועוד שהרי כתב הגמיי' הביאו הב"י בשם ר"י דהא דאיתא במסכת סופרים איש בריש דפא כו' היינו ראש השיטה וסוף השיטה ולכן ליוה לתקן ותחילה היה כותב בדרך זה חמש מאות סוף העמוד ואיש בראש העמוד וראש השיטה ואת בסוף אותה שיטה ועשרת בסוף שיטה י"א ואח"כ כ' שאר שיטות ואח"כ חזר בו כיון שראה במסו' במגילת אסתר שנמסר וז"ל איש בראש הדף עשרת בסוף הדף וסוף העמוד וא"כ ע"כ מש"כ תחלה איש בראש הדף היינו ראש השיטה ולכן צוה לתקן באופן זה שיכתוב שאר שיטות למעלה באותו עמוד · ובמורה י"א ממטה למעלה יכתוב איש בראש השיטה ואת בסוף השיטה ועשרת בסוף השיטה ובסוף העמוד ואף שראוי לסמוך על הגאון ר"א אפי' באיסורי תורה כ"ש מדרבנן מ"מ עפר אני תחת רגליו וקשה לי מאד דבר שנתפשט המנהג בכל ישראל ואיך לא ימצא דבר זה בדברי הראשונים : ועוד מעודי היה קשה לי להבין דברי הגמיי' שכתב דהא דאיש ריש דפא וסוף דפא ר"ל ראש שיטה וסוף שיטה ואיך נפרש דף דבכלא גמרא ר"ל עמוד כדאיתא במנחות ובגיטין ולמה יהפוך הברייתא דמס' סופרים ודברי הירושלמי' לקרות שיטה דף ומי סני ליה לתנא לומר בראש השיטה : ועיין במסכת סופרים פ"ח ב' ג' ועוד שם הרבה פעמים שקורא לעמוד דף ולשיטה שיטה ומ"ש דהכא קרא תנא לשיטה דף ובריש פסחים דתני אור וקרינן ללילה אור ואעפ"כ הקשה הראב"ד דלא מפיס התנא חשך לאור ע"ש ולכן יגעתי בה ולענ"ד יגעתי ומצאתי בעזרו יתעלה החונן לאדם דעת שעמדתי על האמת ומקום הניחו לי מן השמים וצריך אני להאריך קצת ולהעתיק לשון הגמיי' :

וז"ל כתיב במסכת סופרים איש בריש דפא ואת בסופה ועשרת בסוף דפא ופריך מדקאמר ואת בסופה ע"כ בסוף שיטה קאמר דאם ר"ל בסוף דפא הא קאמר עשרת בסוף דפא אלא ודאי ראש שיטה וסוף שיטה קאמר עכ"ל וכ"כ הסמ"ג לשון זה וכתב הב"י וכן נוהגין עכ"ל . ומאד יפלא הדבר אם גם הב"י הבין דברי הגהות מיימי' כמו שהבין הגר"א וכדמשמע באמת ל' הגמיי' דאין קפידא אלא בראש שיטה וסוף שיטה ולפ"ז

כג מנהג כל ישראל שהקורא פושט כל המגילה ואינה מניחה כרוכה אלא כופל אותה דף על דף כאגרת שכן המגילה נקראת אגרת הפורים אבל השומעים אינם צריכים לפשטה גם המנהג שהקהל אומרים ד' פסוקי גאולה בקול רם וצריך הקורא להמתין עד שיסיימו ואז יקרא הוא ממגילה כשרה (תרנ"א) :

כד הקורא את המגילה מברך ג' ברכות על מקרא מגילה . ושעשה נסים · ושהחיינו ואין מברכין לשמוע מקרא מגילה כמו בשופר דמשמע דאם אינו משמיע לאזנו לא יצא ובאמת יצא משא"כ בשופר דעיקר תלוי בשמיעת האזן ואם לא בירך וקרא יצא . וי"א דביום אין מברכין שהחיינו כיון שכבר בירך בלילה אבל בכל מדינותינו נוהגין שמברכים גם ביום שהחיינו דעיקר זמנה ביום (כ' הגר"א אע"ג דעיקר מצותה ביום כמש"כ הש"מ מ"מ כיון שבירך בלילה יצא דלא גרע מבירך אסוכה ולולב בשעת עשיה אבל הש"מ כ' דלמ"ד דעיקר מצותה ביום צריך לחזור ולברך שהחיינו ומש"כ הגר"א מסוכה בשעת עשיה י"ל כמש"כ הרא"ש סוף סוכה בשם ר"ת מאיברא דדוקא בשעת עשיה אבל אם לא בירך בשעת עשיה ולא בשעת מצותה לא יצא ואע"ג דהרא"ש כ' שם דלדידן דאין מברכין ביום ב' שהחיינו על לולב צ"ל דזה עדיף כיון שבירך בראשון בשעת מצותה וא"כ ה"נ הרי בירך בשעת מצותה בלילה י"ל דהתם עכ"פ עיקר מצותה היא ביום א' משא"כ במגילה דאדרבה עיקר מצותה ביום ולכן מברכין) ובלא"ה כל מקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג :

כה אחר שקרא המגילה כורכה כולה ומניחה לפניו ומברך ברכת הרב דגנאי הוא שהמגילה תהיה מונחת כך ואפילו התחיל כבר ואמר ברוך אתה כיון שלא אמר השם יפסיק ויכרוך ואח"כ יחזור ויתחיל אבל אם כבר אמר השם צ"ע אם יחזור לתחלת ברכ' בשביל זה (עיין א"ר תר"נ) :

כו אם נשתתק הקורא באמצע המגילה וצריך אחר לקרות א"צ לברך שהרי כול' יצאו בברכתו (וסמ"א כ' דצריך לחזור לראש אבל א"ר כ' דמתחיל ממקום שפסק דל"ד לתורה דהתם שמברך מברך לעצמו ולא להוציא הצבור משא"כ הכא שמברך להוציא הצבור ודמי לשופר ודבריו נכונים בטעמם) :

כז בברכת שהחיינו של יום יכוין גם על מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים · ומ"מ אם אין לו מגילה אין מברך שהחיינו בשבילם דזה נוהג בשאר ימים :

כח חייב כל אדם אפי' עני המקבל צדקה ליתן לפחות ב' מתנות לב' עניים דהיינו מתנה א' לא' וכן לשני דכתיב ומתנות לאביונים משמע ב' מתנות לב' אביונים ואין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט יד ליטול נותנים ואם הוא במקום שאין עניים שם יכול לעכב מעות פורים עד שיבואו עניים או שישלחם למקום שירצה :

כט חייב כל אדם לשלוח עכ"פ לאדם א' ב' מתנות כמש"כ ומשלוח מנות איש לרעהו משמע ב' מתנות לא' וכל המרבה לשלוח לריעים ה"ז משובח ומכל מקום מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות ודומה לשכינה שנא' ולהחיות לב נדכאים (רמב"ם) :

ל כיון שכל הנס היה ע"י יין כי בתחלה נטרדה ושתי ע"י משתה ובאה אסתר וכן ענין המן ומפלתו היה על ידי יין לכן חייבו חכמים להשתכר ולפחות לשתות יותר מהרגלו כדי לזכור הנס הגדול ואמנם היודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצות בנט"י וברכה ובהמ"ז או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיה לש"ש :

לא לא נקרא מנות אלא דבר שראוי לאכול כמות שהוא בלא תיקון כגון בשר ודגי' מבושלים ולא חיין או מיני מתיקה או פירות או כוס יין ומי דבש וכיוצא בו (נ"ל דמירושלמי פ"ק סוף הל' ד' משמע דאם שלח לעני דבר מאכל יצא משום מתנות לאביונים ולא משום משלוח מנות דגרסינן שם ר' יודן נשיאה שלח לר' הושעיא רגל חדא ועם וחד לגין דחמר שלח וא"ל קיימת בנו ומתנות לאביונים חזר ושלח לו חד עיגל וחד גרב דחמר שלח וא"ל קיימת בנו ומשלוח מנות משמע מזה דמתחלה ששלח לו מתנה קטנה הוא כדרך שנותנים לאביונים ואחר כך כששלח לו מתנה מרובה אמר דזהו משלוח מנות . משמע מזה שאם שולח דבר פחות לעשיר אינו יוצא בזה ידי משלוח מנות) :

נשמת אדם

ולפ"ז בודאי אין חילוק אם מתחיל איש בראש העמוד או באמצע וכן אין חילוק אם מסיים עשרת באמצע עמוד או בסופו ואין קפידא אלא שיתחיל איש בראש השיטה ועשרת בסוף השיטה א"כ יקשה עלינו · (א) דאיך כתב הב"י שכן נוהגין וא"כ ע"כ היו נוהגין כן בימיו ואיך נשכח הדבר בפעם א' עד שהלבוש שהיה באותו דור עכ"פ סמוך לו שהרי היה תלמיד רמ"א וכתב שהמנהג כמו שנוהגין וגם אם נאמר שבא"י במדינות שהיה דר הב"י היו נוהגין כן ולא במדינות של רמ"א ולבוש אם כן היה לרמ"א להגיה שאין כן מנהגנו . (ב) קשה מה שכתבתי דאיך נהפוך הדברים ולומר דהא דריש דפא ר"ל שיטה וכי אפשר לנו לומר היכא דכתיב יום שהכוונה לילה . (ג) למה דחק הגמ"י כ"כ להוציא הדבר מפשוטו ולמה לא נפרש הכי איש בריש דפא ר"ל דף ממש היינו תחלת העמוד ואת בסיפה ר"ל בסוף תחלת העמוד דהיינו סוף שיטה ועשרת בסוף דפא ר"ל סוף העמוד ממש דהיינו סוף העמוד וסוף השיטה משם

סעו"ת

הוא סוף הדף ומנ"ל להוציא הדבר מפשוטו · (ד) דל"ל להגמ"י לדקדק דוקא בסופו היינו ר"ל סוף הדף מדנקט בתר הכי עשרת ולמה לא דקדק כפשוטו דאפילו דלפי מה דאיתא בירושלמי פ"ג דמגילה הלכה ז' איש בריש דפא ואת בסופה ולא תני התם עשרת בסופו ואעפ"כ ע"כ מוכח דואת בסופה ר"ל סוף שיטה דאל"כ ק' דא"כ דנאמר דואת בסה"ד ע"כ קאי אואת בתרא בויזתא ואיך אפשר לכתוב ואת בסוף הדף וא"כ יהיה עשרת תחלת דף שאחר זה וא"כ ק' מאי נעשה עם ויזתא שהיא בשיטה י"א מן איש הא נכתוב אחר ויזתא עשרת בסוף א"א שהרי אמרינן דואת הוא בסוף הדף ואם לא נכתוב כלל א"כ יהיה ויזתא יחידי בשיטה ולא יהיה כנגדו נכתב כלום וא"כ ע"כ א"א לומר דאת בסופה קאי על סוף הדף וע"כ קאי ואת בסופה ר"ל בסוף ראש העמוד דהיינו שיטה ראשונה וצ"ל להאריך ולמידק מדסיים עשרת בסוף דפא דא"כ מאי נעשה עם הירושלמי דלא סיים עשרת בסוף וכי נימא דפליג עם מסכת סופרים

וכי

לב סעודת פורים היא מצוה מדרבנן וחייב לאכול ולשתות ולשמוח ועכ"פ צריך שתהיה הסעודה ביום וכן משלוח מנות ומתנות לאביונים כדכתיב ימי משתה כו' ובבהמ"ז מזכיר על הניסים ואם שכח אפילו היה בסעודה ראשונה שאכל ביום אינו חייב לחזור (א"ר בשם תכ"ד סי' ל"ה וכנ"ל דכ"מ בירושלמי פ' ג"ש הל' ד') ואם התחיל לאכול מבע"י ונמשכה בלילה אעפ"כ מזכיר על הניסים ואם חל בע"ש וקידש בתוך הסעודה מזכיר אם לא התפלל עדיין אבל אם כבר התפלל אינו מזכיר ונ"ל דלפי מה שנתבאר לעיל כלל קי"ח סימן ד' דאם אכל בלילה חייב להזכיר של עכשיו וא"כ ה"ה בשבת היאך יאמר תרתי דסתרי וכיון דאין הזכרת על הנסים חמור כ"כ לכן יאמר רק של שבת :

לג גם נשים חייבות במשלוח מנות ומתנות לאביונים ומ"מ אשה שיש לה בעל סומכת שבעלה שולח בשבילה ואינו נכון אלא יש להחמיר :

לד פורים מדינא מותר במלאכה דאף על גב דכתיב משתה ושמחה ויום טוב מ"מ לא קבלו עליהם לעשותו יו"ט ומ"מ אח"ז נהגו מעצמם במקצת מקומות שלא לעשות בו מלאכה ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין והעושה אינו רואה ריוח מאותה מלאכה ואנו נוהגין שלא לעשות מלאכה אלא לצורך פורים או ע"י נכרי ומ"מ מותר לכתוב אפי' אגרת שלום וכן פנקס חובותיו וכל דבר שא"צ עיון גדול וכ"ש לכתוב דבר מצוה :

לה כל מצות פורים אינו נוהג אלא ביום י"ד להקורין בו ביום או בט"ו להקורין בו אבל של זה בזה אינו נוהג ומ"מ נוהגין בשמחה ומשתה קצת בב' הימים אבל אינו מדינא כלל וכלל דהא כתיב נזכרים ונעשים ואיתקש עשיה דהיינו השמחה לזכירה שהיא הקריאה :

לו ב' ימים י"ד וט"ו אסורים בהספד ותענית ונחלקו הפוסקים אם נוהג בו אבילות מדכתיב שמחה ולכן אבל תוך ז' יזהר בכל דיני אבילות חוץ מנעילת הסנדל וישיבה ע"ג קרקע שהוא דבר שרואין הכל וכ"ש דדברים שבצנעה נוהג וכ"ש דאסור לראות כל מיני שמחה ואם יכול לאסוף מנין לביתו לקרות המגילה מוטב וא"ל יתפלל בביתו וילך לבהכ"נ לשמוע קריאת מגילה ובשחרית ילך לבהכ"נ ואם חל במ"ש ילך לבהכ"נ :

לז האבל חייב לשלוח מנות ומ"מ לא ישלח דבר של שמחה וכ"ש דחייב במתנות לאביונים אבל אין שולחין לאבל כל י"ב חדש כל דבר אפילו אינו של שמחה אבל אם האבל הוא עני מותר לשלוח לו מעות או דבר שאינו של שמחה ואם אין בעיר רק האבל עם אחר חייב לשלוח לאבל כדי לקיים מצות משלוח מנות :

לח מי שמת לו מת בתענית אסתר נמצא בלילה שהוא אונן קודם קבורה לא יאכל בשר וישתה יין שהרי בלילה אין חייב כלל ויקרא המגילה וגם יקרא ק"ש ותפלה וביום שיקברו את המת ימתין עד לאחר הקבורה ואז יקרא ק"ש ותפלה ויקרא המגילה ואם שמע קודם הקבורה יצא ומ"מ נכון להזור ולקרותה בלא ברכה ומ"מ לא יניח תפילין כיון שהוא יום ראשון לקבורה כדין אבל (וע' בחיבורי ח"א בקונ' מצבת משה) :

לט מותר לישא אשה בפורים ולעשות סעודה ואין בזה משום מערבין שמחה בשמחה וכ"ש שמותר לעשות פדיון הבן . והמ"א כתב דיעשה חופה ביום י"ג :

מ יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אסור ג"כ בהספד ותענית אבל שאר דברים אין נוהגין בהם , וי"א

נשמת אדם

(ה) וכי יחלוק הגמ"י עם המסורה שקבלתי שנמסר עשרת הוא סוף הדף וסוף העמוד וא"כ כיון דעשרת סוף דפא דאיתא במסכת סופרים היינו דף ממש וא"כ למה נימא דאיש בריש דפא הוא ר"ל ריש שיטה ולא דף ואיך נפרש ריש דפא שיטה וסוף דפא עמוד וע"כ צ"ל דהגמ"י ס"ל דמסכת סופרים פליג עם המסורה וקשה מנ"ל הא דהא יוכל לפרש כמו שכתבתי בסי' ג' . (ו) כיון שהגר"א הכריע דע"כ א"א לכתוב בעמוד בפ"ע דא"כ צריך לכתוב אותיות גדולות וא"כ היה לו להגמ"י לדייק ג"כ מכח זה דא"א לומר דפא דף ממש דא"כ יהיו אותיות גדולות . (ז) שזכיתי ברוב רחמיו וחסדיו שבא לידי ס' הק' אורחות חיים הביאו הריב"ש והטור והב"י הביאו בהרבה מקומות אין מספר והנראה שהיה תלמיד הרא"ש בעל החנוך וכ' בהל' מגילה וז"ל המש מאות בסוף הדף ואיש בראש הדף ואת בסוף השיטה ופרשנדתא תחת איש וכל האתין תחת חבירו והשמות איש תחת איש ולא יכתוב בכל שיטה אלא איש אחד בראשה ואת בסופה עשרת בסוף השיטה תחת האתין ואחר כך כתב אותיות גדולות וקטנות ויש עושין עשרת בסוף הדף תחת האתין ובדף אחר מתחילין בני המן וכ"ז ע"פ הקבלה (ר"ל שקבלו הסופרים איש מפי איש שכ"כ למעלה מזה על שאר דברים) ואח"כ בסי' י"ה כתב וז"ל כבר כתבנו שצריך שיהיו כתובין כל עשרת בני

המן זה תחת זה כמו אריח ע"ג אריח שלא תהיה תקומה למפלתן וכתב במסכת סופרים שצריך לכתבן הכי חמש מאות איש · איש בריש דפא ואת בסופה ופרשנדתא בריש שיטה ויכתבם בב' דפין ועשרת בסוף דפא עכ"ל והנה ממה שמוסיף בדברי מסכת סופרים וכו' ופרשנדתא בריש שיטה מוכח מדבריו דס"ל דמאי דקאמר בריש דפא וסוף דפא אינו ר"ל שיטה אלא דף ממש והיינו כיש עושין שכתב בסי' שקודם שכותבין עשרת בסוף הדף ובדף אחר מתחילין בני המן וכמנהגינו עכ"פ יצא לנו מדבריו הקדושים שיש נוהגין לסיים עשרת באמצע העמוד ורק בסוף שיטה ויש נוהגין שגם עשרת יהיה בסוף העמוד ואין לנו להטריח בכוונות נגד המעתיקים שאומרים שמה שכתב ויש עושין עשרת בסוף הדף כוונתו שמתחילין איש באמצע עמוד וא"כ פליגי מהיפך להיפך שכל מי שאינו מתעקש לא יאמר זה כיון שכותב ויש עושין דודאי משמע דבזה כ"ע מודים דמתחילין איש בראש הדף רק יש שמסיים באמצע העמוד בעשרת וכותבים עוד שיטות באותו עמוד ויש שאין כותבין כלום באותו עמוד רק שמסיים העמוד בעשרת וצ"ל דפליגא דירושלמי בתר דאמר שם שצריך לכתוב אריח על גבי אריח אמר איש בריש דפא ואת בסופה ולא נזכר שם מן עשרת וס"ל דירושלמי פליג על מסכת סופרים וס"ל דעשרת א"צ לכתוב

בסוף

מזמו

ט

דעל קרבן יהי

מע"ק בשעת סמ

אלא אומר דברי שבו

הריעו לה' כל הארץ ·

ו רוע שב"מ שנא

מ"ג הריעו לאלהים כו' כי ה' עליון

לה' כל הארץ ובמזמור ס"ו הריעו כו' איו

לשון הריעו לכן מפרש דקאי על העתיד וכן כאן ב

יבטלו לע"ל חוץ מן תודה וכן כל התפלות יבטלו

הקרבנות באין על חטא חוץ מן התודה שהוא על הנס והנה

והענין הוא כמו שהארכנו במקום אחר כי ע"י תקיעת שופר מתעורר הו

שאנו תוקעין בשופר יחרדו הלבבות כמ"ש היתקע שופר בעיר ועם לא יחרד

בתשובה ואז הדין נהפך למעלה לרחמים כי עי"ז שאנו מעוררים בעצמנו הדין עלינו וא

הרי אנו מעוררים הדין לקבל עלינו כל גזירותיך כמו שכתבנו ע"פ למשפטיך עמדו היום ר"ע דהמע"ה אמר הרי אנו עומדים לקבל משפטיך ועי"ז מעורר הרחמים וסגולה זו אינו אלא לצדיקים ויכולים לעורר הדין משא"כ הרשעים שאינם יכולין לעורר הדין כי אז יבלו כולם כי אין בהם מעשים להפך הדין לרחמים אבל לע"ל שאז יהפוך כל העמים ויטו שכם א' לעבדו ולכן אמר הריעו לה' כל הארץ כי אז כל העולם יכולים לתקוע בשופר ולעורר הדין :

עבדו כו' בשמחה ובואו כו' ברננה · כמ"ש בזוהר דהכהנים הם מסטרא דשמחה והלוים מסטרא דרננה והיינו עבדו שהיא עבודת הכהנים בקרבן בשמחה והלוים יהיה ברננהי או י"ל ע"פ דאיתא בילקוט אמור פי' תשנ"א ע"פ והיית אך שמח שהוא מיעט אמר הקב"ה

בעוה"ז

נשמת אדם

שיטה וצריך לכתוב אריח על גבי אריח א"א למצוא אלא שאיש תחלת שיטה ג"כ אלא דבעשרת יש לטעות . ולא תימא שיכתוב עוד איזה תיבות אחר עשרת באותה שיטה אחרונה וע"ז מסר בסוף דפא ובסוף העמוד וא"כ ממילא ידעינן דע"כ מה שכתב איש בראש הדף היינו ג"כ תחלת השיטה דאל"ה לא יבוא עשרת בשיטה אחרונה ולכן לא הוצרך לפרש דאיש בראש השיטה ובראש הדף דממילא משתמע דאל"כ לא ימלא עשרת בסוף הדף אבל בעשרת נוכל לטעות די"ל דלאחר שכתב ויזתא יכתוב תיכף עשרת ועוד איזה תיבות דאע"ג דאיש תחלת שיטה ותחלת הדף מ"מ בעשרת נוכל לטעות ולכן הוצרך למסור דעשרת בסוף הדף ובסוף השיטה וכיון דידוע דצריך לכתוב אריח ע"ג אריח באופן שהמסורה אתי לאשמועינן דעשרת צריך להיות בסוף העמוד לאפוקי שלא יכתוב בסוף העמוד רק עשרת ממילא ידעינן דאיש תחלת שיטה ותחלת דף והגמיי' אתי לאשמועינן דצריך להתחיל ראש השיטה באיש לאפוקי שלא נטעה לומר דאיש יהיה בסוף שיטה ראשונה ומעתה כל מה שהקשיתי לא קשה מידי רק חוב עלי לתרץ מה שהוכיח הגר"א דא"כ צריך לכתוב אותיות גדולות ולמה לא נמנו במסורה נ"ל דלק"מ דודאי אין שום ספק שאפי' יכתוב עמוד שלם בס"ת באותיות גדולות לא יפסול כמו הש"ך סוף סי' ער"ב בי"ד והדף האחרון בס"ת אם לא נשאר לכתוב אלא אפי' פסוק א' עושה אותיות ארוכות ממטה למעלה כדי שתחזיק תיבה א' ד' וה' שיטין כדאיתא בגמ' ופוסקים שם ואפי' לכתחלה ובאמצע התורה עכ"פ בדיעבד כשר וא"כ עכ"פ היכא דלא אפשר עבדינן לכתחלה אפי' בס"ת א"כ כ"ש במגילה כיון שכך נמסר שיהיה נכתב בעמוד א' אם כן ממילא ידעינן שצריך למשוך האותיות שיחזיק כל אות ואות ב' או ג' שיטין ועוד דלא שייך למנות לאותיות גדולות וקטנות אא"כ שמשתנה איזה אות משאר אותיות שבתיבה או אפילו תיבה שלימה משאר תיבות שבעמוד כגון ש' דפרמשתא וו' דויזתא אבל אם כל העמוד נכתב באותיות ארוכות האיך ימנו אותם באותיות גדולות ואם כוונת הגאון שהיה לבעל המסורה למסור לכתוב באותיות ארוכות זה ממילא ידעינן דאלא אם כן היאך ימלא העמוד ובאמת לדעת הב"ח הביאו הש"ך בסימן ער"ה ודוקא פתוחה שעשה סתומה או להיפך פוסל אבל במקום שאינו לא פתוחה ולא סתומה אינו פוסל אף בשהניח פנוי שיעור פרשה לדעת הטור וא"כ היינו יכולים לכתוב עמוד זה בכתב של שאר המגילה ולהניח פנוי איזה שורות בין האתין אך לרמב"ם שם דפוסל א"א לתקן בהכ"ג ועוד קשה לדעת הב"ח יעשה כן בס"ת בדף האחרון ועכ"פ כיון שמצינו כן בס"ת לכתחלה בדף האחרון וכן אם טעה וכתב החסר מלא לכ"ע יכול לתקן ולמחוק היתרות ולמשוך האותיות כמו שכתב הב"י בסימן רע"ט סעיף ד' :

ונ"ל לכתוב אותיות ארוכות שיחזיק כל אות איזה שיטות כפי הצורך ולא יכתבם בכתיבה גסה יותר משאר אותיות המגילה אלא באותו כתב שנכתב כל המגילה רק שיהיו ארוכות כדאיתא להדיא בס"ת בדף האחרון אפי' לכתחלה ואמנם לענין דיעבד אף שהה"ג כתב דפסול דבריו צ"ע שהרי כתב הטור בסי' רמ"ה בפ' הדורש כיון שלא נזכרה בגמרא כשרה בדיעבד וה"נ לא מצינו זה בגמרא אלא שצ"ל אריח ע"ג אריח וצ"ע על הרמב"ם שהשמיט לגמרי דין כתיבת בני המן ועכ"פ מה"ת לפסול ודומה לשיטות השיטות של שירת הים והאזינו שכתב הרמב"ם ובטור שם דאינו פוסל והנה המ"א בסי' תרל"א ס"ק ז' כתב הא דאיתא צריך להאריך בוי"ו דויזתא דבדיעבד יצא ומדכתב דכל זה משמע דקאי נמי אמה שכתב איש בריש דפא וכ"כ בא"ח שם אך מה שכתב המ"א ראיה מסימן תר"ץ סעיף ג' לא הבנתי ראייתו דע"כ כוונתו דלא גרע משהשמיט הסופר אותיות ותיבות והיה זו איני מכיר דהנה לכאורה נראה דדוקא חסר הוא דכשר אבל יתר אפילו תיבה אחת פסול כדאיתא במגילה הכא דנקרא שכתבו תרגום דאוקי התם בגמ' דקאי אמגילה ואמרי' מאי תרגום ונשמע פתגם כו' וקשה דלו יהא שחסר תיבת פתגם היה כשר ואילו

היה

וי"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד של אדר ראשון ואין נוהגין כן מ"מ ירבה קצת בסעודה לצאת ידי כולם ולב"ע א"א על הניסים :

מא מי שאירע לו נס וכ"ש בני עיר יכולין לתקן בהסכמה עליהם ועל הבאים אחריהם לעשות אותו יום לפורים (וספ"ת בסי' תל"ז חולק עליו בסעיף י"ד) ונ"ל דאותה סעודה שעושין בשביל הנס היא סעודת מצוה אף לפי דבריו כמש"כ ביש"ש ב"ק סי' ל"ז דכל סעודה שעושין לזכר נפלאות ה' היא סעודת מצוה ע"ש דלא כמש"כ הפ"ח דהוי סעודת רשות שלא ראה דברי היש"ש שלא נדפס בימיו ועוד נ"ל דלא כפ"ח שהרי ר' יעבץ לא התענה בט"ב שנדחה כראב"צ מפני שיו"ט שלו הוא והיינו דס"ל לא בטלה מג"ת כמש"כ הפ"ח ואם כן קשה כיון דקיי"ל בטלה וכן אותן יו"ט שעושים בשביל מצוה הם ממג"ת כדאיתא בירושלמי מגילת דף ג' אינש דיהוי להון אעין כו' וא"כ מה ראה שלא להתענות אע"כ דלענין זה בטלה שלא לעשות היו"ט על כל ישראל אבל כל יחיד בזמן המצוה יו"ט שלו הוא ויותר נ"ל דיובל להיות שראב"צ ס"ל נ"ב בטלה מג"ת ואפ"ה לא התענה דדוקא יו"ט לכל ישראל בטלה וה"נ כיון שעושין לזכר נפלאותיו הוי מצוה :

וכן אנו עושים על הנס שנעשה לנו בשנת תקס"ד אור ליום ט"ז כסליו שהיתה הריגה בחצר שאני דר בו מחמת הבערה שיצאה ללהב מן (פולווער) ונפלו כמה בתים בחצר וגם בית אחד שלי ומחדר שהיו שם כל ב"ב נפל ב' חצי הומות וקורה אחת וההומה נפל על בתי (וויעקע) עד שהיה כפסע בינה לבין המות וכן אשתי נתפצעה בפניה והשפה העליונה לכמה חתיכות והשינים התחתונים כולם נשברו בפיה וגם בחדר שישבתי שם עם בני נשברו החלונות והדלת ונתבקעו ההומות וגם נעשה בגב בני ב' נקבים ובכל ב"ב כולם וממני אין אחד שלא יצא מהם עכ"פ איזה טיפות דם והש"י ברחמיו וחסדיו חשב לנו הדם כקרבן לכפר והצילנו ונשארנו כולנו בחיים אף שהיה לי היזק גדול כמה מאות אדומים החליף הש"י בחסדיו דמים לדמים וזולתינו נהרגנו בעו"ה בחצרי ל"א נפשות וגם בחצר המנוח מהו' נת במהו' פייבש ובנו הנגיד הרבני המופלא מהו' פייבש נתבקעו החומות והכיפות והדברים ארוכים לכתוב השגחת השמים על אנשי החצר מי שראוי להנצל ולהזדמן לשם מחצרות אחרים שיהרגו ולהראות כי עיניו על כל דרכי איש ולמען ספר נפלאות ה' כדכתיב זכר עשת לנפלאותיו קבלתי עלי ועל זרעי בל"נ יום ט"ז כסליו אחר שהוא בלא"ה במדינתנו בהרבה קהלות יום תענית לח"ק ג"ח לעשותו כמעט חציו לה' עכ"פ ומי שיוכל יתענה ובלילה שאחריו יתאספו יחד תיכף אחר מעריב וידליקו נרות כמו ביו"ט ולומר שיר היחוד כולו בנעימה ובמתון ושיר הכבוד בזמרה ואח"ז מזמורי תהלים במתון ואלו הם קי"א קי"ו קי"ז ב"ג ל"ד ס"ו ק' ק"ג קכ"א ק"ל קל"ד קל"ח קל"ט קמ"ג קמ"ח ק"נ ואח"ז לעשות סעודה ללומדי תורה למי שאפשר וליתן צדקה כברכת ה' כפי השגת ידו ה' ירפא שבר עמו :

נשמת אדם

בסוף הדף אלא ישייר בסוף שיטה י"א נגד ויזתא ודעה ב' ס"ל דלא פליג הירושלמי ולא הזכיר הירושלמי דין כתיבה אלא דאתי לאשמעינן דהשירה מתחיל מן איש וכמ"ש הגר"א דס"ד דמתחיל מואת או מפרשנדתא עכ"פ יצא לנו שאין לנו אלא ב' מנהגים והא עכ"פ הגמ"י שחיברו הר"מ מרוטנבורג שהיה רבו של הרא"ש ומכ"ש שכן פירש ר"י וכ"כ הסמ"ג שהיו עכ"פ קודמין נס' א"ת ואי איתא דלהגמיי' ס"ל דאין קפידא במקום שירצה לכתוב בין בראש הדף ובין באמצע הדף ואין קפידא אלא שיתחיל איש בראש שיטה ועשרת בסוף שיטה ואם כן למה לא כתב הא"ח גם דעה ג' וכי לא היו נוהגין כלל עפ"י פי' ר"י ואם נאמר דגם הגמיי' ס"ל דאיש בראש דפא ר"ל ממש ראש העמוד רק שעשרת בסוף דפא היינו סוף שיטה כבר כתבנו דאיך נפרש פעם דף ופעם דפא שיטה ולכן לבי אומר לי דבודאי אין כאן אלא ב' מנהגים המבוארים בא"ח וכמו שכתבתי דאלו נוהגין ע"פ הירושלמי לפי פירושם ואלו נוהגין ע"פ מסכת סופרים וס"ל דלא מיירי הירושלמי בזה אלא להורות מהיכן מתחיל השירה ובוודאי גם הגמיי' ס"ל דדפא בין בריש דפא ובין סוף דפא ר"ל איש בראש דפא ממש דהיינו תחלת העמוד והוא גם תחלת השיטה ואת בסופו ר"ל סוף אותו ראש העמוד דהיינו סוף שיטה ראשונה ועשרת סוף הדף ממש וכדעה ב' שכתב הא"ח · וכדעתו שמפרש במס' סופרים אלא דס"פ בהגמיי' משום דנוכל לפרש בירושלמי איש בראש דפא ואת בסופה נוכל לומר דס"פ שיכתוב בשיטה ראשונה שהיא ראש הדף שיטה שלימה ובלבד שגם איש יהיה בשיטה ראשונה ואף בסוף השיטה כי אין קפידא רק שיכתוב איש בראש דהיינו בשיטה ראשונה של העמוד ואם כן יתחיל בשיט' ב' ואת כזה

	חמש מאות איש
וא"כ יהיה ואת בסוף הדף · אבל	ואת פרשנדתא
כיון דאיתא במסכת סופרים ועשרת	ואת דלפון
בסוף הדף היינו ע"כ כמו שאנו	ואת אספתא
כותבין איש בתחלת העמוד בראש	ואת פורתא
השיטה ואת בסוף אותו השיטה	ואת אדליא
לשמאל . וכל שמות האתין זה תחת	ואת ארידתא
זה מצד ימין וכל האתין תחת ואת	ואת פרמשתא
זה תחת זה וגם עשרת הוא סוף הדף	ואת אריסי
וסוף השורה . וזה שכתב הגמיי'	ואת ארידי
מדקאמר ועשרת בסופה ע"כ צ"ל	ואת ויזתא

דר"ל תחילת שיטה וסוף שיטה ג"כ שיהיה איש תחלת שיטה בראש הדף ואת בסוף אותה שיטה ועשרת בסוף הדף ובסוף השיטה ולכן האריך וכ' הגמ"י דע"כ תחלת שיטה וסוף שיטה קאמר והלא קושיתו היה דה"א לומר ואת בסוף הדף וא"כ לא היה לו לסיים אע"כ דואת בסוף שיטה קאמר אלא דרצה להורות לנו דע"כ איש צ"ל בריש השיטה ואת ראשון הוא סוף שורה ראשונה . ולא קאי ואת בסופה על ואת האחרון שיהיה בסוף הדף אלא דקאי על ואת ראשון שיהי' סוף שיטה ראשונה לפ"ז מה שכ' הגמ"יי בפי' מסכת סופרים הם עצמן הדברים שכתב הא"ח בסי' י"ת בפירושו במסכת סופרים וכדעה ב' שכתב בסימן י"ז ושפיר עשה הב"י שכתב וכן נוהגין דהיינו כמו שאנו נוהגין וכמו שכתב הלבוש ולא נמצא שום מנהג שלישי ולפ"ז גם המסורה הכי יתפרש דבוודאי מה שנמסר איש בריש דפא היינו תחלת עמוד ותחלת שיטה דכיון דעשרת סוף

שיטה ברוך

ם
שיהיו

נהגת הקב"ה
בן אמר כי אז
קים :
דם שמצליח הוא תולה
רו הכל כי הוא עשנו לשון
נו שום דבר :
נהלה היינו התפלה כדאי' במדרש : הודו
לו רומז על ה' ושמו הוא האלקים כמש"כ ביום
לעולם חסדו כי החילוק בין חסד לאמת כמש"כ
בד מצותו וחסד הוא בחנם והנה חסד ה' הוא לעולם .
מ"ת היה זן העולם רק בחסדו וזהו לעולם משא"כ אמונתו הוא רק
לדור ודור כדכתיב לאלף דור :

בחבורי בינת אדם בסופו תמצא כל השו"ת שהיו בענין חצר שלי ע"ש :

נשמת אדם

סיס יתר תיבה נמי כשר א"כ אף שכתב במקום פתגם דבר ותחת יקר כבוד ומאי כוי ולמה יפסול א"ו משמע דיתר תיבה א' פסול ואמנם ע"ס בתוספות שכתבו גשם רש"י דדוקא תרגום שכתבו מקרא פסול משמע אבל אם כפל לכתוב ב' תיבות כשר וכ"כ בתם ובת רמ"א דהסר כשר וכ"ם יתר וכדאיתא היתא בירושלמי דאס לא כתב ארית ע"ג ארית דפסול וכדאיתא בס"ע סימן תרל"ה ס"ג ולמ"א קשה לו יהא שלא נכתב כלל א"ו דגרע טפי אם נכתב ולא נכתבה כהלכתה פסול אע"ג דהא לא נכתב כלל סיס כשר וא"כ י"ל דס"ה באים גרים דפא אך מ"מ נ"ל דבדיעבד כשר דמבעיא שם בירושלמי אסא דלכתוב ארית אם לעכב ולא מיבעיא אסא דרים דפא א"ו משמע דכשר שוב עיינתי בתשובת מהר"מ מינץ סימן ס"א מתיקון ראבי"ה וז"ל חמש מאות איש ברא"ש הדף כזה : חמש מאות איש ולדעתי יש שם ע"ס עכ"פ לפ"ז נ"ל ואת פרשנדתא שכוונתי לאמת בדברי הגמי"י שבא ואת עשרת לאפוקי מא"ת ועכשיו בא לכאן משולא א"י סדר בלפת תוכ"ב מקום אדונינו הב"י ואמר שם המגילות כתובים י' בני המן בעמוד בפ"ע כמנהגנו וכה"ם שכתבני בד"א ב"ה :

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם